

Тадқиқот **uz**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

No 19
31 август

conferences.uz

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 19-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
10-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
19-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-10**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
19-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-10**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 19-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 август 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 378 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиши йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга баршиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, очимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фарғона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажида Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Сахифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ
ИННОВАЦИЯЛАР**

1 Ismoilova Gulchehra Xamidovna	
TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	16
2. Baratova Vazifaxon Madaminovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH USULLARI	18
3. Rejapova Nodiraxon Mirfozilovna	
TAFAKKUR QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA MATEMATIKANING ROLI	20
4. Pirnazarova Farida	
O'QUVCHILAR TAFAKKURINI KENGAYTIRISHDA O'YINLARNING O'ZIGA XOS O'RNI	22
5. Xurboyeva Shoxidaxon Maxmudovna	
BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA INTERFAOL METODLAR	24
6. Исҳакова Мавлода Раҳмановна	
ПРИМЕНЕНИЕ АНДРАГОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА В СИСТЕМЕ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ ПЕДАГОГОВ.....	26
7. X.Muxammadiyeva F.Ismatullayeva	
OILADA YOSH AVLODNI TARBIYALASH BO'YICHA XORIJIY VA QADRIY TAJRIBA.....	29
8. Mahamatova O'g'ilxon Tursinovna	
3-SINFLARDA ONA TILI FANIDAN "SO'Z TURKUMLARI" MAVZUSINING O'TILISHI	32
9. Qo'ziboyeva Mavjuda Mamadshukurovna	
TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA TARIX FANIDAN INTERFAOL METODLARNI QO'LLASH	34
10. Abbasova Anarxon Kurbankulovna	
BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING AHAMYATI	35
11. Abdinabiyeva Muqaddam Anvarovna	
ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH, O'QUVCHILAR BILIMIDAGI BO'SHLIQLARNI ANIQLASH	37
12. Nigora Abdusalimova Abduraximovna	
TARBIYA DARSLARIDA KAYKOVUSNING „QOBUSNOMA” ASARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	40
13. Alimardonova Hamida Normurodovna	
O'QITUVCHI IJODKORLIGI TA'LIM SIFATI UCHUN MUHIM OMIL	43
14. Alimxanova Nigoraxon Amilevna	
SHARQ MUTAFAKKIRLARNING TA'LIM VA TARBIYA HAQIDAGI PEDAGOGIK QARASHLARI	45
15. Alimxanova Nigoraxon Amilevna	
SHARQ MUTAFAKKIRLARNING AXLOQIY-MA'RIFIY ME'ROSI	47
16. Almanova Nigora Abdurashidovna	
BUGUNGI TA'LIM, ERTANGI KELAJAK	49
17. Anorqulova Ziyodaxon Shamshidinovna	
3- SINF ONA TILI DARSLARIDA FANLARARO INTEGRATSIYANING AHAMIYATI	51
18. Atayeva Sanobar Sharofaddinovna	
DUNYONI QANDAY KO'RISHNI O'ZGARTIRADIGAN BESHTA XARITA	52
19. Axmedov Shuxrat Raximjonovich	
YOSHLARGA JISMONIY TARBIYA BERISH TIZIMI	54

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

20. Bahodirova Maftuna Bahrombek qizi	
HOZIRGI DAVRDA O'QITUVCHILIK KASBI VA UNING JAMIYAT HAYOTIDAGI AHAMIYATI MASALASI.....	56
21. Bobohadjayeva Feruza	
SAVOD O'RGATISHDA DAVRIDA O'QUVCHILARNI NUTQINI O'STIRISH	57
22. Boysariyeva Baxtigul Alamuratovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA "SON" MAVZUSINI O'TISHDA INTERFAOL METODLARDAN VA O'QITISHNING SAMARALI USULLARIDAN FOYDALANISH.	58
23. Ro'ziyeva Dilfuza Hasanovna	
DARSLARDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH:QIYOSIY TAHLIL.....	60
24. Djanishova Zuxra Abdurazzakovna	
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI AQLIY RIVOJLANTIRISHDA TURLI XIL O'YINLARNING AHAMIYATI	62
25. Ergasheva Gulrux Vohidovna	
TASVIRIY SAN'ATDA ROMANTIZM YO'NALISHI.....	64
26. Fayzullayev Xudoyor Ibodullayevich, Ibodullayeva Tursunoy Xudoyor qizi	
PISA XALQARO TADQIQOTLARIGA TAYYORGARLIK UCHUN MATEMATIK SAVOLLAR TUZISH TALABLARI.....	66
27. Fayzullayeva Shaxriniso Ibodullayevna	
PISA TESTLARIDA MATNLARDAN FOYDALANISH	68
28. G'aybullayeva Dilbar Ismoilovna	
ROSSIYA HUKMRONLIGI OSTIDA MARKAZIY OSIYO XALQLARI	70
29. Xasanova Gulnoza Inamjanovna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI MATEMATIKA DARSLARIDA FIKRLASH QOBILIYATLARINI O'STIRISH	72
30. Haydarova Xolida Qosimovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA INGLIZ TILI FANINI O'QITILISHI	73
31. Ikromova Gulnora Djameddinovna	
UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA TASVIRIY SAN'AT VA CHIZMACHILIK FANLARINI O'QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI	74
32. Isamova Oygul Bakhtiyorovna	
GROUP DISCUSSION SKILLS	76
33. Ismailova Kamola Nigmatillayevna	
BOLALARDA UCHRAYDIGAN NUTQ KAMCHILIKLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH OMILLARI	78
34. Ismoilova Sohiba Esonaliyevna	
BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA QO'LLANADIGAN METODLAR.....	80
35. Jumaboyeva Nargizaxon Haydaraliyevna	
MAKTABDA YOSH MUTAXASSISLAR BILAN ISHLASH.....	82
36. Kadirova Guzal Baxtiyorovna, Kadirova Dilnoza Baxtiyorovna, Primqulova Xolniso Xo'shboqovna	
MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASASIDA TASVIRIY FAOLIYAT MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETILISHINING AMALIY JIXATLARI.....	84
37. Karimova Gulora Yuldashevna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA INGLIZ TILI DARSLARIDA O'RGANISH DARAJASINI ANIQLASH USULLARI.....	86
38. Khamidova Shokhida Tuyg'un kyzы	
GAMES IN THE PROCESS OF LANGUAGE LEARNING.....	88
39. Kimsanova Hilola Tursunboyevna	
"MEHNAT VA DAM OLISH"NING INSON SALOMATLIGIDAGI AHAMIYATINI BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA SHAKLLANTIRISH.....	90
40. Kirgizbayeva Muslima Buribayevna	
BOLALARNI MATEMATIKA DARSLARIGA QIZIQTIRISHDA TAVSIYALAR.....	91

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

41. Kurbanova Muxtuma Fazliddinovna AQLI ZAIFLIK MUAMMOSI VA AQLI ZAIF BOLALAR RUXIYATINING RIVOJLANISHI	93
42. Yusupova Mavlyuda Abdulahatovna BOSHLANG'ICH SINF DARSLARINI INTERAKTIV USULLAR YORDAMIDA TASHKIL ETISH	95
43. Mamanazarova Manzuraxon Abdualiyevna SHAXS TARBIYASIDA PSIXOLOGIK YONDOSHUVLARNING SAMARADORLIGI	97
44. Mamatqulova Nargiza Sharobiddinovna, Hayitboyeva Aynur Mashrapovna INGLIZ TILINI O'RGANISHDA INTERFAOL USULLARNI O'RNI	99
45. Maxkamova Charosxon Abdupattoyevna O'QUVCHILAR O'G'ZAKI VA YOZMA NUTQINI O'STIRISHDA SAMARALI USULLAR	101
46. Namozova Sanobar Saidovna BOSHLANG'ICH TA'LIMGA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV	103
47. Namazbyaeyva Lola Zakirovna BOLALAR BOG'CHASIDA TAJRIBA VA EKSPERIMENTLARNING ROLI	104
48. Ostanova Sevara Muxammedovna BOLALARGA ZIYRAKLIK VA TOPQIRLIKNI TARBIYALASHDA TOPISHMOQLAR AHAMIYATI	107
49. Parmanqulova Jamilaxon Shadabekovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA MANTIQIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA MUSTAQIL ISH JARAYONINI TASHKIL ETISH	109
50. Rozmamatova Malika Chornatkulovna 3-SINF "TABIAT VA INSON SALOMATLIGI" BO'LIMIDA GIGIYENIK TARBIYAGA YO'NALTIRILGAN MAVZULAR USTIDA ISHLASH	111
51. Qurbonov Fazliddin Botirovich BOSHLANG'ICH SINFNING MATEMATIKA DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH METODIKASI	113
52. Qurbonova Dilorom Ismatovna PISA TADQIQOTLARIDA MATEMATIK FIKRLASH ASOSLARI	115
53. Raupova Dilafruz Valiyevna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYAR	117
54. Serkayeva Oyzoda MEHNAT DARSLARIDA NOAN'ANAVIY METODLARDAN FOYDALANISH	119
55. Shirinova Yulduzzon Obidovna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA TOPISHMOQLAR ORQALI AHLOQIY TARBIYANI SHAKLLANTIRISH	121
56. Shomaraliyeva Dildora Maxsudovna,Soliyev Elmurod Aliyevich DARS SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA TA'LIMIY VOSITALARNING O'RNI	123
57. Sultonova Nodira Rashid qizi YOSHLAR ORASIDA SHUKRONALIK HISSINI RIVOJLANTIRISH, SUITSID MUAMMOSINING YECHIMLARI	125
58. To'rayeva Xolsoat Norqo'chqorovna, Altiboyeva Surayyo Abdullayevna BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA QO'LLANILADIGAN METODLAR	126
59. Toshboltayeva Dilrabo Mahmudovna KITOB O'QING, ORZULARINGIZGA YETASIZ	128
60. Toshkenboyeva Fotima Abdurazzakovna BOLALARDA PSIXIK RIVOJLANISH VA TA'LIM	130
61. Tukboyeva Makhbuba Hamrokulovna, Mukhammadova Zarnigor Murtazoyevna AUTHENTIC MATERIALS IN ENGLISH CLASSES	132
62. Umarova Muhayyo Isroilovna OLTI YOSHDAN O'N YOSHGACHA BO'LGAN BOLALARNI O'QITISH METODLARI	134

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

63. Vaxidova Dilfuza Xabibovna PISA – 2021 XALQARO TADQIQOTLARIDA MATEMATIK SAVODXONLIK DARAJASI-NI OSHIRISH UCHUN TAVSIYALAR	136
64. Xidirova Saodat Sattarovna ”ULUG'LARDAN O'RGANMOQ OQILLIK” BO'LIMIDA “TUSHUNCHALAR TAHЛИLИ” METODIDAN FOYDALANISH.....	138
65. Xodjanova Saygul Xolmo'minovna, Mo'minova Muqaddas Norqobilovna O'QUVCHILARNI BARKAMOL QILIB TARBIYALASHDA OILA VA MAKTAB HAMKORLIGINING AMALIY AHAMIYATI	140
66. Ho'jamova Yulduz Yusupovna MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASASIDAGI BOLA PSIXIKASI.....	142
67. Xoliqova Dildora Abduraxmonovna KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH YOSHLAR MA'NAVİYATINI OSHIRISH OMILI SIFATIDA	144
68. Xoliquova Iroda Sharobidinovna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA “IKKI QISMLI KUNDALIK” TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH	146
69. Xudoyberdiyeva Surayyo TARIX DARSLARIDA TA'LIM SIFAT SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING O'RNI	148
70. Xusanova Xafiza Karshibayevna BOLA TARBIYASINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATARI	150
71. Yakubov Oybek Anvarovich ASSOTSIATSIYA METODI ASOSIDA XORIJUY TILLARNI O'QITISH.....	152
72. Yerdashova Zulayxo Sadullayevna RA'NODOSHLAR OILASIDAGI O'SIMLIKLARINING DORIVOR XUSUSIYATLARI	154
73. Yo'ldosheva Surayyo Alisherovna, Narmatova Gulnora Tojiyevna BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI O'QITISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARINING O'RNI	156
74. Yulbarsova Hilola Rahimovna UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA BOSHLANG'ICH SINFLARNI O'QITISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR DAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI	158
75. Асадова Рухсат Хуррамовна, Аъзимова Раъно Буриевна БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМДА ИНТЕГРАЦИЯЛАШГАН ЎҚИТИШНИНГ АҲАМИЯТИ	160
76. Бобоҷонова Феруза Нураддиновна РУХИЙ РИВОЖЛАНИШИ СУСТЛАШГАН ЎҚУВЧИЛАРНИНГ РУХИЯТИНИ ЎҶАНИШ УСУЛЛАРИ	162
77. Давронова Шахноза Фармоновна БОЛАНИ ТАРБИЯЛАШ ОЛМОСНИ САЙҚАЛЛАШ КАБИ НОЗИК ИШДИР	164
78. Сатуллаева Дамехан. Оразбаевна ЁШЛАРНИ КАСБ-ХУНАРГА ЙУНАЛТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК АСОСЛАРИ ВА БОСҚИЧЛАРИ	167
79. Юлия Землина СОВРЕМЕННАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ МЕТОДИЧЕСКОГО СОВЕТА КАК ФАКТОР АКТИВИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ	170
80. Заирова Шахноза Жамоловна СПОРТЧИНИ МУСОБАҚАГА ПСИХОЛОГИК ТАЙЁРЛАШ	172
81. Махмудова Маржона Акбаровна, Марданова Феруза Баҳрановна ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИДЕИ МИРЗО УЛУГБЕКА И ЕГО ЗАСЛУГА В РАЗВИТИИ ОБРАЗОВАНИЯ	173
82. Нуманходжаев Абдилбосит Сайдуллаевич МАКТАБЛАРДА ВАРИАТИВ (ДИФФЕРЕНЦИАЛ) ЎҚИТИШНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ МЕТОДИКАСИ	174

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

83. Тошмуродова Жамила Холмирзаевна БОЛА ТАРБИЯСИДА ОИЛА МУҲИТИНИНГ АҲАМИЯТИ	177
84. Турдымуратова Амангул Баймуратовна ИНТЕЛЛЕКТ ТЕОРИЯСЫНА ҚЫСҚАША СЫПАТЛАМА	179
85. Nyasov Tursinbay Maxsetbaevich, Orinbaeva Erkinay МАКТАБГАЧА TARBIYA YOSHIDA BOLALARING BILISH JARAYONLARINING RIVOJLANISHI	181
86. Jiyanova Shoxida Maxsumovna HUQUQIY ONG VA HUQUQIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH – HUQUQIY DEMOKRATIK JAMIYAT ASOSI	182
87. Egamova Oygul Saidjonovna HUQUQIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA TA'LIM MUASSASALARINING O'RNI	183
88. Niyozova Ozoda Normurodovna ONA TILI MILLAT KO'ZGUSI	184
89. Абдураҳмонов Ҳасан Иброҳимович ЗАМОНАВИЙ ИННОВАЦИОН ТАРАҚҚИЁТНИНГ ЁШЛАР ДУНЁҚАРАШИГА ТАЪСИРИ	185
90. Ernazarova Dilafruz Toshtemirovna O'ZBEK TILINING QADIMIYLIGI VA JOZIBADORLIGI	187
91. Yerdashova Jangil Sadullayevna TIL – MILLATNING MA'NAVIY BOYLGIGI	188
92. Rahmonova Latofatxon Begaliyevna UMUMIY O'RTA TA'LIM MUASSASALARIDA KIMYO FANIDA BELGILAB QO'YILGAN KOMPETENSIYALAR	189
93. Mirzaqulova Sevara Yusufjonovna ALISHER NAVOIY IJODINING MUHIM QIRRALARI	190
94. O'ralova Dilfuzা Bahromovna TURKIY ADABIYOTNING ZABARDAST VAKILI	191
95. Mirzayeva Nasiba Normanovna TA'LIM MUASSASALARIDA KIMYO FANINI O'QITISHDA INNOVATSION TA'LIM TEXNALOGIYALARDAN FOYDALANISH	192
96. Abduvaliyeva Dilrabo Adilovna O'QUVCHILARNI TARBIYALASHDA ONA TILINING TARBIYAVIY AHAMIYATI	194
97. Sanaqulova Ma'mura Islomovna KICHIK YOSHDAGI O'QUVCHILAR MA'NAVIY – AXLOQIY TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHDA ONA TILINING AHAMIYATI	195
98. Yuldasheva Yoqutxon Valiyevna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ONA TILI O'QITISH METODIKASI	196
99. Ismatova Fazila Safoyevna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ONA TILI FANINI O'QITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	197
100. Ro'ziyeva Lobar Shaxriddinovna UMUMTA'LIM MAKTABLARINING BOSHLANG'ICH SINFLARIDA DARSLARNI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYALARI	198
101. Ehsoniva Mahbuba Luqmonovna ZAMONAVIY INNOVATSION TA'LIM - SAMARADORLIK OMILI	199
102. Payziyeva Ma'muraxon Ismoiljonovna МАТЕМАТИКА DARSLARINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH	200
103. Sodiqova Oqila Yuldashaliyevna O'QUVCHILARGA FIZIKA FANINI O'QITISHNING INNOVATSION USULLARI	201
104. Edilova Dildar Sayfiddinovna O'QUVCHILARGA FIZIKA FANINI O'QITISHNING INNOVATSION USULLARI	202
105. Sultonova Nigora Kosimovna INNOVATIVE APPROACHES IN THE TEACHING ENGLISH LANGUAGE	203

106. Dilrabo Kholmatova	
ENGLISH AS A LANGUAGE OF INTERNATIONAL COMMUNICATION	204
107. Тошова Баҳор Бекмуратовна	
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО	205
108. Алимова Ёрқиной Юсуповна, Раззақов Абдусалом Абдуллаевич	
ИНФОРМАТИКА ФАНИНИ ҮҚИТИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА	
ЗАМОНАВИЙ ТАЛАБЛАР	206
109. Шерматова Зарина Вахобовна	
ПРИМЕНЕНИЕ ДИДАКТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	207
110. Yusupova Niyozgul Ibodullayevna	
BIOLOGIYA DARS MASHG'ULOTLARIDA INTERFAOL METODLARDAN	
FOYDALANISHNING AHAMIYATI	208
111. Raxmanova Feruza Komilovna	
TA'LIM MUASSASALARIDA ZAMONAVIY AKTNING DOLZARBLIGI	209
112. Yakubova Azimaxon Allaberdiyevna, о'qituvchi	
KIMYOVIY REAKSIYALARING YO'NALISHI	210
113. Islomova Shamsiro'y Saloydinovna	
GEOGRAFIK XARITALAR VA ULARNING TASNIFLANISHI	212
114. Пиназарова Раъно Алиевна	
РОЛЬ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	213
115. Atadjonova Mavjudaxon Asomiddinovna	
BUTUN OLAM TORTISHISH QONUNI	214
116. Irisova Zaynabxon Muhammadjonovna	
MOVOROUNNAHRNING MO'G'ULLAR TOMONIDAN ISTILO QILINISHI	216
117. Abdullayeva Dilfuzaxon	
O'QISH MALAKALARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH USULLARI	217
118. Alijonova Iroda Nabijonovna	
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI KAMOL TOPISHIDA PEDAGOG	
TARBIYACHINI O'RNI	218
119. Алиева Альбина Ревшановна	
ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВОСПИТАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ДЕТЕЙ	220
120. Amirxanova Gulnara Orazbaevna	
THE ROLE OF INNOVATIVE METHODS IN TEACHING	222
121. Babajanov Asror Bahromovich, Babajanov G'iyos Bahromovich	
SINF RAHBARINING O'QUVCHILARGA TARBIYAVIY TA'SIR O'TKAZISH	
METODIKASI	224
122. Bekjo'rareva Dilfuza Sulaymonovna	
BOSHLANG'ICH TA'LIM DARSLARIDA KO'RGAZMALI QUROLLARDAN	
FOYDALANISHNING ANAMIYATI	226
123. Bozorboyeva Matluba Xapizidinovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI FANINING O'RNI	228
124. Davlatova Ra'no Norquvvatovna	
ONA TILI DARSLARIDA LUG'AT USTIDA ISHLASHNING USULLARI	230
125. Egamova Anora Xoliqovna	
BOSHLANG'ICH SINFDA O'QUVCHILARNING KITOB O'QISH VA MATEMATIK	
SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION G'OYALAR	231
126. Ernazarova Shahnoza Nizomiddin qizi, Xatamova Shirin Izzatullayevna,	
Diniqulova Zamira Hamdamovna	
YOSHLARLARDA TAJOVUZKORLIKNI KORREKSIYALASH	233
127. Esanova Gulchiroy	
ELIMIZNING ATOQLI VA ARDOQLI ADIBI O'TKIR HOSHIMOV ASARLARIDA	
ONA SIYMOSINING IFODASI	235
128. Fayziyeva Gulnoza Inomovna	
KICHIK YOSHDAGI O'QUVCHILARNING BADIY ASARNI IDROK ETISHDAGI	
PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	237

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

129. Ганжиев Феруз Фурқатович BO'LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASASI TARBIYACHISINING KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHDA TA'LIMNI MODERNIZATSİYALASH MASALASI	238
130. Akbarova Husnida Abdug'ani qizi CHIZMACHILIK DARSLARIDA LOYIHALASH VA MODELLASHTIRISH	240
131. Ikramova Saodat Djurakabilovna, Ikramova Hilola Alisher qizi O'QITUVCHINING INNOVATSION FAOLIYATI.....	242
132. Ismoilova Ulbusin Abduraimovna BOSHLANG'ICH SINF O'QISH FANIDAN TAYANCH KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA INTERFAOL METODLAR VA AKT FOYDALANISH.....	244
133. Ж.А.Элмуродов МУЛЬТИМЕДИАЛИ ЭЛЕКТРОН ЎҚУВ МАЖМУАЛАРНИ ЯРАТИШГА ҚЎЙИЛГАН ТАЛАБЛАР	246
134. Jabborova Barno Mamadiyar qizi YOSH TADQIQOTCHILARNI TAYYORLASH	248
135. Jumaniyozova Yulduz Yo'ldoshevna, Yunusova Nazokat Yunusjonovna TA'LIM JARAYONIDA MODULLI TA'LIM TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH USULLARI.....	249
136. Kuandikova Shakaroy Asilovna, Kuandikova Jauxar Asilovna BOSHLANG'ICH TA'LIM DARSLARINI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL ETISH	251
137. Kubayeva Odina Elboevna, Mamasoliyeva Mahliyo Mamatkulovna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA PEDAGOGIK VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI	253
138. Kurbaniyazova Alima Shakharbaevna WHAT IS CLIL?	255
139. Maqsuda Do'stmurodova Hamroqulovna ZAMONAVIY DARS - TA'LIMNING RIVOJLANISH ASOSI.....	257
140. Madaraximova Zarafshon Sultonovna РУССКИЙ ЯЗЫК КАК УЧЕБНЫЙ ПРЕДМЕТ В ШКОЛЕ	259
141. Mahkamova Manzura Mamajonovna МАТЕМАТИКА ЎҚИТИШДА МЕТОДИК МАСАЛАЛАР	261
142. Махмудова Сарвиноза Ҳалим қизи СПОРТНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ВА ОММАЛАШТИРИШ.....	263
143. Majidova Zamira Abdurahmatovna O'QISH DARSLARINING MAQSAD VA VAZIFALARI, TA'LIMIY-TARBIYAVIY AHAMIYATI	265
144. Маттиева Мавлуда Мусаевна БОШЛАНГИЧ СИНФЛАРДА БОЛАЛАР ХОТИРАСИНИ ЎРГАНИШ ВА УЛАРНИ ХОТИРАСИНИ МУСТАХКАМЛАШГА ДОИР МЕТОДЛАР	267
145. Maxmudova Gulnoza Husanboyevna WEB SAHIFA VA UNI TAYYORLASH	270
146. Mahmudova Ma'mura Islomovna, Ismoilova Mahbuba G'ulomovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA O'QITISH METODLARIDAN TO'G'RI FOYDALANISH	272
147. Muhammadiyeva Hilola Abdirasulovna O'QUVCHILARNI FIKRLASH QOBILYATLARINI O'STIRISHDA QIZIQARLI MASALALARINI YECHISH USULLARINI QO'LLASH	274
148. Musulmonova Nilufar Baxtiyorovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI FANINI O'QITISH METODIKASI.....	275
149. Nabiyeva Ma'rifat Abdullajonovna BOLALARNI HUSNIXATGA O'RGATISH	277
150. Насимова Хилола Муинжоновна, Насимова Рухсора Муинжоновна ИННОВАЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ В ОБРАЗОВАНИИ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ	279

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

151. Nazarova Xurshida Bekchnanovna	
AMALIYOTCHI PSIXOLOG FAOLIYATIDA MAHALLA, MAKTAB VA OILA HAMKORLIGINING TUTGAN O'RNI.....	282
152. Nishonov Iqboljon Abdumutalbovich, Nishonov Iqboljon Abdumutalbovich	
SINFDAN TASHQARI ISHLAR ORQALI O'QUVCHILARNI IJODKORLIKKA O'RGATISH	284
153. Niyo佐ova Surayyo Ochilovna, Huvaytova Dilbar Toyirovna	
TA'LIMNING BARCHA BOSQICHLARIDA SAMARALI PSIXOLOGIK XIZMAT	286
154. Qodirova Dilafruz Iminjonovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA NUTQ FAOLIYATINI OSHIRISH.....	287
155. Қорабоева Махлиё Қодиржоновна	
ПСИХОЛОГИК ХИЗМАТ ТАДБИҚ ЭТИШНИНГ САМАРАЛИ УСУЛАРИ ВА КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШ ТИЗИМИДАГИ МУАММОЛАР.....	289
156. Qurbanova Muhabbat Madiyorovna, Matnazarova Ro'za Galdiyevna	
O'QUVCHILARNI TANQIDIY FIKRLASHINI RIVOJLANТИRISHNING USLUBIY JIHATLARI.....	291
157. Rahmonova Busoraxon Nosirjonovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARNI O'QITISHDA TA'LIM MAZMUNINI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARI	293
158. Rexmatova Aziza Abdurashidovna	
O'QUVCHILARINING MATNNI O'QISH VA TUSHUNISH DARAJALARI SIFATINI BAHOLAB BERUVCHI PIRLS XALQARO TADQIQOTIDA MATN MEZONLARI	295
159. Ro'ziboyeva Gulandom Odilbek qizi, Allayarova Zebo Baxrambayevna	
TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM YONDASHUVLARINI QO'LLASH	297
160. Safarova Lola Ravshanovna	
THE IMPORTANCE OF NEW TEACHING METHODS IN SECONDARY SCHOOLS	299
161. Safarova Lola Ravshanovna, Shermatova Manzura Eshonqulovna	
BOSHLANG'ICH TA'LIM DARSLARINI AXBOROT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA O'QITISHNING SAMARADORLIGI	300
162. Sobirova Shodmonjon Sodikovna	
O'SMIR SHAXSINING SHAKILLANISHIDA MULOQOT MUXIM IJTIMOIY PSIXOLOGIK OMILI SIFATIDA	301
163. Sultonova Feruza Jumanovna	
O'QISH DARSLARIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASH	303
164. Suyunova Go'zal Asaqulovna	
MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA MILLIY TARBIYA USULLARINING AHAMIYATI	305
165. Toshpo'latova Nilufar Avliyaqulovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI FANING O'RNI VA VAZIFASI.....	308
166. Turdaliev Obidjon Sodiqjon o'g'li, Mirahmedova Muhsimaxon Abduhalimovna	
CHILDREN'S DEVELOPMENT INTERNAL MEANS OF SELF- CONTROL OF EDUCATIONAL ACTIVITY	309
167. Umarova Bakhtigul Serikovna	
THE MODERN MODEL OF TEACHING AND LEARNING ENGLISH IN UZBEKİSTAN	311
168. Umarova Muhabbat Adxamovna	
BIOLOGIYA DARSLARIGA QO'YILADIGAN ZAMONAVIY TALABLAR	313
169. Xabibullayeva Barno	
O'QUVCHILARDA O'SMIRLIK DAVRI RIVOJLANISH PSIXOLOGIYASI, XUSUSIYAT- LARI VA YOSH DAVRLAR INQIROZLARI	315
170. Khamidova Sayyora Nabijanovna	
EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN UZBEKİSTAN: CHANGING THE LEARNING MODEL	316

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

171. Xoliqova Maxfuza Mahammataliyevna	
BOSHLANG'ICH TA'LIMNING AKSIOLOGIK TARKIBI YOHUD MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA ZAMONAVIY DARSNI TASHKIL QILISH	318
172. Islomjon Xolmatov	
HOZIRGI INNOVATSION TA'LIMDA INTERNETNING TUTGAN O'RNI	320
173. G.T.Xudayberganova, Sh.Y.Kurbanova	
TA'LIM BERISHDA INTERFAOLMETODLARDANSAMARALI FOYDALANISH	322
174. Yahoyeva Gulasal Ravshanovna	
SINFDAN TASHQARI O'QISH BURCHAGI – MUVAFFAQIYATLAR GAROVI	324
175. Абдураимова Назирахон	
ЎҚУВЧИЛАРДА ЗАМОНАВИЙ АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ (АКТ) САВОДХОНЛИГИНИ ОШИРИШ ЗАМОН ТАЛАБИ	326
176. Ақбарова Севара Сулаймоновна	
МАТЕМАТИКА ФАНИНИ ЎҚИТИЩДА НОАНЬАНАВИЙ ДАРСЛАР	329
177. Алмарданов Жўрабек Бобоназарович	
БОЛАЛАРДА МИЛЛИЙ ВА МАДАНИЙ ҚАДРИЯТЛАРГА ҲУРМАТ БИЛАН МУНОСАБАТДА Бўлишни ТАРБИЯЛАШДА ТАЪЛИМ МУХИТИНИ ЯРАТИШ	332
178. Алмарданова Саломат Бобоназаровна	
ТАЛАБАЛАР КАСБИЙ ШАКЛЛАНИШИДА КОППИНГ СТРАТЕГИЯНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ ТАДҚИҚИ	333
179. Дилрабо Шодмоновна Худойқурова	
ЎҚУВЧИЛАРНИ ВАТАНПАРVARЛИК РУХИДА ТАРБИЯЛАШДА БАДИЙ ОБРАЗЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ	335
180. Нуясов Tursinbay Maxsetbaevich, Orinbaeva Erkinay Quwanishbay qizi	
AGRESSIYA JAG'DAYI HA'M ONI SHESHIWDIN' PSIXOLOGIYALIQ TA'REPLERI	338
181. Нуясов Tursinbay Maxsetbaevich, Joldasbaeva Dilnoza Baxtiyarovna	
BOLALARDA ILK BOLALIK DAVRIDA NUTQNING O'SISHI	339
182. Иминова Махфузахон Комилжоновна	
УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА «ТЕХНОЛОГИЯ» ФАНИ ДАРС МАШГУЛОТЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА «ТРИЗ» МЕТОДИНИ ҚЎЛЛАШ САМАРАДОРЛИГИ	340
183. Назирахон Камилджанова	
КОМБИНАТОРНЫЕ ЗАДАЧИ И ИХ РЕШЕНИЯ	342
184. Қосимова Шахноза Нуридиновна	
МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТИ РАҲБАРЛАРИ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ МОДЕЛИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	344
185. Махмудова Камола Рахимовна	
МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИНГ ДИАЛОГИК НУТҚИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА КОМПЬЮТЕР ЎЙИНЛАРИНИНГ ЎРНИ	347
186. Мирзакаримова Махлиёхон Мадаминжоновна	
ТАДБИРКОРЛИККА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ТАЪЛИМНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ	350
187. Нигматова Гулнора Нурханбетовна	
МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТИ РАҲБАРИНИНГ ИҚТИСОДИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИ ТУШУНЧАСИ МАЗМУНИ ВА МОҲИЯТИ	352
188. Пулатов Фозилжон Усубжанович	
МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИНГ ИЖОДИЙ РИВОЖЛАНИШИДА ЎЙИН ВА ТАСВИРИЙ ФАОЛИЯТ ИНТЕГРАЦИЯСИНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ	355
189. Раджабова Гавхар Одилжоновна, Джабердиева Зебинисо Одилжоновна	
ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ	357
190. Ражабов Равшан Шаймурадович, Санаева Зарина Собировна, Санаев Шоҳзодбек Собирович	
МАКТАБЛАРДА МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМНИНГ ЎРНИ	359

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

191. Садиева Садокат ПРОБЛЕМА ИССЛЕДОВАНИЯ В ПСИХОЛОГИИ ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНЫХ СОСТОЯНИЙ СТУДЕНТОВ	361
192. Саматова Нилуфар Октябрновна ДАВЛАТ ТАЛАБЛАРИ АСОСИДА БОЛАЛАРНИ МАКТАБГА ТАЙЁРЛАШ	363
193. Сафаров Дилмурад Халимович СОТУВЧИННИГ ХАРИДОР БИЛАН САМАРАЛИ МУНОСАБАТ ЎРНАТИШИГА ҲИССА ҚЎШАДИГАН КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИ	365
194. Суропов Баходир Майдонович, Файзиева Шохиста Юсуп қизи ФИЗИКА ФАНИНИ ҮҚИТИШДА АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАР- ДАН ФОЙДАЛАНИШ	367
195. Умарова Дилшода Абдуазизовна, Қурбонова Мавжуда Соатовна ҮҚУВ МАШҒУЛОТЛАРИ ЖАРАЁНИДА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙ- ДАЛАНИШНИНГ АҲАМИЯТИ	369
196. Ўтаев Акрам Йўлдошевич, Өспиримлер психологияси, БўЛАЖАК ПЕДАГОГЛАРДА СИЁСИЙ ТАРБИЯ КЎНИКМасини ШАКЛАНТИ- РИШНИНГ ИННОВАЦИОН КЛАСТЕРИ	370
197. Юсупова Зияда Бахытбаевна Өспиримлер психологияси	370
198. Мунира Шоматова Шодибаевна БОШЛАНГИЧ СИНФДА ДЎСТЛИК АЛОҚАЛАРИНИ ЎРНАТИННИНГ АҲАМИЯТИ	374
199. Mirzayev Dilmirza SHAXS ONGINI RIVOJLANTIRISH	376

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA INNOVATION TECHNOLOGIES
QO'LLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.

*Andijon viloyati Marxamat tumani Ismoilova Gulchehra Xamidovna
47-IDUM Boshlang'ich sinf o'qituvchisi
(gulchehrahamed@gmail.com) Telefon raqami: 998 902077066*

Annotatsiya: O'quvchilarni yangiliklar qabul qilish va unda ishtirok etishga tayyorgarligini shakllantirish, yangilikni qabul qilish qobiliyatini o'stirish maqsadida, bilish jarayonini faollashtiruvchi ijtimoiy-psixologik usullardan foydalanish lozim. Bunday usullarga psixologik treninglar, rolli o'yinlar va boshqalarni misol qilib keltirishimiz mumkin.

Kalit so'zlar: ta'lif sifati, innovatsion texnologiya, integratsiya, innovatsion faoliyat.

Ta'lif tizimiga kirib kelayotgan yangilanishlar uning mazmunini, tuzilishini, usullarini qayta ko'rib chiqish, mukammallashtirish zaruratini yuzaga keltiradi. Jumladan umumiyo o'rta ta'lif sohasi ham bundan mustasno emas.

Hozirgi davr bolasi dunyoqarashi keng, erkin fikirlovchi voqelikka adekvat-to'g'ri baho bera oluvchi, o'tkir zehinli, mustahkam irodali, qisqa qilib aytganda yuksak intelluktual kuchga ega bo'lmos'i lozim. Buning uchun esa ta'lif tizimiga yangi innovatsiyalarini ta'sis etish zarur va shartdir. O'quvchi (sust) tinglovchi-ob'yekt bo'lmay, ta'lif jarayonining (faol) ishtirokchisi- sub'yektiya aylanishi zarur bo'ladi.

Ushbu jarayonda integratsiyalarning roli qanday? Avvalambor integratsiya tushunchasining mohiyatini ko'rib chiqaylik. Psixologik-pedagogik nuqtai nazardan qaraganda integratsiya ijtimoiy-psixologik aspekt bo'lib, biror bir yangilikni ijtimoiy sohaga tezkorlik bilan tadbiq etish va ta'lif jarayonini jadallashtirish demakdir.

Innovatsiyalar esa faoliyat jarayonida turli ijtimoiy-psixologik to'siqlarni yengish uchun shart-sharoit yaratib boradi. Ushbu jarayonda maqsadi, vazifasi va qiziqishlari turlicha bo'lgan ijtimoiy guruuhlar ishtirok etadi. Motivatsiyalar xarakterining tipi ham innovatsion faoliyat mazmuniga va sifatiga ta'sir o'tkazadi. Bundan tashqari innovatsiyalarini tatbiq etish jarayonida ustakovkalar, shaxsning yo'nalishi va ma'naviy axloqiy sifatlari ham ma'lum darajada ahamiyat kasb etadi.

O'quvchilarni yangiliklar qabul qilish va unda ishtirok etishga tayyorgarligini shakllantirish, yangilikni qabul qilish qobiliyatini o'stirish maqsadida, bilish jarayonini aktivlashtiruvchi ijtimoiy-psixologik usullardan foydalanish lozim. Bunday usullarga psixologik treninglar, rolli o'yinlar va boshqalarni misol qilib keltirishimiz mumkin.

Hozirgi kunda ta'lif tizimiga kiritilayotgan yangi pedagogik texnologiya jarayoni ham innovatsiyalar va integratsiyalarning yorqin misolidir.

Qo'yilayotgan identiv maqsadlar, nazorat topshiriqlarni aniq fe'llarda ifodalanishi o'quvchi aqliy faoliyatining rejasini yaqqol ko'rsatadi, o'z-o'zini boshqarishning yo'nalishini belgilaydi. Bu innovatsion faollikning aniq ko'rinishiga misol bo'la oladi. Aqliy faoliyatni jonlantirishda ushbu yo'nalish maqsadlarni belgilashga yordam beradi. Maqsadning aniqligi esa, faoliyatning sermahsulligidir. Qachonki faoliyat o'zining ijobjiy natijalarini berar ekan bu ayni muddaodir. Ammo ushbu jarayonni tashkil etishda o'quvchilar o'quv faoliyatiga ta'sir qiluvchi ijobjiy va salbiy omillar turkumi mavjuddir:

- bilim maskanlarida zamonaviy texnik vositalar va asboblarining mavjudligi;
- turli xil to'garak, sektsiya, bilim uylari faoliyat ko'rsatishi va ularda qatnashish imkoniyatining borligi;
- oila muhitida yaratilgan moddiy va ma'naviy shart-sharoitlar hamda shaxslarning ruhiy rag'batlanishi yo'lga qo'yilganligi;
- shaxslar bilan o'zaro muloqotlar o'rnatilishining uzluksizligi va oilada shaxslararo iliq

psixologik muhitning hukm surishi;

- turli televizion viktorinalar, bahslar, tortishuvlar, zukkolik, ijodkorlik, tezkorlik bo'yicha musobaqalar uyshtirilishi va ularda qatnashish (ishtirok etish) imkoniyati yaratilganligi;
- ortiqcha informatsiya, xabarlar ko'lamini kamaytirish (masalan, videolar, avtomat o'yinlar);
- yoshlarni ro'zg'or ishlari bilan band qilib qo'yish, oila muhitida mehnatning shaxslararo oqilonra taqsimlanmasligi va shaxsni qat'iy uymush bilan shug'ullanishga majbur etilganligi;
- hozirgi davrda ayrim kasblarning nufuzini kamayib ketayotganligi talabalarning o'quv motivlariga kuchli ta'sir qilayotganligi;
- o'g'il va qizlarda vatanparvarlik va milliy iftixon tuyg'ularining beqarorligi va ularning shakllanishining orqada qolishi;
- yoshlar o'rtasida borliqqa, jamiyatga, shaxslararo munosabatga, isrofgarchilikka, fidoyillika nisbatan loqaydlikning mavjudligi va boshqalar.

Shunday ekan, yuqoridaagi ijobiy omillarni kuchaytirish, salbiy omillar ta'sirini kamaytirish va yo'qotish chora tadbirlarini belgilab borish va integratsion jarayonda innovatsion omillarga alohida e'tibor berish, psixologik asoslarini o'rganish hamda tahlil qilib borish ijobiy natija beradi.

Mustaqil fikr-mulohaza insonda mavjud bilimlarni, fikr va voqelikka bo'lgan munosabatlarning erkin uyzaga chiqarilishidir. Albatda, ushbu jarayon o'z o'zidan ro'yobga chiqmaydi, ayniqsa ta'lim-tarbiyada.

Ma'lumki ta'lim-o'qituvchi va o'quvchi orasida o'rnatiladigan pedagogik munosabatlar majmuidir. Ana shu munosabatlarda o'zaro ishonch, talab va tartib muhimdir, ya'ni bilimlar ortib boradi, intellekt mukamallahashi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Kamoldinov M, Vaxobjonov B, Innovatsion pedagogik texnologiya asoslari. T.: Talqin. 2010 y.
2. <http://www.cirota.ru/foster/>. Osobennosti sotsialnix texnologiy rabot s detmi, lishennmi semeynoy zabot. Organizatsiya rabot s zameshayushey semey.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH USULLARI.

*Andijon viloyati Andijon shahar Baratova Vazifaxon Madaminovna
5-umumta'l'm maktabi Boshlang'ich ta'l'm o'qituvchisi
(baratova.v@gmail.com) +998902114230*

Annotatsiya: Boshlang'ich ta'l'mda ham o'quvchilarni faol, mustaqil fikirli, dars jarayonida o'z fikirlarini himoya qila oladigan shaxslar qilib tarbiyalashda ilg'or pedagogik zamonaviy texnologiyalarning ahamiyati kattadir.

Kalit so'zlar: ilg'or pedagogic texnologiya,mustaqil fikrlash,shaxsga qaratilgan ta'l'm,interfaol usullar.

Boshlang'ich sinflarda yutuqlarning asosi bolalalr bilan o'tkaziladigan dars jarayonining sifati bilan belgilanadi. Bunda ilg'or pedagogik texnologiya katta ahamiyatga egadir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari qiziquvchan boshqarishga moyil bo'ladilar. Shuning uchun o'qituvchi o'quvchilarni mustaqil fikirlash, mushohada qilish, xulosa chiqarishga o'rgatishi lozim. O'quvchi shaxsiga qaratilgan ta'l'm, o'quvchining faolligini oshirish, mustaqil, ijobiy fikrlashga o'rgatish, mustaqilligini, erkinligini ta'min etish, qiziqishlari asosida (motivatsiya) ish yuritish, ichki imkoniyatlarini ishga solish o'z qiziqishlari orqali qo'shimcha ta'l'm olishga yo'llash, o'z- o'zini rivojlantirishni o'z ichiga oladi.

Ta'l'm- tarbiyada zamonaviy o'qitish uslublari deganda yangi interfaol usullar nazarda tutiladi. Interfaol – lotincha “inter” so'zidan olingan bo'lib “orasida, o'rtasida ” degan ma'noni anglatadi, ya'ni o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida ta'l'mni o'zlashtirish munosabalarini kuchaytirish, faollashtirish kerak, deganidir. Bu uslublar bilan ishlash dars samaradorligini oshirishga yordam beradi. O'quvchilarni mustaqil fikirlashga undaydi, ayniqsa, 3-4 – sinflarda juda yaxshi samara beradi. Buning uchun sinf kichik guruhlarga ajratiladi. Guruhlar 3-7 o'quvchidan iborat bo'lishi kerak. O'quvchilar sonini ko'paytirish guruhlarda ishlash jarayonini qiyinlashtiradi. Bundan tashqari, guruhlardan tartibini o'zgartirib turish zarur. Guruhlarda o'g'il va qiz bollalar aralash holda bo'lishi lozim .

Endi interfaol metodlarning ta'l'm va tarbiya jarayonidagi o'rni o'rni va imkoniyatlari haqida fikr yuritamiz. Interfaol metod ta'l'm jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi faoliyikni oshirish orqali ularning o'zaro harakati, ta'siri ostida bilimlarni o'zlashtirishni kafolatlash, shaxshiy sifatlarni rivojlantirishga hizmat qiladi. Ushbu usullarni qo'llash dars sifati va samaradorligini oshirishga yordam beradi. Uning asosiy mezonlari – baxs munozaralar o'tkazish o'quv materialini erkin bayon etish mustaqil o'qish 'o'rganish' seminarlar o'tkazish, kichik guruh katta guruh sinf jamoasi bo'lib ishlash uchun topshiriq, vazifalar berish yozma ishlar bajarish va boshqalardan iborat. Interfaol ta'l'm o'z xusussiyatiga ko'ra didaktik o'yinlar orqali, evristik (fikirlash, izlash,topish) sexbat- dars jarayonini loyihalash orqali muammoli vaziyatni hosil qilish va yechish orqali kreativ – ijodkorlik asosida axborot komunikatsion texnologiyalar yordamida amalgam oshirish metodlarini o'z ichiga oladi.

Boshlang'ich ta'l'mda o'quvchilarning yosh xususuyatlari savodxonlik darajalari shaxsiy taviatlariga ko'ra didaktik o'yinlar keng qo'llanmoqda. Didaktik o'yinlar o'quvchi faoliyatini faollashtiradi va jadallashtiradi. Ular o'quvchi shaxsidagi ijodiy imkoniyatlarni ro'yobga chiqarish va rivojlantirishning amalga oshirishda katta ahamiyatga ega.

Didaktik o'yinlarning asosiy turlari : intellektual (aqliy) va harakatli hamda aralash o'yinlardan iborat . Bular o'quvchilarda aqliy, jismoniy, axloqiy, ma'naviy, ma'rify, psixologik, estetik baddiy, tadbirkorlik, bunyodkorlik, mexnat kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Didaktik o'yinlar o'quvchilarni ta'l'm va tarbiyasida katta ahamiyat kasb etadi. O'quvchilarni yangi mavzularni o'zlashtirib olishlariga katta yordam beradi. Bu uslub o'quvchilarni o'yashga, erkin fakir yuritishga, muloqotga, ijodkorlikka yetaklaydi. Ayniqsa o'quvchilarda atrof – muxitni, hayotni bilishga qiziqish ortadi. Uchragan qiyinchilik, to'siqlarni qanday yengish va tanqidiy fikirlash ko'nikmalarni shakillantiradi. Ta'l'm tarbiya jarayonida o'quvchilarda qobiliyat va qiziqishlarini oshiradigan biror kasbga moyilliklarini ko'rsatadigan didaktik o'yinlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Didaktik o'yinlar nazariy, amaliy, jismoniy, roll, ishchanlik va boshqa yo'nalishdagi turlarga ajratiladi. Ular o'quvchilarda tahlil qilish fikirlash hissoblash

sinash yasash o'lchash kuzatish, hulosa chiqarish, mustaqil qaror qabul qilish, guruh yoki jamoa tarkibida ishlash, nutq o'stirish, til o'rgatish, yangi bilimlar olish faoliyatlarini rivojlantiradi, mustahkamlaydi. Boshlang'ich sinflarda didaktik o'yinlarning "Zinama-zina", "Lola sayli", "Bo'g'irsojni qutqaring", "O'yla, izla, top", "Qo'riqchini aldap o't", "Qizil shapkachaga yordam", "Cho'qqini zab et", "Oyga uchamiz", "Sexrli daraxt", "Uchar yulduzlar", "Bayroqchaga yeting" kabilalaridan foydalanish darslarda ko'proq muvofaqiyatga erishiladi. O'yinchilar bu o'yinlar orqali darsni yaxshi o'zlashtiradi.

Didaktik o'yin turlarini tanlashda quyidagi mezonlarga rioya qilish yaxshi natijalar beradi. Masalan: ishtirokchi o'quvchilarni tarkibi bo'yicha o'g'il bolalar, qiz bolalar yoki aralash guruhlar uchun o'yinlar; - ishtirokchilarning soni bo'yicha yakka, juftlikda, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi, sinflar aro va ommaviy tarzdagi o'yinlar – o'yin jarayoni bo'yicha fikirlash topag'onlik harakatlarga asoslangan musobaqa va boshqalarga yo'naltirilgan o'yinlar o'quvchilar uchun qiziqarli bo'ladi. Didaktik o'yinli dasr shakillaridan biri nechtasini misol qilib keltirishimiz mumkin. Masalan: - ishchanlik o'yini – darsni – bu mavzu bo'yicha masalalarni hal etish jarayonida o'quvchilarning faol ishtirok etishida yangi bilimlarni o'zlashtirish mashqi; - rolli o'yin darsi bu mavzu bo'yicha masalalarni o'rghanishda o'quvchilarga oldindan ma'lum rollarni taqsimlash va dars jarayonida shu rollarni bajarishlarini tashkil etish asosida bilimlarni mustahkamlash; -teatrlashtirilgan dars – mavzu bilan bog'liq sahna ko'rinishlarini tashkil etish orqali dars mavzusi bo'yicha chuqur aniq ma'lumotlar berish; - "kim ochdi savdosi" darsi o'quv fani ayrim bo'limi bo'yicha bilimlarni har bir o'quvchi qanchalik ko'proq bilishini namoyish etish yana shunday qiziqarli usullardan biri "Klaster" dir. Bundan biror mavzu yoki matn tanganib, tinglovchining diqqatini qaratish maqsadida u markaz atrofida joylashtiriladi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yhati:

1. T.G'afforova. Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar."Tafakkur" nashriyoti , Toshkent -2011

TAFAKKUR QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA MATEMATIKANING ROLI.

*Rejapova Nodiraxon Mirfozilovna Andijon viloyati Qo'rg'ontepcha tumani
9- umumta'lim maktabning boshlang'ich ta'lim o'qituvchilar
Telefon : +998902008825*

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi davrda mamlakatimizda matematik ta'lim va matematika fani taraqqiyotiga katta e'tibor berilmoqda. Matematik tasavvur, tushuncha va bilimlarni shakllantirish yo'llarini, o'quvchida matematik savodxonligini shakllantirilishi muhimligi haqida so'z yuritilgan .

Kalit so'zlar: Ta'lim-tarbiya, boshlang'ich ta'lim, misol, raqam, o'quvchi, matematika, dars.

Boshlang'ich sinflarda matematika fanini o'rgatuvchi o'quvchilarning ijtimoiy faoliyatiga zarur bo'ladigan hisob-kitoblarni o'rgatishda, mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishda, matematik nutq madaniyatini tarkib toptirish va uni yuqori saviyada o'rghanish uchun zamin yaratishda, boshlang'ich sinf o'qituvchisining o'rni va mehnati beqiyos.

Ta'limning barcha bosqichlarida matematika fanini o'qitish tizimini yanada takomillashtirish, pedagoglarning samarali mehnatini qo'llab-quvvatlash, ilmiy-tadqiqot ishlarining ko'lamenti kengaytirish va amaliy ahamiyatini oshirish, xalqaro hamjamiyat bilan aloqlarni mustahkamlash (EGRA va EGMA tadqiqotlari: o'qish EGRA va matematikani EGMA baholash metodikasi) xalqaro tizim asosida o'quvchilar bilimi baholash unda boshlang'ich sinflarda o'quvchining ko'nikma va bilimlarini baholash asosi sifatida matematikani EGMA baholash metodikasi, boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'zlashtirishini yaxshilash hamda ta'lim jarayonidagi kamchiliklarni aniqlash yuzasidagi tadqiqotdir, shuningdek, 2017 — 2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini «Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturida belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlash maqsadida Mamlakatimizda "Matematika sohasidagi ta'lim sifatini oshirish va ilmiy-tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-4708-sون 07.05.2020 qaror qabul qilindi. Mazkur qarorda matematika ta'limi va fanlarini yanada rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash masalalari belgilab qo'yilgan.

Bunday yuksak maqsadlar shiddat bilan amalga oshirilayotgan bir davrda biz ilk matematika bilimini beruvchi boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini zimmasida ma'sulyatliz vazifa turibdi desak adashmaymiz.

Boshlang'ich sinf o'quvchisi 1 dan 9 gacha sonlarni bir-biriga ko'paytirish jadvalini yodlashi lozim. Bundan tashqari, amalda har bir darsda bir nechta yangi tushuncha, amal, qoida kiritiladi va bu jarayon quyi sinflardan yuqoriga qarab uzlusiz davom etadi Matematika kuchli xotira talab etadi. Matematika o'z tiliga ega — bu til formulalar tilidir.

Matematik ta'lim uchun alohida ahamiyatga ega xususiyati — fikrni aniq ifodalash vositasi ekanlidir. Formulaga solingan fikr aniqligi ma'lum ma'noda mutlaq bo'ladi. Qaysi belgi qanday tushunchani bildirishi kelishib olinganidan keyin, yozuv universallik xususiyatini kasb etadi — u kim tomonidan, qachon va qayerda o'qilmasin, bir xil ma'noni anglatadi. Matematik belgilari va ular orqali yozilgan tasdiqlarning aniqlik xususiyatidan dastavval fizika, keyinchalik boshqa fanlarda ham foydalana boshlangan. Bugunga kelib u iqtisodiyot nazariyasi, sotsiologiya, tilshunoslik kabi ijtimoiy-gumanitar fanlargacha kirib borgan. Uyg'onish davri daholaridan biri Galileyning "qaysi fan matematikadan qancha foydalansa, unda shuncha haqiqat bor", degan hikmati zamon o'tgan sayin o'tkirlashib bormoqda.

Matematikaning ta'lim-tarbiya bilan bog'liq xususiyatlarini sanab chiqish yengil ish emas, ammo ulardan biri bugungi tub islohotlar davrida xalqimiz istiqboli uchun ham g'oyat muhimdir. Bu — o'quvchilar va talabalar, ya'ni ertangi kun kadrlari qiyin, murakkab masalalarning yechimini izlab topish malakasiga ega bo'lishi. Zotan, har qanday islohot yuzaga chiqqan biror muammoni hal etish maqsadida amalga oshiriladi. Bunday muammoni hal etish matematikadagi Puankare muammosidan ham murakkab bo'lishi mumkin. Aynan mana shu qobiliyatni matematika fani shakllantiradi va charxlaydi. Ma'lum ma'noda matematikani masalalar yechish fani deb atash mumkin. Chin matematika o'qituvchisi bu — o'quvchilarga masala yechishni o'rgatuvchidir.

Ta'limni isloh qilinishi jarayonining ajralmas, muhim qismi hisoblangan zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar ta'lim jarayoniga o'zlarini bilmagan holda qiziqishi bilan

kirishib ketadilar. Tajriba shuni ko'rsatadiki, zamonaviy interfaol strategiyalar bo'lgan bilimlarni samarali o'zlashtiradi. Chunki bugun sinflarni to'ldirib o'tirgan o'quvchilar sho'x, beg'ubor bolalik gashtini surayotgan, ba'zan xayolparast bolalardir. Ular orasida hatto 45 daqiqalik dars jarayonining nihoyasini intiqlik bilan kutib, ta'limga yuzaki qaraydigan o'quvchilar ham yo'q emas. Interfaol metod - ta'lim jarayonida o'quvchilar hamda o'qituvchi o'rtaqidagi faollikni oshirish orqali o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishini faollashtirish, shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlarni qo'llash dars samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Bu chuqur mulohazalar, aniq maqsadlarga qaratilgan strategik rejalar natijasi ekanligini qayd etish lozim. Prezident Shavkat Mirziyoyevning matematika ta'limi va matematikani rivojlantirishga qaratayotgan alohida e'tiborining pirovard maqsadi — O'zbekistonni buyuk davlatga aylantirish, yoshlarimizni shunga munosib bilim va malaka bilan qurollantirishga qaratilgani, hech shubhasiz, yuksak maqsad deb bilaman.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. N.U.Bekboeva, Y.Yangiboevalar matematika 1-2-sinflar uchun. Toshkent – o'qituvchi 2008- yil
2. M.Axmedov, M.Mirzaaxmedov matematika 4- sinflar uchun. Toshkent – o'qituvchi 2008 -yil.

O'QUVCHILAR TAFAKKURINI KENGAYTIRISHDA O'YINLARNING O'ZIGA XOS O'RNI

*Pirnazarova Farida
Sirdaryo viloyat Shirin shahar 3-umumta'lim
mabitabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada didaktik o'yinlarning o'quvchilar faolligini oshirishda va tafakkurini kengaytirishdagi o'zaro o'rni haqida fikr yuritilgan

Kalit so'zlar: maktab, o'quvchi, oyin, tafakkur, rivojlanish, bilim ko'nikma.

Ma'lumki bola boshlang'ich sinfga qabul qilinib, maktab ostonasida ilk qadam qo'ygan bolaning faoliyatida o'zin asosiy o'rinni egallaydi. O'zin ularning eng sevimli mashg'uloti bo'lib, ular har qanday mashg'ulotni o'zin bilan uyg'unlashtirishga harakat qiladilar. Shunday ekan o'qituvchi o'quvchi faoliyatidan ularning sevimli mashg'uloti - o'yinni siqib chiqarmasdan, undan maqsadga muofiq foydalanish bilan ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga imkon beradi.

Farzandlarimiz mustahkam bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishlari uchun, albatta, ularni kichik yoshdanoq har bir fanga qiziqtirish zarur. Bunda o'qituvchi mahorati nihoyatda muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi bolalarning yoshi va psixologik xususiyatlarini puxta o'rgangan holda ta'lim-tarbiya jarayoni samaradorligini oshirish ustida tinimsiz izlanishi, o'zidagi bor bilimini mahorat bilan ishga solishi zarur.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning psixologik holatini yaxshilash, ularni turli zo'riqishlardan asrash, bilimlarini turli o'zinlar orqali mustahkamlab borish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda o'quvchilarni ziyraklikka, chaqqonlikka hamda fikrni to'g'ri va aniq ifoda etishga qaratilgan o'zinlardan foydalanish mumkin. Shu bilan birga, tanlangan o'yinning o'tilayotgan mavzuga mos kelishi, qulayligi, ko'zlangan natijaga olib kelishi ham muhimdir. Bu esa o'qituvchining kasbiy mahoratiga, maqsadni to'g'ri belgilay olishiga ham bog'liq.

Boshlang'ich ta'limda motivlar hosil qilishda didaktik o'yinlarning o'rni beqiyosdir. O'yinsiz tom ma'nodagi aqliy rivojlanish bo'lishi mumkin emas. O'zin o'quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni uyg'otadigan uchqundir. O'zin - boshlang'ich sinf o'quvchilarida ma'lum sifatlarni shakllantirish uchun kattalar - o'qituvchilar, tarbiyachilar, ota-onalar tomonidan qo'llaniladigan usul. O'zin - bola hayotining uzviy qismidir. O'zin orqali bola atrof - muhit, tabiat hodisalari, manzaralari, buyumlar, o'simliklar, hayvonlar dunyosi bilan tanishadi.

Yuqorida aytilgan fikrlarga hamohang o'qish, ona tili, matematika fanlarida qo'llasa bo'ladigan, o'quvchilarni topqirlikka, ziyraklikka va fikrlashga undaydigan, ularning ijodiy faolligini oshirishga qaratilgan o'zinli usullarni keltiramiz.

« U kim? Bu nima? »

Stol ustiga bir qancha predmetlar terib qo'yildi. o'qituvchi shu predmetlardan birortasini ta'riflaydi, o'quvchilar shu belgilarni asosida gap nima haqida borayotganligini topadilar. Bu o'yinning afzallik tomoni shundaki, undan dars davomida o'quvchilar diqqatini jamlash, qo'llariga dam berish maqsadida yoki yangi tovushlar bilan tanishtirish, ona tili darslarida yangi mavzuni bayon qilish jarayonida ham foydalanish mumkin. Bu o'zin o'quvchilarda ziyraklikka, sinchikovlikka sifatlarini va mustaqil fikrlash malakalarini shakllantirishga imkon beradi. Bundan tashqari, bu o'yindan dam olish daqiqalarida ham unumli foydalanish mumkin.

1-variant: U shar shaklida. Uni katta-katta sportchilarimiz ham stadionlarda o'ynaydilar. Yosh bolalar ham uni sevib o'ynaydilar. (Javob: «Koptok») 2-variant: U barcha o'quvchilar o'rtog'idir. Onalarimiz ham, otalarimiz ham uni juda yaxshi ko'radilar. (Javob: «Kitob»)

3-variant: U shunday narsaki, bizga vitaminlarga boy mevalar beradi. Xohlasak stol yoki stul ham bo'lishi mumkin. (Javob: «Daraxt»)

”Bo'lishi mumkin emas”

Bu o'yinni o'tkazishda o'qituvchi matnni o'qydi. O'quvchilar bo'lishi mumkin bo'lmagan voqealar ifodalangan jumla yoki gapni topishlari lozim. Hazil-mutoyiba bilan o'tadigan bu o'zin ham o'quvchilardan ziyraklikni, sinchikovlikni va kuzatuvchanlikni talab qilishi bilan birgalikda, ulardan atrofida sodir bo'layotgan voqealari va hodisalarga befarq bo'lmashlikni ham talab qiladi. Undan tashqari ularning darsdan tashqari bo'lgan ilmiy va badiiy adabiyotlarga va ilmiy- ommabop

filmlarga qiziqishini orttiradi va hikoya tinglash ko'nikmasini shakllantirishga yordam beradi. Bu o'yin bir necha marta o'tkazilgach, keyinchalik o'quvchilarga shunday hikoyachalar tuzishni ham topshirish mumkin. Bo'lishi mumkin emas" o'yinidan foydalanib o'qituvchi ona tili yoki o'qish darslarining samarali bo'lishiga erishishi mumkin. Bundan tashqari badiiy ertaliklar, musobaqalar, viktorinalar o'tkazishda ham foydalanish mumkin.

1-variant: Dushanba dam olish kuni bo'lgani uchun Olim maktabga bormadi. U singlisi Vazira bilan hayvonot bog'iga bordi. Ular hayvonot bog'ida suvda suzib yurgan sherni, qafasda sayrayotgan baliqlarni va kattakon vahshiy bulbulni ko'rdilar.

2-variant: Ibratjon yozgi ta'til kunlarida buvisinikiga dam olgani bordi. U qishloqda o'rtoqlari bilan qor bo'ron o'ynadi. Buvisi sigir sog'ayotganda sigirning uloqchasini ushlab turdi. Buvisiga sigirlarga don berishda yordamlashdi.

3-variant: Abdulla juda bilimli bola. U bugun ham topshiriqni juda yaxshi bajardi. O'qituvchi uni maqtadi va "nol" ball qo'ydi. Abdulla yaqinda 2-sinfni tugatib, 1-sinfga o'tdi.

Bu o'yinlarni odobnama, o'qish, ona tili darslarida fodalansa menimcha maqsadga muvofiq bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, farzandlarga ta'lim-tarbiya berishda kasbiy, shaxsiy sifatlarini yuksak mahorat bilan ishga solayotgan fidoyi, mehnatkash, ijodkor ustozlar darslarini mazmunan boy, yangicha fikrlashga o'rgatadigan o'yinli vositalar bilan tashkil etar ekan, endigina maktab quchog'iga kelgan har bir o'quvchi birinchi kundanoq bilim olishga mehr qo'yadi desak adashmagan bo'lamiz.

Foydalangan adabiyotlar

1. G'afforova T., Nurillaeva Sh., Xaydarova O. Boshlang'ich sinflar uchun ona tili va o'qishdan didaktik materiallar.– T.: «O'qituvchi», 2004
2. <http://manzura90.zn.uz/didaktik-oyinlar/>

BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA INTERFAOL METODLAR

*Xurboyeva Shoxidaxon Maxmudovna Andijon viloyati Qo'rg'ontepcha tumani
XTBga qarashli 16- umumta'lismaktabning boshlang'ich ta'limg' o'qituvchisi
Telefon : +998903804951*

Annotatsiya: Ushbumaqlada boshlang'inch sinflarda matematik tushunchalarni o'zlashtirishda interfaol metodlarni qo'llash, o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, xulosalar chiqarish, o'z fikrini bayon qilish, uni asoslangan holda himoya qila bilish, sog'lom muloqot, munozara, bahs olib borish ko'nikmalari shakllanib, rivojlanib borishi haqida so'z yuritilgan .

Kalit so'zlar: Masa, misol, interfaol, matematika, boshlang'ich ta'limg'.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli Farmoni, 2018 yil 5 sentyabrdagi "Xalq ta'limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3931-sonli Qarori ta'limg' soxasidagi e'tiborni yanada kuchaytirishga qaratilgan.Mamlakatimizda bunday olib borilayotgan islohotlar, ta'limg' sohasini rivojlantirish chora – tadbirlari, mustaqil O'zbekistonimizning porloq istiqboli uchun vazifalarni hal etishga qaratilgan bo'lib, bunda yoshlarning ta'limg' tarbiyasi eng ustuvor masalalardan hisoblanadi.Shu bois kelajagimiz bo'lmish yosh avlod tarbiyasi har bir oila oldidagi mas'uliyatlari burch bo'lishi bilan birga farzandimizni zamонавиyl talablar darajasida ta'limg' –tarbiya olgan barkamol avlod, komil insonlar etib tarbiyalash pedagog kadrlarning asosiy vazifalardandir.

Zamonaviy ta'limg' tashkil etishda qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Interfaol metod - ta'limg' jarayonida o'quvchilar hamda o'qituvchi o'rtasidadagi faollikni oshirish orqali o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishini faollashtirish, shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Barcha fan o'qituvchilari shu jumladan boshlang'ich sinf o'qituvchilari ham dars mashg'ulotlari jarayonida interfaol metodlardan borgan sari keng ko'lamda foydalanmoqdalar. Interfaol metodlarni qo'llash natijasida o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, xulosalar chiqarish, o'z fikrini bayon qilish, uni asoslangan holda himoya qila bilish, sog'lom muloqot, munozara, bahs olib borish ko'nikmalari shakllanib, rivojlanib boradi

Misol uchun quyidagilar: —**Adashgan zanjirlar** usuli boshlang'ich sinflarda biror bir ketma – ketlikni tiklash uchun qo'llanadi. Bunda o'qituvchi biror mavzu, tushuncha, algoritmg'a oid ketma – ketlikni alohida – alohida va tartibsiz qo'yadi. O'quvchilar tartibsiz joylashgan so'zlarga mantiqiy bog'langan zanjirni tuzishlari kerak. Masalan 4- sinf darsligidan —Noma'lum qo'shiluvchini toppishl qoidasi: —Noma'lum qo'shiluvchini topish uchun yig'indidan ma'lum qo'shiluvchini ayirish kerak, shunday o'zgartiriladi: qo'shiluvchini ayirish topish noma'lum uchun yig'indidan ma'lum kerak qo'shiluvchi So'zlar alohida qog'ozlarga yoziladi va ko'rgazma taxtasiga betartib joylashtiriladi.O'quvchilar tartibni tiklaydilar, yoki har bir guruhga so'zlar to'plami beriladi va guruhlar tartibini tiklaydilar. —**Bahs – munozarada** o'quvchilar bilan biror muammoni yechish yo'lini qidirishda foydalilanadi, masalan: masala yechish, o'lchash ishlarini bajarish, yechimning qulay usulini topish va hokazo. Sinfni to'rtliklarga bo'lish va guruhda ishslash mumkin. —**Muammoli savollar** sinfda muammoli vaziyatni yaratish, bir muammoni mustaqil o'quvchilar tomonidan yechilishiga erishish uchun qo'llanadi. Muammoli savol va topshiriq o'qituvchi tomonidan aniq aytildi, doskaga yoziladi, yechimni juft – juft bo'lib qidirish taklif qilinadi. Har bir guruh javobi eshitiladi va umumlashtirib yagona yechimga kelinadi. Dars vaqtining taqsimlanishi, ishni tashkil qilish qoidalari oldindan o'quvchilar bilan kelishilgan holda rejalashtirib olinadi va sinf doskasiga yozib qo'yiladi: O'zaro hurmat. Faollik. O'zgalar fikrini tanqid qilmaslik. Samarali ishslash. —**Kichik guruhlarga bo'lish metodi** – bu o'qituvchi tajribasi, mahorati, ijodiy yondashuviga ko'ra turli xil metodlar asosida qo'llanishi mumkin. Guruhlarga bo'lishda sinf o'quvchilarini ranjitmaslik, kamsitmaslik, ularni estetik did nuqtai nazaridan, kelishmovchiliksiz, guruhlarga bo'lishga harakat qilinadi. Bu maqsadda turli xil o'yinlar asosida yoki masalan: rangli qog'ozdan osongina guruhlarga ajratib oladi.

Masalan: Oq rang 1-guruuh Yashil rang 2 –guruuh Ko'k rang 3 –guruuh Guruhda ishslash uchun taklif qilish mumkin bo'lgan eng samarali usullaridan biri mavzu yuzasidan savol va javob berishga undash, undan ham samaraliroq usul esa, o'tilgan mavzuga oid mustaqil savol tuzishga undashdir.

—Klaster metodi ham o‘quvchilarga ixtiyoriy mavzular xususida erkin, ochiq o‘ylash va shaxsiy fikrlarni bemalol bayon etish uchun sharoit yaratishga yordam beradi. Bunda o‘quvchilar bilan yakka tartibda yoki guruhi asosida tashkil etiladigan mashg‘ulotlar jarayonida foydalanish mumkin. —Klaster metodi o‘quvchilarning tushunchalar orasidagi bog‘liqlikni aniqlashga, mavzuga oid hamma tushunchalarni eslashga o‘rgatadi. Metodni amalga oshirish uchun doska o‘rtasiga asosiy so‘z yoki gap yozib qo‘yiladi. O‘quvchilarga shu so‘z bilan bog‘liq hamma so‘z va so‘z birikmalarini eslab doskaga yozish taklif qilinadi. —Klaster metodi —Vaqt birliklari, Tenglama, Masala turlari va boshqalarga oid bo‘lishi mumkin.

Foydalaniman adabiyotlar:

- 1.Jumaboyev M. Bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi.-T.: “Ilm -Ziyo”, 2009-yil.
2. Jumayev M. Matematika o‘qitish metodikasidan praktikum.
—T.: «0‘qituvchi». 2004-yil.

ПРИМЕНЕНИЕ АНДРАГОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА В СИСТЕМЕ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ ПЕДАГОГОВ

*Исхакова Мавлюда Рахмановна
старший преподаватель института
переподготовки и повышения квалификации
руководителей и специалистов дошкольных
образовательных учреждений
Телефон: +998(91)1918449
mavlyuda_ir@mail.ru*

Аннотация. В статье рассматривается один из современных подходов в образовании к повышению квалификации педагогов – андрагогический. В его основе лежат особенности обучения взрослых. Применение андрагогического подхода в системе повышения квалификации педагогов предполагает разработку и внедрение андрагогической модели, использование современных технологий обучения.

Ключевые слова: андрагогика, андрагогический подход, повышение квалификации педагогов, модератор, рефлексия, методы, принципы обучения.

Система повышения квалификации - часть системы образования, призванная оказать содействие развитию человека период его самостоятельной жизни после получения профессиональной подготовки. Так, педагоги, в силу специфики профессиональной деятельности, получая дополнительное профессиональное образование в системе повышения квалификации, вовлекаются непрерывный процесс обучения в течение всей самостоятельной жизни и приобретают новые знания и компетенции. Результатом повышения квалификации является готовность педагогов к качественному выполнению работы в соответствии с современными требованиями, возможность применения полученных знаний и умений в профессиональной деятельности, сформированность новых компетенций, необходимых для реализации новейших стандартов образования, осуществление непрерывного образования [1; 2].

Однако, как отмечают исследователи проблем образования взрослых, взрослый человек сохраняет свои ценности и профессиональные стереотипы до тех пор, пока на деятельностном уровне не осознает необходимости и продуктивности отказа от некоторых из них (С.Г. Вершловский, М. Т. Громкова, В.И. Подобед М.А.Юлдашев, С.С.Рахимова и др.). Все это актуализирует проблему поиска новых методологических оснований совершенствования системы повышения квалификации, достижения новых результатов. Мы считаем, что решить поставленную задачу позволит андрагогический подход к повышению квалификации педагогов.

Понятие «андрагогический подход» образовано от понятия «андрагогика» и заимствовано из зарубежных, прежде всего, англоязычных, источников. Андрагогика составляет теоретическую основу обучения взрослых. Андрагогика как наука концентрирует внимание на тех особенностях в организации и реализации учебного процесса, которые присущи взрослым обучающимся. Взрослый обучающийся как субъект образования характеризуется рядом особенностей, отличающих его от школьников и студентов. Они обусловлены уже имеющимся образованием участников, опытом профессиональной деятельности, жизненным опытом, характерными возрастными изменениями и др. (И. А. Колесникова, А. П. Ситник).

При определении путей совершенствования повышения квалификации следует учитывать специфику педагогической системы образования взрослых, а именно: субъекта образования — педагога как взрослого; подходов, принципов, целей, задач и содержания образования взрослых; форм, методов, технологий образования взрослых; обучающего в сфере образования взрослых - преподавателей-андрагогов. Кроме того, в повышении квалификации педагогов: обучающийся взрослый и педагог взрослый. Это предопределяет требования к андрагогу-преподавателю. Он специалист в области андрагогики, эксперт в области технологий образования взрослых, модератор, соавтор проекта учебной деятельности, тьютор, организатор совместной деятельности, рефлексии учебного процесса

участия каждого в нем; консультант, фасilitатор, обеспечивающий психологическое, методическое, педагогическое сопровождение учебной деятельности взрослых.

Проектирование учебного процесса образования взрослых (повышения квалификации педагогов) и конструирование его технологий содержания базируются на идеях деятельностной парадигмы, реализуемой в рамках модели повышения квалификации педагогов на основе андрагогического подхода и принципов образования взрослых [1; 2; 4].

Андрагогический подход в повышении квалификации педагогов основывается на отличительных признаках взрослых обучающихся. Взрослый в процессе обучения занимает активную позицию (мотивирован, имеет представление о том, что хочет узнать); обладает установкой на самореализацию, самоуправление, саморазвитие; имеет социальный, культурный опыт, что может быть как источником, так и препятствием его развития; испытывает потребность в приобретении знаний, компетенций, направленных на реализацию его задач и разрешение проблем; ориентирован на получение актуального знания; заинтересован в получении образования с минимальными ресурсными затратами (времени, сил, денежных средств и т. д.); взрослый — равноправный субъект управления учебным процессом, включая все этапы прохождения повышения квалификации (целеполагание, планирование, организация, реализация, контроль и коррекция результатов повышения квалификации педагогов). Учебный процесс образования взрослых строится на основе технологий, обусловленных принципами личностно ориентированной образовательной парадигмы, учитывающими закономерности природного развития взрослого обучающегося, развивающими культуру целостной жизнедеятельности личности, реализующими потребности в самоидентификации, создающими условия для обретения смысла образования и самообразования [3; 4; 5].

Повышение квалификации педагогов контексте андрагогического подхода опирается на следующие принципы обучения взрослых: принцип самоопределения, самостоятельности; принцип совместной деятельности; принцип опоры на опыт обучающихся (педагогов); принцип индивидуализации обучения; принцип системности обучения; принцип контекстности обучения; принцип актуализации результатов обучения; принцип элективности обучения; принцип развития образовательных потребностей педагогов; принцип осознанности обучения; принцип рефлексии.

А. И. Кукуев выделил основной и специфический методы андрагогического подхода. В качестве основного метода андрагогического подхода признан метод анализа опыта, а специфическими методами обучения считаются: организационно-деятельностные методы, ориентированные на решение проблем (моделирование, рефлексию, проектирование); интерактивные и диалоговые методы. Выбор методов и технологий осуществляется на основе принципов андрагогического подхода. Предпочтительной технологией андрагогического подхода является интерактивное обучение; а наиболее распространенной формой обучения — групповая работа. Типичными характеристиками методов обучения личностно ориентированной образовательной парадигмы образования взрослых являются коммуникация как понимание другого, рефлексия как осознание себя, мышление как производство собственных мыслей. При реализации андрагогического подхода необходимо уделить серьезное внимание предварительной подготовке профессорско-преподавательского состава учебного заведения, без которой реализация андрагогического подхода будет нерезультативной.

Из вышеизложенного следует, что андрагогический подход предполагает некоторую совокупность таких компонентов, как цель, принципы, методы, приемы и средства обучения.

В нашем исследовании, посвященном повышению квалификации педагогов дошкольных образовательных организаций через андрагогический подход, мы провели историко-педагогический анализ становления развития андрагогического подхода, рассмотрели теорию и практику его реализации, выделили особенности андрагогической модели. Под андрагогическим подходом в процессе повышения квалификации педагогов ДОО мы понимаем совокупность таких компонентов, как цель, принципы образования взрослых, методы, приемы, средства повышения квалификации, основанных на отличительных особенностях взрослых обучающихся. Андрагогический подход в повышении квалификации педагогов ДОО позволяет выделить специфичность деятельности обучающего (преподавателя) и обучающегося (педагогов) и регулировать процесс обучения в виде андрагогической модели

повышения квалификации педагогов.

На основе полученных данных реализовали следующие организационно-педагогические условия повышения квалификации педагогов в контексте андрагогического подхода: разработали андрагогическую модель повышения квалификации педагогов (цель, принципы образования взрослых, содержание, организационные формы, методы, приемы, средства обучения, программно-методические средства, критерии эффективности), использовали андрагогические технологии в повышении квалификации педагогов (технологии модульного и дистанционного обучения, коммуникацию и групповую динамику, активного обучения и др.).

Андрагогическая модель повышения квалификации педагогов дает возможность построить процесс повышения квалификации, который удовлетворяет потребности взрослых обучающихся, раскрывает их возможности наилучшим образом, гарантируя продвижение педагогов по индивидуальным траекториям.

Андрагогическая подготовка преподавателей, педагогов (взрослых) ориентирует на образование в течение жизни, так как предполагает постоянное использование различных видов самоанализа: самотестирования, рефлексии, самооценки, самопроектирования, самокоррекции и т. д.

Андрагогический подход в системе повышения квалификации педагогов позволяет участникам повышать свою профессиональную компетентность в соответствии с требованиями времени, обеспечивает их готовность к непрерывному образованию.

Использованная литература:

1. Вершловский С.Г. Вызовы научно-технической революции и образование //Новые знания.— 2008.— № 4.— С. 23—28.
2. Громкова М. Т. Андрагогика: теория и практика образования взрослых: учеб. пособие.— М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012.— 495 с.
3. Кузнецова И. Ю. Андрагогические условия развития субъектной позиции педагога в процессе повышения квалификации: автореф. дисс. канд. пед. наук.— Кемерово, 2011.— 24 с.
4. Кукуев А. И. Андрагогический подход в образовании взрослых.— Ростов н/Д.: Булат, 2008.— 176с.
5. Юлдашев М.А. Халқ таълими ходимларининг малакасини оширишда таълим сифати менежментини такомиллаштириш: Пед.фан. док... дисс. автореферати. – Тошкент, 2016.– 92 б.
6. Рахимова С.С. Мактабгача таълим ташкилотлари педагог ходимларининг малакасини ошириш мазмунини такомиллаштириш: Педагогика фан. фалсафа доктори (PhD) дисс. автореферати. –Тошкент.2019.

OILADA YOSH AVLODNI TARBIYALASH BO'YICHA XORIJIY VA QADRIY TAJRIBA

X.Muxammadiyeva F.Ismatullayeva
Toshkent viloyati xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va
ularning malakasini oshirish xududiy markazi
"Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'limi" kafedrasi
katta o'qituvchisi. Surxondaryo vil. Denov tum.2-IMI
+99890176-04-14. +99890315-61-79
xadicha20182020@mail.com

Annotatsiya: Bugungi bolalarning ertaga qanday inson bo'lishi ko'p jihatdan bolalik deb atalgan bu davrning qanday o'tgani, uning ongi va qalbiga atrof-muhitdan nimalarni olib kirganiga bog'liqdir. Bola tarbiyasi haqida mutafakkir allomalarimizning fikr mulohazalari va jahon tajribasini ijobjiy o'rgangan holda mulohaza chiqaramiz.

Kalit so'zlar: tadqiqot, konstruktur, nerv sistemasi, syujet, ma'rifat, ilmiy kuzatish, bola tarbiyasi prinsiplari, pedagogik qarash.

Maktabgacha ta'lil muassasasidagi didaktik jarayonlarda bolaning rivojlanishi va ijtimoiy moslashishini ta'minlovchi shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalarni takomillashtirish muammosini ilmiy jihatdan asoslash maktabgacha ta'lil muassasasidagi didaktik jarayonlarda shaxsga yo'naltirilgan metodikani takomillashtirish maktabgacha ta'lil muassasasidagi didaktik jarayonlarda bolaning rivojlanishi va ijtimoiy moslashishini ta'minlovchi shaxsga yo'naltirilgan modelni ishlab chiqildi.

Ko'p yillik ilmiy kuzatish va tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inson o'z umri davomida oladigan barcha informatsiyaning 70 foizini 5 yoshgacha bo'lgan davrida, umr bo'yи o'zi yashaydigan yaxshilik va yomonliklarning qariyb 90% ni aynan bolalikning ilk davrida olishi tadqiqotlar davomida tasdiqlangan, besh yoshli bala bilan keksalik o'rtasi bir qadam. Bolaning ongi asosan 5-7 yoshda shakllanishini inobatga oladigan bo'lsak, aynan ana shu davrda uning qalbida oiladagi muhit ta'sirida ma'naviyatning ilk kurtaklari namoyon bo'lismeni anglash mumkin. Insoniyatni o'zining iqtisodiy, ma'naviy "mo'jiza"lari bilan xayratga solgan Yaponiya va Germaniyada bola tarbiyasi sohasidagi islohotlariga nazar tashlasak: Besh yoshgacha farzand — poshsho, o'n besh yoshgacha — qul, o'n besh yoshdan keyin — do'st! shiori ustun ekanligini ko'rishimiz mumkin.

1994 yili Amerika va Yaponiya o'rtasida bolalarga tarbiya hamda bilim berish bo'yicha tafovut ilmiy-tekshirishi o'tkazilgan. Olim Azuma Hiroshi ikki xil madaniyat vakillari ona-bolasidan piramida-konstrukturini yig'ish shartini e'lon qildi. Natijada, tadqiqotchilar shuni guvohi bo'lishdiki, yapon ona avval konstruktorni o'zi yig'ib, buni o'z farzandiga ko'rsatgan. Keyin bulasidan o'zi — mustaqil ravishda yig'ib ko'rishini so'ragan. Bolaning qo'lidan kelmasa, ona yana bir marotaba yasab ko'rsatib bergen.

Amerikaliklar esa boshqa yo'l bilan yasagan. Ular konstruktorni yasashdan avval, uning yasaish algoritmini bolasiga tushuntirgan, so'ngra ona-bola konstruktorni yasashni boshlashgan. Nemislar o'z farzandlariga yoshligidanoq tejamkorlik, intizomli bo'lismeni, atrof-muhitni muhofaza etishni, odob-axloqni o'rgatishadi. Yigit va qizlar aksariyat holatlarda 30 yoshga qadar turmush qurishsa-da, 40 yoshlarga borib, ya'ni o'zlari ma'nan va moddiy ravishda tayyor bo'lgach, farzand ko'rishadi. Ota-onalarning o'z farzandlariga yordam bermasliklari, bolalar bog'chalarining to'liq kun ishlamasligi, enaga xizmatining qimmat turishi hisobiga ayollar farzand ko'rishga shoshilishmaydi va shu sababli Yevropa davlatlari ichida mamlakatda tug'ilish eng kam hisoblanadi. Farzand ko'rishdan oldin yosh oila kichik uyda turishsa, uni kattarog'iga, bola uchun alohida xonasi bor uyla almashtirishadi, oldindan tajribali enaga, pediatr topishadi, homiladorlikning har bir bosqichida tibbiy ko'rikdan o'tiladi. Bola tug'ilgach, uning tarbiyasiga jiddiy e'tibor beriladi.

Bolalarga kichik yoshida televizor ko'rishga ruxsat berilmaydi va iloji boricha soat 20.00 da uylashga yotqizishadi, chunki kichkintoyni erta uyg'onishga, kichik yoshidanoq o'z kunini rejalashtirish, muhim sanalar (qarindoshlarning tug'ilgan kunlari)ni yodda saqlash, o'z xarajatlarini nazorat qilishga o'rgatishadi. Farzandlarida kommunikabellikni rivojlantirish maqsadida onalar ularni rivojlantirish guruhlariga olib borishadi. Bolalar bog'chalari asosan kichkintoylarni jamoada o'zini tutish, muloqotda bo'lismeniga o'rgatadi, yozish va o'qish faqatgina maktabdan boshlab

o'qitiladi. Bola go'dakligidanoq enaga nazoratida o'zi istagan ishni qiladi, o'qish kichkintoy uchun foydali va yoqimli bo'lishiga alohida e'tibor qaratiladi, har bir bolaning iqtidoriga qarab fanlarni tanlashga harakat qilinadi.

Boshlang'ich sinflardagi barcha fanlar o'yin tarzida o'tiladi. Maktab 9 yillik bo'lib, o'quv-chining sha'niga hech kim putur yetkazmasligi uchun hattoki nazorat ishlar baholari sinfda e'lon qilinmay, alohida ota-onaga aytildi. Bola bir kun dars qoldirsa, ta'lim politsiyasi darhol buning sabablarini aniqlashga harakat qilib, sababsiz holatda ota-onaga jarima solishi mumkin. Jismoniy kamchiligi mavjud o'quvchilar oddiy maktablarga borishadi, aqliy jihatdan kamchiligi mavjud bolalar maxsus maktablarda o'qitiladi. O'qish puli ijtimoiy xizmat tomonidan to'lanadi.

Germaniyada 9 yoshga kirmagan bolani uyda yolg'iz qoldirish mumkin emas. Shu sababli onalar yarim stavkada ishlashga yoki enaga yollashga harakat qilishadi. Bolaning yoshlikda olgan bilimi, ta'limi ma'rifatga aylanmog'i lozim, zero yoshlikda olgan ta'lim tarbiya jamiyat uchun qo'yilgan tamal toshi bo'lib hizmat qiladi. Bola tarbiyasi haqida ko'plab mutafakkir allomalarimiz to'xtalib o'tib uning qanchalar muxim jarayon ekanligini o'z asar va o'gitlarida ta'kidlab o'tg'anlar. Xususan, Alisher Navoiy bolaning voyaga yetishida, kamol topishida tarbiyaning kuchi va qudratiga alohida e'tibor beradi. Tarbiya natijasida bolaning foydali va yetuk kishi bo'lib o'sishiga ishonadi. Yosh bolaning juda kichik yoshidan boshlab tarbiyalamoq zarur. Tarbiya insonga o'zida yaxshi odad va fazilatlar xosil qilishga yordam beradi. U odam shaxsi kishilar bilan munosabatda, ayniqsa kishilarning bir – birlariga bo'lgan ruxiy ma'naviy ta'sirlari natijasida tarkib topadi deb voyaga yetkazishda asosiy omillardan biri tarbiya ekanligi o'qtiradi.

Mirzo Ulug'bek o'z pedagogik qarashlarida bolalarning jismonan sog'lom, harbiy xunarni puxta egallagan, jasur, mard bo'lib yetishuviga aloxida axamiyat beradi. Ulug'bekning fikricha odam sog'lom va baquvvat bo'lishi uchun yoshlik chog'idayoq jismoniy mashqlar bilan shug'ullanishi, ta'lim – tarbiyada poraxo'rlik, qalloblik bo'lmasligi uchun mudarrislar odil va halol bo'lishi kerakligini ta'kidlab o'tishgan. Mirzo Ulug'bekning oila muhiti sog'lom avlodni yetishtirish haqidagi fikrlari shundan iboratki, alloma uqtirishicha, bolaning bilim olishiga bo'lgan qiziqish, xavasini oshirishda u tarbiyalanayotgan muxit muxim o'rinni egallaydi. Oilada ota – onalar ayniqsa o'qimishli ota – onalar o'z farzandlarining haqiqiy inson bo'lib kamol topishiga aloxida e'tibor berishlari lozim.

Bugungi bolakayning ertaga qanday inson bo'lishi ko'p jihatdan bolalik deb atalgan bu davring qanday o'tgani, uning ongi va qalbiga atrof-muhitdan nimalarni olib kirganiga bog'liqdir. Bolaga munosabatda avvalo uning yosh darajasini inobatga olish kerak, uni yoshiga ko'ra taxminan quyidagicha taqsimlash mumkin:

1. Uch yoshgacha
2. Uchdan yetti yoshgacha
3. Yettidan o'n yoshgacha
4. O'ndan - o'n to'rt yoshgacha
5. O'n to'rtadan-o'n sakkiz yoshgacha

Bolaning bir yoshidayoq rivojlanishi jadallahashi: tana vazni uch hissa oshadi, bo'yi 25 sm o'sadi, tishlari chiqadi, ovqat chaynashni o'rganadi, emishdan to'xtaydi, bola oyog'ida turishni, kattalar qo'lini ushlab yoki o'zi mustaqil yurishni biladi. 3 yoshgacha bu ko'rsatkich oshib boradi, qo'llar harakati takomillashadi, mustaqil kiyinadi, echinadi, yuvinadi, qo'li bilan nozik harakatlarini qiladi, u endi qalam bilan rasm soladi, tugmasini qadaydi, gapirishga o'rganadi, shuning uchun ota-onalar juda sezgir va ehtiyyotkor bo'lishlari kerak. Tana a'zolarining to'g'ri rivojlanishi aniq-ravon so'zlashga o'rganishi, ota-onalarni sabr-toqatli, aqlirasolik bilan ish tutishlariga bog'liqdir.

Bolaning 3-7 yosh oralig'i alohida ahamiyatga ega. Bu davrda bolada zamon tushunchasi haqidagi to'g'ri tushunchalarini shakllantirish uchun unga yolg'on gapirmaslik, savollariga to'g'ri, jiddiy javob berish kerak. Bundan tashqari bolalarda gigienik ko'nikmalarni go'dakligidanoq shakllantirish kerak 2-2, 5 yoshidan yuz-qo'l yuvishni eslatib turish, nazorat qilish va ko'maklashish zarur. Tozallikka rioya qilish faqat bolaning sog'lig'ini saqlash uchungina emas balki uni kelajakda ham pokiza bo'lishining omilidir. Bolani 2 yoshidan tishlarini tozalashga o'rgatish kerak. Buning uchun kichkintoga bolalar tish cho'tkasi, pastasi berish lozim.

To'g'ri uyushtirilgan kun tartibi katta ahamiyatga ega. Bolani aniq belgilangan vaqtida ovqatlanish kerak, pala-partish ovqatlanish bolalar salomatligiga yomon ta'sir qiladi. Yosh bolalarning nerv sistemasi juda ta'sirchan bo'ladi. Bolalar darrov cbarchab qoladilar va dam olishga ehtiyoj sezadilar. Dam olishning eng muhim turi uqlash bola har doim bir vaqtida uqlashi lozim. Tungi va

kunduzgi, uyqu muddati bolaning yoshiga bog'liq nimjon bolalar ko'proq uxlashi lozim, uyqudan oldin ochiq havoda sayr qilish foydali, kechki ovqat yotishdan 1-1,5 soat oldin berilishi kerak. Bola sog'lig'ini saqlash, mustahkamlash va uni har tomonlama rivojlantirishda chiniqtirish muhim rol o'yaydi. 2-3 yashar bolalarning toza havo bilan chiniqishi muhimdir. Bundan tashqari quyosh vannalari suv bilan chiniqtirish ham juda foydali. Yosh bolalarni maktabgacha yoshdagi bolalar muassasalarida tarbiya qilish, ularni oilada tarbiyalashga qaraganda bir qator o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bola uchun yasli-bog'cha tanlashda "moda orqasidan quvmaslik, sportni yoki diet tilini o'rgatadigan bog'chani qidirmaslik kerak. Uyingizga yaqin bo'lgan yasli-bog'cha eng qulay va hammasidan yaxshi bo'ladi. Uy sharoitida ba'zi bir ko'nikmalarni o'zlashtirgan bola bog'chaga borganda qiyalmaydi. Qoshiqdan mustaqil foydalanishni bilgan, o'zlarini kiyinadigan va echinadigan bolalar bog'chada o'zlarini dadil his qiladilar va tez ko'nikadilar. Bundan tashqari bola hayotini o'yin va o'yinchoqlarsiz, ertaklar va musiqasiz — fantaziyasiz va ijodiyotsiz tasavvur etib bo'lmaydi. O'yin va o'yinchoqlar olamida yayrab yashagan bolaning hayotini ma'naviy to'laqon deyish mumkin. Bolaga o'yinchoq tanlayotganda uning yoshi, qiziqishi va sharoiti ko'zda tutiladi.

Yoshi katta bo'lishi bilan o'g'il bolalar texnikaga oid ayniqsa transport va shu kabi o'yinchoqlarga qiziqishi ortadi, bu o'yinchoqlar bolalarda turli kasb va mutaxassisliklarga qiziqish tug'diradi, ota-onada bu qiziqishni vaqtida payqab, rag'batlantirishi kerak. Qo'g'irchoqlar qizlarning sevimli o'yinchoqlaridir, 1-2 yoshli qizchalar ko'zi ochilib yumiladigan, "Ingalaydigan qo'g'irchoqlarni yaxshi ko'radir. 1-4 yoshli qiz bolalarga plastmassadan qilingan kiyimsiz qo'g'irchoqlar ma'qul, qizlar ularni o'zlarini cho'miltiradilar, kiyintiradilar, yo'rgaklaydilar. Sport o'yinchoqlari (koptok, arg'imchoq, kabilar) bolalarni jismoniy baquvvat qilishga xizmat qiladi. Musiqa o'yinlari bolalar ni badiiy qobiliyatlarini o'stridi. Umuman olganda bolalar o'yinchoqlari shartli ravishda 3 ta guruhga ajiratiladi:

1. Syujetli o'yinchoqlar
2. Quruvchilik o'yinchoqlari
3. Turli materiallar agar bolani yoshlikdan o'yinchoqlarini toza tutish, ehtiyoj qilishga o'rgatib borilsa ular uy anjomlariga ehtiyojkorlik bilan munosabatda bo'lismi o'rganadilar.

Oilada bolaga tarbiya berishning qator o'ziga xos prinsiplari borki, ularga amal qilish tarbiya ishining samarali bo'lismi ta'minlaydi. Ular quyidagicha: tarbiyada ota-onaning ma'suliyati, tarbiyadagi birlik, ota-onada obro'si, mehnat tarbiyasi, ota-onaning bola tarbiyasini bog'cha, mакtab va jamoatchilik bilan hamkorlikda olib borishi, ota-onaning barcha bolalarni teng ko'rishi, ularga adolatli munosabatda bo'lismi, tarbiyada bolaning o'sish va rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish, bola shaxsini hurmat qilish, unga talabchan bo'lismi kabilardir. Buning uchun ba'zi tarbiya usullarini bilib qo'yish foydadan xoli emas.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev bu masalaga alohida toxtalib "Bizni hamisha o'ylantirib keladigan muhim masala – bu yoshlarimizning odob-axloqi, yurish-turishi, bir so'z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog'liq. Bugun zamon shiddat bilan o'zgaryapti. Bu o'zgarishlarni hammadan ham ko'proq his etadigan kim – yoshlar. Mayli, yoshlar o'z davrining talablari bilan uyg'un bo'lsin. Lekin ayni paytda o'zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug' zotlarning avlodimiz, degan da'vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o'zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan" ta'kidladilar.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent.: 2018 yil.
2. I.A.Karimov. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch, - Toshkent.: Ma'naviyat. 2008 yil
3. Xayrullayev M.M. Ma'naviyat yulduzlari. –Toshkent.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashri, 1999 yil.
4. <http://ertaklar.uz/uz/sharq-mutafakkirlarining-farzand-tarbiyasi-haqidagi-fikrlari/>
5. www.google.uz

3-SINFLARDA ONA TILI FANIDAN "SO'Z TURKUMLARI" MAVZUSINING O'TILISHI

*Mahamatova O`g`ilxon Tursinovna
Andijon viloyati Buloqboshi tumani
20-umumiy o`rta ta`lim maktabi
Boshlang`ich sinf o`qituvchisi
Tel.+99 612 20 11*

Annotasiya: Ushbu maqola orqali so`z turkumlari, ularning tilshunoslikdagi ahamiyati, mavzuni o`qitilishidagi ayrim muammo va yechimlar tahlilga olingan. Mazkur mavzular yuzasidan o`quvchini qiziqishlarini orttiradigan metod va tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so`zlar: tilshunoslik,morfologiya, so`z turkumlari, mustaqil so`zlar, yordamchi so`zlar.

Umumiy o`rta ta`lim muassalarida ona tili fanini o`qitishning asosiy vazifasi: o`quvchi shaxsini fikrleshga, o`zgalar fikrini anglashga, o`z fikrini og`zaki va yozma shaklda savodli bayon qila olishga qaratilgan nutqiy kompetensiyani shakkantirish hamda o`quvchilarda grammatikaga oid bilim ko`nikma va malakalarini rivojlantirish, ona tilining keng imkoniyatlaridan samarali foydalanishni o`rgatishdan iboratdir.

Tilshunoslikning bir qancha bo`limlari mavjud bo`lib, ular o`zaro bog`liqdir, bir-birini to`ldiradi, biri ikkinchisiz o`rganilmaydi. 3-sinflarda so`z turkumlari mavzusini o`tish 63 soatga berilgan bo`lib,ot, sifat, son, fe`l so`z turkumlari haqida ma'lumotlar berilgan.

Morfologiya tilshunoslikning bir bo`limi bo`lib, unda so`z turkumlari o`rganiladi.O`zbek tilida so`z turkumlari 3 ga bo`linadi:

1. Mustaqil so`z turkumlari (ot,sifat,son,olmosh,ravish,fe`l)
2. Yordamchi so`z turkumlari (bog`lovchi,ko`makchi,yuklama)
3. Alohidha so`z turkumlari (undov,taqlid,modal)

Birinchi navbatda, o`quvchilarga so`zlarni turkumlarga ajratishda nimalarga e'tibor berish kerakligi haqida ma'lumot berish maqsadga muvofiq.

201-mashq.O`qing.Avval shaxs-narsani, keyin belgini so`ngra sanoqni va undan keyin harakatni bildirgan so`zlarni yozing. Ularga so`roq bering.

Qish. Qor yog`yapti. Kun sovuq. Keng dalalar, mevazor bog`lar, baland tog`lar oq choyshabga o`ralgandek ko`rinadi.Ikki bola maza qilib chana uchayapti. Uch-to`rtta bola qordan katta Qorbobo yasashyapti. [2.-b.72]

Shaxsni bildirgan so`zlar: qish, kun, dalalar, mevazor, bog`lar, tog`lar, choyshab, bola. (Kim?,nima?,qayer?)

Belgini bildirgan so`zlar: sovuq, keng, baland, oq,maza, katta.(Qanday?,qanaqa?)

Sanoqni bildirgan so`zlar: ikki, uch-to`rtta(Nechta?,qancha?)

Harkatni bildirgan so`zlar: yog`yapti,ko`rinadi, uchyapti, yasashyapti. (Nima qilyapti?,nima qiladi?)

Mazkur sinfda mustaqil so`z turkumlari—ot,sifat,son,fe`l haqida ma'lumotlar berilgan. Demak,shaxs va narsani bildirgan so`zlar –ot,belgini bildirgan so`zlar-sifat,sanoqi bildirgan so`zlar-son,harakatni bildirgan so`zlar-fe`l deyilishi o`quvchilarga tushuntirladi.bu so`zlarni savol berib aniqlash mumkinligi aytib o'tiladi.

Mustaqil so`z turkumlariga xos 3 xususiyat o`quvchilar ongiga singdiriladi:

1. Atash ma`nosiga ega.
2. Mustaqil so`roqqa javob bo`ladi.
3. Gapda gap bo`lagi vazifasida kela oladi.

202-mashq.O`qing.So`roqlar yordamida ot,sifat,son,fe`llarni aniqlab,jadvalni to`ldiring.

Ot.Kim ?-Ishchi,dehqon;

Nima?-nur;

Qayer?-yaylov.

Sifat.Qanday?,qanaqa?-oq,chiroyli,ishchan,quvnoq,katta.

Son.Nechta?,qancha?-beshta,to`qson,o`n ikki,yuzta;

Nechanchi?-yettinchi.

Fe`l. Nima qildi?-so`zladi;r

Nima qilyapti?-yugiryapti;

Nima qilmoqchi?-tayyorlamoqchi.

Shu tarzda mashqlarni bajarish o'quvchilarni mavzu haqidagi BKMLarini yanada mustahkamlanishiga asos bo'ladi.O'quvchi fikrlaydi,so'z turkumlarini ajratish orqali o'z dunyoqarashlarini oshirib boradi.

So'z turkumlari quyidagi usullar bilan hosil bo'ladi:

1.Mustaqil so'zlarga so'z yasovchi qo'shimchalarni qo'shish orqali

2.So'zlarni bir-biriga qo'shish orqali -chi,-kor,-dosh,-zor,-loq qo'shimchalarasi asosga qo'shilib ot yasaydi.-li,-dor, -siz,-be,-bo,-simon kabi qo'shimchalarasi sifatni,-illa,-ulla,-la,-a(y)kabi qo'shimchalar fe'l so'z turkumini yasash uchun xizmat qiladi. Son so'z turkumi boshqa so'z turkumlaridan yasalmaydi.

"So'z turkumlari" mavzusiga oid boshlang'ich ma'lumotlarni o'quvchi ongiga to'laqonli singdirish, ularni yuqori sinflardagi ona tili fanini mukammal o'rganishlarida asos vazifasini o'taydi.So'z turkumlarini bir -biridan ajratish ko'nikmalarini shakllantirish esa o'quvchini dunyoqarashini kengaytiradi,mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini oshiradi,og'zaki va yozma nutqini o'stiradi.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yhati:

1. A.Hojiyev,A.Nurmonov va boshqalar."Hozirgi o'zbek tili faol so'zlarining izohli lug'ati"."Sharq", -T.:2001

1. S.Fuzailov, M.Xudoyberganova, Sh.Yo'ldashova. 3-sinf uchun ona tili darslik.
"O'qituvchi", -T.:2009

TA`LIM SIFATINI OSHIRISHDA TARIX FANIDAN INTERFAOL METODLARNI QO`LLASH

*Qo‘ziboyeva Mavjuda Mamadshukurovna
Andijon viloyati Buloqboshi tumani
20-umumi o`rta ta`lim maktabining
Tarix fani o`qituvchisi.
Tel:+90-571-61-80*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta`lim sifati, uni oshirishda tarix fanida interfaol metodlarni qo`llash hamda innovatsion pedagogik texnologiyalar va ularning ahamiyati tahlilga olingan. Innovatsion pedagogik texnologiyalarning rivojlanishi, ularning o`quv-tarbiya jarayoniga kirib kelishi, shuningdek, axborot texnologiyalarining almashinushi va takomillashuvi jarayonida har bir pedagog o`z kasbiy tayyorgarligini hamda pedagogik mahoratini rivojlantirib borish kerakligiga to`xtalib o`tilgan.

Kalit so`zlar: Ta`lim sifati, pedagogik texnologiya, interfaol metodlar, “Aqli hujum”, “Klaster”, “Yillar ketma-ketligi”

Hozirgi vaqtida ta`lim jarayonida o`qitishning zamonaviy metodlari keng qo`llanilmoqda. O`qitishning zamonoviy metodlarini qo`llash o`qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi.Ta`lim metodlarini tanlashda har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq sanaladi. Pedagogik texnologiya – oldindan loyihalashtirilgan pedagogik jarayonni amaliyatda rejali va bir maromda tatbiq etish yoki pedagogik masalani yechishga qaratilgan pedagogning uzluksiz o`zaro bog`langan harakatlari tizimidir. [1-b.264]

An`anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda, unga turli-tuman ta`lim oluvchilar faoliyatini faollashtiradigan metodlar bilan boyitish ta`lim oluvchilarning o`zlashtirish darajasini ko`tarilishiga olib keladi. Buning uchun dars jarayonini oqilona tashkil qilinishini, ta`lim beruvchi tomonidan ta`lim oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta`lim jarayonida faolligi muttasil rag`batlantirilib turilishi, o`quv materialini kichik-kichik bo`laklarga bo`lib ularning mazmunini ochishda aqliy hujum,kichik guruhlarda ishslash,bahs-munozara,muammoli vaziyat, yo`naltiruvchi matn, loyiha, rolli o`yinlar kabi metodlarni qo`llash va ta`lim oluvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi.

Tarix fanini o`qitishda quyidagi interfaol metodlardan foydalaniladi.

- Aqliy hujum
- Klaster
- Yillar ketma-ketligi

Davlatlarni tarixini bir-biriga solishtirish bilan olingan bilimlarni mustahkamlab borish mumkin. Bu metodlarni qo`llash orqali o`quvchilarning fikri o`sadi, dunyoqarashi kengayadi.

Interfaol metodlar ta`lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrleshga undovchi,ta`lim jarayonining markazida ta`lim oluvchi bo`lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo`llanilganda ta`lim beruvchi ta`lim oluvchini faol ishtirot etishga chorlaydi .Ta`lim oluvchi butun jarayon davomida ishtirot etadi. “Klaster” tarmoqlash metodi o`quvchining bir tushuncha doirasida turli xil qarashlarini aks ettiradi.o`quvchi bunda, nafaqat o`zi, balki o`zgalar fikrini ham kuzatadi,tinglaydi,bevosita fikr bildiradi.

“Aqliy hujum”—yangi bilimlarni shakllantiruvchi, o`quvchini BKM larini sinovchi va oshiruvchi interfaol uslublardan hisoblanadi. U Breynstorming deb ham nomlanadi. O`quvchilar bu usullar orqali yangi va o`tilgan mavzu yuzasidan olgan bilim, ko`nikma, malakalarini tahlil qiladi, o`z-o`zini baholaydi. Natijada mavzu va borliq, hayot haqidagi qarashlari kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yhati:

1. R.Ishmuhamedov, M.Yo`ldashev. “Ta`lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar”-T.:2016
2. J.G.Yo`ldoshev, S.A.Usmonov. “Pedaogik texnologiya asoslari”-t.:2001

BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING AHAMYATI

*Abbasova Anarxon Kurbankulovna
Angren shahar 43-sonli umumiy o'rta ta'lismaktabining
I-toifali boshlang'ich sinf o'qituvchisi.
Tel; +99894-936-70-83*

Annotatsiya: maqolada boshlang'ich ta'lismiz tizimini rivojlanish, innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish, zamonaviy texnologiya vositalari orqali ta'lismiz oluvchilarga ta'lismiz berishda qo'llanilayotgan usul va vositalar haqida tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lismiz, innovatsion texnologiya, zamonaviy ta'lismiz, ta'lismiz oluvchi, innovatsion usul, multimedia vositalari, videodars loyihasi.

Ta'lismiz tizimini takomillashtirish, innovatsion texnologiyalarni qo'llash masalasi davlatimizning ta'limda hal qilinishi kerak bo'lgan asosiy vazifalaridan biri bo'lib kelmoqda. Bugungi kunda ta'lismizda umumita'lismaktablaridan boshlab ta'lismiz sohasini rivojlanishda bir qator ishlarni amalga oshirilmoqda. Zamonaviy ta'lismizning ta'lismiz oluvchilarga ko'rsatayotgan ta'siri nihoyatda muhimligini bildirmoqda. Har bir mamlakat o'zining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanihini va kelajagini belgilab borishida intellektual salohiyatga ega bo'lgan kadrlar salmog'i yuqori o'rinda turadi.

Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, "Mustaqil fikr-laydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz". Boshlang'ich ta'lismiz tizimini rivojlanishdagi asosiy tamoyillardan biri ta'lismiz tuzilishini va mazmunini isloq qilishdir. Buning uchun yuqori malakali, raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash, ta'lismiz bo'yicha kadrlarning faoliyatini uyg'unlashtirish, ta'lismiz innovatsiyalari, ilg'or pedagogik texnologiyalarni ta'lismiz jarayoniga joriy etish asosiy vazifamizdir. Boshlang'ich ta'limda dastlab o'qituvchi faoliyatini o'zgartirmay turib, ta'limda bir qadam ham oldinga siljib bo'lmaydi. Chunki o'quvchiga birinchi bo'lib boshlang'ich bilimlar birinchi o'qituvchisi tomonidan beriladi. O'qituvchi qachonki, mas'uliyatlari, ijodkor va faolligini oshirmsa ekan, u ta'lismiz berayotgan kelajak avlod intellektual salohiyatga ega bo'la olmaydi. Shuning uchun boshlang'ich ta'lismiz rivojlanishda mutaxassislar faoliyatini va yangilikka intilish motivatsiyasini, bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirib, belgilangan maqsadga yo'naltirishimiz lozim.

Boshlang'ich ta'limda innovatsion jarayonlarni amalga oshirish, bu tizimga yangiliklar kiritish, o'quv jarayonlarining tuzilishini yangilash, avvaldan mavjud bo'lgan holatdan o'zgargan, farq qiluvchi ta'lismiz tizimini takomillashtirishda innovatsion texnologiyalarni qo'llash, yaxshi natija beradigan mexanizmlarni ish lab chiqish va ulardan foydalanish kerak. Tajribadan o'tgan, ketma-ketlikda qo'llanadigan inno-vatsion texnologiyalar kafolatlangan natijani beradi. Boshlang'ich ta'lismiz rivojlanish, zaruriy darajada-gi natijani olish uchun ta'lismiz tizimini takomillashtirish, bajarayotgan funksiyasini ijobiy tomonga yo'naltirish, zamonaviy innovatsion texnologiyalardan foydalanish kerak.

Boshlang'ich ta'limda innovatsion texnologiyalardan foydalanilganda o'qi-tuvchining mahorati va ta'lismiz oluvchining mustaqil ishlash ko'nikmasi shakllanib boradi. Innovatsion texnologiyalardan boshlang'ich ta'limda eng ko'p qo'llanila-yotganlari multimedia va videodarslar hisoblanadi. Ta'lismizda multimedia texnologiyalaridan foydalanish ta'lismiz oluvchilarda shaxsiy individual xususiyatlarini, o'quv jarayonlari arida faolligi, har bir mavzuga ijodiy yondashuviga va axborot bilan ishlash kompetensiyalarining rivojlanishiga olib keladi. Ta'lismiz jarayonida multimedia vositalarini ishlatish haqida ma'lumotga ega bo'lmagan o'qituvchi ta'lismiz sifatining pasayishiga sababchi bo'lib qoladi.

Multimedia texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi insonning qabul qilish tizimiga bog'liq. Interfaol multimedia tizimlari bir vaqtning o'zida quyidagilarni uzatishi mumkin:

- ovoz;
- video;
- animatsiya;

- grafiklar;
- matnlar;

Bugungi kunda mamlakatimizda yangidan tashkil qilingan ta'limgiz tizimida innovatsion texnologiyalar, m'ultimedia vositalari va videodars loyihalari ishlab chiqilgan bo'lib, xalqaro tajribalar imkoniyatlaridan to'l iq foydalanilmoqda.

Boshlang'ich ta'limgizda multimedia texnologiyalari, videodarslar o'quv-tarbiyaviy jarayonning samaradorligini oshiradi. Zamonaviy ta'limgiz o'qituvchi va o'quvchi-ning fanlarga bo'lgan qiziqishini ortishiga, o'qitishning samaradorligini oshishiga, hajmi katta bo'lgan o'quv materiallarini o'rGANISHGA ketadigan vaqtini ancha qisqartirilishiga xizmat qiladi.

Videodars loyihasida o'qituvchi mahorati alohida ahamiyatga ega. Bunday darslar ta'limgiz oluvchilarning individualligini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, ularning shaxsiy intellektual va amaliy sohalarini qamrab oladi. Videodarsni o'quvchi o'z uyidan turib ham o'rGANISHI mumkin. Bugungi kunda "Online maktab" loyihasida tashkil qilinayotgan televizion videodarslar buning yorqin misolidir. Videodarslar o'quvchini o'z-o'zini boshqarishga, o'z-o'zini anglashga, individual harakat qilishga chorlaydi. Maktab o'quvchilari uchun televideniye orqali berilayotgan videodarslarni tayyorlash va uni tasvirga olish bo'yicha soha xodimlaridan iborat tashkiliy-ijodiy guruh ish faoliyatini amalgalashmoqda. Har bir videodars namunalari Xalq ta'limi vazirligining rasmiy saytiga ('www.uzedu.uz') joylanmoqda.

Zamonaviy o'qituvchi o'zi ham videodars, videorolik, power point dasturi orqali taqdimot tayyorlashi mumkin. Buning uchun unda barcha innovatsion texnologiyalar mavjud bo'lib, faqatgina u o'z kasbiga mas'uliyat bilan yondashsa bas. Ta'limgiz oluvchilarni bilimli, intellektual salohiyatlari qilib tarbiyalash va axbo-rot bilan ishlash kompetensiyalarini shakllantirish uchun bugun biz pedagoglar doimo oldinga qarab intilishimiz, boshlang'ich ta'limgizni rivojlantirish yo'lida yaratilayotgan innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanishimiz va har tomonlama o'z kasbimizga sadoqat bilan xizmat qilishimiz kerak.

Foydalanilagan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - T: O'zbekiston, 2016. -56 b.
2. Mamarajabov M., Tursunov S. Kompyuter grafikasi va Web dizayn. Darslik, T: Cho'lpon, 2013.

ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH, O'QUVCHILAR BILIMIDAGI BO'SHLIQLARNI ANIQLASH

*Abdinabiyeva Muqaddam Anvarovna
Angren shahar Skolioz bilan kasallangan bolalar uchun
mo'ljallangan 73 – sonli ixtisoslashtirilgan mактаб – internat
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Tel: +998944277545*

Annototsiya. Ushbu maqolada o'quvchining nutqi rivojlantirish, milliy madaniyati yuksaltirish, ularning til malakasini oshirish, xatolar ustida ishslash, o'quvchining o'zi ishlashiga sharoit yaratib, o'z faniga qiziqtira olish ham dolzarb vazifa ekanligi haqida.

Kalit so'zlar: Zamonaviylik, afzallik, ijodiylik va mustaqil ishslash, yangi pedagogic texnologiya

*"Aytib ber – men unutaman, ko'rsat - tushunaman,
bu narsani o'zim bajarishim uchun sharoit yarat va men o'rganaman".
(Konfutsiy)*

Ta'lism sohasida olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar, ta'lism mazmunini takomillashtirishga oid qabul qilingan hukumat qarorlari, ta'limga hayot bilan bog'lash, o'qitish samaradorligini oshirish tez taraqqiy etib borayotgan jamiyat uchun barkamol avlodni tarbiyalab yetishtirishni talab qiladi.

Maktabda ona tili va adabiyot fanini o'qitishning ijtimoiy ahamiyati shundaki, bu fanni chuqur o'zlashtirgan o'quvchining nutqi rivojlanib, milliy madaniyati yuksaladi. Qalbida vatanparvarlik hissi jo'sh uradi. Bu yo'lda esa o'quvchilarga faqat ilm o'rgatish emas, balki ularning til malakasini oshirish ham dolzarb vazifadir.

Ona tili va adabiyot fanini o'qitishda o'quvchilarda bilim, ko'nikma va malaka bilan birga hayotiy kompetensiyalarni shakllantirish nazarda tutilgan, DTS va o'quv dasturlari loyihibalarining tajriba-sinovi natijalari yuzasidan amaliyotchilarning fikr-mulohazalarini tinglash, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash, ilg'or tajribalarni o'rganish va ommalashtirish masalalari keng muhokama qilinishi lozim.

Fan olimpiadalari natijalarining tahlili, 5–11-sinf "Ona tili" va "Adabiyot" darsliklari bilan ishslashdagi muammolar, darslik mazmuni yuzasidan fikr-mulohazalar umumlashtirilib, tavsiyalar ishlab chiqilishi, kelgusidagi rejalar belgilab olinishi maqsadga muvofiq.

Yangi o'quv yili uchun qayta nashr qilinib, yildan-yilga ta'limiylar tarbiyaviy mazmuni takomillashtirilib kelinayotgan 5-, 6-, 7-sinf (N.Mahmudov va boshqalar), 8-sinf (M.Qodirov va boshqalar), 9-sinf (N.Mahmudov va boshqalar) "Ona tili" darsliklari haqida fikr yuritishga alohida e'tibor qaratish kerak. Darslik bilan ishslashda o'qituvchilarning o'quv dasturi talablarini teran anglashi, dastur materiallari asosida darslarni rejalashtirish, mavzu uchun berilgan amaliy mashq va topshiriqlar bilan ishslashga o'rgatish orqali o'quvchilarda mustaqil va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish, dars jarayonida pedagogik va axborot texnologiyalaridan o'rinni foydalanish zarurligiga ham ahamiyat berish talab etiladi.

Ona tili ta'limida yozma nutq ustida ishslash og'zaki nutqqa qaraganda ancha murakkab jarayon hisoblanadi. Bu nutq turining murakkab tabiatini — imlo qoidalariiga amal qilish, tinish belgilarini o'rinni qo'llash, fikrning uslub talabiga muvofiq bayon qilinishidir. Yozma nutq o'quvchidan grammatik va mazmun jihatidan to'g'ri jumla tuzishni, har bir so'zni o'z o'rnida — to'g'ri qo'llashni, fikrni ixcham, uslub jihatidan sodda va ravon ifodalashni talab etadi. Bu jihatlar o'quvchidan yozma savodxonlikni talab qiladi.

5-sinf o'quv dasturida har bir chorakda o'quv soatidan kelib chiqib, 6 tadan nazorat ishi belgilangan. O'quvchilarning imloviy va tinish belgilar bo'yicha savodxonligi ustidan nazorat, asosan, diktant, bayon va insholar orqali amalga oshiriladi. O'quvchilarning yozma ishlarini o'qituvchi tekshiradi, imloviy, uslubiy, tinish belgilariga doir va boshqa xil xatolarni tuzatadi, baholaydi. Diktanta uchraydigan xatolarning ba'zilari ayrim o'quvchilargagina xos bo'lib, bu orfografik-grammatik qoidalarni tushunmaslikdan yoki uni unutganidan kelib chiqadi. Ba'zi xatolar sinfdagi ko'pchilik o'quvchilarga xos bo'ladi. Xatolar ustida ishslashda pedagogik texnologiyalardan foydalanilsa, bunday muammolar tezroq barham topadi. Masalan: o'qituvchi

diktantda yo‘l qo‘yilgan xatolarning turlarini aniqlaydi va uning yoniga qancha o‘quvchi qaysi so‘zлarni xato yozganini ustun shaklida belgilaydi. Hisobga olishning bu turida o‘qituvchi qaysi mavzu bo‘sh o‘zlashtirilgani, qaysi o‘quvchi ko‘p mavzuni bilmaydi yoki unutgan, qaysi o‘quvchining bilimi puxta va asosli ekanini aniqlab oladi. Xatolarni hisobga olishning bu usuli faqat imlo xatolarini emas, tinish belgilariga oid xatolarni tahlil etishda ham qo‘l keladi.

Kuzatishlar shuni ko‘rsatmoqdaki, o‘qituvchilar diktantda yo‘l qo‘yilgan xatolarni o‘quvchilarning o‘zlariga o‘tilgan qoidalarni eslatish yo‘li bilan tuzattirish, bu borada ularni hamkorlikka chorlash usuliga murojaat etmaydilar. Xatolar ustida ishslash masalasida hamkorlikdagi ta’lim joriy etilganicha yo‘q. Yozma ishlardagi xatolarni tuzatishda pedagogik texnologiyaning metod va usullaridan foydalanish samarali hisoblanadi. Demak, o‘qituvchi har bir diktant tahlilini o‘tkazishda undan oldingi yozma ishda o‘quvchiga qanday topshiriq berganini ham hisobga olishi lozim. O‘qituvchi diktant tahlili darslariga tayyorlanganda, quyidagilarga amal qilishi maqsadga muvofiq:

- o‘quvchining yozma ishini sifatli tekshirish;
- yo‘l qo‘yilgan xatolarni guruhlash, tinish va individual xatolar ustida ishslash tizimini tuzib chiqish;
- uyga beriladigan vazifani puxta o‘ylab, o‘quvchi yo‘l qo‘ygan xatosini bartaraf etishiga yordam berishini ta’minlash lozim.

Ta’kidlash joizki, yozma savodxonlikni rivojlantirishda punktuatsiya, ya’ni tinish belgilarini to‘g‘ri qo‘llashga oid bilimlar alohida ahamiyat kasb etadi. Savodli yozish va husnixat malakasi barcha kasb egalari, soha mutaxassislari uchun birdek zarur. Buning uchun o‘zbek tilidagi ishora-imlo qoidalarni mukammal bilish zarur. Bir guruh yetakchi olimlar tomonidan “O‘zbek tili punktuatsiyasining asosiy qoidalari” (T.: 2014, “Ma’naviyat” nashriyoti) kitobi chop etildi. Bundan o‘qituvchilar amaliyotda keng foydalanishlari mumkin.

O‘quv jarayonida ta’lim sifatini oshirishning muhim omillaridan yana biri — AKTni keng qo‘llash. Har bir mavzuni AKTdan foydalanib o‘tish uchun, avvalo, elektron darslik, qo‘llanma, dars ishlanma, o‘quv film, ko‘rgazmali materiallar va boshqa anjomlar muhayyo bo‘lishi lozim. Dars jarayonida faqat o‘tilayotgan mavzuga oid materiallardan — elektron dars ishlanmasi, multimediali elektron ishlanmalar (o‘quv filmi) yoki videofilm, didaktik materiallardan foydalanish samaradorlikni ta’minlaydi. O‘quvchi darsni ma’ruza shaklida eshitishdan ko‘ra, ko‘proq ko‘z bilan ko‘rib, ba‘zi jarayonlarni bevosita kompyuterda bajarsa, o‘zlashtirishi tezlashadi va osonlashadi. Jarayonda muammo usulidan foydalanish lozim. Muammoning yechimini topishda guruhlarga bo‘linib masalani hal etish, muloqot usuli, mantiqiy fikrlash kabi usullar ham dars samaradorligini ta’minlaydi.

Bu borada “Urg‘u va uning turlari (5-sinf), “Fe’lning munosabat shakllari” (6-sinf), “Modal so‘zlar” (7-sinf), “Sodda va qo‘shma gaplar”, “Ma’lumotnomma matni va ijodiy tavsify matn” (8-sinf), “Ko‘chirma gapli qo‘shma gap”, “Ko‘chirma gapli qo‘shma gaplarda tinish belgilarining ishlatilishi” (9-sinf) kabi mavzular yuzasidan Multimedia umumta’lim fanlarini rivojlantirish markazi bilan hamkorlikda videoderslar yaratilib, amaliyotga taqdim etilgan.

Darslarda o‘quvchining faol ishlashi va mavzuni tushunganligini aniqlash, ularni doimo faollikka jalb qilish lozim. Bunda biz yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanib borishimiz kerak.

Darslarda o‘quvchining faol ishlashi va mavzuni tushunganligini aniqlash, ularni doimo faollikka jalb qilish lozim. Bunda biz yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanib borishimiz kerak. Masalan test topshiriqlardan foydalanish ham mumkin, testlardan ta’lim jarayonida (maktabda) foydalanish o‘ziga xos imkoniyatlarni beradi. Testlardan ta’lim jarayonida (maktabda) foydalanish o‘ziga xos imkoniyatlarni beradi:

- tasodiflik yo‘qotiladi;
- o‘quvchi bahosiga yaqin baho ob‘yektiv ko‘rinishda bo‘ladi;
- o‘qitishning turli pag‘onalarida haqli ravishda talab etish mumkin bo‘lgan bilim va ko‘nikmalarining minimumini aniqlash imkonini beradi;
- o‘quvchini o‘zi qanday kamchilikka yo‘l qo‘yganini aniqlashga va xatolari ustida ishslashga imkon beradi;
- o‘quvchidan so‘rashga, o‘quvchilarning bajargan ishini tekshirishga ketadigan o‘qituvchi vaqtiga tejaladi;
- o‘quvchilarning amaliy va nazariy bilimlari sifatini tekshirish imkonini tug’diradi;

- testlar har jihatdan yaxshi natija beradi, o'quvchi izlanadi, xato va kamchiliklarini bartaraf etadi.

Yana darslarga oid bir qancha usullarni olishimiz mumkin. Masalan, “*Sherigini top*”, “*Blits*”, metodi orqali qo'shma gaplarning qanday munosabatda kelishini aniqlash mumkin. Yoki qo'shma gap turlarini aniqlash mumkin.

«*Panarama*» jadvali va gazeta yoki jumal har bir partaga tarqatiladi. Oquvchilar o'qituvchi tomonidan berilgan tarqatmaga matbuot sahifasidan topgan qo'shma fe'llami yozib chiqadilar. Kataklar to'limguncha tarqatma qog'ozlar partama-parta almashtiriladi. Almashgandan so'ng qolgan topshiriqlarni bajaradilar. Qog'oz oxiri o'z egasiga yetib kelishi kerak. Ular yaxshilab o'qib chiqib umumiy xulosaga keladilar va taqdimotga chiqadilar. Bu mashg'ulot orqali sinfdagi barcha o'quvchining o'zlashtirganlik darajasini bilib olish mumkin.

Adabiyot darslarida “*Venn*” diagrammasini to'ldirish, “*SWOT*” (“*KZIX*” kuchli jihatlari, zaif tomonlari, imkoniyatlar, xavf - xatar) tahlili metodidan foydalanish kabilar.

Mavjud muammolar va ularning yechimlarini bartaraf etish uchun:

- Yoshlar o'rtaida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, milliy va jahon adabiyotining eng yaxshi namunalarini o'rganish hamda ularni keng targ'ib qilish;
- Ta'lim sifati va samaradorligini oshirish, yangi avlod darsliklarining multimedia majmualarini yaratish;
- Filologiya fanlari ta'lim tizimini yuqori bosqichga ko'tarishda o'qitishning innovatsion texnologiyalarini amaliyotga samarali joriy etish lozim.

Ta'lim sohasini rivojlantirishda, o'quvchilarning savodxonligini oshirishda barchamiz birdek mas'ulmiz.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yakka va bir necha mualliflar tomonidan yaratilgan manbalar;
2. N.Mahmudov, A.Madvaliyev “O'zbek tili punktuatsiyasining asosiy qoidalari” (T.: 2014, “Ma'naviyat” nashriyoti) kitobi.
3. «Ta'lim to'g'risida»gi qonun va «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi». – T.: «O'zbekiston», 1997.
4. Ikromova R. “Grammatika, imlo va nutq o'stirishdan tarqatma materiallar” – T.: «O'qituvchi», 1993-y.
5. Nurmanov V., R. Rasulov. “O'zbek tili jadvallarda” –T.: «O'qituvchi», 1999. 27-30 b.
6. Qosimova K. “Ona tili o'qitish metodikasi” –T.: «Nosir», 2009. 13— 136 b.
7. G'ulomov A. Ona tili o'qitish printsiplari va metodlari. – T.: «O'qituvchi», 1992 - y.
8. 5 – 9 - sind ona tili darsliklari.

Davriy nashrlar va gazetalar:

1. “Til va adabiyot ta'limi” jurnallari.
2. “Ma'rifat” gazetasining turli nashrlari.

Internet materiallari:

1. http: www.referat.uz-Turli fanlardan referatlar to'plamiga boy sahifa. O'quvchilarga juda foydali ma'lumotlar keltirilgan.
2. http: G'G' www. online bi-Informatsion sahifa bo'lib, unda deyarli ixtiyoriy mavzudagi ma'lumotlarni topishingiz mumkin.
3. www.ziyouz.com G' . Abduraxmonov “Ona tili o'qitish metodikasi” .

TARBIYA DARSALARIDA KAYKOVUSNING „QOBUSNOMA” ASARIDAN
FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Nigora Abdusalimova Abduraximovna

Nigoraabdusalimova@gmail.com

Farg'ona viloyati Quva tumani 51- maktab

ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

+99891 328 0 517

Annotatsiya: mazkur maqolada „ Tarbiya ” darslarida XI asr adabiyotining buyuk mutafakkiri Kaykovusning „Qobusnoma” asaridan foydalanishning ahamiyati, asarning didaktik ahamiyatga ega ekanligi, bola tarbiyasida eng muhim manbalardan biri ekanligi asoslanadi.

Kalit so’zlar: tarbiya, manba, mutafakkir, tarjima, sharqshunos, ilm-fan, nodir nusxa,

„Qobusnoma” XI asrda yaratildi. Bu davrda jamiyat ancha rivojlanganbo’lib, ilm-fan, san’at va adabiyot ma’lim darajada taraqqiy etgan edi. Abu Abdulloh Rudakiy, Abul Qosim Firdavsiy Tusiy, Ahmad Unsuriy, Abul Hasan Farruxiy, Nizomul Mulk, Umar Hayyom, Nosir Xisrav kabi qator shoir va yozuvchilar X-XI asrning yirik namoyandalaridir. „Qobusnoma” ham mazkur asrning mevasidir.

„Qobusnoma” rus va G’arb sharqshunoslaring, Sharq olimlari va pedagoglarining diqqatini jalb etadi. Bu olimlar „Qobusnoma”ni diqqat bilan o’rganadilar va o’z tillariga tarjima qiladilar. Masalan, 1786-87-yillarda Muhammad Siddiq Rashidiy laqabi bilan uyg’ur tiliga, taxminan 1861-yilda Ogohiy tomonidan o’zbek tiliga, 1880-1881-yillarda esa Qayum Nosiriy tomonidan tatar tiliga tarjima qilinadi. Bu tarjimalar turkiy tildagi eng nodir nusxalar bo’lib qoladi.Demak, „Qobusnoma” sharqshunos olimlarning diqqatini o’ziga jalb etdi va jahon tillariga tarjima qilindi.

„Qobusnoma” ning muallifi Kaykovus Kaspiy dengizining janubiy qirg’og’ida yashovchi Gilon qabilasidandir.U 412-hijriy yilda tug’iladi va o’z asarini 475-hijriy (1082-1083 melodiy) yilda yaratadi.Bu haqida Kaykovus o’z asarida : „Sana 475 da boshladim,”-deb ma’lumot beradi.Bu davrda Kaykovus 63 yoshda bo’lib, anchagina keksayib qolgan edi, o’z asarini esa o’g’li Gilon shohga bag’ishlaydi.

Alloma „Qobusnoma”ni yaratishdan oldin o’z salaflarining asarlari bilan tanishadi.O’z zamonasida yaratilgan pedagogik asarlarni o’qib chiqadi. O’sha davrdagi madaniy shaharlar, mamlakatlar bilan ham tanishadi ,jumladan, Buxoro, Samarcand shaharlariga, Xorazm o’lkasiga boradi va u yerdagи olimlar bilan suhbatlashadi, ularning ilmiy- pedagogik ishlарini o’rganadi.

Rus va G’arb pedagog olimlari bola tarbiyasiga, uning axloqiy masalalariga qanchalik e’tibor bergen bo’lsalar, Sharq olimlari ham bola tarbiyasiga shunchalik katta e’tibor bergenlar.Bu tarbiya Sharq olimlari tomonidan yaratilgan asarlarda o’z ifodasini topdi. Jumladan, mashhur hind masali „Kalila va Dimna”, Nizomul Mulkning „Siyosatnoma”, Nosir Xisravning „Saodatnoma”, Yusuf Xos Hojibning „Qutadg’ubilik”, Mahmud Qoshg’ariyning „Devonu lug’otit turk”, Ahmad Yugnakiyning „Hiybatul haqoyiq”, Alisher Navoiyning „Mahbub ul-qulub”kabi asarlar imuhim ahmiyatga ega bo’lgan manbalardir. „Qobusnoma” esa shular jumlasidandir. Bu asarlar-da, asosan, insonparvarlik, tarbiya, ilm-fan, axloq va hunar masalalari asosiyo o’rin egallaydi.Shunday ekan yangi o’quv yilda kiritilayotgan „Tarbiya ” darslarida yuqorida keltirilgan nodir asarlar qatorida Kaykovusning „Qobusnoma” kitobidan foydalanish ham maqsadga muvofiqdir.Buning uchun darsni o’tuvchi o’qituvchi, albatta, manba bilan tanishib chiqqan bo’lishi, unda berilgan ma’lumotlarni chuqur anglab yetishi muhimdir.

„Qobusnoma” 44 bobdan iborat bo’lib,bulardan to’rt bobi diniy xarakterdadir, qolgan 40 bobi hayotiy voqealarни ifoda etadi. Kaykovus o’zining hayotiy tajribalari bilan o’g’li Gilon shohni tarbiyalashni istaydi bu pand-nasihatlarini o’g’li uchun eng qimmatbaho meros deb ta’kidlaydi.U o’z asarida o’g’li Gilon shohga murojaat qilibdeydi: „Ey farzand, umidim shuki, sen shu pandlarni qabul qilgaysan.Bu bilan men otalik vazifasini bajo keltirgan bo’lurman. Bilgilki, xalqning rasmi, odati shundayki, yugurib-yelib, qidirib-axtarib dunyodan biror narsa hosil qiladilar va bu narsalarni o’zlarining yaxshi ko’rgan kishisiga qoldirib ketadilar.Men dunyoda mana shu so’zlarni hosil qildim, sen mening uchun eng qimmatbahosan. Menga safar vaqtı yaqinlashdi, dunyodan nima hosil qilgan bo’lsam, sening oldingga qo’ydim, toki o’zingga bino qo’ymagaysan va o’zingga nomunosib ishlarni qilmagaysan”.

Asarning 5-bobi „Ota-onani hurmatlash haqida” deb ataladi. Bu bobda muallif yoshlarni ota-onani hurmat qilishga chaqiradi. Ota-onan o’z farzandi uchun „o’limga ham tayyor” turishini ta’kidlaydi. Ayni zamonda ota-onanining ko’nglini ranjitmaslikka, ularni hurmat qilishga va shirin so’zlar bilan munosabatda bo’lishga undaydi. Kaykovus ota-onanining tarbiyasiga katta-e’tibor beradi.U, bir tomondan, bolani ota-onani hurmat qilishga, ularni ranjitmaslikka chaqirsa, ikkinchi tomon dan, ota-onani bolaga yaxshi va to’g’ri tarbiya berishga undaydi. Ayni zamonda, muallif ota-onani hurmat qilishni farzandning aqlli va dono, o’qigan bo’lishi bilan bog’laydi: „Har bir farzand aqlli va dono bo’lsa, ota-onanining menr-muhabbatini ado qilishdan bosh tortmaydi”. Ushbu bobda g’oyat muhim bir fikrni bayon qiladi, ya’ni o’zbek va tojik xalqi „nima eksang, shuni o’rasan” degan mashhur bir maqolni ishlatadi. Bu maqolning asl ma’nosini shundan iboratki, kishi odamlarga yaxshilik qilsa, kattalarga hurmat, kichiklarga muruvvat qilsa, uning bu qilmishlari boshqalar dan qaytadi, aksincha, odamlarga yomonlik, dilozorlik qilsa, bu ham boshqalardan qaytadi.Mana shu qoidaga asoslanib, Kaykovus o’g’liga nasihat qilib,bunday deydi:,, o’z farzandingning senga hurmat qilishini istasang, sen ham ota-onangni hurmat qil, chunki sen ota-onang haqida nima ish qilsang, farzand ham senga shunday ish qiladi”.

6-bob „Bilimni oshirish va o’zini yuqori olmaslik haqida”ligi bilan diqqatga sazovordir. Mu allif jamiyat taraqqiyotida insonning ijtimoiy kelib chiqishini emas,balki birinchi o’ringa o’sha davrda muhim o’rin tutgan hunar va ilmni qo’yadi. U podsholik sha’n-shavkatidan ko’ra hunar, bilim egallashni, bilimsiz, hunarsiz har qanday yuqori tabaqa, nasli-nasabli shaxs hech narsaga arzimasligini bayon qilib, bunday deydi: „Agar kishi oliy mansab, baland martabali bo’lsa-yu, hunari bo’lmasa, xaloyiqning izzat va hurmatidan mahrum bo’ladi. Ulug’lik nasl-nasab bilan emas, aql va bilim bilandir. Ota-onanining qo’ygan otiga mag’rur bo’lma, chunki bu ot faqat tashqi ko’rinishdan boshqa narsa emas, ammo hunar bilan bir nomga ega bo’lgil”, bu fikrlar bilan mu allif o’g’lini qobiliyatli shaxs bo’lishga, ishsiz, faoliyatsiz, yalqov odam bo’lmaslikka chaqiradiva Suqrot hakimdan misollar keltiradi: „Suqrot hakim degan ediki, hunardan yaxshi narsa yo’qdir va bilimdan ulug’roq narsa yo’qdir, sharm-hayodan yaxshiroq bezak yo’qdir,badxo’ylikdan yomon-roq dushman yo’qdir”

„Qobusnoma”ning 7-bobi „Suxandonlik bilan baland martabaga ega bo’lish haqida”masalasi ga ba’g’ishlanadi.Bu bobda nutqning go’zal ma’noli bo’lishi, nutqda so’zni noo’rin ishlatmay, o’z o’rnida ishlatish masalalarini yoritadi, to’g’ri so’zlashga, yolg’on so’zlamaslikka, nutqni xalqqa ma’qul qilishga undaydi. Kaykovus faqat nutq so’zlashni emas,balki boshqalarning so’zini tinglashni ham tavsiya qiladi va ularning nutqidan ibrat olishni ta’kidlaydi, shunday yo’l bilan ham yaxshi notiq bo’lishni uqtiradi: „Ey farzand, so’z eshitishdan qochma, kishi so’z eshitish bilan notiq bo’ladi”. Bu fikrni Kaykovus dalillar bilan isbotlaydi: „Onadan tug’ilgan chaqaloq bir bolaga yer ostidan bir joy qilib, sut berib, o’sha joyda parvarish qilsalar, onasi, doyasi unga gapirmas alar, u bola biror odamning so’zini eshitmasa, katta bo’lganda, u saqov bo’ladi. Vaqt o’tishi bilan so’z eshitsa, o’rgansa, so’zga notiq bo’ladi.”Muallif so’z insonlar orasida aloqa uchun xizmat qiladi, degan fikrni ilgari suradi.

Muallif 28-bobni „Do’st tanlash haqida” masalalariga bag’ishlaydi. Do’st tanlashga ham to’g’ri yo’l-yo’riqlarni ko’rsatadi, ya’ni inson tirik ekan do’stsiz bo’lmasligi,do’st tanlashda adashmasligi, yangi do’stni topganda, eski do’stdan kechmaslik, ulardan yuz o’girmaslik, yaxshi do’st kishiga ulug’ davlatligi, do’stlar qancha ko’p bo’lsa ham ozdek ekanligi haqida fikrlar keltiradi. „Aqlsiz odamlar bilan hargiz do’st bo’limgilki,aqlsiz do’st aqlli dushmanidan yomonroqdir.Aqlsiz do’st shunday ish qiladiki, aqlli dushman uni qila olmaydi. Oliyjanob, muruvvatli, ilmli, vafoli kishilar ni do’st tutgilki, sen o’zingning muruvvating, shafqating, ilming bilan mashhur bo’lgaysan”,_de gan nasihatlarni qiladi.

„Qobusnoma”dagi „Ovga borish haqida”, „Chovgon o’yini haqida”, „Choharpoy (ot) sotib olish haqida” kabi bir qator boblarida jismoniy tarbiyaga alohida e’tibor beradi va o’zining yosh ligidan olgan tarbiyasini misolga keltiradi, jismoniy tarbiyaning boshqa turlari qatorida suvda su zishni o’rganishning zarur ekanini ham tavsiya qiladi.

Asarning 43-bobi dehqonchilik va bozor hunariga bag’ishlanadi.Bu bobda muallif o’g’lini qanday qilib dehqonchilik qilishni, qanday qilsa, hosilni ko’proq olish mumkinligini o’rgatadi, ya’ni ekinni vaqtida ekish, yerni o’z vaqtida shudgor qilish, ishlovini yaxshi berish kabi hayotiy mas alalarni o’rgatadi.Hunar masalasida esa ishni tez va pokiza qilishni, uning hunari boshqalarning hunaridan oldin turishini tavsiya qiladi. „Oz foydaga qanoat qilgil. Xaridorni ko’p qattiq turib va og’ir baho bilan o’zingdan qochirmagil, toki shu hunaring bilan rizqing ziyoda bo’lsin. Xalq

sening oldingga bir narsa olish, sotish uchun kelsa, jonimsan, do'stimsan, birodarimsan deb qarshi olgin..." degan fikrlarni ilgari suradi.

Xulosa qilib aytish kerakki, Kaykovus o'z asarida yoshlarning xulq- atvoriga alohida e'tibor berdi. Yoshlarning insonparvar bo'lishini, xalqqa shirin muomala qilishini ta'kidladi. „Qobusnoma”da hayotiy va amaliy masalalarni yoritadi. Muallif bu masalalarni o'z turmushida ko'rgan va uchratgan. Bularni esa Kaykovus hikoyalar, maqollar va donishmandlarning hikmatli so'zlar bilan isbotladi. Shuning uchun ham „Qobusnoma” XI asr Sharq pedagogikasi tarixida g'oyat qimmatli asarlar qatoriga kiradi. Mana X asrdan oshibdiki, asar o'z badiiy qimmatini yo'qotgan emas, aksincha, hozirgi kelajak avlodning tarbiyasida muhim qo'llanma bo'lib xizmat qiladi. Muhimi, o'quvchilarimiz qalbini ilm, ma'rifat nuri bilan, ma'naviyat chashmalari bilan qondirib sug'orish, ularda qat'iy ishonch, doimiy va uyg'oq ruhni shakllantirish davr talabidir. O'quvchiga to'g'ri tarbiya berish, qalbiga yo'l topish o'qituvchi va murabbiylarimiz uchun bugun har qachongidan ham zarur. Chunki kelajak avlod sohiblarini biz axborot xurujlari kuchaygan, yot g'oyalar, xalqimiz mentaletiga mos kelmaydigan turmush tarzi ko'rinishlari butunlay bostirib kelayotgan bir davrda mashaqqatli mehnat qilmoqdamiz. Shu muhitda o'quvchilarni intellektual jihatdan yetuk va milliy qadriyatlar, yuksak insoniy fazilatlar ruhida barkamol avlod qilib tarbiyalashda „Qobusnoma” dek nodir manbalarning borligi yutug'imizdir. Demak, asarning bebaho zarlaridan yosh avlodning qalblariga muhrlash har bir ustozning vazifasidir.

Foydalilanilgan adabiyotlar:

- 1., „Qobusnoma”, „O'qituvchi” nashriyoti Toshkent. 1973-yil.
2. „Mab'uzatnomai Kaykovus” Ogahiy tarjimasi. 1974-yil.
3. „Qobusnoma” haqida. Subutoy Dolimov „O'qituvchi” nashriyoti 1974-yil.

O'QITUVCHI IJODKORLIGI TA'LIM SIFATI UCHUN MUHIM OMIL

*Alimardonova Hamida Normurodovna
Surxondaryo viloyati Sarosiyoy tumani
55-umumta'lim maktabi
bosholang'ich sinf o'qituvchisi
telefon: 99-016-79-51
e-mail: hamida@inbox.uz*

Annotatsiya: maqolada ta'lism sifati va samaradorligini oshirishda o'qituvchining o'rni, o'qutuvchi faolligi, ijodkorligi, keng dunyoqarashining ish faoliyatiga ta'siri masalasi yoritilgan

Kalit so'zlar: kasbiy tayyorgarlik, zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalari, pedagogik va innovatsion texnologiyalar

*Yaxshi o'qituvchi bo'lish uchun nimani o'qitsang o'shanga,
kimni o'qitsang o'shalarga mehr qo'yomog'ing zarur.
V.O.Klyuchevskiy*

Zamonaviy ta'lism nazariyasi o'qituvchini o'quv-biluv jarayonining rahbari sifatida baholaydi. Demak, o'qituvchi shu jumladan, bosholang'ich sinf o'qituvchisi jarayonga to'g'ri rahbarlik qilish uchun chuqur bilimga, yuksak kasb mahoratiga ega bo'lishi lozim. O'qituvchi ko'p jihatdan o'quvchi uchun o'rnakdir. Shuning uchun ham u birinchi navbatda bolani o'ziga jalb eta olishi kerak.

Demak, o'qituvchi o'quvchi qalbidagi uchqunni puflashi, olovlatishi gurullab yonishiga imkon va yo'l ko'rsata olishi zarur. Buning uchun, avvalo, o'quvchilarini faollashtira oladigan turli o'zin vositalaridan foydalanish kerak. Yangilanayotgan bosholang'ich ta'lism nazariyasi o'qituvchining shaxsiy sifatlari, kasb mahorati va bilim darajasini diagnostika qilish asoslarini ishlab chiqishi lozim. Tekshirish natijalari asosida bosholang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash va qayta tayyorlash asoslari yaratilishi hamda ta'lism amaliyotiga joriy etilishi kechiktirib bo'lmaydigan vazifalardan biridir.

Bugungi kunda ta'limgagini yangilanishlar jarayoni pedagoglarga malakaviy talablar qo'ymoqda. Bu talablar quyidagilardan iborat:

1. Kasbiy tayyorgarlik (o'z fanini chuqur bilish,).
- 2. Zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan xabardor bo'lish.
- 3. Pedagogik va innovatsion texnologiyalarni amaliyotga tadbiq eta olish.

Didaktik o'zin texnologiyalari amalga oshiriladigan ayrim noan'anaviy dars shakllari:

- Rolli o'zin darsi
- Teatrlashtirilgan dars
 - Kompyuter darsi
 - O'zin darsi
 - "Sud" darsi
 - Ishchanlik o'zini darsi
 - "Mo'jizalar maydoni" darsi

Ona tilimizni o'rganish ezgulikka intilish demakdir. Shuning uchun ham ona tilining serqirra jihatlari o'quvchilarga o'rgatilsa bugungi kun ertangi kunga zamin yoki poydevor yaratadi. Ona tili darslarini tashkil etishda turli xil usullardan foydalanish mumkin. Bunda o'quvchi yoshi, xususiyati, qiziqishi inobatga olingan holda ish tutish maqsadga muvofiq.

O'quvchilarga ona tili va adabiyot fanini chuqur o'rgatish, qiziqtirish uchun elektron doska, kompyuterlardan foydalanish samarali vosita hisoblanadi. Turli misol va o'zinlarning monitorida chiqib kelishi bolalarni yanada qiziqtiradi.

"Begona so'zni top" o'zini

- Ushbu o'zin so'zning lug'aviy ma'nosiga e'tibor berishga undaydi. O'quvchining xotirasini mustahkamlaydi. Tez o'ylab, tez javob berishga odatlantiradi. Uni har xil mavzularda o'tkazish mumkin. Bunday o'yinni o'tkazganda bir xil umumiylikka ega bo'lgan so'zlar tanlanadi.
- 1. Toshkent, Andijon, Qarshi, Termiz, Boku.
- 2. Oybek, Hamid Olimjon, Bobur, Gafur G'ulom, Komil Yashin.

- 3. Avtobus, mashina, traktor, samolyot, mototsikl.
- 4. Ot, sifat, son, olmosh, kesim, fe'l.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Hoshimov K, S.Ochil.O'zbek pedagogikasi antalogiyasi.1995 yil.
- 2.Ona tili va adabiyot jurnalı 2019-yil.
- 3.Pedagogik texnologiya:nazariya va amaliyot.O'.Tolipov,M.Usmonboyeva.

SHARQ MUTAFAKKIRLARINING TA'LIM VA TARBIYA HAQIDAGI PEDAGOGIK QARASHLARI

*Alimxanova Nigoraxon Amilevna,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti,
“Ingliz tili nazariy aspektlari 1” kafedrasи o'qituvchisi,
Telf: +998 91 1628030*

Annotatsiya: Ushbu maqolada yurtimizda va Markaziy Osiyoda yashab ijod qilgan sharq allomalarining ta'limga oid ilmiy pedagogik qarashlari, ularning ilmiy fikrlari keltirilgan.

Kalit so'zlar: inson kamoloti, ta'limga – tarbiya, ma'naviy qadriyatlar, axloq.

Borliqning oliv mahsuli, siymosi inson o'z aql-zakovati bilan o'zini himoya qiladigan mustaqil, erkin qilib yaratilgan. Shuning uchun tabiat hodisalari, jarayonlarini o'rganish ulardan yashash uchun oqilona foydalanish asosida insonlar sekin-asta madaniylashuvi, ijtimoiylashuvi asosida ma'naviy qadriyatlar shakllana boshlagan, rivojlanma boshlagan. Ilk davrlarda ta'limga yoshlarga, ota-onalarning yashash uchun tabiatdan foydalanishi, uy-ro'zqor yuritish, o'zaro va tabiatga munosabat axloqi, odobi sifatida shakllana boshlagan bo'lsa, bilimlar hajmi kengaya boshlagach, maxsus tarbiyachilarga ehtiyoj tug'ilma bosholangan. Ma'lum qabila, elat, millat miqyosidagi ta'limga – tarbiya qoidalari majmuasi kontseptsiyalarida ko'p hollarda alohida kishilar tomonidan takomillashtirilgan.

610 yillarga kelib yaratilgan Islom dinining muqaddas kitobi «Qur'oni Karim»da inson mohiyati to'la ochib b'e rilib, komil inson tarbiyasi bosh maqsad qilib qo'yilgan edi. «Qur'oni Karim»dagi ta'limga – tarbiyaga oid ulug' xazina Al-Buxoriy hazratlarining Hadislarida beriladi. Jumladan, (38-hadis) “Farzandlaringizni izzat-ikrom qilish bilan birga axloq-odobini ham yaxshilangiz”: (626-hadis) “Har bir go'dak Islom tabiatida tug'iladi, so'ng ota-onasi uni yo yahudiy qiladi, yo nasroniy qiladi, yo majusiy qiladi”: (136-hadis) “Hech bir ota o'z farzandiga xulqu odobdan buyukroq meros berolmaydi”. Ta'limga – tarbiya, insoniy munosabatlarning falsafiy asoslari tasavvuf ilmida ochib beriladi. Shu jumladan Islom olamining muqaddas kitobi «Qur'oni Karim»da ham komillikning beshta tamoyili komillikka erishish uchun talab etiladi.

1. Mehnatim muhabbatim.
2. Ma'rifatim sarmoyam.
3. Dinim aqlim.
4. Ilmim qurolim.
5. Sabru qanoat libosim.

Aslida Markaziy Osiyo allomalarining ta'limga – tarbiyaga oid qarashlarida ma'naviy qadriyatlariga bo'lga e'tibor asosiy o'rinda turadiki, bu bevosita inson kamolotini shakllantirishga omil bo'la oladigan hodisadir. Sharq Renessansi deb nom olgan IX-XV asr Markaziy Osiyo ma'naviy madaniyatining eng yuksaklikka ko'tarilgan, boy davri bo'lib, bu davrda ilm-fanning ikki yo'nalishi (birinchisi) inson uchun tabiiy fanlardirki, u aql ko'zi bilan egallanadi, (ikkinchisi) bu fanlar inson tomonidan (boshqa) kishilardan taqlid qilib o'rganiladi, ular asosida shariat qonunlari yotadi. Bu fanlarning asosini Qur'onda va Sunnada bo'lga Alloh va uning elchisining oldindan belgilab bergen yo'l- yo'riqlari tashkil etadi.

Hadisshunos olimlar ichida eng kuchlisi Imom al-Buxoriydir. Uning 20 dan ortiq katta va kichik kitoblari mavjud bo'lib, ular orasidan “Al-jome' as-saxix” alohida o'rinda turadi. Bu shoh asar ahamiyati jihatidan Qur'ondan keyingi ikkinchi diniy manba deb e'lon qilingan.

Imom al-Buxoriy o'z asarlarida axloq-odob haqida fikr yuritar ekan, odamlarni ota-onani e'zozlashga, ular oldidagi o'z burchlarini mukammal ado etishga da'vat etadi.

Inson sifatlari haqidagi qarashlarida jaholat kishiga o'lim keltiruvchi fojea deb qaraladi. U odamlarni to'g'ri so'zli bo'lishga, va'daga vafo qilishga chorlaydi. Munofiq kishining uchta belgisini ko'rsatadi, ular: yolg'on gapirish, va'daga vafo qilmaslik va omonatga xiyonat qilishdan iboratligini aytadi. U insonning kuch-qudratini jismonan paxlavonlikda emas, balki jahil chiqqanda o'zini tuta olishda, deb hisoblaydi.

Oilaviy muhitning barqaror, tinch, oila a'zolarining sog'-salomat, to'q bo'lishi, kichiklarga izzatda, kattalarga hurmatda bo'lish ... kabi umuminsoniy axloqiy qadriyatlar uning asarlarida aks ettirilgan.

Hadisshunos alloma at-Termiziy hadislarida odamlarni ahil bo'lishga, jamoaga foyda keltirishga, do'stlik va birodarlikka da'vat etuvchi hadislar ko'p uchraydi. "Barcha musulmonlar o'zaro birodardurlar. Ular hech qachon bir-birlariga yomonlikni ravo ko'rmasliklari kerak. Kimda-kim o'zining musulmon birodariga yordam qilsa, oxiratda Ollox unga yordam qiladi. Kimda-kim o'z birodari hojatini yengillatsa, Olloh ham uning oxiratini yengil qiladi".

Alloma, sog'lom tanda sog' fikr bo'ladi, degen xalq maqoliga amal qilib, yoshlikdanoq sog'liqni saqlashga, vaqt ni bekor o'tkazmaslikka da'vat etadi: "Ikki narsa borkim, ko'pchilik ularning qadriga yetmaydi; biri sog'lik, ikkinchi bo'sh vaqt".

Imom at-Termiziyning "Sunan" kitobida keltirilgan kishi ijtimoiy sifatlariga oid fikrlar ko'p uchraydi. Chunonchi: "Xayrli va yaxshi ishlar qilishga da'vat etishing va zulmdan qaytarishing – sening sadaqang", "Adashgan kishilarga to'g'ri yo'l ko'rsatishing ham – sening sadaqang", "O'z paqiringdan boshqalarning idishiga suv solib berishing ham – sening sadaqang hisoblanadi".

Buyuk mutafakkir olimlardan yana biri Muhammad ibn Muso Xorazmiy o'z qarashlarida ta'limda talabaning shaxsiy kuzatishlariga katta e'tibor bergan. U sezgi orqali bilish – qisman bilish, mantiqiy bilishni esa haqiqiy bilish deb hisoblagan.

Faxr va iftixor bilan aytal olamizki, jonajon zaminimizdan jahon sivilizatsiyasi rivojiga hissa qo'shgan allomalar, faylasuf olimlar juda ko'p yetishib chiqqan. Ularning merosidan foydalanim, milliy mentalitimizni, qadriyat an'analarimizni, ma'naviyatimizni, insoniy go'zal hislatlarimizni, tafakkurimizni, samimiyl dunyoqarashlarimizni yanada boyitish hamda o'zlashtirish mumkin. Bu har bir qalb uchun faxrga aylansin!

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Islom Karimov. «O'zbekistonnig o'z istiqlol va tar a qqiyot yo'li». T.: «O'zbekiston», 1994 yil.
2. A.Zunnunov, A.U.Mahkamov. «Didaktika». T. «Sharq» 2006 yil.

SHARQ MUTAFAKKIRLARNING AXLOQIY-MA'RIFIY ME'ROSI

*Alimxanova Nigoraxon Amilevna,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti,
"Ingliz tili nazariy aspektlari 1" kafedrasi o'qituvchisi,
Telf: +998 91 1628030*

Annotatsiya: Ushbu maqolada sharq allomalarining axloqiy-ma'rifiy me'rosiga oid ilmiy pedagogik qarashlari, ularning ilmiy fikrlari keltirilgan.

Kalit so'zlar: moddiy va ma'naviy madaniyat, ma'naviy qadriyatlar, ilmiy qadriyatlar.

Ma'lumki, IX asrda Sharq madaniyatini umuminsoniy qadriyat darajasiga ko'tarish markazi "Ma'mun akademiyasi" (IX asr, Bag'dod, "Baytul hikma") tashkil etildi. Akademiya ilmiy ijodkorlari faoliyatida Yaqin va O'rta Sharq xalqlari moddiy va ma'naviy madaniyatining qo'shilishi asnosida hozirgi Markaziy Osiyo madaniyatining maxsus bir-biridan ajratilmagan ko'p qirrali qorishiq turi vujudga keldi.

Bunday ko'p qirrali ilmiy qadriyatlarning madonga kelishida vatandoshlarimiz Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy (780-850), Ahmad al-Farg'oniy (247-861), Ahmad ibn Abdulloh al-Marvaziy (IX asr), Abu Nasr Forobiy (870-950), Abu Ali Ibn Sino (980-1037), Abu Rayhon Beruniy (973-1050) va boshqalarning xizmatlari katta bo'lgan. Sharq mutafakkirlarining ma'naviy madaniyat sohasiga qo'shgan ulushlari nihoyatda boy bo'lib, mazmunan qadriyatlarning barcha yo'naliшlarini qamrab olganligi bilan xarakterlanadi. Ular: - aqliy madaniyatni shakllantirish bilan bog'langa qadriyatlar; - ma'naviy-ruhiy qadriyatlar; - ijtimoiy-siyosiy qadriyatlar; - badiiy-nafis qadriyatlar; - diniy qadriyatlar tarzida o'z ifodasini topgan. Forobiy pedagogik qarashlarini, ta'lim-tarbiya haqidagi ta'limotini o'rganishda inson xislatlari to'g'risidagi falsafiy fikrlari nihoyat muhim ahamiyat kasb etadi. Forobiy o'zining falsafiy qarashlarida odamning tuzilishini, ruhiyatini, madaniy va ma'naviy olamini o'rganishga ahamiyat beradi. Uning ta'limotida, inson barcha boshqa jismlarda bo'lмаган qobiliyat va kuchga, ruhiy quvvatga, aql va so'zlash qobiliyatiga egaligi bu kuch uni tabiatdagi boshqa jismlardan ajratib turishi va uning ustidan hokim bo'lish imkoniyatini bergenligi namoyon bo'ladi. (Izbrannye proizvedeniya misliteli stran Blijney I Srednogo Vostoka M.: Sotsgiz, 1961.C.622) hamda (Tillashev X.X.Obsheyeye pedagogicheskiye I didakticheskiye idei uchennix ensiklopedistov Blijnogo I Srednogo Vostoka epoxi srednovekovaya. Tashkent: Fan. 1989.C.10).

Forobiy bu dunyoqarashida narsa-hodisalarni bilish, inson aqlini bilim bilan boyitish uni ilmli, ma'rifatli qilish uchun xizmat qiluvchi ruhiy jarayonlarga alohida e'tibor beradi. U o'zining "Baxt-saodatga erishuv haqida", "Fanlarning tasnifi", "Falsafani o'rganishdan oldin nimani bilish kerakligi to'g'risida", "Ilmlar va san'atlar fazilati" kabi koplab risolalarida insonning ma'naviy rivojlanishi ilm- ma'rifikatga bog'liqligini ta'kidlaydi. Abu Rayhon Beruniy bilim umuminsoniy qadriyatlarni o'rganishning kaliti ekanligini alohida ta'kidlaydi. Umuman, Abu Rayhon Beruniy ilm-fanning buyuk homiysi va muxlisi sifatida mamlakatning obodonchiligi ilm-fanning gullahida, odamning baxti esa uning bilim va ma'rifikatida deb bildi. Yaratgan asarlarida u ta'lim-tarbiyaga doir she'r va hikmatlardan misollar keltirib, ular orqali har bir inson o'z qalbining farmoyishiga ko'ra xayr-ezgulikka intilishi, sun'iy obro', shuhrat qozonish uchun muruvvat va sharofat ko'rsatmasligi kerakligini ta'kidlaydi. Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarida aqliy, axloqiy, mehnat, jismoniy va nafosat tarbiyasiga doir fikrlari katta tarbiyaviy ahamiyatga egadir. U insonni ulug'laydi. Uning fikricha, insonning ulug'ligi aql-idroki, so'zlash qobiliyati, bilimi, uquvi, hunarga egaligidadir. Adib o'quv va bilimni farqlaydi: o'quv tug'ma ravishda inson ruhiyatida mavjuddir, bilim esa o'qish-o'rganish va mehnat tufayli egallanadi. Agar ularning har ikkisi o'zaro birlashsa, insonning qadri ortadi.

Sharq mutafakkirlari o'z asarlarida bilish hamda inson aqliy tafakkuri masalalariga alohida o'rinn bergan. Xususan, Abu Nasr Forobiy inson tomonidan borliqni anglanishi, tabiat sirlarini anglashida ilm-fanning rolini hal qiluvchi omil sifatida baholaydi. Abu Ali ibn Sino o'z asarlarida alohida qayd etadi: «Ilm narsalarning inson aqli yordami bilan o'rganilishidir. Bilim deb esa, narsalarni idrok qilishga aytildi. Bu shundayki, inson aqli uni xato va yo'ldan toymasdan turib unga erishishi kerak bo'ladiqan narsadir. Bordiyu, bu dalillar ochiq-oydin bo'lsayu, isbotlar chinakamiga bo'lsa, u holda bunga xikmat - donishmanlik deyildi». Yusuf xos Hojibning «Qutadqu

bilig» («Saodatga boshlovchi bilim») asari ta’bir joiz bo’lsa, bilimning mohiyati, uning ijtimoiy hayotdagi ahamiyati, inson kamolotini ta’minlashdagi roli, yozuvliklarni bartaraf etuvchi vosita ekanligi tog’risidagi qomus sanaladi. Allomaning fikricha, bilimli bo’lish ezgu ishlar tantanasini ta’minlovchi garov bo’lib, uning yordamida xatto osmon sari yo’l ochiladi: Hamma ezguliklar bilim nafi tufaylidur, Bilim tufayli, go’yo ko’kka yo’l topiladi. Ushbu fikrlarni ifoda etganda alloma naqadar haq edi. Zero, oradan to’qqiz- o’n asr vaqt o’tgach, inson nafaqat osmonga ucha oldi, balki koinotni ham zabit etishga muvaffaq bo’ldi. Bahovuddin Naqshbandiy tariyatida avliyolik kuch-quvvatini ezgulikka, ilm- ma’rifatni rivojlantirishga yo’naltirish yetakchi o’rin tutadi. Binobarin, ilm-ma’rifat zulm va bid’atdan forig’ bo’lish yo’lidir.

Alisher Navoiy bilimlarni izchil, uzluksiz o’zlashtirish zarurligini uqtiradi. Shuningdek, ilm o’rganish mashaqqatli yumush bo’lib, uni o’rganishda ayrim qiyinchiliklarni yengib o’tishga to’g’ri kelishi, bu yo’lda chidamli,qanoatli, bardoshli bo’lish orqaligina mukammal bilimga ega bo’lish mumkinligini ta’kidlaydi. Abdulla Avloniy esa inson aqliy kamoloti xususida to’xtalar ekan,quyidagilarni bayon etadi: «Ilm dunyoning izzati, oxiratning sharofatidir. Ilm inson uchun g’oyat muqaddas bir fazilatdur, zeroki, ilm bizga o’z axvolimizni, harakatimizni oyna kabi ko’rsatur, zehnimizni, fikrimizni qilich kabi o’tkir qilur, ilmsiz odam mevasiz daraxt kabitur».

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. A.Avloniy. «Turkiy guliston yoxud axloq», «O’qituvchi» nashriyoti., T. 1993 yil.
2. Abu Nasr Forobiy. «Fozil odamlar shahri» «A.Qodiriy» nashriyoti. T. 1993 yil.

Foydalilanigan manba’lar:

1. Mustaqil O’zbekistonda ijtimoiy hayot, ta’lim-tarbiya va pedagogik fikrlar
2. Ta’lim tarbiya gigiyenasi
3. Umar Xayyomning pedagogik qarashlari

BUGUNGI TA'LIM, ERTANGI KELAJAK

*Almanova Nigora Abdurashidovna
Sirdaryo viloyati Shirin shahar 1- umumiy
o'rta ta'lif maktabining kimyo fani o'qituvchisi .
Tel:+998915090483almanovanigora2@gmail.com*

Annotatsiya. Yoshlar ta'lif-tarbiyasini to'g'ri, milliy manfaatdorlik nuqtai nazaridan qayta qurish jiddiy masala. Chunki ta'lif-tarbiya sifati va tarkibi har qanday mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasini belgilaydigan eng asosiy omillardan biridir.

Kalit so'zlar: ta'lif, kelajak, yoshlar, "STEAM"

Mamlakatimizda istiqlolning dastlabki yillaridan boshlab ta'lif-tarbiya tizimini rivojlantirish davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, farzandlarimizning jahon andozalariga mos sharoitlarda zamonaviy bilim va kasb-hunarlarni egallashlari, jismoniy va ma'naviy jihatdan yetuk insonlar bo'lib voyaga yetishlarini ta'minlash, ularning qobiliyat va iste'dodi, intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarish, yoshlarimiz qalbida ona yurtga sadoqat va fidoyilik tuyg'ularini kamol toptirish borasida ulkan ishlar amalga oshirilmoqda.

Prezidentimiz rahbarligida mamlakatimiz kelajagi, xalqimizning farovon hayotini ta'minlaydigan yoshlarni tarbiyalash bo'yicha davlat siyosati yuritilayotgani va ta'limga konseptual yondashilayotgani yaqin yillarda iqtisodiyotimizning barcha sohalarini innovatsion fikrlaydigan mutaxassis-kadrlar bilan ta'minlash imkonini beradi.

Bu maqsadga erishish uchun ta'lif sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim omillar belgilandi va ularni mamlakat miqyosida bajarish bo'yicha qator manzilli ishlar amalga oshirilmoqda. Bu omillar ichida akademik litseylar yangicha tashkil qilinishi, maktabgacha ta'lif tizimi rivojlangan mamlakatlar tajribasi asosida tubdan o'zgartirilishi, ta'lif sohasida raqobat muhitini yaratishga olib keluvchi xususiy ta'lif muassasalari ochilishi, yoshlarning innovatsion bilim va fanni egallash uchun xorijiy universitetlarda tahsil olishi, va albatta, Prezident maktablarining tashkil qilinishi ta'lif islohotlarini jadallashtirish va uni yuqori pog'onaga ko'tarishga xizmat qiladi. Albatta, mamlakatimizning porloq kelajagi, ravnaqi va barqarorligi, dunyo mamlakatlari ichida o'zining munosib o'rniga ega bo'lishi so'zsiz innovatsion bilimlarni egallagan, boshqacha aytganda, inson kapitali sohibi bo'lgan bugungi yoshlar qo'lida. Shu sababli yoshlar tarbiyasidagi eng muhim qadamlardan biri bu davlatimiz rahbarining 2019 yil 20 fevraldag'i "Prezident maktablarini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori bo'ldi.

Qarorda 2019-2021 yillarda Toshkent shahri, Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlarda jami 14 ta Prezident maktabini qurish belgilangan va eng muhim jihatlaridan biri bu maktablarda tahsil oladigan o'quvchilarni tanlashni Kembrij universiteti professor-o'qituvchilar o'tkazishi to'g'risida Xalq ta'lifi vazirligi maxsus memorandum imzoladi.

Yana bir muhim holatni ta'kidlash lozim. Prezident maktablarida respublika umumta'lif maktablarining 4-sinf bitiruvchilari orasidan mantiqiy fikrlash testlari, yozma imtihon va suhbatlar natijasida tanlash hamda xalqaro "STEAM" ta'lif dasturi (Science – tabiiy fanlar, Technology – texnologiyalar, Engineering – texnik ijodkorlik, Art – san'at, Mathematics – matematika) asosida o'qish tashkil qilinishi, 9-11-sinflarda o'quvchilar o'zlarining qiziqishiga qarab ayrim fanlarni tanlash orqali individual bilim olish imkoniyatiga ham ega bo'lishi bilan umumta'lif maktablaridan tubdan farq qiladi. Chunki Prezident maktablarining asosiy vazifalaridan biri – tabiiy va aniq fanlarni chuqur o'qitish, o'quvchilarning innovatsion bilimlarni o'zlashtirishi, ularning intellektual, ilmiy-ijodiy salohiyatlarini ochib berish va rivojlantirishdan iborat. 11 yillik maktab ta'limga qaytilishi bolalarimizning ta'lif olish sifati va tarbiyasini yanada ko'tarish imkonini berdi. Bu ta'limgagi eng muhim islohot bo'ldi. Umumiyl o'rta ta'limgagi o'zgarishlar ham jadallik bilan ketmoqda: fanlarga yangi dasturlar, darsliklar kirib kelyapti.

Prezidentimiz 2018 yil 28 dekabr kuni Oliy Majlisga Murojaatnomasida ta'kidlaganidek, islohot – bu yangilanish, o'zgarish degani. Islohotlarning ijobiy natija berishi uchun, avvalo, rahbarlarimiz va odamlarimiz o'zgarishi kerak. Inson o'zgarsa, jamiyat o'zgaradi. Haqiqatan ham ta'lif sifati har bir o'qituvchining malakasi va o'z kasbiga fidoyiligidan tashqari, jamiyatning ta'limga munosabatiga ham bevosita bog'liq. Prezidentimiz o'z Murojaatnomasida ta'kidlagan Najmuddin Kubroning "Muvaffaqiyatni – sa'y-harakatda, muvaffaqiyatsizlikni esa – loqaydlik

va dangasalikda ko‘rdim”, degan hikmatli so‘zlari ma’nosini hammamiz yaxshilab chaqishimiz kerak. Har bir kishida mamlakat taraqqiyotiga daxldorlik va fidoyilik tuyg‘usini uyg‘otish vaqtin keldi, bu jarayonni kundalik turmush tarziga, millat mentalitetining ilhom bulog‘iga aylantirish kun tartibimizdagi birlamchi masala bo‘lishi lozim.

Davlatimiz rahbarining ta’lim sohasida, xususan, yoshlar masalasi bo‘yicha olib borayotgan siyosati tufayli yaqin 5-10 yilda O‘zbekistonda ta’lim, fan va texnologiyalarning yangi pog‘onaga chiqishiga mustahkam zamin yaratilmoqda. Bugungi yoshlar ertangi kelajagimiz mevasidir. Kerajagimiz yoshlar qo’lida. Biz nafaqat farzandlarimizning faravonligini ta’minlashimiz kerak, balki ota- onalar ham, biz ham ovlodlar uchun javobgar bo‘lamiz.

Bugun biz ma’naviyatimizni asrashimiz, vatan kelajagi uchun mustahkam poyedevor bo‘la oladigan munosib farzand bo‘lishimiz, oldimizga qo‘ygan ezgu maqsadlarimiz tomon mardonavor qadam tashlashimiz, buyuk ajdodlar izi ekanimizni anglamog‘imiz, qadimiy tariximiz va boy madaniyatimizni, ulug‘ ajdodlarimiz merosini chuqur o’zlashtirishimiz bugungi tez o‘zgarayotgan hayot voqeligiga ongli qarab mustaqil fikrlashimiz va ona vatanimizdagi sodir bo‘layotgan barcha jarayonlarga daxldorlik hissi bilan yashashimiz, eng muhimmi otamizdan meros istiqlolni jon-u tan bilan asrashimiz lozim. Ishonchim komilki, ana shunday noyob, insoniy fazilatlarga, yuksak ma’naviyatli, qorachig‘i g’ayrat va shijoatga to’la munosib farzandlari bor xalq hech qachon hech kimga qaram bo‘lmaydi, o‘zining ezgu maqsadlariga albatta yetadi.

Foydalilanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning oliy majlisiga Murojaatnomasi . Nurafshon 2020
2. Umumta’lim fanlar metodikasi. 2014 yil

3- SINF ONA TILI DARSLARIDA FANLARARO INTEGRATSIYANING AHAMIYATI

*Anorqulova Ziyodaxon Shamshidinovna
Andijon viloyati Buloqboshi tumani
20- umumi o'rta ta'lim maktabi
bosholang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon: +91 477 51 87*

Annotation: Ushbu maqolada 3-sinf ona tili darslaridagi ayrim mavzular, ularni o'tishda fanlararo integratsiyaning ahamiyati, kompetensiyaning o'rni haqida ma'lumotlar tahlilga olingan. O'quvchi shaxsini kamol topishida ona tili fanini o'rni beqiyos ekanligi qayd etilgan.

Kalit zo'zlar: ona tili, fan, integratsiya, kompetensiya, gap, matn.

Ona tili – millat ruhi, yurtning qo'rg'oni, insonlarning joni hisoblanadi. Fan- san'at, mahorat; erkin kasb; ilm, bilim; tarmoq kabi bir qancha ma'nolarda ishlatalinadi.

Shunday ekan, ona tili fanini o'qitishda o'quvchilarini fanga qiziqishlarini oshirish, ularga fanga oid ilmiy atamalar haqida ma'lumot berish bilan bir qatorda, eng avvalo, ona tiliga bo'lgan hurmatni shakllantirish kerak. 3-sinflarda ona tili fani jami: 270 soatni tashkil etib, 5 bo'limni o'z ichiga oladi:

1. Takrorlash
2. Gap
3. So'z tarkibi
4. So'z turkumlari
5. Yil davomida o'tilganlarni takrorlash

Integratsiya- lotincha integratio –tiklash, qaytadan boshlash to'ldirish degan ma'noni anglatib, so'z bo'lib, fanlarning yaqinlashishi va o'zaro bog'lanish jarayoni. Undan tashqari bu so'z ikki va undan ortiq davlatlarning iqtisodiyotini o'zaro muvofiqlashtirish va birlashtirish kabi ma'nolarda ham ishlatalinadi.

3-sinf ona tili darsligi "Nutq.Gap.So'z" mavzusi bilan boshlanadi.

1-mashqdagagi rasmning o'ziyoq o'quvchilarini Tabiatshunoslik, Matematika Tasviriy san'at, Adabiyot kabi bir qancha fanlar bilan bog'liqligi haqida ma'lumot beradi. Sababi rasm asosida og'zaki hikoya tuzish orqali o'quvchilar atrof –muhit, maktab manzarasi bevosita ranglar, o'quvchilar soniga to'xtaladi. Bu esa ularni mustaqil fikrlash qobiliyatini o'stiradi, Hayotda birdamlik, o'zaro hamjihatlik muhim ekanligini fanlar orqali anglab yetadi.

5-mashq. O'qing. Matnda nechta gap borligini aniqlang. Matn nima haqida ekanligini aytинг.

O'lkamizda yalpiz, isiriq, kiyiko't va boshqa o'simliklar o'sadi. Bu o'simliklarni dorivor o'simliklar deyishadi. Dorivor o'simliklar inson hayotida katta ahmiyatga ega. Ular yig'ib olinib, dori-darmon tayyorlash korxonasiga topshiriladi [2-b.4].

Ushbu mashqni bajarish jarayonida o'qituvchi tabobat haqida yalpiz, isiriq, kiyik o'tlarni dorivor xususiyatlari to'g'risida ma'lumot berib ketishi o'quvchilarining tabiiy fanlarga bo'lgan qiziqishini oshirib borishiga sabab bo'ladi. Bu esa Pandemiya sharoitida muhimdir.

6-mashq. O'qing. Matnga sarlavha toping.

Maktabimizda bir nechta sport to'garaklari bor. Men shaxmat to'garagiga qatnashaman. To'garakda biz shaxmat sirlarini o'rganyapmiz... [2-b. 4]

Bu mashq orqali o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish turli xil sport turlari bilan shug'ullanish sog'lik, o'quvchilarning kelajagi uchun foydali ekanligi uqtiriladi.

Muhtaram Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev tomonidan "Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish maqsadida ishlab chiqilgan 5 muhim tashabbus"ning ikkinchi yo'nalishi "Yoshlarni jismoniy chiniqtirish, ularning sport sohasida qibiliyatini namoyon qilishlari uchun zarur sharoitlar yaratishga yo'naltirilgan"ligi buning yorqin misolidir.

O'quvchilarga fanlarning bir-biriga bog'liq ekanligini tushuntirish, ongli ravishda uni anglab yetishga o'rgatish, ularni kelajakda "Birlashgan o'zar-Birlashmagan to'zar" degan maqolning naqadar to'g'ri ekanligini his qilishiga olib keladi. Hamjihatlik doim foyda keltirishini o'rgatadi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yhati:

1. A.Hojiyev,A.Nurmonov va boshqalar."Hozirgi o'zbek tili faol so'zlarining izohli lig'ati". "Sharq", -T.:2001
2. S.Fuzailov,M.Xudoyberanova,Sh.Yo'ldashova.3-sinf uchun ona tili darslik."O'qituvchi", -T.:2019
3. O'zbek xalq maqollari."Sharq", -T.:2016

DUNYONI QANDAY KO'RISHNI O'ZGARTIRADIGAN BESHTA XARITA

*Atayeva Sanobar Sharofaddinovna
Xorazm viloyati Qo'shko'pir tumani
48-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabining
geografiya fani o'qituvchisi. Telefon: +99 894 238 91 83*

Annotatsiya: Maqlolada dunyo xaritalari haqida ma'lumotlar keltirilgan. Dunyo bo'ylab yaratilgan xaritalarning bir-biridan farqli tomonlari haqida yozilgan. O'tgan davrlarda yaratilgan xaritalarning va bugungi kun xaritasining o'ziga xos jihatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Peters proektsiyasi, konVENTsiya, intuitiv, azimutal, Antarktida santrifugrasi, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, "Tabula Rogeriana"

Peters proektsiyasi asosidagi dunyo xaritalari. Peters proektsiyasi turli mamlakatlarning nisbiy o'lchamlarini aniq ko'rsatib beradi. Garchi bu mamlakatlarning shakllarini buzsa-da, dunyo xaritasini chizishning bunday usuli Evropa va Shimoliy Amerikadagi rivojlangan davlatlar sonini bo'rttirishdan va Osiyo, Afrika va Janubiy Amerikadagi kam rivojlangan mamlakatlar hajmini kamaytirishdan qochadi. Bu tez-tez ishlatiladigan Merkator proektsiyasi bilan sodir bo'ladi. Yerning qutblari atrofida kattalashib, uni ekvator atrofidan siqib chiqaradi. Shunday qilib, rivojlangan "global Shimol" haqiqatdan kattaroq ko'rindi va kam rivojlangan ekvatorial hududlar kichikroq ko'rindi. Merkator proektsiyasiga asoslangan birinchi dunyo xaritalari evropalik mustamlakachilar tomonidan ishlab chiqilganligini hisobga olsak, ayniqsa muammoli. Nega bu muammoni yuzaga keltiradi? Oddiy qilib aytganda, dunyo yumaloq va xarita tekis. Ushbu buzilishlar juda katta. Va turli xil prognozlar xaritalarni turli yo'llar bilan buzadi. Merkator proektsiyasida Grenlandiya Afrikadan kattaroq qilib tasvirlangan. Ammo, aslida, Afrika Grenlandiyadan 14 marta katta. Bu sizning o'lchamingizni ko'rish usulini o'zgartiradi va ba'zi odamlar bahslashganda, dunyoning turli burchaklarida uning ahamiyatini ko'rishingiz uslubini o'zgartiradi. Demak, bu shunchaki kartografning dilemmasi emas bu siyosiy muammo. Shimol tepada, to'g'rimi? Faqat konVENTsiya orqali. Shimolning janubdan yuqoriqoq bo'l shuning ilmiy sababi yo'q. Ammo ba'zi taniqli dunyo xaritalari, shubhasiz, janubni yuqori qismga qo'ydi. Masalan, 1154 yilda arab geografi Muhammad al-Idrisi o'zining "Tabula Rogeriana" kitobi uchun Evropa, Osiyo va Shimoliy Afikaning xaritasini chizdi. Arabiston yarim orolini xaritaning markazida ko'rish mumkin, ammo, albatta, pastga qarab ko'proq tanishish o'rniga yuqoriga ishora qiladi.

Tinch okeani markazida joylashgan. Dunyo xaritalarining yana bir konVENTsiyasi shundaki, ular markaziy meridian yoki nol daraja uzunlik (sharq-g'arb) ga yo'naltirilgan. Ammo bu ilmiy jihatdan o'zboshimchalik Londonning Grinvich shahridagi Qirollik rasadxonasi joylashgan joydan kelib chiqadi. Natija shundan iboratki, Evropa (garchi Afrika ham) an'anaviy dunyo xaritasining markazida bu ancha mustamlaka nuqtai nazaridir. Meridian markazida joylashgan xaritaning qirralarini Tinch okeanining o'rtasidan pastga osongina joylashtiradi, shunda hech qanday qit'a ikkiga bo'linmaydi. Ammo Tinch okeanining markazida joylashgan xaritalar ham yaxshi ishlaydi, chunki xaritaning chekkalari Atlantika okeanining o'rtasida joylashgan. Bu sharqiy Osiyoni yanada taniqli mavqega ega va Evropani chetga surib qo'yadi. Okeaniya va Osiyoning ko'p qismida Tinch okeani markazidagi xaritalardan foydalaniladi. Uzoq Sharq Londondan uzoqni anglatadi. Xaritaning chap tomonida Evropani va o'ngdag'i Amerikani ko'rish aksi-intuitiv ko'rinishi mumkin, ammo bu boshqa har qanday o'zboshimchalik kabidir. Oxir oqibat, dunyo yumaloq shaklda albatta.

Azimutal qutb proektsiyasi. Biz muhokama qilgan barcha xaritalarning o'rtasiga bitta qit'ani joylashtiradi va bu boshqalarga nisbatan ustunlikka ega bo'ladi. Shimoliy qutbni markazga joylashtirish alternativa. Butun dunyoga qutbli nuqtai nazar bilan qarash g'alati bir yo'nalişdir. Pastki yarim sharni Yerning egri ko'rinishi ko'rinnmasligi kerak, chunki siz bir vaqtning o'zida faqat yarim sharni ko'ra olasiz. Ammo shimoldagi azimutal qutb proektsiyasida, janubiy yarim sharni sahifada ko'rib chiqishgan, natijada Antarktida santrifugrasi dumaloq xaritaning chetiga donachaga aylangan. Bu proektsyaning mukammal emasligini ta'kidlaydi, chunki u quruqlikdagi poydevorni ham, shakli ham farq qiladi, ammo Shimoliy qutbdan masofa barcha yo'nalişlarda aniq, shu bilan markazdan sharqiy g'arbg'a qarab kattalashib boradi. Ushbu "azimutal" qutbli proektsiyasi Birlashgan Millatlar Tashkiloti bayrog'ida tasvirlangan. Shimoliy

Amerika 1945 yilda BMTning birinchi bayrog'ida mashhur bo'lgan (uzunligi 90 daraja g'arb tomon yuqoriga qarab turgan). Keyingi yili bayroqdagi xarita xalqaro sana chizig'ini (Tinch okeanining o'rtaida joylashgan sharqdan 180 daraja) yuqoriga qaratib, neytral tomonga yo'naltirildi. Xarita 60 gradus janubda kenglikda to'xtaydi, ya'ni Antarktida ko'rinnmaydi.

Kartogrammalar. Dunyoni aks ettirishning yana bir usuli bu mamlakatlarning o'lchamlarini hozirgi geograflar uchun qiziqish ko'rsatkichlari, masalan aholi, atrof-muhit va rivojlanish ko'rsatkichlariga mutanosib ravishda ko'rsatishdir. Taxminlarga ko'ra, YaIMning dunyo xaritasi Shimoliy Amerika va Evropada ustunlik qiladi, Afrika esa deyarli yo'qoladi. Aholi ko'p Hindiston va Xitoyga katta yetuklikni beradi. Ammo rivojlanayotgan iqtisodiyoti kattaroq bo'lgan mamlakatlarda va Shimoliy Amerikada kichikroq bo'lgan ko'pchilik taxmin qilgandan ko'ra saylovchilarning ishtirok etish xaritasi ko'proq ajablantirishi mumkin. Endi har qachongidan ham ko'proq, dunyoni har xil nuqtai nazardan ko'ra bilishimiz kerak. Har qanday nuqtai nazar boshqasidan ko'ra to'g'ri emas balki boshqachadir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Xo'janov B.A. Geosiyosat asoslari. T., 2002.
2. Soliev A Iqtisodiy geografiya. Tanlangan asarlar T-2013, 224-bet
3. Golubchik M.M. Politicheskaya geografiya mira. Ucheb. Posob. Smolensk, 1998. 4. Kolosov V.A. Geopolitika i politicheskaya geografiya. – M., 2002.

YOSHLARGA JISMONIY TARBIYA BERISH TIZIMI

*Axmedov Shuxrat Raximjonovich
Sirdaryo viloyati Guliston tumani
17- umumta'lim maktabi jismoniy tarbiya fani o'qituvchisi
Telefon: +99899 474 8011*

Annotatsiya. Mazkur maqolada jismoniy tarbiya mohiyati unga ajdodlarimiz munosabatlari, jismoniy tarbiya darslari va sinfdan tashqari mashg`ulotlarda jismoniy tarbiya berish imkoniyatlari ko`rsatib o`tilgan.

Kalit so`zlar: jismoniy tarbiya, jismoniy mashq, salomatlik, sog`lom turmush tarzi.

Jismoniy tarbiya inson kamolotida alohida ahamiyatga ega bo`lib, tananing to`g`ri o`sishi, kuchli, chaqqon, epchil, chidamli va amaliyot har doim mustahkam irodali bo`lishini ta`minlaydi.

Ulug` alloma Abu Ali Ibn Sino tib ilmiy asoslarini yaratib, unda nazariya va amaliyot har doim mustahkam alohida bo`lishini ta`kidlagan. Tib amaliyotida sog`lom tanning xususiyatlarini bilish va sog`liqni eng zarur qonuniyat deb hisoblagan. Uning fikricha har bir kishi o`zining sog`lig`i haqida o`zi qayg`urishi, jismoniy mashq va mehnat bilan shug`ullanishi zarur. Jismoniy mashg`ulot odamlarni ortiqcha toliqtirmasligi, shu bilan birga doimiy shug`ullanishi maqsadga muvofiq bo`lishini uqdirgan.

Abu Ali Ibn Sino o`zidan oldingi olimlarning ta`limotini davom ettirib, jjismoniy tarbiyaning inson hayotidagi ahamiyatini ilmiy asoslashga harakat qiladi. Sharqda sog`lom turmush tarzi to`g`risidagi tasavvurlar uzoq o`tmishga borib taqaladi. O`rta asrda sharqda yetuk insonni tarbiyalashga qaratilgan harakatlarni Farobiy o`zining qator asarlarida umulashtiradi. Olim o`z asarlarida qalb holatini mo`tadil saqlash uchun sog`lom avlod zarur deb ta`kidlaydi.

Forobiyning fikricha, jismoniy tarbiya shaxsni har tomonlama rivojlanadirishda muhim omil hisoblanadi. Hozirgi kunda maktab oldiga qo`yilgan muhim vazifalardan biri o`quvchilarini jismoniy sog`lom bo`lib o`sishga va o`z sog`lig`ini saqlashga o`rgatishdir. Mustaqil respublikamizda sog`liqni saqlash, jamiyatimizdagagi sog`lom avlod yetishtirish uchun qator ishlar amalga oshirilmoqda. Ayni texnika yuksalishi asri insondan harakatni tezkorlik bilan mohirona boshqara olishni, puxta jismoniy tayyorgarlikni talab etmoqda. Bulardan barchasiga asos esa maktab yoshidan boshlab qo`yiladi.

Maktab o`quvchilariga jismoniy tarbiya berish uchun, jismoniy tarbiya bo`yicha ishlarni shunday tashkil qilish kerakki, o`quvchilar o`zlaridagi mehnatsevarlik, jasurlik, tashabbuskorlik xislatlarini to`la namoyish qila olish hamda harakat o`yinlari va jismoniy mashqlarni yanada sevib, o`z yutuqlarini yanada takomillashtirishga ega bo`ladilar.

Bulardan tashqari, zarur bo`lgan gigienik sharoitlar yaratish, bolalarni yetarli darajada ochiq havoda bo`lishini ta`minlash, o`z vaqtida ovqatlanirishni tashkil etish zarurdir. Jismoniy tarbiya bo`yicha mashg`ulotlar ochiq havoda, zalda yoki shu maqsadga muvofiq ajratilgan xonalarda o`tkaziladi.

Jismoniy tarbiya darslarida o`quvchilar albatta maxsus kiyimda bo`lishi kerak. Jismoniy tarbiya darslarida hamma o`quvchilar ishtiroy etishlari kerak. Jismoniy tarbiya darslarida, sinfdan tashqari mashg`ulotlarida va o`quvchilar kun tartibda jismoniy tarbiya berishning asosiya mazmuni 1-9 sinflar uchun chiqarilgan maxsus dasturda belgilab berilgan. O`quvchilarga jismoniy tarbiya berishda o`qituvchi avvalo o`z ishini yaxshi bilishi va sevishi kerak. U har tomonlama yetuk pedagog va sport texnikasi mahoratiga ega bo`lishi kerak. Chunki o`qtuvchining pedagogik mahorati qanchalik yuqori va jismoniy tarbiya bo`yicha maxsus bilimlar doirasi keng bo`lsa, unda tarbiya masalalarini hal etish imkon shuncha ko`p bo`lishi sir emas albatta. O`qituvchi, tarbiyachi umumiyligi jismoniy tayyorgarlik mashg`ulotlarida o`quvchilarning sog`ligi, yoshi va jismoniy tayyorgarligini his eta olish zarur. O`yin va jismoniy mashqlar mashg`ulotlarida sinflar va guruhal yoshiga qarab tinglashni maqsadga muvofiq. Masalan: 1-2sinflar (6-7 yoshli) 3-4 sinf (8-9 yosh) o`quvchilarini birlashtirish mumkin. Sog`lomligiga qarab asosiya va tayyorlov guruhidagi mashg`ulotlariga hech qanday cheklanishsiz kiritiladi. Tarbiyachining umumiyligi nazorati ostida o`quvchilar jismoniy tarbiyadan uy vazifalarini muntazam bajarishlari darslarni o`rgatadigan harakat malakalarini muvaffaqiyatli o`zlashtirishga yordam beradi. Tarbiyachi 1-4 sinf o`quvchilar bilan o`tkaziladigan jismoniy tarbiya mashg`ulotlarining mazmuniga maktabning sport kalendaridagi tarbiyalarini

kiritish mumkin.

Mashg`ulotni kunida kuzatib borish va ziyraklikni talab qiluvchi o`yinlarni o`ynatish mumkin. Jismoniy tarbiyadan sindan tashqari ishlarning asosiy tashkilish ishlardan biri jismoniy tarbiya to`garagidir. Maktabda umumiy jismoniy tarbiya to`garagidan tashqari sport turlari bo`yicha to`garaklar tashkil etilishi mumkin. Bunday sport turlarining asosiy yo`nalishi o`quvchilarning jismoniy tayyorgarligiga har xil gimnastik mashqlar, o`yinlar, yengil atletika, qishda esa harakatli o`yinlarni ajratish kerak.

Jismoniy tarbiya va sport mashg`ulotlariga qiziqqan va ba`zi yutuqlarni qo`lga kiritgan o`quvchilarni sport maktabiga yo`llash mumkin. Jismoniy mashqlar o`smirlar tanasida moddalar almashinuvini ta`minlaydi. Ularning aqliy va ruhiy qobiliyatini oshiradi, ruhini tetik, tanasini salomat, chidamli va baquvvat bo`ladi. O`rta maktab o`kuvchilarigimnastika bilan shug`ullanishlari, yengil atletika bilan shug`ullanishlari zarur.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, jismoniy tarbiya darslarida jismoniy tarbiya berish bilan bir qatorda aqliy, axloqiy va estetik tarbiya vazifalarini hal etish uchun juda katta imkoniyatlar bor. Bu vazifalarni hal etish shaxsni har taraflama kamol toptirish omili sifatida jismoniy tarbiyaning rolini kengaytirib, bevosita jismoniy tarbiyaning o`z muvaffiqiyatini ta`minlaydi.

Foydalaniman adabiyotlar

1. A.K.Munavvarovning taxriri ostida. Pedagogika. T., 1996.
2. E. Yusupov. Ma`naviyat asoslari. T. 1998.

HOZIRGI DAVRDA O'QITUVCHILIK KASBI VA UNING JAMIYAT HAYOTIDAGI AHAMIYATI MASALASI.

*Bahodirova Maftuna Bahrombek qizi
Urganch davlat universiteti filologiya fakulteti
3- bosqich talabasi
Tel: +99893 203 67 62 bahodirovamaftuna@.com*

Annotatsiya: Mustaqil Respublikamizning bugungi ma'rifiy va ma'daniy hayotida asrlarga teng sezilarli o'zgarishlar yuz bermoqda. Qisqa vaqt ichida jamiyatimizning barcha sohalarida, shu jumladan ta'lif sohasida ham ko'zga ko'rinarli darajada o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Ushbu maqola orqali o'qituvchilik kasbining ne chog'li mashaqqatli ekanligi va jamiyat hayotida tutgan o'rni bu borada amalga oshirilgan va kelgusida amalga oshirilishi rejalashtirilgan islohatlar mohiyati haqida fikr yuritmoqchimiz.

Kalit so'zlar: o'qituvchi, jamiyat, kasb, talab, pedagogik qarash, zamonaviy o'qituvchi, yoshlar, mamlakat.

"Tarbiyachi-ustoz bo'lishi uchun,boshqalarning aql-idrokini o'stirish,ma'rifat ziyyosidan bahramand qilishi, haqiqiy vatanparvar, haqiqiy fuqora qilib yetishtirish uchun,eng avvalo tarbiyachining ana shunday yuksak talablarga javob berishi, ana shunday buyuk fazilatlarga ega bo'lishi kerak".

O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A.Karimov.

O'qituvchilik kasbi va hozirgi zamon jamiyatining talabi qanday? Jamiyat tomonidan o'qituvchi shaxsiga qo'yilayotgan talablar aynan bugungi kun ta'lif sohasidagi o'zgarishlarga sabab bo'lmoqda. Zero bu masalani to'laqonli hal etmoq faqat bugungi kunimizni emas kelajagimizni ham belgilab beradi. Mamlakatimizda olib borilayotgan islohatlar bugungi kun o'qituvchisiga qo'yildigan talab ham aynan yurtimizning ravnaqi uchundir. Shaxsni tarbiyalash ishi nihoyatda muhim masala bo'lib bu sohaga qadimdan o'z kasbining egalari jalb etilgan. O'qituvchilik kasbi –o'ta mashaqqatli va chuqur bilim talab etadigan kasbdir. Yosh kadrlarni malakali tarbiyalash ularda bilim ko'nkmalarни shakillantirish, ularni kelgusida faoliyat olib borishi ham aynan yoshligidan o'zlashtirib boradigan bilimiga bog'liqdir. Jamiyatda o'z o'rmini topa oladigan yurt ravnaqiga hissa qo'sha oladigan farzandlarni aynan malakali o'qituvchilar tarbiyalab beradi bizga. Bugun ilm-fan texnika taraqqiy etayotgan, kundan kunga o'zgarib rivojlanib borayotgan mamlakatimiz yoshlari ham juda shijoatli bilimga chanqoqdir. Shu sababli ham zamonaviy o'qituvchilar keng dunyoqarashli, o'z kasbini sevadigan ,chuqur bilim egasi bo'limg'i lozim. Yaxshi o'qituvchi o'z shogirdlariga o'rnak bo'la oladi, u o'ziga ega bo'lgan bilimlarini yoshlarga beminnat o'rgatadi,barcha sohada ularga namuna bo'la oladi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining IX sessiyasida yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasining "Ta'lif to'g'risida"gi Qonuni va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" qabul qilindi. Ushbu milliy modelning tarkibiy qismlari jumlasiga uzlusiz ta'lifning kiritilishi ham yetuk malakali shaxslarni tayyorlash va ularni jamiyat kelajagi uchun xizmat qilishining yana bir isbotidir. Zero hozirgi davr o'qituvchilar "zamon ruhi" bilan chambarchas faoliyat olib borayotgani sezilarli darajada jamiyat hayotidagi muvofaqiyatlarimizdan ham sezilib turibdi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, joriy yilda umum ta'lif maktablarini 452 ming o'g'il va qizlar tamomlar ekanlar ulardan 70 mingi oliy ta'lif, 85 mingi professional ta'limga kirsalar ,qolgan yoshlar esa o'zları qiziqadigan hunar yoki biror sohada faoliyat yuritar ekanlar ularni jamiyatimizga kerakli shaxs qilib tarbiyalsh ham aynan bugungi kundagi o'qituvchilik kasbining mohiyati uning negizi qanchalik masuliyatli ekanligini ko'rsatib beradi. Shunday ekan barchamiz yurt ravnaqi, taraqqiyoti, jamiyatimiz farovonligi yo'lida birlashaylik. Ulkan marralar sari dadil qadamlar tashlash vaqt keldi!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Pedagogika X. Ibragimov SH. Abdullayeva. Toshkent, 2007
2. Pedagogika nazariyasi va tarixi R.Mavlonova va boshqalar Toshkent,2010
3. Pedagogika . Taxtaxodjaeva M.X. va boshqalar Toshkent 2010
4. Pedagogika. Nazariyasi va amaliyoti B.X.Xodjaev Toshkent 2017

SAVOD O'RGATISHDA DAVRIDA O'QUVCHILARNI NUTQINI O'STIRISH

*Bobohadjayeva Feruza
Namangan viloyati Pop tumani Xonabod qishlog'i
19-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon: +998930528816*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang`ich sinfda savod o'rgatish davrida o'quvchilarning nutqini o'stirishdagi asosiy vazifalar va nutq o'stirishda nimalarga ahamiyat berish haqida to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: metodik, bog`lanishli nutq, so`z birikmasi, tafakkur, tasavvur, logoped, savod o'rgatish, predmet, guruhlash.

Bizga ma'lumki, savod o'rgatish ,o'qish darslarining asosiy vazifalari tovush va harfni tushuntirish , ularni to`g`ri talaffuzga o'rgatish orqali nutqini ham o'stirib borish kerak.

Boshlang`ich ta'limning asosiy vazifalaridan biri o'quvchilar nutqini o'stirishdir. Nutq o'stirish uch yo`nalishda: so`z ustida ishlash , so`z birikma va gap ustida ishlash , bog`lanishli nutq ustida ishslash orqali amalga oshirilishi metodik adabiyotlarda ko`rsatib o'tilgan.

Savod o'rgatish darslarida ham yuqorida aytib o'tilgan uch yo`nalishda ish olib boriladi. Ona tilidan olib boriladigan ishlarning hammasi, shu jumladan savod o'rgatish ham o'quvchilar nutqi va tafakkurini o'stirish bilan bog`liq holda olib boriladi. Savod o'rgatish davridagi ishlarning qamrovi keng bo`lib ekskursiya, bolalarning kuzatishlari predmet yoki sujet rasm yuzasidan suhbat va shu kabilar bilan bog`lanadi. Aynan shu davrda o'quvchilar nutqini o'stirishning vazifalari quyidagilardan iborat:

- 1) O'quvchilar nutqidagi kamchiliklarni to`g`rilash;
- 2) o'quvchilarning tasavvur va tushuncha doirasini kengaytirish bilan bog`liq holda lug`atini biyitish;

3) O'quvchilar nutqidagi ayrim so`zlarning ma'nosiga aniqlik kiritish;

4) Uch -to`rt gapli kichik hikoyani og`zaki to`g`ri tuzish ko`nikmasini o'stirish.

Bu davrda o'quvchilar , birinchidan, kiyim- kechak, ish qurollari, mevalar kabi predmetlar bilan tanishish yordamida so`zlarni ongli ishlatishga o'rgatiladi. Ikkinchidan turli sodda yig`iq gap (Bolalar o'ynayaptilar), sodda yoyiq gap (Anvar maktabga keldi) tuzadilar. Ular ko`nikmalarning amaliy mashqlar yordamida egallaydilar.

O'quvchilarning hayotiy tajribalari , kishilar hayoti va tabiatni kuzatishlari nutq o'stirish uchun asosiy manba hisoblanadi. Narsalar , uy – ro`zg`or buyumlari , o'simliklar , hayvonlar qiziqzrli suhbat uchun mavzu bo`lib xizmat qiladi. Suhbat jarayonida o'quvchilar hosil qilgan tasavvurlar asosida aniq tushunchalar shakllanadi.

Birinchi sinf o'quvchilarini nitqini o'stirishda bolalarning o`yin va qiziqishlari , rasm ko'rish va "Bu nima?, Bu kim?, U nima qilyapti?" kabi savollar asosida suhbatdan ham foydalaniladi. Savod o'rgatish davrida nutq o'stirishga oid ish turlariga atrofdagi jonli predmetlarning nimini, ularning belgilarini aytish , predmetning ma'lum belgilari bo'yicha guruhlash kabi mashqlar o'tkaziladi. O'qish darslarida o'quvchilar rasmga qarab kichik hikoya tuzadilar. O'quvchilar savollarga to`liq javob berishni o'rganadilar. Alifbedagi rangli, chiroyli rasmlar atrofdagi predmet va hodisalar, hayvonlar va o'simliklarning nomini idrok etishga , bilib olishga yordam beradi.

Savod o'rgatish davrida o'quvchilarning takaffuzi ustida ishslash ham alohida e'tibor talab qilinadi., chunki ko`pgina bolalar talaffuzida kamchiliklar bo`ladi: bir tovush o'rniga boshqa tovushni talaffuz qiladilar, (sh o`rniga s , r o`rniga l). Bunday o'quvchilarni o'qitishda logopedlar bilan hamkorlikda ishslash muhum kasb etadi. Bu jarayonda o'qituvchi darsda va darsdan tashqari paytda o'quvchilarni kuzatib borishi, kamchiliklarini aytib to`g`ri talaffuz namunasini ko`rsatilishi lozim. Savod o'rgatish davrida har bir dars jarayonida nutq o'stirish ishiga alohida e'tibor qaratib borish kerak.

Xulosa qilib aytganda boshlang`ich sinf o'quvchilariga nutq o'stirishda alohida e'tabor berish kerak. Bu ular uchun katta ahamiyatga ega. Nutqi ustida ko`proq ishslash kerak.

Foydalilanigan adabiyotlar ro`yxati:

1. Qosimova K. va boshqalar Ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent 2009
2. Boshlang`ich ta'lim jurnali
3. Xalilov M. Boshlang`ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. Qo`qon 2007

BOSHLANG'ICH SINFLARDA "SON" MAVZUSINI O'TISHDA INTERFAOL
METODLARDAN VA O'QITISHNING SAMARALI USULLARIDAN FOYDALANISH.

*Boysariyeva Baxtigul Alamuratovna
Sirdaryo viloyati Xovos tumani
5-umumta'lim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
+99899 6427159*

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda son haqidagi tushunchalarni shakllantirishda interfaol metodlar, topishmoqlar va ta'limiyo yinlardan foydalanish yo'llari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, son, interfaol, she'riy topishmoq, ta'limiyo o'yin.

Boshlang'ich ta'lim Davlat ta'lim standartining "Kirish" qismida "Boshlang'ich ta'lim jarayoni bolaning mantiqiy tafakkur qila olish salohiyati, aqliy rivojlanishi, dunyoqarashi, kommunikativ savodxonligi va o'z-o'zini anglash salohiyatini shakllantirishga, jismonan sog'lom bo'lishga, moddiy borliq go'zalliklarini his eta olishga, go'zallik va nafosatdan zavqlana olish, milliy urf-odatlarni o'zida singdirish va ardoqlash, ularga rioya qilishga o'rgatadi", – deb alohida ta'kidlangan. Shu bois ona tili darslari jarayonida "Son" mavzusini o'tishda quyidagi interfaol metodlarni qo'llash maqsadga muofiq deb hisoblaymiz.

AQLIY HUJUM – Nechta? yoki Nechanchi? so'rog'iga javob bo'lgan so'zlarga oid so'zlar topish topshirig'i asosida o'quvchilar savolga javoban misollar aytadilar. Bunda doira shaklida o'quvchilar turadilar, bir boshlovchi belgilanadi. Boshlovchi qo'lidagi yumshoq o'yinchoq yoki koptok orqali o'quvchilardan sonlarni so'raydi o'qituvchi doskaga yozib boradi. (2-3 min) o'tgan sinf fikrlarini mujassamlashtiradilar, xato va kamchiliklar aniqlanib xulosalar beriladi.

SINKVEYN –quyidagicha tuziladi.

- 1.OT -----
- 2.Sifat -----,-----
- 3.Fe'l -----,-----,-----
- 4.Gap -----,-----,-
- 5.Ma'nodoshi-----.

Son

Sanoq, tartib.

Sanaymiz, yozamiz, qo'shamiz.

Men 5 sonini yoqtiraman..

Raqam.

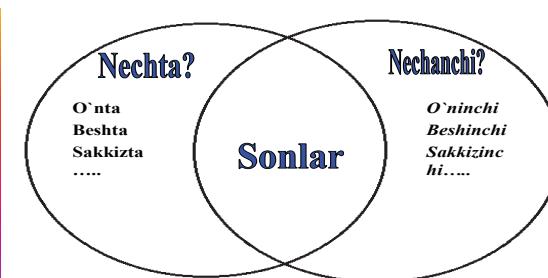
"T" chizma metodi mavzuning ikki qirrasini ochib beruvchi texnologiyalardan biridir

Bunda "T" shakli chizmada berilib mavzuning ikki yo'nalishi ochib berilishi so'raladi yoki mazmun berilib, asosiy tushunchalar topilishi so'raladi:

Nechta? Nechanchi?

Beshta	Birinchi
Yettita	Uchinchi
Ikkita	Oltinchi

"Venn diagrammasi" metoddan o'r ganilgan, bir-biriga bog'liq mavzularni tahlil qilish, solishtirish, taqqoslash va mustahkamlashda foydalanish yaxshi samara beradi.

O'quvchilarga "Son haqida ma'lumot" mavzusi asosida turli o'yin, topishmoq she'rlar va matematika darslariga bog'liq masalalar yechish orqali son haqida ma'lumotlarni kengaytirish imkoniyatiga ham egamiz.

Masalan, She'riy topishmoqlar:

Ma'nosida bor sanash,

O'chash hamda raqamlash. (Son)

Narsalarning tartibi

Sonini bildiradi. (Tartib son)

Raqamdan so'ng chiziqcha,

Qanday sondir sizningcha? (Tartib son)

Ta'imiy o'yin "Sanoq sonmi tartib son?"

O'quvchilar doira hosil qilib turadilar o'qituvchi qolidagi yumshoq o'yinchoqni bir o'quvchiga otadi va "tartib son" deydi o'uvchi tartib songa misol aytadi: o'ninchi uy, "Sanoq son" desa 15 deb javob qaytarishlari lozim bo'ladi. O'qituvchi ketma-ket tartib sonni yoki sanoq sonni aytishi yoki aralash holda har-xil aytishi lozim.

Son mavzusini o'rgatish asosida quyidagicha xulosalalrga kelindi:

- Ona tili fanidan o'quvchilarni son so'z turkumini sinflar kesimida o'rganishda bolalalrn yosh va indibidul xususiyatlarini inobatga olgan holda izchillikka olib borish;

- Ta'limning samarali usullaridan foydalanish asosida dars samaradorligiga erishish omillarini dars jarayoniga tatbiq etish;

- Son so'z turkumini o'rgatishda imlo qoidalariga amal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llarini izohlash;

- Ona tili fanidan o'quvchilarni son so'z turkumi ustida ishlashga integratsiyalashgan darslar tashkil etish va dasr samaradorligiga erishish.

Foydalaniman adabiyotlar

1.Boshlang'ich ta'lim fanlarini o'qitish metodikasi" moduli bo'yicha o'quv-metodik majmua T-2017 1-qism.

2.U. Masharipova va b.q. Ona tili "1-sinf o'qituvchilari uchun ilg'or pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalarini amaliyatga joriy etish bo'yicha metodik qo'llanma T-2014.

3.T.G'afforova va b.q "Ona tili" darsligi 1-sinf T-2017 yil.

DARSLARDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH:QIYOSIY TAHLIL

*Ro'ziyeva Dilfuza Hasanovna
Navoiy viloyati Navoiy shahar
12-AFCHO'IM boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon: +998(94) 220 44 47*

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogik mahorat, o'quvchini fanga qiziqtirish, qiyin mavzuni oson o'zlashtirilishi haqida ffikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: didaktik o'yinlar va uning ahamiyati, o'yinlarni o'zgartirish, yangiliklar kiritish, o'quvchi shaxsini rivojlanтирish.

Ozod va obod diyormizda yuz berayotgan siyosiy, iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy va madaniy o'zgarishlar Xalq ta'limi tizimida ham o'z aksini topmoqda. O'zbekistonda uzlusiz ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, shu asosda ta'lim sifatini jahon andozalari darajasiga yetkazish ta'lim sistemasining eng dolzarb vazifasiga aylandi. Ta'lim tizimining barcha yo'nalishlarida amalga oshirilayotgan o'zgarishlar o'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalash,unga ta'lim berish jarayonini sifat jihatdan takomillashtirishni taqozo etmoqda. Fan, texnika va texnologiyalarning tez sur'atlarda rivojlanib borishi insonni yangi vazifalarini hal etishga undamoqda.

Hozirgi kunda "Ta'lim to'g'risida "gi qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ning asosiy oldiga qo'ygan ustivor vazifalar -jahon talablari asosida yetuk har tomonlama raqobatbardosh, o'z bilimi va malakasini mustaqil ravishda oshirib boradigan, masalaga ijobjiy yondashadigan mutaxassis kadrlarni tayyorlash ,yosh avlodga chuqur bilim va tarbiya berish asosida barkamol insonlarni voyaga yetkazishdan iborat.Bu uchun o'qituvchi albatta yetarlicha pedagogik mahoratga ega bo'lishi kerak.Pedagogik mahorat tug'ma talant yoki nasldan-nasnga o'tuvchi xususiyat bo'lmay ,balki uning negizida izlanish,ijodiy mehnat zamiridagi murakkab faoliyat bo'lib ,u o'qituvchilar uchun bir qolipda ish usuli emas,balki har bir o'qituvchining o'z ustida izlanishi ,ijodiy mehnati davomida tashkil topadi va rivojlanadi.Maktablarda fanlarni o'qitish o'quvchilarning hayotiy tasavvurlari bilan amaliy faoliyatlarini umumlashtirish, shuningdek aqliy salohiyatini shakllantirish va rivojlanirishdan iborat. O'zlashtirilishi qiyin bo'lган murakkab mavzularni oson va tushunarli yetkazishga oid qulay usullar pedagoglarga qulaylik yaratish barobarida bolalarda fanga qiziqishni oshirishga xizmat qiladi.

Bugungi tezkor rivojlanib borayotgan zamondan orqada qolmasdan, izlanishni davom ettirgan holda har bir pedagog o'tadigan bir soatlik darsida bor mahoratini namoyon etgan holda o'quvchini aslo zeriktirmasdan yangidan yangi o'yinlar orqali o'tishi lozim. Biz juda ham ko'p didaktik o'yinlarni bilamiz. Lekin bola oldin o'ynagan o'yinini yana o'ynashni xohlamaydi ko'pincha. Pedagogning vazifasi mavzuni oson o'zlashtirilishi va xotirada chuqurroq singishi uchun darsni albatta o'yinlar orqali va noodatiy ya'ni, o'quvchi bilgan o'yinlarga biroz sayqal berib yoki kundalik turmushdan kelib chiqqan holda yangilik kiritib olib borishi maqsadga muvofiq.

Oddiygina "Zakovat" o'yinini olaylik. Bu mashg'ulotni bob yakunida takrorlash darsi sifatida tahlil qilish mumkin. Sinf 6 ta guruhsiga bo'linadi va oldindan tayyorlab qo'ygan topshiriqli konvertlarni (yoki turli rasmli kartochkalarni) guruh a'zolari navbat bilan olishadi. Shundan so'ng guruhlar 10 minut davomida o'zlariga tushgan topshiriqlarni bajarishadi va guruh javoblarini e'lon qilish uchun bir o'quvchini tanlashadi (yoki guruh sardori javob beradi). Har bir guruhda bir nechta savoldan iborat topshiriq bariladi.O'qituvchi har bir to'g'ri javob uchun ball qo'yadi. Agar biror savol-topshiriqqa noto'g'ri javob bo'lsa, boshqa guruhlar to'g'ri javobni berishlari mumkin, bu holda, javob bergen guruhsiga ball qo'yiladi. Shu tariqa har bir guruh o'ziga berilgan topshiriq bo'yicha taqdimotini o'tkazadi, boshqa guruhlar esa ularni to'ldirishlari va noto'g'r javoblarni to'g'rilib ball olishlari mumkin. Natijada 1 soatlik darsda katta bir bo'lim, bob bo'yicha o'tilgan o'quv materialini takrorlab, o'rgangan bilimlarini mustahkamlab olish va hamma o'quvchilarni mashg'ulotga jalb qilib ularning darsda faol bo'lishlariga erishish mumkin. Bu mashg'ulotni boshqa fanlarga ham moslashtirib o'tkazish mumkin.

Shu o'yinga biroz sayqal beramiz ya'ni o'yinni nomini o'zgartirishdan boshlaylik, o'zin nomi: "Zakovat" emas "Bilimdonlar bahsi". :Biz uchun o'zin o'sha-o'sha bolalar uchun yangilik bo'ladi. Guruhlarni esa bolalarga ma'qul bo'ladigan nomlar bilan nomlash, ularni oldindan ogohlantirish va ular o'zgacha tayyorgarlik bilan kelishio o'yining shukuhini orttirib, sog'lom raqobat muhitini yaratib

undagi voqeiylik o'quvchining xotirasida ko'proq qoladi. Albatta, bunda turli slayd, videorolik, rasmlar, ko'rgazmalarning o'rni beqiyos. Bugungi kun o'quvchisi bilim,malaka,ko'nikmalarini egallash barobarida ularni amaliyatda to'g'ri qo'llay olishi ham lozim.hozirgi zamon yoshlarini hayotda tayyorlashda ularni shaxsiy va jamoa oldida kutilmaganda qo'yilgan muammolarning maqbul yechimini topa oladigan,mustaqil ravishda zaruriy axborotlarni izlab topadigan va ularni tahlil etib zarurini ajratib oladigan ,barcha bilan muloqotga kirishadigan ,maktabda olgan bilimlarini hayotiy ehtiyojlarida qo'llay oladigan xususiyatlarga ega holda tarbiyalash zarur.Bu uchun avvalambor o'qituvchi zamon bilan hamnafas,puxta bilim egasi bo'lishi shart. O'qituvchi doim izlanishi ,o'z ustida tinimsiz ishlashi,ilg'or tajribalarni o'rganishi muhim ahamiyatga ega.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati:

1. Elektron resurslar
2. "Yaxshi muallim – sifatli ta'lim" nomli tashkiliy-metodik tadbirlar kompleksi.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARНИ AQLIY RIVOJLANTIRISHDA TURLI XIL O'YINLARNING AHAMIYATI

*Djanishova Zuxra Abdurazzakovna
Angren shahar 15-sonli maktabgacha talim
muassasasining II-toifali psixologi
Tel; +99899 097 75 04
e-mail: tashkenbayeva.zuhra@mail.ru*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yin davomida bir vaqtning o'zida ham o'yinda ishtirok etadi, ham ma'lum bir darajada ta'lim oladi. Ayrim o'yinlarda bilimlarini mashqlarda namoyish qiladilar va ulardan biri "Rivojlantiruvchi taxta" o'yini mashqlarda barmoq gimnastikasi va bolaning aqliy rivojlanishining o'sib borishlari haqida fikr yuritilan.

Kalit so'zlar: Rivojlantiruvchi taxta, didaktik, bola, harakat, interfaol usul, o'yin, mashg'ulot.

Yoshlarni jamiyatda olib borilayotgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlardagi rolini kuchaytirish, innovatsion g'oyalarni amalga oshirish va takomillashtirish, shuningdek yoshlarning intellektual salohiyatini rivojlantirish va rag'batlantirish kabi ustuvor vazifalarini amalga oshirish hamda mazkur yo'nalishda ilmiy tadqiqot ishlarini faollashtirish, yoshlarimizning ma'naviy immunitetini kuchaytirish, ularning bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazishda 5 ta muhim tashabbus muhim ahamiyat kasb etadi

Respublikamizda amalga oshirilayotgan islohotlarni samarali kechishi davlatimizni rivojlangan davlatlar hamjamiyati integratsiyalashuvida yosh avlodning ta'lim jarayoni samaradorligini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bog'cha yoshidagi bolalarda ayrim psixik jarayonlarning rivojlanishi bilan birga ularning shaxsi va shaxsiy xislatlari ham tarkib topa boshlaydi. Bolaning tashqi muhitdagi narsa va hodisalar hamda o'ziga nisbatan bo'lgan to'g'ri, oqilona munosabatlarining asosi xuddi shu davrda yuzaga keladi. Bundan tashqari, bog'cha yoshidagi davrda bolaning qobiliyatları tez rivojlanib, yangi-yangi extiyojlar va qiziqishlari hosil bo'ladi. Bola shaxsining ana shunday rivojlanib borishi natijasida uning xarakteriga oid xislatlar namoyon bo'la boshlaydi. Bog'cha yoshidagi davrda bolada qanday xarakter xislatlari tarbiyalansa, bu xislatlar bolaning muktab yoshidag davrida va hatto katta odam bo'lib yetishganida ham namoyon bo'ladi. Shuning uchun bog'cha yoshdagi davrida bolada ijobiy shaxsiy xislatlarning tarkib topishiga alohida ahamiyat berish zarur. Bolalar bog'cha yoshidan boshlab xulq-atvorining axloqiy normalari va qoidalarini intensiv ravishda o'zgartira boshlaydilar. Ular o'zlarining u yoki bu xattiharakatlariga kattalar tomonidan beriladigan baholarga zo'r qiziqish bilan qaraydilar. Shuning uchun ular hamisha nima yaxshi-yu, nima yomonligini, qanday harakat to'g'ri-yu qanday harakat noto'g'rilib aniqlashga intiladilar.

Didaktik o'yinlarning pedagogik jihatlaridan biri – ularni ta'limiyligidir. Tarbiyalanuvchi o'yin davomida bir vaqtning o'zida ham o'yinda ishtirok etadi, ham ma'lum bir darajada ta'lim oladi.

Ayrim o'yinlarda bilimlarini mashqlarda namoyish qiladilar va ularni chuqurlashtiradilar. masalan, shakllarni ustma-ust qo'yish o'yinida, birinchidan, o'yin vazifasi bo'yicha bola shakllarni ustmaust qo'yish natijasida qanday shakl hosil bo'lishini topsa, ikkinchidan, tarbiyachining topshirig'i bo'yicha - shakllar sonini sanab berishni, shakllar qanday ko'rinishda ekanligini va ularning nomlarini aytishni, ranglarni ajratib berishni bajaradi (ta'limiy jihat).

Bola ulg'aygach, u kattalar dunyosiga tobora ko'proq qiziqishni boshlaydi - u kalitlarga va rozetkalarga, barcha turdag'i tugmachalar va telefonlarga va qulflarga qiziqadi. Biroq, xonada bularning barchasi ko'pincha xavf tug'diradi - biz chaqaloqni dunyonni tanib olishini arena hududida cheklab qo'yishni bir necha bor taqiqlaymiz. Ammo bolaning bilimga intilishi shunchalik kattaki, u sizning taqiqlariningizni qayta-qayta buzishga harakat qiladi. Va bu bilan kurashish befoyda - taqiqlanishi mumkin bo'limgan narsalarni qonuniylashtirish yaxshidir. Bunday rivojlantiruvchi o'yinlardan biri "Rivojlantiruvchi taxta" hisoblanadi.

Dastlab qulflar bilan ishlov berish taxtasi taklif qilindi mariya montessori - nafaqat bolani band qilishning usuli, balki uydagi muhim ko'nikmalar, tasavvur va aqlni rivojlantirish uchun qo'llanma sifatida, bolaning o'yin davomida eng yaxshi rivojlanib borishini ta'kidlagan.

Rivojlanish kengashi 10 oydan ikki yoshgacha bo'lgan bolaga ega bo'lgan sinflar uchun eng

mos keladi va eng murakkab dizaynlarni 5 yoshgacha ishlatsa bo‘ladi. Asos sifatida - oddiy, aytgancha, rivojlanayotgan taxtali mashqlarda barmoq gimnastikasi va bolaning aqliy rivojlanishi o‘sib boradi.

Ushbu mashg‘ulot ni o‘rgatish usullari orasida bolalarni turli ob’ektlari: yer, suv, qor, yomg‘ir, fasllarni almashinushi, osmon, bulut, oy va quyosh bundan tashqari o‘simliklar, hayvonot olami va foydali qazilmalarini kuzatish orqali ular to‘g‘risidagi bilimlarini o‘rganishlarini tashkil qilish eng asosiy qism hisoblanadi. Shu bilan birga, bolaning o‘rganilayotgan atrof - muhitni bevosita kuzatish orqali bilim olishni ta’minalash bola shaxsiga yo‘naltirilgan ta’limning eng samarali texnologiyalardan sanaladi.

Maktabgacha ta’lim tizimida “Atrofimizdagи olam bilan tanishtirish” va “Tabiat bilan tanishish” mashg‘ulotlaridagi ayrim tushunchalarning uzviyligini ta’minalash yo‘llarini izohlab o‘tishimiz o‘rinlidir. mashg‘ulotda bolalar tabiatni yil fasllari – qish, bahor, yoz va kuzni mavsumlar bo‘yicha o‘rganib, xona gullarini parvarish etishga doir amaliy ishlarni o‘rganadilar, o‘simliklarni payhon qilmaslik, gullarni ko‘p uzmaslik haqida tushunchalar.

Xulosa qilib aytganda, o‘quv-tarbiya jarayoniga yangiliklarni kiritib borishda bola faolligini oshirish ta’lim sifatini oshirishning samarali vositasi hisoblanadi. Buni hisobga olgan holda, ta’lim jarayoniga, ayniqsa maktabgacha ta’lim tizimiga zamonaviy didaktik o‘yinlarni kiritib borish bilan bog‘liq bo‘lgan bolaning faolligini oshirish, uni ta’lim jarayonida shaxsan ishtirok etishini ta’minalash darkor bo‘ladi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. J.G‘. Yoldoshev, S.A. Usmonov. ”Pedagogik texnologiya asoslari”. Toshkent-2004-y.
2. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya. Toshkent- 2003- y.

TASVIRIY SAN'ATDA ROMANTIZM YO'NALISHI

*Ergasheva Gulrux Vohidovna
Navoiy viloyat Zarafshon shahar 10-umumta'l'm maktabi
tasviriy san'at fani o'qituvchisi
Tel.: +998907314703*

Annotatsiya: Ushbu maqolada romantizm yo'naliشining paydo bo'lishi va san'atga kirib kelishi haqida yozilgan. Romantizmning o'ziga xos jihatlari, shu yo'naliشda yaratilgan san'at asarlari xususida yoritib berilgan. Romantizmning boshqa yo'naliشlardan farqli tomonlari haqida fikr-mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: intellektual, paradoks, kompozitsiya, Ratsionalizm, Empirikizm, akvarelist, impressionist, abstraktsiya, mistik tendentsiya

Romantizm adabiyot va musiqaga ham ta'sir ko'rsatgan evropa badiiy harakati edi. Ushbu amaning o'zi Germaniyada paydo bo'lib, hozirgi zamon bilan bog'liq bo'lgan chuqur intellektual va estetik o'zgarishlar bayrog'iga aylandi. Bu 1700-yillarning oxirlarida, ma'rifatli asrdan, ya'ni bilimli elita Evropa hukumatlarini isloh qilishga intilgan davrda paydo bo'lgan. Romantizm hissiyotni uyg'otadigan qizg'in ranglar, yarqiragan yorug'lik, jonlantirilgan obrazlar va ehtirosli sahnalarni tasvirlaydi. Romantik rassomlar o'zlarining eng chuqur e'tiqodlarini etkazish istagini uyg'otishdi. Agar bu g'azablantiradigan javobni talab qilsa, demak, ular aqlga emas, balki insoniy tuyg'ularga qo'l urishni maqsad qilganlar. Bu insoniy his-tuyg'ularning to'liq tarkibini aks etti-ruvchi haqiqiy tasvirlarga yo'l ochdi, bu esa neoklassik rassomlar qo'llagan an'anaviy mavzu va texnikadan uzoqlashishga olib keldi. Ledi Jeyn Grey ijrosidagi rasm fransuz rassomi Pol Delaroche tomonidan ishqiy an'ana ramziga aylandi. Delaroche, o'limidan oldingi hayajonli voqealar ni yaratish uchun o'sha davr rassomlari qo'llagan teatr texnikasidan foydalanadi, fojiali tarixiy voqeani dramatik yakunlaydi. Fransiyada romantik harakatning paydo bo'lishi Evgen Delakroix va Teodor Jeriko kabi rassomlarning asarlari bilan davom etdi. Delakroix tomonidan frantsuz inqilobining qo'zg'onlonchi quvvatini, "Ozodlik" ning ramzi bo'lib, xalqni monarxni ag'darish maqsadiga yo'naltiradi. Shu bilan birga, ushbu rasmida insonning azob-uqubatlarini e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. G'alaba ruhi bor ekan, hayotni yo'qotish ham mavjud. Umid va fofia o'rtasidagi bu paradoks rasmga ajoyib hissiy kuch beradi. Ushbu fransuz rassomlarining murakkab kompozitsiyalarni va hissiy kuchlarni yaratishga qodirligi, shuning uchun ular romantik harakatda ustunlik qilishgan. Britaniyalik rassomlar bu harakatni boshqacha talqin qilishdi. Etimol, Britaniya materikida biron bir muhim jangning yo'qligi ularning rassomlariga nisbatan beparvo munosabatda bo'lismga imkon bergan. Britaniyalik rassom Uilyam Bleyk o'z asarida xayolot yaratishda o'zining tasavvur kuchidan foydalangan. Etimol, romantik adabiy harakatga teng hissa qo'shgan yagona rassom Bleyk ma'rifat falsafasi bilan murakkab aloqada bo'lgan. Uning tasavvurini insoniyat hayotining eng muhim elementi sifatida qo'llab-quvvatlash Ratsionalizm va Empirikizmning ma'rifiy g'oyalariga zid edi. Bleyk xayoloti san'atning yaratilishida kalit bo'lganligi uchun u "xayol - bu davlat emas, bu insonning o'zi". Tyornerning "Qul kemasi" asarida bu romantik dengiz rasmining klassik namunasidir. Bu rasmida Tyorner bo'm-bo'sh suv bilan suzayotgan va tarqalib ketgan odam shakllarini qoldirib ketayotgan kema tasvirlangan. Uning akvarelist sifatidagi mahorati rang-barang aralashmasida namoyon bo'ladi. Rasmni qamrab oluvchi shovqinli va evokativ tuyg'u, hissiy reaksiyani yuzaga keltirish uchun romantik tasviriy san'atning o'ziga xos yondoshuvi bilan nomlanadi.

Romantik harakat o'zining sof shaklida uzoq davom etmagan bo'lsa ham, tez orada romantizmning uslublari va tamoyillari boshqa rangtasvir sohalariga tarqaldi. "Romantizmga xos bo'lgan jihatlar va kuchli estetika, o'z ishlarida shunga o'xshash texnik elementlarni sarflagan ilk impressionistga katta ta'sir ko'rsatdi. 1800 yillarning ikkinchi yarmida shakllangan simvolistik harakatni Uilyam Bleyk singari rassomlarning ishidan to'g'ridan-to'g'ri rivojlangan romantik an'anadagi mistik tendentsiyalarning tiklanishi sifatida ko'rish mumkin. Shubha yo'qki, Tyornerning hissiy qalami va mavhumligi tuyg'ularni bo'yashga, so'ngra sof abstraktsiyaga yo'l ochdi. Romantizm rasmida hissiyotni yangilaydi, hissiyot va o'ziga xoslikka urg'u beradi. Bu rassomlar asrlar davomida san'atni jonlantirgan rasmida mutlaqo yangi ifodani yaratdilar.

Adabiyotlar:

1. Galvin, Reyche (2004). « Uilyam Bleyk: qarashlar va oyatlar ». Gumanitar fanlar. «Gumanitar fanlar bo'yicha milliy fond»
2. Parkinson, " Constable, John " Tasodifiy Xayol Websterning to'liq nashr etilmagan lug'ati © 1998, p. 9.
3. Boymatov B. "Qalamtasvir o'qitishning ilmiy asoslari" darslik Toshkent 1995 yil.
4. Boymetov B "Portret qalam tasvir" Toshkent 2001 yil.
5. Tojiev B. "Qalam tasvir asoslarini o'rganish" Toshkent 1994 yil.
6. Abduraxmonov "Rangtasvir va kompazitsiya" Toshkent 1995 y.
7. Tolipov N. Abdurasulov S. Oripova N. "Rangtasvir" Toshkent 2002 yil (1-qism)

PISA XALQARO TADQIQOTLARIGA TAYYORGARLIK UCHUN MATEMATIK
SAVOLLAR TUZISH TALABLARI

Fayzullayev Xudoyor Ibodullayevich
Qorako'l tumani 31-maktabning matematika fani o'qituvchisi.

Ibodullayeva Tursunoy Xudoyor qizi
Buxoro davlat universiteti
maktabgacha va boshlang'ich ta'llim fakulteti 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada PISA xalqaro tadqiqotlarida o'quvchilarning matematik savodxonligini sinash uchun mo'ljallangan savollar tuzish bo'yicha ko'rsatmalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: PISA, matematik savodxonlik, sonning darajasi

PISA (inglizcha - Programme for International Student Assessment) – turli davlatlarda 15 yoshli o'quvchilarning o'qish, matematika, tabiiy fanlaridan savodxonlik darajasini hamda bilimlarini amaliyotda qo'llash qobiliyatini baholovchi, har 3 yilda bir marotaba o'tkaziladigan xalqaro test dasturi hisoblanadi. Dastlab 1997-yilda ishlab chiqilgan va 2000-yilda birinchi marta qo'llanilgan. Hozirgi kungacha jami 7 marta (2000, 2003, 2006, 2009, 2012, 2015 va 2018 yillar) PISA dasturi bo'yicha testlar o'tkazilgan bo'lib, keyingi sinovlar 2021 yilda bo'lishi rejalashtirilgan 2021-yildan 2022-yilga kechiktirildi.

PISA sinovlarida to'rt xil sinov usulidan foydalaniadi:

- Bir javobli testlar;
- Bir nechta javobli testlar;
- Qisqa yoki batafsil javob yoziladigan savollar;
- Biror muammoning yechimi bo'yicha o'quvchi fikri.

Quyida PISA doirasida olingan ba'zi test namunalarini keltiramiz.

Skatebord. Erik skeytbording muxlisidir. U ba'zi narxlarni tekshirish uchun SKATERS deb nomlangan do'konga tashrif buyuradi.

Ushbu do'konda siz to'liq taxtani sotib olishingiz mumkin. Shuningdek, kemani, 4 g'ildirak to'plamini, asotib olishingiz mumkin 2 ta tirkak va qo'shimcha qurilmalar to'plamini to'plang va o'z taxtangizni yig'ing.

Do'kon mahsulotlarining narxlari quyidagilardan iborat:

Ehtiyyot qismlar	narxi
Komplekt skeytbord	82 yoki 84 \$
Taxta	40, 60 yoki 65 \$
4 ta g'ildiraklar to'plami	14 yoki 36 \$
2 ta tirkak	16 \$
Turli xil jihozlar	10 yoki 20 \$

1-savol. Erik o'zining skeytbordini yig'ishni hohlaydi. Minimal va maksimal narx qancha?

Minimal narx; Maksimal narx

2. Do'konda uch xil taxtalar, ikkita turli g'ildiraklar to'plami, ikkita tirkak va turli xil jihozlar mavjud. Erik necha xil skeytbordlarni qurishi mumkin?

A. 6 B. 8 C. 10 D. 12

3. Erikning sarflanadigan \$120 dollari bor va u eng qimmat skeytbord yig'ishni xohlaydi. Erik 4 qismdan har biriga qancha pul sarflashi mumkin? Javobingizni quyidagi jadvalga qo'ying.

Ehtiyyot qismlar	narxi
Taxta	
4 ta g'ildiraklar to'plami	
2 ta tirkak	
Turli xil jihozlar	

Chiroyli darajalar. Ma'lumki, bir xil son bir necha marta o'z-o'ziga ko'paytirilsa,

sonning daraiasi ko'rinishda yoziladi, ya'ni:

$$7 \cdot 7 \cdot 7 \cdot 7 \cdot 7 = 7^5 \quad (5 \text{ ta } 7 \text{ ni ko'paytirsak, } 7 \text{ ning } 5\text{-darajasi}).$$

1-savol. Yuqoridagi ma'lumotdan foydalanib, quyidagi savollarga "ROST" yoki "YOLG'ON" javoblaridan birini tanlang.

816 ning qiymati 8 ni 815 ga ko'paytirganga teng	Rost	Yolg'on
810 ning qiymati 10 sonini 8 ga ko'paytirganga teng		

2-Savol. Hisoblang: $(-5)^{43} + (-1)^{43} + 5^{43}$

- A. -1 B. 1 C. 0 D. 5

7 raqamining dastlabki to'qqizta darajalari quyida keltirilgan. Ushbu raqamlarning oxirgi raqamlari qoidaga mos keladi. Savolga javob berish uchun qoidani o'rganing.

$7^1 = 7$	$7^4 = 2\ 401$	$7^7 = 823\ 543$
$7^2 = 49$	$7^5 = 16\ 807$	$7^8 = 5\ 764\ 801$
$7^3 = 343$	$7^6 = 117\ 649$	$7^9 = 40\ 353\ 607$

3-savol. 7^{190} soni qanday raqam bilan tugaydi?

- A. 1 B. 3 C. 7 D. 9

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati:

1. A.A.Ismoilov. N.A.Karimov. Xalqaro tadqiqotlarda o'quvchilarning matematik savodxonligini baholash. Toshkent, 2019-yil. – 112 bet.
2. TAKE THE TEST: SAMPLE QUESTIONS FROM OECD'S PISA ASSESSMENTS - ISBN 978-92-64-05080-8 - © OECD 2009
3. OECD (2008) *PISA 2006 Technical Report*, OECD, Paris.
4. PISA–2021 Mathematics Framework (second draft), 46th meeting of the PISA Governing Board, 57 November 2018 Prague, Czech Republic.
5. A.B.Radjiev, A.A.Ismailov, J.R.Narziyev, X.P.Axmedov, G.O.Tog'ayeva, O'quvchilar savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlar dasturi, qo'llanma, Toshkent, 2019yil, 62 bet.
6. Global Innovation Index 2018 Report.

PISA TESTLARIDA MATNLARDAN FOYDALANISH

*Fayzullayeva Shaxriniso Ibodullayevna
Samarqand shahar 21-umumi o'rta ta'lim maktabining
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Tel.: +998973924777*

Annotatsiya: Maqolada ona tili darslarida pisa testlaridan o'quvchilarning bilim darajasiga mos tarzda foydalanish haqida yozilgan. Pisa testlari yaratishda matnlardan to'g'ri foydalanish, va o'quvchilarning matn yaratish qobiliyatini shakllantirish. O'quvchilarnig matnlar yordamida mantiqiy fikrlash darajasini oshirish xususida yoritilgan.

Kalit so'zlar: inferentsiyalar, kompozitsiyasi, konstruktsiyalar, integratsiya, kompetentsiya, pisa, elementlar

1-darajali o'quvchilar aniq ko'rsatilgan ma'lumotlarni topishga qodir hisoblanadi. Matnda tanish mavzudagi asosiy g'oyani topa oladi va bunday matndagi ma'lumotlar va ularning kundalik tajribasi o'rtasidagi bog'liqlikni bo'ladi. Odadta, ushbu darajadagi matnlarda talab qilinadigan ma'lumotlar ko'zga tashlanadi va agar mavjud bo'lsa, boshqa ma'lumotlar unchalik ko'p emas. O'quvchiga ushbu vazifada tegishli omillarni ko'rib chiqishga aniq yo'naltirilgan matn taqdim qilinadi

Mavzu nima? Topshiriqdagi asosiy g'oyani aniqlash uchun inferentsiyalarni chizish. Savol topshiriqdagi matn turiga tegishli, chunki u ma'lumot kompozitsiyasi tushunchalar yoki aqliy jihatdan taqdim etiladigan matn turi konstruktsiyalar yoki tushunchalar yoki aqliy tuzilishlarni tahlil qilish mumkin bo'lган elementlar.

Adabiy o'qish. Bu jihat integratsiya va izohlashdir - chunki odamda keng tushuncha hosil bo'ladi butun matn ichidagi munosabatlarga e'tibor qaratish.

Qishiqish. Bu ularning qarorlarini kamroq o'ylashga imkon beradi.

2-darajali o'quvchilar bir yoki bir nechta joyni topishni talab qiladigan vazifalarni bajarishga qodir. Aniqlanishi kerak bo'lган va bir nechta ma'lumotlarga ega bo'lishi kerak bo'lган ma'lumotlar va shartlari. Ushbu darajadagi boshqa vazifalar matnda asosiy g'oyani topishni, tushunishni talab qiladi. Ma'lumotlar mavjud bo'lмагanda yoki ma'lumot mavjud bo'lмагanda matning cheklangan qismida ma'noga ega bo'lish taniqli va o'quvchi past darajadagi tanqidlarni amalga oshirishi kerak. Ushbu darajadagi vazifalar o'z ichiga olishi mumkin. Matndagi bitta xususiyat asosida taqqoslash. Oddiy aks ettirish vazifalari talab qilinadi. O'quvchilar matn bilan tashqi ma'lumot o'rtasida taqqoslash yoki bir nechta aloqalarni o'rnatish uchun, shaxsiy tajriba va munosabat asosida.

PISA 2-bosqichni boshlang'ich daraja deb hisoblaydi. O'quvchilar o'qish ko'nikmalari va kompetentsiyalarini namoyish qila boshlaydigan bilimlar ularga o'qishni davom ettirishda va shunday qilib, hayotda samarali ishtirok etishlariga imkon bering.

Matnni o'qib chiqib o'z matnini yaratish. O'quvchilarga men o'zim haqida hikoya keltirish, boshqa matnlardan foydalanish. Aytaylik, men Xorvatiyaga sayohat qilmoqchiman. Bu mamlakatning juda chiroyli va katta sayohatchilar uchun mo'ljallangan joy ekanligini yozmoqchiman. Dubrovnikda mamlakatning tarixiy boyligi jamlangan eski shahar devorlari bo'y lab va urush paytida yonma-yon yotgan eski tomlarini ko'rdim ularning o'rniga yangi tom plitkalari o'rnatilgan - bu doimiy mavjudlikning yorqin eslatmasi o'tmishdagi voqealar bilan bir qatorda, sayyoqlik joyni qayta tiklashga qanday yordam berishi mumkinligi haqida ilhomlantiruvchi misol. Xorvatianing go'zalligi yaqqol ko'rinish turardi. Qoyali qirg'oq va soyali soyabonlar, yovvoyi gul, guldastada va ko'z oldimda. Va shunda hammasi men uchun kecha kechqurun Dubrovnikda, tushlikka chiqqanimda mahalliy sayohatchisi bilan u menga oilasi urush paytida qanday azob chekkanligi haqida gapirib berdi, butun mamlakat qayg'u chekkan edi, lekin endi yangi umid paydo bo'lidi. Ushbu tajribalarni ko'rib chiqib, asarning tarixiy qismi ko'proq narsalarga ega ekanligini tushundim. Go'zal manzaradan ko'ra men uchun hissiy rezonans. Shunday qilib, men fikrlarni qayta tartibga keltiraman. Men jarayonni boshlayman, keyin go'zallik va tarixga o'taman va ovqatlanishim bilan tugaydi. Men o'tishlarga e'tibor berganimga ishonch hosil qilishim kerak, lekin bu qism ongimda allaqachon shakllanib bormoqda. Nima yozishni bildim. Bu shaxsiy hayotdan misollar keltiradigan savol.

SAVOL

Ushbu omillardan qaysi birini yozuvchi sayohat asarini yozishda eng muhim deb hisoblaydi?
Siz nima deb o'ylaysiz?

Xorvatiya haqida?

A har bir shaxsiy hikoya uchun berilgan tafsilotlar miqdori.

B Ta'riflangan har bir tajriba shaxsan qay darajada harakat qilgan.

C Hikoyaning tarix va bugungi kun o'rtasida qanday bog'lanishi

D Hikoyaning qayg'uli va foydali tomonlari

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Barzilai, S., A. Zohar and S. Mor-Hagani (2018), "Promoting Integration of Multiple Texts: a Review of Instructional Approaches and Practices", *Educational Psychology Review*, Vol. 30/3, pp. 973-999, <http://dx.doi.org/10.1007/s10648-018-9436-8>.
2. Bråten, I., H. Strømsø and M. Britt (2009), "Trust Matters: Examining the Role of Source Evaluation in Students' Construction of Meaning Within and Across Multiple Texts", *Reading Research Quarterly*, Vol. 44/1, pp. 6-28, <http://dx.doi.org/10.1598/rrq.44.1.1>.
3. Cain, K. and J. Oakhill (2004), "Reading Comprehension Difficulties", in *Handbook of Children's Literacy*, Springer Netherlands, Dordrecht, http://dx.doi.org/10.1007/978-94-017-1731-1_18.

ROSSIYA HUKMRONLIGI OSTIDA MARKAZIY OSIYO XALQLARI

*G'aybullayeva Dilbar Ismoilovna
Navoiy viloyat Zarafshon shahar
10-umumta'lismaktabi tarix fani o'qituvchisi
Tel.: +998977974550*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Rossiya hukumatining Markaziy Osiyoda olib borgan siyosatining ijobili va salbiy tomonlari haqida yozilgan. Sovet Ittifoqi Markaziy Osiyo xalqlari hayoti va madaniyatiga ta'siri xususida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: imperializm, nostaljik, Panislomiy, Islom dini, konservativ, etnologik va antropologik, jadidchilik

Rossiyaning O'rta Osiyodagi bosqinlari ajoyib jug'rofiy va insoniy xilma-xillikni boshqarish imkoniyatini berdi. Fath uchun sabablar asosan iqtisodiy bo'lмаган, Rossiyaning ushbu hududga o'tishini aniqlagan omillar murakkab va o'zaro bog'liq edi. Ular orasida chegaraning tarixiy tortib olinishi, ofitserlar korpusining harbiy shon-sharafga chanqoqligi va Britaniyaning O'rta Osiyoga Indus daryosidan o'tish qo'rquvi, shuningdek imperializmnинг yuqumli ritorikasi o'rin olgan. Boshidanoq Rossiyaning maqsadlari qonun va tartibni minimal holatda ushlab turish va yangi sub'ektlarning an'anaviy turmush tarzini imkon qadar o'zgartirish, bunday yondashuv hududning uzoqligi va hatto uning qolgan qismidan ajratib turilishi qo'llab-quvvatlandi. Ruslar, boshqa mustamlaka kuchlar singari, vaqt-i-vaqt bilan qo'zg'oltonni boshdan kechirdilar, umuman olganda juda mahalliy lashgan xarakterga ega edi, lekin ruslar dastlabki bosib olish davrida namoyon bo'lган juda katta harbiy ustunlik, xonliklar aholisining samarali qarshilik ko'rsatishga qodir emasligi va undan keyin qo'zg'olon yoki bo'yusunmaslik bilan olib borilgan og'irmuomala minimal qarshilikni ta'minladi. Buxoro amiri hokimiyatini saqlab qolish, Xiva xonligida aholining katta qismini, xususan, shaharsinflarini, Islom diniga sodiq qolgan, an'anaviyfikrli musulmon hukmdorlari sifatida qoldirdilar. Ammo ruslar, xoh qasddan bo'lsin, xoh boshqa mustamlaka hokimiyat singari, butun mintaqada o'zgarishlarning qo'zg'atuvchisi bo'lishdi. Mintaqaviy iqtisodiyot asta-sekin Rossiyaning xom ashyo va yangi bozorlarga bo'lган ehtiyojini qondirish uchun tartibga solindi. Bu qurilishni talab qildi. Temir yo'llar 1888 yilga kelib Kaspiy temir yo'liga erishildi. Samarqand 1899 - 1905 yillarda Orenburg - Toshkent temir yo'lining qurilishi yakunlandi. Turkiston-Sibir temir yo'li keyinchalik Jahon urushi oldidan boshlangan va 1930 yilgacha qurib bitkazilmagan. Toshkent va Samarqandning yangi shahar atroflari devor bilan o'ralgan shaharlardan uzoqroqda qurildi, ammo yangi tashkil etilgan garnizon shaharlari singari, mahalliy xizmat va materiallarga muhtoj edi. Shuningdek, ruslar o'zlarining yangi sub'ektlarining farovonligini mutlaqo e'tiborsiz qoldirmadilar. Dastlab ikkala yarim himoyada mahalliy qul savdosiga chek qo'yishga harakat qilindi. Sug'orish loyihalari boshlandi va ikki tilli boshlang'ich ta'lum berildi. Ehtiyyotkorlik bilan kiritildi. Mustamlaka Osiyoda bo'lgani kabi, O'rta Osiyo xalqlarining adabiyoti, tarixi va qadimiyligini o'rganuvchi rus olimlarining ishlari juda kichik, ammo ta'sirchan rus ma'lumotli elita, ayniqsa qozoqlar orasida, rangli o'tmisq haqida nostaljik xabardorlik uyg'otdi. Milliy yoki madaniy o'ziga xoslik hissi. O'rta Osiyodagi asosiy etnik guruuhlar - o'zbeklar, qozoqlar, turkmanlar, tojiklar va qirg'izlar - rus madaniyatining ta'siriga birinchi bo'lib javob bergenlar. Ularning yangi ustalari bilan dastlabki aloqalari, asosan, vositachilar orqali amalga oshirilgan. Shunisi ajablanarlik, tatarlar, qozoqlarning ko'proq musulmon dunyo jamoatchiligi va ularning qabilalari va urug'-aymoqlari emas, balki "millat" ekanliklarini anglashlariga hissa qo'shdilar. Bundan tashqari, tatarlar orqali ular oqimlarga duch kelishdi. Pan-turkcha va Panislomiy targ'ibot . 1870-yillarda ruslar tatar ta'siriga qarshi ikki tilli rus-qozoq maktablarini yaratdilar, bu maktablardan g'arbiy elitalar ajralib chiqdi. Ichida Toshkentga asoslangan Turkiston general-gubernatori ma'muriyati bilan Buxoro amiri va Xiva xonining o'rtasida bo'linib ketgan. Mustamlaka hukmronligiga qarshi kurash chuqur islomiy jamiyatning eng konservativ elementlarida joylashgan edi. Shunga qaramay, ruslar maqsadga muvofiqligi sababli an'anaviy ijtimoiy tuzilmani saqlashni ma'qul ko'rishdi va qisman muvaffaqiyat bilan mintaqaga aholisini imperiyaning "ilg'or" musulmonlari - Volga va Qrim bilan aloqa qilishdan himoyalashga harakat qildilar. Natijada ikki tilli rus-o'zbek ta'lum tizimining g'arbiy mahsulotlari, asosan islomiy turmush tarzini isloh qilish bilan shug'ullanib, musulmon ziyolilarini eng xavfli raqiblari deb bildilar. O'zbek islohotchilari Jadidlar zamonaviy

ta'lim tizimini ijtimoiy o'zgarish va madaniy tiklanishning sharti sifatida joriy etish tarafdoi edilar. Ruslarning kuchli qarshiligiga qaramay, ular 1901 yilda Toshkentda birinchi maktab ochdi. Oxir oqibat Sovetlar Moskvada davom etayotgan nazoratga qarshi Markaziy Osiyoliklarni birlashtirishi mumkin bo'lgan ikki umumiy mazhabni zararsizlantirish bo'yicha puxta o'ylangan strategiyani ishlab chiqdilar. Islom madaniyati va turk millati. Uzoq davom etgan sinov va xatolardan so'ng, ularning yechimi mintaqada beshta Sovet Sotsialistik respublikalarining tashkil etilishi edi, Qozoq SSR (hozirda)Qozog'iston) 1936 yilda, Qirg'iziston SSR (hozirgiQirg'iziston) 1936 yilda, Tojikiston SSR (hozirda)Tojikiston) 1929 yilda Turkmaniston SSR (hozirgi1924 yilda Turkmaniston) va O'zbekiston SSR (hozirgiO'zbekiston) 1924.

Shunday qilib, 18-asr boshidan 19-asr boshlariga qadar Rossiya imperiyasiga qo'shilish bosqichma-bosqich amalga oshirilgan qozoqlar mutlaqo mustaqil bo'lgan. Sirdaryoning janubidagi o'zbeklar , ularning hududlari XIX asr o'rtalarida qo'shib olingan. O'zbek tili, Tojiklar, Turkman tili turkiyzabon bo'lsa ham bir-biridan yaqqol ajralib turishgan. Mustamlakachilik tajribasi va XIX asr rus etnologik va antropologik dala ishlari, zarur bo'lganda, Sovetlar tomonidan mutlaqo boshqacha masifikasiya maqsadlarga xizmat qilish uchun qabul qilindi. 1991 yilda mustaqillikka erishilishi kelajakda mojarolar ehtimoli bilan to'Igan edi. Sovet tuzumi davrida O'rta Osiyon barqarorlashtirish uchun ushbu dizaynning muvaffaqiyatini ta'minlash uchun maktab darsliklari, ilmiy tadqiqotlar va nashriyot va umuman madaniy siyosatni namoyish etilishini talab qildi. Til siyosatiga katta ahamiyat berildi, bunda turli tillar o'rtasidagi farqni ta'kidlash uchun astoydil harakat qilindi. Sovet Ittifoqi davrida O'rta Osiyo tarixining eng muhim jihatlari uning xalqlari o'zlarining an'anaviy madaniy meroslarini eng og'ir holatlarda saqlab qolishga qodir bo'lgan degan xulosaga kelishlari mumkin.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Blank, 1994 y. "Markaziy Osiyoning Sovet qayta tiklanishi", Markaziy Osiyoda: uning strategik ahamiyati va kelajakdag'i istiqbollari, tahrir Malik, H., Sent-Martin matbuoti, Nyu-York.
2. Fierman, W. 2009, O'rta Osiyoda o'ziga xoslik, simvolizm va til siyosati ' , Evropa-Osiyo tadqiqotlari , jild. 61, № 7, 1207-1228.
3. Glenn, J. 1999, The Soviet Legacy in Central Asia, Palgrave, New York.

**BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI MATEMATIKA DARSLARIDA
FIKRLASH QOBILIYATLARINI O'STIRISH**

*Xasanova Gulnoza Inamjanovna.
Toshkent shahar Bektemir tumani
290-maktab Boshlangich sinif oqituvchisi
Tel: +998 99 818 89 10*

Annotasiya: maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini fikrlash qobiliyatlarini o'stirishda matematik masalalarning o'rni haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: masalalar turlari, sahnalashtirilgan masalalar, ko'rgazmali masalalar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini matematika darslarida fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda turli masalalarning o'rni katta. Biz quyida anna shunday masalalarning ayrim turlariga to'xtalib o'tamiz. **Sahnalashtirilgan masalalar.** Sahnalashtirilgan masalalarga katta e'tibor beriladi. Bu masalalarda bolalarning kuzatgan, ko'pincha o'zлari bevosita bajargan harakatlari aks ettiriladi. Bu erda savolga javob berish emas, balki bu berilgan sonlar ko'rgazmali asosida ko'rinishi turishi mumkindir. Birinchi sinf bolalari ko'pincha masalani echishni bilmaydilar, chunki ular u yoki bu harakatni ifodalovechi (sarfi qildi, bo'lishib oldi, sovg'a qildi va hakozo) so'zlarning ma'nosini tushunmaydilar. Shunning uchun mактабда, tayyorlov guruhida u yoki bu harakatni ifoda etuvchi so'zлarni mazmunini ochib berishga alohida e'tibor berish kerak. Shu maqsadda masala asosiga qanday amaliy harakatlarni kiritish zarurligini hisobga olish kerak. Bunda qaramaqarshi harakatni: keldi-ketdi, yaqin kelishdi-uzoqlashdilar, oldi-berishdi, ko'tarishdi-tushirishdi, olib kelishdi - olib ketishdi, uchib ketishdi nazarda tutuvchi yig'indi va qoldiqni topishga oid masalalarni taqqoslash maqsadga muvofiqdir. **Ko'rgazmali masalalar.** Dastlab bolalarga mavzu mazmuni to'g'risida gapiriladi, hamda berilgan sonlar tasvirlangan rasmlar ko'rsatiladi. Rasm bo'yicha birinchi masalani o'qituvchining o'zi tuzadi. U bolalarni rasmlarni ko'rib chiqishiga, berilgan sonlarni hamda miqdoriy munosabatlarning o'zgarishiga olib kelgan hayotiy harakatlarni ajratib olishga o'rgatadi. Masalan, rasmida 5 ta shar ushlagan bola tasvirlangan, u 1 ta sharni qizchaga bermoqda. Rasmni ko'zatayotib o'qituvchi: Bu erda nima tasvirlangan? Bola nima ushlab turibdi? Unda nechta shar bor? U nima qilmoqda? Biz nimani bilamiz? Masalani shartini tuzing. Nima haqida so'rash mumkin? deb so'raydi. O'qituvchi berilgan sonlarni o'zgartirib, bolalarni ayni bir mavzuda har xil mazmundagi yig'indi va qoldiqni topishga oid masalalarni o'ylab topishga, hikoya qilishga o'rgatishda foydalanadigan hohlagan mazmundagi rasm asosida masala tuzishga undaydi. Matematik masalalar sodda va murakkab masalalarga ajratiladi. Bitta amal bilan echilishi mumkin bo'lgan masalalarga sodda masalalar deyiladi. Bir nechta sodda masalalardan tuzilgan va shu sababli ikki yoki undan ortiq amallar yordamida echiladigan masalalarga murakkab masalalar deyiladi. Masalan: daraxt shoxida 6 ta qush bor edi. Ulardan 2 tasi uchib ketdi? Bu masalaga 2 ta teskari masala tuzish mumkin. 1) Daraxt shoxida bir nechta qush bor edi. 2 ta qush uchib ketgandan so'ng daraxt shoxida 4 ta qush qoldi. Daraxt shoxida nechta qush qoldi? 2) Daraxt shoxida 6 ta qush qo'nib turgan edi, bir nechta qush uchib ketgandan so'ng 2 ta qush qoldi. Nechta qush uchib ketdi? Sodda masala orasidan bevosita ifodalangan masala ajratilgan. 1-masala. Bir qutida 8 ta olma bor bu olmalar ikkinchi qutidan 5 ta ortiq. Ikkinci qutida nechta olma bor. Echish: $8-5=3$ ta (olma). Javob: ikkinchi qutida 3 ta olma bor. 2-masala. Vali 6 ta quyon rasmini chizdi. Valini chizgan rasmlari Zokirni chizgan rasmlaridan 2 ta ortiq. Zokir nechta quyon rasmini chizdi? Echish: $6-2=4$ ta. Javob: Zokir 4 ta quyon rasmini chizdi. Sodda masalalardan yig'indi va qoldiqni topishga doir masalalar. 3-masala. Ahmad 3 ta qo'g'irchoq va ikkita koptok rasmini chizdi. Ahmad nechta o'yinchoq rasmini chizdi? Echish: $3+2=5$ ta. Javob: Ahmad 5 ta o'yinchoq rasmini chizdi. 4-masala. Zokir olma daraxtidan 7 ta olmani oldi va 3 tasini edi. Zokirda nechta olma qoldi? Echish: $7-3=4$ ta (olma). Javob: Zokirda 4 ta olma qoldi

Foydalilanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Jumaev M.E, Bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. Toshkent. —Ilm Ziyol 2005 yil.
2. Jumaev M.E, Boshlangich matematika nazariyasi va metodikasi. Toshkent. —Arnoprinl 2005 yil.

BOSHLANĞICH SINFLARDA INGLIZ TILI FANINI O'QITILISHI

*Haydarova Xolida Qosimovna
Qarshi shahar 44- mактабning ingliz tili
fanı o'qituvchisi
Tel: 998906665004
haydarovaholida88@gmail.com*

Anotatsiya: Yurtboshimizning chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari yuzasidan chiqargan qarorlari ijrosini ta'minlash maqsadida yurtimizda ko'plab salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda.

Kalit so'z: ingliz tili, sinf, boshlanğich,raqqobat, fikr,grammatika,xorij, luğat,qoida

Ma'lumki, xorijiy tilni o'qitishda o'rganuvchilarining yosh va psixologik holatini hisobga olish juda muhimdir. Ayniqsa, yosh bolalarga chet til o'rgatishda bunga alohida e'tibor qaratish talab etiladi. Yurtboshimizning qarorlarida ham bu masalaga etibor qaratib o'tilgan, ya'ni birinchi sinf o'quvchilariga xorijiy til o'rgatishda grammatik material taqdim etilmaydi. Shu o'rinda grammatikaga qisqacha ta'rif berib o'tsak. Lug'atlarda berilgan ta'riflarga ko'ra, grammatika og'zaki va yozma nutqni qurishda rioya qilinadigan qoidalalar va prinsiplar tizimidir; so'z va gaplarning tuzilishini o'rganadigan fandir. Teaching English Grammar in Malaysian Primary Schools qo'llanmasida keltirilishicha, grammatikabu til sistemasidir. Ba'zida odamlar grammatikani tilning "qoida'lari" deb tasvirlaydilar; ammo aslida xech qaysi tilning qoidalari yoq.i. Xulosa qilib aytganda, har bir ingliz tili o'qituvchisi kuchli malakali pedagog va psixolog bo'lishi lozim. O'qituvchi grammatikadan chuqur bilimga ega bo'lishi kerak, albatta. Shu bilan birga grammatikani puxta o'rgata olish alohida ilm hisoblanadi. Bu ilmni har bir ingliz tili o'qituvchisi chuqur egallashi zarur. Keltirilgan fikrlarni umumlashtirib aytganda, boshlang'ich ta'limdag'i bolalarga ingliz tili grammatikasini ularga zavq bag'ishlab o'rgatilishi maqsadga muvofiq. Ammo eslatib o'tish joizki, grammatikani bolalarga o'rgatish uchun qiziqarli va samarali yo'llar sifatida yuqorida aytib o'tilgan faoliyat turlarining barchasini o'qituvchi dastavval mavzudagi grammatik materialni tushuntirib berishi va undan so'nggina materialni oydinlashtirish hamda mustahkamlash uchun ulardan foydalanish lozim.

O'qituvchilar fanni chuqur o'rgatishi uchun turli o'yin va mashqlardan, avvalo turli musobaqalardan unumli foydalanishi kerak. Har bir o'quvchi bilan individual mashg'ulot olib borishi lozim.

Adabiyotlar:

1. Курбонова, М. А. Ingliz tili o'qitishning boshlang'ich bosqichida grammatika o'rgatishning samarali yo'llari / М. А. Курбонова, Д. Р. Юсупова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2016. — № 3.1 (107.1). — С. 44-45. —

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA TASVIRIY SAN'AT
VA CHIZMACHILIK FANLARINI O'QITISHDA INNOVATSION
TEXNOLOGIYALARING AHAMIYATI

*Ikromova Gulnora Djameldinovna
Angren shahar 29-sonli umumiy o'rta ta'lismaktabining chizmachilik fani o'qituvchisi.
Tel: +99894 218 21 65*

Annotatsiya: Maqolada tasviriy san'at va chizmachilik fanlarini o'qitish jarayonida zamonaviy ta'lim texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi, o'quvchilarda ijodiy ko'nikmalar hosil qilishdagi o'rni va ahamiyati mualif tomonidan keng va atroficha yoritib berilgan

Kalit so'zlar: Ta'lim texnologiyasi, konseptual asoslar, axborot texnologiyalari, innovatsion texnologiyalar.

“Tasviriy san'at va chizmachilik” fanidan yaratilgan innovatsion pedagogik loyihalar qo'llash qonun-qoidalariga tayangan holda ishlab chiqilgan. Chunki, axborot texnologiyalari rivojlangan bugungi kunda yoshlarni ushbu texnologiyalardan foydalanishni bilishi zamon talabiga aylanib bormoqda.

O'quvchilarga bilim berishda zamonaviy ta'lim texnologiyalarining ahamiyati to'g'risida, so'z borganda aytish lozimki, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2020-yil 24 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida ”Umumiy o'rta ta'liz tizimini bugungi kun talablari asosida tashkil etish, farzandlarimiz har tomonlama kamol topishi uchun, barcha sharoitlarni yaratish lozim” degan so'zlarini ta'kidlash o'rnlidir. Bu masala Davlat dasturida ham asosiy yo'naliishlardan biri sifatida e'tirof etilgan. Har bir loyihada keltirilgan ta'liz texnologiyalari o'zida o'quv mashg'ulotini o'tkazish shart-sharoiti to'g'risida axborot materiallarini, pedagogik maqsad, vazifa va ko'zlangan natijalarni, o'quv mashg'ulotining rejasi, o'qitishning usul va vositalarini mujassamlashtirishi shart. Loyihaning konseptual asoslari qismida dastlab ”Tasviriy san'at va chizmachilik” fani mazmuniga qo'yiladigan malakaviy talablar, mazkur o'quv fanining tarkibiy tuzilishi, o'qitishning usul va vositalarini tanlashda tayanilgan konseptual fikrlar, kommunikatsiyalar, axborotlar berilib, so'ngra loyihalashtirilgan o'qitish texnologiyalari taqdim qilinsa yaxshi bo'lar edi.

Hozirgi kunda jahon tajribasidan ko'rinish turibdiki, ta'liz jarayoniga o'qitishning yangi, zamonaviy usul va vositalari kirib kelmoqda va ulardan samarali foydalanilmoqda. Jumladan, respublikamizdagi umumta'liz maktablarida ham innovatsioan va zamonaviy pedagogik g'oyalarni dars jarayonida qo'llash va ularni yaratish bo'yicha bir qator ishlar amalga oshirilmoqda: shunday ekan o'qituvchi bilim olishning yagona manbayi bo'lib qolishi kerak emas, balki o'quvchilar mustaqil ishslash jarayonining tashkilotchisi, maslahatchisi, o'quv jarayonining menejeri bo'lishi lozim. Yangi pedagogig loyihalar va texnologiyalarni ishlab chiqish asosida aynan shu g'oyalalar yotadi.

Hozirgi kunda mamlakatimiz uchum muhim masala bo'lib turgan PISA xalqaro baholash dasturida ham o'quvchilarning kriativ yondashuviga alohida etibor qaratilgan. Biz ham chizmachil darslarida o'quvchilarni erkin ijod qilishiga ularni tasavvurida bor g'oyalarni amalga oshirishda ko'maklashishimiz lozim.

Ma'lumki, tasviriy san'at va chizmachilik fanlarining boshqa fanlardan farqi unda darsning sifat va samaradorligi ko'proq o'qituvchiga emas, balki o'quvchining ijodiy yondoshuviga ham bog'liqidir. Ushbu fan o'qituvchilari o'quvchilardagi ana shunday ijodiy yondoshuvni shakllantirish uchun asosiy rolni o'ynashi kerak. Dars jarayonlarida turli ilg'or pedagogik texnologiyalar va metodlardan foydalanib, dars o'tishlari lozim deb hisoblayman. Dars jarayonlarida ko'proq doskadan emas balki, kompyuter texnologiyalaridan foydalanish yaxshi samara beradi.

Yuqorida loyihalar dars jarayonida qo'llanilganda o'qituvchi birinchidan vaqtan yutadi, ikkinchidan darsning samaradorligi yanada ortadi. Chunki, mavzuni mohiyatini ochib beruvchi innovatsion loyihada ta'liz sifatini oshirishga qaratilgan vazifalar o'quvchilar ko'z o'ngida misollar tariqasida o'z yechimini topadi. Uchinchidan esa o'quvchilarda fanga nisbatan qiziqish yanada ortadi. O'quvchilarning o'zida ham ana shunday loyihalar ustida ishslash turli

grafik ishlarini yaratishga bo‘lgan intilishi kuchayadi.

Chizmachilik darslari uchun eng keng tarqalib, ommalashgan dars turi- aralash yoki kombinatsiyalashgan darsdir. Bunda o‘qituvchining mavzuni bayon qilishi bilan bir qatorda o‘quvchilar tomonidan amaliyishlami bajarilishi ham muhim ahamiyatga egadir. Ushbu amaliy ishlar o‘quvchilarga o‘quv adabiyotlaridan foydalanib olingen bilimlarni mustahkamlashga hamda uy vazifalarini bajarish uchun zarur bo‘lgan ma’lumotlami o‘zlashtirishlariga ko‘maklashadi. Hozirgi kunda ta‘lim jarayonida interaktiv metodlar, innovatsiontexnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o‘quv jarayonidaqo‘llashga qiziqish ortib bormoqda. Bunda, asosan hozirgacha o‘quvchilartayyor bilimlami egallashga o‘rgatilgan bo‘lsa, zamonaviy texnologiyalarulami egallayotgan bilimlami o‘zlari qidirib topishlariga, mustaqil o‘rganib, tahlil qilishlariga va imkonlari boricha xulosalami ham o‘zlar keltirib chiqarishlariga o‘rgatadi. O‘qituvchi bu jarayonda shaxsni rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda bosbqaruvchilik, yo‘naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Bunday ta‘lim jarayonida o‘quvchi asosiy figuraga aylanadi.

Chizmachilik fanining o‘ziga xos xususiyatiga ko‘ra uni o‘zlashtirish uchun o‘quvchilarda fazoviy tasavvurining shakllanib, rivojlanishi zarurligitalab qilinadi. O‘quvchilar oldin chizish kerak bo‘lgan buym yoki predmetni oldin o‘zlari tasavvur qia olishsa o‘zandagina ular o‘ylagan maqsadlariga erishishadi. Shu sababli ta‘lim muassasalarida chizmachilikdan o‘qitish vositalarining yetarlicha bo‘lishi, fan o‘qituvchisining ulardan o‘rinli foydalana olishi hamda talab darajasida maxsus jihozlangan kabinetning bo‘lishi ta‘lim samaradorligini ta‘minlashga ko‘maklashadi.

O‘qituvchi ta‘lim berish jarayonida shuningdek, o‘quvchilar ijodiy ishlarini baholashga alohida e’tibor qaratishi, ularni ko‘proq rag‘batlantirishi lozim. Ana shundagina biz o‘z darslarimizni sifatli va samarali tashkil qilgan bo‘la olamiz. O‘quvchi yoshlarimizga esa ijodiy tasavvurlarini yanada ortishiga xizmat qilgan bo‘lamiz.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2020 yil 24 yanvardagi O‘zbekiston Respublikasi Oliy majlisiga murojaatnomasi.
2. 1. Rahmonov I. T. Chizmalarni chizish va o‘qish. T.,1992

GROUP DISCUSSION SKILLS

*Isamova Oygul Bakhtiyorovna
English teacher of school 3,
Zarafshan city, Navoi region
tel : 93-439-81-80
isamova84@bk.ru*

Annotation: This article is about group discussion which occurs every day. The skills to maintain discussion can vary from person to person. However, in order to improve these skills during the lesson teacher should take the responsibility. Group discussions give the opportunity to develop speaking and listening as well.

Key words: group discussion, skills, makes decision, analyze, persuade, support, insure balance.

Group discussions occur in many different formats – from very informal ones between friends to highly structured and challenging discussions included as part of a selection process. In both cases, there are a number of specific skills that we can help our students develop to become better able to contribute effectively to group discussions.

Last but not least, group discussions offer an opportunity for extended speaking (and listening!) practice by all of the contributors. Group discussion practice and skill development is therefore useful for all students.

There are a variety of different types of discussions that occur naturally and which we can recreate in the classroom. These include discussions where the participants have to:

- Make decisions (e.g. decide who to invite to a party and where to seat them)
- Give and / or share their opinions on a given topic (e.g. discussing beliefs about the effectiveness of capital punishment)
- Create something (e.g. plan and make a poster as a medium for feedback on a language course)
- Solve a problem (e.g. discussing the situations behind a series of logic problems)

Useful sub-skills for students. There are a number of different sub-skills which students will need to be able to successfully and effectively participate in a group discussion. Students need to develop the ability to: analyze, persuade, control emotions, support, use functional language. Setting up group discussions There are several key things to consider when setting up group discussions in the classroom to ensure that they run successfully.

- Give the students some planning time either individually or in small groups. Don't just give them the topic and say 'go'! It is often useful to discuss some associated vocabulary or functional language that they might find useful
- Choose topics which you are confident your students will find interesting.
- Get them to brainstorm some ideas for discussions they would like to do and use this as a starting point
- Ensure a balance between input and practice
- Use a variety of styles / types
- Vary group size and procedure
- Encourage group discussions outside class time

Give students some extra feedback forms to use to give each other input on how they perform in group discussions outside of class.

Giving and encouraging feedback. Feedback can take several forms and it is a good idea to vary the way it is given. Students can observe each other doing group discussions and give each other feedback on the specific areas of input that you have covered (ideally using a feedback form that you have created).

- Additionally, students can do a 'Reflective group feedback exercise' where at the end of the group discussion they discuss how effective each of the participants was during the discussion. Again, giving them some focused questions to guide this stage will help them.
- You could also try video-taping the group discussions and playing sections of these back to the class to analyze. Some students find this extremely useful.

- Finally, monitor the groups yourself and make notes for feedback on whole groups or individual performances. Keeping a record of these will help you and the students to see where they have improve.

As we have seen, group discussions can take a variety of formats and are useful for all types of students. They can be done in preparation for job interviews or as extended speaking practice simply to increase fluency.

It is important to consider the different sub-skills that are involved in participating in a group discussion and ensure that you do activities that address each of these. Additionally, structuring and varying the way that feedback is given will help the students to identify areas for improvement.

BOLALARDA UCHRAYDIGAN NUTQ KAMCHILIKLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH OMILLARI

*Ismailova Kamola Nigmatillayevna
Angren shahar 9-sonli Imkoniyati ceklangan bolalar
uchun yordamchi maktab logopedi
Tel; +99894 218 74 47*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tovush haqida tushuncha, tovushlarni so'zlarda mustahkamlash, me'yor hosil qilish jarayoniga qo'yiladigan talablar, nutq apparati kamchiliklari va ularni bartaraf etish usullari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: nutq apparati, tovush, tayyorlav davrlari, markaziy buzilishlar, periferik buzilishlar.

Nutq kamchiliklari haqida tushuncha va nutqning buzilish sabablari.

Bolaning nutqi kattalar nutqi asosida rivojlanib boradi. Nutqning to'g'ri shakllanishi atrofdagilar nutqiga, nutqiy tajribaga, to'g'ri nutq muhiti va ta'lim-tarbiyaga bog'liq. Nutq tug'ma qobiliyat emas, balki hayot davomida bolaning jismoniy va aqliy rivojlanishi bilan parallel ravishda shakllanib boradi. Nutq buzilishlarini o'rghanish, tushunish uchun bola nutqining normal rivojlanish yo'llini, bu jarayonning o'ziga xos xususiyatlarini, nutqning muvaffaqiyatli shakllanishida katta rol o'ynovchi sharoitni bilish lozim.

Bundan tashqari bola nutqining rivojlanish davrlarini aniq bilish zarur. Bu esa nutqning rivojlanishi jarayonidagi u yoki bu kamchiliklarni o'z vaqtida bilish va aniqlash uchun kerak bo'ladi.

G.L.Rozengrad-Pupko bolada nutq rivojlanishini ikki davrga ajratadi:

- 1) tayyorlov davri (2 yoshgacha);
- 2) nutqning mustaqil shakllanish davri.

Bola tug'ilgan daqiqadan boshlab ovoz chiqaradi. Bu ovoz qichqiriq va yig'idan iborat bo'ladi. To'g'ri, bu ovoz odam nutqidan uzoq. Lekin ana shu qichqiriq va yig'i nutq apparatining 3 bo'limini (nafas olish, ovoz hosil bo'lish, artikulyasion) rivojlanishida katta rol o'ynaydi.

Ikki hafta o'tgach, bola gapirayotgan odamning ovoziga e'tibor bera boshlaydi. Bir oyligining oxiriga borib, uni mayin qo'shiq (alla) ostida tinchlanirish mumkin bo'lib qoladi. Tez kunda bola intonasiyaga e'tibor bera boshlaydi: mayin gapirganda tinchlanadi, keskin intonasiyaga – yig'laydi. 2 oylik atrofida gu-gulash, 3-oyning boshida bo'g'lnarning talaffuzi paydo bo'ladi (aga-aga, ta-ta, ba-ba va boshqalar). Bunda tovushlar birikmasi aniq artikulyasiya qilinmaydi.

Bola 5 oyligida tovushlarni eshitadi. Atrofdagilarning lablari artikulyasion harakatini ko'rib unga taqlid qilishga harakat qiladi. Bolaning qandaydir aniq harakatlarni ko'p marotaba takrorlashi harakat ko'nikmasining mustahkamlanishiga olib keladi. 6 oyligidan boshlab bola taqlid qilish orqali ba'zi bo'g'lnarni talaffuz eta boshlaydi (na-na-na, be-be-be, da-da-da, pa-pa-pa va boshqalar). Ikkinci yarim yillikda bola ba'zi bir tovushlar birikmasini idrok qila boshlaydi va ularni predmetlar yoki harakatlar bilan bog'laydi (bu, ma, bey).

Ikkinci davr – bog'chagacha bo'lgan davr (bir yoshdan 3 yoshgacha).

Bolada birinchi so'zlar paydo bo'lgandan so'ng, tayyorlov davri tugab, aktiv nutqni egallash davri boshlanadi. Bu vaqtida bola atrofdagilar artikulyasiyasiga e'tibor beradi. U gapirayotganlar orqasidan so'zlarni ko'p marotaba takrorlaydi va o'zi ham so'zlarni talaffuz qiladi. Bola hayotining 2-3 yiliga kelib, uning lug'at boyligi sezilarli darajada boyib boradi.

Eng keng tarqalgan ma'lumotga ko'ra, bolalarning lug'at boyligini bog'chagacha bo'lgan davrda raqamlarni ko'rsatadi: 1 yoshu 6 oyda - 10-15 ta so'z, 2-yilning oxiriga kelib 300 ta so'z, 3 yoshga borganda – 1000 ta so'z.

Uchinchi davr – maktabgacha bo'lgan davr (3 yoshdan 6 yoshgacha).

Maktabgacha bo'lgan davrda bolalar birinchi navbatda artikulyasion jihatdan oson talaffuz etiladigan: lab-lab, lab-til undoshlari - p, b, m, f, v va boshqalarni o'rGANADILAR. Artikulyasion jihatdan talaffuz etish qiyin bo'lgan: shivirlovchi, sirg'aluvchi (s, z, sh, j, ch) va sonor (r, l), til orqa (k, g) tovushlarini talaffuzini egallashda qiynaladilar.

Normada 4 yoshli bola barcha tovushlarni ajrata olishi, unda fonematik idrok shakllangan bo'lishi lozim. Bu vaqtga kelib tovushlarni to'g'ri talaffuzining shakllanishi tugallanadi va bola

har tomonlama to`g'ri, aniq gapiradi.

To`rtinchı davr-maktab davri (7 yoshdan 17 yoshgacha). Bu davrning o`ziga xos tomoni shundaki, bolalar nutqining rivojlanishi oldingi davrlardagiga nisbatan ongli ravishda ro`y beradi. Bu davrda bolalar tovushlar analizi, nutqning grammatik qonuniyatlarini egallaydilar. Bu davrda nutqning yangi turi yozma nutq etakchi rol o`ynaydi.

Nutq kamchiligi logopediya fanida muayyan tilning me`yorlaridan chetga chiqish deb ta`riflanadi.

Nutq kamchiliklari quyidagilar bilan xarakterlanadi:

- Nutq kamchiligi o`z-o`zidan barham topmaydi, balki vaqt o`tgan sari yanada mustahkamlanib, zo`rayib boradi.

- Nutq kamchiliklarini kattalarda namoyon bo`lishi yoshiga mos kelmaydi.

- Nutq kamchiligi bo`lgan kishilar logopedik yordamga muhtoj bo`ladilar.

- Og`ir nutq kamchiliklari bolaning nafaqat nutqiga, balki uning umumiy rivojlanishiga ham salbiy ta`sir ko`rsatadi

Bu xolat mikrososial pedagogik qarovsizlikka, vegetativ disfunksiyaga, emosional-irodaviy muhitning buzilishlariga va nutqning rivojlanmay qolishiga sabab bo`ladi. Yuqorida ko`rsatib o`tilgan sabablar, ayrim xollarda ularning birgalikda qo`shilib kelishi nutqning turli tomonlarining buzilishiga sabab bo`lishi mumkin.

Markaziy buzilishlar: markaziy nerv sistemasini u yoki bu qismlarining buzilishi, zararlanishi natijasida kelib chiqadi. Markaziy xarakterdagи organik nutq buzilishlariga: alaliya, afaziya, dizartriya nutq kamchiliklari kiradi.

Periferik buzilishlar: artikulyasion apparatning noto`g'ri to`zilishi yoki buzilishi va periferik nerv artikulyasion organlar inervasiyasining buzilishidan kelib chiqadi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Mo'minova L."Logopediya" Toshkent - 2006 yil

2. Shodiyeva K.S "Maktabgacha yoshdagи bolalarni to`g'ri talaffuzga o`rgatish. Toshkent. 1995 y

BOSHLANG`ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA QO`LLANADIGAN METODLAR

*Ismoilova Sohiba Esonaliyevna
Farg`ona viloyati O`zbekiston tumani
14- maktabning boshlang`ich sinfo`qituvchisi
Telefon:+998916823073*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang`ich sinflarda ona tili o`qitishda foydalanadigan metodlar haqida fikrlar yuritilgan. O`quvchilarini faol bo`lishga erkin fikrashga zamin yaratadi.

Kalit so`zlar: Faoliyat, metod, muammoli o`qitish, analiz-sintez metodi, induksiya, deduksiya, suhbat, tahlil, ta`rif.

Boshlang`ich sinfda ona tili o`qitishda o`qituvchi va o`quvchi birgalikdagi faoliyatini tashkil etish shakllari, metodlari va usullari ta`lim tizimining takomillashuvi bilan bog`liq rivojlanib , yangilanib bormoqda.

Ona tili darslarida: Bayon qilish metodi, suhbat metodi, muammoli o`qitish metodi, analiz-sintez metodi, induksiya , deduksiya metodlardan keng foydalaniladi. Yuqoridagi metodlardan foydalanish ona tilini o`rganishda yaxshi samara beradi.

Bayon qilish metodi ona tili darslarida asosiy metodlardan biri bo`lgan. Bu metodda o`qituvchi bayon qilishdan oldin o`quvchilarining o`rganilayotgan mavzu yuzasidan bilimlarini aniqlab olgan bo`lib , bu o`quvchilar o`qituvchining bayonini kuzatibga , tinglab borishga , faol bo`lishga undagan. O`qituvchining bayoni, ya`ni bayon qilish metodida grammatik mavzuning xususiyatidan kelib chiqib, o`qituvchi o`z so`zlari bilan bayon qilib beradi. Boshlang`ich sinflarda bayon qilish metodi o`quvchilarning yoshi va eslab qolish holatidan kelib chiqqan holda 3-5 daqiqaga mo`ljallanadi.

Suhbat metodi boshlang`ich sinflarda ona tili o`qitishda keng qo`llanadigan metodlardan biri. Bu metod savol- javob metodi deb ham yuritiladi. Suhbat metodi o`qituvchidan mavzuni xususiyatini o`zida aks ettirgan o`quv materialni topishni, mavzuni muhum belgilarini aniqlash, ularning farqli va o`xshash jihatlarni ajratish, umumlashtirishga, xulosa chiqarishga yo`naltirilgan savollar tuzishni, ularni o`quvchilarga izchil berib borishni talab qiladi.

Boshlang`ish sinflarda suhbat metodining muammoli o`qitish metodi sifatida qo`llanishi ta`limda o`quvchilarini faollashtirishga katta ta`sir ko`rsatadi. Bu metod o`quvchilarini ilmiy tushunchalarni o`zlashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga o`quvchilarini bilish qobiliyatini ham rivojlantiradi, ijodiy qobiliyatini o`stirishga ham yordam beradi. Bunda suhbat davomida o`qituvchi o`quvchilar oldiga biror muammo qo`yadi va darsda muammoli vaziyat yaratiladi. Muammolo vaziyatni o`quvchilar hal qila olmasligi mumkin, shu vaziyatda o`qituvchi muammoli hal qiluvchi yordamlashuvchi savollar beradi. Muammoni o`quvchi hal qila olmasa o`qituvchi hal qiladi. Shuning uchun boshlang`ich sinfda yarim izlanish muammoli metod deb ham yuritiladi. Suhbat metodi uzoq davom etsa, o`quvchilar charchab qoladi, bu esa o`zlashtirish darajasiga susayadi.

Boshlang`ich ona tili darslarida mustaqil ish metodi asosan o`rganilgan mavzuni mustahkamlash qismida mashqlar ishlash jarayonida qo`llaniladi. O`quvchilar o`qituvchining topshirig`i bilan mustaqil ishlarni og`zaki yoki yozma shaklda bajaradilar. Topshiriq qiyin va ko`p vaqt olmasligi , o`quvchilar kuchi yetadigan qilib , muayyan vaqt ichida bajarishga mo`ljallangan bo`lishi kerak. Mustaqil ishslash uchun topshiriq 1- sinfdan boshlash beriladi va asta- sekin murakkablashtirilib boriladi. Bu metod orgali o`quvchilarining e`tobor bilan kuzatishga kuzatuvchanlikka o`rgatadi.

Analitik- sintetik metodi savod o`rgatish davrida keng qo`llanadigan metodlardan biri. Aynan bu metod boshlang`ich sinf o`qituvchilari eng ko`p qo`llaydi.Analiz-sintez metodida ham o`quvchilarini faollashtirish o`qituvchining o`quvchilarga beradigan savol va topshiriqlariga, ishni tashkil etish shakllariga bog`loq bo`ladi. Boshlang`ich sinfda induksiya va deduksiya metodlari ham foydalanish yuqori natijalarga erishish mumkin. Induksiya metodi o`quvchilar o`qituvchi tavsiya etgan til dalillarini kuzatiladi, tahlil qiladi va shu asosda xulosa va ta`riflar keltirib chiqaradi.

Deduksiya metodi o`quvchi tayyor qoida – ta`rif bilan tanishadi va uning mohiyatini til dalillari asosida ochadi. Bu metodning samarasini o`quvchining teran fikrashga o`rgatadi.

Xulosa qilib aytganda yuqoridagi metodlardan foydalanish o`quvchilarni ona tili fanini chuqur o`zlashtirishga , to`g`ri fikrlashga, barkamol shaxs bo`lib yetishishda katta hissa qo`sadi.

Foydalaniman adabiyotlar ro`yxati:

- 1.K. Qosimova va boshqalar Ona tili o`qitish metodikasi. Toshkent 2009
2. Internet ma'lumotlari
3. M. Xalilov Boshlang`ich sinflarda ona tili o`qitish metodikasi. Qo`qon 2007

МАКТАБДА YOSH MUTAXASSISLAR BILAN ISHLASH

*Jumaboyeva Nargizaxon Haydaraliyevna
Andijon viloyati Buloqboshi tumani
Xalq ta'limi bo'limiga qarashli 27-umumiyo o'rta ta'lim maktabi
O'quv ishlari bo'yicha direktor o'rin bosari
+998905444675*

Annotatsiya: Ushbu maqolada xodimlarni kasbga saralash respublikamiz mustaqillikka erishgan hozirgi paytda har bir kishining mehnat qilish va kasb tanlashga bo'lgan konstitutsiyaviy huquqlarini ro'yobga chiqarish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, insonning jismoniy fazilatlari va psixofiziologik xususiyatlariha hamda kasb talablariga mos kelish dara-jasini belgilashda rahbarning o'rni haqidagi fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi", rahbarlik, mutaxassis, yosh kadr, mehnat jamoasi, demokratik huquq.

O'zbekiston Respublikasi inson huquqlari va erkinliklariga rioya etilishini, jamiyatning ma'naviy yangilanishini, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini shakllantirishni, jahon hamjamiatiga qo'shilishni ta'minlaydigan demokratik huquqiy davlat va ochiq fuqarolik jamiyatni qurmoqda.

Inson, uning har tomonlama uyg'un kamol topishi va farovonligi, shaxs manfaatlarini ro'yobga chiqarishning sharoitlarini va ta'sirchan mexanizmlarini yaratish, eskirgan tafakkur va ijtimoiy xulq-atvorning andozalarini o'zgartirish respublikada amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi va harakatlantiruvchi kuchidir. Xalqning boy intellektual merosi va umumbashariy qadriyatlar asosida, zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan, texnika va texnologiyalarning yutuqlari asosida kadrlar tayyorlashning mukammal tizimini shakllantirish O'zbekiston taraqqiyotining muhim shartidir.

Kasb-hunar ta'limining obro'si hamda o'qituvchilar, tarbiyachilar va murabbiylarning, ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlarning ijtimoiy maqomi pasayib bormoqda. Ta'lim xizmati ko'rsatish va kadrlar tayyorlash sohasida marketing mavjud emas, ta'lim tizimini ko'p variantli molialash sxemasi ishlab chiqilmagan. Oliy malakali kadrlardan samarali foydalanimayapti. Kadrlar bilimi va ular tayyorgarligining sifatini nazorat qilish hamda baholash tizimi qoniqarsiz ishlaqmoqda.

O'qituvchilar, pedagoglar va tarbiyachilarning kattagina qismi yaxshi tayyorgarlik ko'rmaganligi, ularning bilim va kasb saviyasi pastligi jiddiy muammo bo'lib qolmoqda, malakali pedagog kadrlar yetishmasligi sezilmooda. Xodimlarni kasbga saralash respublikamiz mustaqillikka erishgan hozirgi paytda har bir kishining mehnat qilish va kasb tanlashga bo'lgan konstitutsiyaviy huquqlarini ro'yobga chiqarish uchun qulay shart-sharoitlar yaratmoqda. Kasbga yaroqlilik insonning jismoniy fazilatlari va psixofiziologik xususiyatlariha hamda kasb talablariga mos kelish dara-jasidir. Shaxsning psixofiziologik xususiyatlari kasb talablariga mos kelganida inson osongina va tezda yuksak malakali kasb egasi (kasbga mutlaq yaroqli) bo'lib qolishi mumkin. Ta'lim samaradorligini oshirishda va yuksak pirovard natijalariga erishishda mehnat jamoasining barqarorligi muhim ahamiyatga ega. Bu narsa xodimlar shaxsiy tarkibining barqa-ror doimiyligiga erishish yuzasidan kompleks ijtimoiy-iqtisodiy tashkiliy chora-tadbirlar bilan ta'minlaydi. Maktabda mehnat jamoasini barqarorlashtirish jarayonini boshqarish quyidagi ki-chik tizimni o'z ichiga oladi:

- xodimlarni qabul qilish va joy-joyga qo'yish;
- xodimlarni ko'paytirish;
- xodimlarning kasb bo'yicha o'sishi;
- ishdan bo'shash sabablarini tahlil qilish va xodimlar qo'nimsizligining oldini olish.

Mehnatni tashkil etishning kollektiv shakllari sharoitida yangi a'zolarni ishga qabul qilishda boshlang'ich mehnat jamoalarining ahamiyati ancha oshadi. Xodimlarning ko'nikishi ikki asosiy yo'nalish bo'yicha:

1. Kasb jihatdan kamol topish.
2. Mehnat jamoasining ijtimoiy muhitiga ko'nikib borish kabi yo'nalish bo'yicha o'tadi.

Jamiyat har bir kishiga u o'zining qobiliyatlarini va iste'dodlarini to'laroq namoyon etib, zo'r samara bilan ishlay oladigan mehnat faoliyati sohasida qaror topish imkoniyati berilishidan

manfaat-dordir. Xodimlarni tarbiyalashda ularning g‘oyaviy-siyosiy, professional va ma’naviy, mehnatga ongli munosabatda bo‘lish bo‘yicha ongini o‘stirish masalasi muhim o‘rin tutadi. Xodimlarning mehnat faolliligini oshirish, mehnat intizomini mustahkam-lash yo‘llarini va usullarini topishda, xodimlarning o‘z xizmat vazifalariga vijdongan va halollik bilan yondashishlari uchun rag‘batlantirish usullarini izlashda, jamoat tarbiyaviy ishlarini tashkil etishda xodimlar bo‘limining roli juda katta. Ishga yangi qa’bul qilingan mutaxassis bilan ishslash, uni maktab jamoasi bilan bиргаликда bolalarni bilimini yanada yuksalatirish yo‘lida yangiliklar bilan ishslashga o‘rgatishdek mas’uliyatli ish yuklatilgan. bugungi kun davr talabiga javob bera oladigan mutaxassis yetkazib berish oliy ta’lim tizimiga qo‘yilgan asosiy talab bo‘lsa, yetkazib berilgan kadrni malakali va o‘z ishini jonkuyari qilib tarbiyalash mактаб jamoalarini oldida turgan asosiy vazifadarir. Mактабда aynan shu vazifalarga mas’ul bo‘lgan shaxs sifatida mактаб direktori, o‘rinbosari va zavuchlarni o‘rni beqiyosdir.

Foydalanimanligi adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T., «Ado-lat», 2011.
2. A.A. Inoyatov. O‘zbekiston Respublikasining mehnat huquqi. 2002.
3. «Kadrlar masalalari bo‘yicha ma’lumotnoma». 2007 (№3, 5-6-7-8), 2008 (№ 3,8,11), 2009 (№7).
4. O‘zbekiston Respublikasining Mehnat Kodeksi. – T., «Adolat», 2005.
5. Z.U. Xusainova. Kadrlar bo‘limi faoliyatini hujjatlashtirish. TDYI, 2011.

MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASASIDA TASVIRIY FAOLIYAT MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETILISHINING AMALIY JIXATLARI

Kadirova Guzal Baxtiyorovna

Termiz shahar 15-maktabgacha ta'lism tashkiloti

kichik gurux tarbiyachisi

Telefon:+998937967574

normurodov.oibek@mail.ru

Kadirova Dilnoza Baxtiyorovna

Termiz shahar 23-maktabgacha ta'lism tashkiloti

tayyorlov gurux tarbiyachisi

Telefon:+998912394344

normurodov.oibek@mail.ru

Primqulova Xolniso Xo'shboqovna

Termiz shahar 22- Ko'p tarmoqli iqtisoslashgan maktabgacha ta'lism

tashkilotining o'rta gurux tarbiyachisi.

Телефон:+9983-796-75-74

normurodov.oibek@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'limga tasviriy san'at mashg'ulotlari bolalarda estetik dunyoqarashni g'oyaviy e'tiqodni shakllantirishda alohida ahamiyat kasb etish to'g'risida fikr yuritilan.

Kalit so'zlar: ijodiy tasavvurini, badiiy didni, tasviriy san'ati, g'oyaviy e'tiqodni shakllantirishda.

Maktabgacha ta'limga bola shaxsini sog'lom va etuk, shu bilan birga maktabga tayyorlagan holda shakllantirish maqsadini ko'zlaydi. O'zbekiston Respublikasi "Ta'limga to'g'risida"gi Qonunning 11-moddasida: "Bu ta'limga 6-7 yoshgacha oilada, bolalar MTM sida va mulk shaklidan qat'iy nazar, boshqa ta'limga muassasalarida olib boriladi", - deb ta'kidlangan. Darhaqiqat, ta'limga tarbiya qanchalik erta boshlansa, uning samarasi shunchalik erta namoyon bo'ladi va insonning butun hayot tarziga ijobjiy ta'sir qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 29 dekabrdagi "2017 — 2021 yillarda maktabgacha ta'limga tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" 2707 qarorida" Maktabgacha ta'limga tizimini yanada takomillashtirish, moddiy-tehnika bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta'limga muassasalarini tarmog'ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni maktabga ta'limga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta'limga tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'limga dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish, bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish" belgilangan.

Maktabgacha ta'limga muassasalarida tasviriy san'at mashg'ulotlarida bolalar ilmiy bilim asoslarini egallaydilar. Tevarak atrofdagi borlikni o'zlashtiradilar. Bu esa ularni g'oyaviy aqliy-ahloqiy estetik jihatdan tarbiyalashda samarali ta'sir ko'rsatadi. Tasviriy san'at mashg'ulotlari bolalarda estetik dunyoqarashni g'oyaviy e'tiqodni shakllantirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Tasviriy san'atning asosiy vazifalaridan biri bolalarga estetik, xususan badiy tarbiya berishdir. Estetik tarbiya bu bolalarning hayotdagi, tabiatidagi, san'atdagi fan va jamiyatdagi go'zalliklarini idrok etish qobiliyatini tarbiyalashdir. Go'zallik kishilarning aqliga, qalbiga idrokiga ta'sir etib ma'naviy dunyoqarashni boyitadi. Hozirgi vaqtida Maktabgacha ta'limga muassasalarining asosiy vazifalaridan biri bolalarga borliqni faqat ijodiy o'zlashtirishga bo'lgan ehtiyoj va qibiliyatni shakllantirishgagina emas, balki ularni go'zallik qonunlari asosida borliqni qaytadan ko'rish hissini tarbiyalash hamdir.

Manzaraning daraxt shoxlarining, barglarining, gullarning o'zlariga qarab rasm chizish ularni o'ziga xos xususiyatlarni urganish orqali mashg'ulotlar bolalarga dunyoniga keng va atroficha ko'ra olishga shuningdek ko'rish orqali olgan ta'surotlari doirasini kengaytirishga narsalar haqida Aniq va to'liq tushunchalar hosil qilishga yordam beradi. Rasm chizish jarayonida bolalar narsalarning shakli, proporsiyalari fazojagi xolatlari, rangli va och-to'qli nisbatlari diqqat bilan o'rganadilar. Tasviriy san'at mashg'ulotlari bolalarning ko'rish orqali milliy g'oyalarni idrokini o'stiradi.

Ko‘z orqali milliy g‘oyalarni idrok etishni o‘stiradi. Ko‘z orqali idrok etishni rivojlantirish deganda, biz maqsadga muvofik kuzatish qobiliyatlarini tushunamiz, ya’ni narsa va xodisalarni solishtirish, ularning farki va umumiy tomonlarini Aniqlash, narsalarni shakli va tashki ko‘rinishi klassifikatsiyalashni anglaymiz.

So‘nggi paytlarda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqda, odamlarning tashqaridan olayotga har qanday ma’lumotlarning xayotida ko‘zning roli beqiyos katta ekanligini ko‘rsatib turibdi va u ko‘zning imkoniyatlar, qobiliyatlarini rivojlantirishda tasviriy san’ati predmeti ancha ustun turadi. SHu nukai nazardan qaraganda tasviriy san’atning kishilar hayotiga roli yanada oydinlashadi. SHunday qilib, maktabgacha ta’lim muassasalarida jumladan o‘rta, katta va tayyorlov guruhlarda tasviriy san’atni o‘qitish orqali qator-ta’lim va tarbiyaviy vazifalar amalga oshiriladi.

Tasviriy faoliyat jarayonida bolalarda irodaning sifatlari-boshlagan ishini oxiriga etkazish, oldiga maqsad qo‘yib, o‘shani bajarishga tomon intilish, qiyinchiliklarni engish, o‘rtoqlariga yordamlashish kabi xususiyatlar tarbiyalanadi. Maktabgacha ta’lim muassasalarida tasviriy faoliyat mashg‘ulotlarini innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish ta’lim sohasidagi isloxtlardan birini tashkil etadi. Maktabgacha ta’lim muassasasi tarbiyalanuvchilarini ma’naviy sog‘lom, estetik jixatdan etuk bo‘lishini ta’minlashda ularning go‘zallikka bo‘lgan qiziqishini oshirishda tasviriy faoliyat mashg‘ulotlarining imkoniyatlari juda kengdir.

Foydalangan adabiyotlar

1. Mirziyoev SH.M. Erkin va faravon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz- Toshkent, O‘zbekiston, 2016, 13-bet.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «2017 — 2021 yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida». 2016 yil 29 dekabr PF - 2707 –sonli qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9-sentabrdagi “Maktabgacha ta’lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida” gi PF-3261-sonli Qarori.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INGLIZ TILI DARSLARIDA O'RGANISH DARAJASINI ANIQLASH USULLARI

*Karimova Gulora Yuldashevna
Xorazm viloyati Yangibozor tumanidagi 16-sonli mактабning
ingliz tili fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Maqolada chet tili ko'nikmalarini aniqlash tizimini ishlab chiqish, ta'lif holatini aniqlash uchun ilmiy sifat mezonlarini tashkil qilish haqida yozilgan. Ingliz tilini o'qitish uslublarini optimallashtirish xususida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: psixometrik, standartlashtirilgan, obyektiv va differentsial, diagnostika, indikatorlar, vokal mahorat, lug'at, fonema, grammatika

Ingliz tilini o'qitish usullarini optimallashtirish.

O'qish holatini aniqlash boshlang'ich maktablarda xorijiy tillarni o'qitishning didaktikasi va metodologiyasini rivojlantirishga yordam beradi. Ularning yordami bilan, masalan, turli xil o'qitish usullarini taqqoslash va ularni yanada takomillashtirish mumkinligini aniqlash mumkin. Ko'pgina o'quv mashg'ulotlaridan farqli o'laroq, o'rganish darajasini aniqlash, o'quvchilarning alohida holatlardagi qobiliyatlarini hisobga olmaydi (masalan, ingliz tilida hikoyalarni qaytarish) umuman olganda ingliz tilini umuman bilmaydi. Bundan tashqari, avvalgi o'quv mashg'ulotlarida bog'liq o'zgaruvchini (ya'ni o'quvchining qobiliyatini) o'lchash qanchalik yaxshi bo'lganiga shubha qilish qonuniy ko'rindi. Yuqori sifatli psixometrik o'lchash vositasini ishlab chiqish talab qilinadigan vazifadir, bu ko'p vaqt va kuch talab etadi va ko'pgina imtihonlarda maqbul tarzda amalga oshirilmasligi aniq. Shu ma'noda, standartlashtirilgan va standartlashtirilgan protsedurani ishlab chiqish keyingi qiyosiy tadqiqotlar uchun oldinga qadam bo'ladi. Chet tilini bilish qobiliyatining faqat bitta tarkibiy qismi o'rganilishi kerak bo'lsa ham, o'quv holatini aniqlashning individual substratlari yuqori sifatli standartlarga javob beradigan standartlashtirilgan va ishonchli usullarni taklif qiladi.

Ingliz tili o'quv dasturini ishlab chiqish va o'quv maqsadlariga erishishni baholash. Uslubiy tadqiqotlar bilan bir qatorda, o'rganish darajasini aniqlash darsning tegishli mazmuni to'g'risidagi munozarani qo'llab-quvvatlashi mumkin. Taxmin qilish mumkinki, boshlang'ich maktabdagi ko'plab ingliz tili o'qituvchilar o'zlarini xavfli deb bilishadi, chunki ular sinfda qanday mavzular yoritilishini bilishmaydi. Shuning uchun, yuqorida aytib o'tilganidek, asosiy rejalar qayta ko'rib chiqilishi va aniqlanishi kerak. Albatta, muammo shundan kelib chiqadiki, o'quv maqomini belgilash bilan dastlab faqatgina shu paytgacha erishilgan natijalarning rejasini tuzmasdan yozish mumkin. Ammo bu optimallashtirilgan usullar bilan boshlang'ich maktabda haqiqatan nimaga erishish mumkinligini aniq asoslab berilgan tavsiflash uchun empirik asos bo'ladi.

Shu bilan birga, har bir o'quv dasturi cheklangan miqyosda samarali bo'ladi, agar unga erishilganligi yoki qaerda va qancha kamchiliklar mavjudligi aniqlanmasa. O'qish holatini aniqlash yordamida kelajakdagi reja belgilab beradigan maqsadlarni tekshirish mumkin va natijada olingen natijalar ularni qayta ko'rib chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

O'quvchilar faoliyatining obyektiv va differentsial diagnostikasi. Diagnostika vositasi sifatida o'quv yili davomida o'quv natijalarini baholash ham yordam beradi. Ko'p o'qituvchilar (odatda ingliz tilini o'rgatish uchun hech qanday tayyorlarlikka ega bo'lmaganlar) ularning o'qitish samaradorligini o'lchash va yaxshilashga qiziqishadi. O'qishni rivojlantirishni baholash yordamida siz nafaqat sinfning ishslash darajasini aniqlash, balki o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash rejalarini ishlab chiqishingiz mumkin. Bir tomonidan, umumiyligi qobiliyatni baholash mumkin. Shuningdek, boshqa tomonlarini (tinglash, gapirish, so'z boyligi va boshqalar kabi) farqlash mumkin. Sertifikatlar va topshirish qarorlari o'quvchilar hayoti uchun katta ahamiyatga ega. Shuni hisobga olgan holda, ushbu xulosalarning sifatini faqat o'quvchilarning faolligini aks ettirish orqali adolatli va xolisona aks ettirish orqali qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Chet tilini bilish qobiliyatini aniqlash tizimini ishlab chiqish. Psixometrik vositani ishlab chiqishda birinchi va hal qiluvchi qadam - bu tekshiruv obyektining aniq ta'rifi kerak. Aql-idrok sinovlarining rivojlanishi tarixida, ehtimol eng rivojlangan va tadqiq qilingan psixometrik usullar, munozaralar aql-idrok aslida nima degan savollarga to'xtalish mumkin. Shunga o'xshab, o'rganish darajasini aniqlash shunchaki yaxshi bo'lishi mumkin, chunki «ingliz tilini bilish»

nimani anglatishini aniqlik mavjud. Chet tilini bilish qobiliyatini, aql kabi, to'g'ridan-to'g'ri o'lchash mumkin emas, ammo faqat indikatorlardan foydalanib xulosa chiqariladi. «Ingliz tilini bilish» ning qaysi jihatlari to'g'risida savolga, albatta, har xil javob berish mumkin. O'qishni rivojlantirishni aniqlash uchun faqat bitta ta'rifdan foydalansa bo'ladi, unda testda qayd etiladigan va iloji bo'lsa darsda ishlatalishi mumkin bo'lgan komponentlar nomlanadi. Bu ma'noda, masalan, ingliz fonemalari, morfemalari, sintaksisi va ingliz semantik tarkibiga tuzilishni buzish noto'g'ri. Ushbu o'lchov modelida chet tillarni bilish va ko'nikmalar har biri to'rt qismdan iborat bo'lgan ikki o'lchovli konstruktsiya sifatida qaraladi. Birinchi o'lchovni tarkibiy o'lcham deb atash mumkin, ya'ni u chet tilini tashkil etuvchi to'rt tarkibiy qismni o'z ichiga oladi:

- Lug'at
- grammatika (bu yerda grammatic qoidalarni deklarativ bilish boshlang'ich maktab uchun mo'ljallanmagan)
- eshitish qobiliyati (masalan, eshitilayotgan tovushlarni yoki bo'g'irlarni ovozli tan olish va farqlash, so'z birlashtirib)

-vokal mahorati (ba'zi tovushlar, masalan, jarangli va jarangsiz ishlab chiqarish uchun th, masalan qobiliyatini tushunish to'g'ri talaffuz bilan leksik va grammatic, gapirish intonatsiyasi)

2. Ikkinci o'lchov - bu jarayon o'lchovi, unda chet tilining o'zini ifodalaydigan jarayonlari tavsiflanadi: Tinglab tushunish, gapirish, o'qish, yozish

Ushbu to'rt komponentni bir-biridan mutlaqo mustaqil ravishda amalga oshirish mumkin emas, ammo ular aniq ajralib turadi va kuzatiladi.

Oddiy qilib aytganda, ikkinchi o'lchov ingliz tilida nimani yaxshi yoki yomon ifoda etishini tasvirlaydi, birinchi o'lchov esa bevosita kuzatib bo'lmaydigan sabablarni o'z ichiga oladi. Agar tarkib o'zgaruvchilarining tarkibiy qismlarini sinab ko'rmoqchi bo'lsangiz, bu jarayon o'lchovi toifasi orqali amalga oshiriladi. Masalan, biz eshitish qobiliyatini faqat eshitish qobiliyatini kuzatishimiz mumkin. Shu bilan birga, barcha boshqa tarkibiy qismlarning ta'siri minimallashtiriladi va iloji boricha doimiy ravishda saqlanadi, shunda faqat kerakli tarkibiy qism taxmin qilinadi. Agar, masalan, so'z boyligini sinab ko'rish kerak bo'lsa, masalan, grammatic bilim va vokal ko'nikmalarining ta'siri iloji boricha kamaytiriladi gapirish orqali amalga oshiriladi.

Lug'atlarni kengaytirish. Lug'atni kengaytirish chet tillarni o'qitishning asosiy yo'nalishlaridan biridir. Didaktik nuqtai nazaridan, boshlang'ich maktab lug'atlar ro'yxatlarini o'rganish bilan bog'liq emas, balki to'g'ridan-to'g'ri chet tili bilan harakat qilish, ya'ni qo'shiqlar, qofiyalar va hikoyalarni o'ynash, kuylash va tushunish orqali til nuqtai nazaridan oddiy real vaziyatlarni hal qilish.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Dudeney, Gavin, The Internet and the Language Classroom – A practical guide for teachers, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
2. Eastment, David, The Internet and ELT. The impact of the Internet on English language teaching, Oxford: Summertown, 1999.
3. Chapelle, Carol A., Computer Applications in Second Language Acquisition. Foundations for teaching, testing and research, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

GAMES IN THE PROCESS OF LANGUAGE LEARNING.

Khamidova Shokhida Tuyg'un kyz
English teacher of school 3,
Zarafshan city, Navai region
tel : 97-797-22-91

Annotation: The article can help the young educators to conduct their sessions more interesting with the help of games. Games help students to master the language and provide language practice. The article informs how teachers should encourage students to learn language.

Key words: language skills, professional activity, creativity, imagination, natural-communicative orientation.

We are living in the period of extremely vivid and considerable social changes. No doubt that today's youth will live in entirely another conditions than their parents. That is why, firstly, we – representatives of young generation should be able to think and act independently, to manage working individually. In their professional activity, future specialists will surely need foreign languages.

As we know learner need language skills in order to use them practically. So evidently, it's important for one to communicate on that very language, which one is learning. At this point, we can't help emphasizing responsibility of language teachers.

How teacher can make each lesson interesting, attractive and let students imagination and creativity develop? Among various types of interactive methods, games are considered to be the most popular and effective. Because they let students use their theoretical skills in practice, try own possibilities in natural situations. These are the reasons of games being irreplaceable part of language learning process. Games give a splendid opportunity to use vocabulary and lexical means in real situations, which everybody face during casual life.

Games are incredible helpers in developing speaking skills, not being boring for learners, what is extremely important.

Games can be differently evaluated from the point of students and teachers. From the point of a learner, a game is an activity, in process of which one can play different roles. When the game has a definite objective – it becomes not only interesting activity, but useful exercise for student's brains.

From the point of a teacher, games can be considered as one of the class-organization means, to be more exact, as the main method of improving student's speaking ability. Games give a start to the mechanism of motivation in student's mind, what is also considerable element in language learning.

Role playing, for instance, is based on interpersonal relations, and brought to life in process of communication. Being a model of interpersonal relations, role playing creates a necessity to communicate, to speak, and stimulate the interest of a learner to participate in foreign language conversation. Moreover, role playing is very beneficial for learners to improve their ability of modulating and formulating their speech for various situations, in order for them, later feel self-confidence facing any kind of state in real life. Taking into consideration all these useful features of games, outstanding teachers try to use them intensively in lesson organization.

A game – special organized activity, which demands activation of emotional and mental force. Game always assumes decision-making - how to act, what to tell. The desire to solve these questions aggravates cogitative activity of the playing person. And if the child speaks on a foreign language besides all, what we've mentioned above? Children however do not reflect on it. For them, game first of all - fascinating occupation. It is feasible even to weak learners, the weak student on language preparation can become the first in game - resource and ingenuity sometimes appear more important, than knowledge of language. The feeling of equality, enthusiastic atmosphere - all gives possibility to students to overcome his shyness, which prevent free usage of words of another language in speech, which positively affects results of training.

The main task of the teacher - to maintain students interest to a subject, to provide that the material, offered to students was accessible to them on difficulty, and wasn't too complicated

for their intellectual level.

Games help incredible on that point, to solve such kind of problems. Their usage lead good results, increase students' interest to the subject, allow concentrating their attention on the main point – to seize language skills in the process of simple situations during the games.

Games can be used on all courses at language studying, but character of a material and a problem vary from a course in a course.

Games, from our point of view, promote performance of the important methodical problems:

- Creation of psychological readiness of students for oral dialogue;
- Maintenance of natural necessity of repetition of a language material with them;
- Training of pupils in a choice of the necessary speech variant that is preparation for situational spontaneity of speech.

Let's see what their advantage is:

Firstly, students accept a material, learning it in situations, which promotes development of the speech initiative and strengthens natural-communicative orientation of learning process.

Secondly, students memorize new information better, if games are used.

Thirdly, games and tasks develop and improve learners' thinking activity.

Moreover, they provide students' desire to use foreign language in oral speech, in communication with others, so it effects greatly their motivation.

**"MEHNAT VA DAM OLİSH"NING INSON SALOMATLIGIDAGI AHAMIYATINI
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA SHAKLLANTIRISH**

*Kimsanova Hilola Tursunboyevna
Andijon viloyati Buloqboshi tumani
20-umumiyo`rta ta`lim maktabi
Boshlang'ich sinf o`qituvchisi
Tel: +99 617 50 59*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o`quvchilarini to`g`ri mehnat qilish va munosib hordiq chiqarishga kun davomida va hafta mobaynida ishlash qobiliyati haqidagi tasavvur va tushunchalarini shakllantirish , komil, barkamol shaxs bo`lib yetishishida tabiatshunoslik, texnologiya,jismoniy tarbiya, o`qish, matematika va salomatlik darslari bilan uzviy bog`liqligi qayd etilgan.

Kalit so`zlar: oila,dala, bog`,tomorqa, maktab hovlisi.

O`zbek xalqi azal-azaldan mehnatkash xalq bo`lib kelgan.Texnologiya —mehnat san`at, fan, ijod qilish demakdir.Shunday ekan, boshlang'ich sinf o`quvchilar faqat ota-onalari mehnat qilishi haqida tushunchaga ega bo`ladilar. Ular ota-onasining ishga borishi va dam olishini ko`radilar.Shuning uchun boshlang'ich sinf o`quvchilariga darslarda, ayniqsa, o`qish, texnologiya va tabiatshunoslik darslarida suhbat davomida har bir kasb sharafli, hunarli inson esa xor bo`lmasligini tushuntirib, bolalarni kasb-hunarga yo`naltirish, to`g`ri yo`l ko`rsatib borish har bir pedagogning vazifasidir.

Boshlang'ich sinf o`quvchilarida mehnat qilish ko`nikmalarini shakllantirish, avvalo,oiladan boshlanadi. O`quvchilarni oilada uylarni yig`ishtirishga,idish-tovoqlarni yuvishga, ifloslangan joylarni tozalashga o`rgatib borish zarur. Ko`proq qiz bolalar uyda mehmon kutishni, dasturxonni tuzashni, ozodalikni,pokizalikni ,to`g`ri ovqatlanishni asta-asta o`rgana boshlaydilar. O`g`il bolalar esa bobosi,dadasi va akasidan bog`da mevali daraxtlarni ekish, ko`chatlarni parvarish qilish, qurigan shoxlarni olib tashlashni, dalada esa yerlarni chopishni,yumshatishni, sug`orishni, o`simlik urug`larini ekishni ,poliz ekinlari va sabzavotlarini ekib, parvarish qilib borishni o`rganadilar. Asta-sekin boshlang'ich sinf o`quvchilarida ham mehnat qilish, ishlash qobiliyati shakllana boshlaydi. O`quvchilarni yosh xususiyatiga ko`ra mehnatga o`rgatish, mehnat—mehnatning tagi rohat ekanligini uqtirish ,mehnat qilish evaziga oilaga , ro`zg`orga foydasi tegishini o`rgatish, nafaqat, o`ziga, oilasiga butun jamiyatga foydasi tegibgina qolmay, bolani to`g`ri yo`lga boshlash,bolani yoshligidan mehnatga o`rgatib, ichish, chekishdek zararli omillardan himoya qilish maqsadga muvofiqdir.

Ayniqsa, hozirgi kunda pandemiya davrida mehnat qilgan inson, tomorqada, hovli uy-joylarda yashovchilar bir qarich yerdan ham unumli foydalanib, uyda, hunarli insonlar hunarini davom ettirish — ularning eng asosiy vazifasidir. Ular uy-joyda qolib, nafaqat, o`zini, balki boshqalarni ham kasallikdan himoya qiladilar.

Boshlang'ich sinf o`quvchilarining texnologiya, o`qish, tabiatshunoslik, tasviriy san`at fanlari orqali mehnat qilishga qiziqishi uy`onadi. Texnologiya fanidan ko`rib, jihozlarni tutib ushlab o`rgansa, o`qish fanidan tabiatshunoslik, tasviriy san`at fanlaridan, ko`rib, tasavvur qilib, tasvirlab o`rganadi. Tasavvuri kengayadi, nutq va fikrlash madaniyati ham yuksaladi. Xullas, mehnat qilgan inson ham aqlan, ham ma`nan, ham jismonan sog`lom bo`ladi. Mehnat qilib mazmunli hordiq chiqarish-sog`lik uchun foydali. Dam olish vaqtida kitob o`qish, kinoteatrлarda biror bir kinoni tomosha qilish asab tizimini me`yorlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. D.J.Sharipova, G.O`Solihova, D.I.Ahmedova."Salomatlik darslari",T.:2002
2. N.R.Ibragimova, I.A.Mannopova, R.A.Mavlonova. texnologiya fanidan 4-sinf uchun darslik,T.:2017
3. O`zbek xalq maqollari. "Sharq", T.:2019

BOLALARНИ МАТЕМАТИКА ДАРСЛАРИГА QIZIQTIRISHДА ТАВСИYALAR

*Kirgizbayeva Muslima Buribayevna
Toshkent viloyati O'rta Chirchiq tumani
XTBga qarashli 65-umumiy o'rta ta'lim maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Maqlada boshlang'ich sinf o'quvchilarini matematika darslariga qiziqtirishda qo'llanadigan tavsiyalar keltirilgan. Ota-onalar bolalarining matematikaga bo'lgan qiziqishlarda qanday yordam berishi xususida fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar: matematika, motivatsiya, arifmetika, onlayn dasturlar, til muammolari, virtual o'yinlar, ijodiy fikrlash, mukofat, kichik guruhlar.

Matematikaga qiziqish va yaxshi baholarni jalg qilishdagi eng muhim qadamlardan biri bu butun oilada ijobjiy munosabatdir. Ota-onalar matematikaga bo'lgan qiziqishni oddiy vositalar bilan aniqlab olishlari mumkin. Umuman olganda: Farzandingizga matematikaning ijodiy qirralarini ko'rsating, masalan geometrik shakllarni birga bo'yash va tushuntirish orqali. Yoki boshlang'ich maktabda arifmetikani o'rganish, ko'paytirish jadvali singari, shu tarzda siz bolangizni matematikadan deyarli avtomatik ravishda qo'llab-quvvatlaysiz, chunki ular matematikaning nafaqat «fan» emasligini, balki juda xilma-xilligini kashf qilishi mumkinligini tushunishadi.

Kitoblar har kuni matematikadan matematikaga motivatsiya yarating. Bolalar biror narsaga qiziqishganda, ular eng yaxshi narsani o'rganishadi va uni o'zlari uchun kashf qilishni xohlashadi. Shuning uchun, kundalik hayotda matematikani tabiiy va jonli ravishda duch keladigan bolangizni arifmetikada qo'llab-quvvatlashga harakat qiling. Masalan: matematika pishirishda (1/8 litr suv qancha), xarid qilishda (qancha o'zgarishni olaman), futbolda (gol urish oldidan burchakni hisoblang). Bolalar kitoblaridagi yoki televizordagi arifmetik jumboqlarni, ehtimol butun oilaning yordami bilan hal qilishni xohlashadi. Bolalarga mo'ljallangan (onlayn) o'quv qo'llanmalari, dasturlar, bolalarga matematikaning kundalik hikoyalarni ko'chirib bering.

Arifmetikani harakat bilan birlashtirish. Bolalar ko'chishni yaxshi ko'radilar! Xo'sh, nega yurish, yugurish o'yinlari yoki zinapoyalarga ko'tarilishni hisoblash, ko'paytirish, qo'shish, ajratish yoki bo'lish bilan birlashtirmasligingiz kerak? Masalan: har bir qadam uchun 3tadan qo'shing. Hisoblash turlarini aralashtirish juda muhimdir. Shunday qilib, 5 minutdan keyin har bir qadamda 4 tadan ajratib oling. Yoki undan ham qiyinroq: to'pni oldinga va orqaga tashlab, bolalarga uni tashlayotganda matematik muammolarni berish. Qabul qilganda, natijani baland ovozda e'lon qilish kerak.

Bolalarga matematikada yutuqlar hissini bering. O'quvchilar va yomon baholar ko'pincha «tushunmaslik», yomon baholar, muvaffaqiyatsizlik, ozgina o'ziga ishonish, demotivatsiya, ishonchszilik, qo'rquv, yomon baholar - ayanchli natijalardir. Siz yutuq hissi yaratib, ushbu doirani osongina sindirishingiz mumkin. Bu matematikaning kundalik hayotda va dunyoda qanday rol o'ynashini aniqlab olishdan boshlanadi. Mukofatlar ham turki berishi mumkin, lekin ular moddiy mukofat bo'lishi shart emas.

Baholar qo'rquvidan xalos bo'ling. Matematikadan qo'rqish ko'pincha «yomon baho» ning salbiy tajribasi bilan bog'liq. Keyin yuqorida tavsiflangan shafqatsiz doira paydo bo'ladi va bosim ko'tariladi. Shuning uchun ota-onalar yomon baholarga ega bo'lishganda bolalarни urishmasligi kerak. Yaxshisi, o'qituvchi bilan suhbatda bolaning qobiliyatları va kamchiliklarini batafsil tahlil qiling va keyin bolani matematikada aniq rag'batlantiring. Bu yerda ham muvaffaqiyat hissini shakllantirish va bolaga haqiqatan ham nima qila olishlarini ko'rsatish kerak. Maktab sharoitida, xususan, agar bolangizning arifmetikasida aniq bo'limgan narsani tahlil qilsangiz (ideal holda farzandingiz va sinf o'qituvchisi bilan birgalikda), bolangizni birinchi bosqichda qo'llab-quvvatlashingiz mumkin. O'qituvchi o'quvchilar va yomon baholarning sabablari juda xilma-xil bo'lishi mumkin va bu predmetning yetishmovchiligi bilan bog'liq bo'lishi shart emas (o'qituvchi bilan muammolar, sinfdoshlar bilan g'azab, umumiy maktabdag'i stress). Agar matematikaning o'zi haqiqatan ham zaif nuqta bo'lsa, matematikani barqaror qo'llab-quvvatlash kuchli va zaif tomonlardan boshlanadi va ikkalasini ham mashq qilish orqali yengish mumkin. Muvaffaqiyat hissi kuchli tomonlar orqali yaratiladi, shunda barkamollik hissi paydo bo'ladi.

Keyin u o'ziga ishonchni oshirgan holda o'qitilmagan material bilan ishlaydi. Master til muammolari. Ko'pgina o'quchilar uchun so'z muammolari juda qiyin, ammo nima uchun? Hech qanday universal javob yo'q. Bolaning individual muammolarini hal qilish ancha muhimdir. Matnni tushunishni, masalan, kundalik hayotda «matematik til» dan foydalanish orqali o'rgatish mumkin. Muayyan kamchiliklarni tahlil qilish va birgalikda strategiyani ishlab chiqish uchun har qanday holatda o'qituvchi bilan suhbatning ma'nosi bor. Agar vazifa osonlikcha bajarilmasa, bolangiz nima qilishni tushunganida ko'proq narsani bilib oladi. Shunday qilib, yechimni faqat diktatorga aytmang, balki yechim yo'lini birgalikda ko'rib chiqing. Farzandingizni matematikada qo'llab-quvvatlashning eng yaxshi usuli bu natijani bosqichma-bosqich qo'llab-quvvatlashdir. Bolalar ko'pincha arifmetikani yoki matematikani zerikarli deb bilishadi, chunki bu juda ko'p vazifalarni bajarishni o'z ichiga oladi. O'yin-kulgi va ijodkorlik - ularning hech biri. Boshqa bolalar bilan guruhli ishlash nafaqat matematikada qiziqarli va xilma-xillikni, balki guruhdagi vazifalarni tushunish va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Chunki bolalar yechimlarni kommunikativ va shuningdek, ijodiy tarzda ishlab chiqadilar.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. TIMMS 2003 Mathematics items released set fourth grade
2. A.A.Ismoilov. N.A.Karimov. Xalqaro tadqiqotlarda o'quvchilarning matematik savodxonligini baholash. Toshkent, 2019-yil. – 112 bet.
3. www.gtmarket.ru

AQLI ZAIFLIK MUAMMOSI VA AQLI ZAIF BOLALAR RUXIYATINING RIVOJLANISHI

Kurbanova Maxtuma Fazliddinovna
Angren shahar 9-sonli Imkoniyati cheklangan bolalar
uchun ixtisoslashtirilgan yordamchi mактаб o'qituvchisi
Tel: 99894 412 04 80
e-mail: fazliddin4224@gmail.com

Annatatsiya: Ushbu maqolada aqli zaiflik muammosi bor bolalar va aqliy zaif bollarning ruhiy o'zgarishlari, qanday turdag'i bolalar aqliy zaif bolalar hisoblanishi, turli xil tashqi ta'sir va omillarning aqli zaiflashishiga olib kelishi haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: ilk go'daklik davri, tashqi ta'sir, tasirlashish, ruhiy zaiflik, aqliy zaiflik.

"Inson yuqori darajadagi o'z-o'zini boshqaruvchi, yordam beruvchi, tiklovchi, to'g'irlovchi va xatto takomillashtirib boruvchi bir murakkab sistemadir", - degan edi I.P.Pavlov. Xa, bu xulosalarda juda katta xaqiqat borligi bugungi kunda xech kimga sir emas.

Aqli zaiflik tushunchasini to'g'ri tushunishning amaliy va nazariy ahamiyati juda katta. Nazariy ahamiyati – bolalardagi nuksxonli ruxiy taraqqiyotning moxiyatini chiqqurroq bilish uchun zarur. Fanning noaniqligi, konkret emasligi ko'p xollarda turli xatoliklarga olib keladi. Shu sababli, aqli zaiflikni to'lik, to'g'ri tushunish kerak. Bu narsa o'tkazilayotgan ilmiy-tajriba ishlarining ham noto'g'ri yo'lga tushib qolishiga sabab bulishi mumkin. "Aqli zaiflikka to'g'ri ta'rif, tushuncha berish, uning sabablarini to'g'ri tushunishga yordam beradi. Buning amaliy ahamiyati yanada kattadir. Aqli zaif bolalar uchun maxsus o'quv-tarbiya muassasalari mavjud. Barcha aqli zaif bolalar yordamchi maktablarda ta'lim olishlari kerak.

Aqli zaif bolalarni to'g'ri aniqlash, ularning butun xayotini belgilab berishini inobatga olib, juda ehtiyojkorlik bilan ishlash kerak. Aqli zaiflikni to'g'ri aniklash atroficha amalga oshiriladi. Agar bola aqli zaif bo'lmay, ma'lum xususiyatlari bilan ularga o'xshasa ham ularni aqli zaif deya olmaymiz. Bu yerda bolaning turli analizatorlarining nuksxonlari asosida ham bilim saviyalari pasaygan bo'lishi mumkin. Ayniqsa, aqliy normal bolalarni yanglishib aqli zaif deb xulosalash asosida ota-onalarga, bolaga, atrofdagi qarindoshlariga juda katta ma'naviy jaroxat etkazishimiz mumkin. Shuni ham e'tiborga olish kerakki, aqli zaiflarni o'qitish-tarbiyalash davlatga birmuncha qimmatga tushadi. Normal bolaning aqli zaif yoki aksincha bo'lishi ham qator salbiy oqibatlarga olib keladi. Aqli zaiflik sabablari turli-tuman bo'lishi mumkin. Bosh miyaning turli kasalliklar bilan kasallanishi, turli jaroxatlar bilan birga miyaning yaxshi rivolanmasligi asosida ham aqli zaiflik kelib chikishi mumkin.

Aqli zaif bo'lish uchun 2 ta omil birga kelishi kerak. Bulardan biri – markaziy asab tizimining organik buzilishi, hamda shuning oqibatida bola bilish faoliyatining turg'un pasayishi yuz bergan bo'lsagina aqli zaif deb e'tirof etish mumkin. Xayotda aqli zaiflarga o'xshagan bolalarni uchratish mumkin. Ammo, ularda bilish darajasi past bo'lsada, bosh miyada organik jaroxatning yo'qligi bolaga aqli zaif deyishimizga imkon bermaydi. Eshitish qobiliyati turli sabablarga ko'ra nisbatan pasaygan, nutq kamchiligi borlar, ko'rish darajalari zaiflar, kasalliklari surunkali davom etuvchi bolalarning bilim egallash xususiyatlari, darajalari uzlarining normal xisoblangan tengdoshlaridan nisbatan orqada qoladilar. Ammo, bunday bolalarni bizlar aqli zaif deya olmaymiz.

Chunki, ularning bilish faoliyatları turgun pasaymagan. Ular bilan tegishli sharoitlarda ta'lim-tarbiya ishlari olib borilsa, ulardag'i bilish kamchiliklari tugatilib uzlarining normal tengdoshlarinikiga yetib olishga imkon yaratiladi. Ba'zan, ota-onalarining ma'lumotlari past bo'lgan oilalardagi bolalarning bilim darajalari, ota-onalarining ma'lumot darajalari yuqori bulgan oilalardagi bolalardan birmuncha farq qiladilar. Bunday xollarda ba'zan ko'pchilikda noto'g'ri tasavvurlar paydo bulishi mumkin.

Tarbiyasi yaxshi tashkil qilinmagan bolalar ham ba'zan turli xato xulosalarga olib kelishi mumkin. Ammo, bunday bolalarda ham asosiy belgilar bosh miyaning organik buzilishi va bilish jarayonlarining turg'un pasayishi uchramaydi. Shu sababli bunday bolalarni ham biz aqli zaif deya olmaymiz. Lekin, shuni ham qayd etib o'tish o'rinniki, har qanday bosh miyaning organik buzilishlari aqli zaiflikka olib kelavermaydi. Aqli zaiflik tushunchasi birmuncha keng tushunchadir. Buning ichiga xomila va ilk go'daklik davrida turli sabablar oqibatida bilish

darajalarining pasayishi (oligofrenlar) ham, ikki yoshdan keyin bilish saviyalari pasaygan bolalar (demensiya) ham kiradi. 2 yoki 3-chi guruh nogironi deganda ma'lum kasallik tushunilmay, balki nogironning ish qilish kobiliyati tushuniladi. Maktabgacha yoshda shizofreniya, tutqanoq, ensefalistlar bilan bosh miyasi zararlangan barcha bolalar aqli zaif bulmasligi mumkin.

Turli sabablar, kasalliklar natijasida umumiyligi jismoniy hamda aqliy tomondan taraqqiyotda orqada qolish mumkin. Bunday bolalarni infantil yoki ruxiy rivojlanishi sustlashgan (RRS) bolalar deyiladi. Bu bolalar yordamchi maktabni bitirish bilan birga ma'lum kasb, mutaxassislik ham egallaydilar. Imbetsil bolalar ommaviy tarzda ta'limga jalb etilmaydi. Bu toifa bolalarning ayrimlari yordamchi maktab tashkil etilgan imbetsil bolalar sinflarida tajriba tarzida o'qitiladi.

Bu bolalarning bilim olish darajalari birmuncha cheklanganligi sababli, ularning barchasi o'qiy olmaydilar. Bu darajadagi aqli zaif bolalar mustaqil hayot kechira olmaydilar. Aqli zaiflikning og'ir darajasi idiotlik deb yuritilib, ular umuman ta'limga jalb etilmaydi. Bu toifa aqli zaif bolalar ijtimoiy-ta'minot muassasalarida saqlanadilar.

Chet el olimlari orasida ilgor fikrli olimlar ham ko'pchilikni tashkil qiladi. Bularga misol qilib E.Xayssermannni, R.Zazzoni, D.Uortisni ko'rsatishimiz mumkin. Bu mutaxassislarning e'tirof etishlaricha, aqli zaif bolalarda ham potensial rivojlanish imkoniyatlari mavjud ekan. Aqli zaif bolalar ruhiyatining rivojlanish dinamikasini buzib ko'rsatuvchi oqimlar ham mavjud. Bularga misol qilib "chevara", "taraqqiyotning to'xtashi", "taraqqiyot chegarasi", "degeneratsiya nazariyasi", "axloqiy nuksonlilik" kabi qator noilmiy qarashlarni ko'rsatish mumkin. Ammo, ilgor chet el olimlarining va mamlakatimizning olimlari tomonidan ko'lga kiritilgan ilmiy tajriba ishlaring natijalari yuqoridagi qarashlarning asossizligini allaqachonlar isbot qildi.

A D A B I Y O T L A R

1. Mamedov K., SHoumarov G. Akli zaif bolalar psixologiyasi. Toshkent, 1994-9- 16-betlar.
2. Mamedov K., SHoumarov G. Ruxiy rivojlanishi sustlashgan bolalar xakida. Toshkent, 1993.

BOSHLANG'ICH SINF DARSLARINI INTERAKTIV USULLAR YORDAMIDA TASHKIL ETISH

*Yusupova Mavlyuda Abdulahatovna
Andijon viloyati Qo'rg'ontegi tumani
43-umumi o'rta ta'lif maktabi
Boshlang'ich ta'lif o'qituvchisi
Tel: 990881115*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda darslarning samarasini oshirish uchun interaktiv ta'lif usullaridan foydalanishning ahamiyati haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Pedagogik texnologiya, DTS, interaktiv metodlar, "O'qituvchining o'gitlari", PISA, PRLIS

Bugungi kunda ta'lif tizimining eng asosiy talablaridan biri bu darslarni zamonaviy usullarda o'tish va ta'lifni takomillashtirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan unumli foydalanishdir. O'quvchilarning har bir darsga qiziqishini, faolligini oshirishda, interaktiv o'qitish usullari ijobjiy samara bermoqda. Hozirgi kun maktab ta'limga qo'yilayotgan muhim talab ta'lif mazmuniga zamonaviy axborot texnologiyalarni keng qamrovda joriy etishdir. Mazkur talab dars jarayonida muammoli vaziyatlar yaratib, o'quvchilar faolligini oshirish, mustaqil va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish, o'z nuqtai nazarini asoslay olish, ularni nutqiy faoliyatiga tayyorlash, ta'lif samaradorligini oshirish kabi bir qator vazifalarni amalga oshirishga xizmat qiladi. Ilg'or tajribalarni o'rganish ijobjiy samara beradi, o'quvchi faolligi va qiziqishini, o'qituvchi mahoratini oshiradi. Dars jarayonida o'quvchilarga faqatgina DTS talabi bo'yicha bilim va ko'nikmalarini berish bilan cheklanib qolmasdan, ushbu bilim va ko'nikma asosida o'quvchilarни hayotga, tabiatdagi har bir ijtimoiy voqealarga to'g'ri munosabatini rivojlantirishni, ya'ni ta'lif bilan birga tarbiyani ham qo'shib olib borishni asosiy maqsad qilib, uni amalga oshirish muhim vazifalardan biridir.

Ma'lumki, mustaqil fikrlashga o'rgatuvchi, ijodiy tafakkurini rivojlantiruvchi usullarni qo'llab, o'quvchilarga chuqur bilim berish boshlang'ich ta'lifning asosiy vazifasidir. Mazkur vazifani amalga oshirish uchun yangi pedagogik texnologiyalarni ta'lif jarayoniga olib kirildi. Yangi pedagogik texnologiyalar boshlang'ich sinf o'quvchisining aqlan rivojlanishi va kamol topishida muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik texnologiyalarni bugungi kunda eng ommaviylashgan turlaridan biri bu interaktiv metodlardir.

Interaktiv metodlar o'quvchi va o'qituvchining birgalikdagi faoliyati bo'lib, o'quvchilarini ijodiy fikrlashga, zarur xulosalarga kelishga, tahlil qilish va olingan bilimlarni amaliyotga qo'llashga o'rgatadi. O'qituvchining asosiy vazifasi esa, o'quvchilarga aniq yo'nalish berish, to'g'ri xulosalarni aytishdan iborat. Interaktiv metodlar yana shunisi bilan ahamiyatlik, o'qituvchi o'quvchining fikrini hech qachon keskin rad etmaydi, faqatgina to'g'ri xulosani aytadi, natijada o'quvchi o'z xatosini tushunib, fikrlashdan to'xtamaydi va ular o'rtasidagi doimiy faollik ta'minlanadi. Ma'lumki, kichik yoshdagи bolalar diqqatini beqaror bo'lib, 1-sinf o'quvchisi uchun biroz muammolar yuzaga kelishiga olib keladi. Ana shu vaziyatda o'quvchilar diqqatini jamlashda qiziqarli interaktiv metodlarning ahamiyati katta. O'quvchilarga rasmlи topshiriqlarni bajartirish, ularni fikrlashga, topqirlikka, ijodkorlikka undaydi hamda yozma va og'zaki nutqini o'stirib, lug'at boyligini oshiradi. Masalan, 3-sinf o'qish kitobi assida tuzilgan rasmlи testlardan namunalar keltiradigan bo'lsak, "O'qituvchining o'gitlari" she'rining muallifi kim?

a) Anvar Obidjon

b) Muhiddin Omon

d) Normurod Norqobilov

Topishmoqning to'g'ri javobini toping "Bo'lar sariq yo qizil, yer tagida yetilar"
a) uzum b) olma d) sabzi

Bunday testlar xalqaro o'qitish tizimiga mos testlar hisoblanadi. Dars jarayonida shunday testlardan foydalanish orqali o'quvchilarin bilim darajasini yanada oshirish imkoniy paydo bo'ladi. Sababi test aynan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining yoshiga mos ravishda tuzilgan va bolani har tomonlama shakllantirishni ko'zlaydi.

Boshlang'ih sinf o'quvchilarini tangicha pedagogik texnologiyalar asosida o'qitishning afzalliliklari birinchi o'rinda bola darsga qiziqadi, chunki bu oddiy maruza shaklida tshkil etiladigan darlardan qiziqrroq tarzda tashkil etiladi. O'quvchi darsda o'z fikrini erklin bildira olish imkoniy paydio bo'ladi, bu esa, o'z navbatida endigina shakllanayotgan bolaning nutqini o'sishiga yordam beradi. Eng muhimi esa, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ham eshtib fikrlash, ham ko'rib bildirilayotgan fikrlarni talil qilish imkoniy paydo bo'ladi.

Xulosa o'rnila aytishimiz mumkinki, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash natijasida darsning saviyasi yuqori bo'lib, o'quvchilarning o'zlashtirish ko'rsatgichi ham ko'tariladi. Bundan tashqari tashkil etiladigan interaktiv darslar Xalqaro ta'lim tizimlari: PISA, PRLIS talablariga javob beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. UMAROVA, X. HAMROQULOVA,R. TOJIBOYEVA 3-SINF "O'QISH KITOBI"
„O'QITUVCHI“ NASHRIYOT-MATBAA IJODIY UYI TOSHKENT – 2016
- 2.<https://moluch.ru/archive/294/66754/>

SHAXS TARBIYASIDA PSIXOLOGIK YONDOSHUVLARNING SAMARADORLIGI

*Mamanazarova Manzuraxon Abdualiyevna
Angren shahar 12-sonli umumiy o'rta ta'limgak
mektebi psixolog. Tel: +99894 360 55 17*

Annotatsiya: Tarbiya - bu shaxsning ijtimoiy, ma'naviy va ishlab chiqarish faoliyatiga tayyorlash maqsadida uning ma'naviy, jismoniy kamolotiga muntazam ravishda ta'sir ko'rsatish jarayonidir.

Kalit so'zlar: Inson psixologiyasi, idrok, tarbiya, ota-onasiga, g'amxo'rlik, xulq-atvor, intizom.

Bugungi ta'limgak jarayoniga jalb qilingan o'qituvchi bilan o'quvchilar hamkorligini muvaffaqiyatli tashkil etish pedagog va har bir o'smirning psixologik qiyofasini tasniflash, ularning munosabatlaridagi psixologik muammolar, o'zaro hamkorlikni o'rnatish shartsharoitlari, turli vaziyatlarga ularning tayyorligi, bir-birlarini shaxs sifatida qabul qilishi, o'qituvchining o'zaro munosabatlardagi kasbiy kompetentligi, o'z mavqeyi, axborotlar tizimini qabul etishdagi ham individual, ham guruhiy yondashuvlari, uning o'zi va o'quvchilari bahosidagi psixologik profili, o'qitish jarayonidagi hamkorlik ko'rinishlari va fenomenologiyasini yoritish kabi masalalarga alohida e'tiborni qaratish ishimizning bosh maqsadi hisoblanadi.

Ma'lumki, har bir yosh davrining psixologik xususiyatlarini hisobga oigan holda ta'limiylar va tarbiyaviy ta'sir o'tkazish insonda o'z-o'zini anglashni vujudga keltiradi. Shaxsda o'zo'zini anglash tuyg'usi qancha erta uyg'onsa, shaxsiy nuqtai nazar, o'z xulqini his qilish, o'zining amaliy va jismoniy imkoniyatlarini baholash shunchalik tez paydo bo'ladi. Xuddi shu asnoda injiqlik, o'jarlik va qaysarlik kabi illatlarning tarkib topishiga ruhiy to'siq vujudga keladi. Inson psixologiyasi, o'z taraqqiyoti va iqtidorini tashkil etishni bilish, har qanday yosh davrda ham optimal ravishda ishga yaroqlilikni, turli o'zgarishlarga psixologik jihatdan tayyorlikni ta'minlash, yangicha fikrlash va tafakkur qilish, ro'y berayotgan jarayonlarni ob'ektiv va to'g'ri idrok qilish qobiliyatini rivojlantirish muammosini ilgari suradi.

O'qituvchilik kasbi barcha kasblarning onasidir — ya'ni, o'qituvchi barcha kasb egalarini tarbiyalaydi. O'qituvchi maktabdagi ta'limgak jarayonining asosiy tashkilotchisidir. Ta'limgak davriy hodisa emas, u muttasil davom etadigan uzluksiz jarayondir.

Insonda muloqot madaniyati o'z – o'zini bilish va boshqa odamlarni tushuna olishdan boshlanadi. Ya'ni atrofdagilarning psixologik xususiyatlarini to'g'ri baholay olishdan boshlanadi. Undan keyin esa ularning xulqi va usulini jamlay bilish lozim bo'ladi. Muloqot madaniyati odamda ilk yoshlikdan boshlab shakllana boradi.

Har bir oilada bolalar uchun g'amxo'rlik qilinishi tabiiy holdir. Bolalar kattalarning g'amxo'rligiga muhtoj bo'ladilar, kattalar bolalarga g'amxo'rlik qilar ekan, bola o'zini baxtiyor his qiladi.

Shuni aytish lozimki, tarbiyasi og'ir bolalar uchun ular yashayotgan muhit, oila, ular o'qiyotgan jamoa, sinfning roli juda kattadir. Tarbiyalanganlik ijtimoiylashuvni o'rganish jarayoni sifatida qaraladigan yosh psixologiyasida olingan natijalarga asoslanadi: bola o'zini egosentrik emas, balki tarbiyali tutishi uchun tarbiyalanganlik qanday rag'batlantirilishi kerak?

Tarbiya o'z mohiyatiga ko'ra, ijtimoiy jihatdan ijobjiy ehtiyojlarni hosil qilishdir. Agar ta'limgak shaxsning ongini shakllantirish bo'lsa, tarbiya uning ongsizlik sferasiga ta'sir etishdir. Bolalarga ularni tarbiyalaydiganlarga hissiy yaqinlik xos. Odadta 6 oylik bolalar unga g'amxo'rlik qiladigan ota-onasiga bog'lanib qoladilar. Ota-onaning oldida bo'lish, ular bilan muloqotda bo'lish bolalarga juda yoqadi, ularning yo'qligi bolaga yoqmaydi. Ota-onaning g'amxo'rligini bildiradigan so'zlar, xatti-harakatlar bola uchun juda katta ahamiyatga ega, uni erkalamaslik, suymaslik salbiy ahamiyatga ega bo'ladi. Xulq-atvorning dastlabki ijtimoiylashuvni xuddi shu o'rganish jarayoni orqali sodir bo'lishi mumkin: xulq-atvorning istalgan shakllari g'amxo'rlik va e'tibor bilan taqdirlanadi, kutilmagan shakllari esa qo'llabquvvatlanmaydi. Lekin, yaxshi xulq-atvorni rag'batlantirish va yomon xulq-atvor uchun jazolash axloqiy ijtimoiylashuvning kichik bir qismidir.

Bolalami tarbiyalash samaradorligini oshirishda an'ana va urf- odatlarning roli kattadir.

Xalq urf-odatlari, an'analari va marosimlari katta tarbiyaviy ahamiyatga egadir. Ular odamlarni bir-biriga yaqinlashtiradi, do'stlik, birodarlik his-tuyg'ularini rivojlantiradi. Bular o'z navbatida yoshlar uchun ibrat namunasini o'taydi. Tarbiyaviy jarayonni amalga oshirishda g'amxo'rlik bilan bir qatorda yaxshi ko'rishga asoslangan intizomga rioya qilish zarurdir. Bu bola bilan doimiy muloqotni - tushuntirishni, muhokama qilishni, agar bolaning xulq-atvori shuni talab qilsa, og'zaki tanbeh berishni, yaxshi xulq-atvor uchun taqdirlashni nazarda tutadi.

O'zbek oilasida tarbiya mohiyati, mazmuni tarbiyaning kundalik va istiqbol rejasи, bolalarga ta'sir o'tkazish vositasini tanlash va undan unumli foydalanish o'ziga xos xususiyatga ega, chunki uning asosida xalq an'analari yotadi.

Yosh avlod tarbiyasida milliy ruhiyat, umuminsoniy, xalqchil milliy qadriyatlar, urfodatlar, an'analor yetakchi o'rin tutmog'i lozim.

Ma'lumki, yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi bilan oila, mahalla, ta'lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari, huquqni muhofaza qiluvchi tashkilotlar, ilmiy-pedagogik kadrlar shug'ullanadilar. Tarbiya jarayonida barcha ishtirokchilarining bahamjihatlik bilan olib boradigan ishlarigina o'zining ijobilari natijalarini berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. To'laganova G.Q. Tarbiyasi qiyin o'smirlar. – Toshkent. Universitet, 2005.
2. G'oziyev E. Ta'lim muassasalarida psixologiyaning vazifalari //Xalq ta'limi. Toshkent, 1995.

INGLIZ TILINI O'RGANISHDA INTERFAOL USULLARНИ O'RNI.

*Mamatqulova Nargiza Sharobiddinovna
Hayitboyeva Aynur Mashrapovna
Andijon viloyati Qo'rg'ontepcha tumani
22-maktabning ingliz tili o'qituvchilari
Telefon : +998904753581 Telefon : +998945632480*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilini o'qitishda o'quvchilarни yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, ulardagi chet tilini o'zlashtirishga bo'lgan qiziqish, ehtiyojni to'la qondirishga yordam beruvchi pedagogik texnologiyalarga asoslangan zamonaviy didaktik ishlanmalarni tayyorlash va ularni amalga oshirish to'g'risida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: dunyoqarash, til, ijtimoiy, rivojlanish, ingliz tili, o'yin.

Zamonaviy ta'limning eng muhim unsurlari qadimdan shakllanib kelgan. Ta'lim maqsadi, mazmuni, shakl, uslub va vositalari ta'lim jarayonlari mazmunini tahlil qilish uchun qo'llaniladigan an'anaviy kategoriylar bo'lib hisoblanadi. Aynan shu kategoriylar ma'lum predmet, mutaxassislik yoki ixtisoslik bo'yicha o'quv-tarbiyaviy jarayonni tashkil qiluvchi pedagog faoliyatining predmeti sifatida yuzaga chiqadi. Qayd etilgan pedagogik kategoriyalarni maqsadga muvofiq ravishda yo'naltirilgan pedagogik faoliyatning qonuniyat va mezonlarini tizimlashtiruvchi omil vazifasini bajaradi. Zamonaviy o'qituvchi dars jarayonida «aktyor» emas, aksincha «rejissyor» bo'lishi kerakligini anglashi lozim. Buning uchun esa u bir necha yangicha ta'lim usullarini yaxshi bilishi kerak. Shu o'rinda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev "Mustaqil o'lay oladigan tafakkur yuritib to'g'ri ma'qul va maqbul ish tuta oladigan vatanparvar shaxslarni shakillantirish va tarbiyalash kerak deb ta'kidlaydi hurmatli yurtboshimiz o'z nutqlarida. Darhaqiqat yoshlarni zamonaviy fan-texnikaning, umuman, ilm-fanning yutuqlaridan bahramand qilmasdan turib, ularga yuqori malakali ixtisos egalari bo'lib yetishishiga zamin yarataolmaymiz

Bugungi kunda ta'lim siyosati yo'nalishlarini belgilashda qabul qilinayotgan qarorlar keng ma'noda mamlakatning ilmiy, iqtisodiy, siyosiy va madaniy ehtiyojlariga ta'sir qilmoqda. Dunyoning ba'zi mamlakatlarida 1990-yillardan beri joriy qilinib kelinayotgan bolalarga erta yoshda chet tilida ta'lim berish tizimi bizning mamlakatimizga ham muvofiq kelmoqda

Zamonaviy boshlang'ich ta'limdagi eng asosiy va ijobiy o'zgarishlarga sabab bo'lgan qarorlardan biri bu O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining 2012-yil 10-dekabrdagi "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-1875-sonli Qaroridir. Ushbu qaror asosida chet tillarini, asosan, ingliz tilini o'rganish umumiyligi o'rta ta'lim maktablarining 1-sinflaridan o'yin tarzidagi darslar va og'zaki nutq darslari shaklida, 2-sinfdan boshlab esa, alifbo, o'qish va grammatikani o'qitish bosqichma-bosqich boshlanadi. Bolalar xorijiy til bilan ilk tanishishni salomlashish madaniyati, ranglar va kundalik so'zlarni dialog shaklida o'rganishdan boshladilar.

Boshlang'ich sinflarda, ayniqsa, birinchi sinfda o'quvchilarga chet tillarni o'rgatishda o'quvchining yoshi, fiziologik, psixologik xususiyatlarini hisobga olish kerak. Qarorda ta'kidlanganidek, birinchi sinflarda o'yin tarzidagi darslar va og'zaki nutq darslari shaklida chet tillarini o'rgatishni amalga oshirish, haqiqatan, kichik yoshdagagi o'quvchilarga mosligidir.

Bugungi kunda xorijiy tillarni bilish ko'nikmasi proffessionl ta'limning ajralmas qismlaridan biri bo'lib bormoqda. Turli sohalardagi mutaxassislarda chet ellik hamkorlar bilan hamkorlik qilish ko'rsatkichi yuqori bo'lganligi sababli, ularda til o'rganishga bo'lgan talab yuqoridir. Zamonaviy jamiyatda chet tillarini insonlar dastlab maktab, kollej, litsey, keyinchalik institutlarda, o'quv kurslarida yoki mustaqil ravishda xorijiy tilni o'rganishga yordam beruvchi asosiy ma'lumot to'plamlari bilan tanishgan holda o'rganadilar. Bugungi kunda turli darajadagi til bilimiga ega kishilar uchun o'quv materiallarining katta to'plamlari mavjud. Ushbu maqsadga yetishishda muvaffaqiyatga erishish, o'qituvchilarning amaliy uslublari va malakasiga bog'liq.

Bugungi kunda innovatsion ta'lim texnologiyalarining bir necha xil usullari mavjud. Chet tili darslarining o'qitilishida turli rolli, harakatli o'yinlardan foydalanish ham darsga ham til o'rganishga bo'lgan qiziqishni ortishiga sabab bo'ladi. O'quvchilarning juft yoki kichik guruhlarda ishlashlari orqali esa o'quvchilarning boshqalar bilan kommunikativ aloqa qilishlari uchun yordam beradi.

Ta'lim jarayonida grafik organayzerlardan foydalanish mavzuni yoritishda, uni o'quvchilarga yetkazib berishda eng muhim vositalardan hisoblanadi. Grafik organayzerlar orqali bular berilsa, yodda saqlanib qolishi ham oson bo'ladi.

Chet tilini o'qitish jarayonida turli xil jadvallardan foydalanishning ham samarasi yuqoridir. Ta'lim jarayonida jadvallardan foydalanib, o'quvchilar ma'lum bir grammatik qoidani, masalan, zamonlardan foydalanib gaplar tuzish, yangi so'zlarni joylashtirib chiqishi mumkin.

Chet tilini o'rghanishga ehtiyoj yuqori bo'lgan bir davrda, ta'lim jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalaridan, innavatsion ta'lim texnologiyalaridan unumli foydalanish bu jarayonni samarali bo'lishiga olib keladi. Innavatsion ta'lim texnologiyalarning samaradorligi ularning ta'lim jarayonida to'g'ri va unumli foydalanilganidadir.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, ingliz tilini o'qitishda o'quvchilarni yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, ulardagagi chet tilini o'zlashtirishga bo'lgan qiziqish, ehtiyojni to'la qondirishga yordam beruvchi pedagogik texnologiyalarga asoslangan zamonaviy didaktik ishlamalarni tayyorlash va ularni amalga oshirishning mustahkam mexanizmini ishlab chiqish, muaomonining amaliy yechimini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. – London., 2001-yil
2. Jalolov J. Chet tili o'qitish metodikasi. – Toshkent., 2012-yil

O'QUVCHILAR O'G'ZAKI VA YOZMA NUTQINI O'STIRISHDA SAMARALI USULLAR

*Maxkamova Charosxon Abdupattoyevna
Farg'ona viliyati Beshariq tumani
42- muktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon: +998975024588*

Annatatsiya: Boshlang`ich sinf o'quvchilarini og`zaki nutqi va yozma nutqini oshirishni tashkil orqali o'quvchilar faolligini oshirish masalalari yoritib berilgan. Bochlang`ich sinflarda asosiy tamoyili og`zaki va yozma nutq o'stirish hisoblanadi. Nutq o'stirish boshlang`ich sinfda ongli o'qish, o'qigqn va eshitgan ravon so'zlash va yoza olishga o'rgatadi.

Kalit so'zlar: nutq, analiz, sintez, samara, syujet, voqeа, orfografik, metod, morfologik, usul.

Bizga ma'lumki boshlang`ich sinf o'quvchilarini og`zaki va yozma nutqini o'stirish asosiy masalalar biridir. Darsda o'qilgan asarni o'quvchilar ongli tushunishi, asosiy mazmun va g'oyani anglashi uchun analiz, sintez, taqqoslash, vchilar umumlashtirish kabi mantiqiy masalalardan foydalilanadi. O'qilgan hikoyani analiz qilishning har xil usullari bor. O'quvchilar o'qituvchi bilan hamkorlikda asardagi asosiy qahramonni aytib va unga mos reja tuzadilar. Tuzgan rejalar asosida o'qituvchi savollari yordamida asarning mazmuni aniqlanadi.

Asar mazmuni bilan tanishgan o'quvchilardan ongli ishslashni, voqealarni, qatnashuvchilar tartibini tahlil qilish talab etiladi. O'qish bilan bog'liq holda bajaraladigan bunday mantiqiy ishlar asta- sekin murakkablashib boradi. O'quvchi o'qilgan asar mazmunini o'quvchining savoli yordamida aytib berishida faqat analizdan emas, sintezdan ham foydalilanadi. Ayrim voqealar o'zaro bog'lanadi, bir- biriga taqqoslib, ular yuzasidan muhokamalar yuritiladi va xulosa chiqariladi.

Tanlab hikoyalash ham o'quvchilarining tafakkuri va nutqini o'stirish vositalaridan biri. Tanlab hikoyalashda o'quvchi: 1) o'qilgan matnni bir qismini, uning qismini ongli ravishda ajratib beradi; 2) hikoya da faqat bir voqeani aytib beradi; 3) hikoya mazmunini bir syujet yo'nalishda so'zlab beradi. O'quvchilarda tanlab qayta hikoyalash malakasini hosil qilishga boshlang`ich sinf o'qish darsligida qo'll`nadigan metod va usullar yordam beradi. Masalan: hikoya qismiga chizilgan rasm asosida hikoyalash; hikoyadagi bir qismini tasvirlovchi rasm asosida hikoyalash; tanlab qayta hikoyalashni talab etiladigan savollarga javob berish.

Boshlang`ich sinfda ko'rgazmali idrok katta imkoniyatga ega. Ko'rgazmalilik nuta va amaliy faoliyat bilan biriktirilishi yuqori samaradorlikka olib keladi. Ta'limning ko'rgazmali ikki guruhga bo`linadi: illyustratsiya metodlar va nomoyish qilish metodlariga bo`linadi. Darslardagi ko'rgazma vositalar, tarqatma materiallar o'quvchilarining fikrlash faoliyatini, nitqiy faoliyatini oshiradi. Orfografik ko'nikmalar asta- sekin rivojlanib boradi. O'quvchilar qoidalarni turli xil mashg'ulotlar yordamida amalga oshiradilar. Ko'chirib yozish, mashq ishslash grammatik va orfografiq tahlillar orqali o'zlashtirilib boriladi. Aynan orfografik o'yin turidan foydalanish yuqori samara beradi.

Orfografik o'yinlar "To`g`ri yozdim, gulni uzdim" Bu o'yin o'quvchilarini tezkorlikka va to`g`ri yozish malakasini oshiradi. Bunda o'qituvchi o'quvchilarining yozishi uchun beshta so'z tanlab oladi. Har bir so'z uchun ball beriladi. Xattaxtani quyi qismiga gullar terib qo'yiladi. Qaysi guruh g'olib bo`lsa gulni oladi. O'yinni boshlashda sinfdagi partalar soniga qarab ikki yoki uchta o'quvchi xattaxtaga chiqariladi. O'qituvchi tomonidan tanlab olgan so'zlar aytib turiladi. o'quvchilar yozib turadilar. O'yin shu tariqa ikki- uch marta takrorlanadi. O'yin yakunida g'olib guruh aniqlanadi. O'sha guruh partasiga gullar qo'yiladi.

kitob (p)- kitob

avlod (t)- avlod

tartib (p) – tartib

javob (p) – javob

terak (g) terak

"Mening o'rniq qayer ??" o'yini

Ushbu o'yin ko'proq bolalarni fikrlashga, faollik ko'rsatishga undaydi. O'quvchilar matnda yetishmaydigan tovushni topishi kerak. Tushib qolgan tovushni o'z o'rniqiga qo'ysa yangi so'zlar

hosil qilsa o`sha o`quvchi g`olib deb topiladi va rag`batlantiriladi. O`yinni butun sinf o`quvchilarga berishi ham mumkin.

d, f ,t,a,r (a)- daftар

m,a,t,a,b (k)- maktab

m, u, s,a,b,a,q(a)- musabaqa

Morfologik o`yinlar: Marfologik materiallar boshlang`ich sinflarda ancha keng o`rganiladi. To`rt yil o`qish davomida soz va uning ma`nosи, so`zni shakli , so`zning morfologik tarkibi yuzasidan bir mucha bilimga ega bo`ladi. So`z turkumlari, uning asosiy, qo`shimcha va o`ziga xos belgisi nazariy va ko`proq amaliy bilimlar oladi. Boshlang`ich sinflarda morfologiya o`rnida so`z atamasi ishlatiladi.O`quvchilar leksikologiya va so`z yasashga oid bilimlar ham “So`z” bo`limida o`rganiladi.

“Begona so`zni top” o`yini

Bu o`yin so`zning lug`aviy ma`nosiga e`tibor berishga undaydi.O`quvchilar xotirasini mustahkamlaydi.Tez o`ylab , tez javob berishga odatlantiradi. Uni har xil mavzularda o`tkazish mumkin. Bunday o`yinni o`tkazishda bir xil umumiylilikka ega bo`lgan so`zlar tanlanadi.

1. Kitob, daftar, qalam, ruchka, dazmol- begona so`z dazmol , dazmolni onalarimiz ishlatadi.

2. Ot, sifat kesim, olmosh, son, fe'l – begona so`z kesim . Hamma so`zlar so`z turkumi, kesim so`zi gap bo`lagidir.O`yin shunday davom etishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda har bir darsni yangi pedagogik texnalogiyalardan inter faol usullardan , qiziqarli o`yinlardan foydalanib darslar tashkil etilsa , o`quvchilarni darsga bo`lgan qiziqlishi ortadi. Boshlangich sinf o`quvchilarni yozma va og`zaki nutqini oshtirishda yaxshi samara beradi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro`yxati:

1. Internet ma`lumotlari.

2. Boshlang`ich ta`lim jurnali .

BOSHLANG‘ICH TA’LIMGA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV

Namozova Sanobar Saidovna,
Samarqand viloyati, Paxtachi tumani
47-umumi o‘rta ta’lim maktabi Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada kompetensiya tushunchasi, uning lug‘aviy ma’nosini kasbiy kompetentlik jarayonining namoyon bo‘lishi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Ta’lim-tarbiya, jarayon, pedagog, kompetentlik, kasbiy kompetentlik, sifat, amaliy faoliyat.

*“Maktab o‘zgarmasa, jamiyat o‘zgarmaydi.
Bu – aksioma. Buni inkor qilib bo‘lmaydi.”
Sh.M.Mirziyoyev.*

Boshlang‘ich ta’lim jarayoni mustaqil davlatning ta’lim-tarbiya tizimida umumiy o‘rta ta’limning dastlabki bosqichi sifatida namoyon bo‘ladi. Inson hayotining serunum davri bo‘lgan boshlang‘ich sinfda xotiraning kuchi nihoyatda o’tkir, bilim o‘rganishga ishtiyoq baland bo‘ladi.

Mamlakatimizda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan o‘zgarishlar va islohotlar, tabiiyki kompetentli yondashuvni talab etmoqda. Buning uchun kasbiy amaliyotda va hayotda o‘z sohasini puxta egallagan, zamonaviy bilimlarni mukammal bilgan va uni muvaffaqqiyatlari qo’llash qobiliyatiga ega bo‘lgan pedagog kadrlar zarur.[1]

Kompetent yondashuv pedagog-o‘qituvchilarining ijtimoiy, kommunikativ, kasbiy va boshqa shaxsiy sifatlarni shakllantirishga yo’naltirilgan bo‘lib, o‘qituvchidan bilim, malaka va ko’nikmalarni o‘quvchilarga oddiygina yetkazib bermasdan, ularda kasbiy bilimdonlikni rivojlantirishni talab etadi.

Avvalo, “kompetensiya” tushunchasining mazmunini aniqlashtirib olish zarur.

“Kompetensiya”-(lotincha so‘z bo‘lib, erishaman, to‘g’ri kelaman ma’nolarini bildiradi). Fan bo‘yicha egallangan nazariy bilim, amaliy ko’nikma va malakalarni kundalik hayotida duch keladigan amaliy va nazariy masalalarini yechishda foydalanib, amaliyotda qo’llay olishdir.[2]

Kompetentlik-(lotincha, competens-layoqatli, qobiliyatli). Kompetentlik tarkibiga kasbiy bilim, ko’nikma va malakalardan tashqari, tashabbuskorlik, guruhda ishlash layoqati, kommunikativ qobiliyati, mantiqiy fikrlash, axborotdan foydalana olish xususiyatlari kiradi.

Kompetensiyanı shakllantirishga yo’naltirilgan ta’lim o‘quvchilarda egallagan bilim, ko’nikma va malakalarni o‘z kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida amaliy qo’llash kompetensiyanarını shakllantirishga yo’naltirilgan ta’limdir.

Umumta’limiy kompetensiylar mifik tabda o‘qitiladigan fanlarni o‘zlashtirishda asosiy tarkibiy qism bo‘lishi maqsadga muvofiqdir. Maktab ta’limi davrida o‘quvchi eng asosiy fuqarolik kompetensiyasini o‘zlashtiradi va ta’limning keying bosqichlarida ham mazkur kompetensiyaning yetakchilik roli saqlanib qolishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, umumiy o‘rta ta’lim tizimiga kompetent yondashuvni tadbiq etish bilim, ko’nikma va malaka, amaliy faoliyat usullarini shaxsiy tajribaga aylantirish imkoniyatini beradi va o‘quvchining o‘zini o‘zi rivojlantirishi, mustaqil firkashi, ijodiy faolligini oshirishni kafolatlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Karimov I.A. Barkamol avlod - O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori.- T., “O‘zbekiston”, 1997.
2. www.ziyonet.uz
3. U.Y.Elmurodov “O‘qituvchi va o‘quvchi yoshlarda kompetensiyanı shakllantirish samaradorligini oshirish”

BOLALAR BOG`CHASIDA TAJRIBA VA EKSPERIMENTLARNING ROLI

*Namazbyaeyva Lola Zakirovna
sh. Toshkent Shayxontohur tumani
ДМТТ 111 tarbiyachi-pedagok
Telefon: +998935626618
lolananamazbaeva@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tajriba va eksperimentlarni o`quv faoliyat jarayonida muntazam tashkil etish, bu uslubdan foydalanib, tarbiyalanuvchilarda atrof olamni anglashda kengroq foydalanish va yanada qiziqishini oshirish, aqliy faoliyatini, fikrlash doirasini kengaytirish, qiyoslashni, tahlil qilishni, umumlashtirishni va xulosa chiqarishni o`rganishi xususida mulohaza yuritilgan.

Kalit so `zlar: Maktabgacha ta`lim, tajriba, eksperiment, uslub, qiyoslash, tahlil qilish, atrof olamni anglash, umumlashtirish, xulosa.

Bolajonlar atrof-olam haqida iloji boricha ko`proq ma`lumotga ega bo`lishni xohlashadi. Odama hissiyotlar bejiz berilmagan, chunki bola atrof-olamni anglashi bilanoq hamma narsani tegib, ko`rib chiqishga, hidlashga, tinglashga va ta`mni ta`tib ko`rshga intiladi. Yoshi ulg`aygan sari u turli xil tabiat hodisalariga qiziqa boshlaydi: “Yomg`irdan keyin kamalak nima uchun paydo bo`ladi?”, “Nega suv, muzga aylanadi?”, “Baliq nega suzadi, qushlar esa uchadi?” va hokazo. Bolalar pedagog boshchiligidagi tajriba va eksperimentlarni o`tzazib, so`ng o`zlarini shu kashfiyotlarni bajarishsa ularda yanada qiziqish paydo bo`ladi. Hozirgi kunda hech kimga sir emaski, bola yangi bilimlarni o`lashtirishi uchun mashg`ulot davomida o`zi eshitsa, ko`rsa va amalda qo`llab ko`rsa koproq ma`lumot xotirada saqlanib qoladi va o`ziga kerakli xulosalarni chiqaradi.

Eksperimental faoliyat, bolada yangi taassurot olishiga, atrof-olamni anglashiga, bilim olish istagini paydo bo`lishiga va rivojlantirishiga sababchi bo`ladigan uslub turlaridan biri sanaladi. Bu faoliyat qanchalik rang-barang bo`lsa, bola shunchalik ko`p ma`lumot oladi va bilimi ortadi.

Hozirgi kunda maktabgacha ta`lim tizimida keskin ijobjiy o`zgarishlar bo`lmoqda. Tarbiyachi tarbiyalanuvchilarga faqatgina bilim emas, balkim “Ilk qadam” o`quv dasturidan chiqmagan holda har kuni qiziqarli tajriba, eksperimentlar va harakatli o`yinlar asosida mashg`ulotlar o`tmoida. Tarbiyachining maqsadi, tarbiyalanuvchilarda ongning rivojlaninshini, predmetning tarkibini o`rganish bilan birga uning tabiatini va jarayonlarini birlashtirishni, amalliyot ishini tahlil qila olishni, xulosa chiqarishni va tajribani mustaqil bajara olishi mumkinligiga erishishdir.

Bog`chada tajriba va eksperimentlarning faoliyatini yana ko`proq tashkil etish natijasida, bolada mustaqillikni, kuzatuvchanlikni, muloqatni, qiziqarli ma`lumotlarni yig`ish va tahlil qilishni o`rganadilar. Bundan tashqari ijodiy qobiliyatini va mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi. Bolalarda tadqiqot va kashfiyotlarni rivojlantirish Maktabgacha ta`lim tashkilotining asosiy vazifalaridan biridir.

Tajriba va eksperiment faoliyati deganda nimani tushunamiz?

Bolalar bog`chasida eksperiment o`tkazish bu maktabgacha yoshdagiga bolalarning atrof-olamni anglash uchun qaratilgan samarali faoliyatdir. Maktabgacha yoshdagiga bola eksperimental mashg`ulotlarga qiziqishi kerak, shuning uchun barcha tajribalar va eksperimentlarni o`yin shaklida o`tkazilish maqsadga muvofiqdir. Agar bolada qiziqish bo`lsa, u qo`shimcha ma`lumotni yodlab, bilimlarni oson va tabiiy ravishda o`rganadi.

Maktabgacha ta`lim muassasasidagi tajriba va eksperimental faoliyatning maqsadi jonli va jonsiz tabiat ob`ektlarini bilish istagini rivojlantirishdir.

Tajriba va eksperimental faoliyatning vazifaları:

1. Maktabgacha yoshdagiga bolalarning atrof-olamga qiziqishini shakllantirish, bolalarning qiziquvchanligini qondirish.
2. Amaliy tadqiqotlar jarayonida yangi ob`ekt haqida ma`lumot olish qobiliyatini rivojlantirish.
3. Mustaqillikni rivojlantirish uchun sharoit yaratish va tabiatda sabab-oqibat munosabatlarni o`rnatish.

Eksperimental mashg`ulotlardan qachon foydalanish kerak?

Tarbiyachi bu yo`nalishda doimiy ravishda izlanishlar olib boradi: mashg`ulot davomida, sayr

vaqtida, tematik bo'sh vaqtlarida tajriba va eksperimentlarni tashkil qiladi, bolalarni mustaqil faoliyatda tajriba o'tkazishga jalg qilish uchun sharoit yaratadi. Bolalar eksperimentlari kichik ilmiy kashfiyotlarga o'xshaydi: bolalar bajarilgan ishning muhimligini tushunishadi, natijalarini ko'rishadi, bu esa bola uchun katta ahamiyatga ega.

Eksperimental faoliyatning rivojlanish bosqichlari:

1. Kuzatish - eksperimental faoliyat rivojlanishining birinchi bosqichidir. Bola jonli va jonsiz tabiat ob'ektlarini kuzatadi, sodir bo'layotgan o'zgarishlarni payqaydi. Kuzatuvalar natijasida bolalarning fikrlash jarayonlari rivojlanadi, diqqati faollashadi, tajriba o'tkazishning yangi g'oyalari paydo bo'ladi.

2. Fikrlash - tajriba, eksperiment o'tkazishga olib keladigan ikkinchi bosqichdir. Kuzatayotganda bola o'yay boshlaydi, bu unga o'zi uchun qiziqarli bo'lgan gipotezani shakllantirishga va muammoni hal qilish uchun taxminlar qilishga yordam beradi.

3. Gipotezani tekshirish - tajriba va eksperimentlarni o'tkazish. Bola o'z farazining (taxmini) to'g'ri ekanligini isbotlashga harakat qiladi. Ba'zan o'lhash kerak bo'ladigan holat paydo bo'ladi, bu esa bolaning matematik bilimlaridan foydalanishga imkon beradi.

4. Xulosa chaqarish. Ushbu bosqichda bola "Qanday qilib? Nima uchun? Nega?" savollari va gipotezalari javob oladi. Oxirgi bosqich oldingilariga qaraganda bolalar uchun biroz qiyinroq kechadi, ammo agar tarbiyachi bolalar bilan muntazam ravishda tajriba o'tkazib tursa, aksariyat bolalar bu muammolarni osonlikcha tushunib echa oladi.

Eksperimental faoliyatning uslublari:

Muammoli - izlashli uslub. Tarbiyachi muammoli vaziyatni yaratadi. Bolalar ushbu muammoni hal qilish yo'llarini taklif qilishlari (farazlarni ilgari surishlari), tajribalar va eksperimentlar yordamida o'z farazlarini isbotlashga harakat qilishlari, so'ng xulosalar chiqarishlari kerak bo'ladi.

Ob'ektni kuzatish. Tarbiyachi ob'ektni bino ichida yoki bolalar bog'chasi hududida kuzatishni tashkil qiladi. Kuzatuvalar va tadqiqotlar bolalarni tabiat olamiga qadam tashlatadi, bu erda turli xil ranglar, hidlar, tovushlarga duch kelishadi. Kuzatish maktabgacha yoshdagagi bolalarning eksperimental - tadqiqot faoliyatining faol amaliyotlaridan biridir.

Tajribalar va eksperimentlar. Bolalar bog'chasidagi eksperimental faoliyat, o'yin kabi etakchi faoliyat turi sifatida qaralishi mumkin. Maktabgacha tarbiyalanuvchilar tajriba o'ynlarida bagonu – dil qatnashishadi. Tadqiqot faoliyatining ushbu usuli bolalarning kuzatuvi, faolligi, mustaqilligini rivojlantiradi, do'stona muhit va jamoaviy hamjihatlikni shakllantirishga yordam beradi.

Eksperiment qilish jarayonida bolalar quyidagilarni o'rganadilar:

- Ko'rishni va muammoni ko'ndalang qo'yishni;
- Qabul qilishni va oldiga maqsad qo'yishni;
- Ob'ekt yoki hodisani tahlil qilishni;
- Asosiy xususiyatlarni, bog'liqliklarni ajrata olishni va ko'rsatishni;
- Faraz qilishni va taklif qilishni;
- Mustaqil faoliyat uchun material manba tanlashni;
- Xulosa qilishni;

Tajriba va eksperimental faoliyatda qanday materiallar va jihozlardan foydalaniladi?

Bolalar bog'chasida tajriba va eksperiment o'tkazish uchun oddiy vositalardan foydalaniladi. (katta qiluvchi oynalar, tarozilar, chizg'ichlar, mikroskopdan). Bolalarni ushbu qurilmalardan qanday foydalanishni o'rgatish, qanday ishlashini ko'rsatish va tushuntirish lozim. Tajribalar uchun tabiiy, kundalik hayotimizda ishlatmaydigan, keraksiz matolar ishlatiladi. Probirkalarga, plastik idishlarga, pipetkalarga, tayoqchalarga va boshqalarga ega bo'lishi kerak. Guruhda bolalar laboratoriysi, tabiat burchagi uchun joy bo'lishi kerak va u erda kuzatuvalar o'tkazilishi, tarbiyalanuvchilarning tarbiyachi bilan ishlashi va bolalarning mustaqil eksperimental faoliyati olib borilishi lozim. Bu erda bolalar didaktik o'yinlar, rang-barang entsiklopediyalar, eksperiment o'tkazish sxemalari, kuzatuvalar va eksperimentlar natijalarini chizish, yozich (sonlar, belgilari va shaklar yozish va chizish uchun) uchun daftarlari bilan ta'minlangan bo'lishi kerak.

Xulosa

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimi bolalarning bilim olish faolligini va yangi bilimlarni egallash istagini rivojlantirishga qaratilgan. Buning uchun tajriba - eksperimental faoliyat eng mos keladi. Ayniqsa tajriba – eksperimental uslubidan ko'proq foydalanish zarurdir.

Tajriba qilganda, bolalar o'zlarini tadqiqotchi, olim, kashfiyotchi kabi his qilishlariga yordam beradi va albatta qiziqtirgan barcha savollarga javob topishadi.

Foydalanilgan adabiyatlar:

1. "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim tashkilotining Davlat o'quv dasturi. Тошкент – 2018 йил.
2. Куликовская И. Э, Совгир Н. Н. Детское экспериментирование. Старший дошкольный возраст. — М.: Педагогическое общество России, 2003.
1. Мартынова Е. А., Сучкова И. М. Организация опытно-экспериментальной деятельности детей 2–7 лет: тематическое планирование, рекомендации, конспекты занятий/ авт. — сост. е.А. Мартынова, И. М. Сучкова. — Волгоград: Учитель, 2011.
2. Прохорова Л. Н. Организация экспериментальной деятельности дошкольников: методические рекомендации / Л. Н. Прохорова. — М.: АРКТИ, 2003.

BOLALARGA ZIYRAKLIK VA TOPQIRLIKNI TARBIYALASHDA TOPISHMOQLAR AHAMIYATI

*Ostanova Sevara Muxammedovna
Sirdaryo viloyati Guliston shahar
8- umumta'lim maktabi boshlang`ich sinf o`qituvchisi
Telefon: +99891504 40 65*

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang`ich sinflarda o`quvchilarda ziyraklik va topqirlikni tarbiyalashda topishmoqlarni tutgan o`rniga to`xtalib, topishmoqlar tarixi, ularni topishdagi o`ziga xos xususiyatlar, bolalarda topishmoqlar yodlash va topish orqali xotira va tafakkurni rivojlantirish imkoniyatlari ko`rsatib o`tilgan.

Kalit so`zlar: topishmoq, xususiyat, jumboq, zehn.

Topishmoqlar tabiat, jamiyat va inson tafakkurining mahsuli bo`lib, u narsa va hodisalar haqida malumotlar beradi. Topishmoqlarning paydo bo`lishida inson o`z hayatida ko`rgan, o`zi yaratgan, etishtirgan mahsulotlar, o`zi sezgan, eshitgan hodisalarni poetik shaklda ifodalashning bir turidir. Topishmoq sodda, aniq, darak gap shaklida ifodalashning narsalarga xarakaterli belgilari vositasi bilan anglatib, javob talab qiluvchi gapdan iborat bo`ladi. Kuzatishlar shuni ko`rsatadiki, topishmoq «so`z obrazining kalitidir».

Topishmoqning tarixi kishilik jamiyatining tarixi bilan chambarchas bog`liqdir. Shu sababli dehqonchilik, chорvachilik, qurol-yaroqlar, tabiatdagi narsalar, o`simliklar, hayvonlar, hashorotlarni bilish kerak bo`ladi. Topishmoqning jumboq xususiyati uni topishga kishini qiziqtirib qo`yadi.

Topishmoqlar xalq og`zaki ijodining qadimiy janrlaridan bo`lib, uning kelib chiqish tarixi haqida aniq fikr bildirish qiyin. Shunday bo`lsa-da, ba`zi xalqlarda, jumladan, turkmanlarda topishmoqlarni navro`z oqshomi aytish odatini G.Gurbanov tasdiqlaydi. Uyg`urlarda, ko`pincha, kuz va qish fasllarida kova (oshqovoq) pishirish paytida topishmoq aytish marosimi bo`lgan. Topishmoqni qish faslida kechalari aytishish faqat o`zbeklarda bo`lmay boshqa ko`pgina turkiy xalqlarda ham uchraydi. Topishmoqni erkagu ayol, katta-yu kichik baravar aytishgan. Topishmoq aytishish jarayonida kichiklar ulardan hozirjavoblikni o`rgangan.

Hozirgi paytda ham topishmoqlar o`zining tarbiyaviy xususiyatini yo`qotgani yo`q. U yoshlarning fikrlash qobiliyatini o`stirishga xizmat qiladi. Ularni ziyraklikka, sinchkovlikka, kuzatuvchanlikka, malum bir poetik fikrni izlab topishga o`rgatadi.

Topishmoqning javobini topish uchun aytilgan matnni yaxshi o`ylab, nimaga ishora qilayotganini anglab olish, topishmoqning asosiy xususiyati va belgilari qaysi narsaga qaratilganligini aniqlab olish kerak bo`ladi. Topishmoqning javobi to`g`ri topilsa, o`sha paytdayoq boshqa jumboq o`rtaga tashlanadi. Mobodo, javobini topishda qiynaladigan bo`lsa, u holda aytuvchiga «jonlimi», «jonsiz »deb so`raladi. Unda ham javob topishga qiyalsa, «qayerda bo`ladi», «qattiqmi», «yumshoq» deb so`raydi. Shundan ham topa olmasa u holda topuvchi «shahar berdi».

Topishmoqlar o`zining mazmuni, kompozitsion qurilishi, tuzilishi jihatidan xilma-xil bo`ladi. Topishmoqda aniq bir narsa – hayvonlar, qushlar, o`simliklar, ish qurollari, tabiat va tabiat hodisalari haqida so`z boradi. O`ylab topishi mumkin bo`lgan narsa yoki hodisa ikkinchi bir narsaga taqqoslanadi.

Mana shu bir narsaning biror belgisi badiiy obrazlar orqali ifodalanishi topishmoqda narsaning asosiy yashirinish zamini hisoblanadi. Uning ichidagi yashiringan narsaning nomi, javobi esa topishmoqning ma`nosidir. Topishmoqlar odatda, xalqning urf-odatlari, ruhiyati hamda axloqiyestetik qarashlarini o`zida aks ettiradi. Topishmoqlar bola taqdirda muhim o`rin tutgan, bolaning intellektual o`sishida faol ishtirot etadigan, xalq pedagogikasining qo`shiqlari, ertaklar singari, o`z xususiyatlari bilan ulardan farq qiladigan poetik, aqliy mashrulotlaridan biridir.

Topishmoqda narsaning bir necha xil belgilari yashirin, sirli xolda beriladi. Har bir topishmoqning zamirida topilishi lozim bo`lgan bir ma`no kim?, nima? so`roqlarida yashirinib yotadi.

Har bir bola topishmoqdagi jumboqni bilishga, savol zamirida nima yotganligiga, va uni topishga qiziqadi.

Topishmoqlar bolani fikrlashga, dunyoqarashini kengaytirishga, tafakkurini rivojlantirishga, kuzatuvchanlik hissini oshirishga, nafosat tuyg`usini o`stirishga har bir narsani rangi, shakli, hajmini eslab qolishiga yordam beradi. Umuman olganda topishmoqlarda xalq donishmandligi

aks etadi.

Topishmoqlarning xususiyati shundaki, unda eshitilgan narsa yoki narsa boshqa bir narsa yoki narsaga taqqoslash yo`li bilan aytildi. Masalan:

Kichkina dekcha
Ichi to`la mixcha (anor)
Yer tagida oltin qoziq,
U hammaga bo`lar oziq. (sabzi)
Pishsa bemaza,
Pishmasa maza. (bodring)
Dum-dumaloq bo`yi bor,
Palovda o`bro`yi bor. (behi)
Bir onadan yuz bola
Yuzovi ham bo`z bola. (uzum)

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, topishmoqlar bolalarni zenhlarini charxlashga, bilmaganlarini o`rganishga, topqirlik, ziyraklikni tarbiyalash bilan bir qatorda xotiralarini mustahkamlaydi, lug`at boyliklarini oshirishga ham xizmat qiladi.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. K.Qosimova «Boshlang`ich sinflarda ona tili o`qitish metodikasi » T., O`. 2009.
2. Z.Xusainova «O`zbek topishmoqlari» «Fan» 1996.
3. T.G'afforova va b.q 1-sinf o`qish darsligi T-2019.

BOSHLANG`ICH SINFLARDA MANTIQIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA MUSTAQIL ISH JARAYONINI TASHKIL ETISH

*Parmanqulova Jamilaxon Shadabekovna
Sirdaryo viloyati Guliston shahar
8- umumta'lim maktabi boshlang`ich sinf o`qituvchisi
Telefon: +99891505 78 25*

Annotatsiya. Mazkur maqlada boshlang`ich sinf ona tili darslarida mantiqiy fikrlashga o`rgatish yo`nalishlari va unda mustaqil ish jarayonlarini tashkil etish orqali o`quvchilarni ijodiy yondashuvlarini yuzaga keltirish imkoniyatlariga to`xtalgan.

Kalit so`zlar: mantiq, mantiqiy fikrlash, mustaqil ish, ijodiy ish.

Ta`limda, jumladan, boshlang`ich sinf darslarida mustaqil ishlarni tashkil etish, uning samaradorligini oshirish o`quvchilarni ijtimoiy munosabatlarga tayyorlashda, mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda katta yordam beradi. Ammo, maktab o`qituvchilari orasida ijodiy ta`limni noijodiy ta`limdan farq qilish sohasida tushunmovchiliklar, ularning o`zaro tafovutlarini ajratishda kamchiliklar ko`plab topiladi. Shu bois o`quvchilarga topshiriladigan mustaqil ishlarning barchasi ijodiy ish sifatida qabul qilinadi. Haqiqatan ham, tashkil etiladigan o`quv topshiriqlarining barchasini mustaqil ish, mustaqil ishlarni esa ijodiy ish deb qarash mantiqan chalkashlikka olib keladi. Bunday murakkab holatdan chiqib ketishning asosiy yo`llaridan biri – «mustaqil ish» va «ijodiy ish» tushunchalarini o`zaro chog`ishtirib o`rganish, ularning har biriga oid alomatlarni alohida-alohida ajratib ko`rsatishdir. Ular orasidagi farqlarni aniq ajratmay turib, ta`limni ijodiy tashkil etish to`g`risida fikr yuritib bo`lmaydi. Bundan xulosa shuki, o`quvchilarning tafakkuri bilan bilish faoliyatni xususiyatlarini tizimli tahlil qilish zarur. Bilish faoliyatni faqat tafakkurning ishimi yoki bilish jarayonlarida xotira ham ishtirok etadimi? Bulardan ko`rinadiki, boshlang`ich ta`limda ijodiy ishlarni tashkil etish o`ta murakkab metodik hodisadir.

Darslarda o`tkaziladigan mustaqil ishlar dars turiga, dars jarayonining turli bosqichlariga, o`quv materialining mazmuniga bog`liq bo`ladi. Fanlardan o`rganiladigan har bir mavzu asosida mustaqil ishlar uyushtiriladi. Darslar jarayonida o`tkaziladigan mustaqil ishlarga quyidagi talablar qo`yiladi:

- a) mustaqil ishlar pedagogik va psixologik tomondan asoslangan bo`lishi, o`quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga, bilimiga mos bo`lishi, o`quvchilarga tilni o`zlashtirishga qiziqtirishi lozim;
- b) o`qituvchi tomonidan berilgan topshiriq bolalarning o`quv materialini faol idrok etishini ta`minlashi zarur;
- v) mustaqil ish hayotiy bo`lishi, o`rganilgan nazariy bilimlarni amaliy tatbiq etishning vositasi bo`lmog`i kerak.

Mantiqiy mashqlar bolalarning narsa va atrof-muhit haqidagi bilimlarini tartibga soladi va ularga to`g`ri fikrlash usullarini o`rgatadi. O`quvchi maktabga kelganda, keng lug`at boyligiga ega bo`lsa ham, odatda, tafakkurning taqqoslash, qarshi qo`yish, umumlashtirish, guruhash usullaridan foydalanishni bilmaydi (ayniqsa, bilish faoliyatining obyekti aniq narsa emas, uni ifodalovchi so`zlar bo`lsa). Mantiqiy mashqlarning vazifasi u yoki bu narsa va hodisalar bilan tanishish asosida bolalarni narsa va hodisalardan muhimini, umumiysini ajratishga, so`z bilan aniq ifodalashga o`rgatish, bolalarga mantiqiy usullar tizimini o`rgatish bilan bilimini material tomondan boyitish va uni aqliy tomonidan o`stirish hisoblanadi.

Mantiqiy mashqlar bolalarning so`z boyligi va tilining umumiy o`sishida katta ahamiyatga ega bo`lib, lug`at ishi va tilga oid boshqa ishlar bilan bog`lab olib boriladi. Logik mashqlar juda xilmoxil:

1. Narsalarning mavzuga tegishli guruhini tuzish: ust kiyimlar (ko`ylak, kostyum, ...) va oyoq kiyimlar (botinka, tufti, ...); uy hayvonlari va yovvoyi hayvonlar kabi. Bunda bolalar «Bu nima?» so`rog`iga javob berishga o`rgatiladi: Bu n i m a? - Avtobus. Avtobus nima? - Mashina.
2. Bir turdag'i narsalarni sanab ko`rsatish va umumlashtiruvchi bir so`z bilan nomlash. Masalan, stol, stul, shkaflarni bir so`z bilan qanday nomlash mumkin? (Mebel)
3. Berilgan narsalardan bir guruhga kirmaydiganlarini ajratish. Masalan, qalam, pero, chizg`ich, o`chirg`ich, stul ko`rsatiladi, o`quvchilar o`quv qurollarini ajratadilar, stul o`quv quroliga kirmasligini, mebel ekanini aytadilar.

Bunday mashq o`yin tariqasida o`tkazilishi ham mumkin: ma'lum so`zlar berilib, ortiqchasini topish va nima uchun ortiqcha ekanini tushuntirish talab etiladi: qaldirg`och, chumchuq, mushuk, musicha.

4. Narsa nomlari va belgi bildirgan so`zlarni guruhlarga ajratish. Bunda so`zlar choynak, tesha, bolta, piyola, arra, tarelka kabi aralash beriladi. O`quvchilar guruhlab, idishlar nomi: choynak, piyola, ... ; ish qurollari nomi: tesha, bolta, ... kabi yozadilar. Narsa belgisini bildirgan so`zlar ham aralash beriladi, bolalar to`rt guruhga (rang, maza, shakl, xususiyat) ajratadilar.

5. Qarama-qarshi qo`yish bilan umumlashtirish: qaldirg`och, chumchuq, bulbul – qushlar, tovuq, xo`roz, kurkalar-chi? (Parrandalar)

Mantiqiy mashqlar sermazmun bo`lishi, o`quvchilarning tajribasi bilan bog`lanishi, ularni to`g`ri fikrlashga o`rgatishi, bilimlariga aniqlik kiritishi va tartibga solishga xizmat qilishi lozim. Bunday mashqlardan o`rnii bilan boshqa darslarda ham, o`qish va grammatika darslarida ham foydalaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. K.Qosimova Darslik. «Boshlang`ich sinflarda ona tili o`qitish metodikasi » T. O`. 2009.
2. Q.Abdullaeva va b.q. “Savod o`rgatish metodikasi” T. O`. 2006.
3. G`afforova T va b.q “Ona tili” darsligi 1-sinf T-2019.

3-SINF "TABIAT VA INSON SALOMATLIGI" BO`LIMIDA GIGIYENIK TARBIYAGA YO`NALTIRILGAN MAVZULAR USTIDA ISHLASH

*Rozmamatova Malika Chornatkulovna
Sirdaryo viloyati Guliston tumani
17- umumta'lim maktabi boshlang`ich sinf o`qituvchisi
Telefon: +99899 4713785*

Annotatsiya. Mazkur maqlolada 3-sinf tabiatshunoslik darslarida "Tabiat va inson salomatligi" bo`limida mavzular asosida gigiyenik tarbiya berish imkoniyatlari va ularda qo`llaniladigan interfaol metodlar, faollashtiruvchi mashqlar haqida bayon etilgan.

Kalit so`zlar: tabiat, inson, gigiyenik tarbiya, salomatlik.

Boshlang`ich maktablarda gigienaga oid ta`lim va tarbiya berishda o`quvchilarni soqliqni saqlash to`g`risidagi dastlabki bilim, zarur gigienik malaka va ko`nikmalar bilan qurollantirish asosiy maqsad qilib qo`yiladi. Tabiat darslari jarayonida o`quvchining kun tartibiga to`g`ri rioya etish bosqichlari haqida ma`lumotlar berish: uyqudan turish, jismoniy tarbiya, yuvinish, nonushta, maktabga borish, tushlik qilish, dam olish, dars tayyorlash, uy yumushlariga yordam berish, kechki ovqat, dam olish, uyquga yotish. Bularga ajratilgan vaqtini bolaning o`zi belgilashiga va undan so`ng belgilangan vaqt me`yorlarini ko`rsatib o`tishi darkordir.

Shaxsiy gigiyena qoidalari: badanni va kiyimlarni ozoda tutish, ovqatlanish qoidasiga rioya qilish, tishni parvarishlash, shamollahdan va yuqumli kasalliklardan ehtiyoj bo`lish mavzusini o`tishda interfaol metodlardan unumli foydalangan holda ko`rgazmalilik va amaliy faoliyat bilan bog`lagan holda tashkil etish maqsadga muofiqdir.

O`quv dasturiga kiritilgan mavzular asosida gigiyenik tarbiya berish imkoniyatlarini tahlil etamiz: "Tana gigiyenasi. Tanani ozoda tutish. Kasallik tarqatuvchi bakteriyalar va ulardan saqlanish" mavzulari asosida shaxsiy tajriba bilan o`rtoqlashish va o`zaro bahs –munozara asosida aniq xulosalar hosil qilishga yo`naltirilsa dars maqsadlari asosida gigiyenik tarbiyani shakllantirish imkon yuzaga keladi. "Tishni parvarish qilish. Tishning kasallanishi va undan saqlanish. Tish pastasi va cho`tkasidan foydalananish" mavzularini o`tishda amaliy mashg`ulotlar, ko`rgazmalilik, sayohat metodlaridan unumli foydalangan holda tashkil etilsa, bolaga gigiyenik tarbiya elementlarini singdirish imkoniyatlari kengayib boradi.

"Ovqatlanish gigiyenasi. Ovqatlanish oldidan qo`lni yuvish, ovqatlanayotganda to`g`ri o`tirish va o`zini tutish. Xomligicha va pishirib yeylimdigan mahsulotlar" mavzulari asosida tajribalar o`tkazish, amaliy-hayotiy vaziyatlarni yuzaga keltirish asosida rolli o`yin asosida tashkil etilishi asosida gigiyenik tarbiya berish imkoniyati kengayib boradi.

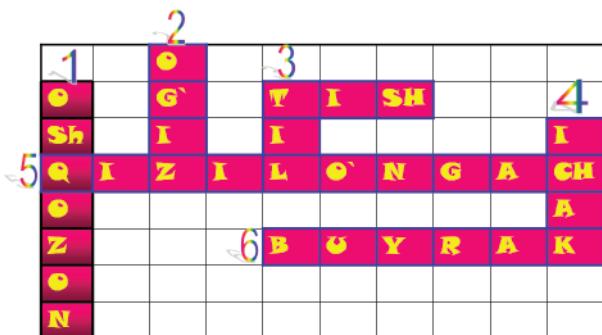
Tabiatshunoslik darslarida "Inson tanasining tuzilishi. Teri, skelet va muskullar, ularning vazifalari" mavzularini o`tishda gigiyenik tarbiya berish imkoniyatlari keng bo`lib, uni yetkazishda interfaol metodlarni qo`llash maqsadga muofiqdir.

"Aqliy hujum" metodi asosida odam tanasining tashqi va ichki a`zolarini aytin, topshirig`i beriladi. O`quvchilar aylana shaklida turadilar. Boshlovchi yumshoq o`yinchoq orqali savol berib, javoblari o`qituvchi xattaxtaga yozib boradi. Yozilganlar asosida: Quloq, burun, oshqozon kabi

"Yurak va qon tomirlari. Yurakning tanada joylashishi, ko`rinishi va bajaradigan vazifasi. Qon tomirlari, unda qonning aylanishi" mavzulari asosida gigiyenik ta`lim va tarbiya yo`nalishlarini qamrab olgan holda inson salomatligi asoslari haqidagi tushunchlar singdiriladi.

"O`pka va nafas olishi. O`pkaning tanada joylashishi, ko`rinishi va bajaradigan vazifasi. Nafas olish. Havoning inson organizmi uchun ahamiyati" amaliy ish va tajriba asosida tushunchalr hosil qilish va uning gigiyenik talablarni amalga oshirishdagi ahamiyati ochiladi.

"Ovqat hazm qilish organlari. Qizilo`ngach, oshqozon, ichaklar. Odamda ovqatning hazm bo`lishi" mavzulari asosida ko`rgazmalilik va krossvordlar asosida gigiyenik ta`lim-tarbiya berish yo`nalishlari amalga oshiriladi.

“Nerv sistemasi. Bosh miya, orqa miya va nervlar, ularning vazifalari. Nerv sistemasining sog‘lom bo‘lishi va me’yorda ishlashi uchun shart-sharoitlar yaratish” mavzularida gigiyenik tarbiya asosida sog‘lom hayot kechirish yo`nalishlarini ham qamrab oladi.

“Chekish, spirtli ichimliklar va giyohvand moddalarning inson organizmiga ta‘siri” mavzulari asosida inson salomatligi va uni gigiyenasida zararli moddalar ta’sirini ko`rsatuvchi holat va hujjatlil filmlar namoyishi asosida erishish mumkin.

Gigienaga oid bilim va malakalarni o‘rganib borish o‘quv vaqtin bilangina cheklanmasdan, balki sinfdan tashqari ishlarda ham to‘ldirib boriladi. Sinfdan tashqari vaqtida o‘quvchilar bilan olib boriladigan suhbat, soqliqni saqlash masalalarini muqokama qilish, ertaliklarda kun tartibi, shaxsiy va jamoat gigienasi, jismoniy mashqlarning aqamiyati va boshqalarga baqishlab o’tkaziladigan instsenirovkalar va kontsertlar, kinofilmlar ko`rsatish-bularning gigienaga oid darslardan olingan bilim va malakalarni mustaqamlashga yordam beradi.

Foydalilanilgan adabiyotlar

- Bahromov A, Sharipov Sh, Nabiyeva M “Tabiatshunoslik” darsligi 3-sinf T-2019
- Tillaboyeva M va b.q. “Tabiatshunoslik 3” 1-sinf o‘qituvchilari uchun ilg‘or pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalarini amaliyatga joriy etish bo‘yicha metodik qo’llanma T-2016.

BOSHLANG'ICH SINFNING MATEMATIKA DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH METODIKASI

*Qurbanov Fazliddin Botirovich
Toshkent Viloyati XTXQTMOHM
“Maktabgacha, boshlang’ich va maxsus ta’lim metodikalari”
kafedrasi katta o’qituvchisi
Tel: +99894 946 42 24
e-mail: k fazliddin 4224@g mail. com.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang’ich sinf matematika darslarida didaktik o’yinlardan foydalanish metodikasi va bu o’yinlar orqali o’quvchilarni teran mulohaza yuritishi, fikrlash qobiliyati, hisoblash malakalarini o’stirishi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so’z: boshlang’ich sinf, matematika, didaktik o’yin, aql charxi, matematik mashqlar, metodika

Boshlang’ich sinflarda matematika o’quvchilar uchun qiyin va kam tushunarli fan bo’lib tuyuladi. Shuning uchun bolalar ko’p hollarda qoidalarning ma’nosiga tushunmasdan quruq yod olishga harakat qiladilar, bu esa bilminda mavzularni o’zlashtirishga to’sqinlik qiladi. Keyinchalik o’quvchilar matematika darslariga bo’lgan qiziqishlari ham so’na boshlaydi, natijada o’quvchi uchun matematika darsi eng murakkab fanga aylandi.

O’quvchilarning darsda olgan bilimlari ongli ravishda mustaqil fikrlash asosida egallagan bo’lsagina, u ishonchli va mustahkam bo’ladi. O’qituvchi o’qitish jarayonida o’quvchilarni fikrlariga, izlanuvchanlikka, xulosa chiqarishga va umumlashtirishga undovchi metodik usullarni qo’llash muhim ahamiyatga egadir.

Didaktik o’yinlar darsda ishni individuallashtirish har bir o’quvchining kuchiga mos topshiriq berish, ularni qobiliyatini o’stirish imkonini beradi. “Har bir yaxshi o’yining mehnat kuchi- mehnatni kuchaytirish va fikrlashni o’stirish xususiyati bo’ladi,” - degan buyuk pedagog A.S.Makarenko. Bu esa, o’z navbatida o’quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini yanada ortishiga, mulohaza yuritishga va o’quvchilarda hisoblash ko’nikmasini shakillantirishga yordam beradi.

O’yin jarayonida o’quvchilar dastlab faqat o’yinga qiziqa boshlasa, keyinchalik uni tezda o’yin bilan aloqador material qiziqtira boshlaydi. Endi unda shu mavzuni o’rganish, eslab qolish, o’yinga qatnashish istagi paydo bo’ladi. O’yin o’quvchilar diqqatini osonligicha jalg qilishga ularning eng muhim va murakkab narsalarga voqeа va hodisalarga qiziqishlarini uzoq vaqt ushlab qolishga yordam beradi. O’quvchilarda bunday o’yinlar orqali, o’zaro xamkorlik va raqobat muhitni ham shakillanib boradi.

Didaktik o’yinlarni darsga moslashtirib tanlash va o’quvchilarning ma’lum bir o’yindan zerikkanlarini sezgach, uning yangi turlarini qo’llash zarur. Tanlangan o’yin qiziqarli, jumboqlarga boy, o’quvchilarning yoshiga mos, qisqa vaqtga mo’ljallangan bo’lishi kerak .

Quyida boshlang’ich sinflarning matematika darslarida qo’llaniladigan didaktik o’yinlardan namunalar keltirib o’tamiz.

“Kim zehnli” o’yini

O’yin musobaqa tarzida qatorlararo o’tkaziladi.O’qituvchi sonlarni aytadi. Aytilgan sondan oldin yoki keyin kelgan sonlarni esa o’quvchilar aytadilar.

“Bilmasvoyning xatolari” ishoralar haqida.

O’quvchilar o’n ichida “+”, “-” ishoralarini haqidagi bilimlarini mustahkamlab, bilim va malakalarini, mustaqil fikrlash qobiliyatini o’stiradi. Doskaga ifodalar yoziladi. Har bir qatordan bittadan o’quvchi doskaga chiqadi va xatolarni tuzatadi.

“Bu qaysi shakl?”

O’yining maqsadi: Geometrik shakllar bilan tanishtirish. Ularga ta’rif berish malakasini oshirish. Og’zaki nutgini rivojlantirish. Doskaga bir o’quvchi chiqadi. Konvertdagi geometrik shaklni qaysi ekanini ko’rib olib, o’quvchilarga murojaat qiladi. “Qo’limdagи geometrik shaklning nomini toping. Bu shaklning uch tomoni, uchta burchagi bor. Uning tomonlari har xil uzunlikda bo’lishi ham mumkin. O’quvchilar esa bu shakl qaysiligi aytishi va unga tariff berib ketishlari shart bo’ladi. Bu vazifani to’g’ri bajargan jamoa vakili navbati bilan o’yinni boshlab beradi.

“Aql charxi”

Bu o'yindan 1-4-sinflarning matematika darslarida foydalanilsa ayni muddao bo'ladi. O'tilgan mavzuni so'rash davomida, yangi mavzuni tushuntirganda, mustahkamlash bosqichida, "bilimdonlar bellashuvi"da, "10 ichida qo'shish va ayirish", "Ikki xonali sonlarni qo'shish va ayirish" mavzularini o'tganda "Aql charxi"dan foydalanish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, matematika darlarida bunday didaktik o'yin o'quvchilarni teran mulohaza yuritishga chorlaydi. Fikrlash qobiliyatini, hisoblash malakalarini o'stirishda uning ahamiyati kattadir.

Didaktik o'yinlarning asosiy turlari: intellektual va harakatli hamda aralash o'yinlardan iborat. Bu o'yinlar ishtirokchilarda aqliy, jismoniy, axloqiy, psixologik, estetik, badiiy, tadbirkorlik, mehnat va boshqa ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Ta'lim- tarbiya jarayonida asosan o'quvchilarda ta'lim olish motivlarini, ularning turli yo'nalishdagi qobiliyat va qiziqishlarini oshiradigan, biror kasbga moyilliklarini ko'rsatadigan didaktik o'yinlar dan foydalaniladi. Didaktik o'yinlar nazariy, amaliy, jismoniy, rolli, ishchanlik va boshqa yo'nalishlar bo'yicha turlarga ajratiladi. Didaktik o'yinlardan foydalanishda o'quvchilarning yoshiga mos o'yin toppish juda muhim hisoblanadi. Chunki o'yin orqali berilayotgan topshiriq, o'quvchi yoshiga mos kelishi kerak.

Didaktik o'yinlardan amalda foydalanish orqali boshqa usullar yordamida erishish qiyin bo'lgan ta'lim - tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirish ko'zda tutiladi. Turli o'quv fanlariga oid didaktik o'yinlar mavjud bo'lib, ular shu fanlarni sifatli o'rgatish maqsadlariga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Boshlang'ich ta'lim sifati va samaradorligini oshirish: muammolar va yechimlar Respublika ilmiy -amaliy konfrensiya materiallari Toshkent - 2014

2. www.ziyonet.uz

PISA TADQIQOTLARIDA MATEMATIK FIKRLASH ASOSLARI

*Qurbanova Dilorom Ismatovna
Qashqadaryo viloyati Shaxrisabz tuman
72-umumi o'rta ta'lim maktabining matematika fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada PISA-2021 tadqiqotlari doirasida matematik savodxonlikka qo'yiladigan talablar, matematik masalalarning tabiatini haqida berilgan tavsiyalar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: PISA, matematika, matematik savodxonlik, matematik modellashtirish, matematik struktura, abstraksiya

Ma'lumki, PISA dasturi doirasidagi tadqiqotlar bir yil muddatga kechiktiriladi. Bunda 2020-yilda mo'ljallangan tajriba-sinovlar 2021-yilning aprel-may oylarida, 2021-yilga mo'ljallangan asosiy tadqiqot esa 2022-yilning aprel-may oylarida o'tkazilishi rejalashtirildi.

PISA 2021 matematik doirasi matematik savodxonlikning fundamental tushunchasiga asoslangan matematik fikrlash va muammoni hal qilish, matematik modellashtirish kabi uchta siklik jarayoniga asoslangan PISA matematik baholashning nazariy asoslarini belgilaydi.

PISA bahosi mamlakatlar o'quvchilarining 21-asrning konstruktiv, faol va aks ettiruvchi qismi sifatida matematikadan shaxsiy, fuqarolik va kasbiy hayotlarida foydalanishga qanchalik tayyor ekanligiga baho beradi.

Matematik savodxonlik - bu shaxsning matematikaga asoslangan fikr yuritish va matematikani turli xil real vaziyatlarda muammolarni hal qilish uchun shakllantirish, ishlatalish va talqin qilish qobiliyatidir. U hodisalarni tasvirlash, tushuntirish va bashorat qilish (intuitsiya) uchun tushunchalar, protseduralar, isbotlar va vositalarni o'z ichiga oladi. Bu odamlarga matematikaning dunyoda qanday rol o'ynashini bilishga va konstruktiv, faol va aks ettiruvchi kabi 21-asr fuqarolari uchun zarur bo'lgan asosli xulosalar va qarorlarni qabul qilishga yordam beradi.

PISA 2021 maqsadi yangi texnologiyalar va tendentsiyalar asosida, fuqarolar o'zlarini va ular yashayotgan jamiyat uchun odatiy bo'limgan qarorlar chiqaradigan yangi texnologiyalar va tendentsiyalarga asoslangan matematikani ko'rib chiqishga qaratilgan. Bu har doim PISA tizimining bir qismi bo'lgan matematikaga asoslangan mulohaza yuritish qobiliyatini yuzaga keltiradi. Ushbu texnologiya o'zgarishi o'quvchilarda matematik savodxonlikning bir qismi bo'lgan hisoblash, fikrlash tushunchalarini tushunishga bo'lgan ehtiyojni keltirib chiqarmoqda. Shuningdek, tizim PISA o'quvchilarining aksariyati uchun kompyuterlashtirilgan va takomillashtirilgan baholanish mumkinligini tan oladi.

Mantiqiy fikr yuritish va dalillarni sodda va aniq tarzda taqdim etish qobiliyati bugungi dunyoda tobora muhim ahamiyat kasb etadigan mahoratdir. Matematika aniq va qat'iy xulosalar chiqarish uchun "matematik asoslar" yordamida turli usullar bilan tahlil qilinishi va o'zgartirilishi mumkin bo'limgan aniqlangan obyektlar va tushunchalar haqidagi fan.

Matematikada, o'quvchilar tegishli asoslar va taxminlar bilan hayotdagi turli vaziyatlarda haqiqat bo'lishiga to'liq ishonadigan natijalarga erishishlari mumkinligini bilishadi.

PISA tadqiqotlarida kamida oltita asosiy tushuncha strukturani va matematik fikrlarni ko'llab-quvvatlaydi. Ushbu asosiy tushunchalar quydagilarni o'z ichiga oladi

- miqdor, son tizimlari va ularning algebraik xususiyatlarini tushunish;
- abstraksiya va tasavvur kuchini oshirish;
- matematik tuzilmalarni va ularning qonuniyatlarini ko'rish;
- miqdorlar orasidagi funksional munosabatlarni aniqlay olish;
- muammoni matematik modellashtirish (masalan, fizik, biologik, ijtimoiy, iqtisodiy);
- miqdor o'zgarishining ehtimoli va statistik ma'lumotlar bilan ishlash.

Matematikaning fundamental g'oyalari dunyodagi odamlarning tajribasidan kelib chiqadi va ushbu tajribani muvofiqlashtirish, tartib va bashorat qilishni ta'minlash zarurati paydo bo'ldi. Ko'pgina matematik obyektlar haqiqatni modellashtiradi yoki hech bo'limganda haqiqatning qiymatlarini aks ettiradi. Abstraksiya obyektlar o'rtasidagi tarkibiy o'xshashliklarni aniqlash va shu o'xshashliklar asosida ushbu obyektlar o'rtasidagi munosabatlarni o'rnatishni o'z ichiga oladi. Maktab matematikasida abstraksiya algoritmlar va aqliy modellarni o'z ichiga olgan aniq obyektlar, ramziy tasvirlar va operatsiyalar o'rtasidagi munosabatlarni shakllantiradi.

O'quvchilar o'zlarining matematik tafakkurini tashkil qilish va o'zaro bog'lash uchun tasviriy, grafik, raqamli, jadvallli yoki geometrik ko'rinishdagi savollardan foydalanadilar. Taqdimotlar bu – PISA testlaridagi kirish qismi bo'lib, unda muammoga yo'naltiruvchi asosiy ma'lumotlar berilishi mumkin. Taqdimotlar matematik ma'nolar va jarayonlarni samarali algoritmlarga aylantirishi mumkin. Taqdimotlar shuningdek, matematik modellashtirishning asosiy elementi bo'lib, o'quvchilarga real hayotdagi muammoning soddalashtirilgan yoki idealizatsiya qilingan formulasini mavhumlashtirishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Assessing Reading, Mathematics and Scientific Literacy: A framework for PISA 2009. OECD, 2009.
2. PISA2012 Assessment and Analytical Framework: Mathematics, Reading, Science, Problem Solving and Financial Literacy, OECD Publishing.
3. PISA 2021 Mathematics: A Broadened Perspective (2017) by the OECD Subject Advisory Group (EDU/PISA/GB(2017)17).

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYAR

*Raupova Dilafruz Valiyevna,
Farg'ona viloyati, Qo'qon shahri
18-maktab Boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Tel: +99890 154 34 25*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limga pedagogik texnologiyalarning taraqqiyoti haqida ilmiy qarashlar ilgari suriladi. Ilmiy fikrlar ilmiy faktlarga asoslanib yoritiladi.

Kalit so'zlar: Pedagogik texnologiyalar, ped mahorat, o'qituvchi, o'quvchi, ta'limga bilim, malaka, ko'nikma, kadr, kasb.

Barchamizga ma'lumki, pedagogik texnologiyalar o'qituvchi mahoratini oshirishga xizmat qiladi. O'qituvchi pedagog sifatida pedagogik texnologiyalardan xabardor bo'lishi lozim. Uzluksiz ta'limga tizimida tashkil etiladigan ta'limga tarbiya jarayonida o'qituvchi pedagogik va axborot texnologiyalaridan uzviy foydalanish, pedagogik texnologiyalar tarkibiga kiradigan o'qitish metodlarining turlari haqida to'liq ma'lumotga ega bo'lishi samaradorlik kafolati sanaladi.

O'qituvchi ta'limga tarbiya jarayonida pedagogik va axborot texnologiyalar, o'qitish metodlaridan o'z o'mnida va samaraii foydalanish uchun muayyan metodik bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishi lozim. O'qituvchi darsda o'rganiladigan mavzu mazmuniga muvofiq holda yuqorida qayd etilgan pedagogik texnologiyalardan lokal yoki xususiy metodik darajada foydalanishni aniqlashi, dars davomida o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarish yo'llarini texnologik xaritalar asosida belgilashi, darsning didaktik maqsadlarini e'tiborga olgan holda o'quvchilarga qo'yiladigan o'quv maqsadlarini shakllantirishi, olingen natijalarni tahlil qilishi va ta'limga tarbiya jarayoniga olingen natijaga muvofiq muayyan o'zgartirishlar kiritishi zarur.

Darslarni tashkil etishda o'qituvchi didaktikada ishlab chiqilgan ta'limga mazmuni, o'qitish metodlari va vositalarining uzviyligi prinsipiiga amal qilishi, fanlar bo'yicha tuziladigan o'quv metodik majmuada va mavzuli rejada pedagogik texnologiyalarning qaysi turidan foydalanishini o'quv yili boshidan belgilashi maqsadga muvofiq. Hozirgi zamon ta'limga muassasalarida o'z etakchiligini saqlayotgan an'anaviy ta'limga tarbiya jarayoni oldiga qo'yilgan davlat va ijtimoiy buyurtmani amalgalashishga ojizlik qilmoqda.[1]

Taniqli didakt olim M.N. Maxmutovning fikriga ko'ra o'quv jarayonini tashkil etishning an'anaviy tuzilishi o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini yetarli darajada rivojlantira olmaydi, ularning bilim olishga bo'lgan ehtiyojlarini, fanga bo'lgan qiziqishlarini rivojlantirmaydi, faol fikrlashni vujudga keltira olmaydi, hamda bilimni e'tiqodga, e'tiqodni esa, ongli ijtimoiy maqsadga muvofiq faoliyatga aylantirishni ta'minlay olmaydi.

Haqiqatan ham, an'anaviy ta'limga tarbiya jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalarga asoslangan ta'limga tarbiya jarayoni bilan taqqoslaganda ular o'rtasidagi farq aniq ko'zga tashlanadi. Taniqli didaktlar va metodistlar tomonidan ishlab chiqilgan va amalda qo'llanilgan an'anaviy dars turlariga tarixiy va mantiqiy birlikning metodologik tamoyillariga asosan yondoshish lozim, har bir dars o'z vaqtida didaktika yoki xususiy metodikaning yutug'i sanalgan, tegishli didaktik maqsadlar va m'ezonlarga javob bergan va am aliyotda muvaffaqiyatlari qo'llanilganligini qayd etish zarur. An'anaviy ta'limga tarbiya jarayonini tutgan o'rni va qimmatini kamaytirmagan holda, hozirgi zamon talablari asosida ulami takomillashtirish yo'llari ishlab chiqildi. Mazkur darslarni takomillashtirishda quyidagilarga e'tibor karatildi:[2]

1. Pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish.
2. Hamkorlik pedagogikasiga amal qilish. Bunda pedagogik munosabatlarda hukmronlik qilayotgan avtoritar yondoshuvga barham berish.
3. Sub'ekt-subyekt munosabatlarni vujudga keltirish. Ta'limga tarbiya jarayonini o'quvchilar bilan hamkorlikda tashkil etish.[3]
4. Ta'limga tarbiya jarayonini demokratizasiyalash. o'quvchilarga o'z fikri va nuqtai nazarini erkin bayon etish, o'quv topshiriqlarini xilma-xillashtirish orqali ularga tanlash huquqini berish.
5. O'quvchi shaxsini hurmat qilish, ularni kamsitish va o'rinsiz tanbehsiga barham berish.
6. O'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, o'zaro hamjixatlikka asoslangan qulay ijtimoiy-psixologik muhit yaratish.
7. O'quvchilarning ijodiy va mustaqil ishlarini samaraii tashkil etish.

8. Boshlang'ich darslarida pedagogik va axborot texnologiyalarini uyg'unlashtirish;

Bugungi kunda ta'linda «Aqliy hujum», «Fikrlar hujumi», «Tarmoqlar» metodi, «Sinkveyn», «BBB», «Beshinchisi ortiqcha», «6x6x6», «Bahs-munozara», «Rolli o'yin», FSMU, «Kichik guruhlarda ishlash», «Yumaloqlangan qor», «Zigzag», «Oxirgi so'zni men aytay» kabi zamonaviy texnologiyalar qo'llanmoqda.

Dars mashg'ulotlarida o'yin-topshiriqlarni takrorlash yoki mustahkamlash darslarida foydalanilsa ijobjiy natija beradi. O'yin-topshiriqning qaysi bir turini tanlash darsning turiga, sinf o'quvchilarining o'yin-topshiriqlarni bajarishga o'rgatilganlik darajasi, ularning bilim saviyasi, mustaqil ijodiy ishlash imkoniyatlari, o'rganilganlarni xotirada tez tiklay olishi, ijodkorlikning qay darajada shakllanganiga ham bog'liq bo'lishi kerak.

«Videotopishmoq» metodi

Hozirgi kunda pedagogik faoliyatda turli axborot vositalari (kompyuter, televideniye, radio, nusxa ko'chiruvchi qurilma, slayd, video va audio magnitofonlar) yordamida ta'lif jarayoni tashkil etilishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'qituvchilar oldida ta'lif jarayonida turli axborot vositalaridan o'rinci va maqsadga muvofiq foydalanish vazifasi turibdi.[4]

Videotopishmoq metodidan foydalanishda quyidagi harakatlar amalga oshiriladi:

- o'quvchilar e'tiboriga o'rganilayotgan mavzu mohiyatini tasviriy yoritishga yordam beruvchi izohlarsiz bir nechta videolavha namoyish etiladi;
- o'quvchilar har bir lavhada qanday jarayon aks ettirilganini izohlashadi;
- jarayonlarning mohiyatini daftarlariiga qayd etishadi;
- o'qituvchi tomonidan berilgan savollarga javob qaytarishadi.

Mazkur metod asosida mavzuga doir kompyuter orqali videolavha namoyish etiladi. O'quvchilar videolavha mavzusi, unda ifodalangan mavzu haqida o'z fikr-mulohazalarini bildirishadi.

Boshlang'ich ta'limi o'qitishda didaktik o'yin texnologiyasiga mansub konferensiya, matbuot konferensiyasi, ijodiy o'yin, ishbilarmonlar o'yini, o'yin mashqlar, hamkorlikda o'qitish texnologiyalarining barcha metodlari, modulli, muammoli ta'lif va axborot texnologiyalarini uyg'unlashtirgan holda o'z o'rniда foydalanish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.N.N. Azizzojayeva. Ta'lif jarayoni samaradorligini oshirishda pedagogik texnologiyalar. Oliy o'quv yurti o'qituvchilari va malaka oshirish kurslari tinglovchilari uchun metodik qo'llanma. T.: 2007.

2.B.П. Бесспакко. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. — М.: ИРПО, 1995.

3.J.G'. Yo'ldoshev, S.A. Usmonov. Pedagogik texnologiya asoslari. — T.: O'qituvchi, 2004.

4. <https://kun.uz/uz/news/2019/11/27/boshlangich-sinfda-oqitishning-zamonaviy-texnologiyalaridan-foydalanish-usullari>

МЕХНАТ ДАРСЛАРИДА НОАН'АНАВИЙ МЕТОДЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

Serkayeva Oyzoda
Qashqadaryo viloyati Shahrisabz tumani 14-maktab
Mehnat ta'lifi texnologiya fani o'qituvchisi
+998-97-381-91-76

Annotatsiya: Hozirda maktablarimizda pedagogikada bayon qilingan xilma-xil dars turlari bilan birga noan'anaviy dars tiplaridan ham foydalanilmoxda. Yaqin yillarda maktablarda o'quvchilarining mehnat darslariga bo'lgan qiziqishlari susayganligi ko'zga yaqqol tashlanib qoldi. Bu muammolarni yechish uchun ta'lif jarayoniga noan'anaviy dars shakllarni kiritish va bundan ko'zlangan asosiy maqsad esa, o'quvchilarini darsga bo'lgan qiziqishlarini uyg'otish hisoblanadi.

Kalit so'zlar: noan'anaviy dars, pedagogik texnologiya, masofaviy darslar, didaktik o'yinli darslar, yangi pedagogik texnologiyalar

Noan'anaviy dars bu — qolipga solinmagan dars shakli bo'lib, oqituvchining ijodkorligi, tashabbuskorligi va o'quvchilarining faolligi natijasida amalga oshiriladigan mashg'ulotdir. Noan'anaviy shakllarni amaliyat jarayonida qo'llash natijasida xilma-xil qarashlar yuzaga keldi. Bir guruh pedagoglar bu ta'lif shaklini ijobjiy baholab, ta'lif samaradorligini oshirishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi, deb hisobladilar, ikkinchi guruh pedagoglar esa bu ta'lif shaklini qoralab, bu darslarni didaktik tamoyillarning buzilishiga asoslanib tuzilganligi, shuningdek, bu dars turi o'quvchilarini dangasa, loqayd, darsga mas'uliyat bilan qaramaydigan qilib qo'yadi va darslarni o'yinga aylantirilganligi deb hisoblaydilar. Lekin noan'anaviy darslarni amaliyatda qo'llash natijasida u ijobjiy samara berdi. O'quvchilarining faolligini, darsga qiziqishini oshirdi, mavzularni o'zlashtirishga zamin yaraldi. Bunday darslarning bir necha shakllari mavjud: Ishbilarmon o'yini, ilmiy anjuman darslari, musobaqa darslari, QVZ ko'rinishidagi darslar, teatrlashtirilgan darslar, konsultatsiva darslari, kompyuter darslari, ijodkorlik darslari, auksion darslari, o'quvchilar tomonidan olib boriladigan darslar, ijodiy hisobotlar darslari, formula darslari, tanlov darslar, xayol (fantazija) darslari, o'yin darslari, sud darslari, haqiqat izlab darslari, konsert darslari, dialog darslari, konferensiya darslari, rolli o'yinlar darslar, seminar darslari, masofaviy darslar, ekskursiya darslari. Bu darsni o'z qobiliyatiga ko'ra yosh muallim ham, uzoq yillik ish tajribasiga ega bo'lgan pedagog ham o'tkazishi mumkin. Noan'anaviy dars uzoq izlanishlar, intilishlar natijasi bo'lib, u juda yaxshi meva beradi. Noan'anaviy dars bu yangilik, xayolga bog'liqlik, yangi bir uslub, yangi bir izlanish, o'qituvchining yutug'i demakdir. Bunday dars shakli juda qiziqarli bo'lib, bir umr o'quvchilar yodida qoladi, bilimi muslahkamlanadi. Hozirda fan texnika, maorif, ta'lif-tarbiya sohasidagi samarali o'zgarishlarni o'rganib, pedagog erkin ishlab, ijod qilib, mehnatlari samarasini sifatida o'ziga xos yangi dars shakli taklif qilish, unda yaxshi natijalarga erishib, ta'lif-tarbiya sifatiga munosib hissa qo'shishi mumkin. Hozirsi zamon ta'lif jarayoniga didaktik o'yinli darslar dadil qadamlar bilan kirib kelmoqda. Izlanuvchan va tajribali o'qituvchilar o'quvchilarini bilish faoliyatini faollashtirishda ta'lif olish jarayonini didaktik o'yinlar bilan uyg'unlashtirib, yaxshi natijalarga erishmoqdalar. O'qituvchi didaktik o'yinli darslarni o'tkazish uchun juda ko'p adabiyotlar bilan tanishishi, o'quvchilar iqtidorini hisobga olishi darkor. Didaktik o'yinli darslarni bilim olish va o'yin faoliyatining uyg'unligiga ko'ra syujetli, rolli o'yinlar, ijodiy oyinlar, ishbilarmon o'yini, konferensiyalarga bo'lissi mumkin. O'qituvchi didaktik o'yinli darslarni tayyorlashi, ularni muvaffaqiyatli o'tkazish mumkin. Misol uchun, aralash dars tipi quyidagi tuzilishga ega bo'ladi. Takroriy umumlashtiruvchi dars odatda o'quv dasturining ma'lum bir qismi, bob, bo'lim yoki yirik mavzu o'tib bo'lgandan keyin o'tkaziladi. Umumiyoq o'rtacha ta'lif mifikalarining yuqori sinflarida ba'zi o'quv materiallarining ma'lum qismi yoki yirik mavzuni boshlashdan avval kirish darslari bam olib boriladi. Bunday darslar odatda gumanitar predmetlar bo'yicha o'tkaziladi. Kirish darslarini o'tkazishda o'quvchilarining mustaqil ish olib borishlari nazarda tutiladi. Bugungi kunda ta'lifni tashkil etish tizimida yakka tartibda ta'lif oluvchining qiziqishi, ehtiyoji, xohishiga ko'ra muayyan fan, predmet yuzasidan chuqur bilim olish, ma'lum fan yoki predmet bo'yicha yuzaga kelgan o'zlashtirmovchilik holatini bartaraf etish, shuningdek, uzoq vaqt sog'liqni saqlash muassasalarida davolangan yoki tibbiyot xodimlari nazoratida bo'lgan o'quvchilarining o'quv dasturi talablarini bajarishlariga ko'maklashishi maqsadida tashkil etiladi.

Yakka tartibda ta'lim olishning asosiy ko'rinishlardan biri sifatida repititorlik ta'limi keng taraqqiy etib bormoqda. Ma'ruza umumiyl o'rta ta'lim maktablar hamda yangi turdag'i o'quv muassasalarida 45 daqiqali yoki bir akademik soatdan iborat bo'ladi. Umumiyl qoidaga muvofiq, ma'ruza bir dars davomida oxiriga yetkazilmay qolgan bo'lsa, u yangi mashg'ulotda davom ettiriladi. Har bir mavzu bo'yicha ma'ruza materiallari tushuntirib bo'lingach, o'quvchilar bilan savol javob o'tkaziladi. Har bir mavzu yuzasidan foydalanish lozim bo`lgan adabiyotlar ro'yxati taqdim etiladi. Ta'limning noan'anaviy shakllarini darslarda qo'llash uchun o'qituvchi avvalo yangi pedagogik texnologiyalarni bilishi va ulardan dars jarayonida unumli foydalana olishlari lozim. Pedagogik texnologiya — bu o'qituvchining o'qitish vositalari yordamida o'quvchilarga muayyan sharoitda ta'sir ko'rsatishi va aks ta'sir mahsuli sifatida ularda oldindan belgilanden shaxs sifatlarining jadal shakllanishini kafolatlaydigan jarayondir. Dars jarayonida "Aqliy hujum", "Kichik guruqlar bilan ishlash", "Kichik ijodiy guruhdagi ishlash", "Zamonaviy o'qitish vositalari bilan ishlash", "O'z o'rningni top" kabi metodlardan foydalanish katta samara beradi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, maktablarda mehnat darslarida turli noan'anaviy dars usullaridan foydalanish mumkin, qaysi usuldan foydalanish esa, o'qituvchi mahorati a o'quvchilar qiziqishlariga bog'liq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R. Mavlonova, X. Sanaqulov, D. Xodiyeva. Mehnat va uni o'qitish metodikasi. Toshkent. Nizomiy TDPU. 2007
2. X. Sanaqulov, M. Haydarov. Boshlang'ich sinflarda mehnat fanidan amaliy ishlari. Toshkent. 1994
3. R. Mavlonova, M. Satbayeva. O'quv ustaxonasida amaliy mashg'ulot. Toshkent. 2010

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA TOPISHMOQLAR ORQALI AHLOQIY TARBIYANI SHAKLLANTIRISH

*Shirinova Yulduzxon Obidovna
Beshariq tumani 44-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
tel: 99-641-63-42
e-mail:shirinova@mail.ru*

Annotatsiya: maqolada boshlang'ich sinflarda o'quvchilarga topishmoqlar o'rgatish metodikasi, topishmoqlar orqali o'quvchilarga tarbiya berish usullari yuzasidan tavsiyalar berilgan

Kalit so'zlar: topishmoq, ahloqiy tarbiya, o'quvchi tarbiyasi, zukkolik

Jamiyatning barcha sohalariga mos topishmoqlar yaratilgan. Bu bola tafakkurini, bilimini, so'z boyligini oshiradi. Yangi topishmoqlar bolalarni ko'roq bilishga undaydi. Yangi topishmoqlar hamma narsalar haqida yaratilgan. Masalan, transort, qurilish mashinalari, asboblari va materiallari haqida, obodanchilikka oid, harbiy mudofaaga oid, maktab va o'quv qurollariga oid, cholg'u asboblari haqida, osmon, er, suv, odam va uning ahzolari haqida, hayvonlar haqida parranda va qushlar haqida, hasharot, daraxt, mevali daraxtlar, mevalar, ekin va o'simliklar, poliz ekinlari, oziq- ovqat, kiyim-kechak va uy jihozlari va xo'jalik asboblari, hazil o'yin so'roqlar haidqa turli-tuman qiziqarli topishmoqlar yaratilgan. Topishmoqlar hamma davrda yaratilgan. Adabiyot tarixiga nazar solsak, topishmoqlarning adabiyot va san'at taraqqiyotiga barakali ta'sir etadi. Bugungi kunda topishmoqlar juda katta ahamiyatga, ma'rifiy-madaniy, tarbiyaviy ahamiyatga ega. Ular bolalar va yoshlарimizning fikri doirasini kengaytirish, topqirligini oshirish, muhokama qobiliyatini o'stirishning muhim estetik vositasidir. Har bir tajribali o'qituchi har bir dars rejasiga topishmoq o'yinlari yoki topishmoqli masalalar berish rejasini tuzib olsa, bolalarning darsga bo'lган qiziqishi ortadi. Eng yaxshi, tajribali o'qituvchi o'z oldiga yana, o'quvchining rahmdillik, o'zgaralarga yordam bera olish, o'zgalar mehnatini hurmat qilish, buyumlarni avaylab ishlatish qobiliyatlarini tarbiyalashni ham maqsad qilib qo'yadilar. Shu bilan bir qatorda o'quvchi nutq boyligini oshirib boradilar. Ahloqning halollik, to'g'ri so'zlik, odillik kabi Me'yorlariga rioya qilish masalasi esa umuman chetda qolardi. Bunga birinchi sabab shu ediki, bu me'yorlar o'ziga xos emas, umuminsoniy qadriyatlar deb hisoblanardi, ikkinchidan esa, kichkintoylar odobining tashqaridan ko'rinishi bu me'yorlar talabiga mos kelar edi. Biroq keyingi yillarda olib borilgan maxsus tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, birinchidan odobning yaxshi tashqi ko'rinishiga ishonib bo'lmas ekan. Bolalar odobining bu qoidalariga o'z yoshlарiga xos kattalarga qulop solish odati kuchi biangina rioya etadi, xolos. Ular bu qoidalarni kattalar bilan munosabatda buzmasalarda, o'z tengqurlari bilan muomalada buzishlari mumkin va bu o'qituvchi e'tibororidan chetda qolaveradi yoki bunga etarli ahamiyat bermaydi. Bu tadqiqotning ikkinchi muhim natiasi shuni ko'rsatdiki, bolaning maktab davridagi ahloqiy tarbiyadagi imkoniyatlari etarli baholanmaydi, demakki undan yetarlicha foydalanilmaydi ham. Ko'pchilik mualliflarning ma'lum qilishicha to'qqiz yoshga kirgan bola o'zini butunlay ahloqiy tuta olishi, ya'ni ahloqiy Me'yorlarga tashqi nazoratsiz, majburlashsiz, o'z manfaatlari va nafsiga qarshi ravishda rioya qila oladi. Ko'pchilik bolalarda Me'yorlarni buzishga ko'ngil ketishida o'zini tiya olish va erkin to'g'ri ahloqiy qaror qabul qila olishning ichki mexanizmlari mavjud bo'ladi va yig'ilib boradi. Me'yorlarga rioya qilishning dastlabki sharti bu bolalar tomonidan ahloqiy ko'rsatmalarining talablarini bilish va tushunishdir. Bu bilimlar bolaga o'zining va o'zgalarning xatti-xarakatlarini ahloq talablariga mos kelishi nutqai nazaridan to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini baholashda asos bo'ladi. Baholash esa, hodisani qanday baholashni bilishdan tashqari, baholovchi shaxsning o'ziga xos bo'lган xolat-munosabatga ham bog'liqdir. Bolalarning ahloqiy qarashlari atrof muhitdagi munosabat kattalarning o'zaro muloqot shakli hamda badiiy adabiyot, xalq og'zaki ijodi namunalari vositasida shakllanadi. Jumladan, Yu. Illarionovaning "Bolalarni topishmoqnig toishga o'rgating" qo'llanmasi, X.Bobomirzaevning "O'zbek bolalar folklorining pedagogik mohmyati va o'quv-tarbiyaviy jarayonda ulardan foydalanish" mavzusidagi nomzodlik dissertatsiyasida ta'kidrlanganidek bolalarning ruhiy ma'naviy olamini rivojlantirish uchun tahlim jarayonida ahloqiy tarbiyaga yo'naltirilgan, ko'rgazmalilik asosida qurilgan mashg'ulot mavzusi bilan aloqador bolalarning real bilishi imkoniyatlariga hamda qiziqishlariga xos, muayyan izchillikda

murakkablik kasb etgan, bolalar faolligini oshirishga qaratilgan topishmoqlarda foydalanish mumkin. Topishmoqlar borliqning keng sohalarini qamrab olganligi bois tarbiyaviy va didaktik imkoniyatlarga boydir. Shuning uchun bolalarni har tomonlama tarbiyalashda, jumladan, ularga ahloqiy tarbiya berishda turli mavzudagi topishmoqlardan unumli foydalanish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mavlonova R, To'raeva O, Xoliqberganov K. Pedagogika. –T.: O'qituvchi, 2001.
2. Mavlonova R , Raxmonqulova N. Boshlang'ich ta'limda innovastiya. Metodik qo'llanma, TDPU, 2007.
3. R.Mavlonova, N.X.Raxmonqulova. Boshlang'ich ta'limning integratsiyalashgan pedagogika. TDPU, 2007.

DARS SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA TA'LIMIY VOSITALARNING O'RNI

*Shomaraliyeva Dildora Maxsudovna,
Namangan viloyati, Chust tumani XTB ga qarashli
54- umumiy ta'lif maktabi boshlang'ich ta'lif o'qituvchisi
Soliyev Elmurod Aliyevich,
NamDU, geografiya fanlari nomzodi, dotsent*

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'lif-tarbiya jarayonining unumdorligini oshirish, yuqori malakali, mutaxassis kadrlar tayyorlashda, ularning kasbiy mahoratini shakllantirishda yangi pedagogik texnologiyalarni o'quv jarayoniga joriy qilishning ahamiyati o'r ganilgan.

Annotation. This article explores the importance of increasing the productivity of the educational process, the introduction of new pedagogical technologies in the educational process in the training of highly qualified, specialized personnel, the formation of their professional skills.

Kalit so'zlar: pedagogik texnologiya, dinamik modellar, kompyuter, animatsiya, verbal vositalar, nonverbal vositalar, vizual vositalar, tabiiy vositalar.

Keywords: pedagogical technology, dynamic models, computer, animation, verbal tools, nonverbal tools, visual tools, natural tools.

2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha harakatlar strategiyasida ta'lif va fan sohasini rivojlantirish uchun uzlusiz ta'lif tizimini yanada takomillashtirish yo'llini davom ettirish, sifatlari ta'lif xizmatlariga imkoniyatlarni oshirish asosiy vazifa sifatida belgiladi. Bu vazifalarni amalga oshirishning eng muhim tomonlaridan biri o'quv-tarbiya jarayonini ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlashdir. Pirovard maqsad ta'lif-tarbiya jarayonining unumdorligini oshirib, yuqori malakali, mutaxassis kadrlar tayyorlash, ularning kasbiy mahoratini shakllantirish hisoblanadi. Yangi pedagogik texnologiyalarni o'quv jarayoniga joriy qilishga oid adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ularda bayon qilingan ishlarning ko'pchiligi gumanitar va pedagogika fanlarini o'qitish jarayoniga bag'ishlangan, boshlang'ich ta'lif fanlarini yangi pedagogik texnologiyalar usulidan foydalanib o'qitishga ilmiy ishlarning ko'pchiligi esa tavsiya va ko'rsatmalar shaklida bayon qilingan.

Yangi pedagogik texnologiyalar o'z ichiga ko'p masalalarni qamrab oladi: jumladan, boshlang'ich sinflarda o'qitildagan ko'pgina fanlarning an'anaviy vositalari yordamida ko'rsatib bo'lmaydigan ko'pgina jarayonlarning dinamik modellarini kompyuter yordamida animatsiya kilib, ulardan foydalanib kompyuter darslarini o'tkazish, shu dasturga kiritilgan ta'lif mavzusiga oid test savollari yordamida o'quvchilarning o'zlashtirish darajalarini aniqlash, dars jarayonida o'quvchilarni faollashtiruvchi, xorijiy davlatlar – Amerika, Angliya, Finlyandiya olimlari tomonidan ishlab chiqilgan va sinovdan o'tkazilgan innovatsion texnologiyalardan foydalanish, shuningdek, mavzuga oid Respublikamizning bugungi kunda keng qamrovli ijtimoiy-siyosiy hayotini bayon etish, qadimiy Sharq mutafakkirlarining ma'naviy meroslaridan darsda foydalanish va boshqalar.

Dars o'tish uchun qaysi texnologiyani tanlab olish o'quv fani va undagi mavzuning xususiyatlaridan kelib chiqadi.

Verbal vositalar. Har qanday yuqori saviyada o'tkazilgan ma'ruza, garchand u faktlarga boy bo'lsa ham, agar uzoq vaqt davom etsa, o'quvchilarning eshitish qobiliyati susayadi va charchaydi. Shuning uchun yangi edagogic texnologiya asosida tashkil etilgan ma'ruzalar samarali bo'ladi.

Ma'ruzachi o'z ma'ruzasini bir necha bloklarga bo'ladi. Har blokni 15-20 minut davom ettiradi va har bir blokdan so'ng to'xtab, savol-javob o'tkaziladi.

Ma'ruza davomida ayrim muammolarni o'rtaga tashlaydi. Shu vaqt oralig'ida bu muammoga o'quvchilarning munosabatini aniqlaydi, ularning fikrlarini tinglaydi. Har bir fikr bildiruvchiga imkoniyatyaratadi. Uning fikri diqqat bilan tinglanadi. Ammo uni tanqid ostiga olmay, boshqalarning fikrlari tinglanadi. Bu holat ma'ruzagaga nisbatan bo'lgan munosabatni ijobjiy tomonga o'zgartiradi, ma'ruzagaga befarq qaramaslikka sabab bo'ladi. O'quvchi-o'quvchilarni suhabatga tortish 5 minut davom etadi.

O'qituvchi o'quvchilarning qiziqish, intilish, mas'uliyati oshib borishni kuzatib boradi. Darsni davom ettiradi va shu hol takrorlanadi. Shu davr ichida doimo faol ishtirot etuvchilar, teran fikr bildiruvchilar o'qituvchining tayanchiga aylanadi.

Dars mashg'uloti davomida mavzuni sekin-asta o'quvchining kundalik faoliyatiga bog'lash

boshlanadi, asta-sekin ularga ham qisqa munozaralar asosida javob topiladi.

Shu holda kechgan o'quv mashg'ulotlarida o'quvchilar vaqt qanday o'tib ketganini bilmay qoladilar. Darsning yana davom etishini xohlab, befarqlik o'rnini hushyorlik, ichki intilish, yechim qidirish egallaydi, o'zлari ham yechimni topishda shaxsan ishtirok etishga hissa qo'shishga intiladilar.

Bunday ma'ruzalar har ikki tomonning o'zaro faolligini oshiradi. Navbatdagi munozaralarga chorlaydi.

Noverbal vositalar. Noverbal vositalari mimika, qo'l, gavda harakatlari orqali biror ma'nomazmanni ifodalash yoki ta'kidlashdan iborat. Noverbal vositalar jiddiy ahamiyatga ega bo'lib, ularning o'rnini boshqa narsa bosa olmaydi. Insonning har bir harakati ma'lum ma'noga ega bo'lib, bu harakatlarni turli xalqlarda turlicha tushuniladi. Bu harakatlarni noverbal nutq deb nomlash qabul qilingan. Noverbal nutq insonning u yoki bu muskullari harakati, shu jumladan, uning fikrlashi ham undagi ma'lum muskullar harakatidan iborat ekanligini eslatib o'tish maqsadga muvofiq. Ayrim holatlarda imo-ishora qilib qo'yishning ta'siri gapirgandan ko'ra kuchli bo'lishi mumkin.

Vizual vositalar. Vizual (ko'rgazmali) vositalar pedagogik texnologiya jarayonida o'quvchi-o'quvchilar ko'z bilan ko'rishlari uchun mo'ljallangan barcha vositalarni o'z ichiga oladi. Bularga doskadagi yozuv va boshqa tasvirlar, kitoblardagi yozuv va tasvirlar, tarqatma materiallar, o'quv plakatlari, foto suratlar, tasviriy san'at asarlari, video, kino tasvirlar, jonivorlar, o'simliklar, tabiat ob'ektlari, turli buyumlar va boshqalar kiradi.

Ko'rgazmali vositalarning pedagogik texnologiyada qo'llanilishi o'quvchilarga o'rgatish kerak bo'lgan axborotga tegishli mazmunni turli shakl va usullarda ko'rsatish orqali tez, aniq va to'g'ri tushuntirish imkoniyatini beradi.

Audio vositalar. Audio vositalar eshitish orqali axborotni o'rganish, o'zlashtirish imkoniyatini beradi.

Hozirda ko'proq audiovizual vositalar, ya'ni bir vaqtida eshitish va ko'rishga xizmat qiluvchi vositalar: kino va boshqa ovozli video tasvirlardan foydalaniladi.

Aslida esa amaliyotda mavjud sharoit va vaziyatdan kelib chiqqan holda, ijodiy yondashuv asosida mavjud vositalardan kompleks foydalanish eng yaxshi samara berishi mumkin.

Tabiiy vositalar. Tabiiy vositalarga pedagogik texnologiya jarayonida o'rganish ko'zda tutilgan mazmunga tegishli barcha tabiiy narsalar kiradi. Bular odam va jonivorlar, o'simliklar va tabiat, asbob-uskunalar, buyumlar, mashinalar, mexanizmlar, inshootlar va shu kabilardan iborat.

O'quvchi va o'qituvchi uchun zarur o'quv anjomlari hamda jihozlari pedagogik texnologiyaning zarur vositalari hisoblanadi.

Umuman ta'lim samaradorligi va sifati hozirgi kunda ko'p jihatdan barcha turdag'i zarur vositalarning sifati va ulardan yuqori samaradorlik bilan foydalana bilishga bog'liq. Bu vositalardan to'g'ri va unumli foydalanish o'qituvchining malaka, mahorat, ijodkorligi, izlanuvchanligiga bog'liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha harakatlar strategiyasi. Xalq so'zi gazetasi. 28 (6722)-son. -Toshkent. 2017 yil 8 fevral.
2. Ishmuxamedov R.J. "Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini os-hirish yullari". – T.: TDPU, 2007
3. N. Azizzxo'jaeva "Zamonaviy pedagogik texnologiyalar" Toshkent. 2006
4. Ishmuxamedov R.J. "Ta'limda innovatsion texnologiyalar". – T.: TDPU, 2008.
5. Xujaev N.X., Xodiev B.Yu., "Yangi pedagogik texnologiyalar. O'quv qo'llanma. – T.: «Fan», 2002.

YOSHLAR ORASIDA SHUKRONALIK HISSINI RIVOJLANTIRISH, SUITSID MUAMMOSINING YECHIMLARI.

*Sultonova Nodira Rashid qizi
Urganch davlat universiteti Pedagogika fakulteti talabasi*

Annotatsiya: O'zbekistonda yoshlarning ijtimoiy va siyosiy hayotdagi o'rmini kuchaytirish bo'yicha qator ustuvor vazifalar belgilanib, amalga oshirilib kelinmoqda. Zero, ertangi kunimiz egalari bo'lgan yoshlar mamlakatimizda ularga yaratilayotgan keng imkoniyatlardan unumli foydalanib, el-yurt ravnaqiga o'z hissalarini qo'shadilar.

Kalit so'zlar: shukronalik hissi, axborot xuruji, suitsid xulq, depressiya, affekt.

Ma'lumki bugungi kunda yoshlar orasida G'arb mamlakatlariga xos madaniyat turlari yoki yoshlarning bo'sh vaqtlarini ijtimoiy tarmoqlarda o'tkazishi yoshlarning ta'lif olishga va kitob o'qishga bo'lgan ishonchini so'nishiga olib kelmoqda. Bu esa albatta jamiyatda g'oyaviy bo'shlinqning yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda. Bugungi kunning mafkuraviy manzarasi bilan aytadigan bo'lsak internet tarmoqlari orqali qo'shtirnoq ostida ba'zi yovuz kimsalar o'zlarining qabix maqsadlariga erishish uchun yoshlarni aldar turli yomon yo'llarga ham boshlamoqdalar. Bu holatlar turli ko'rinishlari namoyon bo'lmoqda. Keyingi vaqtarda yoshlar orasida o'zini -o'zi o'ldirish yoki ilmiy til bilan aytganda "suitsid" holatlari sodir qilinayotganligi jamiyatda bizning yordamimizga muhtojlar borligidan ya'ni ularni qo'llab -quvvatlashlarimiz, uchun to'g'ri yo'lga boshlashimiz va hayotga nisbatan oz bo'lsada motivatsiya berishimiz kerak bo'lgan insonlar ko'p ekanligini his qilamiz.

Suitsid amal ixtiyoriy, mustaqil va ko'ngilli ravishda o'z joniga qasd qilishdir. U amalga oshsa ham, oshmasa ham, suitsid hisoblanadi. O'z joniga qasd qilish, shu Shaxsning o'zi tomonidan yoki uning talabi bilan tashqi ta'sir ostida yuz berishi mumkin.

Mashhur AQSh psixologgi Jim Ron "Borining qadriga yetmay, ko'prog'iga erishib bo'lmaydi. Shukronalik yangi g'oyalar uchun imkoniyat yaratib beradi"-deydi. Haqiqatdan ham barcha narsani shukronalikdan boshlamoq lozim. Chunki shukronalik bilan yashamoq insonga halovat va xuzur bag'ishlabgina qolmay tushkunlikka tushushdan, depressiyadan saqlaydi.

Psixologiya fanidan shukronalik turmush, oila, ish faoliyati va boshqa jabhalarga uyg'unlik beruvchi fazilat deb e'tirof etiladi.

Shukronalik asosan minnatdorlik orqali ifoda etiladi. Minnatdorlik-ne'matlarni tan olish bo'lib, katta jasorat, yaxshillik qilish bilan barobardir. Ayrim mutaxassislar "shukronalik" tushunchasini "sehrli kuch" deb atashadi.

"Transferring" (Hayot oqimlarida suzish) kitobi bilan shuhrat qozongan psixolog Vadim Zeland noshukrlik haqida "Nimadandir qattiq norozi bo'lishi, shu narsani istash bilan barobar. Negaki, siz hayot oqimiga qarshi boryapsiz. Muvozanat saqlanishi uchun, bu kurash sizning zararingizga hal bo'ladi. Ya'ni shunday ayanchli ahvolga tushasizki, avvalgi ahvolingiz holva bo'lib qoladi. Pulsizlikdan noligan insonning biri ikki bo'lmaydi, salomatligi yomonlashadi va agar noshukrlikda davom etaversa, har tomonlama boshqalarga qaram bo'lib qoladi. Har qanday qiyin vaziyatda inson o'zini qo'lga olishi kerak. Ahvolingiz qancha yomon bo'lsa, shunchalik yaxshi bo'lishiga ishoning. Tasavvur qiling, istagan narsangizga erishib bo'lgansiz, ko'nglingiz hotirjam va bundan qoniqish hosil qiling. Shundagina niyatingiz amalga oshadi"-deydi. Qalbida shukronalik tuyg'usi jo'sh urib turgan har qanday yosh avlod o'zini zalolat botqog'iga otmaydi, hayot zavqini tuyib yashash uchun yetarlicha sabab topa oladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

- 1."Yuksak ma'naviyat-yengilmas much" I.A.Karimov 2008.
- 2."O'zbekiston Mustaqillikka erishish ostonasida". I.A.Karimov. 2011
- 3.Psixogiy .uz

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA QO'LLANILADIGAN METODLAR

*To'rayeva Xolsoat Norqo'chqorovna
Bandixon tumani 5- Umumiy o'rta maktabning
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Телефон:+99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru*
*Altiboyeva Surayyo Abdullayevna
Termiz shahar 22- Umumiy o'rta maktabning
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Телефон:+9983-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru*

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinflarda o'qish darslarining vazifalari, o'quvchilarning o'qish malakasini takomillashtirish va o'qish samaradorligini oshirishda qo'llaniladigan metod va usullari haqida yoritilib ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: Motivlar, metod, reproduktiv, voqeа, so'z, ibora, o'qish, didaktika, tasavvur, nutq va tafakkur.

Davlatimiz rahbari prezidentlik faoliyatining dastlabki kunlaridan boshlab yurtimizda innovatsion va kreativ fikrlaydigan, zamonaviy kadrlar tayyorlash, yoshlarni vatanparvarlik ruhida, yuksak ma'naviyat egalari etib tarbiyalash, shu maqsadda ta'lim tizimini takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratib kelmoqda. Haqiqatan ham, jahondagi rivojlangan davlatlar tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, ularda jamiyat hayotini o'zgartirishga qaratilgan islohotlar avvalo ta'lim tizimidan, bog'cha, maktab, tarbiya masalasidan boshlanganini ko'ramiz. Chunki maktabni o'zgartirmasdan turib, odamni, jamiyatni o'zgartirib bo'lmaydi. Ta'lim va tarbiyaning asosi, poydevori bu – mакtab.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonining ta'sirchanligini oshiradi, o'quvchilarning mustaqil fikrlesh jarayonini shakllantiradi, o'quvchilarda bilimga ishtiyooq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o'zlashtirish, ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko'nikma va malakalarini shakllantiradi.

Insonning shakllanishi va ma'naviy yuksalishida ona tili va o'qishning o'rni beqiyosdir. Barcha bilim va tajribalar ushbu fanlar orqali shakllantiriladi. Shuning uchun ham birinchi sinfdanoq ona tili va o'qish fanlarini o'qitilishiga alohida e'tibor qaratmoq joizdir.

O'quvchilarda ijobiy tasavvur, nutq va tafakkurni o'stirish. Qadim-qadimdan ardoqlanib kelingan kitobga mehr-muhabbatni tarbiyalash, uni e'zozlashga o'rgatish. O'quvchilarni mustaqil fikrleshga, fikrlarini erkin bayon etishga o'rgatish.

O'qish inson hayotida muhim ahamiyatga ega. O'qishni bilmagan odamning ko'zi ojiz kishidan farqi yo'q. O'qish faoliyati boshlang'ich sinflarda barcha fanlarda amalga oshiriladi, lekin o'qishga o'rgatish o'qish darslarining asosiy vazifasidir. Kichik yoshdagagi o'quvchini o'qishga o'rgatishda ularning umumiyl rivojlanishi, psixologiyasini hisobga olish zarur. O'quv materialining hajmini oshirib yuborish, tinmay bir maromdagagi o'qishni tashkil etish bolani o'qish mashg'ulotidan beziradi. O'quvchilarni qiziqarli topshiriqlar, didaktik o'yinlar asosida o'qitish o'qishga o'yin tusini beradi. Bola o'ynab charchamagandek, o'qib charchaganini sezmaydi. Didaktik jarayon uchta bir-biri bilan bog'liq komponentlardan iborat:

Motivlar, O'quvchining o'quv-bilish jarayoni, boshqarish Didaktik jarayonning samarali o'tishida bu komponentlar muhim o'rinn tutadi. I-sinfda o'qish darslari bir qancha vazifalarni bajaradi:

O'quvchilar asar mazmunini to'g'ri idrok etishlari, bilimlarini mukammal egallashlari, hayot haqida ma'lum tasavvurga ega bo'lishlari zarur. Bo'g'in tuzilishi murakkab bo'lмаган so'zlarni bo'g'inlab to'g'ri o'qish. Bolalar hayoti bilan bog'liq bir bo'g'inli, ikki bo'g'inli so'zlarni bir tekis o'qishlariga erishish. Buning uchun o'qituvchi o'qiladigan asar matnini o'rganish jarayonida o'qilishi qiyin o'rinnlarni belgilashi va o'qishni differensial usulda tashkil etishi, ya'ni o'qilishi qiyinroq o'rinnlarni yaxshiroq o'qiydigan o'quvchilarga, oson o'qiladigan o'rinnlarni o'qish malakasi bo'sh o'quvchilarga o'qitishni mo'ljallashi lozim. Bog'in tuzilishi murakkab so'zlarni kartonga

solib yoki xattaxtaga bo‘g’inlarga bo‘lib yozish, jo‘r o‘qitish usulidan foydalanish, so‘z ma’nosini izohlash yo‘li bilan to‘g’ri o‘qishni amalga oshirish kerak. 1-sinflarda o‘qishning ovoz chiqarib, ba’zan shivirlab o‘qish turidan foydalanish talab etiladi. Chunki o‘qituvchi o‘quvchilarining to‘g’ri o‘qishini hisobga olish va to‘g’irlash imkoniyatiga ega bo‘lishi lozim. O‘qish darslarida turli janrdagi asarlarni o‘rganishda ham o‘quvchilarining badiiy asarni chuqur o‘zlashtirishlarini, asarni tahlil qila olishlarini ta‘minlashi kerakligini hisobga olgan holda metod tanlashga e’tibor qaratildi. O‘qish darslarida izohli o‘qish, ijodiy o‘qish, yarim izlanishli, reproduktiv metodlardan foydalanish mumkin. Izohli o‘qish boshlang’ich sinf o‘quvchilarining yoshi va saviyasiga mos bo‘lgan, ularning asta-sekin o‘sishini ta‘minlaydiga metod ekanligi uzoq yillik tajribalarda sinaldi. Izohli o‘qish ongli, tushunib o‘ylab o‘qishga o‘rgatadi. Izohli o‘qish tamoyillari:

Ijodiy o‘qish asar o‘qib berilgach, o‘quvchilarda hosil bo‘lgan tasavvurni aniqlash maqsadida o‘tkaziladigan suhbatda, hikoyalardagi lavhalarga sarlavha topishda reja tuzishda, asar ustida ijodiy xarakterdagи yozishda o‘quvchilarini faollashtiradi.

Reproduktiv metoddan asar matni qismlarga bo‘linadi, yozuvchining aytmoqchi bo‘lgan fikriga o‘quvchilar diqqatini tortib, uni aniqlab, yozuvchi voqeani ifodalashda foydalangan so‘z, ibora ifodalarni aniqlab ko‘rsatadi, ularga yuklatilgan ma’noni o‘quvchilar bilan birga aniqlaydi. Bular o‘quvchilar uchun bir ko‘rsatma vazifasini bajaradi. O‘qituvchining yo‘llovchi savollari yordamida bu vazifani o‘quvchilar o‘zlarini mustaqil bajaradilar.

Xulosa qilib aytganda, o‘qish fanida bu metod va usullardan foydalanish o‘quvchining o‘qish malakasini takomillashtirib, mustaqil fikrlash va og’zaki bayon eta olish malakalarini shakllantirib rivojlantiradi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Safarova R.G., Abdullayeva B.S. Boshlang’ich ta’lim konsepsiysi.- Toshkent, 2019.
2. E. Shodmonov, G.Eshturdiyeva 1-sinfi uchun darslik Toshkent — 2017yil.
3. <https://www.pv.uz>

KITOB O'QING, ORZULARINGIZGA YETASIZ

*Toshboltayeva Dilrabo Mahmudovna
Andijon viloyati Marhamat tumani 3-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi.*

Annotatsiya: ushbu maqolada kitob mutoalaasining yoshlar tarbiyasiga tutgan o'rni haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: bilim, kitob, mutolaa, tafakkur, insoniyat, komillik, kamolot.

Kitob – bilim manbayi.Qadimdan xalqimiz kitobni nonday qadrlab kelgan.Kitobga muhabbat , uni o'qishga ishtiyooq xalqimizga xos qadriyatdir. Bilim va odob-axloq egallshda kitob bizga yaqindan yordam beradi.Buyuk insonlar kitobni do'st tutib komillikka erishganlar.

Kitob o'qigan inson bilimi yuksak tafakkuri bilan ajralib turadi.So'z boyligi oshadi, nutq madaniyati yuksaladi.

Kitob – tafakkur qanoti., aql chirog'i va qayrog'i, baxt kaliti, eng sodiq va foydali hamrohdir.Kitob – insoniyatning eng kata boyliklaridan biri bo'lib, o'zligimizni va dunyonи anglashimizga yaqindan yordam beradi.

Dono davlat rahbari, Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov O'zbekiston-ni har tomonlama rivojlantirdi, xalqimizning dunyoqarashini o'zgartirdi, mustaqillikning ilk yillardan barkamol avlod ta'lif-tarbiyasinidavlat siyosati darajasiga ko'tardi.Mamlakatimizda bizning bilim olishimiz, sog'lom bo'lishimiz uchun sharoitlar yaratildi, ta'lim maskanlarida kitob fondi, zamonaviy kutubxona, axborot resurs markazlari bunyod etildi.

Bu ezgu ishlar Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan yangi pog'onaga ko'tarildi. Ayniqsa, kitob va mutolaaga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Darvoqe, mutolaa xotirani kuchaytirib, fikrlash qobiliyatini yaxshilaydi, tushkunlikka qarshi kurashishga yordam beradi.Har safar kitob o'qilganda miya faol ishlaydi.Chunki miya olinayotgan ma'lumotnisaqlash uchun yangi tolalarni yaratadi.

Kitob o'qiydigan insonlarda fikrlash qobiliyatini yuqori bo'ladi.Kitob o'qish inson qalbini go'zallashtiradi, hayotdagи maqsadini aniqlashga va qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi. Kitobxon insonlar hayotda ham faol bo'lishadi, muvaffaqiyatga tez erishadilar.

Mutolaa xotirani va fikrlash qobiliyatini yaxshilaydi, so'z boyligini oshiradi, chet tilini o'rganishni osonlashtiradi, tinglash va ijodkorlik qobiliya-tini rivojlantiradi.

Bizning dono bobomiz hikmatlarni tunganmas xazinaga o'xshatish-gan.Xazinadagi tillakumush kamayadi, hatto tugashi mumkin.Lekin kito-dagi hikmatlarni o'qigan odam tunganmas xazinaga ega bo'ladi, aqli boyiydi.

Qadimda ota-bobolarimiz kitobni qo'llariga olganda avval o'pib, ko'zlariga surtganlar.Keyin esa uni ochib o'qishgan.Bu ularning "Bizga bilim berding, seni ko'z qorachig'idek asraymiz" degani bo'lgan.

Kitob – sehrli olam.Unga bir sho'ng'isang, qachon chiqib ketishingni bilmaysan.Inso kitob bilan do'st tutinar ekan, u hech qachon to'g'ri yo'ldan adashmaydi.

Kitob o'qish va ilm o'rganish uchunyoshlik davri enngt qulay hisoblanadi.Yoshlikda o'rganilgan ilm toshga o'yilgan naqshdir.Ayni kelajakka poydevor qo'yadigan yoshda vaqtimizni foydali ishlarga sarf-lash, bilim olish, ko'p kitob o'qish eng to'g'ri yo'ldir.

Kitob – insonning eng kata boyliklaridan biri bo'lib, o'zligimizni anglashimizga yaqindan yordam beradi.Dunyoda eng zo'r, kerakli va hamma narsadan xabardor qiluvchi narsa albatta kitobdir.

O'tmishdan hikoya qiluvchi tarix, bugunni aks ettiruvchi ko'zgu, ertangi kunni aytib beruvchi mo'jiza albatta kitobdir

"Kitob barcha bunyodkorlik, yaratuvchanlik va aql-idrokning, ilm-u donishning asosidir, hayotni o'rgatuvchi murabbiyidir", degan edi buyuk sarkarda Amir Temur.

Buyuk insonlar kitobni sevib, o'zlariga yaqin do'st bilib,e'zozlab kelgan.Biz ham bilimlar xazinasi bo'lgan kitobga mehr qo'yaylik, uni asrab-avaylaylik !Do'stlar, bu kitoblardan kelajak avlod ham foydalansin.Bizning Vatanimizga munosib farzandlar bo'lib kamol topi-shimizda, albatta, ilmga kon kitobning o'rni beqiyosdir.Kitob – insoni-yatning bebaho ma'naviy va madaniy merosidir.U saodat sari yetak-lovchi mayoqdir.

Aziz bolajonlar! Kelajakda ota-onangizning orzularini ro'yobga chiqarmoqchiisiz? Barcha narsaga ega katta odam bo'lmoqchimisiz? Baxtli hayot kechirmoqchimisiz? Unda ko'proq kitob o'qishga odatlaning. Kitobni seving, butun umr u bilan do'st bo'lib qoling.

Hozirgi karantin vaqtida kitoblar o'qish uchun vaqtingiz albatta yetarli. Bo'sh vaqtingizdan unumli foydalanib, ko'plab kitoblar mutolaa qiling, ma'naviyatingizni yuksaltiring, dunyoqarashingizni boyitgan holda doimo insonlarning olqishini olishga erishing!

BOLALARDA PSIXIK RIVOJLANISH VA TA'LIM

*Toshkenboyeva Fotima Abdurazzakovna
Angren shahar 9-sonli Imkoniyati cheklangan bolalar
uchun ixtisoslashtirilgan yordamchi maktab psixolog
Tel; +99893 556 75 05
e-mail: fotima_75t@mail.ru*

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarning go'daklik paytidan yetuklik paytigacha bo'lган oraliqda psixik rivojlanish davrlari, bolalarni tashqi muhitga anglashni yo'naltirish, yoshlarni o'qishga bo'lган qiziqishlarini oshirish metodikalari va iste'dodlarini yuzaga chiqarish usullari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: tabiiy iste'dod, psixologik rivojlanish, psixik rivojlanish, motiv, maqsad, ob'ekt.

Inson psixikasi doimo rivojlanishda. Bola insoniyat tarixi davomida jamg'argan tajribalarni o'zlashtirishi jarayonida rivojlanadi. Bu jarayon kattalar tomonidan doimiy nazorat, ya'ni ta'limgarishda amalga oshadi. Ta'limgarishda bolaning psixik rivojlanishi jarayonida belgilovchi rol o'ynaydi. Ta'limgarishda iste'dod, ijtimoiy muhit va u yoki bu yosh uchun samarali, tushunarli ta'limgarishda usullariga asoslanadi. Shunday qilib, shu narsani ko'rish mumkinki, go'daklikda ko'rgazmali-harakatli fikrlash, keyin esa ko'rgazmali-obrazli, og'zaki-mantiqiy, mavhum, umumiy nazariy fikrlash turulari paydo bo'ladi.

Rivojlanish jarayonida faqat bilim va harakat usullarining o'zgarishi, murakablashishi sodir bo'lmaydi. Bolaning psixik rivojlanishi uning butun shaxsidagi o'zgarishlar, ya'ni shaxsning umumiy xususiyatlari rivojlanishini o'z ichiga oladi. Rivojlanish dinamikasiga quyidagilarni kiritish mumkin:

a) bola shaxsini yo'naltirishdagi umumiy xususiyatlari (o'qish, anglash, atrofdagilar bilan munosabat), b) faoliyatining psixologik tuzilishi xususiyatlari (motiv, maqsad, ob'ekt) va c) anglash mexanizimining rivojlanish darajasi.

SHunday qilib, bolaning butun rivojlanish jarayonini uch qismga bo'lish mumkin: a) ta'limgarishda bilim va faoliyat usullarining rivojlanishi,

b) egallangan usullarni tatbiq etish mexanizmlarining psixologik rivojlanishi,

c) shaxs umumiy xususiyatlarining rivojlanishi (yo'naltirilganlik, faoliyatning psixologik tuzilishi, anglash va fikrlash). Ko'rsatilgan rivojlanish yo'llarining har biri o'ziga xos. Bu yo'llarning barchasi o'zaro bog'liqlik va faqat birgalikdagina **psixik rivojlanish** deb ataluvchi shaxsdagi o'zgarishlar jarayonini tashkil etadi.

Ta'limgarishda tarbiya jarayonida bola psixik rivojlanishining asosiy yo'llari.

Inson psixik rivojlanishining ijtimoiy shartliligi rivojlanish jarayonini bilim va ko'nikmalarning oddiy to'planib borishiga bog'lash mumkinligini anglatmaydi. Inson psixik rivojlanishining ijtimoiy tabiatini hisobga olish mazkur jarayonning murakkabligi va ko'pqirraliligidagi tushunish imkonini beradi, chunki faqat shunday yondashuvdagina rivojlanish u yoki bu alohida vazifalarning miqdoriy ortishi emas, aksincha insonning umuman rivojlanishi sifatida namoyon bo'ladi.

Ta'limgarishda psixik rivojlanish mazmuni. Bilim va faoliyat uslubining murakkablashishi ta'limgarishda bolalar rivojlanishining asosiy va belgilovchi tomonini tashkil etadi. Masalan, shveysariyalik psixolog J.Piaja o'zi olib borgan tadqiqotlar asosida ta'kidlashicha, 7-8 yoshdan kichik bolalar raqam bilan bog'liq faoliyatga qodir emas. SHuningdek, bolaning psixik rivojlanishiga ta'limgarishda mazmunining o'zgarishi va uning ta'siri haqida L.A.Venger, P.YA.Gal'perin, D.B.El'konin, V.V.Davidov va boshqalar yozgan.

Usul va bilimlarni qo'llash psixologik mexanizmlarining rivojlanishi. Faoliyatning umumiy turi aniqlangach, bolalar tomonidan ayni usullar turli darajada qo'llanilishi mumkin. O'quvchilar faoliyatning nisbatan Yuqori shakllari va turlariga (shuningdek, aqliy) masalan, aniq va abstrakt bilimlarni bog'lay olish va o'zaro nisbatini aniqlay bilishga o'rgatilishi lozim.

Shaxs umumiy xususiyatlarining rivojlanishi. Rivojlanish jarayonida faqat bilim va faoliyat usullarining o'zgarishi va murakkablashishi sodir bo'lib qolmaydi. Bolaning psixik rivojlanishi uning butun shaxsidagi o'zgarishlarni, ya'ni shaxs umumiy xususiyatlarining rivojlanishini o'z ichiga oladi. Rivojlanish jarayonida bolalar psixik faoliyatining turli jihatlari

o‘zgaradi, usullar yig‘ilishi va o‘zgarishi sodir bo‘ladi. Bola ko‘p miqdordagi turli harakatlarni bajara oladi, bilim va tasavvurlari o‘zgaradi. Mazkur o‘zgarishlar ichidan nisbatan umumiy va belgilovchi o‘zgarishlarni ajratib ko‘rsatish mumkin bo‘ladi. Ular quyidagilar:

1.Bolaning shaxsiy yo‘naltirilganlik xususiyatining umumiy rivojlanishi. Unga uch turni kiritish mumkin: a) ta’limiy yo‘nalganlik (yaxshi o‘qish, yaxshi baho olish), b) bilim olishga yo‘nalganlik (masalalarini hal etish, yangi vazifalar olish), v) atrofdagilar bilan munosabat.

SHunday qilib, shaxsiy yo‘nalganlikni hisobga olish maktab o‘quvchilari ta’limi (bilim va usullarni egallah) va tarbiyasini (shaxsiyat rivojlanishi) yanada samarali amalga oshirish uchun birinchi va zarur shartdir.

2. Faoliyat psixik tuzilishining rivojlanishi (motiv, maqsad, ob’ekt). Masalan, maktab o‘quvchilari bog‘chaga sovg‘a uchun archa o‘yinchoqlarini tayyorlashadi. **Motiv** – turlicha (bolakaylar ko‘nglini olish, o‘qituvchi talabini bajarish, jarayonning o‘zidan qoniqish). **Maqsad** – archa uchun o‘yinchoqlar tayyorlash. **Ob’ekt** – o‘yinchoqlar tayyorlanadigan materiallar.

3. Ong mexanizmining rivojlanishi. Bu fikriy faoliyatning ko‘rgazmali-harakatli, ko‘rgazmali-obrazlidan abstrakt, nazariya o‘zgarishidir. Bolada tushunchalar va tushunchalar tizimi muntazam shakllanib boradi. Bolaning anglash va fikrlashining rivojlanishi darajasi qancha Yuqori bo‘lsa, u o‘zlashtirgan, foydalanayotgan tushunchalar shuncha murakkab bo‘ladi.

Bilim, uni qo‘llash mexanizmlari va shaxs umumiy xususiyatlari rivojlanishining pedagogik shartlari ta’lim jarayonida bolalar rivojlanishining umumiy qonuniyatlariga bog‘liq. Bola psixik rivojlanishining turli taraflari uchun alohida, aniq pedagogik shartlarni ham inobatga olish muhim. O‘qish jarayonida o‘quvchilar turli o‘quv predmetlari bo‘yicha bilim va harakat usullarini egallaydilar. O‘qishning har xil turlari bo‘yicha yangi bilim va mahoratlarni egallab borish bilan bir qatorda bu shartlar bilan muvofiq ravishda bola psixikasi ham rivojlanib boradi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Nishanova E.T. Bolalar psixik taraqqiyoti muammolari bo‘yicha psixologik maslahatlar berish. T., 1997.
2. G‘oziev E.G. Psixologiya (Yosh davrlari psixologiyasi). T., 1994.
3. G‘oziev E.G. Umumiy psixologiya: darslik. I, II kitob. T., 2002.

AUTHENTIC MATERIALS IN ENGLISH CLASSES

*Tukboyeva Makhbuba Hamrokulovna,
Mukhammadova Zarnigor Murtazoyevna
an English teacher of the secondary school №20
Navai region, Kyzyltepa district*

Abstract: The presented article deals with the issues of using authentic materials, especially videos in English classes. The authors list the advantages of using video in learning foreign languages and share the ways of designing activities with the video. The article is helpful for teachers to design their learning materials.

Key words: authentic material, realia, video, motivation, critical thinking, communication skills, real life situations, target language, capture attention, relaxed atmosphere.

There are many opportunities for the teachers to motivate their learners to learn foreign languages. We should work hard and find different, interesting, fruitful materials to work with. We should bring various new teaching techniques into our classroom. This encourages learners to communicate with the language, use critical thinking and practice their communicative skills and study for themselves. Moreover, it gives them opportunities to experience English in real life situations and learn the target language effectively.

Teachers have possibility to use different kind of materials like realia, representations, text book materials as well as authentic materials. Let's give some clarification to the term "authentic material". In methodological and pedagogical literature the term "authentic material" is defined in various versions. Harmer (1994) defines authentic materials as materials which are designed for native speakers; they are real texts; designed not for language students, but for the speakers of the language [2]. Sally Ianiro mentions that, "Authentic materials are not created specifically to be used in the classroom, but they make excellent learning tools for students precisely because they are authentic" [3]. Jabborova points that, "English as a second language (ESL), adult secondary education (ASE), and adult basic education (ABE) students all can benefit from using authentic materials" [1]. And obviously all this points have a main common idea which is the real language can be used in learning purposes.

There are a great number of types of authentic materials teachers can use in their learning classes. Newspapers, radio broadcasts, television programs, advertisements, cartoons, movies and so on. One of the effective ways of motivating learners to learning process is using videos. If we use videos our learners can retain more information, understand concepts more rapidly and are more enthusiastic about what they are learning. With video learners often make new connections between topics, and discover links between these topics and the world outside the classroom, as video brings the outside world into the classroom. We now have more access than ever to videos. Newscasts, advertisements, comedy routines, documentaries, dramas are always available on the internet. Some teachers feel that watching a video is entertainment rather than education. However, if we think of a video as a text - a source of information - and we create a lesson around it that helps learners develop language, then, we can use video to capture and hold learners' attention, while at the same time teaching them.

Video can also provide a good reference point for critical thinking: for example, in considering advertisements, learners can develop the skills of considering motivation, whether or not supporting details are valid, and so on.

After we have thoroughly exploited a video as a language input, we can then use it as a model for learner output. Learners can also perform 'videos' live in the classroom, focus on the content rather than the medium. If we think of video as something we can switch on to entertain learners and give ourselves a rest, then we are missing a real opportunity. Video, like any stimulus we bring into the classroom, needs a teacher's expert touch to turn it into a great lesson. There were a great number of activities on using videos in English classroom. If each teacher uses those activities during the class, learners can learn English language easier and faster. We think that using videos in classroom can be a great way for even lower level students to pick up new vocabulary and expressions. Below we are sharing with our lesson on using video "The Last Leaf" with the

secondary school learners. We began the lesson with Lead-in activity, where we explained that we were going to watch a video in English, which was entitled “The Last Leaf” and asked to predict the plot of the video according to the title. In order to involve learners we gave them some questions. Any ideas of learners were accepted and written on the board.

- “ What does the title “Last leaf” mean?
- “ What case do you use the word “last”?
- “ Will it be a sad story or a fun?
- “ When do you think the event happened?

Then we told the name of the author of the story, O’Henry and asked if learners knew any information about him. “O’Henry was an American short story writer. His real name was William Sydney Porter. He wrote about life of simple people”

The second activity was a pre-watching one, where we introduced new vocabulary and developed learners’ ability to use them in their speech. We wrote some names of people and placed on the board and worked with their right pronunciation (Johnsy, Sue, Behrman, Greenwich Village). Then we paired the learners and gave handout with new words (artist, medicine, ill, pneumonia, coughing, exhausted, drenched, frozen, fall, die). Learners learnt the words by matching them with their descriptions. After it they explained the usage of the words by giving situations with them. We asked learners to predict the content of the film they were going to watch after they had learned the key words of the video. In the while-watching activity, the objective of which was to develop learners’ ability to listen and understand English speech, notice interesting facts, connect them with the plot of the film and to retell the event in the video, we asked learners to watch the film for the first time and then answer the questions.

In the post-watching activity we aimed to develop learners’ ability to use the learned vocabulary and information in another context, to develop learners’ skills of working with other members of the group. We distributed 3 different handouts to groups. Groups should retell the plot of the video from different point of view. At the end of the lesson groups presented their works. As a home task we asked them to write their opinions on the topic “What would I do if my friend had a serious problem”

Videos are just awesome as teaching and learning tools, and we think that these activities help improving learners’ communication skills. First of all, we should state the fact that video is very useful and important, especially in English language teaching.

Using films is an effective method that allows learners to immerse themselves in learning foreign language.

Finally, teachers can create a relaxed atmosphere in the language classroom by using videos. This helps learners when they have problem with the language. This positive atmosphere can reduce learners’ anxiety, encourages them to acquire the language and increases level of motivation. Learning the target language will be better and faster when learners feel relaxed in the classroom.

Reference:

1. Jabborova D. What are authentic materials?
2. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. 1994. London: Longman.
3. Sally Ianiro. Authentic materials. Fact Sheet. Professional Development. American Institutes for Research.

OLTI YOSHDAN O'N YOSHGACHA BO'LGAN BOLALARINI O'QITISH METODLARI

*Umarova Muhayyo Isroilovna
Buxoro viloyati Peshku tumani
5-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Tel.: +998916478849*

Annotatsiya: Maqlada bolalarning olti yoshdan o'n yoshgacha rivojlanish jarayonidagi o'zgarishlar haqida yozilgan. Bolalarning gipotropik dunyoqarashlari, psixologiyasida nimalarga e'tibor berish xususida maslahatlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Jismoniy mashqlar, og'zaki aloqa, tendentsiya, evristik kompetensiya, kontekst, ko'nikma, malaka, axborot to'g'riliqi

Bolalar bog'chasidan mакtabga o'tish bolalar hayotida yangi bosqichni anglatadi. Endi ular uchun sifat jihatidan yangi va o'ta sermahsul rivojlanish bosqichi boshlanmoqda, bunda o'ziga va dunyo bilan muomala qilishning asosiy ko'nikmalarini va qobiliyatlarini shakllantiriladi.

Olti yoshdan o'n yoshgacha bo'lgan bolaning rivojlanishi natijasida deyarli shunday deyish mumkin: "Deyarli o'sib ulg'aygan", shuning uchun bu davrda bolalar o'rganadigan yangi xatti-harakatlar xilma-xil va asosiydir. Masalan, tobora ko'proq gender xabardorligi paydo bo'ladi: o'g'il bolalar o'g'il bolalar bilan o'ynashadi, ularning rejalarini va loyihalarini o'g'il bolalarga asoslangan. Xuddi shu narsa qizlarga ham tegishli. Voyaga yetgunga qadar alohida yo'llar ustunlik qiladi. Bolalar o'yinlari ham, ularning ishlari endi qizg'lashmoqda. Birgalikda amalga oshiriladigan loyihalar bir necha kun, bir necha soatdan ko'proq vaqt davomida rejalshtirilgan, tashkilashtirilgan va amalga oshirilishi mumkin.

Til axborot tashuvchisiga aylanadi. Og'zaki aloqa sezilarli darajada o'zini takomillashtiradi, bu esa o'z navbatida yanada katta o'yin loyihalarini uchun zarur shartdir. Endi til muammolari bo'lgan bolalar tezroq ajralib chiqadilar va ularning etishmovchiligi tufayli chetlatilish tendentsiyasini boshdan kechiradilar, bu ularni yoshga xos faoliyat turlaridan chetlashtiradi. Yaxshiyamki, allaqachon ijtimoiy jihatdan barkamol bolalar bor, ular tarjimon yoki vositachi rolini bajonidil va mahorat bilan bajaradilar - kattalar tomonidan rejalshtirilgan harakatlarga qaraganda ba'zan yanada muvaffaqiyatli va yaxlitroq. Til axborot tashuvchisiga aylanmoqda. Bilim, tushuncha va ma'noga oid savollar ko'pincha respondentlarning imkoniyatlaridan oshadigan darajada oshadi. Tabiiy hodisalar alohida qiziqish uyg'otadi, fizikaga birinchi ishtiyoq paydo bo'ladi, materiallar va asboblarni sinash yangi yuqori nuqtaga chiqadi. Bu yerda bolalarning savollarini e'tiborsiz qoldirish yoki ataylab noto'g'ri javoblar berish nafaqat turga qarab umidsizlik yoki g'azabni qoldiribgina qolmay, balki bilimga bo'lgan chanqoqlikning asta-sekin pasayishiga olib keladi. Chunki so'rash bu til vositasi orqali izlanish xatti-harakati. Olti yoshdan o'n yoshgacha, yutuq bilan kurashish yangi ma'noga ega bo'ladi. Yosh guruhlari bilan ishlaydigan har bir kishi bolalarning qanchalik raqobatdoshligini biladi. Ular taqqoslashadi, dastlab o'yin-kulgi uchun bir-birlari bilan raqobatlashadi, lekin keyin tezda kattalar tomonidan beparvolikka olib keladigan raqobatbardosh vaziyatlarga tushib qolishadi

Jismoniy mashqlar shuningdek, bilim rivojlanishiga yordam beradi. Bolalar ushbu bosqichda eng yuqori nuqtaga chiqishadi. Harakat shunchaki asosiy ehtiyoj emas, balki idrok qilish qobiliyatini o'rgatadi va sonlarni tushunish kabi intellektual tarkibni o'rganishni osonlashtiradi. Yolg'on gapirish va o'tirish boshlang'ich maktab o'quvchilarining kundalik hayotida ustunlik qiladi, o'qituvchilar esa jismoniy tarbiya mashg'ulotlaridan tashqari vaqt uchun faoliyat va ritmnинг ahamiyatini asta-sekin kashf etadilar. Sakkiz yoki o'n yoshli bolalarda bu xotira ishini sezilarli darajada yaxshilaydi. Xotiralash, xotira tarkibini eslab qolish va ovoz chiqarib fikrlashning samaradorligi ham yaxshilanmoqda. Olti yoshli bolalar hali ham tizimsiz ravishda yo'qolgan narsalarni qidirishda, o'n ikki yoshli bolalar qidiruvdan oldin maxsus ichki qidiruv strategiyalaridan foydalanadilar, shuning uchun ular ob'ektni oxirgi marta qaerda ishlatganliklari haqida o'ylashadi. Mantiqiy ko'nikmalar ham olti yoshdan keyin sezilarli darajada yaxshilanadi. **Taniqli odam yangi qiyofada paydo bo'ladi.** Qo'rquv va tajovuz bolalarni harakatlantirishda davom etmoqda. Ammo deyarli barchasi endi ushbu his-tuyg'ular bilan kurashishda yangi tarkibiy qismiga ega. Nazoratni yo'qotish qo'rquviga qo'shimcha ravishda qabul qilishdan qo'rqish.

Kuchsizlik qo'rquvi va umidsizlikdan juda tez-tez uchraydi,adolatsiz muomala qilinganda endi tobora qo'rquv bilan o'ynaydi. Olti yoshdan sakkiz yoshgacha bo'lган vaqt ichida dahshatli vaziyatlarni ongli ravishda qidirish ularni zaiflashgan shaklda boshdan kechirish uchun, qo'rqinchli vaziyatlarni yengish va boshqariladigan hayajondan foydalanish uchun boshlanadi.

Maktabga tayyor - bu nimani anglatadi?

Hech kim endi maktabga tayyor bolani kutmaydi. Shuning uchun o'qish, yozish va arifmetika kabi an'anaviy madaniyat madaniyati maktabga tegishli va bolalar bog'chasida emas. Maktabga tayyor bo'lган bola, avvalambor uning rivojlanish darajasiga bog'liq, ammo maktab bolasini va uning oilasini va ijtimoiy muhitini targ'ib qilish uchun u tayyor va qodir bo'lishi kerak. Va bu maktabga bog'liq, chunki bola nafaqat maktabga, balki maktab ham tayyorgarlik ko'rishi kerak. Bu har bir bolaga uning o'quv talablariga binoan adolatni o'rnatishi kerak. Bola yetarlicha amaliy imkoniyatlarga ega bo'lganidan so'ng, u muvaffaqiyat va qobiliyat bilan, shuningdek guruh ko'nkmalariga ega bo'lganida, qat'iylik, e'tibor va og'zaki so'zlashuv bilan shug'ullanishi mumkinligini bilib olganida, maktabga tayyor bo'ladi. Bolalarning yashash va o'qish sharoiti o'zgargan, shuning uchun bizning bolaga moslashtirilgan maktabgacha va maktabdagagi takliflarimiz ham o'zgarishi kerak. Biz bolada o'ziga bo'lgan ishonchni rivojlantirishga imkon berishimiz kerak, bu shubhasiz eng muhim shart bo'lib, yangi vaziyatlarni o'zi va o'z qobiliyatlar bilan yengish va yuzaga kelmagan yoki hech qachon hal qilinmagan muammolarni hal qilishga qodir evristik kompetensiya. Olti yoshdan o'n yoshgacha, siz hali ham yoshsiz, siz hali ham o'rganish va tajriba qilish uchun ko'p imkoniyatlarga egasiz - o'ylishingiz kerak. Ammo profilaktika tadqiqotlarining yangi natijalari ushbu fikrni cheklashga imkon beradi. Bolalikda ovqatlanish, ichish, iste'mol qilish, ish va bo'sh vaqtlar kabi odatlar hayotning qolgan qismiga aniq ta'sir ko'rsatadigan tarzda shakllantiriladi. Bolalikda, oilada, bolalar bog'chasida va boshlang'ich maktabda biz sog'liqni saqlash va sog'liq uchun zararli xatti-harakatlarni o'rganamiz. Shunday qilib, agar biz haqiqatan ham profilaktika va muvaffaqiyatli bo'lismi istasak, ota-onalar, bolalar bog'chalari va boshlang'ich maktablarga murojaat qilishimiz kerak, chunki bu yerda sog'liqni saqlash bo'yicha ta'llimi muvaffaqiyatli amalgalashish uchun eng katta imkoniyatlarni topasiz.

O'rganish va fikrlash quvonchini saqlang. Bolalar va kattalar o'rtasidagi suhbat juda murakkab tasvirlangan. Agar bolalar o'rganish va fikrlashdan zavq olsa, unda biz ularga mustaqil shaxs bo'lismiga imkon bermaymiz, eng muhimi, ularni gipotropik dunyoqarashlarga qarshi qurollantiramiz.

Bolalar ko'pincha biz aytgan gaplardan shubhalanadilar, qayta tekshiradilar, savol berishadi, boshqacha o'yplashadi, fikrlash taqiqlarini mensimaydilar va sementlangan kelishuvlarni bilmasdan, savollar berishadi. Bunday fikrlash, savol berish o'sib-ulg'ayish jarayonida bu bepoyon ijod tobora ko'proq yo'qoladi, garchi kattalar fikrlash zavqidan ozroq foydalanishadi. Hozirgi kunda miya fiziologlari, faylasuflari va biologlari tomonidan olib borilayotgan izlanishlar bizga to'g'ridan-to'g'ri tajriba, yangi chegaralarga yaqinlashish, yangi kontekstlarni doimiy o'rganish, tasdiqlash tajribasi va yangi narsalar bizning baxtiyorlik tuyg'ularini oshirishning muvaffaqiyatli usullari ekanligini ko'rsatadi. Ehtimol, baxtni izlash insonning beparvoligiga qarshi muvaffaqiyatli kurashishning evolyutsion strategiyasidir. Odamlarni yangi narsalarni hal qilishga, shu paytgacha tushunilmagan narsalar ustida ishlashga undash.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Н. Х. Авлиякулов. Педагогическая технология. — Ташкент, 2009.
2. K. Ismanova. Amaliy dars mashg'ulotlarini innovatsion usullar yordamida tashkil etish. — Ta'lim muammolari jurnali. 2-son, 2012-yil.
3. О. С. Абдуллаева. Повышение эффективности процесса подготовки к педагогической деятельности студентов вуза. — Журнал «Молодой ученый». №10, 2013 г.

PISA – 2021 XALQARO TADQIQOTLARIDA MATEMATIK SAVODXONLIK
DARAJASINI OSHIRISH UCHUN TAVSIYALAR

*Vaxidova Dilfuza Xabibovna
Samarqand shahar 52-umumiy
o'rta ta'lim maktab matematika o'qituvchisi*

Annotatsiya: mazkur maqolada PISA tadqiqotlarida matematik savodxonlikni baholashda asosiy yo'naliishlari, muammoning matematik tahlil qilish, muammoni yechishda asosiy faoliyat turlari haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: PISA, matematik savodxonlik, diagramma, model, kompyuter simulyatsiyasi

Matematik savodxonlikni aniqlash – o'quvchilarning matematikadan foydalanish imkoniyatlarni tanib olish va aniqlash, so'ngra ba'zi bir kontekstual shaklda berilgan muammoga matematik algoritm berish qobiliyatini anglatadi.

Vaziyatlarni matematik tarzda shakllantirish jarayonida o'quvchilar tahlil qilish, muammoni hal qilish va hal qilish uchun zarur matematikani qayerdan olishlari mumkinligini aniqlaydilar. Ular real sharoitdan matematikaga o'tishadi va dunyodagi muammolarni matematik tuzilish, tasvirlar va o'ziga xoslik bilan yechimlar taklif etadi. Ular muammoning sabablari va taxminlari haqida mulohaza yuritadilar va xulosalar chiqarishadi. Xususan, vaziyatlarni matematik tahlil qilish jarayoni quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- ro'yxatdan mos modelni tanlash;
- Haqiqiy hayot sharoitida joylashgan muammoning matematik jihatlarini aniqlash va muhim o'zgaruvchilarni aniqlash;
- muammolar yoki vaziyatlarda matematik strukturani (shu jumladan qonuniyatlar, munosabatlarni) tan olish;
- vaziyat yoki muammoni matematik tahlil qilish uchun uni soddalashtirish;
- Matematik modellashtirish va kontekstdan kelib chiqqan soddalashtirishlarning cheklovlarini va taxminlarni aniqlash;
- tegishli o'zgaruvchilar, belgilar, diagrammalar va standart modellardan foydalangan holda vaziyatni matematik ifoda etish;
- muammoni boshqacha tarzda ifodalash, shu jumladan uni matematik tushunchalarga muvofiq tashkil etish va tegishli taxminlarni ilgari surish;
- muammoning kontekstiga xos bo'lgan til va uni matematik ifoda etish uchun zarur bo'lgan ramziy va rasmiy til o'rtasidagi munosabatlarni tushunish va tushuntirish;
- kontekstual muammoga xos bo'lgan matematik munosabatni aks ettirish uchun texnologiyadan foydalanish;
- Muammolarni hal qilish uchun algoritmik (bosqichma-bosqich) ko'rsatmalar yaratish.

Matematik tushunchalar, faktlar, protseduralar va muammolarni hal qilish uchun asoslarni qo'llash jarayonida odamlar natijalarni olish va matematik yechimni topish uchun zarur bo'lgan matematik protseduralarni bajaradilar. Ular muammoli vaziyatning modeli ustida ishlaydilar, qonuniyatlarini o'rnatadilar, matematik obyektlar o'rtasidagi aloqalarni aniqlaydilar va matematik dalillarni yaratadilar. Xususan, matematik tushunchalar, faktlar, protseduralar va mulohazalardan foydalanishning ushbu jarayoni quyidagi faoliyat turlarini o'z ichiga oladi

- oddiy hisobni bajarish;
- oddiy xulosa chiqarish;
- ro'yxatdan kerakli strategiyani tanlash;
- matematik yechimlarni topish strategiyasini ishlab chiqish va amalga oshirish;
- aniq yoki taxminiy yechimlarni topishda yordam beradigan matematik vositalardan, shu jumladan texnologiyadan foydalanish;
- yechimlar topishda matematik faktlar, qoidalar, algoritmlar va tuzilmalarni qo'llash;
- raqamlar, grafik va statistik jadval va ma'lumotlarni, algebraik ifodalar va tenglamalar va geometrik tasvirlarni manipulyatsiya qilish;
- matematik diagrammalar, grafikalar va konstruktsiyalarni yasash va ulardan matematik ma'lumotlarni olish;
- yechimlarni topish jarayonida turli xil vakolatlarni ishlatish va almashtirish;

- yechimlarni topish uchun matematik protseduralarni qo'llash natijalari bo'yicha umumlashtirish;
- matematik dalillar ustida fikr yuritish va matematik natijalarni tushuntirish va asoslash; PISA tadqiqotlarida 2012 yildan beri ishlataladigan quyidagi tarkibiy toifalar PISA 2021da ham keng ko'lamli muammolar sinfini, matematikaning umumiyligini tuzilishini va odatdagi maktab o'quv dasturlari asosiy matematik hodisalarini aks ettirish uchun yana ishlatilgan.

PISA 2021 tadqiqotlari doirasida alohida e'tibor berish uchun to'rtta mavzu tavsiya etilgan:

- o'sish hodisalar (o'zgarishlar va munosabatlar),
- geometrik yaqinlashish (bo'shliq va shakl),
- kompyuter simulyatsiyasi (miqdor),
- shartli qaror qabul qilish (noaniqlik va ma'lumotlar).

Dunyo bo'y lab 21-asr ko'nikmalariga va ularni ta'lim tizimiga kiritishga qiziqish kuchaymoqda. OECD (Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti) bunday ko'nikmalarga bag'ishlangan nashrni chiqardi va "Ta'lim va ko'nikmalar kelajagi: Ta'lim 2030" nomli tadqiqot loyihasiga homiylik qildi . Taxminan 25 ta mamlakat ushbu milliy ko'nikmalarni o'z ichiga olgan o'quv dasturlarini milliy miqyosda o'rganishda ishtirot etmoqda. Loyihaning markazida matematikaga qaratilgan o'quv rejasi kelajakda qanday ko'rinishga ega bo'lishi kerak degan masala turadi. 21-asrning asosiy ko'nikmalari:

- tanqidiy fikrlash;
- ijodkorlik;
- tadqiqot va so'rov;
- o'z-o'zini boshqarish, tashabbuskorlik va qat'iyatlilik;
- axborotdan foydalanish;
- tizimli fikrlash;
- aloqa;
- aks ettirish.

Sinov elementlarini ishlab chiquvchilar ushbu 21-asrning ko'nikmalarini tan olishgan bo'lsa-da, PISA 2021-dagi matematik fanlar ushbu ko'nikmalarga muvofiq maxsus ishlab chiqilmaganligini takidlashmoqda.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. A.B.Radjiyev, A.A.Ismailov, J.R.Narziyev, X.P.Axmedov, G.O.Tog'ayeva, O'quvchilar savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlar dasturi, qo'llanma, Toshkent, 2019yil, 62 bet.
2. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (Organization for Economic Cooperation and Development, OECD) – www.oecd.org/edu/pisa.
3. PISA Mathematics in 2021, An analysis of the center for curriculum redesign (CCR), 2016.
4. Global Innovation Index 2018 Report. <https://www.globalinnovationindex.org>

**"ULUG'LARDAN O'RGANMOQ OQILLIK" BO'LIMIDA "TUSHUNCHALAR
TAHLILI" METODIDAN FOYDALANISH**

Xidirova Saodat Sattarovna

Sirdaryo viloyati Oqoltin tumani

10- umumta'lim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Telefon: +99897 276 25 70

Annotatsiya. Mazkur maqolada "Tushunchalar tahlili metodini tasnifi va 3-sinf lo'qish darslarida "Ulug'lardan o'rganmoq oqillik" bo'limida "Tushunchalar tahlili" metodidan foydalanish imkoniyatlari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Tushunchalar tahlili, lug'at, izoh, baholash.

"Tushunchalar tahlil" metodi o'quvchilar yoki qatnashchilarni mavzu tushunchalarni o'zlashtirish darajasini aniqlash, o'z bilimini tekshirish, baholash shunungdek yangi mavzu bo'yicha tashhis qilish maqsadida qo'llaniladi.

Metodni amalga oshirish tartibi.

- O'quvchilar mashg'ulot qoidalari balan tanishtiriladi.
- O'quvchilarga mavzu yoki bobga tegishli bo'lgan so'zlar, tushunchalar nomi tushirilgan tarqatmalar beriladi. (Individual yoki guruhli tartibda).
- O'quvchilar mazkur tushunchalar qanday ma'no anglatishi, qachon, qanday holatlarda qo'llanishi haqida yozma ma'lumot beradilar.
- Berilgan vaqt yakuniga yetgach o'qituvchi berilgan tushunchalarning to'g'ri va to'liq izohini o'qib eshittiradi yoki slayd orqali namoyish etadi.
- Har bir o'quvchi berilgan to'g'ri javoblar bilan taqqoslaydi, farqlarini aniplaydi va o'z bilim darajasini tekshirib baholaydi.

Kichik yoshdagi o'quvchilarning tilni o'zlashtirish jarayonini tekshirish shuni ko'rsatadiki, tilga ilmiy qarash asoslarini shakllantirish uning muhim bog'lanishlarini bilishga ham yordam beradi. Xususan, o'quvchilarning so'zning tovush tomoni bilan uning leksik ma'nosi, so'zning morfemik tarkibi bilan leksik ma'nosi, so'zning grammatik ma'nosi bilan uning ma'lum so'z turkumiga tegishliligi o'rtasidagi bog'lanish kabilarni bilib olishi shu maqsadga xizmat qiladi. Bu bog'lanish tilning fonetik, leksik, so'z yasalishi va grammatik tomonlarining bir-biriga ta'sir qilishini xarakterlaydigan umumiyy bog'lanishlarning xususiy ko'rinishi hisoblanadi. Shuni ta'kidlash kerakki, o'quvchilarning xarakterli bog'lanishlarni tushuntirishlari tilni egallash nuqtai nazaridangina emas, balki dunyoqarashlarini shakllantirishda ham katta ahamiyatga ega. Tildan bilim berishda o'quvchilarning hayotiy tajribasiga tayanish muhimdir.

Bularni amalga oshirishda "Tushunchalar tahlili" metodidan foydalangan holda tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu metod o'tilgan (chorak, yoki o'quv yili tugagan) o'quv fani yoki bo'lim barcha mavzularini o'quvchilar tomonidan yodga olish, biron-bir mavzu bo'yicha

o'qituvchi tomonidan berilgan tushunchalarga mustaqil ravishda o'z izohlarini berish, shu orqali o'z bilimlarini tekshirib baholashga imkoniyat yaratish va o'qituvchi tomonidan qisqa vaqt ichida barcha o'quvchilarni baholay olishga yo'naltirilgan.

O'quv mashg'ulotlarining barcha turlarida (dars boshlanishi yoki dars oxirida, yoki o'quv fanining biron bir bo'limi tugallanganda) o'tilgan mavzuni o'zlashtirganlik darajasini baholash, takrorlash, mustahkamlash yoki oraliq va yakuniy nazorat o'tkazish uchun, shuningdek, yangi mavzuni boshlashdan oldin o'quvchilarning bilimlarini tekshirib olish uchun mo'ljallangan. Ushbu metodni dars jarayonida yoki darsning bir qismida yakka, kichik guruh hamda jamoa shaklida tashkil etish mumkin. Ushbu metoddan uyg'a vazifa berishda ham foydalansa bo'ladi.

Masalan:

"Ibn sino shogirdlari" mavzusida :

Hakim	Kasallarni davolovchi kishi
Bemor	Kasallanib qolgan inson
Olim	bilimli, dono kishi

“Donolar donosi” mavzusida quyidagicha:

Talay	ko`p, ko`pgina
Ul zot	u kishi, u inson

„Sayilda” mavzusida esa quyidagicha tahlil qilishimiz mumkin:

Otalig`i	Tarbiyachisi
Zarb	Kuch
Bobur	yo`lbars

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, “Tushunchalar tahlili” metodi asosida o`quvchilarda so`z yoki so`z birikmalarining ma`nolarini bilib olishlari va ularni tizimli shaklda o`rganishlari uchun asos hisoblanadi.

Foydalaniman adabiyotlar

1. Boymurodova G. va b.q. O`qish “3-sinf o`qituvchilari uchun ilg`or pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalarini amaliyatga joriy etish bo`yicha metodik qo`llanma T-2016.
2. Umarova M. va b. 3-sinf O`qish darsligi 2019.

O'QUVCHILARNI BARKAMOL QILIB TARBIYALASHDA OILA VA MAKTAB HAMKORLIGINING AMALIY AHAMIYATI

*Xodjanova Saygul Xolmo'minovna
Termiz tumani 19-sonli umumta'lim maktabining MMIBDO',
Mo'minova Muqaddas Norqobilovna
Termiz tumani 20-sonli umumta'lim maktabining MMIBDO'.*

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'quvchilarni barkamol, ma'naviy jihatdan yuksak axloqli qilib tarbiyalashda oila, maktab hamda mahalla hamkorligining amaliy ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Barkamol shaxsni tarbiyalashda kitob va kitobxonlik, sport mashg'ulotlarini o'rni katta ekanligi amaliy tajribalar asosida bayon etilgan.

Kalit so'zlar. Barkamol shaxs, ma'naviyat, oila, hamkorlik.

Yosh avlodni barkamol etib tarbiyalash har bir mamlakatning oldida turgan dolzarb masalalardan biridir. Qadimdan sharq xalqlarida farzand tarbiyasi uning ta'limi bilan birgalikda uzbek aloqadorlikda olib borilgan. Sharq didaktik pedagogikasi qomusi hisoblangan Kaykovusning "Qobusnoma" asarida ham "...har qanday fazl va hunarni farzandingga o'rgatgaysan, to otalik shafqati shartin bajo kelturmish bo'lg'aysan" [1, -b.106] deya farzandning kasb hunar va ilm olishida oila xususan ota-onaaning o'rni katta ekanligi aytib o'tilgan.

Mamlakatimizda ham 1993-yilda ishlab chiqilgan "Oila, mahalla, maktab" hamkorligi konsepsiysi bugungi kunda ham faol qo'llanilmoqda. Bolaning shaxs sifatida tarbiyasi oilada shakllanib boshlasada, asosan u muktabda ijtimoiy muloqotga kirishadi hamda shu muloqotini bevosita mahallada kengaytiradi. Bu esa oila va mahalla institutlari hamda muktab munosabatini yanada kuchaytirishni dolzarb qilib qo'yadi. Bu hamkorlikda asosiy e'tibor farzand tarbiyasi va uning ma'naviy barkamol etib tarbiyalanishiga qaratiladi. Muktabga qabul qilingan har bir bola bilan ta'lim-tarbiya jarayonini amalga oshirishda quyidagilarga e'tibor qaratish muhim:

- 1) Bola qanday oilada tarbiya topganligi: to'liq oiladami (ota-onasi tarbiyasi) yo yolg'iz ona (ota), buvi va boshqa qarindoshlar qarmog'ida tarbiyalanganligi;
- 2) Bolaning ruhiy, jismoniy sog'lomligi;
- 3) Oilaviy ma'naviy muhiti;

Aksar holda ta'lim muassasida yaxshi tarbiya topgan bolani oilasidagi muammolar, nosog'om muhit uning xulqida buzulishlarga olib kelishi mumkin. Muktabda ma'naviy-ma'rifiy ishlar birinchi navbatda bolaning oilasini o'rganishdan boshlash o'rnilidir.

Muktabda sog'lom ma'naviy muhiti qaror toptirishda ma'naviy ma'rifiy tadbirlar, ijodkor ziyyolilar bilan uchrashuvlar muhim hisoblanadi. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtini mazmuni tashkil etish bo'yicha ishlab chiqilgan beshta muhim tashabbus bu borada biz uchun dasturamal vazifani bajarmoqda. Ushbu besh tashabbus tarkibidagi to'rtinchchi tashabbus yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish, ular o'rtaida kitobxonlikni keng targ'ib qilish bo'yicha tizimli ishlarni tashkil etishga yo'naltirilgan. Darhaqiqat, bolalar ma'naviy dunyosini boyitish, ularni kelajakka ishonch ruhida tarbiyalashda kitobning o'rni benihoya kattadir. Kitobxon oilada tarbiya topgan farzanddan yomonlik chiqmaydi.

Har qanday buzg'unchi kuch va hurujni yuksak ma'naviyat bilan yengish mumkin. Shu ma'noda kitobxonlik bugun barchamiz uchun hayotiy zaruratga aylanmog'i kerak. O'quvchi yoshlarga nafaqat muktabda balki, oilada, mahallada kitobxonlikni targ'ib etish borasida ham oila, mahalla, muktab hamkorligi o'zining amaliy ahamiyatiga ega. Prezidentimizning "Ma'naviy- ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarorida [3] belgilanganidek "...yoshlarning intellektual salohiyati, ongu tafakkuri va dunyoqarashini yuksaltirish, mafkuraviy immunitetini mustahkamlash, vatanparvarlik, xalqqa muhabbat va sadoqat tuyg'usi bilan yashaydigan barkamol avlodni tarbiyalashga" nafaqat oila, ta'lim muassasalari, shuningdek barchamiz mas'ul ekanligimizni unutmasligimiz kerak. Ta'lim va tarbiya jarayoni doimo hamjihatlikda olib borilishi muhimdir. Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov bu borada "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" asarida shunday yozgan edi: "Ta'limni tarbiyadan, tarbiyani esa ta'limdan ajratib bo'lmaydi bu sharqona qarash, sharqona hayot falsafasi" [2, -b.39]. Haqiqatan, azaldan uzviylikni tashkil etgan bu ikki faoliyatning to'la darajada samarali natijasi oila, muktab, mahalla hamkorligida to'la darajada namoyon bo'ladi.

Butun dunyoda yuz berayotgan pandemiya holatida respublikamiz maktablarida ham darslar onlayn rejimda berilishi boshlandi. Maktablarda masofaviy ta'lif asosida 2019-2020-o'quv yilini tamomladik. Masofaviy ta'lif oila, mahalla, maktab hamkorligini yanada kuchaytirish muhim ekanligi ko'rsatdi desak, xato bo'lmaydi. Negaki, bu vaziyatda ota-onaning, mahallaning bola tarbiyasidagi mas'ulliyati har qachongidan-da ko'proq orti. Avval bola kunning 1/3 qismini maktabda o'tkazsa, endilikda to'liq uyda o'tkazmoqda. Shundan ham anglashimiz mumkinki, ota-on, qo'ni-qo'shni, mahallaning e'tibori bugun bola ma'naviyati va tarbiyasini rivojlantirishda muhim. Xulosa, sifatida shuni aytish o'rinniki, har bir davlatning ertasi u tarbiya qilayotgan yosh avlod qo'lida. Bu avlodni ma'naviy-axloqiy barkamol, ruhiy sog'lom, dunyoqarashi keng va komil insonlar qilib tarbiyalash esa, bizning asosiy va bosh maqsadlarimizdan bo'lmos'i kerak.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Kaykovus, Qobusnom. – Toshkent, "O'qituvchi" NMIU, 2009.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. "Ma'naviy- ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori / 03.05.2019. <http://uza.uz/>

MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASASIDAGI BOLA PSIXIKASI

Xo'jamova Yulduz Yusupovna
Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
22-sonli MTT mudirasi
yuxujamova@gmail.com
+998902995663

Annotatsiya: Ushbu maqolada so‘z-mantiq xotirasining mavjudligi ma’nosini tushunib esda olib qolish jarayonining samaradorligi ortishiga keng imkoniyat yaratishi, bola ma’nosiz so‘zlaridan ko‘ra ma’nodor tushunchalarni birmuncha tez va mustahkam eslab qolishiga e’tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: bola psixologiyasi, so‘z-mantiq, syujetli, rasmi o‘yinlar, tajriba, metod.

Kichik yosh davriga 3-6 yoshli bog’cha tarbiyalanuvchilari kiradi. Bola maktab ta’limiga bog‘chada tarbiyalanayotganida tayyorlanadi. Bunda u maktabda o‘quvchilarga quyiladigan har xil talablar bilan tanishadi, fan asoslarini o‘rganish uchun biologik va psixologik jihatdan tayyor bo‘ladi.

Ta’limga psixologik tayyorlik deganda, bolaning obyektiv va subyektiv talabiga munosibligi nazarda tutiladi. U avval psixologik jihatdan tayyorlanadi, binobarin, uning psixikasi bilim olishga yetarli darajada rivojlanadi, shu yoshdagi bola idrokining o‘tkirligi, ravshanligi, sofligi, aniqligi, o‘zining qiziquvchanligi, dilkashligi, xayrixohligi, ishonuvchanligi, xayolining yorqinligi, xotirasining kuchliligi, tafakkurining yaqqolligi bilan boshqa yoshdagi bolalardan ajralib turadi. Maktab ta’limiga tayyorlanayotgan bolada diqqat nisbatan uzoq muddatli va shartli barqaror bo‘ladi. Bola diqqatining xususiyatlari rolli va syujetli o‘yinlarda, rasm chizish va qurish-yasash mashg‘ulotlarida, loy hamda plastilindan o‘yinchoqlar tayyorlashda, o‘zgalar nutqini idrok qilish va tushunishda, matematik amallarni yechishda, hikoya tinglash va tuzishda ko‘rinadi. Bola o‘z diqqatini muayyan obyektga yo‘naltirish, to‘plash, taqsimlash bo‘yicha mahlum darajada ko‘nikmaga ega bo‘lib, o‘z diqqatini boshqarish va kerakli paytda to‘plashga intiladi. Shu davrgacha bevosita kattalar rahbarligida u yoki bu axborotlarni o‘zlashtirib kelgan bo‘lsa, o‘z xohish-irodasi bilan zarur ma’lumotlar to‘plashga, o‘z oldiga aniq maqsad va vazifa qo‘yishga harakat qiladi. Bolaning ana shu faolligi xotirasining muayyan darajada rivojlanganini bildiradi. U she’r, hikoya va ertaklarni esda qoldirish uchun ko‘p takrorlashi, yod olishning eng qulay yo‘l va usullaridan foydalanishi ta’lim jarayonida unga juda qo‘l keladi, birinchi sinf o‘quvchisi ko‘pincha yaqqol obratzli xotiraga suyanib bilish faoliyatini tashkil etsa ham, bu ish xotiraning boshqa turlarini inkor qilmaydi, aksincha, ta’lim so‘z-mantiq xotirasini taqozo etadi. So‘z-mantiq xotirasining mavjudligi ma’nosini tushunib esda olib qolish jarayonining samaradorligi ortishiga keng imkoniyat yaratadi. Tajribadan ma’lumki, bola ma’nosiz so‘zlardan ko‘ra ma’nodor tushunchalarni birmuncha tez va mustahkam eslab qolish xususiyatiga ega. Uning nutqi maktab ta’limiga tayyorgarlik bosqichida kattalar bilan muloqotga kirishish, kishilarning fikrini uqib olish va to‘g‘ri idrok qilish darajasida, nutqining tuzilishi esa, grammatika qoidalariga mos, mantiqan izchil, ifodali, miqdor va ko‘lam jihatdan fikr almashishga yetarli bo‘ladi. U eshitgan va ko‘rganlari to‘g‘risidagi ma’lumotlarni tushuna oladi. O‘zidagi axborotlarni muayyan tartibda bayon qila biladi, aqliy faoliyat operatsiyalaridan o‘rinli foydalanadi(ularni taqqoslaydi, oydinlashtiradi, guruhlarga ajratadi, umumlashtiradi, hukm va xulosa chiqarishga harakat qiladi). Yirik psixologlarning tadqiqotlari oqilona tashkil qilingan ta’lim jarayoni mazkur yoshdagi bolalarning tafakkurini jadal rivojlantiradi. Olti yoshli bolaning psixik tayyorligi to‘g‘risida gapirilganida ko‘pincha muayyan reja asosida, tartibli, ko‘p qirrali maqsadga yo‘naltirilgan, o‘zaro mantiqiy bog‘liq, izchil boshlang‘ich ta’limga zamin vazifasini o‘tovchi psixik o‘sish darajasini nazarda tutamiz. Shuningdek, ta’lim uchun psixik o‘sish darajasidan tashqari, bola turmushi va faoliyatining tafovutlari, sharoitlari, o‘ziga xosligi, uning sihat-salomatligi, usuliy jihatdan tayyorgarligi, oddiy ko‘nikmalarini o‘zlashtirgani kabi omillarni hisobga olish maqsadga muvofikdir.

Yuqorida aytilganlarning hammasi bolaning maktab ta’limiga psixologik jihatdan tayyorligining obyektiv tomonlarini ifodalaydi. Bola maktab ta’limiga psixologik tayyorlannshining subyektiv tomoni ham mavjuddir. Uning maktabda o‘qish xohishi, intilishi, katta yoshdagi odamlar bilan muloqotga kirishish istagi mazkur tayyorgarlik bilan uzviy bog‘liqdir. Bolada shu davrga kelib,

o‘qish, bilim olish haqida to‘g‘ri tasavvur shakllanadi. U maktab jamoasi ahzolarining mashuliyatlari vazifalarini anglaydi va ularga itoat qilishga, ularning ko‘rsatmalarini bajarishga moyil bo‘ladi. Lekin bolalar hammasi bir xil emasligi sababli ular o‘rtasida muhim farqlar vujudga keladi. Boshqa bir bola esa maktabdan qat’iy voz kechishgacha borib yetadi. O‘qishga salbiy munosabat ko‘pincha kattalarning qo‘rqtishlari oqibatida vujudga keladi. Shuningdek, aka va opalarining maktabdagi qiyin kechinma va vaziyatlar to‘g‘risidagi gaplari, uyda bolalarni ko‘proq dars tayyorlashga majbur qilish ham o‘qishga salbiy munosabat uyg‘otadi. O‘qishga salbiy munosabatdagi bolalar ta’lim muhitiga kirishishga qiynaladilar, qator ruhiy to‘siqlarga duch keladilar.

Bog’chada ta’lim-tarbiya ishlarini tashkil qilishda kichik yoshdagagi bolalarning anatomi-k-fiziologik xususiyatlari, jismoniy kamolot darajasini hisobga olish muvaffaqqiyat garovidir.

Foydalaniman adabiyotlar:

- 1.Karimov I.A. Barkamol avlod – O‘zbekiston kelajagining poydevori. T., 1997
- 2.Davletshin M.G. Zamonaviy maktab o‘qituvchisi psixologiya. T., 1998
- 3.Sherbakov A.I. Yosh psixologiyasi va pedagogik psixologiyadan praktikum. T., 1991
- 4.Vohidov M.V. Maktabgacha tarbiya psixologiyasi. T., —O‘qituvchi, 1970
- 5.G‘oziev E. Psixologiya. T., —O‘qituvchi, 1994

KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH YOSHLAR MA'NAVIYATINI OSHIRISH OMILI SIFATIDA.

*Xoliqova Dildora Abduraxmonovna
Sirdaryo viloyati Xovos tumani
5- umumta'lif maktabi ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
Telefon: +998999910 7620*

Annotatsiya. Mazkur maqolada yoshlarning ma'naviyatini shakllantirishda kitobxonlik madaniyatini tarbiyalash masalasi ko'tarilgan bo'lib, bu borada davlatimiz tomonidan olib borilayotgan ishlar va ularni amalga oshirish borasidagi amaliy ishlar tahlil etilgan

Kalit so'zlar: kitob, kitobxonlik madaniyati, ma'naviyat, badiiy asar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 13-sentabr "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi Prezident qarori qabul qilingani bu sohada amalga oshirilayotgan islohotlarni yanada jadallahishiga sabab bo'ldi. Shundan so'ng, jamiyat hayotida ezgu qadriyat va an'analarni chuqur qaror toptirishga, xususan, xalqimiz, ayniqsa, yosh avlodning ma'naviy-intellektual salohiyati, ongu tafakkuri va dunyoqarashini yuksaltirishda, ona Vatani va xalqiga muhabbat va sadoqat tuyg'usi bilan yashaydigan barkamol shaxsnı tarbiyalashda beqiyos ahamiyatga ega bo'lgan kitobxonlik madaniyatini oshirishga alohida e'tibor qaratila boshlandi. Bolalar adabiyoti o'quvchilarni yoshlarni imon-e'tiqodli kishilar sifatida va Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalashda mamlakatimizning qudratli qurolidir. Bugungi davrda bu fanga intilish, qiziqish, o'rghanish, o'zlashtirish yanada oshdi. Shunday ekan, o'quvchilar uchun yozilgan badiiy asar ularning yosh xususiyatlariga, saviyalariga mos bo'lishi, ular qalbida chuqur o'y-fikrlar uyg'otishi, yorqin obrazlar va yuksak g'oyalarga boy bo'lishi, ularni ulkan va porloq ishlarga ilhomlantirishi zarur. Eng muhim, mavzular tushunarli, sodda va qiziqarli tilda yoritilishi lozim. Faqat chinakam badiiy asarlarga bolalarga kuchli ta'sir ko'rsatib, ana shu talablarga javob bera oladi. Shu sababli bunday kitoblar pedagogik va psixologik nuqtai nazardan ham alohida ahamiyat kasb etadi.

Bolalar adabiyoti bu vazifani bajarishda avvalo, badiiy tilga suyanadi. Adabiy asarning tili uning g'oyaviy mazmunini aniq va ifodali ochib berish vositasidir. Yaxshi, aniq, ravon, obratzli, boy til bilan yozilgan asar yozuvchining maqsad va fikrlarini kitobxonlarga tez va oson yetkazadi.

Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy «Mahbub-ul qulub» asarida tilni «ko'ngil xazinasining qulfi», deb ta'riflaydi, kishilarni qisqa va kutubxonachi mazmunli, chuqur mantiq bilan so'zlashga chaqiradi. Bu talab, shubhasiz, bolalar yozuvchilariga ham taalluqlidir. Bolalar yozuvchisi sodda, ravon, qiziqarli va mazmundor qilib yoza bilishi kerak. Buning uchun esa u xalq tilini puxta bilishi lozim. Ravon til bilan yozilgan badiiy asarlar yosh kitobxonning nutqiga ham katta ta'sir ko'rsatadi, so'z boyligini oshiradi. Bolalar yozuvchilarining eng yaxshi kitoblari yosh avlodni tabiatni sevishga, halol yashashga, ilm-fan cho'qqilarini egallahsga, xalq uchun foydali yangi kashfiyotlar qilishga o'rgatadi. Kitob xalqimizning o'tmishi, ilg'or madaniyatimiz, fan va texnikamiz yutuqlari bilan tanishtiradi, faxr tuyg'ularini o'stradi.

Albatta, kitobxonlikni ham san'at desak mubolag'a bo'lmaydi. Chunki, kitobxonlikni o'ziga xos qiyinchiliklari va mashaqqatlari bor. U mashaqqatlarni yengib o'tgan kishigina "kitobxon" darajasiga erishadi. Kitobxonlik so'zi ko'p hollarda "mutolaa" so'zi bilan ham yonma-yon keladi. Har ikkala so'z ham umumiyligi ma'noda ma'lumot olish, ilm o'rghanish va bilim egallahni anglatadi.

Yoshlarda ma'naviy salohiyatni yuksaltirishning bir qancha omillari mavjud bo'lib,

ulardan kitobxonlikning o'rni alohida ahamiyatga ega. Kitobxonlik – insoniyat uchun xizmat qiladigan barcha ma'lumot va bilimlarni o'zida mujassam etgan kitob, jurnal, gazeta va boshqa yozma turdag'i OAV o'qish va o'rghanish san'ati.

Yoshlarni kitobxonlik madaniyatini shakllantirish bu davlat va jamiyatda bo'layotgan o'zgarishlarga o'zining mustaqil fikrini bildira olish imkoniyatini beradi.

Prezidentimiz tomonidan targ'iboti amalga oshirilayotgan besh tashabbusdan biri to'rtinchi tashahbbus ham yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish, ular o'rtaida kitobxonlikni keng targ'ib qilish bo'yicha tizimli ishlarni tashkil qilishga yo'naltirilgan.

XXI asrda bolalar kitobxonligini rivojlantirishda maktabimiz miqiyosida quyidagi ishlarni

amalga oshirib borilmoqda:

- O`quvchilarni kutubxonaning faol a`zosi bo`lishlarini ta`minlash;
- Kitob yarmarkalari tashkil etish;
- Yuruvchi ko`chma kutubxonalar faoliyati bilan hamkorlik ishlarini amalga oshirish;
- Yangi adabiyotlar ko`rgazmasi;
- "Bu kitobni o`qiganmisiz?" ko`rgazmasi;
- Adib va mutafakkirlarimiz tavallud kunlarida ularning asarlari asosida kitoblar ko`rgazmalar.

"Kitobxonlik bayrami" doirasidagi 7 ta tadbir: "Adabiyot kunlari", "Kitobim –oftobim", "Kitob taqdimoti", "Maktab, kutubxona, oila, jamoat tashkilotlari xayriya tadbiri", "Bir farzandga uch kitob", "Eng yaxshi kitobxon o`quvchi", "Kitobxon maktab" mavzularidagi tadbirlar ham tizimli ravishda olib borilmoqda.

Foydalanimagan adabiyotlar

1. O`zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 13-sentabr "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi Prezident qarori

2. "Ona tili va adabiyotni o'qitish metodikasi" moduli bo'yicha o'quv metodik majmua T-2017

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA “IKKI QISMLI KUNDALIK” TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH

Xoliqova Iroda Sharobidinovna
Andijov viloyati Andijon tumani
33-umumi o‘rta ta’lim maktabi Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
irodaxonxoliqova@gmail.com
+998995332687

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarda o‘z fikrini yozma ifodalash malakasi bir oz barqarorlashganda, bu malaka nutqqa, fikrni ifodalash jarayoniga ham ijobjiy ta’sir qilishi va shu orqali bolalardagi yozma nutq va fikrdagi mantiqiylikni orttirishda “Ikki tomonlama kundalik” texnologiyasidan foydalanish haqidagi fikrlar yoritilgan.

Kalit so‘zlar: “Ikki tomonlama kundalik” texnologiyasi, metodika, pedagog, yozuv darsi, yozma nutq.

Boshlang‘ich ta’lim o‘quvchilarning aqliy rivojlanishlari, ma’naviy fazilatlarini rivojlantirib borishga asos yaratadi. Bu davrda bolaga beriladigan bilimlar vositasida shaxsning ongi, tafakkuri, dunyoqarashi va ma’naviy dunyosini o‘stirib rivojlantirib borish-ta’limda bolaning rivojlanish jarayonini tashkil etishning asosiy ko‘rinishlaridan biridir.

Boshlang‘ich ta’limda amaliy faoliyat va turli qiziqarli vositalar asosida kerakli bilimlar singdirilib boriladi. Bu faoliyat jarayonida o‘quvchi biron bir natijaga erishishi, obrazlar orqali tasavvur qilishi, o‘z qo‘li bilan biron narsalarni yaratishi, ijod qilishi orqali rivojlantirilib borilgan bola o‘z menini anglay boshlaydi. O‘quvchilarga til ta’limini singdirishda ularning yosh va bilim darajalarini ham hisobga olish zarur. Chunki 2-sinf o‘quvchisiga 4-sinf hajmdagi bilimni berilsa o‘quvchi buni hazm qila olmaydi, o‘zlashtira olmaydi ham. Aksincha 4-sinf o‘quvchisiga 1-2-sinf dagi bilimlar berish bilan cheklanib qolinsa bu ham o‘quvchi uchun zerikarli bo‘ladi. Natijada o‘quvchilarda tilni o‘rganishga bo‘lgan havas, qiziqish rivojlanish o‘rniga susayadi. Yoshlarni har tomonlama bilimli, yetuk, komil inson bo‘lib yetishishlari uchun avvalo ularni savodli o‘qish va yozishga o‘rgatish zarur. Bu vazifa avvalo ona-tili darslarida amalga oshiriladi. Yangi tahrirdagi DTS lari asosida o‘quvchilarga puxta bilim berish uchun 1-2-sinflarda haftasiga 4 soatdan, 3-4-sinflarda esa haftasiga 5 soatdan vaqt ajratilgan. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ona-tilidan bilim va malakalarni hosil qilish ishlari asosan yozuv darslarida amalga oshiriladi. Yozuv darslarining mazmuni boshlang‘ich sinf ona-tili dasturini va maktab oldiga qo‘yilgan talablar asosida belgilanadi.

Yozuv darslarini tashkil etishda pedagogika va metodika tavsiyalari hisobga olinadi. Yozuv darsi va unga qo‘yilgan talablarni belgilashda metodika fani sohasidagi yangiliklar, boshlang‘ich sinflarda ishlayotgan eng tajribali o‘qituvchilarning tajribalari asos qilib olinadi. Shunga alohida e’tibor berish kerakki har bir darsda o‘quvchilarga bilim berish jarayonida tarbiyaviy tomonlarga ham alohida ahamiyat berib borish, o‘zaro hurmat, masuliyatni his etish, tengdoshlari va oila azolariga hurmat, g‘amxo‘rlik, tabiatga mehr-muhabbat singari xislatlarni singdirib borish kerak. Boshlang‘ich sinf ona-tili darsliklaridagi manbalar oz bo‘lsada izlanish metodi bilan ishslashni taqozo etadi O‘quvchilar o‘qituvchi rahbarligida mashq shartini o‘qib unda talab etgan topshiriqlarni aniqlaydilar, savollarga javob qidiradilar, undagi fikrlarni umumlashtiradilar, mashqlar bajaradilar. Umumlashtirish va xulosalar asosida qoidalar ishlab chiqadilar. Umuman ona tili darslarini to‘g‘ri va qiziqarli tashkil etilishi o‘quvchilarni darsga bo‘lgan qiziqishlarini ortiradi. Quyida biz ona tili drslarida bolalarni fikrlash va yozma nutqini o‘stirish uchun metodlardan birini ko‘rib o‘tamiz.

“IKKI QISMLI KUNDALIK” TEXNOLOGIYASI- bu pedagogik texnologiya bo‘lib, yozma nutqni rivojlaniradi. Bu uslub o‘qib chiqilgan mavzu bo‘yicha tushunchalarni shaxsiy tajriba bilan bog‘lashga imkon beradi.

Maqsad: o‘rganilayotgan mavzuga qiziqish uyg‘otish, yozma nutqni rivojlanirish.

O‘tkazish bosqichlari:

1-bosqich. O‘quvchilarga oldindan tayyorlab qo‘yilgan matn o‘qish uchun taklif etiladi.

2-bosqich. Hamma matn bilan tanishganiga ishonch xosil qilib, daftarni vertikal chiziq bilan ikkiga bo‘lish so‘raladi.

3-bosqich. O‘quvchilarga, daftarni chap tomoniga muallif sitatalar (g‘oyalari, fikrlari)ni

yoqqanlarini (yoki yoqmaganlarini) yozishlari aytildi.

4-bosqich. O'ng tomonga o'quvchi mazkur sitataga berilgan o'zini izohini yozadi, ya'ni o'qilgan matn haqidagi tushunchasini umumlashtirib beradi.

5-bosqich. Topshiriqni shu qismi tugagandan keyin o'quvchilarga (o'z xohishiga ko'ra) bittadan sitatalarni va ularga yozilgan izohni o'qish taklif etiladi. Sitata va ularning izohi o'qilayotganda savol berish yoki mazkur sitataga o'z izohini berishga ruxsat etiladi.

6-bosqich. O'quvchilar sherik (uchliklar yoki kichik guruuhlar) bo'lib ham ishlashlari mumkin.

Yozish va o'qish uchun bolaning umumiyligi nutqi rivojlanishi katta ahamiyatga ega. Keyinroq bolalarda o'z fikrini yozma ifodalash malakasi bir oz barqarorlashganda, bu malaka nutqqa, fikrni ifodalash jarayoniga ham ijobjiy ta'sir qiladi. O'qish va yozuv ko'nikma malakalarini shakllantirish mashqlari darsda yetakchi o'rinni egallab taxminan, darsning 2,3 qismiga to'g'ri kelishi lozim. Bolani zeriktirmasdan bilim olishga undash biz pedagoglarning asosiy vazifamizdir.

Foydalaniman adabiyotlar:

1.“Boshlang'ich sinflarning takomillashtirilagan davlat ta'lif standarti” Boshlang'ich ta'lif 2006-yil , 5- son .

2.Fuzailov S. , Xudoberanova M., “ Ona tili ” 3- sinf uchun T., “O'qituvchi ”1999.

3.G'ulomova X., Yo'ldasheva Sh . “ Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi ” ma'ruza matnlari T., 2006.

4.Ikromova R. va boshqalar “ Ona tili ” 4- sinf uchun T., “ O'qituvchi ”1999.

5.Qosimova K va boshqalar “ Ona tili ” 2- sinf uchun T., “O'qituvchi ” 1997.

TARIX DARSLARIDA TA'LIM SIFAT SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA
AXBOROT
TEXNOLOGIYALARINING O'RNI

Xudoyberdiyeva Surayyo
Sirdaryo viloyati Guliston tumani
10- umumta'lism maktabi tarix fani o'qituvchisi
Telefon: +99899 521 82 76

Annotatsiya. Mazkur maqolada tarix darslarida axborot kommunikatsion texnologiyadan foydalanish asosida dars samaradorligini oshirish imkoniyatlari, multimedianing ta'lism samaradorligidagi o'rni haqida fikrlar bildirilgan

Kalit so'zlar: tarix, ta'lism samaradorligi, multimedia, axborot-kommunikatsion texnologiya.

Axborot texnologiyalaridan foydalanish eng dolzarb talablardan biri bugungi kun o'qituvchisidan, avvalo, kompyuter savodxonligi, internet xabarlaridan vofiq bo'lishi, o'z ustida tinimsiz ishlashi va izlanishi, zamon bilan hamnafas bo'lishi talab etiladi. Hozirgi kunda umumiyligi o'rta ta'lism o'quvchilarining biror o'quv fanini to'liq ravishda yoki uning qaysi qismini AKTdan foydalanib o'tsa qanday samara berishini, yoki AKTni qo'llashning pedagogik tamoyillarini, uning psixologik xususiyatlarini, uning bilish jarayoniga ta'sir qilish mexanizmi va omillarini, shuningdek yana boshqa ko'p jihatlarini o'ylab chiqish va dars jarayonlariga tadbiq qilish dolzarb masala bo'lib bormoqda. Bu esa ta'lism tizimida, xususan o'quv jarayonlarini tushunarli, samarali, esda qolarli tashkil etish va amalga oshirish, ayniqsa o'quv mashg'ulotlarini zamon talablariga mos ravishda o'tish va o'zlashtirish samaradorligini oshirish borasida yangicha mazmun mohiyat shakllanishiga asos yaratmoqda. Ta'lism sohasidagi barcha islohatlarning asosiy maqsadi ma'naviy jihatdan mukammal rivojlangan insonlarni tarbiyalash, ta'lism tizimini takomillashtirish, dars jarayonlarini yangi pedagogik va axborot texnologiyalari asosida har tomonlama zamon talabiga mos ravishda amalga oshirishdan iboratdir. Bu esa arrix darslarida ham bilim beruvchi pedagog kadrlarni axborot texnologiyalarining zamonaviy vositalalaridan foydalanishlari uchun, eng avvalo bu sohadagi bilim va malaka darajalarini oshirish, ta'lism tizimini texnik jihatdan ta'minlash, internetdan foydalanish imkoniyatlarini to'la yaratib berish orqaligina samarali natijaga erishish mumkin. Ta'lism tizimi sifati va samaradorligini oshirishning asosiy usullaridan biri o'quv jarayonida zamonaviy axborot kommunikasion texnologiyalarni, shu jumladan multimediani qo'llash, o'qituvchi va o'quvchining interfaol o'zaro aloqalarini ta'minlashdan iborat bo'ladi. Multimedia axborotlarni har xil ko'rinishlarda tasvirlash va dinamik obrazlarini yaratish, uni ko'rish va eshitish organlari orqali qabul qilish va tasavvur etish imkoniyatlarini yaratadi. Multimedia texnologiyalarida an'anaviy texnologiyalarga qaraganda axborotlar matn ko'rinishda emas, tasvir, ovoz va harakatlar ko'rinishida ifodalanilishi o'quvchilarini tarix darslarida faolroq, diqqatliroq, intiluvchan va qiziquvchan bo'lishga o'rgatadi, chunki tavsiya qilinadigan har bir axborot ularning ishtiropi va harakati orqali amalga oshiriladi. Ta'lism tizimida multimedia texnologiyalari nazariy, amaliy, ko'rgazmali, ma'lumotli, trenajyorli va nazorat qismlarini birlashtirish yo'li bilan o'quvchilarga ijobjiy va samarali ta'sir etuvchi vosita hisoblanadi. Bundan tashqari ta'lism tizimida multimedialiadan foydalanish nazariy materiallarning namoyishlarini sifatli video yozuvlari, virtual laboratoriya ishlari va amaliyotlarni, turli jarayonlarning imitasjon animatsiyali modellarini yaratish imkonini beradi, bu uchun o'quvchilarning o'quv sinflari, kompyuter sinflari, o'qitishning texnik vositalari xonasida, uslubiy xonalarda, kutubxonalarda amaliy shug'ullanishlarini tashkillashtirish lozim bo'ladi. Ta'lism tizimida foydalaniladigan barcha multimedia darslari amaliy tadbiqdan va tajribadan o'tgan bo'lishi bilan birga, o'ziga xos pedagogik-psixologik xususiyatlarga ham ega bo'lishi kerak. Shuningdek o'quvchilarning yosh xususiyatiga ham mos bo'lishi lozim. Multimediali o'quv darslarining pedagogik-psixologik xususiyatlari bilim va ko'nikmalarni shakllantirish uchun foydalaniladigan o'quv materiallarning tasvirlanish hamda ifodalanish formasiga va ko'rinishiga bog'liq bo'ladi. Dars tarkibida turli rasm va qiziqarli boshqotirmalar mavjudligi mavzuning chuqurroq o'zlashtirilishini ta'minlaydi. Ta'lism tizimi uchun multimedia yaratishda shu sohaning asosiy didaktik masalalaridan biri – o'qitishni modellashtirish va tasavvurlash obyektlariga ta'sir qilishning umumiyligi metodlari muhim o'rnlardan birini egallaydi. Multimedialar avvalgi annanaviy o'quv qo'llanmalardan ko'p jihatlari bilan farq qiladi. Shu

jumladan, o`quv materiallarini o`quvchilarga tavsiya etish multimediali: grafika, animasiya, video, slayd, ovozli va tovushli harakatlar, real voqeа va hodisalarни modellashtirish kabi boshqa ko`plab elementlar orqali amalga oshiriladi, chunki ular natural obyektlar va ko`rgazmali qurollarning kamchiliklarini ma`lum bir miqdorda yoki to`liq qoplash imkonini beradi. Bu esa o`quvchilarni o`rganayotgan mavzular bo`yicha bilim va malakalarни shakllantirishda va mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega bo`ladi. Multimedia yaratishda va ulardan foydalanish lokal kompyuter va internet tarmog`i keng imkoniyatlarni ochib beradi. Multimediali o`quv kurslarini butun dunyo kompyuter tarmog`iga joylashtirilishi, ulardan o`quv jarayoni foydalanishda to`g`ridan-to`g`ri murojoat qilish, o`quvchilarga axborotlarni topish, izlash va o`rganish faoliyatini shakllantirish va kengaytirish imkoniyatlarini yaratadi.

Xulosa qilib aytganda axborot texnologiyalaridan foydalanish eng dolzarb talablardan biri ekan, bugungi kun o`qituvchisidan, avvalo, kompyuter savodxonligi, internet xabarlaridan yofiq bo`lishi, o`z ustida tinimsiz ishlashi va izlanishi, zamon bilan hamnafas bo`lishi talab etiladi.

Foydalaniman adabiyotlar

1. Kenjaboev O. Zamonaviy axborot texnologiyalari. T. 1999
2. Maraximov A.R., Raxmonqulova S.I., Internet va undan foydalanish asoslari. T. 2001

BOLA TARBIYASINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATARI

Xusanova Xafiza Karshibayevna
Angren shahar 27-sonli umumiy o'rta ta'lim
mektebi psixologi.
Tel; +99894 943 76 75
e-mail.xafiza7676@mail.ru

Annotatsiya: Jamiyatda o'sib kelayotgan har bir yosh avlodning ertangi kuni qanday kelishi, hamda uning ham jismoniy ham ma'naviy jihatdan yetuklik darajasiga ko'tarilishi uning psixologiyasiga bog'liq. Shuning uchun ham hozirda bolalarni oilada qanday muhitda tarbiya topayotganligi barchamiz uchun juda dolzarb mavzudir.

Kalit so'zlar: Psixika, go'daklik, bolalik, yetuklik, qarilik, emperik usul.

Ijtimoiy hayotimizdagi o'zgarishlar mustaqil respublikamizdagi demokratiyaning tantanasi, huquqiy davlat tizimiga intilish psixologiyaning qonuniyatları va ilmiy materiallarini o'rganish hamda ulardan turmushda foydalanishni talab qiladi. Psixologiya fani tarmoqlaridan biri – bolalar psixologiyasidir. Bolalar psixologiyasida bolaning tug'ilgan paytidan boshlab, to maktab yoshiga yetgunga qadar psixik jihatdan taraqqiy etishi qonuniyatlarini va shaxsiy psixologik xususiyatlarning tarkib topishini o'rganadigan fandir. Bola inson sifatida tashqi jihatdan katta yoshli odamlarga o'xshasa ham, o'zining psixik jarayonlari va shaxsiy psixologik xususiyatlarning mazmuni jihatidan katta yoshli odamlardan keskin farq qiladi.

Hozirgi davrda butun dunyoda boshqa fanlar bilan aloqadorlikda psixologiya fani ham jadallik bilan rivojlanib bormoqda. Bir necha yillardan buyon psixologiyani bir nechta tarmoqlarga bo'lib o'rganib kelinmoqda. Shulardan biri "Bolalar psixologiyasi"dir. Bolalar psixologiyasi - psixologiya fanining alohida tarmog'i bo'lib, u turli yosh davrlarida bola psixik taraqqiyotining qonuniyatlarini, shuningdek, bir yosh bosqichida boshqasiga o'tish qonuniyatlarini o'rganadi.

Bolalar psixologiyasi fanining asosiy e'tibori tug'ulgandan yetuklik davrigacha inson psixikasi va ongning qanday rivojlanishiga qaratilgan. D.B.Elkonin yozganidek, bola jamiyat a'zosi va shaxs sifatida shakllanib borar ekan, uning psixikasi rivojlanib, olamni aks ettirish qobiliyatii go'daklikdan yetulik davrigacha murakkabllashib va takomillashib boradi. Ushbu jarayonning o'ziga xos xususiyatlari, uning qonuniyatlarini bolalar psixologiyasi tadqiq etadi. Bolalar yoshiga, shaxsiga va rivojlanish bosqichiga qarab turli xil jismoniy va hissiy ehtiyojlarga ega. Rivojlanish psixologiyasi, pediatriya va nevrologiya fanlari bo'yicha o'nlab yillar davomida olib borilgan izlanishlar dastlabki besh yil bolaning natijalari uchun juda muhim ekanligiga asoslandi. Bola ulg'aygach, ular atrof-muhitni o'rganish, og'zaki va mulohaza yuritish ko'nikmalarini o'rganishadi, boshqalar bilan muloqot qilish va oxir-oqibat o'z oilalaridan mustaqillikni himoya qilish bosqichlariga o'tishadi.

So'nggi bir necha o'n yilliklar ichida balog'at yoshi pasaymoqda va bu bolalikning tobora erta yakunlanishiga olib kelmoqda. Ham genetik, ham atrof-muhit omillari balog'at boshlanishiga ta'sir qiladi va kuzatuvchilarning fikricha, jinsiy balog'atga yetish vaqt qaysidir darajada bolalikni baholashni anglatishi mumkin va balog'at yoshining tezlashish o'Ichov bo'lisi mumkin.

Bola rivojlanishini tushunish bu - bolalarni tug'ilishdan o'spirinlik davriga qadar bo'lgan tezkor jismoniy va ruhiy o'zgarishlar ko'pincha ota-onalar va yaqinlarni ularga qanday qilib eng yaxshi tarzda jalb qilish va qanday yordam berish kerakligi haqida savol tug'diradi. Bolaning rivojlanish jarayoni sezgi ongidan va nozik vosita ko'nikmalaridan tortib, til va ijtimoiylashuvgacha bo'lgan hamma narsani o'z ichiga oladi. Rivojlanishning rivojlanishiga bolaning irsiy tarkibi, atrof-muhit va bilim qobiliyatları kuchli ta'sir qiladi. Ota-onalar va tibbiyot mutaxassisleri ko'pincha rivojlanish bosqichlarini, masalan bola gapirishni yoki o'qishni o'rganishni o'rganib, o'z tengdoshlariga nisbatan o'sishini kuzatish uchun foydalanadilar. Ushbu bosqichlar ba'zi holatlarda bolada har qanday nogironlik yoki xattiharakatlardagi muammolarni aniqlashga yordam beradi, shuning uchun ularni erta hal qilish mumkin, ammo shuni ta'kidlash kerakki, ushbu ko'rsatkichlar bolaning yakuniy qobiliyatiga ta'sir etmasligi mumkin.

Barchamizga tarixdan ma'lumki, yevropa olimlari bilan bir qatorda o'tgan ajdodlarimiz bolalar

va yoshlar psixologiyasining muammolari izchil va atroficha muayyan yo‘nalishda, ma’lum konsepsiya asosida o‘rganmagan bo‘lsa ham, ularning asarlarida mazkur holatlarning aks etishi, namoyon bo‘lishi, rivojlanishi va o‘zgarishlari to‘g‘risida qimmatli fikrlar keltirilgan. Misol tariqasida, Alisher Navoiyning “Xazoyin-ul maoniy”, “Mahbub ul-qulub” va boshqa asarlarida yetuk, barkamol insonning axloqi, ma’naviyati, odamlarga munosabati to‘g‘risida qimmatli mulohazalar yuritlgan. Ana shu psixologik kategoriyalar ijtimoiy adolat qaror topishi uchun muhim ahamiyatga ega ekanligi ta’kidlangan. Yusuf Xos Hojibning “Qutatg‘u bilig” asaridagi bosh masalalardan biri komil insonni tarbiyalashdir. Bundan tashqari Farobiyning “Fozil odamlar shahri”, “Masalalar mohiyati” kabi asarlarida insonni tarbiyalash borasidagi barcha ko‘rsatmalar berib o‘tilgan. Bundan ko‘rinib turibdiki bizning ajdodlarimiz davlatni yuksaltirish uchun avvalo o‘sib kelayotgan avlodni to‘g‘ri tarbiyalash bilangina erishish mumkinligini ta’kidlab o‘tganlar.

Bundan xulosa qilishimiz mumkinki, ota-onalar bolalarga psixologik jihatdan yordam va ko‘mak berishsa ular jamiyatda o‘z so‘zi va o‘rniga ega bo‘ladigan yetuk shaxs bo‘lib yetishishadi. Bu esa o‘z navbatida jamiyatimizning ertangi kunini belgilab beradigan eng muhim ma’naviy kuchdir. Uni har tomonlama qo‘llab quvvatlash va amalgam oshirish uchun albatta birinchi navbatda har bir oilada o‘ziga xos psixologik muhit va sharoit yaratish lozim. Shundagina jamiyatda o‘sib kelayotan har bir yosh avlod ertangi kelajakda albatta o‘z o‘rniga ega bo‘ladi.

Adabiyot

1. G‘oziyev E.G‘ Umumiy psixologiya. T.: O‘qituvchi, 2010. 75-b
2. Nishanova Z.T., Flalimova, G. Turg‘unboyeva A.G‘, X.asranboyeva M. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi; T-2017 195-b

ASSOTSIATSIYA METODI ASOSIDA XORIJY TILLARNI O'QITISH

*Yakubov Oybek Anvarovich
Chirchiq oliy tank qo'mondonlik muhandislik
bilim yurti Tillar kafedrasi fors tili katta o'qituvchisi,
mustaqil tadqiqotchi
telefon: +99899 8566866
mooncheek8778@gmail.com*

Annotatsiya. Mazkur maqolada assotsiatsiyalar metodini qo'llash haqida so'z boradi. Darslarda assotsiatsiyalar metodini qo'llash o'quvchilarning ijodiy faoliyati va mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga, yodlash mexanizmlarini takomillashtirishga, so'z boyligini boyitishga yordam beradi. Har bir insonning assotsiatsiyasi to'liq shaxsiy bo'lishi mumkinligi sababli, talabalar xatolikka yo'l qo'yishdan qo'rqlaydilar va o'zlarini erkin his qiladilar, darsda sezilarli faoliyat ko'rsatadilar. Shunga mos ravishda, o'quv jarayoniga bo'lgan qiziqish ortadi va o'rganishga turki bo'ladi. Shu va boshqa masalalar quyidagi ishimizda batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: assotsiatsiyalar, kalit so'z usuli, assotsiatsiyalar zanjiri, foydalanish rejimi.

Zamonaviy tillar rivoji jarayoni turli xil sohalarda madaniyatlararo aloqalarning ko'payishi bilan belgilanadi. Millatlar aro aloqalar doimiy ravishda kengayib, internet orqali bizning hayotimizga dadil ravishda kirib kelmoqda. Buning oqibatida kommunikativ maqsadlarda xorijiy tillarga bo'lgan talab yanada oshib bormoqda. Xorijiy tilni bilish qobilyati barcha sohalar mutaxassis uchun foydali hisoblanadi. Hozirgi kunda mazkur fikr tasdiq talab etmas bo'lib, hatto oliv o'quv yurtlarining tilga bog'liq bo'lmasligan fakultetlarida ham xorijiy tillardan darslar o'qitilyapti. Ammo bu ko'p hollarda an'anaviy metodlar bilan olib borilgan darslarning yetarlicha emasligi va bo'lajak mutaxassislarning bilimlari yetarli darajada bo'lmasligiga olib kelmoqda.

Hozirgi paytda chet tillar o'qitish metodikasiga chet tillar o'qitishning maqsadlari va mazmuni, qonuniyat, metod, vositalari, yo'llari, usullari, ta'lim tizimini o'rganish va o'rgatish bilan shug'ullanuvchi, shuningdek, chet tili yordamida o'quvchilarni tarbiyalashni amalga oshiruvchi fan sifatida qaralmoqda. O'rta maktabda chet tillar o'qitish metodikasi o'z predmetiga ega. Chet tillar o'qitish metodikasining predmetini chet tili o'qitish jarayoni va o'sib kelayotgan yosh avlodni chet tili orqali tarbiyalash tashkil qiladi.

Hozirda ko'plab o'qituvchilar o'rgatish mahoratini oshirish maqsadida yangi shakl, metod va usullarni izlab topish bilan mashg'ul. Zamonaviy ta'lim talabalariga moslashish qobiliyatini rivojlantirish bilan birga, ijtimoiy o'zgaruvchan holatni ham faol o'zlashtirishi uchun tayyorlanishga qaratilgan.

Noan'anaviy ta'lim usullaridan biri – **assotsiatsiyalar** yoki kalit so'zlar metodi hisoblanadi. Ushbu metod an'anaviy ravishda ingliz tilida qo'llaniladigan usullar va metodlar orasida keng tarqalmagan va metodologik adabiyotda batafsil tavsiflanmagan. Ammo, bu usulga qiziqish so'nggi paytlarda sezilarli darajada oshdi.

Assotsiatsiyalar metodini qo'llashda o'rganilgan materiallarni muntazam tizimli ravishda qabul qilish juda muhimdir. Metodni qo'llashdagi eng muhim shartlardan biri – yuz ifodalari, imo-ishoralar, nutqning ifodasidir.

Assotsiatsiyalar metodida assotsiativ tasvirlardan foydalanadi. Assotsiativ tasvirlar uchun asosiy talablardan biri bu ularning umumiyligi belgisi bilan bog'liqligidir. Assotsiativ aloqa, masalan, rangi (qora-oq), shakli (kvadrat), kattaligi (katta-kichik) bo'lishimumkin.

Talabaga o'z assotsiativ tasvirlaringizni singdirmasligingiz kerak. Fikrning qiymati muayyan talablarga javob beradigan har qanday birlashtiruvchi tasvirning mavjudligidan iborat: bog'lanish va umumiyligi mavzu. Assotsiatsiya metodida asosiy element – tasvirning yorqinligi. Tasvirlarning qanchalik yorqin bo'lishi, ular orasidagi bog'lanishni osonlashtiradi, natijada siz esda saqlashingiz mumkin bo'lgan so'zlar soni ko'payib boradi. Assotsiatsiyalar odatiy, nostandard, absurd, kulgili, ijodiy, kutilmagan va yangi bo'lishi kerak.

Yorqin assotsiatsiyalarni tanlash sizga tez so'z birikmalarini tashkil etish imkonini beradi. Bu orqali kuniga 100 ta yangi so'zni eslab qolish mumkin.

Assotsiatsiya - bu shaxsiy tushunchalar, faktlar, buyumlar, hodisalar o'rtasidagi munosabatlar,

natijada bir kontseptsiyani eslash boshqasini xotiraga keltiradi. Assotsiatsiyalar turli sabablarga ko‘ra paydo bo‘lishi mumkin: rang, ta’m, shak, ovoz, harakat, maqsad, miqdor.

Ta’lim jarayonida assotsiatsiya usulini qo‘llash samaradorligiga ta’sir qiluvchi muhim omil – bu o‘qituvchining hissiyligi – uning yuz ifodalari, imo-ishoralari, nutqining ifodasidir. O‘qituvchi bolalarga o‘z assotsiatsiyalarini majburiy singdirmasligi zarur. Har qanday ish aniq maqsadga ega bo‘lishi, bilimga qiziqishni faollashishi va muntazam ravishda o‘tkazilishi darkor.

Assotsiatsiyalar metodi, materialni yaxshiroq yodlash uchun, tanaffusda va ish paytida hamda qo‘llanilishi mumkin. Bu metod dasturning barcha mavzularini o‘rganishda samarali foyda beradi. Ba’zi hollarda o‘qituvchi oldindan so‘zlar, sifatlar, fe’llarning ma’lum bir qismiga tegishli so‘zlarni ko‘rib chiqishi haqida ogohlantirishi mumkin.

Assotsiatsiyalar zanjiri - har bir keyingi asosiy tushuncha emas, balki avvalgi bilan bog‘liq bo‘lgan tushunchalar to‘plami. Bolalarga uni butunlay tuzish (birinchi so‘z o‘qituvchi tomonidan beriladi) yoki ongli ravishda qabul qilingan bo‘shliqlarni to‘ldirish taklif etilishi mumkin. Assotsiatsiya usulidan foydalanish darsni maroqli va har doim o‘ziga hos qiziqarli qiladi, e’tiborni, ijodiy va mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi, materialni yaxshiroq yodlashga yordam beradi.

Assotsiatsiyalar metodi haqida gapirganda, birinchi navbatda, bizning fikrimizcha, assotsiatsiyalashga ta’rif berish kerak. Assotsiatsiyalash – bu bir predmet va hodisaning boshqa predmet va hodisa bilan bog‘lash orqali ularning biri paydo bo‘lgani sari ikkinchisi ham inson ongida gavdalanishi. O‘z hayotida har bir inson yuz minglab marta assotsiatsiyalarning misollariga duch keldi. Hatto ular bizning xotiramizning emas, balki fikrlashimizning qurilish materiallari hisoblanadi. Shu bilan birga, bizning ongimiz turli xil assotsiatsiyalarni o‘z ichiga oladi. Chang‘ini ko‘rsangiz, siz qishni esga olasiz, ya’ni chang‘i sizda qish bilan assotsialashgan.

An'anaga ko‘ra, chet tillarni o‘qitishning asosiy muammolari assotsiativ psixologiya, Amerika pozitivizmi va funksionalizmi doirasida ko‘rib chiqilgan. Biroq, chet tillarini o‘qitish muammosi psixolingvistik, lingvistik, psixologik pozitsiyasiga ega bo‘lgan, muntazam tahlil va nutqiy faoliyatini talab qiladi. Nimani o‘rgatish va qanday, metod va didaktika savollariga zamonaviy javoblar, tilining nisbatini, nutq va fikrlash, fikr yuritish va kommunikatsiya, kommunikativ va kognitiv nutq va boshqa tilning asosiy savollarini tahlil qilish izlanishlari orqali javob berishga urinmoqda [1, 209b.].

Hozirgi vaqtida tilning o‘z madaniy an‘analarini aks ettiruvchi etnopsixolingvistik darajadagi muammolarga qiziqish keskin o‘sib bormoqda[2, 9b.], bu esa o‘z navbatida o‘z madaniy an‘analarida va o‘rganilayotgan odamlarda mavjud bo‘lgan integral tasvirni o‘rganishni talab qiladi va mantiqan psixikaning ongsiz chuqurligiga qaytib keladigan mentalitetni o‘rganishga to‘g‘ri keladi [3, 6b.].

Har qanday professional o‘qituvchi yakuniy natijalar parametrlarini tushunish va chet tilini bilib olishni asos qilib tushuntiradi va shunga muvofiq muayyan maqsadlarni belgilashga qarab ma’lum bir ta’lim tizimining tarkibi va shakllarini aniqlaydi. Biroq, amalda bu formulalar muammoni hal qilmaydi, balki uni yanada kuchaytiradi.

Foydalilanigan manbalar

1. Богданова О.С. Логико-коммуникативные программы. М., 1988. №5. С.35-43.
2. Захаров И.В., Ляхович Е.С. Миссия университета в европейской культуре. М., 1994. С.9.
3. Лихачев Д.С. Раздумья. М., 1991. С.287.
4. Петренко В.Ф. Психосемантика сознания. М., 1988. С.49.

RA'NODOSHLAR OILASIDAGI O'SIMLIKALARINING DORIVOR XUSUSIYATLARI

*Yerdashova Zulayxo Sadullayevna
Taxiatosh tumani 5-maktab biologiya fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada dorivor xususiyatlarga e'tibor qaratilgan. Ra'nodoshlar ko'proq ish imkoniyatiga ega qishloq aholisining barqaror rivojlanishi uchun yashash sharoitlarini yaxshilash uchun qo'shimcha qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish xususida fikrlar keltirilgan

Kalit so'zlar: fenolik kislotalar, bioaktiv birikmalar, protsessorlar, antioksidant

Ra'nodoshlar oilasi an'anaviy ravishda Uzoq G'arbiy Nepalda ko'plab kasalliklarni davolovchi vosita sifatida ishlatiladi va turli xil dorivor xususiyatlari ko'ra past yon ta'sirga ega. Uning barglari va novdalaridan olingan fenolik kislotalar OITVga qarshi, yallig'lanishga qarshi, nositseptiv ta'sirga ega, shuningdek barglari va gullari kasallik, bosh og'rig'i, diabet, revmatizm va boshqalarni davolash uchun ishlatiladi. Ba'zi dorivor dorilar uning turli qismalarining xususiyatlari va o'ziga xos bioaktiv birikmalaridan olinadi. Masalan: Bioaktiv birikmalar: Tarkibida fenolik birikmalar, quercetin (C 15 H 10 O 7), rutin (C 27 H 30 O 16), kumarin kislotasi (C 9 H 8 O 3), saponinlar, ksantoprotein, steroidlar, taninlar va boshqalar, shakar, aminokislotalar, vitaminlar, organik kislota va boshqalar. Dorivor maqsadlarda foydalanish: Diabetga qarshi, diabetik nefropatiyaga (DN) qarshi foydali, diareyaga qarshi faollik, yallig'lanishga qarshi mikroblarga qarshi faollik, dispepsiya, antinositseptiv, hepatoprotektiv, qo'zigorin infektsiyasi, erkin radikalni tozalash, allergiya. Gul diabetga qarshi diabetga qarshi potentsialga ega bo'lgani uchun uni diabet va uning asoratlari uchun ozuqaviy yoki funksional oziq-ovqat sifatida ishlatish mumkin. Undagi fenolik birikmalar dorivor xususiyatlarini yaxshilaydi va shuning uchun ko'plab kasalliklarni davolashda keng qo'llaniladi.

Yaqinda protsessorlar qimmatbaho oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish uchun ra'no doshlar gulidan foydalanishga qiziqish bildirdilar. Shuning uchun bozorda juda kam mahsulot mavjud. Ushbu guldan foydalanish uchun ozgina ilmiy tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, bu uning cheklangan joylarda mavjudligi yoki gulni tez buziladigan tabiat tufayli. Ra'nodoshlar gulidan tayyorlanishi mumkin bo'lgan ba'zi mahsulotlar, tadqiqotchilar va protsessorlarga ushbu guldan qiyomat qo'shish uchun tijorat maqsadlarida foydalanish uchun yangi eshik ohib beradi. Ra'nodoshlar gullari sharbati tetiklantiruvchi ichimlik bo'lishdan tashqari, dorivor ahamiyatga ega ekanligiga ishonishadi. Chiqarish ra'nodoshlar sharbati, ya'ni sovuq presslash usuli va usuli issiq presslash, ikki yo'l bilan amalga oshirilishi mumkin. An'anaga ko'ra, sharbat ekstrakti issiq presslash usuli protsessor tomonidan qo'llaniladi. Bu ko'proq hosil beradi, ammo shu bilan birga termosensitiv fitokimyoviy xususiyatlarga ta'sir qiladi. Shuning uchun protsessor tomonidan ularning muammolarini bartaraf etish va iste'molchilarga foydali mahsulotni yetkazib berish uchun sovuq presslash usuli qo'llanilishi kerak. Ra'nodoshlarning gullari qovoq va boshqa ichimliklarni sotish uchun yanada yaxshi marketing strategiyalari uchun katta imkoniyatlarni taklif qilishi mumkin. Konserva, ishtahani to'ldiruvchi vosita, sirop, vino, sirk, murabbo, jele, lahzali sharbat aralashmasi, probiyotik ichimliklar, xushbo'y sut va sutga asoslangan mahsulotlar hali ham tadqiqotchilar tomonidan o'rganilmagan va kelgusida ra'nodoshlar o'simlikini olib kelish uchun qo'shimcha tadqiqotlarni talab qiladi. Sharbat va sharbatga asoslangan mahsulotlarni ishlab chiqarish bilan bir qatorda, ra'nodoshlar gullari quritilgan mahsulotlarni (quritilgan kukun, xizmatga tayyor chinnigullar aralashmasi, tuzlangan va boshqalar) ishlab chiqarishda ham ishlatilishi mumkin. U an'anaviy ravishda gullarni maydalash va nordon ta'mni berish uchun yalpiz barglari, tuz, anardona va boshqa qo'shib chinnigullar tayyorlash uchun ishlatiladi. Biroq, ushbu mahsulotlar hali ham tadqiqotchilar tomonidan o'rganilmagan. Ra'nodoshlar asal, shuningdek, yovvoyi yoki zaharli asal sifatida ham tanilgan, qadimgi davrlardan beri ma'lum bo'lgan. Ra'nodoshlar gulidan nektar yig'adigan asalarilar tomonidan ishlab chiqariladi. Bir nechta kasalliklarni davolash haqida xabar beriladi va an'anaviy ravishda dori sifatida ishlatiladi. Uning tarkibida faol moddalar sifatida grananotoksin va andromedotoksin mavjud. Asal ko'p miqdorda iste'mol qilinsa qattiq bosh aylanishi, arterial gipertaniya va bradikardiya sabab bo'lishi mumkin. Ushbu guldan turli xil oziq-ovqat va farmasevtika mahsulotlarini ishlab chiqarishda tijorat maqsadlarida foydalanish yil davomida ushbu gulga asoslangan mahsulot mavjud bo'lishiga yordam berishi mumkin. Shuning uchun bu katta ish imkoniyatlariga ega

bo'lgan qishloqlarning barqaror rivojlanishiga yordam beradi. Zavod, shuningdek, hayotni saqlab qolish uchun mo'ljallangan dorilarni ishlab chiqarishda ishlatalishi mumkin va yaxshi marketing strategiyasini ishlab chiqish uchun ulkan imkoniyatlarni taklif qilishi mumkin. Ushbu o'simlikdan barqaror foydalanishni rivojlantirish mahalliy aholining farovonligi uchun yaxshi istiqbolga ega bo'lishi mumkin. Ra'nodoshlar o'simliklari mikroblarga qarshi ta'sirlar bilan bir qatorda sog'liq uchun bir qator foydali narsalarga ega va oziq-ovqat va ichimliklar sanoatida foydalanish uchun to'liq quvvatga ega. Tadqiqotchilar ushbu o'simlikni keyinchalik o'rganishlari mumkin, chunki u hanuzgacha ishlatilmayapti va uni yil davomida saqlash uchun yetarli darajada saqlanmagan. Dorivor xususiyatlarni qayta ko'rib chiqishga gulidan foydalanishning turli yo'nalishlarini o'rganishga harakat qilishdi va ushbu sharh tadqiqotchilarni ushbu sohada tadqiqot olib borishga jalg etishadi va ish bilan bandlikni oshirishga yordam beradi.

Foydalilanlgan adabiyotlar:

1. Tiwari ON, Chauxan Buyuk Britaniya. Sikkim Himolayidagi Rododendronni saqlash. Curr Sci Hindiston. 2006; 90: 532–41.
2. Prakash V, Rana S, Sagar A. Rhododendron arboreum va Rhododendron campanulatum barglari ekstraktlarining antibakterial faolligini o'rganish. Int J Curr Microbiol Appl Sci. 2016; 5: 315–22.
3. Klinton BD, Vose JM. Ta'siri Rhododendron maksimal L. Acer rubrum L. nihol tashkil etish. Kastaneya. 1996; 61: 38–45.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI O'QITISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O'RNI

*Yo'ldosheva Surayyo Alisherovna
Termiz shahar 15- Umumiy o'rta maktabning
boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Телефон:+99899-715-20-19

normurodov.oibek@mail.ru

Narmatova Gulnora Tojiyevna

*Surxondaryo viloyat xalq ta'limi xodimlarini
qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi*

*Maktabgacha boshlang'ich va maxsus ta'lim metodikalari
kafedrasi katta o'qituvchisi*

Телефон:+99893-796-75-74

normurodov.oibek@mail.ru

Anotatsiya: Ushbu maqolada. Pedagogik texnologiya asosida o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarish imkoniyati tug'iladi. Shu bilan bir qatorda mavzularni yoritilishi, o'quvchilarning o'tilayotgan mavzuni o'zlashtirilishi va pedagogik saloxiyatini oshirishdagi ahamiyati yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: pedagogik, texnologiya, ilmiy, ta'lim, o'qitish texnologiyasi, dars, ko'nikma, ta'lim-tarbiya.

Ta'lim jarayoni nihoyatda murakkab jarayon bo'lganligi uchun ta'lim samaradorligi pedagog va o'quvchi faolliligiga, ta'lim vositalarining mavjudligiga, ta'lim jarayonining tashkiliy, ilmiy, metodik mukammalligiga bog'liq.

O'zbekistonda bozor munosabatlarga asoslangan iqtisodiy tuzilmalar yaratilayotgan hozirgi kunda keng, chuqur bilimli va bilimlarni amalda qo'llay oladigan shaxslarga talab kuchayib bormoqda. Bilimdon va tadbirdor, ijtimoiy faol shaxs jamiyat hayotida, mehnatda o'zining o'rnini topadi. Bunday faollik vujudga kelishi uchun bilimdon va harakatchan, milliy istiqlol g'oyasiga sodiq bo'lgan shaxsni shakllantirish kerak va avvalo har tomonlama rivojlangan, sog'lom fikr yuritadigan, jahon yoshlari bilan har sohada raqobatbardosh, ma'naviy barkamol yoshlarni tarbiyalamoq zarur.

Pedagogik texnologiyalar ta'lim-tarbiya jarayonini ilg'or vositalari, metodlar, texnik vositalar, usullariga tayanib takomillashtirish tizimi hisoblanadi. Bu tizim o'qituvchi tomonidan yaratiladi, ta'lim-tarbiya bosqichlarini o'zaro bog'lashga xizmat qiladi. Uning mzmuni va vazifalarini, maqsadini oldindan belgilash, ta'limtarbiyaning shakllari va vositalarini tayyorlash, o'quvchida shakllantirish ko'zda tutilgan ma'naviy sifatlarni o'zlashtirishga yo'naltirilgan darslarni rejalashtirish kabilarni o'z ichiga oladi.

Ta'limning barcha bo'g'inlarini shunday tashkil etish kerakki, u yoshlarga chuqur va asosli bilim berish bilan birga keng qamrovli fikrlashga o'rgatsin. Pedagogik texnologiyaning asosiy mohiyati o'quvchilarni qiziqtirib o'qitish va bilimlarni to'liq o'zlashtirishga erishishdir. Ta'limda berilayotgan bilimlarni o'quvchilarning ko'pchilik qismi puxta o'zlashtirishi pedagogik texnologiya joriy etilishining asosiy maqsadi hisoblanadi. Pedagogik texnologiya ta'lim-tarbiya jarayonining mavjud qonuniyatlariga, mamlakatimiz rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlariga, tarixiy taraqqiyot tajribalariga asoslanadi. Pedagogik texnologiyani yaratish milliylik va muminsoniylik tamoyillariga, insonparvarlik va demokratiya prinsiplariga, ijodkorlik va tashabbuskorlikka tayanadi. Bugungi kunda fan-texnikaning rivojlanishi bilan inson faoliyati nihoyatda kengayib, yangi texnologiyalar kirib kelmoqda. Sifat o'zgarishlari shundan dalolat beradiki, endilikda yangi metodikalarni talab etadigan va ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib borayotgan, unga o'zining ma'lum xususiyatlarini joriy etadigan yangi texnikaviy, axborotli, audiovizualli, vositalar ham mavjud bo'lib, ular zamonaviy pedagogik texnologiyalarini aniq voqelikka aylantirdi. Pedagogik texnologiya mohiyat-e'tibori jihatidan boshqa texnologiyalar bilan bir safda turadi, chunki ular ham boshqalari qatori o'z xususiy sohasiga, metodlari va vositalariga egadir.

Biroq pedagogik texnologiya inson ongi bilan bog'liq bilimlar sohasi sifatida murakkab va hammaga ham tushunarli bo'lmagan pedagogik jarayonni ifoda etishi bilan ishlab chiqarish va

axborotli texnologiyalardan ajralib turadi. Uning o‘ziga xos xususiyati – tarbiya komponentlarini mujassamlashtirganidir. Pedagogik texnologiya boshqa sohalardagi texnologik jarayonlar bilan uzlusiz boyib boradi va an’anaviy o‘quv jarayoniga, uning samarasini oshirishga ta’sir ko‘rsatishning yangi imkoniyatlarini egallab oladi. Ta’lim-tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyalarni qo‘llash avvalo, pedagogik munosabatlarni rivojlantirish va demokratlashtirishni talab etadi, chunki ularni amalga oshirmay turib qo‘llangan har qanday pedagogik texnologiya kutilgan samarani bermaydi. Pedagogik texnologiyalar ta’lim jarayonining unumdorligini oshiradi, o‘quvchilarni mustaqil fikr lash jarayonini shakllantiradi, o‘quvchilarda bilimga ishtiyoyq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o‘zlashtirish, ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko‘nikma va malakalarini shakllantiradi. An’anaviy o‘qitish tizimi, aytish mumkinki, yozma va o‘g’zaki so’zlarga tayanib ish ko‘rishi tufayli ”axborotli o‘qitish” sifatida tafsiflanadi, chunki o‘qituvchi faoliyatini birgina o‘quv jarayonining tashkilotchisi sifatida emas, balki nufuzli bilimlar manbaiga aylanib borayotganligini ta’kidlagan holda baxolanmoqda.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, pedagogik texnologiya asosida o‘quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarish imkoniyati tug‘iladi va u o‘qituvchining yaqin ko‘makdoshiga aylanadi yoki uning funksiyalarini to’liq bajarishi mumkin. Natijada, mantiqiy bog‘langan qisqa yo‘llardan shunday olib boriladiki, oqibatda o‘quvchilar deyarli xato qilmaydilar va o‘quvchi ularning natijasini ma’lum qilish bilan mustahkamlash imkoniyatini yaratadi hamda ta’lim maqsadini to’la amalga oshirish sari yana yangi qadamlar qo‘yiladi.

Foydalaniman adabiyotlar ro’yxati:

1. R.A. Mavlonov, M. Arabova, G’. Salohiddinova “Pedagogik texnologiya” T. O’zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi. “Fan” nashriyoti. 2008.
2. J. G’. Yo’ldosheva, F. Yo’ldosheva, G’. Yo’ldoshev “Interfaol ta’lim sifat kafolati” T. 2008.

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA BOSHLANG'ICH SINFLARNI
O'QITISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH
SAMARADORLIGI

*Yulbarsova Hilola Rahimovna
Angren shahar 42-sonli umumi o'rta ta'lismaktabining
II-toifali boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Tel; +99894 625 47 15*

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o'rta talim maktablarining boshlang'ich sinfda o'qitishning o'ziga xos jihatlari, zamonaviy AKT vositalaridan va innovatsion texnologiyalar asosida darslarni tashkil etish haqida fikr yuritiladi. Innovatsion texnologiyalarni qo'llash jarayonlari ham yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Innovatsion texnologiyalar, ilg'or pedagogik texnologiyalar, innovatsiya, demokratik uslub, metodlar.

Umumiy o'rta ta'lismaktablarida, ta'lismaktablarda o'qituvchi hamda o'quvchilarning hamkorlikdagi faoliyati hisoblanadi. Darslar mobaynida o'qituvchilar o'z bilimi, malakasini turli usullar: mashg'ulotlar, topshirqlar vositasida yetkazishga harakat qiladi. Bu jarayonda nafaqat o'qituvchidan, balki o'quvchidan ham o'z ustida ishlash, ma'lumotlarni qabul qilish, ularni qayta ishslash va hayotga tatbiq qilish kabi vazifalar belgilanadi.

Asosan ta'lism-tarbiyaning maqsadi o'qituvchi o'z imkoniyatlardan to'g'ri, aniq o'rini foydalana olishi, malaka va ko'nikma hosil qilish, mantiqiy-ijodiy tafakkurni rivojlantirish, zamonaviy texnologiyalar asosida bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan davr haqida ma'lumotlar yetkazish va milliy g'oya sharqona tarbiya va ma'naviyatini boyitish hamda ularni o'quvchi ongiga singdirish, yetkazib berish bilan belgilanadi.

Amalga oshirilayotgan maqsad vazifalar boshlang'ich sinf o'qitish davrida, ayniqsa kuchli talab qilinadi. Chunki bu davrda bola o'zining tub mohiyati va vazifasini anglab yetmaydi, balki shunchaki hamma maktabga borishi kerak deb o'yaydi. Ammo ma'lum vaqt o'tgach ya'ni vazifalar ko'payib boraver-gach bu aqliy mehnat ekanligini anglab boradi va shu vaqtida uning o'qishdan ko'ngli soviydi hamda unda umidsizlik uyg'onadi. O'qituvchi esa bunday holatning oldini olish uchun o'quvchiga ta'limning o'yindan farqi va o'ziga xos qiziqarliligi haqidatushunchalar berishi va uni shu faoliyatga tayyorlashi zarur. O'qituvchi dars mobaynida o'quvchiga shunday muhit yaratishi kerakki, o'quvchi mustaqil topshiriq olganida, o'zini tengdoshlari orasida lideri deb his qilsin. Bu jarayonda o'qituvchidan o'quvchilarga bo'lgan munosabatidan demokratik uslubdan foydalanishini lozim ko'ramiz. Zero, bu uslub bolalarni birlashtiradi. O'z-o'zini boshqarishga, o'z xatti-harakatini o'zi nazorat qilishga o'rgatadi. Har bir ishga mas'uliyat bilan yondashish hissi shu yoshdag'i bolalar bilan demokratik muomala munosabati asosida shakllanadi.

Bu muomala munosabatida ilg'or pedagogik va yangi axborot texnologiyalarini tatbiq qilish muhimdir. Bugungi kunda ta'lismarayonida interfaol metodlar va axborot texnologiyalarini o'quv jarayoniga qo'llash kundan-kunga oshmoqda. Avvalo, shuni ta'kidlash joizki, interfaol metodlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini o'quv mashg'ulotlarining samaradorligini oshiribgina qolmay, ilm-fan va AKT yutuqlarini amaliyatda qo'llash orqali mustaqil va mantiqiy fikrlaydigan shaxs tarbiyalashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ya'ni shu davrgacha an'anaviy ta'limga o'quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga yo'naltirgan bo'lsa, endilikda bu ma'lumotlarni mustaqil tarzda qidirib topish, o'rganish, tahlil qilish va xulosalash ko'nikmalari shakllantiriladi.

O'qituvchi esa bu jarayonda o'quvchining ta'lism-tarbiyasiga sharoit yaratadi va bevosita uni boshqaradi, yo'naltiradi. Hozirgi vaqtida ta'limga "Aqliy hujum", "Tarmoqlar" metodlari, "Sinkveyn", "Beshinchisi ortiqcha", "Bumerang", "Bahs-munozara", "Kichik guruhlarda ishslash", "Venn" diagrammasi kabi zamonaviy texnologiyalar keng qo'llanmoqda. Bundan tashqari, axborotlashtirilgan multimediali ta'lismaktablari yalarini boshlang'ich ta'limga joriy etish orqali o'tiladigan fanlar mazmunini o'quvchilar ongiga to'liq singdirib borish, innovatsion vositalar bilan tanishtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Multimedia darslar o'quv jarayonini ko'rgazmali olib borishda ko'maklashadi.

Bundan tashqari, o'quvchi faoliyatining ijobiy motivini hosil qiladi, mashg'ulotlarni jonli va muloqot tarzida olib borishga imkon beradi. Bu esa o'quvchida o'ziga bo'lgan ishonchni, tezkor

fikrlashni va ijodkorlikni shakllantiradi. Shuningdek, ta'lim mazmuniga tegishli materiallarni kompyuter xotirasida saqlab, ularni o'quvchilarg a xohlagan vaqtida yetkazish imkoniyati bo'ladi. Shu bilan bir qatorda multimedia usulida axborotning xilma-xill igi: matn, lavha, bezak, nutq, musiqa, videofilmlardan parchalar, telekadrlar, animatsiyalar ta'lim samaradorligini oshiradi. Bundan kelib chiqib o'z tajribalarim asosida dars mashg'ulotlarida interfaol metodlarni qo'llash orqali ta'lim berishga oid fikrlarni bayon etaman.

"Videotopishmoq" metodi

Videotopishmoq metodidan foydalanishda quyidagi harakatlar amalga oshiriladi: o'quvchilar e'tiboriga o'rganilayotgan mavzu mohiyatini tasviriy yoritishga yordam beruvchi izohlarsiz bir nechta videolavh a namoyish etiladi. O'quvchilar har bir lavhada qanday jarayon aks ettirilganini izohlashadi; jarayonlarning mohiyatini daftarlariiga qayd etishadi; o'qituvchi tomonidan berilgan savollarga javob qaytarishadi. Mazkur metod asosida mavzuga doir kompyuter orqali videolavha namoyish etiladi. O'quvchilar videolavha mavzusi, unda ifodalangan mavzu haqida o'z fikr mulohazalarini bildirishadi. Masalan, bu metodni 2-sinfda o'quvchilarning unliva undosh tovushlar haqidagi bilimlarini sinash, uni mustahkamlash maqsadida ham qo'llash mumkin. Masalan, ekran orqali unli tovushlar ko'rsatiladi. Galma-galdan shu tovush bilan boshlanadigan so'zlarni ifodalaydigan rasmlar ko'rsatiladi. O'quvchilar rasmlardagi narsa, buyum nomlarini daftarlariiga yozadilar.

Yuqorida aytilganidek, boshlang'ich sinflarda interfaol metodlar va ta'limiy o'yinlardan, zamonaviy AKT dan foydalanish o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish bilan birga ularni darslarda o'rganganlarini hayot bilan bog'lashga, qiziqishlarini oshirishga yordam beradi va ta'lim-tarbiya sifatini kafolatlaydi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Sayidaxmedov N. Pedagogik amaliyatga yangi texnologiyalarni qo'llash namunalari .-T.:RTM,2000.
- 2.G'ulomova M.X Yangi innovatsion texnologiya yordamida ta'lim samaradorligini oshiris h usullari // Innovatsiya o'quv jarayonida (tezislar to'plami).-T.:2009.

БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМДА ИНТЕГРАЦИЯЛАШГАН ЎҚИТИШНИНГ АҲАМИЯТИ

Асадова Рухсат Хуррамовна

Аъзимова Раъно Буриевна

Қашқадарё вилояти Яккабог тумани

2-мактаб бошлангич синф ўқитувчилари

Tel: (97) 253-06-21

Аннотация: Бу мақолада бошлангич таълимда интеграциялашган ўқитишнинг аҳамияти ўрганилган.

Калит сўзлар: Интеграция, луғат, билим, қобилият.

Билимларнинг интеграциялашган (кўргазмали) тармоғида интеграциялашнинг усул ва воситалари; таълим режасидаги ўқитиш жойида; вақтнинг ҳажмига қараб, шу машғулотнинг ўзлаштириш вақти болаларнинг ўзлаштириш даражаси; кўп мақсадли ва ранг-баранглилиги ҳамда кўп функцияга эгалиги билан тавсифланади.

Интеграция сўзи луғатларда турлича талқин қилиниб, интеграция лотинча “integratio” – жамлаш, умумлаштириш, “integer”, яхлит тушунча;

Биринчидан алоҳида дифференцион бўлимларининг ўзаро мувофиқлиги, органик функциялар тизимининг яхлитлиги ва бу ҳолатга олиб борувчи жараён;

Иккинчидан дарсларнинг ўзаро боғлиқлиги ва яқинлашув жараёни.

Интеграция тушунчаси биринчи бўлиб, XVIII асрнинг 20-йилларида инглиз олими Г.Спенсер томонидан таълим жараёнига киритилган. У “Интеграция” сўзини иккита тушунчага эга эканлигини исботлаб берган:

1. Тизим, организмнинг алоҳида қисм ва вазифаларининг ўзаро боғлиқлик ҳолатини ва шу ҳолатга олиб борувчи жараённи ифодаловчи тушунча. 2. Фанларнинг яқинлашиши ва ўзаро алоқа жараёни.

“Интеграциялаш” – тушунчасига “Педагогик луғатда” куйидагича таъриф берилади: “интеграциялаш лотинча “integer” – умумийлик, “integerara” – умумийликни тўлдириш, яратиш, тиклаш демакдир. Таълим мазмунидаги уйғунликларни таъмсинлаш муаммолари интеграциялашнинг шуғулланадиган соҳаси хисобланади. У тушунчаларни умумлаштиришни ўргатиш. Таълим ва тарбияда билимлар, тушунчалар, кўнукмалар ва малакаларни шакллантиришни умумлаштириб, қонун-қоида кўринишига келтиришни амалга оширади”.

Таълим жараёнида интеграция билимлар мажмуасини кенгайтириш ва чуқурлаштиришга ҳизмат қиласи. У турли хилдаги умумий билимлар объектигининг умумий усули сифатида вужудга келган. Интеграциялашган таълимнинг асосий мақсади болаларга ҳар томонлама билим беришdir.

Интеграциялаштирилган дарслар болалар дунёқарашида бир бутунликни воқеалар узийлигини тушунишини табиатан англаб етишга ўргатади. Шуни таъкидлаб ўтиш керакки, мактаб таълимида фанларнинг интеграцион боғланишлари илмий жиҳатдан турли фикрлар ва қарашлар эса бир-бирига зид ва узвий бўлмаганлиги сабабли интеграция муаммосини ҳамон олимларимиз ўртасида баҳсли масалалардан бири бўлиб келмоқда.

Бошлангич таълим мазмунини интеграциялаш мобайнида бир-бирига боғлиқлик ҳажми ошади ва тартибга тушади. Шу тизим ёрдамида қисмларнинг ишлаши ва ўрганиш объектининг яхлитлиги тартибга солинади.

XIX-XX асрлар оралиғида педагогикада кичик ёшдаги болаларни табиий мухит билан таништиришнинг интеграциялашган курсини яратиш фикри пайдо бўлган. Бу фикр А.Я.Герд. Д.Н.Кайгородов. А.П.Павлов номлари билан боғлиқ бўлиб, улар бошлангич мактабга атрофдаги жонли ва жонсиз дунё ҳақидаги бўлинмаган курсни киргизишни талаб қилишди.

Сўнгги йилларда таълим йўналиши, инсоннинг таълим олиш жараёнида яхлит интеллектуал ривожланиши ҳақидаги саволларига жавоб бермоқда. Инсоннинг таълим олиш жараёнидаги комплексли ривожланиш шароитидаги қарама-қаршиликларни амалиётдаги педагоглар аниқлашган. Ю.М.Колегин ва О.Л.Алексинко интеграциянинг салбий омилларини кўрсатиб беради. Роберт Карлоснинг айтишича кичик ёшдаги болаларга фақат, са-

наш, ёзиш, ўқишиň үргатиб қолмасдан бундан ҳам муҳимроқ ва каттароқ масалани амалга ошириш мумкин. Чунки ҳар бир бола шаклланиш даврида унинг интеллектуал фаоллигини рағбатлантириш, табиий қобилият сингари, унинг кейинги муваффақиятлари учун жуда муҳимдир.

Ўзбек маърифатпарвари Абдулла Авлоний маънавий-аҳлоқий тарбияда болалар табиат ва жамият қонун-коидаларини, табиий ҳодисаларини, уларнинг ўзаро узвийлигини билиш кераклиги, шундагина улар жамият ва халқ фаровонлиг учун ҳизмат қиласиган бўлиб етишишлари мумкинлиги ҳақида фикр билдиради.

Юқоридаги назарий таҳлил натижаларига кўра интеграциялашган таълим жараёни ўқитишда юқори натижа, самара ва сифат даражасини юқори самарадорлигини таъминлайди.

ФОЙДАЛАНГАН АДАБИЁТЛАР

1. Жўраев Р. Зуннунов А. "Таълим жараёнида ўкув фанларини интеграциялаштириш омиллари" Т. "Шарқ". 2005 й.
2. Ш.Р.Николаевич."Возможность и пути реализация интеграции изобразительного искусство и развитие речи в начальни" 2015.

РУХИЙ РИВОЖЛАНИШИ СУСТЛАШГАН ЎҚУВЧИЛАРНИНГ РУХИЯТИНИ ЎРГАНИШ УСУЛЛАРИ

Бобожонова Феруза Нураддиновна

Ангрен шаҳар 9-сонли Имконияти чекланган болалар

учун ихтисослаштирилган ёрдамчи мактаби ўқитувчisi

Тел: 99899 987 35 07

Аннотация: Ушбу мақолада атрофимизда учрайдиган баязи бир ақли заиф болаларнинг ёрдамчи мактаблардаги ўқиш даври, уларнинг рухиятидаги ўзгариш сабаблари ва уларнинг ақлий фаолиятини тиклаш учун мутахассислар тавсияси берилганды.

Калит сўзлар: рухий тараққиёт, диагностика, нуксон, индивидуал ёндашиш принципи.

Инсон рухиятини ўрганиш нихоятда мураккаб. Диагностика ишлари учун, ёрдамчи мактабларни тиклаш учун болалар рухиятини ўрганиш жуда зарур хисобланади, чунки ёрдамчи мактаблардаги таълим-тарбияни самарали амалга ошириб бориш учун бу борадаги маълумотлар керак булади.

Инсон рухиятини атрофлича ўрганиш кишидан хар тарафлама билим ва малакалар бўлиши талаб этилиши билан бир қаторда билим, етарлича хаётин тажриба хам талаб этилади. Бир неча йил болалар билан ишлаган ўқитувчи, тарбиячилар ўз синфларидағи болаларни атрофлича ўрганиб оладилар. Мактаблардаги педагогик кузатишдан ташқари шахс рухиятини ўрганишнинг турли усуллари мавжуд. Дастрлаб биринчи синфга кирмокчи бўлган ўқитувчи бўлажак ўқувчиларнинг шахсий хужжатлари билан танишиб чиқади. Болалар хақидаги тиббий кўрсатмалар билан яқиндан танишади. Тиббий хулосаларни, тушунчаларни етарлича ўзлаштириш учун ёрдамчи мактаб ходимлари бундай билимларни яхши эгаллаган булишлари лозим.

Боланинг рухий тараққиёти хақидаги қимматли маълумотлар болаларнинг ота-оналаридан олинади. Жуда эҳтиёткорлик билан, ота-онанинг қалбига шикаст етказмасдан, нуксонли боласи хақидаги зарурий маълумотлар ийғилади. Айниқса, ота-оналардан боланинг умумий ривожланишидан ташқари, нуксон юз бергандан кейинги ўзига хос, нуксонли ривожланиши хақидаги маълумотлар жуда қимматли ва диагностик ахамиятга эга.

Ёрдамчи мактаблардаги ўқитувчи ва тарбиячиларнинг таълимий, тарбиявий, коррекцион, согломлаштириш ишларининг барчаси шу маълумотларга асосланади. Болалар хақидаги тегишли маълумотлар олингандан кейин, улар билан таълим-тарбиявий ишлар олиб борилади. Ёрдамчи мактаблардаги ақли заиф болаларни атрофлича ўрганиш учун қатор, маҳсус психологик услубиятлардан, усуллардан фойдаланиш мумкин. Тажриба хақида умумий психологиядан хам маълум. Тажриба ўтказиш оддий кузатишдан фарқ қиласи. Бунда тажриба ўтказувчи ўрганилиши керак бўлган рухий жараёнларни йуллар билан, маълум режа асосида ўрганиб боради.

Тажриба ўтказиш орқали ўқитувчи қатор рухий жараёнларнинг холати, уларнинг ўзгариб туриши, турли қийинчиликлар юз бериши, уларнинг сабабларини секин-аста тушуниб боради. Тажриба барча фанларда энг мукаммал текшириш усулларидан бир хисобланади. Айниқса, нуксонли рухий холатларни урганиш учун тажриба ўтказиш жуда зарурдир. Ёрдамчи мактабларда ишлаётган олигофренопедагоглар қатор тажриба услубиятларини билиши, уларни ўринли ишлата олиши, тажриба натижаларини тахлил қила олиши, баҳолай билиши, янги услубиятлар яратса билиши лозим.

Ўқитувчи ақли заиф ўқувчиларга уйга берилаётган топширикларнинг хажмини хам тажриба ўтказиб билиб олиши мумкин. Дарслик материалларининг қайси қисмини синфда, қайси қисмини уйда ечиш мумкинлигини хам тажриба орқали аниклаб олиши мумкин. Айрим ўқувчилар ноаник сабабларга кўра дарс материалларини ўзлаштира олмасалар хам ўқитувчи маҳсус тажриба орқали бунинг сабабларини хам ўрганиши мумкин.

Объективлик деганда, ақли заиф болалар рухиятини урганиш ишлари реал шароитда, хаёт жараённида олиб борилиши тушунилади. Динамиклик эса, ақли заиф бола, ўқувчини урганиш унинг ривожланишида, тараққиётида амалга оширилади. Аналитик – синтетик принципда эса, рухий жараёнлар, холатлар атрофлича, хар томонлама боғликларини тахлилий ўрганишни назарда тутади. Комплекслик принципи эса, ақли заиф болаларни

ўрганишда педагогик, психологик, тиббий, логопедик текширишларни бирга олиб боришни тушунамиз. Индивидуал ёндашиш принципи эса, болани урганиш вақтида қатъий тарзда шахснинг индивидуал хусусиятларини инобатга олишни тушунамиз. Усул танлаш хар бир текширишнинг мақсадидан, вазифаларидан келиб чиқади. Аммо, барча усулларда юқорида қайд этиб ўтилган принципларга амал қилиш лозим.

Ақлий тараққиётдаги камчиликлар кўп холларда боғча, мактабга тайёрлов даврларида хам кўзга ташланмайди. Бу қийинчиликлар боланинг мактабга келиб, турли фанлардан билимлар ола бошлаганларидан кейин кўзга ташлана бошлади. Бошланғич синфлардаги узлаштиромовчи ўкувчиларнинг катта қисмини руҳий ривожланиши сустлашган болалар ташкил этади. Маълумки, бу болаларнинг клиник кўриниши турлитумандир. Бу болаларда ақлий тараққиётнинг турли даражада, турли мазмунда бузилганлигини кўриш мумкин. Уларнинг потенциал имкониятлари хам турличадир. Бу болаларга нисбатан нотуғри қилинган айрим педагогик муносабат фақатгина улардаги оркада қолишини чукурлаштириб қолмасдан, балки болаларда салбий шахсий сифатларнинг шаклтаниб боришига сабаб бўлиши, хамда болалардаги асаб, руҳий касалликларнинг чукурлашишига олиб келиши мумкин.

Рухиятни ўрганишнинг айрим услублари хусусида юқорида тўхталиб ўтдик. Унинг яна қатор усуллари мавжуд.

Буларга куйидагилар киради: Клипец, Пиктограмма, Шульте жадвали, туғри ва тескари санаш, корректур синаш, кодлаш, геометрик фигуralарни таснифлаш, мазмунли суратлар, хаётда учрамайдиган кулгили куринишлар, берилувчанликни урганиш, Де-Грефе, Россолимо услуби ва хоказолар.

АДАБИЁТЛАР

1. Мамедов К., Шоумаров Г. Акли заиф болалар психологияси. Тошкент, 1994. 30-39-бетлар.
2. Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталого школьника. М., 1986, 60-93- бетлар

БОЛАНИ ТАРБИЯЛАШ ОЛМОСНИ САЙҚАЛЛАШ КАБИ НОЗИК ИШДИР

*Давронова Шаҳноза Фармоновна
Бошлангич синф ўқитувчisi, Бухоро вилоят,
Бухоро тумани 20-мактаб
Телефон: +998(97) 307-16-04*

Аннотация. Мақолада тарбия, хулқ атворт тушунчаси, уларнинг фарзанд тарбиясидаги муҳим аҳамияти, боланинг етук, баркамол инсон бўлиб шаклланишида оиланинг маънавияти, тарбиясининг долзарблиги, шунингдек тарбия ҳақидаги донишмандларнинг фикрлари баён этилган.

Калит сўзлар. Ота, она, тарбия, ахлоқ, хулқ—атворт, оила, маънавият.

*Тарбия биз учун ё ҳаёт – ё мамот, ё најжот – ё ҳалокат,
ё саодат – ё фалокат масаласидир. (А. Авлоний)*

Она – болага тил ўргатувчи. Она – болада меҳр уйғотувчи. Она болани озодаликка, меҳнатсеварликка, тиришқоқликка, ҳалолликка етакловчи буюк зотdir.

Ота – форс тили ҳукмронлиги давридан падари бузруквор деган назмий ибора билан уйғунлашган. Она – волидаи муҳтарама деган жарангдор ибора билан таърифланган.

Ота–она ана шундай табарруқ зотлардир. Чунки ҳар бир инсон учун отадек улуғ ва ҳимоячи, онадек меҳрибон ва ғамхўр киши йўқ. Ота – она ўз фарзандига машаққат билан, барча ҳузур– ҳаловатларидан вос кечиб, баҳтиёрлик баҳш этади. Боласининг шодлиги ва баҳтини ўзиники деб билади. Баҳтиёр кўрган боласидан ўзига ҳузур – ҳаловат топади. Болалар эса, ота–она борлигидан, уларнинг ёрдамидан хурсанд бўлиб юришади.

Ота–иноят, она–ҳидоят. Онадаги масъулият ота ғамхўрлигида енгиллашади. Ота–она қадри, меҳр–муҳаббати ҳамиша самимият билан куйланиб борилаверади. Улар ўз фарзандларини дунёга келтириб, кўз қорачигидек асраб – авайлаб вояга етказадилар. Кейин ҳам тиниб–тинчимай болаларига баҳтиёрлик баҳш этиб, баҳтли ҳаёт кечиришлари учун машаққатли меҳнатдан юз ўғирмайдилар.

Ота–онанинг буюк инсонийлиги, уларнинг нуронийлиги, тиниқ ва нурафшон сиймоларидан тарбияли фарзандлар фаҳрланиб, нуқсонсиз ахлоқ– одоб билан хизмат кўрсатишга шай туришлари керак. Ота–оналарнинг фарзандлари олдидағи вазифалари фақатгина уларни едириб–ичириш ва кийинтиришдангина иборат эмас. Вояга етган болаларнинг бўй–басти ва ҳуснини кўриб қувонишлари билан бир қаторда уларнинг одоб ахлоқларига ҳам эътибор беришлари лозим.

Инсонни маънавий жиҳатдан гўзал қилаётган одамийлик ва меҳнатсеварлик каби сифатлар орасида ахлоқ шарти яна муҳим ўрин тутади. Одам боласи билими, тажрибаси, шижаоти, ташқи қиёфаси билан ҳавас уйғотиши мумкин.

Яхши фазилат шундай улуғ нарсаки, уни одам ҳаётининг маънавий ҳазинаси деса бўлади. Бу ҳазинада инсон ҳуснининг дурдоналари сақланади. Бу дурдоналарни ҳар бир дам ўзи битта – биттадан териб, ҳусн ҳазинасига келтириб тўқади. Инсон деганда биз шу маънавий бойлик ҳазинасининг ажойиб соҳибкорларини тушунамиз. Тарбия – ўсмоқ, баланд ерга чиқмоқ маъносидадир. Афлотун тарбияни „У инсоннинг баданига, табиатига қобил бўлгани кадар гўзаллик ва камолот беришdir”, – деб таъриф беради. Донишмандлардан бири – “Тарбия инсонда табиатнинг сиғдира билган мукаммалиятини ҳосил этишидир”, – деб таърифлайди.

Болада пайдо бўлган ёмон хулқ–атвортда ота– онанинг ҳам айби борми – йўқми, – бу муаммонинг иккинчи томони деб қараймиз. Ҳолбуки, хулқ – атвори ёмон болаларнинг маълум қисми асосан ота–онанинг парвосизлиги ёхуд ёмон тарбияси натижасида шундай аянч аҳволга тушиб қолади. Баъзи ота–оналар фарзандларининг уст – бошлари, қоринлари ғамини ейишади–ю, лекин, афсуски, маънавий ва жисмоний эҳтиёжларини аввал боғчага, кейин мактабга ҳавола қилиб қўйиб, фарзанд тарбиясидаги бениҳоя катта бурчларини бўйинларидан соқит қиласидилар.

Бола тарбиясини булардан ҳам ёмонроқ тушунадиган бошқа тоифа ота–она ҳам бор. Бу хиллар болаларининг маънавий ва жисмоний тарбияларигагина эмас, ҳатто оддий тозали-

кларига ҳам эътибор бермайдилар. Болалари бурунлари оқиб, лойларга булғаниб ётсалар ҳам, ҳеч қиси йўқ, ерда юмаланиб юриб катта бўлиб қолишади, биз ҳам чанг тўзитиб юриб катта бўлганмиз, дейишади. Улар тоза танда тоза ақл бўлишини эсдан чиқарадилар.

Маълумки, лойни пиширмай, ғишт қўймайдилар. Акс ҳолда ғишт ёрилади, қиммати камаяди, ё бутунлай ишга ярамай қолади. Шунинг учун уни олдин роса пиширадилар. Шунга ўхшаш, болаларни ҳам маълум шакл олгунларича маънавий жиҳатдан пишириб бориш лозим.

Маънавий жиҳатга эса болада оқ билан қорани фарқ қила бошлаган кунидан тортиб, то онги юксак поғонага кўтарилгунча юз берган бутун сифат ўзгаришлари киради. Биз бола тарбиясида кўпинча шу муҳим томонни эсдан чиқариб қўямиз. Натижада болалар гап уқмас, ўзбошимча, баъзан характерлари ёмон бўлиб ўсадилар. Ана ўшандай бепарво ота – оналарга А.С. Макаренко „Хозирги ота–оналар болаларни тарбиялаш билан мамлакатимизнинг келажак тарихини тарбиялайдилар”, – деган ниҳоятда доно сўзини эслатиб ўтгимиз келади .

Масалага шу нуқтаи назардан қаралса, ҳар бир ота–она ўзининг тарих яратувчилик ролидан фахрланса арзиди. Дарҳақиқат, тарихда из қолдирган, ё жуда муҳим ўрин тутган улуғ кишиларнинг бу юксак мавқега етишларида ота–онанинг хизмати шубҳасиздир. Ана шу шубҳасиз шарафга эришадиганлар болаларни тақдир ихтиёрига ҳавола қилиб қўйиб, ўз ишлари билан банд бўладиган бепарво ота–оналар эмас, болаларини бир парча гўштлик чоғларидан тортиб ақл–идрок, одамият йўлига солиб юбориш учун ҳеч нарсасини аямagan болажон ота–оналардир.

Афсуски, бола тарбиясини нотўғри тушунадиган ота–оналар анча–мунча топилади. Асосий вазифа болани жамиятга муносаб, етук одам қилиб етиштиришдадир. Ота–она олдига шундай талаб қўйилганда, баъзилари ўзларининг бевосита бурчларини зиммаларига олишдан қочибми, ё туваётган ишлари янглиш эканини англамайми: „Йўқ, ҳозир бола тарбияси фақат мактаб зиммасида. Ана шулар тарбия қилишсин, одам қилишсин! Биз ишда бўлсак, қачон боламиз орқасидан кўз– кулоқ бўлиб юрамиз!”, – дейишади.

Тўғри бола тарбиясида мактабнинг ҳам ўрни катта. Лекин ишда эканини баҳона қилиб, бола тарбиясидек шарафли бурчдан қочиши, уни бўйиндан сокит қилиш ярамайди. Аммо ҳозирги кунда давлат ё жамоат иши билан банд бўлмаган ким бор? Инсоф билан айтганда, идора ё корхоналарда, дала ё курилишда ўтадиган вақтимиз боладек азиз жигартгўша тарбиясига асло халақит бермайди. Бази ота–оналар ана шундай асоссиз баҳоналарни рўкач қилишиб, болаларининг юриш– туришларида, ҳатто маънавий ва жисмоний жиҳатларида юз берган ўзгаришни пайқамай қоладилар. Бола кичик бўла туриб, ақли кўп нарсага етадиган бўлиб қолади. Мана шундай ақлий ва жисмоний тараққиёт ўргасидаги фарқни англамаслик орқасида бази ота – оналар болаларини жуссаларига қараб, ҳали ёш, ақллари ҳеч нимага етмайди деб ўйлайдилар–да, болалари олдида бўлар–бўлмас гапни оғизларига олаверадилар.

Мана шу ерда Лев Толстойнинг ўз хотира дафтарига ёзиб қўйган бир ҳикматли гапи эсга тушади. „Болалар – ёмонликни катта қилиб қўрсатадиган ойнадир”. Ҳар ким экканини ўради: буғдои эккан– буғдои, арпа эккан –арпа. Бола ҳам ота – онасидан олган тарбиясига қараб ўсади. Баъзи ота – оналар тарбиянинг мана шу қалтис томонини эсдан чиқариб, парволари фалак бўлиб юраверадилар. Мураббий бир жиҳатдан табибга ўхшайди. Табиб касалнинг соғайиши учун унга керакли дориларни беради, мураббий эса нодонлик касаллигидан кутқазиш учун лозим бўлган даволарни ишлатади.

Шуни алоҳидла таъкидлаш керакки тарбиянинг шакс камолотида долзарб аҳамиятга эга эканлигини таъкидлаган ҳолда, юртбошимиз мактабларда “Тарбия” фанини яратиш ва ўқитиши ташаббуси билан чиқдилар. Бу ташаббуснинг ўзи ҳам бола тарбиясида тарбиянинг нақадар аҳамиятли масала эканлигини исботлайди.

Тарбиянинг ахлоққа таъсири борми? Баъзилар: „Тарбиянинг ахлоққа таъсири йўқ, яъни инсон аслида қандай бўлса, шундай ўсади, асло ўзгармайди”, – деб айтадилар. Уларнинг бу сўzlари тўғри эмас. Тарбиянинг ахлоққа таъсири албатта бор. Зеро тарбия шахсда руҳий, жисмоний, ахлоқий, маъкнавий сифатларни шакллантиришга қаратилган педагогик жараёндир. Тарбия – бу тамал тоши. У қайси тарафга қўйилса, ўша тараф оғирлашади.

Ҳар кишининг дунёда ороми жони –Тарбият,

Бахту иқболи саодатнинг макони- Тарбият.
Эй оталар, жонларингиздан азиз фарзандингиз ,
Файрат айланг ўтмасин вақту замони Тарбият.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. М. Исмоилий. Инсон ҳусни: Ахлок-одоб мавзуидаги сұхбатлар/ - Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1989. – 256 б.
2. А. Раззоқов. "Оила – фароғат қасри"– Т.: Сано – стандарт" нашриёти. 2012. – 1026.

ЁШЛАРНИ КАСБ-ХУНАРГА ЙУНАЛТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК АСОСЛАРИ ВА БОСҚИЧЛАРИ

Сатуллаева Дамехан. Оразбаевна.

Каракалпогистон Республикаси, Нукус шахри

32 -сонли мактаб қорақалпоқ тили ва адабиёти фани ўқитувчиси
purliev77@mail.ru +998 91 3934414

АННОТАЦИЯ: Мақолада ўқувчиларни касбга йўналтиришда таълим муассасаларининг ҳамкорлиги йўналишида олиб борилаётган чора-тадбирларнинг педагогик-психологик аҳамияти, ушбу ишларни олиб боришида умумий ўрта таълим мактаб ўқувчиларини касб-хунарга йўналтириш, касб танлаш, ўқувчи шахсининг келажакда малакали мутахассис сўлиб этишиши, ундаги тегишли ижтимоий ва касбий сифатларнинг шаклланишига замин яратадиган услублар тўғрисида фикрлар баён этилган.

Калит сузлар: Касбга йўналтириш, таълим муассасалари, касб танлаш, ўқувчи шахси, мутахассис, касбий сифатлар.

Умумий ўрта таълим мактаблари ўқитувчиларини касб-хунарга йўналтириш ишларининг ҳукуқий асослари Вазирлар маҳкамасининг 1998 йил 13 майдаги «Ўзбекистон Республикасида умумий ўрта таълимни ташкил этиш чора тадбирлари тўғрисида»ги 203-сонли карори билан мустаҳкамланган.

Касбий тайёрлаш «Кадрлар Тайёрлаш Миллий Дастири»нинг 2-босқичи вазифаларида ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш устивор соҳа эканлигини ҳисобга олиб, умумий урта таълим мактаби раҳбарияти ва бутун педагогик жамоаси касб-хунарга йўналтириш хоналарини мавжуд имкониятларидан келиб чиккан холда замон талабларига мос келадиган даражада жиҳозлаш бўйича барча чора-тадбирларни кўрмоклари даркор.

Ёш авлодни хаётга, меҳнатга тайёрлаш ғоят мухим вазифадир. Шу боисдан ёшларнинг касб танлаш муаммоси урта умумий таълим мактаби ишида катта ўрин тутади.

«Ким бўлсан экан?» деган савол ҳар бир йигит ва қиз учун асосий муаммолардан биридир. Одамнинг шундан кейинги бутун хаёти ана шу муаммони хал қилишга боғлик. Касбни тўғри танлаш меҳнатда ва меҳнат жараёнида ва унинг натижаларидан қоникиши эса ижодкорликни энг кўп намоён этиш, энг яхши хиссий кайфиятда бўлиш имконини беради.

Жамият ҳамма замонларда ёш авлодга ижтимоий ва касбий тажрибани бериш тўғрисида ғамхурлик бериб келди. Инсоният яшашнинг энг илк даврида бу тажриба мерос бўлиб қолар, авлоддан-авлодга ўтар эди. Ишлаб чиқаришнинг ривожланиши билан одамга нисбатан қўйилган талаблар хам ошди. Бу эса турли касбларда ишлаш учун ходимларни танлашнинг илмий асосларини ишлаб чиқиш зарурлигини тақозо этди.

Мамалакатимизда собик шуролар хокимиётининг дастлабки йилларданоқ ёшларни касб таилашга йўналтириш масалаларига катта эътибор берилди. Крупская Н.К., Луначарский А.В., Шацкий С.Т., Макаренко А.С. ва бошкалар ўқувчиларни касбга йўналтиришнинг илмий асосларини ишлаб чиқиш билан шуғулландилар.

Ҳозирги вактда, ижтимоий ва илмий-техникавий тараққиёт шароитида мактаб ўқувчиларни касбга йўналтиришнинг муҳимлиги анча ошди. Бир томондан ишлаб чиқаришнинг мураккаблаштираётгай хилма хил касблар ва мутахассисликларнинг мавжудлиги, иккинчи томондан бир қатор барқарор шахсий хусусиятлари билан ажralиб турган одамларнинг мавжудлиги касбларни, ўқув юртларини танлашда, кадрларни иш ўринларига жойлаштиришда ва қайта жойлаштиришда ана шу омилларни, умуман инсон омилини ҳисобга олишни қатъий талаб қиласди.

Ёш авлодни онгли равишда касб танлашга тайёрлаш масаласига ёшларни хар томонлама ва уйғун ривожлантиришнинг мухим шарти сифатида қаралмоқда. Ҳалқ маърифи органларининг шу соҳадаги бир қатор қарорларида таъкидлаб ўтилганидек, вужудга келтирилаётган касбга йўналтиришнинг давлат системасида умумий таълим мактабига, ўқитувчига етакчи ўрин ажратилмоқда. Айни ўқитувчи меҳнат аҳлига бўлган замонавий талабларини ҳисобга олиб, умуммехнат ва касбий маҳорат хамда малакаларни эгаллашдагина эмас, балки касбни тўғри танлашда хам ўсмирларга ёрдам бериши лозим. Касб тўғри танланганда улар ўз қобилиятлари ва қизиқишиларини яхширок рўёбга чиқаришлари хамда жамиятга

кўпроқ наф келтиришлари мумкин.

Илк касбга йуналтириш (I-IV синфлар) болаларни меҳнатга тайёрлашдан, ёш хусусиятларини хисобга олиб, уларни касблар, меҳнат олами билан таниширишдан, уларда ўз меҳнати билан бошкalarга наф келтириш эҳтиёжини шакллантиришдан иборат. Бунда эса болаларни қўлдан келадиган ижтимоий фойдали меҳнатга, ўкув ва ўйин фаолиятининг хархил турларига жалб этиш йули билан эришиш мумкин.

Ўрта буғинда (V-VII синфлар) мактаб ўкувчилари ижтимоий фойдали унумли меҳнатга киришадилар, уларда касб танлашнинг ижтимоий аҳамиятга молик сабаблари, меҳнат фаолиятининг конкрет соҳасига булган қизиқиши шаклланади

Навбатдаги босқичда (VIII-IX синфлар) ўкувчиларда системалаштирилган билимлар, касблар оламида мўлжал ола билиш маҳорати, конкрет касбга бўлган қизиқиши шаклланishi лозим.

Х-XI синфларда асосий эътибор юқори синф ўкувчиларини моддий ишлаб чиқариш соҳасидаги меҳнатга тайёрлаш ижтимоий-касбий жихатдан бир максадни кўзда тутганилиги каратилиши керак.

Юкорида айтилганидек, касбга йўналтириш иши - ўкув жараёнининг узвий таркиби қисмидир. Куйи синфлардан бошланадиган бу иш жамият учун зарур, хар бир кишининг хусусиятларига мос касбларга баркарор қизиқиши тарбиялашга ёрдам беради. Меҳнатга қизиқишининг мавжудлиги ва меҳнат қилишга шайлик - шахс етуклигини энг муҳим кўрсаткичларидан биридир.

Синфдан ташқари машғулотлардан олиб борилаётган касбга йўналтириш ишида ўкувчиларнинг ёши ва билиш хусусиятларига караб бир неча босқични кўрсатиб ўтиш мумкин.

Биринчи босқич (I-IV синф ўкувчилари билан ишлаш) - моддий ишлаб чиқариш соҳасида меҳнатга бўлган ижтимоий қизиқишиларни шакллантиради, ўкувчиларда умуман меҳнатга ижобий муносабатда бўлиши, энг муҳими-жисмоний меҳнатга шундай муносабатда бўлишни, ишчи деган номни хурмат килишни, қўлидан келадиган ўз меҳнати билан атрофдаги кишиларга кувонч багиашлашга ва бундан маънавий қониқиши олишга интилиш шакллантиради.

Иккинчи босқич (V-VI синфларнинг ўкувчилари билан ишлаш) - жараённида ўкувчиларга билишга бўлган қизиқиши, одамда, касбга бўлган қизиқишдан олдин шаклланади. Шу босқичда ушбу босқичдаи касбга йўналтириш соҳасида олиб борилаётган ишда ўкувчиларда иш турлари (техника билан ишлаш, табиат объектлари ва шу кабилар билан ишлаш)ни билишга бўлган қизиқиши уйғотиш муҳимдир. Касбга йўналтиршпнинг ана шу босқичида техникага ва меҳнатга оид синфдан ташқари машғулотлар, викториналар, ўйинлар катта роль ўйнаши лозим. Бу босқичдан ўкувчиларда ижтимоий маўсадларнинг шаклланиши давом этади, шу билан бирга касбга йўналтириш хам бошланади.

Учинчи босқич (асосан VIII-IX синфларнинг ўкувчиларини камраб олади) -бу босқичда ўкувчилар ўз кучларини конкрет меҳнатда текшириб кўрадилар, Ўкувчиларни касбга бўлган қизиқишилари ва мойиллари янада шаклланади. Ўкувчлар бу босқичда ўз касбий ниятларини бирмунча умумий касблар бўйича амалий қўлланма ва малакалар билан мустахкамлайдилар. Бу босқич конкрет касбни танлаш, уни ўзлаштириш йўлларини белгилаш билан тугайди.

Дарсдан ташқари вақтда ўкувчиларни йўналтириш иши куйидаги максадларда:

- меҳнатга муҳаббат, меҳнат ахлига хурмат хисларини сингдириш;
- баркарор касбий қизиқишилар ва моилларни шакллантириш ва ривожлантириш;
- мутахассисликни, касбни танлаш ва уни ўзлаштириш йўлларини танлаш максадида утказилади.

Техника тўғаракларида машғулотларда олиб бориладиган касбга йўналтириш иши мазмени ўкувчиларни тўғарак йўналишига мувофик касблар, предметлар ва меҳнат технологияси билан, ишчи шахсига нисбатан қўйиладиган талаблар, мазкур касбга оид мутахассислар тайёрлаш шартлари билан, ижтимоий иш ва ана шу касбдаги меҳнатларнинг касбий ўсиш истиқболлари билан, бутун иттифоқ ихтирочилар ва рационализатор жамият ўкувчилар ташкилотларида, техник ижодкорлик тўғаракларида, ҳал килиш масалалари билан таниширишни ўз ичига олади.

Маълумки, машғулотлар чоғида ўкувчилардан умумтехникавий, умуммехнат ва маҳсус

билимлар хамда кўникмалар шаклланади. Ўқувчилар шплаб чиқаришда оммалашган асбоблар ва мосламалар билан иш қўрадилар, баъзан эса уларни ўзлари хам тайёрлайдилар.

Ўқувчиларни касбий тайёрлаш касбга йўналтириш системасининг асосий таркибий кисмларидан биридир. Касбий тарбиялаш деганда ўқувчиларда шахснинг касб жиҳатидан муҳим хислатлари: инсонпарварлик, касбий бурч ва шарафни, маъсулиятни, касбий ифтихорни, ахлоқийлик ва шу кабиларни тарбиялаш тушунилади.

Шундай килиб, ёшларни касб-хунарга йўналтириш - бу техника, педагогика институт ва университетларида таълим олаётган бўлажак ўқитувчиларга мактабларда касб-хунар коллежларида ўқиётган талабаларни хар томонлама маънавий, маърифий, ақлий, жисмоний, нафосатли бўлиш маданият тарбиясини бериш ва уларда дастур бўйича билим ва куникима, малакаларни иш қуролларидан фойдалана олиш ва уни қаётий касб килиб танлай олишни ургатишда мавжуд таълим усулларидан, йўл-йўриклардан фойдаланишни ўргатишидир.

Фойдаланилган адабиетлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг 1997 йил 29 августдаги “Кадрлар тайерлаш Миллий Даствури тўғрисида” ги 461-І-сонли Қонуни// Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисинг Ахборотномаси, 1997, 11-12 сон, 295-модда.
2. Фозиев Э.Ғ, Мамедов Қ.Қ. Касб таълим психологияси –Т.: “Ўзбекистон”, 2003й.
3. Алимходжаев С.Й., Хайдаров Ф.Н. Психологик ташхис методикалари мажмуаси, 2-қисм. Ўқув қўлланма. – Т., ТДПУ, 2009й.

СОВРЕМЕННАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ МЕТОДИЧЕСКОГО СОВЕТА КАК ФАКТОР АКТИВИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ

Юлия Землина

учитель высшей категории,

Отличник Народного образования Узбекистана,

Государственная специализированная школа № 51 города Ташкента

E-mail: ura-la@mail.ru

тел.: 935404284

Аннотация: статья раскрывает основные параметры современной организации методического совета общеобразовательного учреждения с целью активизации инновационной деятельности педагогического коллектива, показывает необходимость апробирования интерактивных методов проведения коллективных мероприятий на методическом совете – как ключевой единице непрерывного образования.

Ключевые слова: руководство школой, общеобразовательное учреждение, методический совет, инновационная деятельность.

Современные требования перехода системы образования к использованию компетентностной технологии диктуют условия, при которых все участники учебно-воспитательного процесса приобретают статус субъектов интерактивной деятельности. Не остаются в стороне и руководители общеобразовательных учреждений. Внимание к их инновационной программе можно наблюдать в нормативно-правовых документах, изменениях в тематике курсов повышения квалификации руководящих работников народного образования, предложениях по внедрению новых педагогических технологий научно-исследовательскими институтами, а также в налаживании сотрудничества между всеми звенями структуры образования для организации полноценного выполнения задач по обеспечению непрерывности обучения [1,2].

Особенностью современной системы управления школой Республики Узбекистан являются субординационные отношения между уровнями «непрерывной методической службы». Деятельность советов в школе реализует программы государственно-общественного управления образовательным учреждением, что делает его характер демократичным. Необходимость такого подхода к управлению обусловлена современными требованиями к инновационной деятельности педагогических кадров, и адресована участникам учебно-воспитательного процесса всех звеньев народного образования [3].

Остановимся подробнее на деятельности методического совета школы. Его целью является обеспечение полноценного качественного образовательного процесса, при этом совет несёт ответственность за предоставление инновационных данных специалистам. Учитывая тот факт, что малые методические группы (методические объединения) находятся непосредственно в образовательном учреждении, это даёт возможность усилить контроль над исполнением поставленных задач, вести чёткое наблюдение за процессом внедрения методических новшеств, производить корректировку инновационных предложений. Принципиальное отличие методического совета в том, что он объединяет представителей разных дисциплин, а также опытных практиков, где все участники могут обсудить и договориться о дальнейшем направлении развития школы.

Именно этот факт даёт возможность проводить апробацию инновационного подхода к организации собраний, совещаний и иных советов, при которых наставники могут создать атмосферу интерактивного подхода к проведению мероприятий разного рода, в том числе и педагогического совета школы. На таких советах сегодня основной целью является не рассказать о нетрадиционных методах проведения урока, а показать на собственном примере применение этих методов, развивать способность вовлекать в игру самих же учителей, демонстрировать наглядно учебный процесс в качестве наблюдения за опытом и ошибками, умение давать характеристику объективно и точно этому процессу. Представим возможности инновационного методического совета в следующей таблице 1.

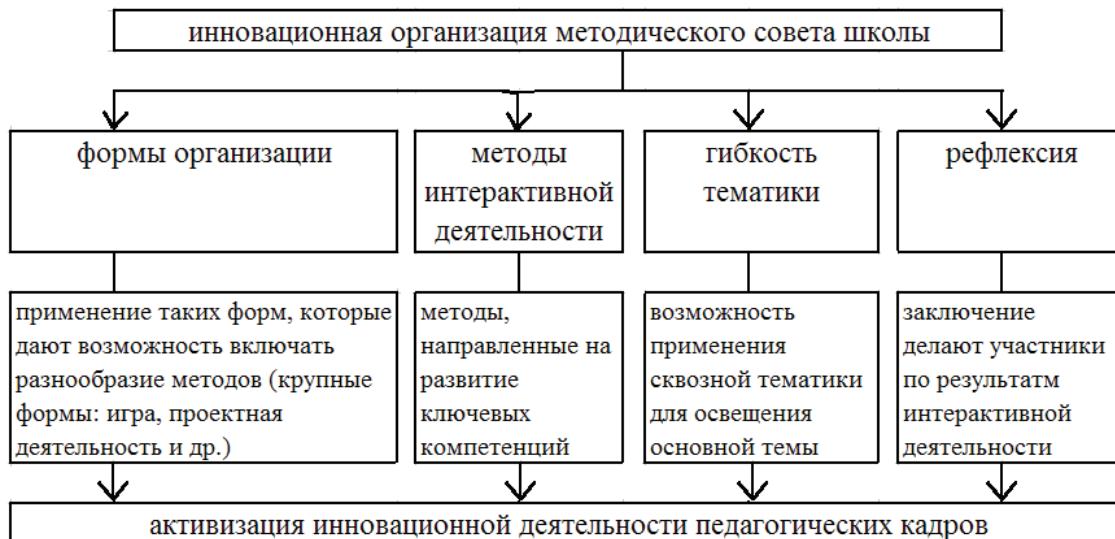

Таблица 1. Параметры инновационной организации методического совета.

На сегодняшний день форма организации методического совета не должна представлять собой вопросно-ответную беседу её участников. Активизация инновационной деятельности всего педагогического состава общеобразовательного учреждения только тогда может полноценно реализоваться, когда сами учителя будут вовлечены в интерактивный процесс, что, в свою очередь, целесообразно отлаживать на коллективных собраниях опытных педагогических кадров школы. Именно поэтому современная организация методического совета представляет собой наиболее важный фактор мотивации инновационной деятельности учителей – от опытного наставника до молодого специалиста.

Литература

1. Указ Президента Республики Узбекистан от 25 января 2018 года № УП 5313 «О мерах по коренному совершенствованию системы общего среднего, среднего специального и профессионального образования».
2. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан от 20 августа 2015 года № 242 «О мерах по организации переподготовки и повышения квалификации руководящих и педагогических кадров высших образовательных учреждений».
3. Приказ Министерства народного образования № 144 от 4 июля 2011 года «Об обеспечении непрерывной методической службы».

СПОРТЧИНИ МУСОБАҚАГА ПСИХОЛОГИК ТАЙЁРЛАШ

Зоирова Шахноза Жамоловна
Навоий вилояти Навбаҳор тумани
20- мактаб амалиётчи психологи
+998930886068

Аннотация: Мақолада спорт психологиясида енг муҳим хисобланган психологик жараёнлардан бири, спортчини маррага эришиши ва ўзига бўлган ишончини ошириш учун психологик тайёрлаш лозимлиги қайд етилади.

Калит сўзлар: спорт психологияси, жисмоний тарбия, руҳан, мусобака, спортчи маҳорати, спорт машғулоти.

"Биз қандай маррага эришимоқчи бўлсак, унга фақат она юртимиизга меҳр –муҳаббат, садоқат ва фидоийлик билан эришамиз"
Ш.М.Мирзиёев

Спорт,жисмоний тарбия, машқлар ва жисмоний фаолиятга таъсири спорт психологияси билан боғлиқдир. Спорт психологияси-спорт мусобакалари ва машқлар давомида инсон психикасининг ҳолати, психологик қонуниятларни тадқиқ қилишдан иборатdir. Спортчиларда мусобақадан олдин ўзида катта ҳаяжон туйғуси уйғонади. Спортчиларни мусобақада психологик тайёрлашда энг аввало, спортчиларга рақиби ва бўлажак мусобақаларнинг шарт шароитлари ҳакида етарлича маълумотлар бериб бориш, спортчиларга мусобақада кўзланган мақсад ва вазифаларни аниқ белгилаб олишлари керак. Инсонни спорт билан қизиқтиришнинг асосий руҳий хоссаси-ушбу спорт тури билан шуғулланиш орқали эришиладиган қониқиши ҳиссини ҳосил қилиш туйғусидир. Спортчи нафас олганида руҳий фаоллиги ўсади, нафас чиқарганида мускуллари бўшашибади яъни, организми тинчланади. Спорт машғулоти ва мусобақаларда тез-тез нафас олиш, нафасни чўзиб чиқариш, нафас олиш жараёнида спортчининг асаб тизимида ва бутун организмида ишчанлик ва руҳий фаоллик даражаси ўсади, спортчига руҳан фаол ҳаракат қилиш имкониятлари ошади.

Спортчини мусоқада руҳан тайёрлаш учун қуйидаги амалларни бажариш лозим:

1)спортчиларга рақиби ва бўлажак мусобақаларнинг шарт-шароитлари ҳакида етарлича маълумотлар бериб бориш;

2)спорт машғулотлари ва мусобақалар ҳакида олинган маълумотларни текшириб кўриш, ишончлилик даражасини аниқлаш, мусобақанинг бошланиш вақти ёки кутилмаган ўзгаришларнинг алоҳида спортчилар ёки командаға ғалаба келтириш имкониятларини ўрганиш.

3) спортчини мусобақада руҳан тайёрлаш мақсадида кутилмаган маҳсус тўсиқлар вужудга келтириш, уларда бу тўсиқлар ва қийинчиликларни енга оладиган малака ва кўникмалар ҳосил қилиш учун қўшимча машғулотлар уюштириш;

4)спортчига мусобақа жараёнида пайдо бўладиган ички руҳий ҳолатни бошқариш усулбаридан фойдаланишишни ўргатиш;

5)спортчига мусобақа бошланишида руҳий кўтаринкилилкка асаб тизими фаолиятини бошқаришга, руҳан чарчамасликка одатлантириш ҳамда мусобақа жараёнида янада фаол ҳаракат қилишга эришишга ундаш.

Спортчи фақат кўзланган мақсадга эришиш учун ўзининг руҳий,жисмоний имкониятларини сафарбар қилиш йўлларини билиш лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

- 1.Й.Машарипов “Спорт психологияси” Тошкент-2017-й
- 2.Машарипов Й.М “Психология ва спорт психологияси” 2009-йил
- 3.Ziyonet.uz, Referat.uz.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИДЕИ МИРЗО УЛУГБЕКА И ЕГО ЗАСЛУГА В РАЗВИТИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Махмудова Маржона Акбаровна,
студентка 2 курса Навоийского государственного
педагогического института, факультета иностранных языков.
Науч. рук. док. филос. (PhD) по фил. наукам
Марданова Феруза Бахрановна
makhmudova1313@gmail.com 90-5001313

Аннотация: В данной статье рассматриваются педагогические идеи Мирзо Улугбека в средние века и его заслуги в развитии образования в Мавераннахре

Ключевые слова: педагогическая идея, медресе, обсерватория, шагирд, мударрис, метод «джамоа».

Став полновластным правителем государства, Улугбек организовал большие научные исследования, создав знаменитую астрономическую школу. Он приблизил к себе ученых, поэтов, архитекторов, пренебрегая при этом предписаниями религии. Им создан целый ряд научных трактатов. Это «Зидж» - астрономическое сочинение, «Трактат об определении синуса одного градуса» - математическое сочинение, «История четырех улусов» («Тарих-и арба улус») - исторический труд, сыгравший важную роль в историографии средневекового Востока.

Улугбек высоко ценил разум, верил, что прогресс науки способствует развитию личности, его интеллекта. В своем государстве построил три медресе: в Бухаре, Гиждуване и Самарканде. Учебные комнаты в них шире, светлее, стены красочно расписаны, соблюдались санитарные и гигиенические условия. Срок обучения был сокращен до 8 лет, занятия проводились 5 раз в неделю.

Улугбек пересмотрел содержание образования, ввел новые предметы в учебный план медресе. Учебный план медресе состоял из предметов: арабский язык, Коран, риторика, хадис, логика, законоведение, метафизика, математика, астрономия, медицина, география, история и литература.

Реформы Улугбека потребовали создание новых учебников. Поэтому он и его сподвижники занялись созданием новой учебной литературы. Улугбек отменил систему индивидуального занятия и ввел метод «джамоа», близкий к классно-урочной системе. Общую лекцию читали большой группе шагирдов в количестве 70 человек, а практические занятия велись в малой группе из 10-15 человек. Важным методом обучения в медресе служили диспуты. Они оживляли занятия, побуждали шагирдов штудировать пособия, развивали находчивость, сообразительность, память, речь и логическое мышление.

Лучшие выпускники медресе приглашались Улугбеком в обсерватории. С большой ответственностью он относился к подбору кадров мударрисов. В медресе Улугбека была четкая организация учебного дня, строгое расписание занятий, обязательное как для шагирдов (учеников), так и для мударрисов (преподавателей), отмечалась посещаемость студентов. В своих учениях Улугбек огромное значение уделял вопросам нравственного воспитания. Особую роль отводил взаимоотношениям между людьми, считал основой нравственного воспитания формирования чувства дружбы и ответственности. Большое значение уделял трудовому воспитанию, с уважением относился к людям физически закаленным и крепким.

Таким образом, философские, эстетические, общественно-политические и просветительско-педагогические взгляды и творчество Улугбека оказали большое влияние на дальнейшее развитие педагогической мысли Центральной Азии. Он был одним из первых реформаторов узбекской национальной школы. Почти 600 лет назад Улугбек высказал аксиому: стремление к просвещению - есть путь к процветанию государства. Современный опыт экономически развитых стран мира подтвердил эту замечательную мысль.

Литература:

1. Бартольд В. В. Улугбек и его время. / Бартольд В. В. Соч., Т.2, Ч.2. — М., 1964, с. 23-196
2. Булатов М. С. Обсерватория Улугбека в Самарканде. / Историко-математические исследования, XVIII, 1986, с. 199—216.

МАКТАБЛАРДА ВАРИАТИВ (ДИФФЕРЕНЦИАЛ) ЎҚИТИШНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ МЕТОДИКАСИ

*Нуманходжаев Абдилбосит Сайдуллаевич
Андижон виляти, Хонобод шаҳар 2-умумий ўрта
таълими мактаби математика фани ўқитувчиси
Телефон: +998(93) 910 23 05 abdilbosit@mail.ru*

Аннотация: Мақолада мактаб ўқувчиларини ишлаб – чиқариш корхоналари ёрдамида касбга йўналтириш бўйича Андижон вилояти, Хонобод шаҳар “Андижонкабель” Ўзбекистон-Россия қўшма корхонаси негизида ташкил қилинган ўқув маркази фаолияти, ҳамда Халқ таълими Вазирлигининг 2020-2021 ўқув йили учун таклиф қилган вариатив ўқитиш услуби учун корхона қошида ташкил қилинган ўқув маркази тимсолидаги таклиф ва мулохазалар ёритилган.

Калит сўзлар: Корхона – “Андижонкабель” Ўзбекистон – Россия қўшма корхонаси. Директорлар Кенгаши - “Андижонкабель” Ўзбекистон – Россия қўшма корхонаси директорлар кенгаши. Тарбияланувчи – ўқув марказига қабул қилинган мактаб ўқувчиси. Дифференциал (Вариатив) ўқитиш - табақалаштириб ўқитиш.

Дифференциация сўзининг лотин тилидан “difference” (фарқ) таржимаси бутунни қисмларга, формаларга ва табақаларга ажратиш деган маънени англатади.

Дифференциал ўқитиш бу:

- Ўқувчиларни қизиқиши, дунёқараши ва келгусида танлаган касби бўйича ташкил қилинган гурухни алоҳида яратилган шароитларда мақсадли ўқитиш;
- Дидактик тизимнинг мақсадли ўқув жараёни.

Масалан: 2012 йили Андижон вилояти Хонобод шаҳрида фаолият олиб бораётган “Андижонкабель” Ўзбекистон – Россия қўшма корхонаси келажакда ўзини-ўзи малакали мутахассислар билан таъминлаш мақсадида шаҳар мактаб ўқувчиларининг 30 нафарини сухбат асосида танлаб олиб уларни:

- Инглиз тили (Чет эл ҳамкорлар, аудитлар билан фаолият олиб бориш, техник хужжатларни таржима қилиш ва янги технологияларни жорий қилиш учун);
- Математика (Бутун бир тизмини рақамлаштириш ва ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларни сифати ва ўлчамлари техник хужжатларга мос қелишини таъминлаш учун);
- Физика (дастоҳларни бир меъёрда ишлашини таъминлаш ва уларни технологик таъминлаш учун);
- Рус тили ва адабиёти (Россиялик ҳамкорлар билан ишлаш, техник хужжатларни таржима қилиш ва чет эл аудитлари билан ишлаш учун);
- Чизмачилик (Ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларни конструкцияларини ишлаб чиқиши, замонавий қадоқлаш дизайнни, корхонада қурилиш ва таъмирлаш ишлари учун) - фанларни чуқур ўқитадиган ва назарияни ишлаб чиқаришга жорий қилишга мўлжалланган корхона қошидаги ўқув марказига жалб этилди.

Бу ўқув марказини ташкил қилиш учун корхона раҳбарияти томонидан ишчи гурухи тузилди ва бу ўқув марказини назорат қилувчи директор тайинланди.

Бу ишчи гурухи томонидан бир ой мобайнида қўйидаги ишлар амалга оширилди:

1. Ўқув марказини бошқариш тизими ўрганилди;
2. Ўқув марказининг мақсади ва вазифалари белгиланди;
3. Ўқув маркази биноси танланиб, ўқувчиларга мос қилиб таъмирланди ва жиҳозланди;
4. Шаҳар халқ таълими бўлими ва мактаблари директорлари иштирокида конференция ташкил қилинди;
5. Шаҳардаги ҳар бир мактабда тарғибот ишлари олиб борилди;
6. Шу вақт мобайнида шаҳар мактабларининг 5-9 синф ўқувчилари (ихтиёрий) билан сухбат ўтказилди.

Дифференциал ўқитишнинг технологияси бир қанча ташкилий, методик ва психолого-педагогик масалалаларни оптималь ечимларидан иборат қийин жараён ҳисобланади.

Ташкилий ва жиҳозлаш масалаларини ҳал қилиш учнчалик қийин жараён эмас. Энг асосий ечим талаб қиладиган жараён бу юқоридаги талабларга жавоб берса оладиган ўқувчиларни

ва ўқитувчиларни танлаб олишдан иборат бўлди.

Корхона раҳбарияти ва ўқув маркази билан биргаликда шаҳар мактаблари ўқитувчилари ўртасида танлов эълон қилди. Танловдан муваффақиятли танлаб олинган ўқитувчиларни (математика, инглиз тили, физика, рус тили ва чизмачилик фани ўқитувчилари) ўриндошлик асосида (асосий ишидан кейин) ишга қабул қилинди ва уларга барча корхона ишчи-хизматчилари қатори имтиёзлар белгиланди ва юқори ойлик маош таъйинланди.

Корхона директорлар Кенгаши томонидан қуидаги ишлар малга оширилди:

1. Ўқув маркази биноси замонавий услубда таъмирланди ва жихозланди. (Ўқув хонаси, мажлислар зали, компьютер хонаси, кутубхона, методик қўлланмалар, дарсликлар, кўргазмалик куроллар ва дам олиш учун мевали боғ).

2. Спорт билан шуғуланишлари учун ёзги чўмилиш ҳовузи қурилди ва қўшни коллежни спорт зали ижарага олиб берилди.

3. Ўқувчиларга ва ўқитувчиларга мактабдан кейин тўғри келганлари учун корхона ошхонасида бепул тушлик ташкил қилинди.

4. Ўқув марказининг йиллик бюджети шакллантирилди.

5. Ўқувчи ва ўқитувчиларни рағбатлантириш тизими ишлаб чиқилди.

6. Ҳар ойни якуни бўйича назорат ўтказилди.(Якуний назоратдан ўта олмаган ўқувчи ўқув марказидан четлаштирилди).

7. Ўқув маркази ўқитувчилари билан тренинглар ўтказилди ва малакаси ошириб борилди.

Корхона раҳбарияти ва директорлар Кенгаши томонидан ўқитувчилар олдига қуидаги вазифа ва максадларни қўйди:

- Ўқув маркази ўқувчиларин барчасини инсон сифатида хурмат қилиш;
- Ўқувчиларнинг ҳар бир фикр ва тапклифларини хурмат қилиш ва уларни эшлиши;
- Ўқувчиларни мустақил фикрлашга ва ишлашга ўргатиш;
- Ўқувчиларни кўпроқ китоб билан ишлашга, бадиий китоблар ўқишга жалб қилиш;
- Ўқувчиларни билими ва дунёқарашига қараб вазифалар бериш.

Ўқув маркази тарбияланувчиларини ютуқларини рағбатлантиришга катта эътибор берилди. (8-синф ўқувчилари Хасанов Мавлуда, Абдурахмонова Камила, Абдуманнопов Шахзод ва 5 синф ўқувчиси Нуманходжаева Махбуналар фанлар бўйича ўтказилган вилоят олимпиадасида муваффақиятли иштироки учун электрон китоб, фотоаппарат билан тақдирландилар. Ҳар ўқув йилининг якунида барча ўқувчилар номинациялар бўйича (Энг яхши китобхон, энг яхши дизайнер, энг фаол ўқувчи, энг яхши таклиф эгаси, энг яхши математик, энг одобли ўқувчи ва х.к) тақдирландилар ва шаҳар мактаб ўқувчилари ўртасида корхона томонидан ўтказилган “Билимлар фестивали” ғолиблари билан биргаликda Республикализни тарихий обидалари бўйлаб саёҳатга юборилдилар. (Бир йили шаҳримиз бўйлаб, иккинчи йили Андижон вилояти бўйлаб, учинчи йили Фарғона ва Қуқон шаҳарлари бўйлаб, тўртинчи йили Тошкент шаҳри бўйлаб, бешинчи йили Самарқанд шаҳри бўйлаб, олтинчи йили Бухоро бўйлаб, еттинчи йили Хоразм ва Ургенч бўйлаб саёҳатлар уюштирилди). Ёзги таътилда эса корхонамизнинг болалар дам олиш сихатгоҳида тарбиячилик қилдилар. Дам олиш кунлари тарбияланувчилар корхонани ишлаб чиқариш жараённида фаол иштирок этдилар ва ишлаб чиқаришга қўшга хиссаси учун ойлик маош ҳам тўлаб берилди.

Ундан ташқари Республикализнинг олий ўқув юртлари билан ҳамкорлик йўлга қўйилди. Андижон машинасозлик институти, Андижон Давлат университети, Тошкент шаҳридаги Турин университети, Вестминстер университети, Смингапур менежмент институти, Тошкент Техника университети, Самара Политехника университети, Москва Ломоносов университети, Хитой ва Корея олий ўқув юртлари билан алоқа ўрнатилди.

Ўқувчиларни бундай ютуқларга эришишида корхона раҳбарияти ва директорлар Кенгашини саъй - ҳаракатлари қанча бўлса, ўқув маркази тарбияланувчиларини ота-оналарининг ҳам шунчалик хиссаси бор. Бу эса ота-оналарни фарзандлари олдидағи масъулиятини янада ошишга эришилди. Ўқув марказини тамомлаган битирувчиларни барчаси (21 нафар) ўзлари танлаган олий ўқув юрларига ўқишга кирдилар. Улардан 4 таси машинасозлик йўналишини, 3 таси архитектура ва дизайн йўналишини, 3 таси ахборот технологияси йўналишини, 3 таси хорижий тиллар йўналишини, 2 таси физика-математика йўналишини, 2 таси технология йўналишини, 3 таси иқтисод йўналишини ва 1 таси ҳуқуқшунослик йўналишини танладилар. Шулардан 17 нафари Ўзбекистонда, 2 нафари Хитойда, 1 нафари

Россияда ва 1 нафари Америкада таълим олишмоқда.

Хулоса. Халқ таълими тизими томонидан 2020-2021 ўқитиши тизмини ташкил қилишда юқорида амалга оширилган мақсадли ишлардан ва ютуқлардан фойдаланиш керак деб ўйлайман.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

- 1, Л.С.Выгодский. Дифференциальное обучение
- 2, Ю.Овчинникова. Дифференциальное обучение

БОЛА ТАРБИЯСИДА ОИЛА МУҲИТИНИНГ АҲАМИЯТИ

Тошимуродова Жамила Холмираевна
Қашқадарё вилояти, Яккабог тумани 8 мактаб
“Миллий истиқбол гояси ва маънавият асослари” фани ўқитувчиси
+998-91-770-70-19

Аннотация: Юртимизда амалга оширилаётган кенг кўламли ислоҳотлар жамият ҳаётининг барча соҳаларида маънавий омиллар устуворлигини таъминлашга даъват этилгандир. Баркамол авлодни тарбиясида маънавий тарбиянинг ўрни нақадар устувор эканлиги бугунги қунимизда яққол намоён бўлмоқда.

Калит сўзлар: ислоҳот, демократик қадриятлар, фуқаролик жамияти, оила, баркамол авлод

Жамият тараққиётига хос ижтимоий-сиёсий, иқтисодий-маънавий, бошқа томондан оила, оиласи муносабатларни миллий ва умуминсоний аҳлоқий ва маънавий қадриятлар негизида ривожлантиришга алоҳида эътибор берилмоқда. Кўриниб турибдики, оила жамиятнинг негизи, баркамол авлод ана шу оилада камол топади, тарбияланади. Жамиятда мавжуд социал, иқтисодий, мафкуравий ва маънавий муносабатлар унинг шаклланишига бевосита таъсир кўрсатади. Бу муносабатлар жонли, ўзгарувчан, ривожланувчан бўлиб, унинг моҳият-мазмуни кўп жиҳатдан маънавий омилларга боғлиқ бўлади. Оила бу инсоният яралган муҳим ва муқаддас ижтимоий институт, муассасадир. Дарҳақиқат, оила, айниқса, ўзбек оиласи асрлар оша ёш авлодни тарбиялашда, комил инсонни вояга етказишида муқаддас маскан бўлиб келган ва шундай бўлиб қолади. Ҳар бир инсонда Ватан тушунчалик илк бор тетапоя бўлиб ўсиб келаётган ёш гудакнинг онги, руҳи ва қалбига кириб боради, бутун умри, ҳаётий фаолияти давомида янада сайқалланиб, мазмунан мужассамлашади. Бу жараён оиладаги соғлом муҳитда, ота-боболар угити, ота ибрати, она меҳри, акаука, опа-сингилларнинг меҳр-оқибати орқали амалга ошиб боради. Оила қуриш ҳар бир инсоннинг табии эҳтиёж, ижтимоий масъулияти экан, бунинг учун керак бўлган маънавий, жисмоний, тиббий муаммоларни билиш, ҳаётга мустақил қадам қўйиш арафасида турган қизлар ва йигитлар учун фан, техника асосларини эгаллаш билан баробар муҳимдир. Инсон оила қуриши, фарзанд кўриши зарур экан уни тарбиялаш эса янада муҳимроқдир. Ота-боболаримиз оилада болаларни **одамийлик ва инсонийлик руҳида тарбиялашга интилиб келганлар**. Бу борада миллий урф-одатлар ва қадриятларимизни қанчалик даражада ўзлаштирганлигига боғлиқ деб тушунмоқлик зарур. Оилада ёшларни ота-онаға, ака-укаларга, опа-сингилларга, қариндош-уруғларга нисбатан одоб-аҳлоқ доирасида ҳурмат, муомала қилишга ўргатиш миллий тарбиянинг асосий томонларидан бири бўлган. Ота-онасина яхши, самимий муносабатда бўлган одам келажакда ўз фарзандларидан ҳам шундай ҳурмат оладилар.

Оилада ўсмир бола бола доимий нима билан банд ва қандай ишлар билан шуғуллунишини дастлаб ака-сингиллар ёхуд опа-укалар кейинчалик она сезиб қолади. Лекин оила тарбияси каби катта масъулият биринчи навбатда ота-она зиммасига тушади. Шу ўринда бир нарсани алоҳида уқтириш керакки, болалар тарбиясида асосий таъсирчан куч-кудрат, бу - Онадир. Алломаларимиз айтганидек, “Оилани ҳам, жамиятни ҳам бирлаштириб, унга файзу барокат киригадиган, хонадонларимизни меҳр-муҳаббат, нафосат, эзгулик нури билан муనаввар қиласидиган зотлар ҳам аслида мўтабар оналардир”. Шундай экан, оила муҳити, қолаверса, болаларнинг келажаги, уларнинг руҳий дунёси ижтимоий тасаввурларининг ижобий ва бой бўлиши кўп жиҳатдан оналарга боғлиқ.

Эй, она! Меҳр ниҳолинг экдинг!
Ундан қандай дарахт ўсиб чиқади?
-Меҳр дарахтими ёки қаҳр?
Она қалби булоқ сингари тошиб турувчи мўъжизадир.

Ибн Сино

Ҳар қандай фарзанд учун, аввало, ота-оналарнинг меҳрибончилиги, эътибори зарур. Аксарият жиноятчи бўлиб қолган болалар ота-оналарининг ва яқин қариндошларининг меҳрибон эмаслигидан азият чекадилар. Бундай носоғлом оила муҳитида руҳан эзилиб,

ҳар хил касалликларга чалиниши мумкин. Бундан ташқари, у бекорчилик оқибатида, ичкиликбозлиқ, ўғирлик, гиёхвандлик, жиноятчилик кўчаларига кириб кетиши ёки турли жиноий ва диний экстремистик гурухларнинг таъсирига тушиб қолиши мумкин.

Оилада ота-онага кўп нарса боғлиқ. Улар оиласидаги барча ҳодисаларнинг балогардонлари сифатида энг аввало ўз соғликларига ўзлари масъул эканликларини унутмасалар, уни саклашда барча эҳтиёт чораларини ўз вақтида кўргани холда оиласидаги ҳаётга тўғри муносабатни шакллантира олсалар, мурод-мақсадларига албатта, эриша оладилар. Соғлом одам, у отами, у онами, турмуш ва рўзгордаги бара паст-баландликлар, турли вазиятлар, керак бўлса, қийинчиликлар тез мослашиб, улардан оқилона чиқиш йўлларини билиши керак. Оддий оила мухитида бир нарсадан толикканда ёки асаб бўзилганда, дардимизни айтадиган ҳамдард, яқин кишимиз бўлгани маъқул. Ана шундай ҳаётий фалсафа ва йўналиш билан яшаган инсон албатта, бахтили ва соғ-саломат бўлади. Мухими, бундай ҳаётий мўлжаллар, жисмоний ва руҳий тетиклик, у тарбиялаётган болаларнинг бахти ва келажакка интилишига ишончли замин бўлади. Ана шундай ота-она тарбиялаган фарзандларга ортиқча угитлар, тарбиявий тазийклар даркор эмаслигини таъкидлаш керак. Чунки инсон ақлинни, унинг тафаккурини пешлайдиган, танни соғ, вужудини гўзал қиладиган маънавий озукани оиласида олган фарзанднинг ўз бахти ва камоли йўлидан оғиб кетишига ишониш қийин.

Адабиётлар:

- 1 ,Назаров ва бошқалар. Миллий истиқлол ғояси. Ўқув қўлланма. Т. 2010
- 2, Миллий истиқлол ғояси ва маънавият асослари. 7-синф дарслиги. Т. 2015

ИНТЕЛЛЕКТ ТЕОРИЯСЫНА ҚЫСҚАША СЫПАТЛАМА

Турдымуратова Амангүл Баймуратовна
Эжинияз атындағы НМПИ ның
Педагогика кафедрасы оқытушысы
999454705
amanin@list.ru

Аннотация: Берилген мақалада психологияда кеңнен тарқалған интеллект түснігіне сипатламалар көлтирилген болып, интеллект түсніги, интеллект термининің келип шығыуы тарийхы ҳәм теориялық тиіктарлары ҳаққында көлтирилген.

Таяныш сөздер: интеллект, қәбилет, фактор, корреляция, флюидли, кристаллы, мультиинтеллект

Интеллектті түснінүй машқаласы әзел-әзелден тартыслы, парадоксқа ийе болып келмекте. Эсиресе ҳәзирғи күнде тәlim мекемелерінде шахс потенциалын улыўма мәденияттың ҳәм интеллектуаллық потенциаллы етип қәлипестирийү алдағы мақсет етип белгиленген.

Әдетте, психология илиминде интеллект түсніги үлкен 2 ири бағдарда: 1. Интеллект-улыўма қәбилет сипатында болса 2. Интеллект-психометриялық бағдар сипатында.

Интеллект түснігі ең дәслеп Марк Туллий Цицеронның « *relēgere яғый бул-дыққат* пенен, құнт пенен *religiōsī*-сөзинен алынып, олар ҳәр қандай заттан үстем ҳәм олар Кудайға бағынышылар, құнт пенен ойлананышылар, *elegere* -(түснінүй, аңлай билиү) сөзинен алынған, *elegantes* –нәзик адамлар, *diligere*(таңлау, баҳалау)-сөзинен *diligentes*-тырысқақ, ғайратлы адамлар, *intelligere*-(түснінүй) сөзинен *intelligentes* –акыллы адамлар, *legere* -(таңлау, жыйнау, топлау, жәмлеу) дегенди аңлатады»[Park Young-sook, 1994.]. Бунда Марк Туллий Цицеронның пикиринше интеллект –бул түсімпаз, акыллы адамлар таңланбасы болып, түснінүй, өзин-өзи аңлау, дыққат, шыдамлылық ҳәм мораль болып табылады[1,4].

Э.Боринг интеллектті әпиүайы түрде, интеллект тестлері нәтийжесінде келип шығатуғын өлшем тәризинде тәрийплейди[5].

Р.Стенберг бойынша интеллект түснігі шахс яғый субъекттиң ҳақыйқы өмирге болған тез ҳәм жылдамлы бейимлесиү ҳәрекети болып табылады. Бунда Р.Стенберг интеллектті ақылый қәбилеттің информацияларды жылдамлық пенен қайта ислеү ҳәм жаңа ситуацияларға тийисли, сәйкес жууап қайтарыү минез-құлқын нәзерде тутады. [4,5]. Қысқа қылыш айтқанда, Р.Стенберг бойынша интеллект: қоршаған орталыққа бейимлесиү, усы орталықта қәлипесиү, қоршаған орталықты таңлау.

Атақлы илимпаз, психолог Ч. Спирмен интеллекти ақылый энергия менен теңеп улыўма қәбилет деп тәрийплейди. Алым егер субъектте улыўма интеллектуаллық қәбилет бар болса, онда усы субъект тәрепинен шешилетуғын қәлеген тест табыслы орынланады [3]. Бул жерде Спирмен бойынша қәлеген бир субъектте, мысалы ушын оқыўшы яки талаба сыналышыда улыўма қәбилет бар болса, демек усы сыналышының қәлеген тесттеги нәтийжеси унамлы болады ҳәм орынланған тестлер арасында унамлы байланыс яғый унамлы корреляция бар болады.

Фрунцуз алымы А. Бине бойынша интеллект түснігі мазмұнлы ой, әмелій түснік, логика, яд, қәлеген ҳәм күтилмеген ситуацияларға бейимлесиү үқыптылығы болып еса-планады. А. Бине интелект теориясын рауажланған ойлаудың 3 көринисінде: мақсетті белгилеү, бейимлесиү, баҳалау деген идеяны алға сүреди[4].

Д.Векслер интеллект түснігін индивидтиң мақсетке муýапықласқан минез-құлыш, рациональ ой ҳәм қоршаған орталыққа болған тәсіриниң қәбилеті деп тәрийплейди. Соның менен бирге, Векслер өзиниң моделинде 3 дәрежени: 1.улыўма интеллект дәрежеси, 2. Новербал ҳәм вербал интеллектті, 3. Спецификалық факторлар дәрежесин ажыратып көрсетеди. Д.Векслер интеллект тестлеринин унамлы болыўы ушын жергилікli мәденият, қызығышылық, ҳәрекет искерлигі менен тығыз байланыслылығын атап өтеди[4,5].

Л.М. Терман интеллекти мазмұнның яки пикир әхмийети өзгешелигинин (концепция) түснілийү ҳәм қәлипесиүниң қәбийлеті деп тәрийплейди. Тап сондай-ақ, Л.М.Терман интеллект коэффициентиниң ақылый ҳәм хронологиялық жасқа теңлиги яғый Бине-Симонның шкаласын қайта ислейди[4].

Раймонд Кэттел интеллектуаллық қәбилетлердин 3 түрін: улыўмалық, парциаллық (айрыым), операция факторларын ажыратады. Кэттел көплеген корреляциялық изертлеўлерди анализлей отырып, бир неше иерархиялық дәреже сүйретин: ең төбесинде генерал фактор, генерал фактордың бир текше төменинде флюидли (сүйүк) интеллект, кристаллы интеллект ҳәм визуализация факторларынан ибарат екенligин дәлилләйди. Кристаллы интеллект индивидуаллық искеरлик барысында интеллектуаллық көнликпелер жәрдемінде арттырылады. Кэттел 2 факторды бир- бири менен байланыслы фактор деп 3-факторды бийгәрез фактор деп атайды[4,5].

Америкалық психолог Г.Гарднер бойынша интеллект структурасы бир-бири менен байланыспаған модуллерден ибарат. Булар: формаль-лингвистикалық, майданлы, логика-математикалық, музыкалы, хәрекетли, шахслар ара ҳәм шахслар ишиндеги модуллер болып табылады. Илимпаз субъект интеллектиниң өзиниң шахсый толығырақ етип айтқанда, қызыншылық жағдайларында тәнхә өзиниң жеңе алыўы, унамлы нәтийжеге ерисиүде ҳәм жаңа билимлерди ийелеўде жүзеге келетин тосқынлықтарды аңсат шешиў қәбилети потенциалы сыпатында қарайды. Соның менен бирге алым интеллект ҳәр түрли мәдениятта түрлише түске дөниүин ескертеди[2,3,4]. Автордың пикиринше инсан қәбилеттери тек ғана жалғыз тарауда болып қалмастан, олар ҳәр түрли тарауда доминантлық етийи сөзсиз. Мәселеңкіден, оқытыўшы кәсибин ийелеўи менен бирге усы кәсип ийеси қосық айтыуға қәбилетли болыўы тәэжип. Инсанлардағы усыныңдай таң қалаларлық мульти-интеллект бийбаға мәдениятты, мәдений орталықты, қәдрияттарды тиклеп ҳәм мәденияттың жоғалып кетиўинен алдын алады.

Говард Гарднер психология тарауында бириншилерден болып мультифункционал интеллект яғнай көп түрли интеллект теориясын илимге ендиреди.

Интеллект-бул соныңдай конструкция, психология тарауында алымлар ҳәр түрли тәрийплеп, елгеге шекем тартыслы турле дәлиллелекте. Ал, бизлердин түснегимизше улыўмаластырып айтқанда, белгили бир мәдений орталыққа бейимлесиўши, нәсиллик тийкарланған, ойлаў операцияларның информацияларды тез пәнен қайта ислеўи, билиўге болған мотивлер, регуляциялық минез-құлық ҳәм улыўмаластырыўши қәбийләттиң жетилискең шыңы деп есаптаймыз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЯТЛАР:

1. Бенвенист, Э. Словарь индоевропейских социальных терминов / Э. Бенвенист ; под ред. Ю. С. Степанова. – М. : Прогресс – Универс, 1995. – 456 с.
2. Gardner, H. (1999). Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st Century. New York: Basic Books.
3. Gardner, H. (2006). Multiple Intelligences: New horizons (rev. ed.). New York: Basic Book
4. 곽금주, 오상우, 김청택 (2011). K-WISC-IV(한국 웨슬러 아동지능검사-4판) 전문가 지침서. 서울: 학지사.
5. 문수백, 변창진 (1997). K-ABC (Korean Kaufman Assessment Battery for Children). 서울: 학지사.

МАКТАБГАЧА TARBIYA YOSHIDA BOLALARNING BILISH JARAYONLARINING RIVOJLANISHI

Ilyasov Tursinbay Maxsetbaevich

Orinbaeva Erkinay

Ajiniyoz nomidagi NDPI Pedagogika fakulteti ta'laba'la'ri

Annotatsiya: Maktabgacha tarbiya yoshida bolalarning bilish jarayonlarining rivojlanish bosqishlari, sezi, idrok, diqqat, xotira, tasavvur, tafakkur, nutq, xayol, hissiyotning shakillanishi.

Kalit so'zlar: sezi, idrok, diqqat, xotira, tasavvur, tafakkur, nutq, xayol, hissiyot.

Bog'cha yoshidagi bolalar turli narsalarni idrok qilishida ularning ko'zga yaqqol tashlanib turuvchi belgilariga (rangi va shakliga) asoslansalar ham, lekin chuqur tahlil qila olmaydilar. Bog'cha yoshidagi bolalar kattalarnig yordami bilan suratlarni analitik ravichda idrok qilish qobiliyatiga ega bo'ladilar. Bolalar suratlarni idrok qilayotganlarida kattalar turli xil savollar bilan ularni tahlil qilishga o'rgatishlari lozim. Bunda, asosan, bolalar diqqatini:

1. Suratning mazmunini (syujetini) to'g'ri idrok qilishiga;
2. Suratning umumiy ko'rinishida har bir tasvirlangan narsalarning o'rmini to'g'ri idrok qilishiga;
3. Tasvirlangan narsalar o'rtasidagi munosabatlarni to'g'ri idrok qilishiga qaratish kerak.

[1.194]

Bog'cha yoshidagi bolalarda sezi, idrok, diqqat, xotira, tasavvur, tafakkur, nutq, xayol, hissiyot va iordaning rivojlanishi jadal kechadi. Bog'cha yoshidagi bolalar diqqati asosan ixtiyorsiz bo'ladi. Ixtiyoriy diqqatning osib borishi uchun o'yin juda katta ahamiyatga ega. O'yin paytida bolalar diqqatlarini bir joyga to'plab, o'z tashabbuslari bilan ma'lum maqsatlarini ilgari suradilar. Shuningdek esta qoldirish ham jadal rivojlanadi. Uch yashar bola taassurotlarini bir necha oy davomida esda saqlab tura olishiga qodirdir. Xotiraning o'sishiga o'yinlar, turli mashg'ulotlar, sher yodlash, ertak va hikoyalar aytish hamda sayr paytida kuzatish ishlarini olib borish yordaam beradi. Ushbu yoshdagi bolalar yangi so'zlarni ham, hatto chet tillardagi so'zlarni ham osongina eslab qoladilar. Bog'cha yoshidagi bolalarning tafakkuri va ularning rivojlanishi o'ziga xos xususiyatga ega. Shu yosh davrida har sohaga doir savollarning tug'ilishi, ular tafakkurining tafakkurning faollashayotganliginin darak beradi. Bola o'z savoliga javob topa olmasa yoki kattalar uning savoliga ahamiyat bermasalar, undagi qiziquvchanlik so'na boshlaydi.

Har qanday tafakkur, odatda biron narsani taqqoslash, analiz va sintez qilishdan boshlanadi. Shuning uchun biz ana shu taqqoslash, analiz va sintez qilishni tafakkur jarayoni deb ataymiz. Sayohatlar bolalardagi tafakkur jarayonini faollashtirish va rivojlantirishga yordam beradi. Bolalar tabiatga qilingan sayohatlarda turli narsalarni bir-biri bilan taqqoslaysilar, analiz va sintez qilib ko'rishga intiladilar. Agar 2 yashar bolaning so'z boyligi taxminan 250 tadan 400 tagacha bo'lsa, 3 yashar bolaning so'z boyligi 1000 tadan 1200 tagacha, 7 yashar bolaninh so'z zahirasi 4000 taga yetadi. Demak, bog'cha yoshi davrida bolaning nutqi ham miqdor, ham sifat jihatidan ancha takomillashadi. Bu yosh davrida bolalar nutqining o'sishi oilaning madaniy saviyasiga ham ko'p jihatdan bog'liq.

Xulosa o'rnida shuni aytib otish joizki shu yosh davrida bolalarning bilish jarayonlarining rivojlanishida ota-onalarning orni bexiyos, shunki ular bolaning ha'r bir savoliga aniq javob berib, ehtiyojlarini qanoatlandirsalar, ular bilan koproq vaqtlarini o'tkazsalar, tez-tezdan sayrga olib shiqsalar bolaning bilish jarayonlari yaqshi rivojlanadi. Aksinsha holat bolsa agar bolaning shakillanishi orqada qolishi mumkin.

Foydalilanigan adabiyotlar

1.Z.T.Nishanova, N.G'. Kamilova, D.U.Abdullayeva, M.X.Xolnazarova "Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya" T.: 2018y.

2.Z.Nishanova, G.Alimova "Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi" T.: 2006y.

HUQUQIY ONG VA HUQUQIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH – HUQUQIY DEMOKRATIK JAMIYAT ASOSI

*Jiyanova Shoxida Maxsumovna, o'qituvchi
Farg'onan yuridik texnikum o'qituvchisi
jiyanova_2019@inbox.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada huquqiy davlat qurishda huquqiy ong va huquqiy madaniyatning o'rni yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: huquqiy ong, huquqqiy madaniyat, huquq va davlat.

Huquqiy demokratik davlat va adolatli fuqarolik jamiyati qurish jarayonida, avvalo, har bir fuqaroning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini shakllantirib borish asosiy va muhim vazifa hisoblanadi. Huquqiy davlat qurishning zaruriy sharti - bu qonunlarning so'zsiz bajarilishidir. Qonunlarning bir xilda va so'zsiz bajarilishi har bir shaxsning o'z vazifasiga munosabati va zimmasidagi mas'uliyatni his qilishiga bog'liqdir.

Fuqarolarning yuksak huquqiy ongi va huquqiy faolligi ma'rifiy jamiyatda huquq ustuvorligining, huquqiy davlatning poydevoridir. Fuqarolarning huquqiy ongini shakllantirish, huquqbazarliklarning oldini olish, jinoyatchilikka qarshi kurashishning zarururiy talabidir. Haqiqattan ham shunday, huquqiy immunitet shakllangan shaxsga tashqaridan kirib keladigan yot g`oyalari, qarashlar, qonunga xilof xatti-harakatlar o'z ta'siriga ega bo'lmay qoladi. Ijtimoiylashuv natijasida shaxslar ezgulik va adolat, inson sha'ni va uning toptalishi hamda erkinlik va qullik kabi qonuniyatning mavjudligini anglab idrok etishadi. "Nima yaxshi-yu nima yomonligini" tushunib yetishda esa ularga aynan huquqiy savodxonlik, huquqiy yetuklik yordam beradi.

Mamlakatimizda mustaqillikka erishganimizdan beri aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini oshirishga katta e'tibor berib kelinmoqda. Jumladan, 1997- yil 29-avgustda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan "Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish milliy dasturi" qabul qilingan edi. Unda aholi huquqiy madaniyat darajasining oshirilishi qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati xodimlarining bilimdonligiga ko'p jihatdan bog'liqligi, huquqiy madaniyatning ilmiy asoslarini tadqiq etishni rag'batlantirish, ijtimoiy – huquqiy tadqiqotlarni tashkil etish[6] norm.uz va boshqa masalalar o'z aksini topgan. Biroq bugungi kunga kelib zamon o'zgarishi, fuqarolarning fikr yuritish darajasi o'zgarganligi sababli ushu milliy dasturni yangilash vazifasi qo'yilmoqda. Bundan tashqari 2017 – yil 7- fevralndagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategyasi to'g'risida"gi Prezident farmoni, 2017-yil 7- sentabrda qabul qilingan "Huquqiy axborotni tarqatish va undan foydalanishni ta'minlash to'g'risida"gi qonun, 2018- yil 13- apreldagi "Davlat huquqiy siyosatini amalga oshirishda adliya orgnlari va muassasalari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora – tadbirlari to'g'risida"gi Prezident farmoni, 2019- yil 9- yanvardag " Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi Prezident farmoni va boshqa me'yoriy – huquqiy hujjalarning qabul qilinganligini ko'rish mumkin. 2019-yilda aholining huquqiy ong va huquqiy madaniyatini yaxshilash maqsadida qabul qilingan Prezident farmonida: jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirib borish uchun qonun ustuvorligini ta'minlash va qonuniylikni mustahkamlashning eng muhim shartlaridan biri hisobanadi deya ta'kidlab o'tilgangan

Xulosa qilib aytganda, huquqiy ong va huquqiy madaniyat bosqichma- bosqich shakllanib boradigan jarayon hisoblanadi. Huquqiy madaniyatning yuksalishi esa qonunga itoat tuyg'usini rivojlanishiga olib keldi. Hozirgi kunda mazkur masala davlat siyosati darajasiga ko'tarilmoqda, shu maqsadda fuqarolarning huquqiy ongi, huquqiy madaniyati, ta'lim-tarbiyasi, huquqiy savodxonligini yanada yuksaltirish, yoshlarning huquq sohasiga bo'lган qiziqishlarini oshirish, ularni huquqiy jihatdan yetuk va barkamol avlod etib tarbiyalash asosiy maqsad va muddaolardan biri hisoblanadi. Jamiyatda o'zhaq-huquqini biladigan va qonun-qoidalarga og'ishmay amal qiladigan fuqarolar huquqiy davlatning poydevoridir.

Adabiyotlar:

1. Qodirov E. Aholining huquq va erkiliklarini himoya qilish, jamiyatda huquqiy ong va madaniyatni yanada yuksaltirishning huquqiy asoslari. - T.:Toshkent tezkor bosmaxonasi, 2015, 20-b.

2. Abdulkamol Rahmonov. "Yuksak huquqiy madaniyat- demokratik jamiyat poydevori". // Huquqshunos, 2019, №1. 8-b.

HUQUQIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA TA'LIM MUASSASALARINING O'RNI

*Egamova Oygul Saidjonovna, o'qituvchi
Farg'ona yuridik texnikum
egamova_yt@umail.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada huquqiy madaniyatni shakllantirishda ta'limga muassasalarining o'rni yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: huquq va davlat, huquqiy madaniyat, ta'limga tarbiya.

Aholining huquqiy madaniyati va huquqiy ongini yuksaltirish, huquqiy ta'limga ma'rifatni, jamiyatda huquqiy bilimlar tartibotini tubdan yaxshilash, inson huquq va erkinlariga chuqur hurmat va ehtiromga asoslangan munosabatni, odamlarda qonunga itoatkorlik tuyg'usini, qonunlarni bilish va unga qat'iy amal qilish saodatmandligini qaror toptirish bugungi kunning zaruriy talabi bo'lib kelmoqda.

Mamlakatimizning rivojlanishi va islohotlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan aholining huquqiy ongi hamda huquqiy madaniyati darajasiga bog'liqdir. Shaxsning siyosiy – huquqiy faolligi, uning chinakam fuqaroviyligini munosabati, demokratik islohotlarga nisbatan daxldorlik hissi davlatimiz o'z oldiga qo'yagan buyuk maqsadlarga erishishning muhim omilidir.

Harakatlar strategyasida "aholining huquqiy madaniyati va huquqiy ongini yuksaltirish, bu borada davlat tuzilmalarining fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari bilan o'zaro samarali hukmronligini tashkil etish samarali va ustuvor vazifalardan hisoblanadi. Huquqiy madaniyat saviyasi qabul qilingan qonunlar soni bilan emas, balki ushbu qonunlarning barcha darajalarda ijro etilishi bilan belgilanadi. Ushbu muhim ishda fuqarolarning qpnunlarga va normativ – huquqiy hujjatlarga nisbatan chuqur hurmat hissini tarbiyalash alohida ahamiyatga egadir. Bunda g'oyat muhim jihat - jamoatchilikka davlat hokimiyati va boshqaruv idoralari faoliyati haqida ma'lumot berish, davlat hokimiyati organlari tomonidan qabul qilinadigan qarorlardan, birinchi navbatda, inson huquq va erkinliklari, fuqarolarning qonuniy manfaatlariga doir qarorlardan aholini keng xabardor qilib borish mexanizmlarini yanada takomillashtirish bilan bog'liq.

Biz huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish borasidagi ishlarimizni uzliksiz davom ettirishimiz zarur. Huquqiy tarbiyani maktabgacha ta'limga tizimidan boshlashimiz, bu boradagi ilk ko'nikmalar ona allasi kabi farzandlarimiz qalbidan umrbod joy olishi darkor. Konstitutsiyamiz har bir fuqaroning ongi va qalbidan chuqur joy olgan, ularning huquq va erkinliklarini to'liq kafolatlaydigan haqiqiy hayot qomusiga aylanmog'i lozim. Har bir soha va yo'naliish, ta'limga barcha bosqichlari uchun huquqiy madaniyatni yuksaltirishning ilmiy asoslangan dasturi tayyorlanishi kerak. Bunda, avvalambor, Konstitutsiyani o'rganishga jiddiy yondashish lozim. Umumta'limga makteblari uchun "Konstitutsiya alifbosi", "Konstitutsiya saboqlari", "Konstitutsiya asoslari" kabi darsliklarni yaratish zarur deb hisoblayman. Ushbu fanlardan dars beradigan o'qituvchilarni tayyorlashda ularning siyosiy, huquqiy va ma'naviy saviyasiga alohida ahamiyat berish lozim.

Ta'limga muassasalaridahuquqiy savodxonlikni oshirish eng dolzarb masala hisoblanadi, shusababli umumta'limga makteblarida boshlang'ich ta'limga tizimidan boshlab bolalar va o'quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, huquqiy ong qonunva huquqiy madaniyatni shakllantirishga qaratilgan Konstitutsiya va inson huquqlarini o'rganish bo'yicha darslar va darsliklar tashkil qilish, yoshlarning huquqiy bilim va savodxonlik darajasini yuksaltirib borish maqsadga muvofiq.

Xullas, jamiyatda huquqiy madaniyatning shakllanganligi yoshlarning mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotidagi o'rni, maqsadlarni boshqarishdagi ishtiroki va mas'uliyati, yangiliklarga daxldorlik tuyg'usining o'zgarishi jamiyat, huquqiy davlat ravnaqi uchun qarorlar qabul qilish jarayonida ularning faollik darajasini belgilaydi.

Adabiyotlar:

1. 2017-2021- yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'naliishi bo'yicha Harakatlar strategyasi, 2017, 7-fevral.
2. Odilqoriyev X.T Davlat va huquq nazariyasi (darslik). – T.: "Adolat", 2018.

ONA TILI MILLAT KO'ZGUSI

*Niyozova Ozoda Normurodovna, o'qituvchi
Navoiy viloyati Navbahor tumani 27- umumiy o'rta ta'lif maktab
ozoda.n@inbox.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada har bir millatning o'zligini anglashda ma'naviy dunyoqarashini kengaytirishda ona tilining o'rni yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, millat, sog'lom turmush tarzi.

Keyingi yillarda jamiyatimizda kuzatilgan ma'naviy yangilanish, shaffoflik ishtimoiyadolat tamoyillarida ustuvorlik insonlar qalbida ertangi kunga ishonch hissini bir necha barobar oshiradi. Buning uchun esa sog'lom turmush tarzini jamiyatdagi o'rni beqiyosdir. Aynan shuning uchun ham mamlakatimiz ta'lif tizimining olidida yosh avlodga zamonaviy bilim va hunarlar bo'yicha mustahkam ta'lif birish bilan birga ruhiy komillikga erishish, mustaqil fikrlay oladigan, yuksak ma'naviyatlari barkamol inson etib tarbiyalash va o'z ona tiliga bo'lgan qiziqishlarini uyg'otishdan iboratdir.

Ona tili - millatning ruhi, uning or-nomusi, ma'naviyqiyofasi, orzu-umidlarning namunasidir. Ona tili millatning birligiva birdamligining timsolidir. U millatni yagona xalq sifatida o'z atrofida birlashtiradi va dunyoda borliqni ta'min etadi. Har bir millatning o'z Vatani, oilasi bo'lgani kabi uning jonajon va betakror ona tili ham bo'ladi. Inson uchun uning vatani, ota-onasi, oilasi qanchalik qadrli bo'lsa, uning ona tili ham shu qadar aziz va muqaddas bo'ladi. Hattoki, go'dak ham o'z vatanini, otaonasini, dunyoni o'z ona tili orqali anglaydi va atay boshlaydi. Farzand tarbiyasida onaning o'rni beqiyos bo'lganidek, insonning hayotda o'z o'rmini topishida, kamolotga erishuvida tilning o'rni ulkan ahamiyatga ega. Shu bois tilni, onaga qiyoslab ona tili deb ataydilar. Til inson vujudida qon-qoniga singib oqadi. Jamiki, ezgu fazilatlar, avvalo, ona allasi va ona tilining beba hojzibasi orqali singadi. Inson qalbida ona tiliga nisbatan sof tuyg'u, mehr-muhabbat alanga oladi. Turk dunyosining buyuk marifatparvar ijodkor Ismoilbek Gaspirali aytganidek: "Millatning ikki asosi bordur. Bu ularning tili va dinidur. Agar millat hayotidan shu ikkisidan biri sug'urib olinsa, bu millat tanazzulga yuz tutur".

Til muloqot vazifasi ham hisoblanadi. Hammamizga ma'lumki, mashhur bo'lgan A. Navoiy bobomizga tegishli "Ko'ngil qulfi maxraning qulfi til va gulfin kalitin so'z bil". Inson qalbining xazinasini til, bu qalb xazinasining kaliti so'zdir. O'zbek tilining so'zlarini shu qadar ma'noli, ko'pki bitta ma'noga ega bo'lgan tushunchasi bir nechta so'zlar orqali ifodalash bo'ladi. Masalan, birgina ko'z so'zining bir necha ma'nolari bor. Bilamizki bir tushunchaga tegishli so'z, bir necha so'zlar bilan ifodalansa, ya'ni sinonim so'zlarini qanchalik ko'p bo'lsa, ayni shu til boy til hisoblanadi. Ko'plab adiblarimiz til haqida ko'plab hikmatli so'zlarni aytganlar va tilni turlichaga ta'riflaganlar. Masalan, "Til-millat ko'zgusi", "Til-ma'naviyat ko'zgusi", "Til millatning beba hojzibasi boyligi" va shu kabilardir. Shuni ta'kidlash kerakki, o'zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi xalqimizning milliy mustaqillikka erishish yo'lidagi muhim qadamlaridan biri bo'lgan edi. Istiqlol yillarda mamlakatimizda barcha sohalarda bo'lgani kabi tilimiz taraqqiyotida ham muhim o'zgarishlar yuz berdi. O'zbek tilining xalqaro miqyosda obro'si oshdi. "Davlat tili haqida"gi qonun ona tilimizning bor go'zalligi va jozibasini to'la namoyon etish bilan birga, uni ilmiy asosda rivojlantirish borasida ham keng imkoniyatlar yaratdi. Olimlar va mutaxassislar tomonidan ilm-fan va turli sohalarga oid ensiklopediya va lug'atlar, darslik va o'quv qo'llanmalari chop etildi. Mumtoz adabiyotimiz namunalari, sakson mingdan ziyod so'z va so'z birikmasini, fan, texnika, sanoat, madaniyat va boshqa sohalarga oid atamalarni, shevalarda qo'llaniladigan so'zlarni o'z ichiga organ besh jiddlik "O'zbek tilining izohli lug'ati" bu borada amalga oshirilgan ishlarning eng muhimlaridandir.

Biz o'z ona-tilimizni asrab-avaylashimiz, uning nufuzini oshirishimiz, go'zal va sofigini avlodlarga meros sifatida qoldirishimiz, dunyoga tanitishda o'z hissamizni qo'shishimiz kerak.

Adabiyotlar:

1. 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yichaharakatlar strategiyasi, 2017, 7-fevral.
2. Azizzodjayeva N. N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent, 2006.

ЗАМОНАВИЙ ИННОВАЦИОН ТАРАҚҚИЁТНИНГ ЁШЛАР ДУНЁҚАРАШИГА ТАЪСИРИ

*Абдурраҳмонов Ҳасан Иброҳимович,
Тошкент фармацевтика институти ўқитувчиси
Тошкент төмір йўл мұхандислари
институти, мустақил изланувчиси
abdurahmonovhasan@inbox.uz*

Аннотация: Инновация ҳам жараён ҳам натижада сифатида намоён бўлиши мумкин. Шу билан бирга, инновация - бу илмий билимлар соҳасида (ижодий ҳаракатлар натижасида вужудга келган самарали ғоялардан келиб чиқсан ҳолда) фундаментал билимлар соҳасидаги (ўзаро боғлик) ва онгли равишда ўзаро боғлик ўзгаришлар занжиридир. Ушбу мақолада инновациянинг ёшлар дунёқарашига таъсири ёритиб берилган.

Калит сўзлар: инновация, ёшлар, замонавий таълим, дунёқарааш.

Инновация асосида янги ғоялар реалликка мослашади ва турли даражадаги амалий фойдаланиш босқичларини юзага келтиради. Инновацияларни ривожлантиришда инсонга хос ташқи ва ички ўзини ўзи бошқариш ва назорат қилиш жараёни муҳим рол ўйнайди. Ҳар бир инновацион жараён ўзига хос “ҳаёт цикли”га эга, бу ҳолат изчил ҳаракатлар мажмуй билан боғлик бўлган мураккаб таълим сифатида тушунилади. Одатда инновация учта асосий босқични ўз ичига олади: яратиш, ривожлантириш ва амалга ошириш. Бундан ташқари, инновацияларнинг “ҳаёттй реалликка айланиши” устувор аҳамият касб этади. Илмий ва инновацион фаолиятни ўрганишга услубий ёндашув - бу илмий ишланмаларни тижоратлаштириш самарадорлигини таҳлил қилиш, хусусан унинг самарадорлигини белгилайдиган таркиби қисмлардан иборатdir.

XX-асрнинг ўрталарида жамиятнинг стратегик ривожланиш манбалари, ахборотлаштириш ва ижтимоий ҳаётнинг глобаллашуви сифатида ахборот ва билимга йўналтирилиши жамиятнинг алоҳида соҳаларида (сиёсий, иқтисодий, ишлаб чиқариш, ижтимоий ва шахсий ва ҳоказо) ва жамоат ташкилотида туб ўзгаришларга олиб келди. Ахборот технологиялари ишлаб чиқариш таркибида киритилиши каби бугунги кунда кузатилаётган жараёнлар; глобал алоқа тизимларини такомиллаштириш; инновацион деб номланган юқори технологияли маҳсулотларнинг миқдорий ўсиш тенденцияси; глобал иқтисодиётнинг изчил ривожланишига олиб келадиган трансмиллий компанияларнинг таъсири кучайиши; маданиятлараро сиёsat масалаларини долзарблашуви, мамлакат ички ва ташқи сиёsatида янги устуворликларни яратиш; маданий қадриятларнинг глобаллашуви “постиндиинал жамият”, “ахборотлашган жамият”, “билимлар жамияти” каби футурологик тушунчаларида башорат қилинган цивилизациядан кейинги ривожланиш босқичига ўтишнинг мантикий натижасидир.

Замонавий ижтимоий ривожланиш жамиятнинг барча даражаларида янгиланиш шакли бўлган, нафақат иқтисодий, балки ижтимоий ривожланишнинг асосий омили бўлган инновацияларсиз амалга оширилмайди, бу ерда улар жамиятда юзага келадиган муаммоларни ҳал қилишда асосий восита ролини ўйнайди. Жаҳон ҳамжамиятининг глобаллашуви, рақобатнинг кучайиши инновациялар оқими тобора кўпроқ дикқат марказида бўлиб келмоқда ва мамлакатларнинг ривожланиш даражаси унинг инновацион қобилияти билан баҳоланмоқда. Шу муносабат билан олимлар дунёнинг ёнг илфор мамлакатларининг цивилизация ривожланишининг янги турига - Farb жамиятининг прогрессив ривожланишидаги кейинги қадам қўйишига асос бўлган инновациялар ҳақида бош қотиришни бошладилар. Бу эса инновацион жараённинг ўзи ва унинг асосий хусусиятларини, шунингдек, ушбу жараёнлар асосида жамиятда амалга ошириладиган ижтимоий механизmlарни, шунингдек, инновацион фаолият субъектларини ва бошқаларни ўрганишга бағищланган тегишли илмий тадқиқотларни олиб боришни тақозо этмоқда. Инновацияларнинг амалий аҳамияти, инновацион сиёsatни ишлаб чиқиш зарурияти билан ҳарактерланади. Бу айниқса ривожланишнинг янги йўлига қадам қўйган, аммо ҳали ҳам изчил давлат инновацион сиёsatи ва уни амалга ошириш механизmlарига эга бўлмаган мамлакатимиз учун жуда муҳимдир.

Инновация соҳаси мамлакатимизнинг инқироздан чиқиб кетиши ва жаҳон ҳамжамиятида Ўзбекистоннинг келажақдаги мавқенини белгилаш муаммолари билан бевосита боғлиқдир.

Мамлакатимизни ривожланишнинг янги босқичига олиб чиқиш стратегик вазифаси нинг ҳал этилиши унинг глобал ривожланиш йўлига киришини тақозо этади. Шу боисдан ҳам инновацияларни ҳар томонлма чуқур ўрганиш илмий инновацион сиёсатни шакллантиришга имкон беради, унинг мақсади эса бутун инновацион цикл давомида ижтимоий, иқтисодий ва ташкилий шароитларни шакллантиришга хизмат қилади. Бу жараён ўз навбатида янги билимларни иқтисодиётнинг ишлаб чиқариш секторига ўтказилишини таъминлайди. Бугунги кунда мамлакатимизда инновацион сиёсатнинг илмий концепциясининг йўқлиги жамиятнинг иқтисодий соҳасига давлат таъсири механизмларининг шаклланишига тўсқинлик қилмоқда.

Шу боисдан ҳам ушбу муаммоларни ҳал қилиш учун илмий асос яратадиган ва янгилашиб учун объектив ва субъектив шарт-шароитларни аниқлаш, янги лойиҳаларни танлаш мезонлари ва баҳолашларини ишлаб чиқишига имкон берадиган инновацион методологияни ишлаб чиқиш зарурияти бугунги кунда тобора долзарб аҳамият касб этмоқда. Уни яратиш учун айрим фанларнинг (иқтисодиёт, социология, менежмент ва бошқалар) методологик асосларини танқидий қайта кўриб чиқиш, уларнинг потенциал самарали услубий ғояларини қайтадан ишлаб чиқиш ва янги интеграциялашган ёндашувга киритиш учун янги фанларро синтез сифатида инновацион методологияни яратиш муҳим аҳамиятга эга. Инновацияларни шакллантиришнинг долзарблиги, у нафақат бугунги кун тартибида жамиятни янги асосда қайта қуриш вазифасини қўйяди балки инсон эҳтиёжларига жавобан шакллантирилганлиги билан ҳам алоҳида ажralиб туради.

Инновацияларни бошқариш ёхуд инновацион менежментнинг вазифаси - мавжуд вазиятни ўрганиш асосида инновацион жараённинг меъёрдагидек кечишини таъминлаган ҳолда инновацион фаолият учун оқилона шароитларни яратиш бўйича чора-тадбирлар ишлаб чиқишидир. Бу ерда ўрганилаётган ижтимоий тизимчанинг жорий ҳолатини имкон қадар аник ва тўлиқ тасвирлаш ҳамда олинган маълумотлар асосида бошқарув ҳаракатлари натижасида эришилиши назарда тутилаётган тизимчанинг келажақдаги ҳолатининг башоратини яратиш муҳимдир. Инновациядан олдинги таҳлил муаммоси – ижтимоий ҳодисаларнинг ҳаракатчанлиги ва қўптомонламалиги боис уларни тасвирлашнинг ўта мураккаблиги, шунингдек ижтимоий тизимчалардан ҳар бирининг бир мунча кенгроқ ижтимоий мазмунга қўшилганлигидан иборат, айнан шу сабабдан янгиликнинг ишлаб чиқишнинг мана шу босқичига кўпроқ эътибор қаратиш зарур. Бундай ўрганиш биринчи навбатда тармоқнинг инновацион салоҳиятини таҳлил қилиш ва баҳолашга таяниши лозим, чунки бу хусусият инновацион ғояни муносиб тарзда ўзлаштириш учун зарур бўлган шартни акс эттиради.

Хулоса қилиб айтганда, замонавий ижтимоий ривожланиш жамиятнинг барча даражаларида янгиланиш шакли бўлган, нафақат иқтисодий, балки ижтимоий ривожланишнинг асосий омили бўлган инновацияларсиз амалга оширилмайди. Чунки инновациялар жамиятда юзага келадиган муаммоларни ҳал қилишда асосий восита ролини ўйнайди. Жаҳон ҳамжамиятининг глобаллашуви, рақобатнинг кучайиши инновациялар оқими тобора кўпроқ дикқат марказида бўлиб келмоқда ва мамлакатларнинг ривожланиш даражаси уларнинг инновацион қобилиятлари билан баҳоланишини кўрсатиб турибди.

Адабиётлар:

1. Педагогическая инноватика: инновационное образование, инновационное мышление, инновации. Материалы международной научно-практической конференции. Под ред. В.П. Делия. ИСЭПиМ, 25-26 марта 2010 г. Сборник научных статей. Балашиха. Де-По. 2011. - 328с.

2. Сайтқосимов А.И. Фуқаролик жамиятини барпо этишда ижтимоий соҳани инновацион ривожлантириш қонуниятлари. –Самарқанд 2019. –Б.17.

O'ZBEK TILINING QADIMIYLIGI VA JOZIBADORLIGI

*Ernazarova Dilafruz Toshtemirovna, o'qituvchi
Samarqand viloyati Samarqand shahar
29-umumiy o'rta ta'lim maktabi
ernazarova.d@mail.ru*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilining qadimiyligi va jozibadorligi yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: ona tili va adabiyot, millat boyligi, o'zbek tili tarixi.

Suvsiz daryo bo'limganidek, tilsiz millat ham vujudga kelmaydi. Biror millatga mansub bo'lgan til, o'sha millat bilan yashaydi va bardavom bo'ladi. Otabobolarimiz qadimdan tilni asrab avaylashgan, rivojlantirishgan. Masalan, A.Navoiy, Zahreddin Muhammad Bobur, Lutfiy va boshqalar. O'zbek tilining rivoji uchun beqiyos hissa qo'shganlar. Turkiy tillar oilasiga mansub bo'lgan o'zbek tilimiz bebahoh boyligimizdir. So'z mulkining sultonib, buyuk mutafakkir Alisher Navoiy o'zi yashagan murakkab davr – XV asrda tilimiz himoyasiga otlanib, turkiy til o'z imkoniyatlari jihatidan boshqa tillardan sira qolishmasligini ilmiy va amaliy jigatdan isbotlab berdi. O'zining "Hamsa" kabi shoh asarini turkiy tilda yaratdi. Hozirda ham shoirlarimiz o'zbek tilining boyligini, uning buyukligini namoyon etuvchi asarlar yaratmoqdalar. Boisi buyuk adabiyoti bo'lgan xalqning buyuk tili ham bo'ladi. Insonning qanday ma'naviyatga ega ekanini uning tilida, chiroyli nutqida namoyon bo'ladi.

Til millatning buyuk boyligi, bebahoh xazinasi, tunganmas mulkidir. Chunki millatning tarixi, uning madaniy, ma'naviy merosi, urf-odatlari va an'alari unda mujassam bo'ladi. Shu sababli ona tilimizni asrab-avaylash, uni boyitishimiz va avlodlarga to'liqligicha yetkazishimiz kerak. Birinchi Prezidentimizning ta'bri bilan aytganda "O'zlikni anglash, milliy ong va tafakkurning ifodasi, avlodlar o'rtasidagi ruhiy-milliy bog'liqlik til orqali vujudga keladi". Bu fikrlarni doimo yodimizda tutishimiz kerak. Darhaqiqat, tilsiz millat rivojlanmaydi, taraqqiy etmaydi. 1989-yil 21-oktabrda o'zbek tiliga davlat tili maqomi berildi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida o'zbek tili maqomi huquqiy jihatdan mustahkamlab qo'yildi. O'zbek tili haqidagi qonun qabul qilinganidan so'ng barcha davlat hujjatlari o'zbek tilida yuritiladi, gazeta va jurnallar o'zbek tilida chop etila boshlandi. 1993-yil 2-sentabrda "Lotin tiliga asoslangan o'zbek alifbosini tuzish tog'risida"gi qonun qabul qilingandan so'ng, mamlakatimiz har tomonlama rivojlandi va jahon kommunikatsiya tizimidan munosib o'ren egallah muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Shu sababli chet ellerda ham o'zbek tiliga qiziquvchilar, uni o'rganuvchilar soni ortib bordi. Dunyoda 5600 dan ortiq tillar mayjud bo'lib, bundan 200 tasigina davlat tili sifatida qabul qilingan. Ularning orasida o'zbek tilining borligi uning naqadar sof, mukammal, purma'no va jozibadorligidan darak beradi. Rossiyalik tilshunos olima, professor A.M.Kozlyanova "O'zbek tili nafis va musiqa ohangidek jozibador" deb bejiz ta'kidlamagan. Shunday ekan ona tilimizning shundayin go'zalligini, sofligini keying avlodlarga yetkazish bizning vazifamizdir. Negaki, ona tilni ulug'lash, asrab-avaylash o'sha tilda so'zlashadigan har bir insonning burchidir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsam, tilni sevish, uni ardoqlash, millatni sevish va uni qadrlash bilan teng hisoblanadi. Har qaysi xalqning turmush tarzi, urf-odatlari, madaniyati uning tilida o'z ifodasini topadi. Til – millat ko'zgusi, deb bejiz aytilmagan. Xalqimizning necha asrlik boy tarixi, ko'hna va serqirra madaniyati o'zbek tili ta'sirida shakllangan. Ulug' shoirimiz Alisher Navoiy shu tilda bebahoh asarlar yaratib, dunyoni lol qoldirgan. Bugungi kunda jahonning barcha mamlakatlarida davlatimiz delegatsiyalari tashrifi, yoshlarimiz yutuqlari, sportchilarimiz g'alabalari sharafiga o'zbek tilida madhiyamiz kuylanayotir.

Xulosa qilib aytganda, "Til yashasa, millat yashaydi". Agar biz o'z tilimizning ko'rkmagliji, boyligini dunyoga tarannum etsak, millatimiz yanada charog'on bo'ladi va birligimiz mustahkam bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. Husanboyeva Q. Adabiyot-ma'naviyat va mustaqil fikr shakllantirish omili. T: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2009.
2. To'xliyev B. Adabiyot o'qitish metodikasi. -T.: 2010.

TIL – MILLATNING MA’NAVIY BOYLIGI

*Yerdashova Jangil Sadullayevna, o‘qituvchi
Qoraqolpog‘iston Respublikasi Taxiatosh tumani
Nayman OFI 13-maktab yerdasheva@umail.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada til millat ma’naviy boyligi va millat ko’zgusi ekanligi yoritib berilgan.

Kalit so’zlar: ona tili va adabiyot, millat ko’zgusi, til.

Til – millatning ma’naviy boyligidir. Til nafaqat muammola vositasi – balki xalqning madaniyati, urf-odati, uning turmush tarzi, tarixidir. Turli xalqlarning tillariga xurmat esa o‘z navbatida o‘zaro tushunishni, muloqotlarga imkoniyat yaratadi. Tillarni saqlanib qolishi uchun esa bu tillarni qo’lllab-quvvatlash zarurdir. Aynan til tufayli insoniyat u yoki bu xalqqa mansubligidan faxrlanib yashaydi. Barcha tillarni tan olish va xurmat qilish tinchlikning birdan bir kafolatidir. Shu sababli ham xar bir xalq o‘z tili saqlanib qolishi uchun harakat qiladi. XXI asr o‘rtalariga borib, Xitoy tili asosiy til bo‘lib olishi mumkin. Olimlarning fikricha, til yashab qolishi uchun undan kamida bir million kishi so‘zlashishi kerak ekan. Biroq bunday tillar dunyoda atigi 250 tadir. O‘zbek tili ham mana shu 250taning ichida ekani quvonarli, albatta.

Til – millat qiyofasining bir bo‘lagi. Dunyodagi barcha xalqlar o‘zining milliy rasmiy tiliga ega deb aytolmaymiz. Chunki bu xalqning milliy mustaqilligi bilan bog‘liq. Mutaxassislarining so‘zlariga qaraganda, bugungi kunda har ikki xtaftada bitta til yo‘qolib bormoqda. Bu o‘z navbatida o‘sha tilda so‘zlashuvchi xalqlarning yo‘qolishini anglatadi. YUNESKO vakillarining so‘zlariga qaraganda, qachonlardir odamlar so‘zlashadigan tillarning soni 7 mingdan 8 mingtagacha yetgan bo‘lsa, bugungi kunda sayyoramizda 6 mingta til mavjud bo‘lib, ularning 90 foizi yo‘qolish ketish arafasida turibdi. Bu asosan sivilizatsiya tufayli madaniyatidan ayrılayotgan kam sonli millatlarning tillaridir. Bu tillarda so‘zlovchi aholining ayrimlari yozuvga ega bo‘lsa, ayrimlari bundan bebahradir. Masalan, Afrika tillarida so‘zlashuvchi aholining 80 foizi xamon o‘z yozuvlariga ega emas. Minglab tillardan ta’lim tizimida foydalanishning imkoniyati yo‘q. Internetdan foydalana olmaydigan tillar haqida-ku aytmasa ham bo‘ladi. Chunki yangi texnologiyalarning rivojlanishi tufayli ayrim xalqlar o‘z tillaridan ko‘ra zamonaviy tillardan foydalanishga majbur bo‘lmoqda. Bugun Internet tilining 81 foizi ingliz tiliga to‘g‘ri keladi.

To‘g‘ri, avvallari ham tillar paydo bo‘lgan, muammolada bo‘lib, ma’lum vaqtadan so‘ng yo‘q bo‘lib ketgan. Lekin hozirgidek tillarning jadallik bilan yo‘qolishi tarixda kuzatilmagan. Yo‘qolib ketish havfida bo‘lgan tillarning saqlab qolish yo‘lida amalga oshirilayotgan sa’yararakatlarning asosiy maqsadi ham madaniyatlar va tillar xilma-xilligini ta’minalashdan iboratdir. Chunki aynan til tufayli xalq va elatlarning madaniyati, urfodatlari saqlanib qoladi, sayyoramizda yashayotgan xalqlarning o‘tmishi va madaniyati hurmat qilinadi. Tilshunoslar yo‘qolib ketish arafasida turgan tillarni saqlab qolishning imkoniyatlari hozircha qo‘ldan boy berilmaganini aytishadi. Tillarni saqlab qolish uchun esa, BMT ekspertlarining fikricha, bu tillardan ta’lim tizimida keng foydalanishni yo‘lga qo‘yish kerak. Lingvist olimlarning fikricha, yana 25 yildan so‘ng xozir muomulada bo‘lgan tillarning o‘ntasidan bittasi saqlanib qolar ekan.

Rus tarixchisi Shobelev aytganidek “Millatni yo‘q qilish uchun u yerga quroq ko’tarib borish shart emas, uning tilini, ma’naviyatini, adabiyotini yo‘q qilish kerak, shunda millatning o‘zi yo‘q bo‘lib ketadi” degan fikri naqadar to‘g‘ri ekanligini ko‘rishimiz mumkin. Shuning uchun ham biz o‘z ona-tilimizni asrab-avaylashimiz, uning nufuzini oshirishimiz, go’zal va sofligini avlodlarga meros sifatida qoldirishimiz dolzarb ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. 2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yichaharakatlar strategiyasi, 2017, 7-fevral.

2. Azizzodjayeva N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent, 2006.

UMUMIY O'RTA TA'LIM MUASSASALARIDA KIMYO FANIDA BELGILAB QO'YILGAN KOMPETENSIYALAR

*Rahmonova Latofatxon Begaliyevna, o'qituvchi
Farg'onan viloyati O'zbekiston tumani 14-maktab
rahmonova@mail.ru*

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat ta'lif standartlari va unda belgilab qo'yilgan fanga tegishli kompetensiyalar to'g'risida so'z yuritilgan.

Kalit soz'lar: kimyo, ta'lif, kompetensiya.

Kompetensiya- mavjud bilim, ko'nikma va malakalri kundalik hayotda qo'llay olish qobiliyatidir. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'lif o'quvchilarda mustaqillik, faol fuqorolik pozitsiyasiga ega bo'lish, tashabbuskorlik, mediaresurslar va axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan o'z faoliyatida oqilona foydalana olish, ongli ravishda kasb-hunar tanlash, sog'lom raqobat hamda umummadaniy ko'nikmalarini shakllantiradi.

Kimyo fani bo'yicha quyidagi fanga oid kompetensiyalarga ega bo'lishi lozim:

1. Kimyoviy jarayon, hodisalarini kuzatish, tushunish va tushuntirish kompetensiyasi:

B1-daraja: Umumiy kimyo, organik kimyo kurslari asosiy qonuniyatlar, nazariyalari va organik birikmalarning muhim sinflari, ularning tuzzulishi, xossalari, olinishi va biologic ahamiyatiga oid bilimlarni biladi, tushunadi va tushuntira oladi; Organik birikmalarning kundalik turmushda ishlatilish sohalari, oziq-ovqat mahsulotlari tarkibi haqida biladi va tushuntira oladi.

B1"+- daraja: Kolloidva dispers sistemalar, eritmalarining komsentratsiyalarga bog'liqligi, oksidlanish-qaytarilish reaksiyalar(molekulalararo, ichki molekulyar, disproporsiya va sinproporsiya reaksiyalar), ularning tenglamalarini tenglashtirishni yarim reaksiyalar usuki va kimyoviy kinetika, reaksiya tezligi va unga ta'sir etuvchi omillarni biladi va tushuntira oladi. Elektroliz qonunlari, pH va pOH ni aniqlash, dissotsiyalanish asoslari, issiqlik effekti bo'yicha masalalaryecha oladi; Organik va anorganik moddalar, ular orasidagi farqni, ularning xossalari molekulyar tuzulishiga bog'liqligini tushuntira oladi.

2. Element va formulalarni kimyoviy tilda ifodalash kompetensiyasi;

B1-daraja: Organik birikmalarning umumiyyatini tuzulish formulasisi, gomologlari, izomerlarning trivial, IYUPAK, ratsional nomlarini yozma va og'zaki ifodalay oladi; Organik birikmlarning fizikaviy va kimyoviy xossalari, ularning olinishiga oid reaksiyalar tenglamalarini yoza oladi; Moddalarini tozalsh usullari, texnika va turmushda ishlatiladigan kimyoviy moddalar bilan ishlash qoidalari, ulardan foydalinishda ekologik madaniyatni bildiradi va maliyotda qo'llay oladi.

B1"+-daraja: Atomlarning tuzulishidagi, reaksiyalarining mexanizmiga ko'ra farqlarini ifodalay oladi; Organik moddalar sinflari formulalari orqali boshqa birikmalardan ajrata oladi, ularning kimyoviy xossalari, laboratoriya sharoitida va sanoatda olish usullarini tushuntira oladi.

3. Kimyoviy tajribalar o'tkazish va amaliyotda qo'llash kompetensiyasi:

B1-daraja: Organik va umumiy kimyoga oid masalalarni yechha oladi, organic birikmalarning laboratoriya sharoitida tarkibini o'rganish, ularni olish va xossalari o'rganishga oid amaliy va laboratoriya tajribalarini bajara oladi; Kimyoviy ishlab chiqarish jarayonlari, mahalliy ekologik muammolarni tushuntira oladi, kimyo fanining asoslarini kundalik turmush va kasbi sohalarga tatbiq eta oladi.

B1"+-daraja: Tajribaalrni bajarishga doir jihozlar jamlamasini mustaqil tayyorlay oladi; Amaliy, laboratoriya ishlaridagi sintez tajribalarini bajaradi, mustaqil xulosa va izohlar yoza oladi; Organik birikmalardagi kimyoviy bog'lanishning electron nazariyasi, alaknlarda almashinish reaksiyasining energetic balansi, nukleofil reaksiyalar mexanizmi, sikloalkanlar, alkenlar, alkadiyenlar, alkinlar, aromatik uglevodorodlar, uglevodlar, yuqori molekulalari birikmalar mavzulari asosida turli murakkablikdagi masalalarni yechha oladi; Kimyoviy qonuniyatlar asosida olgan bilimlaridan hayotiy faoliyatda foydalana oladi.

Adabiyot:

1. "Kimyo fanini o'qitish metodikasi moduli bo'yicha"-uslubiy qo'llanma. – Toshkent: 2017.

ALISHER NAVOIY IJODINING MUHIM QIRRALARI

*Mirzaqulova Sevara Yusufjonovna, o'qituvchi
Farg'onan viloyati Beshariq tumani 51 - maktab*

Annotatsiya: Mazkur maqolada buyuk mutafakkir va alloma Alisher Navoiyning asarlarining mazmun –mohiyati, ularning yosh avlodni barkamol etib tarbiyalashdagi muhim ahamiyati haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: buyuk, mutafakkir, madaniyat, badiiy fikrlar.

Alisher Navoiy o'zbek adabiyoti taraqqiyoti va o'zbek adabiy tili ravnaqiga ulkan hissa qo'shgan ulkan ijodkordir. Mamlakatimiz mustaqillikka erishgach, ulug' bobokalonimiz shaxsiyati va ijodiga munosabat tubdan o'zgardi. Hazrat Navoiyning boy adabiy merosiga to'laqonli va haqqoniy yondashish imkoniga ega bo'ldik. U zotning ijodini yanada chuqurroq o'rghanish bo'yicha ko'plab tadqiqotlar qilinyapti, ilmiy izlanishlar ko'lami yanada kengaymoqda.

Buyuk shoir, mutafakkir Alisher Navoiyning boy va bebafo merosi asrlar mobaynida ajdoddarimizni ezgulikka, mehr-muruvvatga, tinchlik va do'stlikka da'vat etib kelgan. Bobur Mirzo yozadi:

“...turkiy til bila to she'r aytibdurlar, hech kim oncha ko'p va xo'b aytqon emas.” Bu haqida shoirning o'zi “Lisonut-tayr”da: Nazmu nasrim kotibi taxminshunos Yozsa, yuz ming bayt etar erdi qiyos,- deb yozgan edi. Buyuk mutafakkir, o'zbek adabiy tilining asoschisi, jahon adabiyotining tengsiz namoyandası, shoirlarning sultonı – bu Alisher Navoiy bobomizdir.

Buyuk so'z ustasi Alisher Navoiy o'zbek adabiy tilini dunyoga tanitib qolmasdan, balki beqiyos so'z ustasi bo'lgani uchun ham jahon adabiyotining tengsiz namoyandasidir. Olamda turkiy yoki forsiy tilda so'zlovchi biron – bir inson yo'qli, u Navoiyni bilmasa, Navoiyni sevmasa, Navoiyga sadoqat va e'tiqod bilan qaramasa. Buyuk mutafakkir va alloma mir Alisqer Navoiy butun dunyonı o'z qalami bilan egallab oldi.

Besh asrki nazmiy saroyni, Titratadi zanjirband bir sher,

Temur tigi etmagan yerni, Qalam bilan oldi Alisher. Darhaqiqat, she'rda keltirilgandek nazmiy va nasriy asarlari bilan butun dunyoni egallab olgan Alisher Navoiy asarlarida yosh avlodni barkamol, ma'naviy yetuklikka erishgan, barcha insoniy xislatlar egasi qilib tarbiyalashda muhim o'rin egallaydi.

Allomaning asarları nafaqat miqdor jihatidan, balki mazmun-mohiyati bo'yicha ham beqiyos ahamiyat kasb etadi. Uning badiiy va ilmiy asarları yuzlab olimlar tomonidan o'rghanilgan, tadqiq etilgan. Navoiy lirikasida odam va olam, hayot va uning go'zalliklari, mehnatsevarlik, go'zallikka shaydo qalblarning o'z Vataniga, yoriga bo'lgan otashin muhabbat ulug'lanadi. Adibning lirik asarlarida odam va olam, hayot va uning go'zalliklari o'quvchilarga ravon va sodda qilib yetkazib beriladi. Yosh avlodni ma'nан yuksaklikka erishishida atrofdagilarga doimo yaxshilik qilish, ezgulik urug'ini keng olamga tarqatish bu esa o'z navbatida o'ziga va oila a'zolariga yaxshilik bo'lib qaytishi haqida asarlaridagi qahramonlar, she'riy misralarida o'z ifodasini topadi.

Allomaning mukammal asarlar to'plami ilgari ham nashr etilgan, biroq o'sha davrdagi mafkura nuqtai nazaridan asarlardagi butun-butun boblar tushirib qoldirilgan. Mustaqillik yillarida Navoiyning yigirma jildli mukammal asarlar to'plamini to'laligicha chop etish ishlari yakuniga yetdi.Har yili navoiyshunos olimlar tomonidan yangi-yangi ilmiy maqolalar, risolalar yaratilmoqda. Demak, Navoiyni o'rghanish, uni yanada chuqur anglash borasidagi izlanishlar izchil davom etayotir. Alisher Navoiy hazrat ijodiyotini bepoyon ummonga qiyoslash mumkin. Uning tubida behisob javohirlar bisyor. Biroq Navoiy olamini hali-hanuz to'la zabit etolganimiz yo'q. Merosini o'rghanish asnosida har doim yangidan-yangi kashfiyotlar qilish mumkin.

Xulosa qilib aysak, Navoiyning umrboqiy merosi el va elatlarni ezgulik, poklik, haqiqat atrofida jipslashtirishga qodir bo'lgan bebafo boyligimizdir.

Adabiyotlar:

1. A.Navoiy. Nazm ul -javohir Toshkent. 2014.
2. Tarbiyaviy soatlar ishlanmasi. O'qituvchi 2013.

TURKIY ADABIYOTNING ZABARDAST VAKILI

*O'ralova Dilfuza Bahromovna, o'qituvchi
Farg'ona viloyati Beshariq tumani 51-maktab
urolova_d@umail.uz*

Annotatsiya: Navoiy asarlarining bugungi kundagi ahamiyati, yosh avlod kamolotidagi o'rni hozirga qadar o'rganilib kelinmoqda.

Kalit so'zlar: A.Navoiy, turkiy adabiyot.

Navoiy avvalo turkiy adabiyotning zabardast vakili sifatida ma'lum va mashhur. Turkiyada uning merosiga qiziqish katta. So'nggi yillarda bu yerda "Mezonul-avzon", "Lisonut-tayr", "Farhod va Shirin" kabi asarlari bosilib chiqdi. Ozarboyjonda Navoiyni sevishadi, ardoqlashadi. 2001 yilda olimaning "Navoiy Ozarboyjonda" nomli kitobi chop etildi. Bobokalonimiz ijod namunalari rus, nemis, frantsuz va boshqa tillarga ham o'girilgan. O'tgan yili "Lisonut-tayr" dostoni ingliz tiliga tarjima qilindi.

Ulug` bobomizning asarlari hech qachon o'z ahamiyatini yo'qotmagan, yo'qotmaydi ham. Navoiyning o'tkir nigohi faqat o'z davrini emas, balki abadiyatni va kelajakni ham ko'ra olgan. Bugungi kunda global ahamiyat kasb etayotan istalgan muammoni oling: ekologik tanglikmi, terrorizmmi, diniy aqidaparastlikmi... Hamma hammasiga Navoiy asarlaridan javob topsa bo'ladi. Biz buyuk mutafakkirni shuning uchun ham yuksak barkamollikka erishgan komil inson desak xato qilmaymiz. Navoiy yilning to'rt fasliga qiyos qilib, o'z umrini to'rt bosqichga ajratadi. Bolalik, yigitlik, o'rtta yoshlik va keksalik. Bolalik 7-8 yoshdan 20 yoshgacha, yigitlik 20 yoshdan, 35 yoshgacha, o'rtta yoshlik 35 yoshdan 45 yoshgacha, keksalik 45 yoshdan 60 yoshgacha. Shunga binoat devonlar ham quyidagicha nomlanadi:

1. "G'aroyib-us sig`ar" - bolalik ajoyibotlari,
2. "Navodir-ush shabob" - yigitlik nodirliliklari,
3. "Badoyeo-ul vasat" - o'rtta yoshlik badiyiliklari,

4. "Favoyid-ul kibar" - keksalik foydaliklari. Yosh avlod tarbiyasida Navoiyning o'lmas merosi muhim o'rinni tutadi. Hozir ba'zi yoshlar orasida jinoyatchilik, ichkilikbozlik, giyohvandlik singari illatlarning kuzatilayotgani ma'lum darajada Navoiydan uzoqlashganimizning achchiq mevasidir. Bunday muammolarga barham berish uchun Navoiy hikmatlarini yosh avlod ongiga bolalikdan singdirib borish kerak. Navoiyni tushunish, tushuntirish uchun uni sevish, sevdirish lozim. Menimcha, yosh avlod qalbida Vatanga, millatga muhabbatni shakllantirishda ham Navoiy asarlarining o'rni katta. Navoiyning nafaqat ijodi, balki sermazmun hayoti ham yosh avlod uchun namunadir. Uning bunyodkorligi, xalqsevarligi, haqiqatparvarligi barchamizga o'rnak bo'lishi lozim.

Biz haqli ravishda Navoiyni milliy ong va shuurimizning ulug` charog`boni va ilhomchisi deya olamiz. Navoiy qoldirgan ilmiy-adabiy meros hayratlanarli darajada ulkandir. Shoiring epik asari "Xamsa", to'rt lirik devonni o'z ichiga oluvchi "Xazoyin-ul maoniy" asari, falsafiy dostoni "Lisonut tayr". tarixiga oid "Tarixi anbiyo va hukamo", "Tarixi muluki Ajam", adabiyotshunoslikka oid "Mezon -ul avzon", "Majolis-un nafois", tilshunoslikka oid "Muhokamat-ul lug`atayn", axloqiy-falsaviy asari "Maxbub-ul qulub, tasavvuf tarixiga oid "Nasoim-ul muhabbat", ruboilyar majmuasi "Nazmul javohir", diniy mavzudagi "Arbain", "Sirojul muslimin", xotiralari "Xamsatul mutah-xayirin", "Holoti Said Hasan Ardashev", "Holoti Paxlavon Muxammad", maktublar to'plami "Munshaot", vaqf ishlari xaqida "Vaqfiya" va boshqa bir qator asarlari xalhimizning ma'naviy-madaniy mulki bo'lib qolmoqda. Asarlaridagi Farxod va Shirin, Layli va Majnun kabi ko'plab qaxramonlari yoshlarimizning sevimli qahramonlariga aylangan. Bu qahramonlar orqali o'quvchilar ulardagi mehnatsevarlik, o'z muhabbatiga vafo, xalqni uluglash va ular bilan doimo birga bulish, atrofdagilardan o'z yordamini ayamaslik, vatanparvarlik, tilni va millatni qadrlash kabi ezgu fazilatlarni ko'radilar va ulardan o'rganadilar. Xulosa qilib aytsak, Navoiyning umrboqiy merosi el va elatlarni ezmilik, poklik, haqiqat atrofida jiqlashtirishga qodir bo'lgan bebabu boyligimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. I.A.Karimov. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. «Sharq» n, 1998.
2. Adabiyot darsligi. 10 –sinf «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» - Toshkent 2017.

TA'LIM MUASSASALARIDA KIMYO FANINI O'QITISHDA INNOVATSION TA'LIM TEXNALOGIYALARDAN FOYDALANISH

*Mirzayeva Nasiba Normanovna, o'qituvchi
Navoiy viloyati Navbahor tumani 27- umumiy o'rta ta 'lim maktab
mirzayeva.n@inbox.uz*

Annotatsiya: Har bir davlatning kelajagi, rivojlanish istiqbollari, uning dunyo hamjamiyatidagi o'rni shu davlatdagi ta'lif va tarbiyaning rivojlanishi bilan bog'liq

Kalit so'zlar: kimyo, innovatsiya, zamonaviy metodlar.

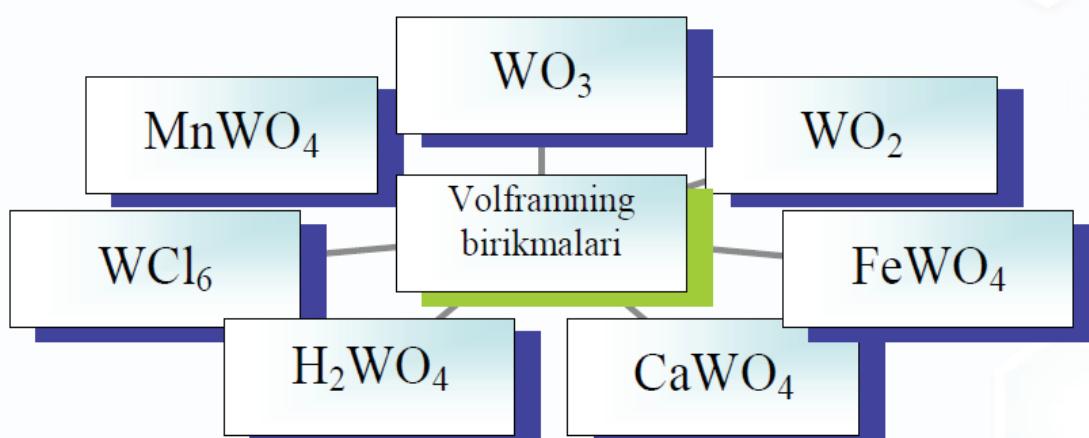
Ta'lifni isloh qilish va uni amalga oshirishdagi asosiy mas'uliyat o'qituvchi zimmasidadir. Ilg'or pedagogik texnologiyalardan samarali va mohirona tarzda foydalanib dars o'tish o'qituvchiga qo'yilgan muhim talablardan biridir. Biz kimyo fanidagi "Volfram" metali mavzusini o'qitishda qo'llab ko'ramiz:

Sinkveyn metodi

1. Volfram
2. Och-kulrang, qattiq
3. Yoritadi, kesadi, parmalaydi.
4. U bilan uyimiz yorug'!
5. Tungestin.

Klaster metodi.

Klaster metodi

Keys-stadi metodi.

Keys. Bu metalni 1783-yilda kashf etishganda unga "bo'rining og'zi" yoki "bo'rining ko'pig'i" kabi ma'nolarni anglatadigan so'z bilan nomlashgan, hamda bu metalni rudalardagi zararli qo'shimcha deb o'ylashgan va 100 yillar davomida bu metaldan hech qayerda foydalanishmagan.

Keys topshirig'i:

1. Bu metal qaysi metal?
2. Nega bu metalni rudalardagi zararli qo'shimcha deb o'ylashgan?
3. Nega bu metal kashf etilgandan so'ng 100 yil umuman foydalanishmagan?
4. Hozirda bu metalsiz nega uyimiz yorug' bo'lmaydi?

Keys yechimi:

1. Bu ma'nolarni beruvchi metal volfram.
2. Chunki qalay rudasi tarkibidagi qalayni volfram birikmalari xuddi bo'ri qo'yni yegandek yeb qo'yan, yani ruda tarkibidagi ajralib chiqishi kerak bo'lgan qalay miqdori keskin kamaygan.
3. O'sha yillarda odamlar volframning fizik va kimyoviy xossalalarini bilishmagan, uni keraksiz deb o'ylashgan.
4. Hozirda barcha elektr lampalarning cho'g'lanuvchi spirali volframdan tayyorlanadi. Volfram uyimizni yorituvchi nur hisoblanadi.

Bu metodlardan munozaralari masalalarni hal etishda, mavzu yuzasidan babs-munozaralar o'tkazishda. Yoki bo'lmasam o'quv-seminarlari yakunida o'quv reja asosida biror bir bo'lim yakunida, umumlashtiruvchi darslarda qo'llanilishi mumkin. Bu metodlar erkin fikrlashga, o'z fikrini himoya qilishga, o'z fikrini boshqalarga yetkaza olishiga, shu fikrlarni tahlil qilishga, mavzuni chuqur va teranroq anglab yetishga, hamda o'tilgan o'quv mashg'ulotlari samarali o'tishiga yordam beradi va xotirada uzoqroq saqlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.N.Rahmattullayev, H.Omonov, Sh.Mirkomolov. Kimyo o'qitish metodikasi Toshkent, -Iqtisod-moliya, 2013.
- 2.H.A.Parpiyev, A.G.Muftaxov, H.R.Rahimov Anorganik kimyo. -Toshkent O'zbekiston, 2003.

O'QUVCHILARNI TARBIYALASHDA ONA TILINING TARBIYAVIY AHAMIYATI

*Abduvaliyeva Dilrabo Adilovna, olyy toifali o'qituvchi
Andijon viloyati Buloqboshi tumani 13-umumiy o'rta ta'lif maktabi
dil.abduvalieva@inbox.uz*

Annotatsiya: Til – millatning ma'naviy boyligi bo'lishi bilan bir qatorda xalqning madaniyati, urf-odati, uning turmush tarzi hamda tarixi hamdir.

Kalit so'zlar: ona tili, Navoiy, til.

Tilning tarbiyaviy ahamiyati deganda ushbu tilda yozilgan bir-biridan ajoyib yozma manbalarni ham ko'rsatishimiz mumkin. Ularda hayotni tarix bilan bog'laydigan hamda ulg'ayayotgan yosh avlodni ajdodlarga munosib avlod sifatida tarbiyalaydigan xususiyat ham borki, ularning barchasi til yordamida yuzaga chiqqan. Negaki aynan shu asarlar orqali til yashab avloddan avlodga o'tib yashab kelmoqda. Farzandlarini ma'naviyatli, ahloqli qilib tarbiyalash qadim zamonlardan dunyo xalqlarining asriy orzusi bo'lib kelmoqda.

Buyuk allomalarimiz fikriga e'tibor qaratadigan bo'lsak, so'z mulkining sultonı, Alisher Navoiy "Ko'ngil maxzanining qulfi til va ul maxzanning kalitin so'z bil deb uqtirsa, Abdulla Avloniy "Har bir millatning dunyoda borligini ko'rsatadigan oyinayi hayoti til va adabiyotdir. Milliy tilni yo'qotmak milat ruhini yo'qotmakdir" – deb ta'kidlaydi. Shu o'rinda rus tarixchisi Shobelevning ona tilining xalqlar hayotidagi o'rnini anglab "Millatni yo'q qilish uchun u yerga quroq ko'tarib borish shart emas, uning tilini, ma'naviyatini, adabiyotini yo'q qilish kerak, shunda millatning o'zi yo'q bo'lib ketadi" degan fikrini ham keltirishimiz mumkin.

Bizning buyuk bobolarimiz ham o'z ona tilimizning boy imkoniyatlaridan keng foydalangan holda avlodlarga haqiqiy ma'noda tilimiz imkoniyatlarini ko'rsatadigan va shuning bilan birgalikda ma'naviy-ahloqiy jihatdan dasturul amal bo'ladigan ko'pgina yozma manbalar ham yozib qoldirganki, ular bugungi avlodni ota-bobolariga mos, mard, tanti va eng asosiysi yuksak ma'naviyatli va teran ahloqli qilib tarbiyalashda yetakchi o'rinni egallab kelmoqda. Bunday shoh asarlar qatoriga xalqimiz bilan birgalikda boyib borayotgan og'zaki ijod namunalarimizning gultoji bo'lgan "Alpomish" dostonini kiritishimiz mumkin. Doston va u yozilgan tilning ahamiyatini ustozimiz N.Mahmudov ta'biri bilan aytganda "Alpomish" dostonida o'zbek xalqining ko'hna va hamisha navqiron tili o'zining butun salohiyati bilan jilvalangan. Bundan ko'rinish turibdiki, doston nafaqat o'z g'oyasi bilan, balki o'z tili bilan ham xalq yuragidan chuqur iz olgan.

Bundan tashqari o'zbek adabiy tilining shakllanishiga va yangi taraqqiyot pog'onasiga ko'tarilishiga ulkan xissa qo'shgan buyuk mutafakkir Alisher Navoiy o'zining shoh asari "Xamsa" ni turkiy tilda yaratib, tilning cheksiz imkoniyati va yuksak qudratini yaxlitligicha namoyon qildi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, dunyoning taniqli yozuvchilar Aleksandr Pushkin o'z asarlarida 21193 ta, Vilyam Shekspir 20000 dan ortiq so'z qo'llagan bo'lsa, Alisher Navoiy 26035 ta so'zdan foydalaniib yana bir bor tilimizning boy imkoniyatlarini ko'rsatib yosh avlodga har jihatdan o'rnak bo'ladigan qahramonlar obrazini yaratdi. Ayniqsa, Xamsa dostonlari tarkibiga kiruvchi "Farhod va Shirin" dostoni bosh qahramonlaridan biri Farhod timsolida ma'naviy-ahloqiy jihatdan yetuk, komil inson timsolini yaratib zamonlar osha barchaga o'rnak bo'larli obraz yaratdi.

Hozirda tilimiz o'zining boy imkoniyatlariga tayanib bugungi kun farzandini turli davralarda bo'ladigan muloqotga mos nutq egasi sifatida ham tarbiyalaydi, ya'ni kim bilan qanday muomala qilish, kabi sifatlar ham borki, ularsiz kishi qanotini yo'qotgan qushga o'xshab qoladi. Zero, dono xalqimiz bejizga "Til – dil kaliti" deb uqtirmaydi. Ona tilimiz, o'zbek tilimizning keng imkoniyatlarini ilg'ab rossiyalik tilshunos olima A.M.Kozlyanina "O'zbek tili nafis va musiqa ohangiday jarangdor" deb tan olgani ham bejiz emas, albatta.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, O'zbek tilining izohli lug'ati, -T., 2006.
2. N.Mahmudov, Tilimizning tilla sandig'i, Toshkent, G'ofur G'ulom nomidagi nashriyotmatbaa ijodiy uyi, 2012.

KICHIK YOSHDAGI O'QUVCHILAR MA'NAVIY – AXLOQIY TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHDA ONA TILINING AHAMIYATI

*Sanaqulova Ma'mura Islomovna, o'qituvchi
Navoiy viloyati Navbahor tumani 27- umumuy o'rta ta'lif maktab
sanaqulova@umail.uz*

Annotasiya: Ushbu maqolada kichik yoshdagi o'quvchilar ma'naviy – axloqiy tarbiyasini shakllantirishda ona tilining ahamiyati yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: o'quvchi, boshlang'ich ta'lif, ona tili.

Odamzot dunyoga kelibdiki, hayoti davomida doimiy ravishda ma'lum bir narsalarga histuyg'ularga ehtiyoj sezadi va ushbu ehtiyojlarini o'zi bilib-bilmagan holda ba'zan qisman, ba'zan esa to'liq bir shaklda to'ldirib yashaydi. Shunday ekan, inson umri mobaynida dastlab o'zi bilmagan holda keyinchalik esa shaxsan o'zi ongli ravishda anglagan shaklda qondiriladigan ehtiyojlardan biri bu tarbiyadir. Negaki, aynan tarbiyalash bola uchun dastlab anglanmagan shaklda ota-onada va boshqa mas'ul shaxslar tomonidan amalga oshirilsa, keyinchalik bola ulg'ayganidan so'ng ongli jarayonga aylanadi, chunki bola o'z aqlini tanib boshlagandanoq o'zini ma'lum narsalardan torta boshlaydi, bu uning yurish - turishida xulqida namoyon bo'ladi.

Tarbiyaning shunday turi mavjudki, u shaxsni boshqalardan ajratib turuvchi yetakchi mezonlardan biri sifatida xizmat qiladi va inson unga umri davomida ehtiyoj sezib shu ehtiyojini qondirib borishga harakat qiladi. Tarbiyaning bunday turi ma'naviy-ahloqiy tarbiya deb ataladi va uning bosh g'oyasi ma'naviyat, ahloq, tarbiya so'zlarini negizidan kelib chiqadi. Bu tushunchalar esa o'z navbatida ona tilida mujassamlashadi.

Tarbiya – rivojlantirish, parvarish qilish, o'stirish, o'rgatish, ilm berish, ahloq-odob va shu kabilarni o'rgatib singdirib insonni voyaga yetkazish demakdir. Har bir kasbning o'z quroli bo'lganidek ma'naviy-ahloqiy tarbiyaning qurollaridan biri bu so'z - o'z ona tilida jaranglagan so'zdir. Bu fikrga kelishimizga sabab, aynan ma'naviyatimiz va ahloqimizni sayqallab, yuksaltirib borayotgan har qanday vosita, avvalo, ona tilimizda shakl-u shamoyil oladi.

Yosh avlod ma'naviy-ahloqiy tomondan dunyoga kelgan kundanoq tarbiyalanib boradi. Chunki ma'naviy-ahloqiy jihatdan tarbiyalashning ilk uchqunlari go'dak dunyoga kelib onasini ko'rgan paytdanoq boshlanadi desak mubolag'a bo'lmaydi. Shunday ekan, ona tili bola ongiga ona allasi-yu, ona mehri bilan singadi. Negaki, aynan go'dak uchun ona tili bilan aytilgan ona allasi, uning erkalashlari tarbiyaning bu turiga zamin bo'ladi.

Ta'larning dastlabki bosqichi boshlang'ich ta'linda bola voqe-a-hodisalarni chuqur anglab uni ongida tafakkur qila boshlaydi. Tafakkur esa o'z navbatida til bilan bevosita bog'liq. Biz til vositasida bir-birimizning fikrimizni anglaymiz, narsa va hodisalarning mohiyatini bilib olamiz. Bu jarayonlarning barchasi esa tafakkur vositasida amalga oshadi.

Millatimizning, xalqimizning davomchilari bo'lmish o'sib kelayotgan yosh avlodning ma'naviyatini yuksaltirish, ahloqodobini takomillashtirishda ona tili va uning davomiyligini saqlovchi, xalqimizning o'zligini saqlaydigan shoh asarlarimizning o'rni beqiyos va biz ona tilimiz o'zbek tilining millatimiz hayotida tutgan ahamiyatini ta'larning ilk bosqichi ya'ni boshlang'ich ta'lordingan o'quvchilar ongiga singdirib boshlasak, kelajak egalari sifatida tarbiyalanayotgan o'quvchilar o'z tili va o'z vataniga sodiq, ona tilimizning serqirra jilolarini teran anglaydigan hamda uning kelajagiga befarq bo'lmagan shaxslar sifatida yetishishi muqarrar. Men o'z fikrimni Abdulla Oripovning quyidagi to'rt misra she'ri bilan yakunlamoqchiman:

Ona tilim sen borsan shaksiz,

Bulbul kuyin tilga solaman.

Sen yo'qolgan kuning, shubhasiz,

Men ham to'ti bo'lib qolaman.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, O'zbek tilining izohli lug'ati, Toshkent, 2006.
2. N.Mahmudov, Tilimizning tilla sandig'i, Toshkent, G'ofur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ONA TILI O'QITISH METODIKASI

*Yuldasheva Yoqutxon Valiyevna, o'qituvchi
Farg'ona viloyati Beshariq tumani 51-maktab
yoqutxon_y@mail.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilining boshlang'ich sinflarda qay tartibda o'tilishi haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, yozuv, ta'lif, tarbiya.

O'zbek xalqi juda qadim zamonlardayoq ilm-fanga katta e'tibor bilan qaragan va uni rivojlanirishga harakat qilgan. Ibn Sino, Beruniy, Al-Xorazmiy, Amir Temur, Ulug'bek va boshqa ko'plab allomalar ilm-fanni dunyoga tanitganlar. Ilm-ma'rifikatga beqiyos hurmat bilan qaragan xalqimiz qanday qiyinchilik va to'siqlar bo'lmasin o'z farzandlarini savodli bo'lishini orzu qilganlar. Farzandlarini yoshligidanoq maktabga – o'qishga bergenlar. Maktabda domlalar o'z usullari va tajribalariga asoslanib, bolalarga saboq bergenlar. Demak, O'zbekistonda o'qitishning o'ziga xos usullari mavjud bo'lgan va ular rivojlanib borgan.

50-90-yillar mobaynida boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi sohasida anchagina qo'llanmalar yaratildi. Bu yillar mobaynida ona tili o'qitish metodikasi fan sifatida rivojiana boshladi, umumiyy pedagogik, didaktik va psixologik xarakterdagi ilmiy tekshirishlarning natijalari ona tili o'qitish metodikasi fanini takomillashtirish va yangi metodika yaritshga imkon berdi. O'zbek tilshunosligi sohasidagi muvaffaqiyatlar ham tilni o'zlashtirish jarayoniga va metodikaning rivojlanishiga jiddiy yordam berdi. Xuddi shuningdek, bu fanning rivojlanishiga o'qituvchilarining ommaviy ish tajribalarini o'rganish, umumlashtirish katta ijobjiy ta'sir ko'rsatdi. O'sha davrdagi jurnallarda o'nlab metodik maqolalar bosilib chiqdi.

Mustaqillikning dastlabki yillaridayoq, ona tili o'qitishga katta ahamiyat berila boshladi. Bunda 1989-yil 21-oktabrda qabul kilingan "O'zbek tiliga davlat maqomi berilishi" alohida o'rinn tutadi. Ta'lif sohasidagi bu o'zgarishlar ona tili o'qitish metodikasida ham bir qator imkoniyatlarni yuzaga keltirdi. Bu yangiliklardan ko'plari ommaviy maktablarda amalga oshirilmoqda, ba'zilari hozircha sinovdan o'tkazilmoqda. Sinov davrida, birinchidan, o'quvchiga, uning darsdagi va darsdan tashqari vaqtidagi o'quv mehnatiga, u duch kelayotgan qiyinchiliklarga, uning ko'nikma, faoliyat, malakalarini va rivojlanish qonuniyatlarini o'rganish metodikasiga ko'proq ahamiyat berilmoqda: o'qituvchi mehnati haqidagi fan o'qituvchi va o'quvchi mehnati haqidagi fanga aylantirilmoqda.

Ikkinchidan, ta'lif jarayonida bolaning fikrlesh qobiliyatini o'stirish, mustaqilligini va o'quv ishlari jarayonidagi aqliy faolligini oshirish vazifalari hal qilinmoqda.

Uchinchidan, mavjud ta'lif tizimidagi tekshirishlar bilan bir qatorda o'qitishning istiqboli haqidagi vazifalarni hal qilish maqsadida ham tekshirishlar olib borilmoqda. Shunday qilib, fan sifatida ona tili o'qitish metodikasi fanining o'z fani, vazifasi, nazariy va ilmiy sohasi bo'lib, bir qator fanlar o'rtasida uning ma'lum o'rni bor. Bu fan ham boshqa fanlar kabi rivojlanib, taraqqiy etib bormoqda.

Til fikrni shaklantirish va bayon qilish, taassurot, his, kechinmalarni ifodalashda muhim o'rinn tutadi. Til jamiyat a'zolarining bir-biri bilan o'zaro aloqasi uchun xizmat qildigan vositadir. Bu vosita qanchalik takomillashsa, fikr shunchalik aniq, ta'sirchan ifodalananadi.

Maktabda ona tilini chuqur o'rganish zarurati tilning mana shu asosiy vazifalaridan kelib chiqadi. K.D.Ushinskiy boshlang'ich maktab o'quv fanlari tizimida ona tiliga katta ahamiyat berib, uni markaziy vayetakchi fan hisoblaydi. "Ajoyib o'qituvchi bo'lgan ona tili bolaga ko'p narsani o'rgatadi. Bola ikki-uch yil ichida shuncha ko'p narsa o'rganadiki, ko'p narsa bilib oladiki, yigirma yil qunt bilan metodik jihatdan juda to'g'ri o'qiganda ham uning yarmicha o'rgana olmaydi. Ona tilini ulug' pedagogligi ham ana shundadir", – deydi. Shuning uchun ham boshlang'ich sinflarda ona tilini o'rganishga katta ahamiyat beriladi.

Adabiyotlar:

1. Ashrapova.T, Odilova. M. "Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi" -Qo'qon 2008-yil, 10-12-bet.
2. Usmanov.N "Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini milliy g'oya targ'ibotiga tayyorlashning pedagogic va texnologik asoslari" -Toshkent 2012-yil.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ONA TILI FANINI O'QITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

*Ismatova Fazila Safoyevna, o'qituvchi
Buxoro viloyat Buxoro tumanidagi 51-umumiy o'rta ta'lif maktabi
fazila_y@umail.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilining boshlang'ich sinflarda o'qitish metodikasi ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, adabiyot, ta'lif, tarbiya.

Til fikrni shaklantirish va bayon qilish, taassurot, his, kechimmalarni ifodalashda muhim o'rinni tutadi. Til jamiyat a'zolarining bir-biri bilan o'zaro aloqasi uchun xizmat qildigan vositadir. Bu vosita qanchalik takomillashsa, fikr shunchalik aniq, ta'sirchan ifodalanadi. Maktabda ona tilini chuqur o'rganish zarurati tilning mana shu asosiy vazifalaridan kelib chiqadi.

Ona tili-nutq, o'qish va yozish sohasidagi ko'nikma va malakalar o'quvchilar o'quv mehnating zaruriy sharti va vositasi hisoblanadi. Bola o'qish ko'nikmalarini egallash bilan birinchi navbatda, o'z ona tilini o'rganishi zarur. Chunki ona tili bilimdonlikning, aql-idrokning kalitidir. Ona tili boshqa fanlarni o'qitish vositasi hamdir, jamiyat tarixi ham, tabiiy fanlar ham ona tili yordamida o'rganiladi. Demak, ona tili bolaning umumiy kamol topishida ham, bilim va mehnatga havasini uyg'otishda ham alohida rol o'ynaydi.

Til muhim tarbiya vositasidir. Badiiy adabiyotlarni, gazeta, jurnallarni o'qigan bola o'zida eng yaxshi xislatlarni tarbiyalab boradi. Muomala madaniyatini egallaydi. Ona tili boshlang'ich sinfda asosiy o'rinni egallar ekan, har bir o'quvchida ona tiliga qiziqish va muhabbatni tarbiyalash zarur.

Boshlang'ich sinflarda ona tili mashg'ulotlari turi va mazmuni quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. O'qish, yozuv, grammatik materialni o'rganish, kuzatishlar hamda o'quvchilarning ijtimoiy faoliyatlari bilan bog'liq holda ularning og'zaki va yozma nutqini o'stirish.
2. Birinchi sinfga kelgan bolalarga savod o'rgatish, ya'ni ularni elementar o'qish va yozishga o'rgatish, bu kamchiliklarni malakaga aylantirish.
3. Adabiy til normalarini, ya'ni imloviy va punktuasiyasi savodli yozuvni, orfoepik to'g'ri talaffuzni o'rganish nutq va uslubiy elementlarni egallash.
4. Grammatika, fonetika, leksikadan nazariy materiallarni o'rganish, tildan ilmiy tushunchalarni shakllantirish.

5. O'quvchilarni o'qish va grammatika darslari orqali badiiy, ilmiy-ommabop va boshqa adabiyotlar namunasi bilan tanishtirish, ularda adabiy asarni idrok etish ko'nikmasini hosil qilish. Bu vazifalarning hammasini boshlang'ich sinflarda ona tili fani hal etadi va boshlang'ich sinflar ona tili dasturida aks etadi. Dastur davlat hujjati bo'lib, unda o'quv fanining mazmuni va hajmini shuningdek, shu fandan bilim, ko'nikma va malakalar darajasiga qo'yilgan asosiy talablarni belgilaydigan bo'ladi. Dastur talablarini o'qituvchi va o'quvchilar bajarishlari shart, uni kengaytirish va qisqartirishga yo'l qo'yilmaydi.

Boshlang'ich sinflarning ona tili dasturi ikki qismidan iborat:

1. Uqtirish xati.
2. Asosiy qismi.

Uqtirish xatida ona tili fanining tutgan o'rni, uning vazifalari ko'rsatilib, metodik yo'l-yo'riqlar beriladi. Dasturning asosiy qismi 3 bo'lim, u har bir sinfda o'quvchilar o'zlashtirishi lozim bo'lgan bilim va ko'nikmalar hajmi ko'rsatilgan. Dasturning bo'limlari: "Savod o'rgatish va nutq o'stirish", "O'qish va nutq o'stirish", "Grammatika, imlo va nutq o'stirish" dan iborat. Har bir bo'lim bir necha qismlardan iborat. Masalan, "O'qish va nutq o'stirish" bo'limi, "Sinfda o'qish" va "Sinfdan tashqari o'qish" ni; sinfda o'qish o'z navbatida "O'qish mashg'ulotlarini", "Matn ustida ishslash" qismlarini o'z ichiga oladi va hokazo.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki "til - millat ko'zgusi". Shunday ekan til qonuniyatlarini to'liq anglab yetishlik har bir inson uchun muhimdir.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Ashrapova.T, Odilova. M. "Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi" Qo'qon 2008-yil.
2. Qosimova K., Matchonov S. "Ona tili o'qitish metodikasi" -Toshkent 2009.

UMUMTA'LIM MAKTABLARINING BOSHLANG'ICH SINFLARIDA DARSLARNI TASHKIL ETISH TEKNOLOGIYALARI

*Ro'ziyeva Lobar Shaxriddinovna, o'qituvchi
Navoiy viloyati Navbahor tumani 27- umumi o'rta ta'lif muktab
ruziyeva_l@mail.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lif maktablarining boshlang'ich sinflarida ona tili va o'qish fanlarini tashkil etish texnologiyalari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: o'quv jarayoni, ona tili, o'qish, yozuv, harf, tovush.

Mashhur rus olimi K.D.Ushinskiy boshlang'ich muktab o'quv predmetlari tizimida ona tiliga katta ahamiyat berib, uni markaziy va yetakchi predmet hisoblagan. "Ajoyib o'qituvchi bo'lgan ona tili bolaga ko'p narsani o'rgatadi. Bola ikki-uch yil ichida shunchalik ko'p narsa o'rganadiki, ko'p narsa bilib oladiki, 20 yil qunt bilan metodik jihatdan juda to'g'ri o'qiganda ham uning yarmicha o'rgana olmaydi. Ona tilining ulug' pedagogligi ham ana shundadir", - deydi u.

Boshlang'ich ta'lifning 1-sinflarida bolalarga savod o'rgatish jarayoni 4 oy davom etadi. Bu jarayon quyidagi 2 davrga bo'linadi:

1. alifbogacha tayyorgarlik davri. (bu davr 2 haftani qamrab oladi).
2. alifbo davri (o'quv yilining 31-dekabrgacha davom etadi).

Alifbogacha tayyorgarlik davri. Bu davrning asosiy vazifasi o'quvchilarni muktab, sinf, tartib-intizom qoidalari va o'quv qurollari bilan tanishtirish, nutq o'stirishga oid mashqlar o'tkazib, fonematik eshitishni oshirishdan iboratdir. Mazkur davrning o'zi ham quyidagi 2 bosqichga bo'linadi:

a) harf o'rganilmaydigan bosqich (1 hafta).

b) unli tovush va harf o'rganiladigan bosqich (1 hafta). Birinchi bosqichda o'quvchilarga og'zaki va yozma nutq, gap, so'z, bo'g'in va tovushlar, nutqning gaplardan, gaplarning so'zlardan tuzilishi, so'zlarning bo'g'lnlarga bo'linishi, bo'g'lnlarning tovushlardan tashkil topishi haqida ma'lumot beriladi, tovushlarning unli va undosh tovushlarga ajratilishi o'rgatiladi, ulardan amaliy foydalana bilish ko'nkmalari hosil qilinadi. Ularga "Alifbe"da berilgan rasmlar asosida hikoyalari tuzdiriladi. Ikkinci bosqichda esa unli tovush va harflar o'rgatiladi. Bunda quyidagi uch xususiyatni o'quvchilar tomonidan amaliy ravishda puxta egallashlariga erishish lozim:

1. talaffuzda (og'izda) to'siqqa uchramaslik;
2. cho'zib aytishini nazorat qilish;

3. faqat ovozdan tashkil topishi. Shuningdek, bu bosqichda o'quvchilarni tovush bilan harfni farqlashga o'rgatish ko'zda tutiladi. Ushbu bosqichdanoq tovush va harf o'rtasidagi chegaraga qat'iy rioya qilinadi.

Alifbo davri. Bunda o'quvchilar alifbodagi barcha unli va undosh tovush-harflar bilan tanishtiriladi. Undoshlar osondan qiyingga tamoyili asosida joylashtiriladi. Bu davrda bo'g'lnlab o'qish asosi shakkantiriladi, ikki harfli ochiq (na, ni, nu kabi), ikki harfli yopiq (in, ol kabi), uch harfli yopiq bo'g'lnlarni (mon, lim) o'qishga o'rgatiladi. Alifbo davrini o'rganiladigan tovush-harfning va o'quv materialining murakkablik darajasiga ko'ra 3 bosqichga ajratish mumkin:

1. unli tovush-harflar, ovozdor, sirg'aluvchi undoshlar, o-na, a-na, il, in, bi-lan tuzilishidagi so'zlar o'rganiladigan bosqich.

2. artikulatsiyasi qiyin bo'lgan r, k, v, kabi undoshlar va yo'l-bars, do'st, rasm kabi tuzilishidagi so'zlar o'rganiladigan bosqich.

3. o'rganiganlar takrorlanib, harf birikmalari ng, sh, ch, ikki tovushni ifodalaydigan j, tutuq belgisi (') va jo'ja, jurnal, jirafa, tong, so'ng, bodring, choynak, shudring va shu kabi so'zlarni o'qishga o'rgatiladigan bosqich.

Hozirgi kunda boshlang'ich ta'lifning yosh xususiyatlari, savodxonlik darajalari, shaxsiy tabiatiga ko'ra didaktik o'yinlar orqali, evristik suhbatlar loyihalashtirish asosidagi metodlar keng qo'llanmoqda. Agar o'qitish jarayonida har bir o'quvchi o'zining o'zlashtirish imkoniyati darajasida topshiriqlar olib ishlaganida u yuqori sifat va samaradorlikni ta'minlagan bo'lar edi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Avliyakulov N.X. Zamonaviy o'qitish texnologiyalari. –T., 2001.
2. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. –T.: O'qituvchi, 2004.

ZAMONAVIY INNOVATSION TA'LIM - SAMARADORLIK OMILI

*Ehsoniva Mahbuba Luqmonovna,
Farg'ona viloyati, Beshariq tumani 51-maktab MMIBDO'
ehsoniva_mahbuba@inbox.uz*

Annotatsiya: Maqolada o'qituvchining dars jarayoni ta'limg-tarbiyaga uzlusiz, muayyan maqsadga yo'naltirilganligi, unda barkamol inson shaxsini tarbiyalab voyaga yetkazish haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: ta'limg, tarbiya, maktab, mahorat, mustaqil fikr.

Mamlakatimiz innovatsion taraqqiyot yo'lida shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir davrda kelajagimiz davomchilari bo'lmish yoshlarni ijodiy g'oyalari va ijodkorligini har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish hamda ilg'or xorijiy tajribalar, xalqaro mezon va talablar asosida baholash tizimini takomillashtirish, shu yo'lda xalqaro tajribalarni o'rganish, mavjud tizimni har tomonlama qiyosiy tahlil qilish, tegishli yo'nalishdagi xalqaro va xorijiy tashkilotlar, agentliklar, ilmiy-tadqiqot muassasalari bilan yaqindan hamkorlik qilish muhim ahamiyatga egadir.

Shu bilan birga, ta'limg sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etish vazifalari belgilangan:

PIRLS - boshlang'ich 4-sinf o'quvchilarining matnni o'qish va tushunish darajasini baholash;

TIMSS - 4- va 8-sinf o'quvchilarining tabiiy-ilmiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonligini baholash;

TALIS - rahbar va pedagog kadrlarning umumiy o'rta ta'limg muassasalarida o'qitish va ta'limg olish muhitini hamda o'qituvchilarining ish sharoitlarini o'rganish;

PISA - 15 yoshli o'quvchilarining o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholash.

Ma'lumki, ta'limg-tarbiya uzlusiz, muayyan maqsadga yo'naltirilgan jarayon bo'lib, unda barkamol shaxsni shakllantirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Maktabga endigina qadam qo'ygan bola uchun maktab g'aroyib maskan, o'qituvchi esa eng mehribon va bilimdon inson bo'lib tuyuladi. Qalbi quvonchga to lib turgan murg'ak qalb "Men, albatta yaxshi o'qiymen!", "Ustozim, hammadan ham meni ko'proq yaxshi ko'radilar!" degan ichki bir havas bilan xursand bo'lib, ko'zingizga qarab o'tiradi. Shu tobda uning hayolidan "Men hammadan orqada qolib o'qiymen" degan salbiy fikr o'tmaydi, albatta. Biroq o'quv mashg'ulotlari boshlangach, ko'zlarida ana shunday sevinch porlab turgan o'quvchilarining hammasi ham o'qishga layoqati bir xilda emasligi bilina boshlaydi. Bu holatni o'quvchilarining o'zlarini ham sezadilar.

Yangi pedagogik texnologiyaning afzalligi zamon sinovidan o'tib, interfaol darsning sifat va samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligi o'z isbotini olmoqda. Texnik vositalardan foydalanib o'tkazilgan dars mazmunli, sifatlari bo'lishi tabiiy. Bunday dars o'quvchilarga hissiy ta'sii ko'rsatadi, o'tilgan materialni chuqur va puxta o'zlashtirishga, fanga bo'lgan qiziqishini oshirishga yordam beradi, bilimlar puxtaligini ta'minlaydi.

Zero puxta o'ylagan uslublarsiz dasturiy materialni egallashni tashkillashtirish mushkul. O'quvchilarining izlanishlariga, faol va mustaqil bilim olishlariga yordam beradigan, ularni ijodiy fikrlashga undaydigan va fanga qiziqishini rivojlantiradigan o'qitishning usul va vositalarini takomillashtirish lozim.

Bugungi kunda maktablarda sinf-dars shaklidagi mashg'ulotlardan foydalanib kelinmoqda va ularga qo'yilgan talablar ham o'zgarib bormoqda. Darslarni qiziqarli uyuştirish uchun o'qituvchilar yangicha darsturlaridan, turli-tuman interfaol usul va vositalardan foydalanishlari mumkin. Dars loyihasini tuzishda o'quvchinig yoshi, individual xususiyati va darsning davomiyligiga alohida e'tibor qaratishi, o'quvchilarining bilimlarini sinash va qiziqishlarini oshirish maqsadida boshqotirma, rebus, o'yin-topishmoq kabi dars samaradorligini oshiruvchi vositalardan foydalanishi lozim.

Adabiyotlar:

1. Farberman B.L. Ilg'or pedagogik.texnologiyalar.-T.,1999.
2. Saydaxmedov N., Ochilov A. Yangi pedagogik texnologiya moxiyati va zamonaviy loyixasi.-T., 1999.

MATEMATIKA DARSLARINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

*Payziyeva Ma'muraxon Ismoiljonovna, o'qituvchi
Andijon viloyati Andijon shahri 7-umumiy o'rta ta'lif maktabi
payzieva_mamura@mail.ru*

Annotatsiya: Maqolada matematika darslarida interfaol metodlardan foydalanish imkoniyatlari va afzalliklari xususida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: maktab, ta'lif-tarbiya, interfaol metod.

O'qituvchilarning matematika fanlarini o'qitishda yo'naltirilgan darslar jarayonini noan'anaviy shakllarda tashkil etish, ta'lif jarayonini mukammal andoza asosida loyihalashga erishish, mazkur loyihalardan oqilonqa foydalana olish ko'nikmalariga ega bo'lishi ta'lif oluvchilar tomonidan nazariy bilimlarning puxta, chuqur o'zlashtirilishi, ularda amaliy ko'nikma va malakalarning hosil bo'lishining kafolati bo'la oladi.

Aynan darsning shakli, metod va vositalari ta'lif jarayonining muvaffaqiyatli ta'minlanishiga olib keladi. Ular yordami bilangina o'quv predmetining mavzusi borasidagi nazariy bilimlar o'quvchilarga uzatiladi, o'quvchilar tomonidan esa ushbu bilimlar qabul qilinadi. Dars mashg'uloti uchun eng maqbul deb topilgan shakl, metod va vositalarning belgilanishi ta'lif jarayonining qariyb 90 foizlik muvaffaqiyatini kafolatlaydi. Yangi, zamona viy pedagogik texnologiyalarning asosiy mohiyati aynan mana shu bosqichda ochib beriladi. O'quvchilarni ijodiy izlanish, faoliik, erkin fikr yuritishga yo'naltiruvchi ta'lif shakli, metod va vositalarining to'g'ri tanlanishi dars jarayonini samarali, qiziqarli, bahs-munozaralarga boy bo'lishi, ijodiy tortishuvlarning yuzaga kelishiga turtki beradi.

Matematika darslarida foydalaniladigan interfaol metodlardan bir nechtasining mohiyati va ulardan foydalanish usullarini korib chiqamiz.

"Fikriy hujum" metodi. Mazkur metod o'quvchilarning darslar jarayonidagi faolliklarini ta'minlash, ularni erkin fikr yuritishga rag'batlantirish hamda bir xil fikrlash inertsiyasidan ozod etish, muayyan mazvu yuzasidan rang-barang g'oyalarni to'plash, shuningdek, ijodiy vazifalarni hal etish jarayonining dastlabki bosqichida paydo bo'lgan fikrlarni yengishga o'rganish uchun xizmat qiladi.

"6x6x6" metodi. "6x6x6" metodi yordamida bir vaqtning o'zida 36 nafar o'quvchini muayyan faoliyatga jalb etish orqali ma'lum topshiriq yoki masalani hal etish, shuningdek, guruhlarning har bir a'zosi imkoniyatlarini aniqlash, ularning qarashlarini bilib olish mumkin. Bu metod asosida tashkil etilayotgan mashg'ulotda har birida 6 nafardan ishtirokchi bo'lgan 6 ta guruh o'qituvchi tomonidan o'rta tashlangan muammoni muhokama qiladi. Belgilangan vaqt nihoyasiga yetgach o'qituvchi 6 ta guruhni qayta tuzadi. Qaytadan shakllangan guruhlarning har birida avvalgi 6 ta guruhdan bittadan vakil bo'ladi. Yangidan shakllangan guruh a'zolari o'z jamoadoshlariga guruhi tomonidan muammo yechimi sifatida taqdim etilgan xulosani bayon etib beradilar va mazkur yechimlarni birligida muhokama qiladilar.

"Klaster" metodi. Klaster (g'uncha, bog'lam) metodi pedagogik, didaktik strategiyaning muayyan shakli bo'lib, u o'quvchilarga ixtiyoriy muammolar xususida erkin, ochiq o'yash va shaxsiy fikrlarni bemalol bayon etish uchun sharoit yaratishga yordam beradi. Mazkur metod turli xil g'oyalar o'rtasidagi aloqalar to'g'risida fikrlash imkoniyatini beruvchi tuzilmani aniqlashni talab etadi.

"Zakovatli zukko" metodi. Mavjud bilimlarni puxta o'zlashtirishda o'quvchilarning fikrlash, tafakkur yuritish layoqatlariga egaliklari muhim ahamiyatga ega. "Zakovatli zukko" metodi o'quvchlarda tezkor fikrlash ko'nikmalarini shaklalantirish, shuningdek, ularning tafakkur tezliklarini aniqlashga yordam beradi. Metod o'z bilimlarini sinab ko'rish istagida bo'lgan o'quvchilar uchun qulay imkoniyat yaratadi. Ular o'qituvchi tomonidan berilgan savollarga qisqa muddatlarda to'g'ri va aniq javob qaytara olishlari zarur. Savollarning murakkablik darajasiga ko'ra har bir savolga qaytarilgan to'g'ri javob uchun ballar belgilanadi.

Metod o'quvchilar bilan yakka tartibda, guruhli va ommaviy ishslashda birdek qo'llanilishi mumkin.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. "Umumiy o'rta ta'lifning davlat ta'lif standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori (1999 yil 16 avgust) //Xalq ta'limi j. 1999. № 5.

2. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. - Qarshi. Nasaf. 2000.

O'QUVCHILARGA FIZIKA FANINI O'QITISHNING INNOVATSION USULLARI

*Sodiqova Oqila Yuldashevna, o'qituvchi
Farg'ona viloyati Furqat tumani 4-maktab
sodiqova@umail.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada fizika fanini o'qitishda innovatsion va interfaol usullardan foydalish haqida bayon qilinadi.

Kalit so'zlar: Fizika, innovatsion ta'lif, innovatsion faoliyat.

Hozirgi fan-texnikaning rivojlanishi bilim, amaliyot va tajriba o'zaro aloqani uzviy bog'lab borilishini taqozo qiladi. Fizika fani ishlab chiqarishdan ajratilgan holda o'qitilsa, o'quvchilar bu fanning nima uchun kerakligini, uni o'rganishning nima uchun zarurligini tushuna olmaydilar. O'quvchilarning faqatgina fizika faniga qiziqishini oshirishga qaratilmay, balki ularning texnik faolligini rivojlantirish, fan va texnika yutuqlarining zamonaviy ishlab chiqarishdagi o'rni va ahamiyatini ko'rsatish bilan ularning politexnik tayyorgarligini kuchaytirishni ham ko'zda tutadi.

Jumladan, "Elektr sig'imi", "Kondensatorlar", "Yarim o'tkazgichli asboblar", "Elektromagnit tebranishlar va to'lqinlar" mavzular o'tilayotgan vaqtida uning amaliy ahamiyatiga e'tibor berilishi, o'quvchilarning texnik ijodiy qobiliyatlarini rivojlanishiga ijobiy ta'sir qiladi. O'quvchilar "Tokning magnit maydoni" masalasini o'rganishda organizm to'qimalarining magnit xossalari, to'qimalar ma'lum darajada suvgaga o'xshab diamagnit ekani, shuning uchun u tashqi magnit maydon ta'sirida umuman magnitlanmasligi haqida bilib oladilar.

Fizika fanini o'qitish jarayonida o'quvchilarni bu fanga qiziqtirishni yana bir usullaridan biri dars mobaynida fizik tajribalar tabiatdagi fizik jarayonlarni o'quvchilarning o'zlari fizikani o'rganishga qadar kuzatganlar. Lekin bu kuzatishlar natijasidabarcha o'quvchilar ularning mohiyati haqida to'g'ri xulosa chiqara olmaydilar, albatta. Bundan tashqari hamma o'quvchilar ham mavjud jarayonlarning barchasini ko'rman. Shu sababli maktab sharoiti doirasida sinfda maxsus tashkil etiladigan fizik tajribalarni ko'rsatish zaruriyati tug'iladi. Fizikadan to'g'ri tashkil etilib, namoyish qilingan va talqin etilgan tajribalar o'quvchida nafaqat asbobuskunalar tuzilishi, ishlashini o'rganib qolmay, balki ulardagi qonuniyatlarni payqashga ham imkoniyat tug'diradi.

Fizikadan o'tkaziladigan to'garaklar o'quvchilarning nazariy va amaliy bilimlarini chuqurlashtirishing eng qulay shakli bo'lib, unda fizikaga, uning amaliy tadbiqlariga qiziqish mayllarini ixtiyoriy ravishda jalg qilinadi. To'garaklarining muvaffaqiyati uni to'g'ri tashkil qilishda to'garakdan maqsad o'quvchilarni fizik tajriba o'tkazishda mustaqillik, tashabbuskorlik va faolligini oshirishdir. To'garak mashg'ulotlarini qiziqarli qilib tashkil etish maqsadida ba'zi hollarda o'quvchilar dars bilan kamroq band bo'lgan kunlarda, ularning o'tkazish usul va metodlarini juda tez o'zgartirib turish maqsadga muvofiqdir. Maktabning ta'limiy muhitiga fizika xonasining jihozlanganligi, kompyuter sinflarining mavjudligi kiradi. Hududda ishlab chiqarish korxonasi, muzeylarning borligi va ularga ilmiy sayohatlar uyushtirish imkoniyatlari esa maktabdan tashqari ta'lim muhiti hisoblanadi.

Maktabda o'quvchilarni fizika faniga qiziqtirishda tatbiqiy fizika hamda fanlararo bog'lanishlarning ahamiyati katta. Shu munosabat bilan maktabda, biofizika elementlarining kiritilishi eng avval o'quvchilarda fizika predmetini chuqr va keng o'rganishlarida zamin yaratadi, fanlararo aloqadorlikni jonlanatiradi, o'quvchilarda kasbga bo'lgan qiziqishlarini oshirib, uni ongli ravishda tanlash imkoniyatlarini yaratadi, politexnik ta'limni yanada kuchaytiradi.

Fizika o'qituvchisi fizikaga oid materiallarni boshqa predmetlar bilan bog'lagan holda o'tishlari uchun ular eng avval, o'rta maktabda o'tiladigan predmetlarning programmalari bilan yaxshi tanishishlari hamda taklif etilayotgan materiallar mazmuni, maqsadi va vazifalarini yaxshi bilishlari zarur.

Adabiyotlar:

1. M.Yo'ldashev. "8-sinf fizika darslik". -Toshkent, 2010.
2. L.S.Landsberg "Optika". –Moskva, 1976.

O'QUVCHILARGA FIZIKA FANINI O'QITISHNING INNOVATSION USULLARI

*Edilova Dildar Sayfiddinovna, o'qituvchi
Sirdaryo viloyati Mirzaobod tumani 4-maktab
edilova@umail.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta'liz makkablarida fizika fanini o'qitishda o'quvchilar fikrlash doirasidan kelib chiqqan holda innovatsion va interfaol usullardan foydalish haqida bayon qilinadi.

Kalit so'zlar: "Fizika", gipoteza, temperatura, innovatsion ta'liz.

Fizika o'quv predmeti sifatida shakllantirish uchun yetarli darajada imkoniyatlarga ega. Bu o'quv predmetining barcha texnik qurilmalarning asosi sifatida namoyon bo'lishi, egallagan bilimlarining hayotda qo'llash imkoniyatlarning ko'pligi bilan belgilanadi. Shu bilan birga, fizikani o'rganish jarayonida o'quvchi bilishning barcha bosqichlarida o'tkaziladi. O'quvchilarni fizika faniga qiziqtirishni bir nechta usullari mavjud. Masalan, fizikani boshlang'ich kursida o'quvchilarni xalq ertaklari va matallaridan foydalanish, yaxshi samara beradi. Bu ertak va matallar dars jarayonida, savol-javoblar, qiziqarli kechalar, fizikadan har xil mushoiralar, viktorinalar, quvnoqlar va zukkolar tanlovini o'tkazishda hamda darsdan tashqari mashg'ulotlar qo'l keladi. Ertak va matallardagi bunday obrazli o'xshatishlar fizika fanini boshqa fanlar bilan yaqinlashtirish, fizikadagi bir-biriga yaqin bo'lgan mavzularni birlashtirishda muhim ro'l o'ynaydi. Masalan, 6-sinfdagи boshlang'ich tushunchalarda moddiy nuqta, trayektoriya, yo'l va ko'chish, vaqt, tezlik kabi kattaliklarni tushuntirishda o'quvchilarni o'zlari uchun qiziqarli bo'lib qolgan „Bo'g'irsoq” ertagi orqali qiziqtirish muhim ro'l o'yanaydi. O'rmon tomon yo'l olgan bo'g'irsoq trayektoriya orqali o'rmon yo'lagidan yurib, yo'lida har xil hayvonlarga duch keladi. Qo'shiq aytib berib, vaqtadan yutadi. Bu vaqt har xil hayvonlarda har xil bo'ladi. Bu mavzularda bo'g'irsoqning shakli sababli harakatining osonligi yo'ning notejisligi harakatga salbiy ta'sir qilmaydi. Ertak orqali ko'chish, yo'l, trayektoriya, tezlik, vaqt kabi fizik kattalikar o'quvchilarga qiziqarli qilib tushuntiriladi.

O'quvchilarni fizik hodisalarini o'rganishda mustaqil ravishda kuzatish, tajribalar o'tkazish, tajriba natijalarini umumlashtirish hamda darsliklar, o'quv qo'llanmalari va boshqa qo'shimcha adabiyotlardan foydalana olishga o'rgatish muhim o'rinn tutadi. Ma'lumki, organizm muhitning harorat (temperatura), ravshanlik(yorug'lik), namlik(absolyut va nisbiy), havo bosimi, shovqin, elektr va magnit maydoni, radiatsiya oqimi, radiaktivlik va shu kabi fizik xarakteristikalarining o'zgarishidan darhol ta'sirlanadi. Fizikani o'rganishda o'quvchilarga biofizikaga oid materiallardan ham foydalanish mumkin. Biofizika elementlarini o'quvchilarga o'rgatishda o'qitishning turli formalaridan foydalanish mumkin:dars, ekskursiya, amaliy ish va laboratoriya mashg'ulotlari, o'quvchilarning mustaqil tadqiqot olib borish faoliyatasi, referatlar tayyorlashi va boshqalar. Biroq biofizikaga oid materialni o'rganishda ko'pincha darsdan foydalanish yaxshi natija beradi.

Kuzatishlar o'quvchilarni biofizika elementlari bilan tanishtirishda fragmentdan foydalanish maqsadga muvofiq ekanini ko'rsatdi, chunki u juda kam o'quv vaqtini sarf qilishni talab etadi va fizika bilan biologiyaning bog'lanishini sistemali amalga oshirilishini ta'minlaydi. Buning uchun ancha ko'p vaqtadan foydalanish o'quvchilarning sinfdan va makkabdan tashqi faoliyatining turli xillari va fakultetiv mashg'ulotlar uchun xarakterli deb hisoblanadi.

O'rganish uchun ajratib olingan biofizik materialni didaktik jihatdan shunday o'zgartirish kerakki, uni fizikaning aniq bir mavzularini o'rganish uchun eng yaxshi holga keltirish lozim bo'lsin, chunki, o'quvchilarga biofizika elementlarining mazmunini ochib berishning metod va formalari o'quvchilar o'quv faoliyatini tashkil etishning turli usullarini va alohida o'qitish metodlarini talab qilmaydi. Ular o'quvchilarni texnika elementlari bilan tanishtirish uchun foydalanadigan metodlardan deyarli farq qilmaydi. Albatta, bunda biofizik jismning o'ziga xos mazmuni hisobga olinishi, materialni chuqur bayon qilish usuli to'g'ri aniqlanishi, aniq dars orasiga jismlarning xususiyati va xossasini hisobga olinishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Y.I.Perelman. "Qiziqarli fizika". -Toshkent-2009.
2. K.Tursunmetov. "Ma'lumotnoma". -Toshkent-2007.

INNOVATIVE APPROACHES IN THE TEACHING ENGLISH LANGUAGE

*Sultonova Nigora Kosimovna, teacher
Fergana region Buvayda district School №7
Sultonova_n@inbox.uz*

Annotation: In this article highlights the role of innovative methods in teaching foreign language.

Key words: foreign language, innovative method, project, information technologies.

Forms and technologies used for teaching English, implement competence and personal-activity approaches, which in turn contribute to the formation and development of a multicultural linguistic personality, able to carry out productive communication with speakers of other cultures; the ability of pupils to carry out various activities using the English language; readiness of pupils to self-development and self-education, as well as enhance the creative potential of the individual to carry out their professional duties.

Game method in teaching a foreign language. Using a variety of forms and methods of teaching in their practice on the basis of the literature on pedagogy and psychology, I realized that in an artificial language environment when teaching a foreign language cannot do without a game method. It is successfully used as an independent method for mastering a certain topic, as an element of some other method, as well as a whole lesson or part of it. Phonetic skills are practiced in tongue twisters, short thematic rhymes.

Work with group. The interaction with the group in the group and outside of them, ensuring the cooperation of pupils in the group, the humanities teacher is obliged to create an atmosphere of trust and mutual respect between the teacher and the pupils, to involve pupils in active independent activities. In the lessons - credits it is possible to carry out group work, which contributes to the education of collectivism, conditions are created for the disclosure and manifestation of the individual characteristics of the pupils. In addition, in such a lesson, an atmosphere of cooperation between pupils and pupils is created, and the participation of consultants and assistants during the testing phase ensures cooperation between teacher and pupils.

Project method. One of the ways to activate pupils in the process of teaching foreign languages is the method of projects, when the pupil independently plans, creates, protects is actively involved in the process of communicative activities. The educational project is a complex of search, research, calculation, graphic and other types of work performed by pupils independently for the purpose of practical or theoretical solution of a significant problem. The project method helps to develop language and intellectual abilities, sustainable interest in language learning, the need for self-education.

In addition, the computer allows you to completely eliminate one of the most important reasons for the negative attitude to learning – failure due to lack of understanding of the material or a problem in knowledge. This aspect is provided by the authors of many computer training programs. Working on the computer, the pupil is able to bring the problem to the end, relying on the necessary assistance.

Multimedia technologies allow to create and reproduce software products, the main characteristic of which is interactive visibility - the effect of immersion in the learning environment and interaction with it. In multimedia training programs in the English language uses a variety of methodological techniques that allow for familiarization, training and control of knowledge and skills of pupils.

Therefore, based on the experience of foreign researchers, we need to develop teaching aids on the innovative foreign language teaching program, and then the motivation of professional practice in foreign language classes will occur: teachers can not only understand, but also manage the changes for effective study and training.

References:

1. Ochilov M. New pedagogical technologies. - Karshi, 2000.
3. Fateeva I.A. Method of projects as a priority innovative technology in education // Young Scientist. - 2013. - № 1. - P.377.

ENGLISH AS A LANGUAGE OF INTERNATIONAL COMMUNICATION

*Dilrabo Kholmatova, teacher
Andijan region Jalakuduk district School № 45
dil_kholmatova@umail.uz*

Annotation: In this article highlights of the magnitude of the spread of English and his importance for the development of modern society.

Key words: foreign language, society, education.

Language is the greatest agent of homogenization, the same wave through which any culture is transmitted. As English becomes the main international language of communication, the consequences of this phenomenon are obvious: the cultures of English-speaking countries will be dominant and influential throughout the world. English is primarily the main language for the British and Americans, one of the two official languages of Canada, Ireland, Malta, the official language in New Zealand and Australia, spoken by the population of some countries in Africa and Asia (Pakistan, India, etc.) including as official languages.

English is on the way to becoming the world's first universal language. And this confirms a number of facts: it is the native language of 500 million people in 12 different countries of the world. This is significantly less than about 900 million people who speak Mandarin Chinese. However, another 600 million people at a decent level speak English and use as a second language. As well as several hundreds of millions have some knowledge of English, which in turn has a semi-official or official status, and this is in about 62 countries.

In fact, in 90 countries of the world English is either widely studied, or is the second language. In the administrative district of the people's Republic of China, Hong Kong, nine out of ten secondary schools learn English. In France, pupils in public secondary schools are required to study four years of German or English, and most - at least 85% - choose English. Students in Japan must learn English before completing high school for six years. In some countries, the study of foreign languages for children is mandatory, for example, in Russia, where the majority choose English. In Sweden, Norway, and Denmark, children are also required to learn English. Without taking into account the UK, from all European countries, Holland ranks first in the number of people who know English. An interesting fact is that for some time, as Portugal joined the European Community, the demand for English lessons has exceeded and even replaced the demand for French classes.

English prevails in the transport sector, in the media. English is the language of communication on international airlines, it is the language of travel. Dispatchers and pilots in all international airports speak English. The five largest television stations around the world: NBC, CBC, BBC, ABC and CBC attract a large audience of approximately 500 million people using English broadcasts. language. It is also the language of satellite television. English has obscured early mainstream European languages for centuries. For example, he replaced French as the language of diplomacy, English is the official language of international aid organizations, such as Save the Children, Oxfam, NATO, UNESCO, and the UN. English is the language of communication in countries where people speak all sorts of languages.

Thus, in modern society, the English language takes its confident position. It is used on 158 national airlines (considering that there are 168 of them in the world), it is written and spoken by millions of people of various nationalities. English is recognized as the language of science, business, information technology, office work. For how long it will maintain its current status as an international language is difficult to say, but it will definitely take more than one decade.

References:

1. Antrushina G. B., Afanaseva O. V. Lexicology of the English language. - M., 1999.
2. Arakin V.D. History of the English language. - M., 2001.

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

*Тошова Бахор Бекмуратовна, преподаватель
Навоийский область Навбахорский район Школа №27
toshova.baxor@utmail.uz*

Аннотация: Обучение русскому языку как иностранному является очень сложным, но в то же время интересным процессом как для обучающихся.

Ключевые слова: русский язык, образования, школа.

Методика преподавания любой дисциплины предполагает совокупность методов приемов, форм и средств обучения, выбор которых определяется целями, задачами и содержанием образовательного процесса. Основной конечной целью обучения русскому языку как иностранному является создание условий, обеспечивающих быстрое овладение языком, его фонетической, лексической и грамматической составляющими. Преподавание русского языка как иностранного имеет ряд особенностей и может происходить в несколько этапов с выбором разных подходов и методов обучения.

Русский язык является одним из самых сложных языков в мире, поэтому при его изучении у иностранных обучающихся возникают некоторые трудности. Для того чтобы обучение иностранцев русскому языку было эффективным, преподаватель должен грамотно организовать учебные занятия, учитывая типичные сложности, возникающие в ходе образовательного процесса. Для успешного преподавания необходимо подробно изучить различные методики преподавания русский язык, а также учесть личностные и культурные особенности обучающихся.

Проблемы в изучении русского языка могут начаться на самом раннем этапе при изучении алфавита и фонетики. Обучающимся необходимо запомнить, как произносится каждая буква и каждый звук. Важно разъяснить особенности твердого и мягкого знаков, потому что они не имеют звука, а являются знаками разделительными и указывают на твердость или мягкость впереди стоящего согласного звука. Особенности русской фонетики представляют собой большую трудность для иностранцев, поэтому преподаватель должен уделять внимание данному аспекту и регулярно проводить фонетические зарядки, фонетические диктанты, отрабатывать различные упражнения для тренировки и постановки звуков. Обучающимся необходимо научиться различать звуки на слух, поскольку существуют определенные трудности в распознавании слова по звучанию. При изучении фонетики преподаватель должен руководствоваться репродуктивным методом обучения, он должен стать образцом правильного произношения звуков, проговаривания слов. Первые занятия носят ознакомительный характер и предполагают, прежде всего, знакомство с фонетическим строем языка и освоением артикуляции, свойственной звукам русского языка. Овладение фонетической составляющей необходимо для скорейшей выработки навыка чтения обучающимися, что значительно облегчает процесс изучения языка впоследствии. Занятия на этом этапе строятся соответственно репродуктивному методу обучения. Преподаватель должен стать образцом правильного произнесения звуков, проговаривания слов.

Таким образом, обучение русскому языку как иностранному предполагает реализацию целого ряда педагогических подходов, которые обусловливают выбор конкретных методов, приемов и форм обучения. Основными подходами в этом процессе становятся репродуктивный и коммуникативный методы, осуществляемые во взаимосвязи. Нельзя не отметить также и высокую роль культурологического подхода, поскольку обучение происходит по большей части на основе чтения русских текстов, закладывающих основу понимания русских традиций и культуры в целом.

Литературы:

1. Епишева О.Б. Основные параметры технологии обучения. //Школьные технологии -2004.- № 4.
2. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. -М.: Народное образование, 1998.

ИНФОРМАТИКА ФАНИНИ ЎҚИТИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА ЗАМОНАВИЙ ТАЛАБЛАР

*Алимова Ёрқиной Юсуповна, ўқитувчи
Раззақов Абдусалом Абдуллаевич, ўқитувчи
Андижон вилояти Кўргонтепа тумани 41-мактаб
a.yorqinoy@mail.uz*

Аннотация: Ушбу мақолада замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш асосида информатика фанини ўқитиш самарадорлигини ошириш ҳақида сўз юритилади.

Таянч иборалар: информатика, компьютер, педагогик технологиялар.

Дарҳақиқат, информатика фанини ўрганиш жараёнида тақдим этилаётган маълумотлар талабаларнинг мустақил онгини шакллантиришга имкон беради. Информатика фанини ўқитиш самарадорлигини оширишга йўналтирилган ишларнинг бош мақсади – таълим муассасаларида ўқувчиларга керакли ахборотни етказиб бериш, уларда мустақил онгни шакллантириш, юқори кўрсаткичларга эришиш омилларини аниқлашдан иборат. Ушбу мақсаднинг ижобий ечимини таъминлаш бугунги кун талаби ва ижтимоий муносабатлар мазмунининг чукурлашуви натижасида юзага келаётган ҳаётӣ зарурат туфайли информатика фанини ўқитиш жараёнини такомиллаштиришга нисбатан янгича ёндашувни шакллантиришни тақозо этади. Таълим муассасаларида амалга оширилаётган информатика фанини ўқитиш самарадорлигини оширишга қаратилган мақсаднинг ижобий натижা бериши бу йўлда бир қатор педагогик вазифаларнинг бажарилишини талаб этади. Бизнинг фикримизча, улар қуидагилардан иборат:

1. Таълим муассасаларида информатика фанини ўқитишни давр талаблари даражасида амалга ошириш имконини берадиган объектив шарт-шароитларнинг яратилиши (информатика фанини ўқитиш жараёнининг замонавий ўқув жиҳозлари, техника воситалари, ўқув-методик адабиётлар, фан дастури, дарслик, ўқув ҳамда методик қўлланмалар, шунингдек, кўргазмали куроллар билан таъминланишига эришиш).

2. Информатика фани ўқитувчиларининг мустақил билим ва педагогик маҳоратларини ошириб боришлари учун шароит яратиш.

3. Информатика фани ўқитувчиларига замонавий педагогик технология назарияси мазмуни хусусида маълумотлар беришга эришиш.

4. Информатика фанини ўқитиш жараёнида замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш борасидаги қўникма ва малакаларни шакллантириш.

5. Ўқувчиларда информатика фанини ўқитишни ташкил этишга нисбатан янгича, технологик ёндашувни ривожлантириш.

6. Таълим муассасаларида эришилган информатика фанини ўқитиш самарадорлигининг мавжуд даражасини таҳлил этиш.

Таълим муассасаларида информатика фанини ўқитиш самарадорлигини ошириш қуидагилар ёрдамида таъминланади: мазкур таълим муассасаларида фаолият юритаётган информатика фани ўқитувчиларининг мутахассислик фанлари ҳамда педагогик билимлар асосларини пухта ўзлаштирганликлари; эгаллаган мустақил ва педагогик билимларни амалиётда қўллай олиш малакасига эгаликлари; информатика фани ўқитувчиларининг ўз устида ишлаш ва ижодий фаолиятни ташкил этиш қўнимкасига эгаликлари; талабаларда информатика фани асосларини ўзлаштиришга нисбатан қизиқищ, эҳтиёж ва рағбатни қарор топтира олишлари; ташаббускорлик ва ташкилотчилик лаёқатларига эгаликлари; информатика фанининг моҳиятини чукур англашлари; замонавий педагогик технологиялар ва улардан таълим жараёнида самарали фойдалана олишнинг моҳиятини чукур англашлари; таълим муассасаларининг етарли даражада ўқув моддий-техник базасига эгалиги; информатика фанини ўқитиш самарадорлигини таъминлашга хизмат қиладиган мониторингнинг ташкил этилганлиги кабилар.

Адабиётлар:

1. Икромова Х.З. Ахборот ва коммуникация технологиялари. – Т.: ЮНЕСКО, 2004.
2. Имамов Э.З., Фаттахов М. Ахборот технологиялари. – Т: “Молия”, 2002.

ПРИМЕНЕНИЕ ДИДАКТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

*Шерматова Зарина Вахобовна, преподаватель
Ферганский область Бешарикский район Школа №51
shermatova@inbox.uz*

Аннотация: В статье раскрывается значение дидактического материала, воспитательная роль правильно подобранных текстов, оказывающих положительное воздействие на подрастающее поколение.

Ключевые слова: воздействие, содержание, переживания, мастерство, воспитание.

Применённый на уроках дидактический материал является не только средством для закрепления знаний, формированию навыков и умений, но и выполняет функцию незапланированного воспитательного воздействия.

Умение вести урок русского языка, выполняя оба плана - это, может быть, важнейшее из проявлений педагогического мастерства, самое высокое из определений педагога, которое имеет в конечном счёте развивающий, воспитательный эффект обучения. Именно к нему стремится каждый учитель, им измеряется удовлетворённость учителя уроком, своей работой.

Чтобы выработать такое умение, надо постоянно обновлять, совершенствовать, обогащать материал каждого урока, приближать его содержание к нравственному развитию класса, к слабостям и желаниям своих учащихся, их ещё неустойчивым идеалам и неоформившимся жизненным принципам. Нужно также поднимать всё лучшее в своих учениках на более высшую ступень. Причина воспитательного воздействия текстов в их подборе, в правильности использования места и времени, в умении передать их смысл без предварительных бесед, используя сам текст.

Обычные тексты не всегда выполняют эту работу. Для каждого урока необходимо выбрать дидактический материал и надо хорошо знать свой класс, учитывать их потенциал, чтобы выбор был правильным.

Школа воспитывает будущих защитников Родины смелых, отважных, готовых к подвигу, воспитывает любовь и уважение к героическому прошлому нашего народа и его светлому будущему. Поэтому одной из основных тем дидактического материала является героическая борьба отцов и дедов за свободу и независимость.

Для яркого рассказа о героическом подвиге недостаточно одного предложения. Нужны связные тексты. Такие, например: «Без права на ошибку», «Спасение детей», «Мечта», о геройстве простых людей, приютивших, воспитавших детей войны, например, семья Шомахмудовых Вдохновляющим примером для подрастающего поколения являются подвиги юных героев в годы Великой Отечественной войны, подвиг многонационального народа в борьбе за мир, за свободу от фашистского рабства. Захватывающая романтика подвига не теряет своей силы и красоты, как бы далеко ни было прошлое.

В каждом городе, районе, селе есть памятные места, связанные с героями, отдавшими свои жизни за мирное небо над головой, за свободу.

Дело учителя - найти нужный материал и использовать его на уроке. Значение таких уроков повышается, если посетить места, связанные с жизнью участника событий, организовать экскурсии по следам памяти, встретиться с близкими и родными. Это способствует повышению духовности, воспитанию уважения к истории и формированию нравственных качеств, таких, как милосердие и сострадание. Недаром говорится: «Без прошлого нет настоящего». В нашей стране ведётся большая работа по воспитанию духовности, идеино-нравственных качеств, гармонично- развитого поколения. Герои остаются в памяти всех тех, кто живёт под мирным небом.

Используемая литература:

1. Пахнова Т.М. «Дидактический материал для подготовки к сочинениям», Москва, 1982.
2. Прудникова А.В. Воспитательная работа на уроках изучения лексики русского языка», Москва, «Просвещение», 1979.

BIOLOGIYA DARS MASHG'ULOTLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

*Yusupova Niyozgul Ibodullayevna, o'qituvchi
Xorazm viloyati, Shovot tumani 53-IM oly toifali o'qituvchi
yusupova@umail.uz*

Annotatsiya: Maqolada biologiya dars mashg'ulotlarida o'quvchilarning faolligini, hamda, bilim samaradorligini oshirishda interfaol metodlardan foydalanishning ahamiyati bayon etilgan.

Kalit so'zlar: ko'rgazmali materiallar, interfaol metodlar, noan'anaviy dars, kimyoviy reaktivalar, biologik obyekt.

Yurtboshimiz SH.M.Mirziyoyevning tashabbuslari, hamda. rahnamoligi ostida yosh avlod tarbiyasiga alohida ahamiyat qaratilib, farzandlarimizning har tomonlama barkamol ulg'ayishi uchun mamlakatimizning barcha hududlarida zamonaviy sharoitlar yaratilmoqdi. Yaratilgan sharoitlar tufayli iqtidorli yoshlarmiz san'at va sport sohasida jahon maydonlarida yuqori natijalarni qo'lga kiritmoqdalar yurtimiz dovrug'ini dunyoga yoymoqdalar. Xususan, ta'lim tizimida ham katta o'zgarishlar ro'y bermoqda.

Biologiyani o'qitish davomida tanlangan o'qitish metodlari biologik bilimlarni va ko'nikmalarini egallashni ta'minlashi kerak. Biologyaning ko'pgina mavzulari amaliy xarakterda bo'lib, ularni faoliyat orqali hal qilishni talab qiladi. O'quvchilar diqqatini nazariy bilimlarni o'rghanishga va maqsadni arzirli natijalarni qo'lga kiritishga qaratish kerak, shuningdek, o'quvchilardan muhim nazariy bilimlarni egallash bilan bir qatorda o'z ustida mustaqil ishlashlari ham zarurligi talab etiladi.

Amaliy metodlarni qo'llashning ijobiy natijalari shundaki, ular o'quvchilarni tanqidiy o'ylashga, rejalashtirishga, savollarga javob topishga, bahslashishga va yechim topishga ruhlantiradi. Dalaga sayohat va dala ishlari kabi dala mashg'ulotlari o'quvchida amaliy va shaxsiy bilim ko'nikmalarini rivojlantiradi, fanga qiziqishini orttiradi. Dala mashg'ulotlari o'quvchining tabiatni va atrof-muhitni kuzatishiga sharoit yaratadi, shuningdek, sinf xonasida egallagan bilimlarini sinashga, bilimlarini tajribada qo'llashga imkon beradi, o'quvchi bilimi va xulq-atvorida ijobiy natijalar ni keltirib chiqaradi. Biologiyani o'qitishda foydalaniladigan faol metodlar guruhibga o'qitishning muammoli-izlanish metodlari, mantiqiy metodlar, mustaqil ishlash metodlari, o'quvchilar faoliyatini rag'batlanishirish va asoslash metodlari, nazorat va o'z-o'zini nazorat qilish metodlari kiradi. Biologiyani o'qitishda reproduktiv metodlar bo'lgan og'zaki bayon, ko'rgazmali va amaliy metodlar bilan birqalikda muammoli izlanish va mantiqiy metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Buning uchun o'qituvchi mazkur metodlarning o'ziga xos xususiyatlari, ular tarkibiga kiradigan metodik uslublarni to'g'ri anglashi va o'z o'rnida samarali foydalanish ko'nikmalarini egallagan bo'lishi lozim.

Dars jarayonida interfaol metodlar qo'llanilganda, o'quvchilar o'qituvchi va o'quvchilar bilan o'zaro hamkorlikda bo'ladi. Natijada biologik obyekt, hodisa, jarayonlarni tushunish, tanish, izohlash kompetensiyasi, biologik obyekt, hodisa, jarayonlar ustida kuzatish va tajribalarni o'tkazish kompetensiyasi shakllanib boradi. Bu esa o'quvchilarda biologiya fanida mavjud didaktik va tarqatmali materiallar, labaratoriya jihozlari, kimyoviy reaktivalar bilan ishlay olish hamda havfsizlik qoidalariga rioya qilish, vaqtinchalik preparatlar tayyorlay olish ko'rsatma asosida biologik obyektlarda boradigan jarayonlar, tirik organizmlarning moslanishi va tarqalishini o'rghanish uchun tajriba va kuzatishlarni aniq maqsad va reja asosida olib borish, ma'lumotlarni to'plash, natijalarni qayd etish, olingan natijalarni tahlil qilish, umumlashtirish va xulosalash imkoniyatini beradi.

Shu sababli, biologiyani o'qitishda o'qitishning reproduktiv metodlari bo'lgan og'zaki bayon, ko'rgazmali va amaliy metodlar bilan birqalikda muammoli izlanish va mantiqiy metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Buning uchun o'qituvchi mazkur metodlarning o'ziga xos xususiyatlari, ular tarkibiga kiradigan metodik uslublarni to'g'ri anglashi va o'z o'rnida samarali foydalanish ko'nikmalarini egallagan bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini Rivojlantirishning beshta ustuvor yo'naliishi bo'yicha harakatlar strategiyasi" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevral-dagi PF-4947-sonli Farmoni.

2. R. Ishmuhammedov, M. Yuldashev "Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar". -Toshkent, 2017.

TA'LIM MUASSASALARIDA ZAMONAVIY AKTNING DOLZARBLIGI

*Raxmanova Feruza Komilovna, o'qituvchi
Samarqand viloyati Samarqand shahar 29-umumi o'rta ta'lif
raxmonova_feruza@inbox.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lif muassasalarida zamonaviy AKTning dolzarbliji yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: kompyuter, AKT, zamonaviy ta'lif.

Shavkat Mirziyoyev boshchiligidagi 2019-yil 19-mart kuni yoshlarga e'tiborni kuchaytirish, ularni madaniyat, san'at, jismoniyligi tarbiya sportga keng jalb etish, ularga axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini singdirish masalalariga bag'ishlangan videoselektor o'tkazildi. Ma'lumki, ushbu yig'ilishda davlatimiz rahbari ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy sohalardagi ishlarni yangi tizim asosida yo'lga qo'yish bo'yicha 5 ta muhim tashabbusni ilgari surgan edi. Uchinchi tashabbus – aholi va yoshlar o'rtasida kompyuter texnologiyalari va internetdan samarali foydalanishni tashkil etishga qaratilgan. Xalq ta'limi vazirligi, Axborot texnologiyalari va kommunikatsiya rivojlantirish vazirligiga 2021-yilgacha barcha maktablardagi kompyuter sinflarini zamonaviy texnologiyalar va yuqori tezlikdagi internet tarmog'i bilan ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqish vazifasi qo'yildi. Demak, barcha ta'lif muassasalarida ta'lif olayotgan barcha o'quvchilar kompyuter va axborot texnologiyalarini mukammal o'rgangan, o'zlashtirgan va amaliyotga tatbiq eta oladigan bo'lishi dolzarb masalalardan biri ekanligini har bir pedagog anglab olishi zarurdir. Ayniqsa, o'qituvchilar dars jarayonida kompyuter va AKT vositalardan foydalana olish malakalariga ega bo'lishi lozim.

Hozirgi kunda ta'lif muassasalarida masofaviy ta'limning yo'lga qo'yilishi ham axborot-kommunikatsiya bilan bog'liqidir. Masofaviy o'qitish usuli - o'qituvchilar uchun qator qulayliklarga ega hisoblanadi. Zero, masofaviy o'qitish har qanday sohada ham jahon ta'lif markazlarining uslubiy adabiyotlari, zamonaviy hamda so'nggi axborotlarni olish, jamlab ulardan foydalanish imkoniyatini yaratadi.

Keng ma'noda, zamonaviy texnologiyalar yordamida masofadan turib bilim olish imkoniyati bo'lib, bu jarayonda internet tarmog'i asosiy va muhim o'rinni tutadi. Masofaviy o'qitish usuli an'anaviy o'qitish shakllaridan farq qiladi. O'quvchilarni qulay vaqtida, joyda va sharoitda o'qitish imkonini beradi. Bu ta'lif turi o'qituvchi-pedagoglarni ham vaqtini tejab, imkoniyati darajasidan kelib chiqqan holda moddiy manfaatdorligini oshirish bilan mustaqil ta'lif olish uchun keng sharoit yaratib beradi. Shu bilan birgalikda, yuqori tajribali o'qituvchilardan ish tajribalarini o'rg'anish, ularning darslarini kuzatishi, kompyuterdan foydalanish ko'nikmasini shakllantirib mahoratini oshirishi, elektron darsliklar va ta'lif portaliga joylashtirilgan ma'lumotlardan samarali foydalanishni bilishi zarur.

Multimedia vositalari ta'lif berishning samarali va istiqbolli quroli bo'lib, u o'qituvchiga an'anaviy ma'lumotlar manbaidan ko'ra keng ko'lamdagagi ma'lumotlar massivini taqdim etish; ko'rgazmali va uyg'unlashgan holda nafaqat matn, grafiklar, sxemalar, balki ovoz, animatsiyalar, video va boshqalardan foydalanish; axborot turlarini ta'lif oluvchilarning qabul qilish darajasi va mantiqiy o'rganishga mos ravishda ketma-ketlikda tanlab olish imkoniyatini yaratadi. Multimedia vositalari asosida bilim olishda 30 foizgacha vaqtini tejash mumkin bo'lib, olingan bilimlar esa xotirada uzoq muddat saqlanib qoladi. Agar o'quvchilar berilayotgan materiallarni ko'rish asosida qabul qilsa, axborotni xotirada saqlash 25-30 foizga oshadi. Shu jumladan, o'quv materiallari audio, video va grafika ko'rinishda mujassamlashgan holda berilsa, materiallarni xotirada saqlab qolish 75 foiz ortadi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, darslarning sifatli bo'lishi, o'quvchilarning mavzuni to'liq o'zlashtirib olishi, har tomonlama yetuk bilimga ega bo'lishi sifatli va zamonaviy ta'lif berishga bog'liq va bu har bir pedagogdan katta mas'uliyat talab etadi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. J. G'. Yo'ldoshev. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. O'quv qo'llanma. T.2008.
2. A. M. Abduvohidov. Zamonaviy axborot texnologiyasi. T.1999.

KIMYOVIY REAKSIYALARING YO'NALISHI

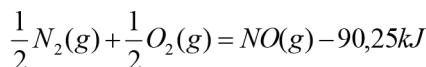
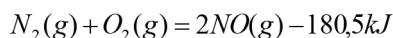
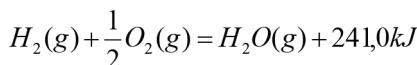
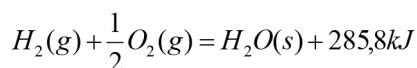
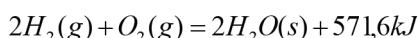
*Yakubova Azimaxon Allaberdiyevna, o'qituvchi
Farg'ona shahar 28-maktab
azimaxon.y@inbox.uz*

Annotatsiya: Barcha kimyoviy jarayonlar issiqlik chiqishi yoki yutilishi bilan ro'y beradi. Ushbu maqloda kimyovit reaksiyalar yo'nalishi aks etgan.

Kalit so'zlar: Issiqlik effekti, kimyoviy reaksiyalar, energetik jarayonlar.

Issiqlik effekti ko'rsatilgan reaksiya tenglamalari termokimyoviy tenglamalar deb ataladi. Reaksiyaning issiqlik effekti moddalarning tabiatiga, agregat holatiga va sharoitga bog'liq. Reaksiyalarning issiqlik effektlari bir xil standart sharoitda o'rganiladi.

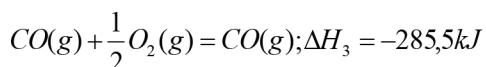
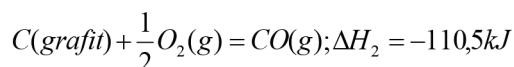
Standart sharoit deganda 298 K (25⁰S) harorat va 101,325 kPa bosim tushuniladi. Termokimyoviy tenglamalarda moddalarning agregat holatlari ko'rsatilib, bunda kasrli koeffitsientlar ham ishlatish mumkin:

Termokimyoning asosi G.I.Gess qonunidan iborat bo'lib, u quyidagicha ta'riflanadi: Reaksiyaning issiqlik effekti reaksiyada ishtirok etuvchi moddalarning boshlang'ich va oxirgi holatlari-gagina bog'liq bo'lib, jarayonni qaysi usulda olib borishga bog'liq emas.

Bu jarayon ikki bosqichda amalgalashish mumkin. Uglerod grafit holatidan CO gacha oksidlanishi va ikkinchi bosqichda CO ning CO₂ gacha oksidlanishi:

Bu yerda dastlabki va oxirgi moddalarning holatlari bir xil bo'lgani uchun:

$$\Delta H_1 = \Delta H_2 + \Delta H_3$$

Tajribalar jarayonida ΔH_1 va ΔH_2 juda oson aniqlanishi mumkin. ΔH_3 esa Gess qonuni asosida hisoblab topiladi:

$$\Delta H_3 = \Delta H_1 - \Delta H_2 = -396,0 - (110,5) = -285,5$$

Reaksiyaning issiqlik effekti sistema ichki energiyasi va entalpiyasi o'zgarishi natijasidir. Sistemaning ichki energiyasi uning barcha energiyalari yig'ndisi bo'lib unga moddani tashkil etgan atom va molekulalarning ilgarilanma, aylanma harakatlari hamda yadro va elektronlarning energiyalari va hokazo barcha energiyalar kiradi. Ichki energiyaning mutlaq qiymatini o'lchab bo'lmaydi, faqat uning o'zgarishi (ΔU) ni o'lchash mumkin. Termodynamikaning I qonuniga muvofiq sistemaning ichki energiyasi atrof muhit bilan issiqlik almashinuviga bo'lganiga qadar

o'zgarmas bo'ladi. Agar sistemaga tashqaridan qo'shimcha issiqlik energiyasi (Q) berilsa, sistema bir holatdan ikkinchi holatga o'tadi. Yutilgan issiqlik miqdori sistema ichki energiyasining o'zgarishiga va tashqi kuchlarga qarshi bajarilgan ishning yig'indisiga tengbo'ladi:

$$\Delta Q = (Q_2 - Q_1) = \Delta U + A; \Delta U = U_2 - U_1$$

Bajarilgan ish esa, sistema bosimi doimiyligida :

$$p = \text{const}, A = p\Delta V = p(V_2 - V_1); Q_p = \Delta U + p(V_2 - V_1) = U_2 - U_1 + p(V_2 - V_1) = \\ = (U_2 + pV_2) - (U_1 + pV_1); \\ U_1 + pV_1 = H_1; U_2 + pV_2 = H_2; Q_p = H_2 - H_1 = \Delta H$$

$$H = U + pV; \Delta H = \Delta U + p\Delta V.$$

ΔH - kattalik entalpiya deb ataladi. Entalpiyani kengaygan sistemaning energiyasi deyish mumkin. Kimyoviy reaksiyalardagi energetik jarayonlarni bilish kimyoviy reaksiyalarni boshqarish imkoniyatini va dori moddalarni organizmdagi biologik o'zgarishlarni baholashga imkon beradi.

Adabiyotlar:

1.Xaritonov Y.Y., Yunusxodjaev A.N., Shabilalov A.A., Nasirdinov S.D. «Analitik kimyo. Analitika». Fan. T. 2013.

GEOGRAFIK XARITALAR VA ULARNING TASNIFLANISHI

*Islomova Shamsiro'y Saloydinovna, o'qituvchi
Navoiy viloyati Navbahor tuman 27- umumiy o'rta ta'lif maktab
shamsiruy@umail.uz*

Annotatsiya: Darslarda turli mazmundagi va masshtabdagi xaritalardan o'quvchilarning maqsadli foydalanishi talab qilinadi.

Kalit so'zlar: Xarita, masshtab, geografik atlas, globus.

Geografik xaritalar g'oyat ko'p va xilma-xildir. Xaritalar — o'rganish, hisobga olish, saqlash va boshqa maqsadlar uchun mo'ljallangan bo'lishi mumkin. Xaritalar tasvirlangan hududning katta-kichikligiga, masshtabiga, mazmuniga va ko'zda tutilgan maqsadiga qarab guruhlarga ajratiladi.

Tasvirlangan hududning katta-kichikligiga ko'ra, xaritalar: dunyo va yarimsharlar, materiklar va okeanlar, tabiiy o'lkalar, mamlakatlar, viloyatlar va boshqa ma'muriy birliklar xaritalariga bo'linadi.

Masshtabiga ko'ra: yirik masshtabli (1:10 000 dan 1:200 000 gacha), o'rta masshtabli (1:200 000 dan 1:1 000 000 gacha), mayda masshtabli (1:1 000 000 va undan mayda) xaritalar bo'ladi. Joy planini tuzishda ham muayyan masshtabdan (1:5000 va undan yirik) foydalilanadi. Lekin plan kichik hududlar uchun tuziladi.

Mazmuniga ko'ra, xaritalar: umumgeografik va mavzuli xaritalarga bo'linadi. Umumgeografik xaritalar hududlarning umumiyo ko'rinishi va geografik xususiyatlarini aks ettiradi. Bularغا, asosan, tabiiy va siyosiy xaritalar kiradi. Mavzuli tabiiy xaritalarda ayrim tabiat komponentlari nisbatan aniq va mukammal tasvirlanadi. Bunday xaritalarga 6-sinf atlasiagi Yer po'stining tuzilishi, tabiat zonalari, iqlim va boshqa xaritalarni misol qilib ko'rsatish mumkin.

Ba'zan mavzuli xaritalarda bitta yoki ikkita emas, balki bir-biri bilan bog'langan bir qancha komponentlar ko'rsatilgan bo'ladi. Bunday xaritalarga kompleks xaritalar deyiladi.

Xaritalarning qo'llanilish maqsadi ularning masshtabiga, mazmuniga va jihozlash usuliga katta ta'sir ko'rsatadi. Buni bitta hududning bir xil masshtabli va mazmunli, lekin har xil maqsadli xaritalarini bir-biriga taqqoslab, yaqqol ko'rish mumkin. Maqsadiga ko'ra, xaritalarni: o'quv, ilmiy, turistik, targ'ibot-tashviqot kabi turlarga bo'lish mumkin. Geografik atlaslar ta'rifi, tasnifi va xususiyatlari. Yagona dastur asosida bir butun (yaxlit, bo'linmas) asar sifatida bajarilgan geografik xaritalarning tizimli to'plamiga geografik atlas deb aytildi.

Qadimgi yunon olimi Klavdiy Ptolemeyning geografik xaritalar to'plamini (eramizning II asri) birinchi geografik atlas deb hisoblash mumkin. Xaritalar to'plami uchun „Atlas“ nomi Merkator tomonidan (1595-yili) taklif etilgan. Maktab geografik atlaslari — bu o'quvchilarning mashg'ulot vaqtida mustaqil bajariladigan ishlari uchun mo'ljallangan eng muhim kartografik qo'llanmadir.

Globus — Yer sharining kichraytirilgan modeli bo'lib, Yerning tashqi qiyofasini hamda uning yirik qismilari (materiklar, okeanlar, ularning bo'laklari) nisbatini eng to'g'ri va ko'rgazmali tasvirlaydi. Globusda kartografik tasvirning xatoliklari bo'lmaydi.

Maktab o'quv globuslari 1:83 000 000, 1:50 000 000, 1:40 000 000, 1:30 000 000 masshtabda tayyorlanadi.

Mashhur vatandoshimiz Abu Rayhon Beruniy (973-1048-y.) XI asrda birinchi bo'lib shimoliy yarimsharning globusini yasagan. Butun Yer sharini tasvirlagan birinchi mukammalroq globusni 1492-yilda Martin Bexaym yasagan. Lekin unda Amerika, Avstraliya va Antarktida tasvirlanmagan. Hoji Yusuf Hay'atiy 1886-yilda ishlagan globus Samarqanddagi madaniyat va san'at tarixi muzeyida saqlanmoqda.

Hozirgi vaqtida globuslarning bir necha turlari mavjud. Bular maktab globusi, relyefli globus, osmon jismlarini tasvirlovchi globuslardir.

Adabiyotlar:

1. Корианко О.В. “ Экономическая география”. -Москва 2005
2. Войлашников В.Д. Геология, «Просвещение», Москва, 1979.

РОЛЬ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

*Пиназарова Раъно Алиевна, преподаватель
Ферганской области Узбекистанского района Школа №4
pinazarova.2020@inbox.uz*

Аннотация: Интеграция новых ИКТ - технологий в образовательный процесс, необходимое условие модернизации системы образования.

Ключевые слова: ИКТ, русский язык, образования.

Одним из основных направлений формирования перспективной системы образования в Узбекистане, наряду с повышением качества образования, обеспечением большей доступности образования для всех групп населения, повышением творческого начала в образовании, является обеспечение нацеленности обучения на новые педагогические технологии, в первую очередь на современные ИКТ - технологии. Знание основ информатики, ее возможностей и перспектив развития становится актуальным практически для всех членов современного общества. Стремительный рост роли компьютерных систем, как орудия интеллектуальной деятельности, предъявляет качественно новые требования ко всему образовательному процессу.

Реализация внедрения новых технологий на уроках русского языка требует постоянного обновления содержания образования и новых педагогических кадров. В процессе модернизации общего образования идет совершенствование образовательного процесса на основе гармоничной интеграции традиционных педагогических и новых ИКТ - технологий, а также развитие единой информационной образовательной среды. Таким образом, происходит трансформация традиционного образования в информационное, открытое на муниципальном, региональном уровнях.

В связи с этим во многих образовательных заведениях предпринимаются попытки по активизации мероприятий, способствующих развитию информатизации образования.

Помочь учителю в решении этой непростой задачи может сочетание традиционных методов обучения и современных информационных технологий, в том числе и компьютерных. Ведь, использование компьютера на уроке позволяет сделать процесс обучения мобильным, строго дифференцированным и индивидуальным. Сочетая в себе возможности телевизора, видеомагнитофона, книги, калькулятора, являясь универсальной игрушкой, способной имитировать другие игрушки и самые различные игры, современный компьютер вместе с тем является для учащегося равноправным партнером, способным очень тонко реагировать на его действия и запросы, которого ему так порой не хватает. С другой стороны, этот метод обучения весьма привлекателен и для учителей: помогает им лучше оценить способности и знания ребенка, понять его, побуждает искать новые, нетрадиционные формы и методы обучения.

Компьютерные (новые информационные) технологии обучения - это процесс подготовки и передачи информации обучаемому, средством осуществления которых является компьютер.

При подготовке к уроку с использованием ИКТ учитель не должен забывать, что это урок, а значит – составляет план урока исходя из его целей, при отборе учебного материала он должен соблюдать основные дидактические принципы: систематичности и последовательности, доступности, дифференцированного подхода, научности и др. При этом компьютер не заменяет учителя, а только дополняет его.

Компьютер может использоваться на всех этапах: как при подготовке урока, так и в процессе обучения: при объяснении (введении) нового материала, закреплении, повторении, контроле.

Литературы:

1. Сайдахмедов Н.С. Янги педагогик технологиялар. – Тошкент: Молия, 2003.
2. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. -М.: Народное образование, 1998.

BUTUN OLAM TORTISHISH QONUNI

*Atadjonova Mavjudaxon Asomiddinovna, o'qituvchi
Farg'ona shahar 28-maktab
atadjonova.mavjuda@inbox.uz*

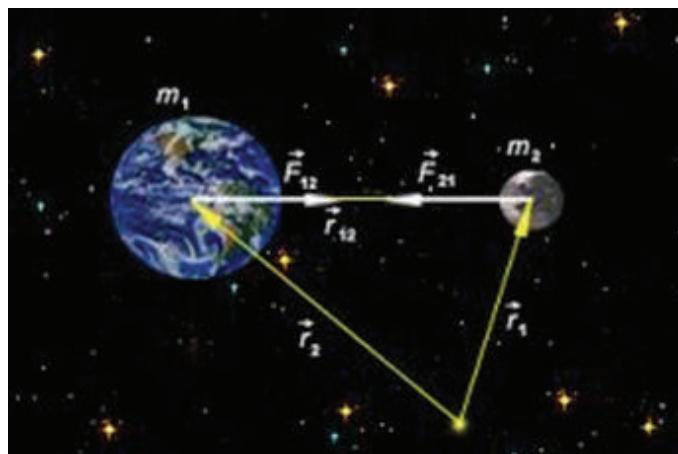
Annotatsiya: Ushbu maqolada Butun olam tortishish qonunining o'ziga xos xususiyatlari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Nyuton qonuni, butun olam tortishish qonuni, qonunning yaratilishi.

Jismlarning yerga tushishiga sabab yer sharining tortish kuchi ekanligi haqidagi fikr yangilik bo'lmagan: buni qadimgilar ham, masalan Platon bilgan. Lekin bu tortishishning kuchini qanday o'lhash kerak? Yer sharining hamma joyida u kuch bir xilmi? - ushu savollar, Butun olam tortishish qonuni muallifi Nyutongacha bo'lgan olim va faylasuflarni birdek ajablantirib, o'yantirib va shubhaga solib kelgan.

Kepler o'zining uchinchi qonunini ochganida shunday ahvolga tushdiki, u o'zining to'g'ri fikrlayotganidan shubhalanib qoldi. 1619-yilda Kepler e'lon qilgan o'zining mashhur «Olam tuzilishi garmoniyasi» asarida mazkur savollarga javobni qisman bergen va muhim qonunni ochishga juda yaqin kelgan edi. Lekin u o'zi qilgan mulohazalardan to'liq ratsional xulosa chiqara olmadi. Bundan tashqari Kepler sayyoralar harakatini qandaydir o'zaro tortishish kuchlariga bog'ladi, va «kvadrat proporsiyalar» (ya'ni, ta'sir, masofalar kvadratiga teskari proporsionalligi) qonunini qabul qilishga ham tayyor edi. Lekin u ko'p o'tmay, bu qonundan voz kechdi va uning o'rniqa tortishish kuchi sayyoralar orasidagi masofa kvadratiga emas, balki masofaning o'ziga teskari proporsional degan xulosaga keldi. Keplerga sayyorlar harakatining mexanik asoslariga taalluqli, o'zi ochgan qonuniylatlarni ilmiy asoslash nasib etmadı.

Gukning tavsiyalarini tekshirib chiqib, Nyuton, yetarli tezlik bilan tashlangan jismlar bir vaqtning o'zida yerning tortish kuchining ta'sirida, haqiqatan ham elliptik trayektoriya hosil qilar ekan. Bu mulohaza ustida bosh qotirib, Nyuton, mashhur teoremani kashf etdi: yerning tortish kuchiga o'xshash kuch ta'siri ostidagi jism doimo qandaydir konus kesimlardan birini (ellips, giperbol, parabola, xususiy holatlarda esa aylana va to'g'ri chiziq) chizadi. Bundan tashqari Nyuton harakatdagi jismga ta'sir qiluvchi tortishish kuchlari markazi, ya'ni, barcha tortishuvchi kuchlarning to'planish joyi qaralayotgan egri chiziqning fokusida joylashishini aniqladi. Ya'ni, Quyoshning markazi sayyoralar orbitalari chizayotgan egri chiziq - ellipsislarning umumiy fokusida joylashadi.

Bunday natijalar erishib, Nyuton, o'zini Keplering sayyoralarining orbitasi fazoda ellips chizishishini, ushu ellips fokusida esa Quyoshning markazi turishini uqtiruvchi qonunlardan birini nazariy jihatdan qayta keltirib chiqarganini fahmladi. Lekin nazariyot va kuzatuvning bunday mos kelishining o'zi Nyutonni qanaotlantiradi. U, mazkur nazariya bo'yicha, sayyorlar orbitasining elementlarini hisoblash mumkinmi, ya'ni, sayyoralar harakatining barcha tafsilotlarini aniqlash imkonni bo'ladimi - yo'qmi, amin bo'lmoqchi edi. Dastlabki paytlarda unga omad kelmay turdi.

Lekin asta sekinlik bilan barcha shovqin tindi. Buyuk kashfiyat barcha ilmiy doiralarda amaliy

tasdiqlandi. Olimning fan oldidagi xizmatlari e'tirof etildi. Nyuton - Butun olam harakat sirlarini ochgan buyuk daho sifatida insoniyat tarixida o'chmas iz qoldirdi.

Adabiyotlar:

1. Abdusalomova M.N. Fizikadan leksiyalar kursi. Samarqand, 2007.
2. Sultonov E. «Fizika kursi» (darslik) Fan va ta'lim 2007

MOVOROUNNAHRNING MO'G'ULLAR TOMONIDAN ISTILO QILINISHI

*Irisova Zaynabxon Muhammadjonovna, o'qituvchi
Farg'onan viloyati Beshariq tumani 51 – maktab
irisova@inbox.uz*

Annotatsiya: Maktab yoshidagi o'quvchilarga Movorounnahrning mo'g'ullar tomonidan istilo qilinishi va unga qarshi xalq ozodlik harakatlarini tushuntirish orqali tarixga nazar tashlashdir.

Kalit so'zlar: mo'g'ullar istilosи, markazlashgan davlat, tarix.

Xorazmshohning kotibi (dobiri) Imod al-mulk Tojiddits Jomiyning tarixchi Jurjoniya aytishicha, 1214 yoki 1215 yilda Alovuddin Muhammad savdogarlardan Xitoyning g'aroyib boyliklari to'g'risida eshitib, uni bosib olishni niyat qilgan ekan. CHingizxonning Xitoyni bosib olganligi to'g'risidagi xabarni eshitgan Xorazmshoh bu voqeanning to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini bilib kelish uchun CHingizxon huzuriga o'zining mashhur elchisi Sayid Bahovuddin Roziyini yuboradi. Ana shu davrdan e'tiboran CHingizxon bilan Xorazmshoh Muhammad o'rtasida muloqot boshlanadi. Har ikkala xukmdor davlatlari o'rtasida elchilik munosabatlari o'rnatiladi. Elchilardan aksariyat hollarda ayg'oqchilik maqsadlarida foydalilanigan.

1216 yilda CHingizxon Xorazmshoh Muhammadning elchisi Bahovuddin Roziyini izzat-ikrom, hurmat va tavoze bilan kutib olgan. Elchilar Xorazmga qaytayotganda CHingizxon Xorazmshoh uchun juda ko'p noyob sovg'a-salomlar berib, elchiga: «Xorazmshohga aytgin, men - Mashriq hukmdori - sen Mag'rib hukmdori. Kel, oramizda do'stlik va tinchlik haqida qat'iy ahdnama bo'lsin! Ikkala tarafning savdo-garlarini bordi-keldi qilishsin. Mening yerlarimdagi noyob va oddiy mol-buyumlar sen tomonga, sening mol-laring men tomonga kelib tursin!,- degan.

Xorazmshoh Muhammadning qo'shinlari asosan qang'lilar, qipchoqlar va turkmanlardan tashkil topgan edi. Turkon xotun tufayli Dashti Qipchoq va Kaspiy dengizining shimoliy hududlarida yashab yurgan va madaniy jihat-dan orkada bo'lган qabilalar Xorazmshoh Muhammad qo'shinida lashkarboshilik va viloyatlar hokimligi lavozim-larini egallab olgan bo'lib, ular faqat Turkon xotun buyrug'iqa qulqolar edilar. Vahimaga tushgan qozi mingta oltin solingan hamyonni bosh vazirga topshirishga oshiqadi. Bu voqeani kuzatib yurgan Muhammad qozini mansabidan chetlashtiradi, vazirni esa o'z homiysi huzuriga jo'natadi.

Nosiriddin Xorazmga jo'nab ketadi. Turkon xotun uni Xorazmni ulush sifatida olgan nabiralarining biriga vazir sifatida tayinlaydi. Poraxo'rlikka o'rga-nib qolgan Nosiriddin bu yerda ham xazinachilardan birini o'z qarmog'iqa ilintiradi va uni pora berishga majbur qiladi. Bundan g'azablangan Muhammad o'zining bir zabitiga Nosiriddin boshini olib kelishini buyuradi. Bu buyruqdan xabar topgan Turkon xotun o'sha zabitga Nosiriddin boshchilik qilayotgan devon majlisiga yetib kelishni va uni quyidagi so'zlar bilan qutlashni buyuradi. «Mening sendan boshqa vazirim yo'q, o'z vazifangni ado etishni davom ettiraver. Saltanatda hech kim senga qulq solmaslikka va sening hokimiyatingni tan olmaslikka botina olmaydi». Shu tariqa Nosiriddin ilgarigidek o'z faoliyatini davom ettiravergan. Qanchadan-qancha mamlakatlarni bosib olgan, shohlar va sultonlarning tanasidan boshini judo qilgan sho'rlik Xorazmshoh Muhammad o'z qo'li ostidagi qulini jazolashga ojiz edi.

Xorazmshoh Muhammad o'ziga o'zi xo'jayin, shoh emasdi, u onasi Turkon xotunga qaram bo'lib, undan qo'rqardi. SHu boisdan ham «O'tror voqeasi»da Muhammadning hech qanday qo'li bo'lmasa-da, Inalxon bu qotillikni sodir etgach, elchilarni qatl etish va karvonni talash to'g'risidagi buyruqni men bergenman, chunki elchilar ayg'oqchilik bilan shug'ullanganlar, degan javobdan nariga o'ta olmaydi. Uning bundan boshqa iloji ham yo'q edi. Aks holda Xorazmshoh Muhammadning Turkon xotun boshchiligida unga raqib bo'lган kuchlar zarbasiga mubtalo bo'lishi turgan gap edi.

Mo'gullarga qarshi Najmiddin Kubro boshchiligida kurash bo'lganligi barchaga ma'lum. Qo'lida qurol ushslashga majoli qolmagan urganjiliklar ilojsizlikdan taslim bo'ladi. Jarohatlangan shayx Najmiddin Kubro o'limi oldidan tug' chutgan mo'g'ul sarboziga tashlanib halok bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. Abulg'izi Bahodurxon. SHajarai turk. -T., CHo'lpon, 1990.
2. Norqulov.N, Jo'rayev U. O'zbekiston tarixi. -T.,SHarq, 2000.

O'QISH MALAKALARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH USULLARI

Abdullayeva Dilfuzaxon

Andijon viloyati Paxtaobod tumani XTB ga qarashli

19-son umumiy o'rta ta'lif maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Tel: 99.982-18-72

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda o'qish malakalari va ularni takomillashtirish usullari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: o'qish malakalari, ongli, ifodali, to'g'ri, tez o'qish, analistik va sintetik bosqich.

DTS talablarini to'liq bajarish va amalga oshirish uchun, birinchi navbatda, o'qish ko'nikmalarini to'g'ri va puxta egallash va takomillashtirib borish zarur. O'qish ko'nikmalari savod o'rgatish jarayonida shakllanadi, o'qitishning keyingi bosqichlarida takomillashadi.

O'qish malakalari deganda badiiy asar matnni to'g'ri, tez, ongli va ifodali o'qish tushuniladi. O'qish darslarida o'quvchilarning o'qish malakalari shakllantiriladi va takomillashtiriladi. O'qish malakasining sifatlari o'zaro bog'liq bo'lib, ularning asosi ongli o'qish hisoblanadi. O'quvchi matnni to'g'ri, tez o'qisa-yu, anglab o'qimasa yoki uning tez o'qishi natijasida boshqalar matn mazmunini tushunmasa, to'g'ri o'qisa-yu, o'ta sekin o'qisa, nutq birliklari orasida to'xtamlarga e'tibor bermasa, matnda ifoda etilayotgan fikr tushunilmaydi. Muayyan tezlikda va to'g'ri o'qish ongli o'qishga xizmat qiladi, to'g'ri, tez va ongli o'qish esa ifodali o'qishning asosi hisoblanadi.

O'qish malakalarini egallash muktabda o'qitiladigan barcha predmetlarni muvaffaqiyatlari o'zlashtirishning muhim sharti hisoblanadi. O'qish faoliyatning asosiy turi bo'lib, o'quvchilarni g'oyaviy-siyosiy, aqliy, estetik va nutqiy tomondan rivojlantirish uchun juda katta imkoniyat yaratadi. Bu jarayon esa o'qish malakalarini o'stirish va takomillashtirish ustida tizimli va maqsadga muvofiq ishlashni talab qiladi.

O'qish malakasini egallash ancha murakkab bo'lib, uni shakllantirish uzoq vaqtini talab etadi. Analistik bosqich savod o'rgatish davriga to'g'ri keladi, bunda so'zni bo'g'in-harf tomonidan tahlil qilish va bo'g'inlab o'qish malakasi shakllantiriladi. Sintetik bosqich uchun so'zni sidirga o'qish xarakterlidir; bunda so'zni ko'rish orqali idrok qilish va uning talaffuzi so'z ma'nosini anglash bilan asosan mos keladi. O'qish so'z ma'nosini idrok qilish bilan amalga oshadi. O'quvchilar sintetik bosqichga 3-sinfda o'tadilar. Bundan keying yillarda o'qish avtomatlasha boshlaydi. O'qish darslarida asar ustida ishlashni shunday tashkil etish kerakki, asar mazmunini tahlil qilish o'qish malakalarini takomillashtirishga yo'naltirilgan bo'lsin.

To'g'ri o'qish deganda xato qilmasdan, yanglishmasdan o'qish tushuniladi, ya'ni to'g'ri o'qish so'zning tovush-harf tarkibini, Grammatik shakllarini buzmasdan, so'zdagi tovush yoki bo'g'inni tushurib qoldirmay, boshqa tovushni qo'shmay, harflar o'rnini almashtirmay, aniq talaffuz qilib, so'zga urg'uni to'g'ri qo'yib o'qish hisoblanadi.

Tez o'qish me'yoriy tezlikda o'qish bo'lib, bunda o'qish sur'ati matnning mazmunini tushunishdan ajralib qolmasligi kerak. O'qish tezligi matnni tushunish tezligi bilan muvofiq ravishda o'sib borishi lozim. O'qilayotgan asar mazmunini o'zlashtirishni, matn mazmunini ongli idrok etishni ta'minlaydigan o'qish tez o'qish deyiladi.

Ifodali o'qish intonatsiya – ohang yordamida asarning g'oyasi va jozibasini to'g'ri, aniq, yozuvchi niyatiga mos ravishda ifodalay bilishdir.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Q.Abdullayeva va boshq. Savod o'rgatish metodikasi
2. R.Safarova va boshq. Ona tili o'qitish metodikasi.

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARНИ KAMOL TOPISHIDA PEDAGOG TARBIYACHINI O'RNI.

*Alijonova Iroda Nabijonovna Andijon viloyati Qo'rg'ontepа tuman
Qo'rg'ontepа pedagogika kolleji maxsus fan o'qituvchisi
Telefon : +99891 6188363*

Annotatsiya: Ushbu maqolada bog'cha yoshdagi davrida bolada ijobiy shaxsiy xislatlarning tarkib topishiga alohida ahamiyat berish zarurligi, pedagog tarbiyachi bolalar bilan ishslashda badiiy so'z katta o'rinni tutishini bilishi. Shu o'rinda yana musiqa, tasviriy faoliyat, loy ishi, qurish yasash, jismoniy tarbiya, atrof olam bilan tanishish bu bolalar uchun rivovlanib kamol topishida muhim ekanligi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha tarbiya, pedagog tarbiyachi tevarak-atrof, muhit, jarayon, shakllanish, omil, tushuncha, odat, tasavvur, dunyoqarash, tafakkur, muloqot.

Bugungi zamon yoshlaringning har tomonlama yetuk, barkamol shaxs bo'lib kamol topishlari, davlat va jamiyat kelajagi uchun xizmat qiladigan avlod bo'lib shakillanishlariga davlatimiz tomonidan aloxida e'tibor qaratilmoqda. Bu harakatlar zamirida esa, yoshlar taqdiri yotadi. Yoshlar taqdiri esa, shubhasiz jamiyat taqdiridir. Axborot texnologiyalari rivojlangan bugungi zamon yoshlari ularga qaratilgan yuksak ehtirom natijasida jismonan, aqlan intellektual, ma'nani yetuk bo'lib shakillanib bormoqdalar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M.Mirziyoyevning, "Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini barpo etamiz" asarida "2017-2021-yillarda O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasi"da barkamol avlod tarbiyalab yetkazishning O'zbekiston Respublikasi uchun naqadar ahamiyuatligi metodologik -nazariy jixatdan asoslanib berilgan. Darhaqiqat, ta'lif va tarbiyaning nechog'lik muhim ahamiyat kasb etishi bugungi kunning dolzarb mavzularidan biridir. Bunday ishlardan bir qanchasini maktabgacha ta'lif vazirligi tomondan amalga oshirilib kelinmoqda.

Shuningdek, maktabgacha ta'lif vaziri A.Shin, YUNISEFning yurtimizdagi vakolatxonasi rahbari S.Graumann va boshqalar O'zbekistonda maktabgacha ta'lif tizimini jadal rivojlantirish masalalari yuzasidan keng qamrovli chora-tadbirlar amalga oshirilayotganini ta'kidlandi. Mamlakatimizda ta'lifning mazkur ilk va asosiy bo'g'ini rivojlantirishga oid qator me'yoriy-hujuquiy hujjatlar qabul qilinib, bu borada kompleks chora-tadbirlar hayotga joriy etilmoqda.

Maktabgacha tarbiya yoshidaga bolalar bog'cha davrini eng muhim davrligini hisobga olsak bu davrda olgan bilim, malaka, ko'nikmasi muhim hisoblanadi. Demak, maktabgacha tarbiya yoshidaga bolalarni har tomonlama yetuk inson bo'lishida pedagog tarbiyachilarni o'rni judda muhim. Bog'cha yoshidagi bolalarda ayrim psixik jarayonlarning rivojlanishi bilan birga ularning shaxsi va shaxsiy xislatlari ham tarkib topa boshlaydi. Bolaning tashqi muhitdagi narsa va hodisalar hamda o'ziga nisbatan bo'lgan to'g'ri, oqilona munosabatlarining asosi xuddi shu davrda yuzaga keladi. Bundan tashqari, bog'cha yoshidagi davrda bolaning qobiliyatları tez rivojlanib, yangi-yangi extiyojlar va qiziqishlari hosil bo'ladi. Bola shaxsining ana shunday rivojlanib borishi natijasida uning xarakteriga oid xislatlar namoyon bo'la boshlaydi. Bog'cha yoshidagi davrda bolada qanday xarakter xislatlari tarbiyalansa, bu xislatlar bolaning maktab yoshidagi davrida va hatto katta odam bo'lib yetishganida ham namoyon bo'ladi. Shuning uchun bog'cha yoshdagi davrida bolada ijobiy shaxsiy xislatlarning tarkib topishiga alohida ahamiyat berish zarur. Bolalar bilan ishslashda badiiy so'z katta o'rinni tutadi. Shu o'rinda yana musiqa, tasviriy faoliyat, loy ishi, qurish yasash, jismoniy tarbiya, atrof olam bilan tanishish bu bolalar uchun rivovlanib kamol topishida muhim ro'l oynaydi. Bolalar xalq ertaklari, she'r, hikoyalari eshitishni yaxshi ko'radilar. Bolalaradabiyoti, avvalo o'zining qiziqarli mazmuni, badiiy obrazlarining go'zalliga, tilning ifodaliligi, she'riy so'zlarning musiqaviyligi bilan bolalarga quvonch baxsh etadi. Ayni vaqtida u bolalarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadi. Buyuk rus demokratik V.G. Belinskiy bolalar kitobi tarbiya uchun yoziladi, «Tarbiya – buyuk ish, u insonning taqdirini hal qiladi» - degan edi. Ta'kidlash lozimki, maktabgacha yosh davri bolada ijtimoiy hissiy rivojlanish dinamikasida mustaqil fikr shakllanishining dastlabki bosqichi sifatida namoyon bo'ladi. Binobarin, - "Aynan emotsiyalar bilish jarayonlarini, harakatlar xarakterini boshqaradi". Bolalar maktabgacha ta'lif tashkilotlariga kelishi bilan ularningemotsional rivojlanishida yangi

davr boshlanadi. Bunda bolalar jamoasi bilan tashkil etiladigan turli faoliyat usullari: didaktik, rolli va syujetliyinlar, ta'limiy faoliyat, sayr qilish va boshqalar emotsiyalarni uyg'otuvchi kuchli omilga aylanadi. Musiqa mashg'ulotlari bu o'rinda muhim rivojlanantiruvchi ahamiyat kasb etadi va: tinglash, kuylash, bolalar musiqa cholg'ularida ijro etish, musiqiy-ritmik harakatlar hamda musiqiy-didaktik o'yinlarni tizimli amalga oshirish jarayonida faol ijtimoiylashuv va hissiy rivojlanish kuzatiladi. Natijada bolalarda boshqa bolalar bilan faol muloqot va o'zaro ta'sir munosabatlarini o'rnata olish, faol emotsiional tajribani o'zlashtirish va o'ziga nisbatan ma'lum adekvat munosabati shakllanib boradi. Musiqiy faoliyatlarning amalga oshirilishi jarayonida esa bolalarda axloq me'yorlari borasidagi bilim va tasavvurlar yuqorida ta'kidlangan me'yorlarga nisbatan shakllanadigan munosabat orqali e'tiqodga aylanadi.

Mening ish faoliyatim davomida shuni tushinib yetdimki, pedagog tarbiyachi yosh avlodni tarbiyalashda o'z kasbini ustasi kuchli mutaxasisi, bog'bon ekanlini, va yana bu bog'bon yuksak mahorat bilan yosh niholni parvarish qilish kerakligini, bunda xato qilishga haqqi yo'q ekanligini tushinib yetdim.

Foydalangan adabiyotlar:

1. J.G'.Yoldoshev,S.A.Usmonov. "Pedagogik texnologiya asoslari". Toshkent-2004-yil
2. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya. Toshkent- 2003- yil.

ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВОСПИТАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ДЕТЕЙ

Алиева Альбина Ревшановна
Воспитатель Дошкольной Образовательной
Организации № 19 города Бухары

Аннотация: Статья посвящена актуальной теме, воспитания всесторонне развитого, глубоко мыслящего поколения. Огромная роль родителей, в воспитании здорового, умного, счастливого поколения , индивидуальность , который знает ,что хочет в этой жизни

Ключевые слова: индивидуальность, отношение, поведение , закономерность

*«Там, где нет мудрости родительского воспитания,
Любовь матери и отца уродует детей.*
В.А. Сухомлинский

Воспитать здоровое и полноценное подрастающее поколение можно только в здоровых условиях. Большинство современных детей страдают от: отвлеченных, вечно занятых, эмоционально недоступных родителей; родителей, которые балуют своего ребенка и все ему позволяют; вседозволенности и ощущения, что все вокруг им что-то должны; бессонницы и несбалансированного питания; малоподвижного образа жизни; мгновенного удовлетворения любой потребности; бесконечной и непродуктивной стимуляции; гаджетов и технологических забав. Если лишить ребенка нормального детства, то он вырастет глубоко несчастным человеком, который не знает, что такое эмоциональное благополучие. Каждый родитель мечтает о том, чтобы его ребенок вырос здоровым и счастливым. Чтобы мечта превратилась в реальность, следует посмотреть правде в глаза и вернуться к основам правильного воспитания детей. Вы должны знать одну простую вещь Вы – родитель, а не товарищ! Быть папой или мамой – это огромная ответственность, от этого никак ни отвертитесь. Давайте детям то, что им реально нужно ,что им необходимо. Мы порой не понимаем что , чего ребенку хочется в данный момент нашему малышу. Семейный ужин без гаджетов! Кто из нас может прожить без телефона 15 минут ? Никто , по крайней мере большинство. Если во время ужина мама и папа едят и сидят в интернете, то ребенок будет думать, что это норма. Пусть ужин без гаджетов станет для вашей семьи традицией! Проверьте, это круто смотреть друг другу в глаза , обсуждать как вкусно мама приготовила ужин , как получилась вкусная выпечка .Наслаждайтесь обществом друг друга, рассказывайте, как прошел ваш день, задавайте вопросы своему чаду и интересуйтесь его увлечениями, предпочтениями . А в интернете можно и потом посидеть, он никуда не денется.

К сожалению, современные родители, прежде всего ставят перед собой цель обеспечить ребёнка, а воспитание чадо уходит глубоко в даль .Но ребёнку в первую очередь нужно родительское внимание , любовь , ласка , тактильные ощущения которое в состоянии дать далеко не каждый современный родитель.

Воспитание современных детей должно проходить неординарно. Современные дети очень сильные и целеустремлённые, они индивидуальность которая очень нуждаются в помощи родителей, они учатся всему благодаря подражанию окружения ,а не страху.. Пока дети ещё берут пример со своих родителей, если ребёнок видит вокруг себя уважение, то он научится уважать. Если он живёт среди грубости и насилия, он будет злым по отношению к окружающим.

Сегодня наблюдается кризис семьи, детско-родительских отношений Отсюда следует вывод: Школа и дошкольное учреждение обязаны содействовать развитию семьи. Работа, направленная на развитие личности, становится единственной и эффективной только в том случае, если в процесс обучения и воспитания вовлечены родители воспитанников.

Я В своей работе сталкиваюсь с тем, что у молодой семьи часто возникают проблемы из-за финансов . Старший ребенок, а потом появляется сразу второй, уставшая мать от недосыпа и семейной жизни, отец уставший от поиска денег ,чтобы прокормить семью.

Взаимодействие ДОО и семьи должно проходить индивидуально, и поэтому педагог должен действовать в каждом конкретном случае из расчета как устроена семья в целом.

Я считаю ,что всех членов семьи должна быть своя роль: роль заботливой мамы, защитника папы и видя ,живя в такой атмосфере ваше чадо будет получать эмоциональную поддержку ,которой ему хватит стать уникальным человеком , который принесет пользу своей стране
Не забывайте –эта задача ложится на плечи взрослых!

Список использованной литературы:

- 1 Алис Миллер «В начале было воспитание»
- 2Имомназаров Ж.Г., Эшмухаммедова М. «Основы национальной духовности»
- 3 Юлия Борисовна Гиппенрейтер «Общаться с ребёнком. Как?»
- 4 © bestlavka.ru

THE ROLE OF INNOVATIVE METHODS IN TEACHING

*Amirxanova Gulnara Orazbaevna
Qoraqolpog'iston Respublikasi Qonlikul tumani
7-son mактабининг ingliz tili fan o'qituvchisi
Telefon: 998977877691 gulnara.amirxanova@gmail.com.*

Annotation: This article is about the importance of interactive teaching methods of English. Such methods and technologies brighten and quicken the reaction of the students to act. The variety of delivering of lessons encourages the students to reveal their abilities, which were hidden before.

Keywords: Innovative teaching and learning, short-lectures, role-play, simulation, problem-based learning.

Teaching is one in every of the influencing job which makes an enormous role within the lifetime of one and all. Teachers, who teach which will make an individual good or bad? a lecturer can shape the lifetime of someone through his teaching. The teaching of a tutor makes his personality, how the teaching of his influencing someone to know & learn the things? Every teacher must face some challenges, that his students ready to understand his teaching what quantity & how quickly they get the picture. Different teaching methods are utilized by the teachers within the classroom to show the scholars. it's very necessary to use the Innovative Teaching Strategy to show the kids. So we'll discuss during this blog on Innovative Teaching with different strategies.

Innovative Teaching Renewing & Creating traditional teaching methods better to create the educational easier & interesting for the scholars. Innovative Teaching Methods may be a new way of teaching which has creativity, interactive & technology in teaching. Renewing traditional teaching to produce a replacement method of teaching to form learning better. -The necessity of innovative teaching methods? As technological advancement & development growth at a rapid rate, traditional teaching doesn't have a pace to compete with today's growth. Innovative teaching methods use creativity, interactive & technological learning to create someone theoretical & practically skillful to compete & develop the new innovation. Innovative teaching engages the scholar within the classroom & develop an interest to find out. -Advantages Of Innovative Teaching Strategy:- There are numerous advantages of Innovative Teaching & Learning are: Innovative learning involves technology that produces learning more engaging and interesting for youngsters who never pay enough attention to the category. because the technology supports the teachers to form a more robust explanation for primary students who have a "fresh & empty" mind and don't seem to be uniform in knowledge background because the teachers. It involves creativity in teaching which makes learning a noteworthy through creativity to be told. Methods Of Innovative Teaching Strategies:- — Here we discussed a number of the sensible innovative teaching methods: **Visualization:** it's one in every of the sensible teaching methods to show within the classroom a lesson or topic with visualization which helps because the practical things influence the educational, make the educational easier & better to grasp the classroom. Incident process: Defining a subject or lesson with using the incident provides a higher image to show the category & it helps in understanding in a better manner **Brainstorming:** this can be one highly practicing teaching methods which help in generating ideas or concept. Brainstorming contains a gaggle of 4–5 people to debate a subject to induce new ideas, theories, etc. **Case Method:** this can be one in all the influential teaching methods employed by the teachers from school to each learning phase of life to show someone, to develop theory, help in generating ideas, etc. **Self-learning:** Self-learning may be a favorite learning method of the many people which enables them to know & learn different topics or lessons. Managed classroom with technology: Using the technology for the teaching helps the teacher to show & makes learning easier for college kids. Technology engages the classroom for learning & makes the environment interesting to be told with deep knowledge aside from the books. **Student Response Systems:** Student Response System is one in every of the sensible teaching methods utilized by the teachers to show within the classroom which is one in all the interactive teaching methods parts to use for teaching & learning. This method helps in engaging the classroom with the teacher in learning. **Gamify Personal Learning:** Learning with the sport is one in every of the favorites learning of scholars

or children to find out. They engage themselves with full dedication to learning with the sport. These methods are very useful & it's own advantage in an exceedingly different aspect. **Use Interactive Teaching:** Interactive or engaging during a classroom with students help the teacher or students to relax with one another. It makes the bond between students & teacher which is extremely helpful in learning & developing skills.

References

1. Khairnar. C. M. (2015) Advance Pedagogy: Innovative Methods of Teaching and Learning. International Journal of Information and Education Technology, Vol.
2. Gunn. E. (2014) "Using clickers to collect formative feedback on teaching: a tool for faculty development," International Journal for the Scholarship of Teaching and Learning, vol. 8, no. 1, article 11.
3. Bonk.C.J. (1998) Cummings, "Recommendations for placing the student at the center of web-based learning," Educational MediaInternational,

SINF RAHBARINING O'QUVCHILARGA TARBIYAVIY TA'SIR O'TKAZISH METODIKASI

Babajanov Asror Bahromovich

Babajanov G'iyos Bahromovich

Xorazm viloyati Gurlan tumani

17-umumiy o'rta ta'lif maktabi o'qituvchilari

+998 942383040

Annotatsiya: ushbu maqolada sind rahbarining o'quvchilar bilan qay tarzda ishlashi, tadbirlar yok ota-onalar bilan ishlashdagi ahamiyati tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: sind rahbar, sind, o'quvchi, konferensiya, ota-ona, tarbiya.

Tarbiyaviy ishlar sifat samaradorligini oshirishda sind rahbarining faoliyatida har bir xatti-harakat bolalarga ibratlanish hissini uyg'otish bilan birga, ularga ijobiy ta'sir ko'rsatmog'i lozim. Buning uchun: sind rahbari faoliyatini diagnostik tahlil qilish; ijobiy ishlarni takomillashtirish; yutuqlarni rivojlantirish; bola shaxsini hurmatlash; qiyinchiliklarni bartaraf qilish, xatolarni tuzatish.

Pedagog olim V.A. Suxomlinskiy o'zining «Bolalarga jonim fido» asarida bolani shod-u surram etishga tuyassar bo'lmas ekanmiz, uning ko'zidan chinakam xursandchilikni ko'rmas ekanmiz, u bolalar sho'xlik qilmas ekan, unga qandaydir tarbiyaviy ta'sir haqida gapirishga haqqim yo'q... har bir bola qalbining o'zini tori bor, u o'z maqomida yangraydi... uni to'g'ri chala bilish tarbiyasiga bog'liq mahoratdir» Sinf rahbari ish faoliyatida bolalarga ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi uslublarni qo'llash kerak. Usub — yunoncha atama bo'lib, aynan nimagadir yo'l, usul orqali maqsadga erishish yo'lini bildiradi. Sinf rahbari — adolatli bo'lishi kerak. Bu esa bola tarbiyasiga nisbatan ishonch paydo qiladi: buning uchun sind rahbari har bir bolaning ma'naviy dunyosini bilishi;

har bir inson bolalikdan mehr va hamdardlikni talab etadi. Ayniqsa, oilasida mehr va hamdardlikni ko'rmagan bolaga tarbiyachi rahbar buni berishi kerak;

bolaga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning asosi — boladagi qayg'u, dardalamlarni hammadan oldin o'qituvchi rahbar bilib olishi va uning ko'nglini bilishdan iborat;

sind rahbari har bir bolani oilasi bilan mustahkam aloqa o'rnatmay turib, bolaning sog'lig'i va oilaviy sog'lom muhitning mavjudligi haqida g'amxo'rlik ko'rsata olmaydi, buning uchun ota-onalar bilan suhbatda bo'lish lozim;

sind rahbari tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda sind jamoasida olib boriladigan faoliyatini tahlil qila bilishi lozim. Sinf rabarining ota-onalar bilan olib boradigan ishlari :

Ota-onalar bilan olib boriladigan ishlar yanada samara berishi uchun ular bilan aloqaning turli-tuman shakllaridan foydalanmoq zarur. Ayrim sind rahbarlarida bu aloqalar ba'zan o'quv choraklari oxirida o'zlashtirish natajalarini bo'yicha ota-onalar majlislari o'tkazish bilangina cheklanib qoladi. Bunday vaziyatda sind rahbari o'quvchilarning uy sharoitini yaxshi bilmaydi va hamma vaqt ham ota-onalar bilan kelishib ish tuta olmaydi. Ota-onalar bilan ishslashda jamoa va yakka tartibdagи ish shakllarini qo'shib olib borish maqsadga muvofikdir. Ota-onalar majlislarida boshlagan tushuntirish ishini sind rahbari ularning uylari va maktabda, yakka hollarda uchrashgan vaqtarda ham davom ettirishi kerak. ularning majlisiga yaxshi tayyorgarlik ko'rishlariga yordam berish sind rahbarining vazifasidir. Majlisning kun tartibi haqida ota-onalar oldindan xabardor qolinishi zarur. Majlisni o'quvchilarni sud qilish xonasiga aylantirib yubormaslik kerak. Suhbat va ma'ruzalarning mazmuni ota-onalar talabi va qiziqishiga, o'quvchilarga ta'lif-tarbiya berishning aniq vazifalariga bog'liq. Masalan, IV, V sind o'quvchilarining ota-onalariga uy mashg'ulotlarini tashkil etish, bolalarni o'z-o'ziga xizmat ishiga jalb etish tug'risida gapirib berish mumkin. VI, VIII sind o'quvchilari ota-onalariga mo'ljallangan ma'ruzada o'smirlarga muomala qilishda ularning ruhiyatiga e'tibor qaratish zarurligi haqida, o'quvchilarning qiziqish doirasini kengaytirish, ularni ijtimoiy foydali mehnatga jalb etish to'g'risida gapirish lozim. Suhbat va ma'ruzalar muntazam sur'atda va muayyan dastur asosida o'tkazib turilsagina ko'zlangan maqsadga erishish mumkin. Bolalar tarbiyasi borasida tajriba almashish konferensiyalari

Bolalar tarbiyasi borasida tajriba almashish konferensiyalari : Bunday konferensiyalarda bolalar tarbiyasi borasida tajriba almashish asosiy o'rin tutadi. Sinf rahbarlari va o'quvchilar qiziqarli

va qimmatli tajriba almashishda ishtirok etishga kelishib oladi. Bunday konferensiyalarda bolalar tarbiyasi borasida tajriba almashish asosiy o‘rin tutadi. Sinf rahbarlari va o‘qituvchilar qiziqarli va qimmatli tajriba almashishda ishtirok etishga kelishib oladi. Konferensiyada “Bolalarni mehnatga qanday o‘rgatmoq kerak?”, “O‘quvchilarning kunlik tartibi haqida”, “Sinfdan tashqari o‘qishni tashkil etish to‘g‘risida”, “O‘quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini shakllantirish haqida”, “Bolalarni oilada rag‘batlantirish va jazolash haqida” kabi mavzularda baxs-munozaralar uyuştirish mumkin. Konferensiya quyidagi reja asosida o‘tkaziladi:

- sind rahbarining konferensiya vazifalari hamda uni o‘tkazish tartibi to‘g‘risidagi kirish so‘zi;
- ota-onalarning bolalarni oilada tarbiyalashning aniq masalalariga doir qisqacha axborotlari;
- tinglangan axborot bo‘yicha yoki sind rahbarining konferensiya ishini xulosalashi.

Yakunlash nutqida bolalarni oilada tarbiyalash tajribasidan ko‘proq misol keltiriladi.

Ota-onalar faoli (yetakchisi) bilan ishslash : Sinf radbari ota-onalar bilan muomala qilar ekan, ular orasidan eng faolini yetakchi sifatida tanlab oladi va bu faol sind rahbarining o‘quvchilarga ta‘lim-tarbiya berishida kundalik yordam ko‘rsatib boradi. Ota-onalar birlashmasi sind rahbari bilan kelishib tuzilgan reja asosida ish olib boradi. U ayrim ota-onalarning oilada bola tarbiyasiga doir axborotini tinglaydi va muhokama qiladi. Sinflarda ota-onalar birlashmasi to‘la tarkibda 5 kishidan iborat bo‘lib, birlashma raisi va 4 a‘zo, ya‘ni ta‘lim-tarbiya ishlari uchun, madaniy-ommaviy ishlar uchun, sanitariya xujalik ishlari uchun va umumta‘lim uchun mas‘uliyatli a‘zolar saylanadi. Bularning har qaysisi o‘z mas‘ulligiga mos holda muktab ota-onalar qumitasi qoshida tashkil etilgan komissiya tarkibiga kiradi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. X. To‘raqulov va boshqalar. “Pedagogika” Toshkent 2011.
2. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. T., «O‘qtuvchi», 1991.
3. Z. Mirtursunov —Xalq pedagogikasi T., 1983.

BOSHLANG'ICH TA'LIM DARSLARIDA KO'RGAZMALI QUROLLARDAN FOYDALANISHNING ANAMIYATI

*Bekjo'rareva Dilfuza Sulaymonovna
Sirdaryo viloyati Mirzaobod tumanidagi 7-maktabning
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
+99899 464 24 75*

Annotatsiya: ushbu maqola boshlang'ich ta'lism darslarida ko'r gazmali qurollardan foydalanishning afzalliklari va ulardan to'g'ri, samarali foydalanish yoritilgan.

Kalit so'zlar: ko'r gazmali qurol, metod, o'qish mashg'ulotlari, Dobren, tarqatma material

Boshlang'ich ta'lism darslarida o'quvchilarni yozish va o'qishga o'rgatishda ko'r gazmali qurollar judayam muhim ro'l o'ynaydi. Ko'r gazmali qurollardan foydalanish metodi qadim zamonlardan beri ishlatilib kelinayotgan eng qulay, samarali va tushunarli metod hisoblanadi.

Zero, ko'rish orqali eshitishga nisbatan 5 marta ko'proq va 13 marta ko'proq taktik organlarga nisbatan ko'proq ma'lumotlarni miyaga yetkazadi. Bu ma'lumotlar tez, oson va mustahkam o'rnashib qoladi. Dars jarayonida ko'r gazmali qurollar va tarqatma materiallardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun ularni tayyorlashni o'rganish zarur. Bunda o'qituvchidan o'z kasbini mutaxassisini, yuqori pedagogik malaka va ko'nikma talab etadi.

Ko'r gazmali metodlar o'ziga xos tamoyillarga asoslanadi. Ko'r gazmali qurollarning afzallik tomoni shundaki, o'quvchiga mavzuni so'z bilan emas, namoyish bilan ko'proq tez va oson tushunib oladi va bola rang, shakl, tovush orqali tezroq tushunadi. Ko'r gazmalilik faqat tomosha emas, balki bilim olishning manbayi, izlanuvchanlikka o'rgatuvchi omildir. Ko'r gazmali qurollardan foydalanish darajasi keng, ulardan qay tarzda, qanday maqsadda foydalanish o'qituvchiga bog'liq. O'qituvchi ko'r gazmali qurol tanlar ekan, albatta, avvalo, dars mavzusini hisobga olishi kerak. Ikkinchidan, mavzu orqali o'qituvchi o'quvchilar oldiga qanday vazifa qo'ymoqchi, maqsadi nima, bu mavzuni tushuntirishda ko'r gazmali qurol qanday yordam berishi mumkinligini hisobga olib tanlashi kerak. Ayniqsa, ko'r gazmalarni o'quvchilar bilan birga tayyorlash samarali natija beradi.

Ko'r gazmali qurollardan foydalaning, ammo juda ko'p emas, chunki bu o'quvchi diqqatini bo'lib, charchatib, asosiyidan chalg'itadi. Ko'r gazmalilikni bolani yoshiga, nafosatililikka, ilmiylikka mos kelishiga, hayot bilan bog'liqliligiga e'tibor berish kerak. Boshlang'ich sinf o'quv materiallarining yaqqol, yorqin va jozibador bo'lishi o'quvchida beixtiyor his-tuyg'ularni uyg'otadi. Irodaviy zo'riqishsiz osongina fan asoslarini egallash imkonini yaratadi. O'quv materiallarining turli tumanligi ixtiyorsiz diqqatning to'planishi, markazlashuvi va barqarorligiga ijobiy ta'sir etadi. Boshlang'ich ta'lism o'qitishda ko'rsatmaliliklardan keng foydalanish maqsadga muvofiq. Bu tadbir birinchidan, o'quvchilarning faolligini oshirsa, ikkinchidan, materialni mantiqiy jihatdan o'zlashtirishga, uni tahlil etishga yordam beradi. Ko'r gazmali qurollarni kerak bo'lganda ishlatish kerak. Oldindan hammasini ohib qo'yish o'quvchini diqqatini bo'ladi va chalg'itadi.

Birirnchi va ikkinchi sinf o'quvchilarini diqqatining o'ziga xos xususiyatlaridan biri uning barqaror emasligidadir. Shuning uchun ular diqqatlarini muayyan narsalarga qarata olmaydilar. O'qish mashg'ulotlarida tutilib to'xtab qolishi, tovushlarning tebranishi va ba'zida harf, ibora gaplar tushib qolishi mumkin. Shuning uchun mashg'ulotlarda qisqa tanaffuslar o'tkazib turish maqsadga muvofiq. Professor N.F.Dobren: "3-4-sinf o'quvchilar o'z diqqatini butun dars davomida saqlab tura oladi. Lekin ular uchun ham qisqa tanaffuslar foydalidir. Shuningdek, vaqt-vaqt bilan mashg'ulotning turini almashtirib, suratni o'zgartirib turish, amaliy va nazariy ma'lumotlarni qo'shib olib borish lozim", -deydi.

Shunday qilib o'quvchilarga ta'lism berish jarayonida, bola shaxsining kamol topishida, tarbiya jarayonida turli faoliyatning ahamiyati juda katta. Kichik maktab yoshi o'quvchilariga tashqi olamdagи narsa va hodisalarini turli faoliyat orqali, hamda o'qituvchining harakatlariga taqlid qilish asosida o'quvchilar faoliyati shakllanib boradi. Bu faoliyatlarini shakllanishida o'qituvchining roli alohida ahamiyatga ega.

O'quv jarayonida samardorligini ta'minlashning yagona yo'li ta'lism oluvchining shaxsiy faolligiga erishishdir. Buning uchun ta'lism-tarbiya jarayonida, xususan, boshlang'ich ta'lism

darslarida ko‘rgazmali materiallardan samarali foydalanish va o‘qitish sifatini yuksaltirish maqsadga muvofiq.

Foydalaniman adabiyotlar

1. Umumiy o‘rta ta‘lim standarti va o‘quv dasturi. “Boshlang‘ich ta‘lim”. 1999 y
2. I.T.Nishonova. Bola psixologiyasini o‘qitish metodikasi. Toshkent-2006 y

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI FANINING O'RNI.

*Bozorboyeva Matluba Xapizidinovna
Andijon viloyati Qo'rg'ontepcha tuman
XTBga qarashli 4-umumta'lim maktabning
bosholang'ich ta'lim o'qituvchisi
Telefon : +998930698515*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili bosholang'ich sinfda asosiy o'rinni egallar ekan, har bir o'quvchida ona tiliga qiziqish va muhabbatni tarbiyalash zarur. Ona tili boshqan fanlarni o'qitish vositasi hamdir, jamiyat tarixi ham, tabiiy fanlar ham ona tili yordamida o'rganiladi. Demak, ona tili bolaning umumiy kamol topishida ham, bilim va mehnatga havasini uyg'otishda ham alohida rol o'ynashi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: O'zbek xalqi, fani, bosholang'ich, ona tili, so'z.

O'zbek xalqi juda qadim zamonlardayoq ilm-fanga katta e'tibor bilan qaragan va uni rivojlantirishga harakat qilgan. Ibn Sino, Beruniy, Al-Xorazmiy, Amir Temur, Ulug'bek va boshqan ko'plab allomalar ilm-fanni dunyoga tanitganlar. Ilm-ma'rifatga beqiyos hurmat bilan qaragan xalqimiz qanday qiyinchilik va to'siqlar bo'lmasin o'z farzandlarini savodli bo'lishini orzu qilganlar. Farzandlarini yoshligidanoq maktabga – o'qishga berganlar. Maktabdor domlalar o'z usullari va tajribalariga asoslanib, bolalarga saboq berganlar. Demak, O'zbekistonda o'qitishning o'ziga xos usullari mavjud bo'lgan va ular rivojlanib borgan.

Bu jarayon silliq kechgani yo'q. Ba'zi xato va kamchiliklarga ham yo'l qo'yilgan. Chunonchi, 20-yillarda maktabni rivojlantirishda juda jiddiy xatolarga yo'l qo'yildi. Keyinchalik 1931 yil 5 sentyabr —Bosholang'ich va o'rta maktab haqidagi, 25 avgust 1932 yil —Bosholang'ich va o'rta maktab o'quv dasturlari rejimi haqidagi Qarorlar yuqoridaq kabi yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklarni bartaraf qilishda va o'quv mashg'ulotlari tizimini ishlab chiqishda maktabga va o'qituvchilarga yordam berdi. Grammatik, orfografik materiallarni izchil o'rgatishga, o'quvchilarining har tomonlama savodli bo'lib, madaniy nutqni egallashlariga katta ahamiyat berila boshlandi. O'zbek tilshunosligi sohasidagi muvaffaqiyatlar ham tilni o'zlashtirish jarayoniga va metodikaning rivojlanishiga jiddiy yordam berdi. Xuddi shuningdek, bu fanning rivojlanishiga o'qituvchilarining ommaviy ish tajribalarini o'rganish, umumlashtirish katta ijobjiy ta'sir ko'rsatdi. O'sha davrdagi jurnallarda o'nlab metodik maqolalar bosilib chiqdi. 1955-yildan bosholab pedagogika institutlari qoshida bosholang'ich ta'lim o'qituvchilari tayyorlaydigan fakultetlar ochila boshlandi. Bu ham ona tili o'qitish fanining o'sishiga ijobjiy ta'sir ko'rsatadi, ya'ni bosholang'ich sinf o'qituvchisining umumiy va maxsus tayyorgarlik darajasi o'sadi. Institut qoshidagi kafedralarda ishlovchi ilmiy xodimlar metodik masalalari chuqur, ilmiy asosda hal qilishga yordam beradilar. Mustaqillikning dastlabki yillaridayoq, ona tili o'qitishga katta ahamiyat berila boshladi. Bunda 1989 yil 21 oktyabrda qabul kilingan —O'zbek tiliga davlat maqomi berilishi alohida o'rin tutadi.

Ta'lim sohasidagi bu o'zgarishlar ona tili o'qitishda ham bir qator imkoniyatlarni yuzaga keltirdi. Ta'lim jarayonida bolaning fikrlash qobiliyatini o'stirish, mustaqilligini va o'quv ishlari jarayonidagi aqliy faolligini oshirish vazifalari hal qilinmoqda. Til fikrni shaklantirish va bayon qilish, taassurot, his, kechinmalarni ifodalashda muhim o'rinn tutadi. Til jamiyat a'zolarining bir-biri bilan o'zaro aloqasi uchun xizmat qiladigan vositadir. Bu vosita qanchalik takomillashsa, fikr shunchalik aniq, ta'sirchan ifodalanadi. Maktabda ona tilini chuqur o'rganish zarurati tilning mana shu asosiy vazifalaridan kelib chiqadi.

K.D.Ushinskiy bosholang'ich maktab o'quv fanlari tizimida ona tiliga katta ahamiyat berib, uni markaziy va yetakchi fan hisoblaydi. —Ajoyib o'qituvchi bo'lgan ona tili, bolaga ko'p narsani o'rgatadi... Bola ikki-uch yil ichida shuncha ko'p narsa o'rganadiki, ko'p narsa bilib oladiki, yigirma yil qunt bilan metodik jihatdan juda to'g'ri o'qiganda ham uning yarmicha o'rgana olmaydi. Ona tilini ulug' pedagogligi ham ana shundadir, —deydi. Shuning uchun ham bosholang'ich sinflarda ona tilini o'rganishga katta ahamiyat beriladi. Ona tili – nutq, o'qish va yozish sohasidagi ko'nikma va malakalar o'quvchilar o'quv mehnatining zaruriy sharti va vositasi hisoblanadi. Bola o'qish ko'nikmalarini egallash bilan birinchi navbatda, o'z ona tilini o'rganishi zarur. Chunki ona tili bilimdonlikning, aql-idrokning kalitidir. Ona tili boshqan fanlarni o'qitish vositasi hamdir, jamiyat tarixi ham, tabiiy fanlar ham ona tili yordamida o'rganiladi. Demak, ona tili bolaning umumiy

kamol topishida ham, bilim va mehnatga havasini uyg'otishda ham alohida rol o'ynaydi. Til muhim tarbiya vositasidir. Badiiy adabiyotlarni, gazeta, jurnallarni o'qigan bola o'zida eng yaxshi xislatlarni tarbiyalab boradi. Muomala madaniyatini egallaydi.

Ona tili boshlang'ich sinfda asosiy o'rinni egallar ekan, har bir o'quvchida ona tiliga qiziqish va muhabbatni tarbiyalash zarur. Boshlang'ich sinflarda ona tili mashg'ulotlari turi va mazmuni quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. O'qish, yozuv, grammatick materialni o'rganish, kuzatishlar hamda o'quvchilarning ijtimoiy faoliyatlari bilan bog'liq holda ularning og'zaki va yozma nutqini o'stirish.
2. Birinchi sinfga kelgan bolalarga savod o'rgatish, ya'ni ularni elementar o'qish va yozishga o'rgatish, bu kamchiliklarni malakaga aylantirish.
3. Adabiy til normalarini, ya'ni imloviy va punktuasiyasi savodli yozuvni, orfoepik to'g'ri talaffuzni o'rganish nutq va uslubiy elementlarni egallash.
4. Grammatika, fonetika, leksikadan nazariy materiallarni o'rganish, tildan ilmiy tushunchalarni shakllantirish.
5. O'quvchilarni o'qish va grammatica darslari orqali badiiy, ilmiy-ommabop va boshqa adabiyotlar namunasi bilan tanishtirish, ularda adabiy asarni idrok etish ko'nikmasini hosil qilish.

Bu vazifalarning hammasini boshlang'ich sinflarda ona tili fani hal etadi va boshlang'ich sinflar ona tili dasturida aks etadi.

Foydalanimanligi adabiyotlar:

1. K.Qosimova "Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi", "O'qituvchi", 1985-y.
2. M.Yusupov "O'qish va yozuv darslarining samaradorligini oshirish", "O'qituvchi". – 1999 -y.

ONA TILI DARSLARIDA LUG'AT USTIDA ISHLASHNING USULLARI

*Davlatova Ra'no Norquvvatovna
Samarqand viloyati Paxtachi tumani
7-maktab ona tili va adabiyot fani
o'qituvchisi*

Annatatsiya: Ushbu maqolamda ona tili darslarida lug'at ustida ishlash va uning o'quvchilar uchun ahamiyati haqida yozilgan. Izohli lug'atni o'rghanishda o'quvchilar so'z boyligini oshirishdagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: Soz, o'zbek, imlo, fikr, lug'at, leksikologiya, ma'no, maqla.

So'z tilning ma'no bildiradigan asosiy birligidir. So'z va so'z birikmasi aniq narsalarini, mavhum tushunchalarini, hissiyotni ifodalaydi. Tilda mavjud bo'lган batcha so'z va iboralarning yig'indisi lug'at tarkibi yoki leksika deyiladi.

Leksikologiya o'zbek tilining lug'at tarkibini o'rghanadigan bo'limdir. Leksikologiya lug'at tarkibidagi so'zlarning nutqda ma'no ifodalash xususiyati, qo'llanish faolligi, boyib borishi, ba'zi so'zlarning eskirib, iste'moldan chiqib ketishi, ma'no ko'chish hodisasi kabilarni o'rghanadi. Shu sababli leksikologiya lug'at ustida ishlash metodikasining lingvistik asosi hisoblanadi.

Har qanday nutqiy bayon grammatik jihatdan o'zaro b og'langan, mazmunga mos so'z va so'z birikmalarining ma'lum izchillikda joylashtirilishidan tuziladi. Kishining lug'ati qanchalik boy va rivojlangan bo'lsa, uning nutqi ham shunchalik boy bo'ladi; o'z fikrini aniq va ifodali bayon etishiga keng imkoniyat yaratiladi. Suning uchun lig'atning boyligi, xima-xilligi, harakatchanligi metodikada nutqni muvaffaqiyatli o'stirishning muhim sharti hisoblanadi.

Hozirgi o'zbek adabiy tili ulkan lug'at boyligiga ega. Besh jildlik "O'zbek tilining izohli lug'ati"da 80000 mingdan ortiq so'z va so'z birikmasi berilgan bo'lib, bular umumiyoq qo'llaniladiganlardir. Bunda o'zbek tilida nashr etilgan turli terminologik lug'atlarda, o'zbek tili sinonimlari, antonimlari, frazeologik lug'atlarida va turli izohli lug'atlarida berilgan so'zlar qo'shilsa, lug'at boyligi yana min-minglab oshadi.

Maktabda nutq o'stirishning muhim vazifalaridan biri lug'at ustida ishlashni yaxshilash, tartibga solish, uning asosiy yo'nalishlarini ajratish va asoslash, o'quvchilarning lig'atini boyitish jarayonini boshqarish hisoblanadi.

O'quvchilar lug'atini va nutqini boyitishda eng ishonarli manba badiiy asarlar hisoblanadi. Lugatni boyitishda turli lug'atlar juda foydali qo'llanmadir.

O'qituvchi ma'lumot uchun ham mavzu tanlash uchun ham turli lug'atlardan (o'zbek tilining sinonimlar, antonimlar, frazeologik lug'atlaridan, turli terminologik lug'atlardan) muvaffaqiyatli foydalilanadi.

So'zlarning ma'nosini tushuntirish o'quvchilar lug'atini boyitadi, nutqini o'ztiradi. So'zning ma'nosini tushuntirish juda kam vaqt olishi va darsning asosiy mavzusidan o'quvchilar diqqatini chalg'itmasligi kerak. Buning uchun o'qituvchi har bir darsga tayyorlanish jarayonida ma'nosini tushuntirilishi lozim bo'lgan so'zlarni, uni tushuntirishning eng qulay usullarini va darsning qaysi o'rnida tushuntirishni belgilab oladi. Misol uchun: Maqollar o'quvchilar nutqini boyitishda katta ahamiyat kasb etadi. Maqollar yoki hikmatli so'zlarni ma'nosini izohlashda o'qituvchi shunga o'xshaash so'zlarning majoziy ma'nosini, ko'p ma'no ifodalashini amaliy singdirib boradi

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Til va adabiyot jurnali 2018-yil
2. 5-sinf "Ona tili" darsligi
3. "Izohli lug'at" haqida qo'llanma

**BOSHLANG'ICH SINFDA O'QUVCHILARNING KITOB O'QISH VA MATEMATIK
SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION G'OYALAR**

*Egamova Anora Xoliqovna
Buxoro viloyati Shofirkon tumani
25-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Tel nomer:+998990312404*

Annotatsiya: ushbu maqolada hozirgi vaqtdagi ta'limgiz tizimidagi muhim o'zgarishlar, yangiliklar, bilim berishdagi yangicha yondashuv, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni dars jarayonida samarali qo'llash usullari, dars tashkil qilishda guruh bilan ishlashning o'ziga xos jihatlari va boshlang'ich sinfda kitob mutolaasi va matematik savodxonlikni oshirishda interaktiv metodlardan foydalanish haqida fikr yuritadi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, ZOOM, mutolaa, masofaviy ta'limgiz, matematik savodxonlik, onlayn, metodlar, PISA, seminar trening.

***Eshitdim – unutdim. Ko'rdirim – eslab qoldim. Bajardim – tushundim.
Kanfutsiy***

Har bir sohada bo'lgani kabi, ta'limgiz berish jarayoni o'zining murakkabligi va mashaqqati bilan maroqlidir. Kelajak avlod siz bergen ta'limgiz-tarbiya bilan kamol topishining o'zi insonga motivatsiya bag'ishlaydi. Umumta'limgiz maktablarida bugungi kunda fanlarni o'qitishda ko'pgina o'zgarishlar yuz bermoqda. Ayniqsa, yoshlar uchun muhim bo'lgan sohalarga bo'lgan e'tibor katta. Mamalakatimiz tobora rivojlanib va taraqqiy topib borar ekan, bugungi kunda eng so'nggi zamon texnologiyalariga talab va taklif kuchaymoqda. Shu sabab, o'quv jarayonini jahon ta'limgiz standartlari bilan solishtirgan holda olib borish uchun ko'plab seminar treninglar tashkil qilinmoqda. Ayniqsa, kutilmagan vaziyatda yer yuzi muammosiga aylanib ulgurgan pandemiya holatida masofaviy ta'limgiz tizimining yo'lga qo'yilishi ta'limgiz sohasiga bir qancha o'zgarishlarni olib kirdi. Uydan chiqmagan holda bilim olish, o'qish va izlanish uchun ZOOM dasturi orqali onlayn tarzda o'qish, ilmiy konferensiyalarni, seminar va brifinglarni onlayn tashkil qilish tizimi ishga tushdi. Bu kabi qulayliklarning yaratilishidan asosiy maqsad, o'sib kelayotgan yosh avlodni bilimli va salohiyatli insonlar qilib yetishtirishdan iborat. Ta'limgiz inspeksiyasi, va UNISEF tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarda maktablarda o'qitish metodikasi, darsliklar va baholash aynan "yodlashga va bilimini to'g'ridan to'g'ri yetkazishga" yo'naltirilganligi salbiy holat sifatida baholangan. PISA xalqaro tadqiqotlarida muvaffaqiyatli ishtiroy etgan davlatlar tajribasi yurt kelajagi, aynan ijodkor, nostonart fikrlaydigan, mustaqil tadqiq etish va olgan bilimini qo'llash ko'nikmalariga ega yoshlar qo'lida ekanligi tasdiqlanmoqda. Shu sababli, ta'limgiz sohasida keyingi 2 yilda fanlarni o'qitish, darsliklarni tayyorlash, o'qituvchilar malakasini oshirish, baholashda keng ko'lamli islohatlar olib borilmoqda. Mamlakatimizning 2021-yilda PISA, 2022 yilda TIMSS dasturlarida ishtiroy etishi belgilandi.

Boshlang'ich sinflarda ona tili, o'qish va matematika dasrlarini tashkil qilishda juda ko'p qiziqarli metodlar mavjud. Bularidan mohirona foydalanish esa o'qituvchiga bog'liq. Matematikada qo'shish, ayirish, ko'paytirish va bo'lismi amallarini o'rgatishda "Top-top" usulidan, taqqoslash, sholishtirish darslarida "Venn diagrammasi", tartib va sanoq sonlarni o'qitishda "Topqirlar o'yini" usulidan, turli xil masalalarni ishlashda "Sirli sandiqcha" usulidan foydalanish mumkin. Ona tili darslarini o'qitishda asosiy e'tibor og'zaki va yozma nutqni o'stirishga qaratiladi. Shu bois, ko'proq kitob mutolaa qilish, matn ustida ishlash, gap tuzish, diktant, og'zaki suhbat mashg'ulotlari yaxshi samara beradi. Bundan tashqari "Sinkveyn", "Aqliy hujum", "Zinama zina", "So'z o'yini" mashg'ulotlari ham nutq o'stirishda juda foydali. O'qish fanini o'qitishda esa ertak va she'rlar, rivoyatlar asosida suhbat, rasmlar asosida gapirtirish, har bir mavzudan keyin asosiy g'oya orqali xulosa chiqarishga o'rgatish muhim hisoblanadi. Umuman olganda, har qanday darsda ko'zlangan maqsadga erishish uchun o'qituvchi astoydil izlanmog'i, yangilik yasratishi va ijodkor bo'lishi lozim. Talabchanlik o'quvchilarni chaqqonlikka, zukkolikka va tezkor bo'lishga undaydi.

Badiiy kitob o'qishga qiziqish o'quvchida o'z-o'zidan paydo bo'lib qolmaydi. Buning uchun unga nimadir turtki bo'ladi. Aksariyat hollarda esa, bolaligidan ertak va hikoyalalar eshitib katta bo'lgan va ko'p she'r yod olgan bo'lib chiqadi. O'quvchini kitobxonlikka o'rgatishda ota-onasiga qarab qo'shilishga imkon beradi.

bilan hamkorlikda ish olib borish zarur. Uyda bolaga qilgan ishi uchun rag'batlantirishda kitob sovg'a qilish, kitob o'qisa qandaydir iltimosini bajarishga undash orqali ham ijobjiy natijaga erishish mumkin. O'qituvchi esa darsda mavzuga bog'lagan holda qandaydir kichik bir rivoyat yoki mavzuga misol bo'luvchi dalil o'qib berib, qo'lidagi kitobning judayam foydali va qiziqarli ekanligi haqida aytib ketsa ham, o'quvchida shu kitobni topib o'qib ko'rishga qiziqish uyg'onadi. Va buning natijasida nutq o'sadi, fikr ravon bo'ladi.

Bugungi sinovli vaziyatda, bola tarbiyasi va uning sifatlari bilim olishida o'qituvchilar bilan teng qatorda ota-onalar ham mas'uliyatli bo'lmog'i lozim. Zero, kelajak avlod, yurt ishonchi, mamlakat taraqqiyoti garovi va poydevori hisoblanadi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, har qanday davlatning rivojlanib, taraqqiy topishi uchun eng asosiysi, o'sib kelayotgan yosh avlodlarning munosib ta'lim va tarbiya egallashi hisoblanadi. Buning uchun esa barchamiz birgalikda harakat qilmog'imiz va yoshlar kelajagining bardavom bo'lishi uchun hozirdanoq harakat qilmog'imiz lozim.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Kitob mahsulotlarini chop etish va rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini targ'ib qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida. / "Xalq so'zi" gazetasiga, 2017-yil 13-yanvar
2. Kurbanov Sh.Ye, Seytxalilov Ye. A. Ta'lim sifatini boshqarish. – T.: Shark.
3. kitob.uz

YOSHLARLARDA TAJOVUZKORLIKNI KORREKSIYALASH

*Ernazarova Shahnoza Nizomiddin qizi
Jizzax viloyati Zafarobod tumani 14-maktab psixologи
Xatamova Shirin Izzatullayevna
13-MAKTAB PSIXOLOGI
Diniqulova Zamira Hamdamovna
12-maktab psixologи
+998 993574559*

Annotatsiya: Yoshlarda tajavuzkorlik birdniga boshlanib qolmaydi. Yillar davomida salbiy illatlarning torqin namunasini o'smirlik, o'spirinlik davrida ko'rsatadi. Farzandning bunday bo'lishi atrof-muhitida insonlarga javob reaksiyasidir.

Kalit so'zlari: Tajavuzkorlik, o'smirlik, akseleratsiya, xulq-atvor, psixologik muhit.

Sog'lom fikrli, barkamol avlodni tarbiyalab, voyaga yetkazish mamlakatimizning asosiy maqsadiga aylangan. Chunki yurtimiz kelajagi aqlli va komil, ma'naviyatli va ma'rifatli, qolaversa, o'z qadr-qimmatini sadoqatli va fidoiy yoshlar qo'lidadir. Bolaning kattalar olamiga kirib borishi bir lahzada ro'y beradigan hodisa emas, balki uzoq davom etuvchi jarayondir. Bunda boladan biologik, psixologik va **ijtimoiy tomondan voyaga yetishi talab qilinadi**. Shaxs o'z-o'zini bilishi orqali o'zi haqidagi bilimga keladi. O'zini bilish natijalari bilan boyigan va o'ziga nisbatan emotsiyonal-qadriy munosabatlarga muvofiq o'z-o'ziga baho berishda mustahkamlanadi. O'zi haqidagi tasavvur o'z shaxsiyatining turli jihatlariga baho berish ko`pgina hususiy jihatlardan tashkil bo`ladi. O'z ahloqiy erk faoliyatining turli ko`rinishdagi layoqatlari va imkoniyat, jamiyatda tutgan o`rnii kabi hususiyatlarga baho berishdir. Hammaga taniqli ruhshunos K.Rojers fikricha, shaxsiyat rivojlanish jarayonida shakllanadi va uning tub mohiyati individning o'zi haqidagi, o'ziga bo`lgan munosabati va o'z-o'ziga bergen bahosi haqidagi bilimi hisoblanadi. O'z-o'ziga baho berish boshqa qiyofa kiydiradi, uni o'zi bilan qiyoslaydi, o'ziga o'xshash va boshqalarga o'xshamaslik tomonlarini kashf etadi. O'ziga baho beradi va o'zidan-o'zi qoniqish tuyg`usi paydo bo`ladiki, bu uning shaxsiyati yana kamol topishini talab qilishini ko'rsatadi. Rivojlanayotgan shaxsning o'z-o'ziga baho berish va baholashga bo`lgan layoqat jarayoni juda murakkabdir. Ba'zan inson butun umr bo`yi yashab, o'zini-o'zi oxirigacha anglab yetolmaydi, uni atrofdagilarning tushunishlari haqida gapirmay ham qo'ya qolaylik. Buning ustida, yoshlik davrida bu jarayon yana ham qiyin kechadiki, uning baho berish qobiliyatları endigina shakllanib boradi, o'ziga baho berish va tahsil qilish ehtiyoji esa juda o'tkir bo`ladi. O'zini haqqoniy anglash, tushunishni bilmagan o'smir, atrofagilarning u haqidagi fikrlariga haddan tashqari ta'sirchan bo`lib qoladi. Buning natijasida haddan ziyod jizzakilik paydo bo`ladi, bu hol ba'zida kattalar ko'zi bilan qaraganda, juda arzimas narsalarga sababsiz ko'tarishda, atrofdagilar bilan munosabtlarida va ichidagi ziddiyatlarda o'zini ushlab turolmaslikda ko`rinadi. Tajovuzkorlik tushunchasi asosan „yomon niyatli faollik” ma'nosida qo'lllaniladi. Tajovuzkor -mayl achchiqlanish ,xasad,jirkanish,g'za ,tutoqish,jazava,qaxr,qutirish va nafrat kabi (jadallik va chuqurlashishning kuchayishi tartibida)turli tajovuskor effekylar orqali ko`rinishi mumkin .tajovuzkor effektlarning jadalligi ularning psixologik faoliyat bilan korreksiyanadi.tajovuz individ uchun anatomiyaniximoya qilish ,o'z-o'zini boshqarishni ko'tarish kabi shunday muxim vazifalarni xam bajrishi mumkin. Bunda tajovuz uning egasi tomonidan qisman yoki yo'liq angomasligi mumkin .Birmuncha murakkab va jadal tajovuz effektlaridan biri bu ,nafratdir.nafrat bilan yo'g'rilgan insonning muxim maqsadi tajovuz obyektini yo'q qilish xisoblanadi .(nafrat jiddiy xavfni bartaraf etishga yo'naltirilgan qaxrning meyoriy reaksiyasi xam bo'lishi mumkin). Agar ular turg'un xarakteriologik ko'rsatma bo'lsa xarakterning psixopatologik darajasiga erishish xaqida gapiresh mumkin. O.kornbernnning takidlashicha nafrat boshqa odam ustidan bulganiday o'z shaxsiy “men,, ining xozirgi vaqtida daxshatga soluvchi va o'tgan azoblar uchun qasosni talab kiluvchi qismi ustidan o'ch oluvchi zo;r g'alaba ro'lini o'ynayotganga .Xaykinaning «Mijozlar nazdida - rassomchilik san'ati» kitobida keltirilishicha, rassomchilik estetik komponent rolini oshiradi, da'volovchi yo'nalishdagi omil bo'lib namoyon bo'ladi va moslashuvning quyidagi bosqichlarini yuzaga keltiradi:

- Moslashuvning ijtimoiy - shaxsiy boskichi - asosiy moslashuv jarayonida anglanmagan ijodiy uyg'unlik, san'atda estetiklik va ijodiylikning boshlanishi.

- Moslashuvning shaxsiy - assotsiativ bosqichi - bir necha estetik faoliyat natijasida ziddiyatlilikning yengillashishi va me'yori muvofiqlikka yetishi.
- Moslashuvning assotsiativ - kommunikativ bosqichi - art - terapiyaning muolaja faoliyati, intellektual operatsiyalarga muvofiqlashadi.
- Moslashuvning ijtimoiy - kommunikativ bosqichi - moslashuv orqali ijodiy imkoniyatlarni qo'llaniladi (soddalashtirilgan art - terapiya va analogik metodlar tamoyillaridan foydalanimaydi).
- Moslashuvning fiziologik bosqichi - plastik tasviriy san'at nuqtai - nazarida fizik, fiziologik va koordinatsion - kinetik yondoshuvlar organizm va psixikani ijodiylikka o'rgatadi.

O'smir uchun "men"ining ahamiyati ortadi. Bu davrda shaxs egatsentrizmi boshqa davrlarga qaraganda eng yuqori darajaga yetadi, o'smir o'z shaxsiyatini boshqalardan yuqori qo'yadigan, o'ziga ko'proq bino qo'yadigan bo'lib qoladi. O'smir o'zining tashqi qiyofasiga ko'proq e'tibor bera boshlaydi. O'smirlik davri eng murakkab davrlardan biri ekan, u bilan ishda, o'qishda, oilada yosh xususiyatlarini e'tiborga olgan holda munosabatda bo'lish bu davrga xos ikkinchi krizisni oson o'tishida o'smirga yordam bergen bo'lar edik va bu o'z navbatida ta'lim tarbiyaga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Hozirgi zamон psixologiya fanida o'z-o'zini anglashning tabiatini tushuntirishida, talqin qilishda ikki xil qarash, yondashish mavjud bo'lib, ular bir-birlaridan keskin tafavutlanadi. Birinchi yondashishga ko'ra o'z-o'zini anglash bu o'z yo'nalishini o'zgartirilgan ongingin aynan o'zidir. Aksariyat ruhshunoslarning fikricha, adektivat o'z-o'ziga baho berish qulay tashqi omillarda, oilada bolaga, bir me'yorda ochiq-ko'ngillik bilan munosabatda bo'lish sharoitlarida, shaxs hususiyatlariga hamda o'smir faoliyatining natijalariga ob'ektiv pedagogik baho berishda va to'g'ri jamoat fikri bildirilganda shakllanadi. Adektivat o'z-o'ziga baho berish, yaxlit qaraganda, shaxsning shakllanishi uchun o'z-o'ziga ishonch, maqsadga eishishda qat'iy turish va o'zini-o'zi tanqid kabi hislatlar printsipial ahamiyat kasb etadi. Aynan andekvat o'z-o'ziga baho berish shaxsning uyg'un rivojlanishini ta'minlovchi emotsional ko'ngillikning muhim sharti hisoblanadi. Biroq oilada ham, mакtabda ham tarbiyalashning noqulay sharoiti natijasida o'sirda o'z-o'ziga baho berish susayadi, bu esa noadekvatlikni, haddan tashqari sivilishi, itoatkorlikni, o'z-o'ziga ishonchsizlikni, o'zini to'laqonli sezmaslik, o'zining jamoada tutgan o'rnidan qoniqmaslik tuyg'ularini tug'diradi.

O'z-o'ziga baho berishning pastligi, o'z shaxshini yerga urish-bularning bari omadsizliklarga, hayotiy majarolarga hamda hayotdan ko'ngil sovishiga olib keladi. Xulq atvorida salbiy o'zgarishlar bo'lган o'smirlarning aksariyat qismi, bunday hayotiy rejalarini, qanday qilib qiziqarli ish topish, ko'gildagiday yaxshi ta'lim olish kabi niyatlarini ularda zarur shaxsiy hususiyatlar yo'ligi tufayli amalga oshirish qiyin deb hisoblaydilar. Afsuski, bunga o'xshash o'z-o'ziga baho berishlar haddan tashqari past bo'lганligidan, o'z oldiga katta maqsadlar qo'yishni va ularni amalga oshirish uchun kerakli harakatlar, kuch sarflashga qodir bo'lmaydilar

Adabiyotlar:

1. Lorens K. Agressiya. Moskva – 1994.
2. Xudik V.A. Psixologiya anormalnogo razvitiya lichnosti v detskom i Belicheva S.A. Osnovy preventivnoy psixologii. Moskva. 1994.
3. Mayers D. Sosialnaya psixologiya. Sankt-peterburg. 2000.

ELIMIZNING ATOQLI VA ARDOQLI ADIBI O'TKIR HOSHIMOV ASARLARIDA ONA SIYMOSINING IFODASI

Esanova Gulchiroy
NavDPI, Boshlang'ich ta'lism va sport
tarbiyaviy ish ta'lism yo'nalishi talabasi
Ilmiy rahbar: Qobulova N.B
Tel: +99891 973 10 32

Annotatsiya: Ushbu maqolada elimizning suyukli san'atkori O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari" asarida ilgari surilgan mavzular, Ona siymosining o'lmas ta'rifi keltirilgan satrlarning yosh avlod kamolotidagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: asar, ona, yozuvchi, ijod, so'z qudrati, qissa, novella

Elimizning atoqli va ardoqli adibi, O'zbekiston xalq yozuvchisi O'tkir Hoshimov asarlari allaqachon yuz minglab kitobxonlarning ma'naviy mulkiga aylangan. O'tkir Hoshimovning asarlarini mutolaa qilgan kitobxon larzaga tushadi, beixtiyor ko'ziga yosh keladi, negaki ularda inson qismati bor, inson dardi, quvonch, iztiroblari bor. Shu jumladan "Dunyoning ishlari" asari ham o'quvchi qalbini junbushga solishiga ishonamiz.

Qissa haqida O'zbekiston xalq yozuvchisi Said Ahmad shunday deydi: "Dunyoning ishlari" asarini qissa emas doston deb atashni istardim.U qo'shiqday o'qiladi.Uni o'qib turib, o'z onalarimizni o'ylab ketamiz.Shu mushfiq, shu jafokash onalarimiz oldidagi bir umr uzib bo'lmas qarzlarimiznigaaqalli bittasini uza oldikmi, degan bir andisha, bir savol ko'z oldimizda ko'ndalang turib oladi.Qissa bizni insofga, insofni qadrlashga, hurmat qilishga chaqiradi"¹

Bundan ellik yilcha avval so'z san'atkori Abdulla Qahhor O'zbekiston xalq yozuvchisi O'tkir Hoshimovning "Cho'l havosi" qissasini o'qib: "Birdan lov etib alanga bilan boshlangan ijodning kelajagi porloq bo'ladi...Shu alanga hech qachon pasaymasin, ijodingiz hech qachon tutamasin" deb tilak bildirgan edi. Oradan yillar o'tdi.Buyuk AbdullaQahhorning duolari ijobat bo'ldi. O'zbek adabiyotida yozuvchi O'tkir Hoshimov qalamiga mansub go'zal qissalar va hikoyalar paydo bo'ldi.

"Bu qissa katta kichik novellalardan iborat. Biroq ularning barchasida men uchun eng aziz inson onam siymosi bor. Bunday odamlarning hammasini o'z ko'zim bilan ko'rganman. Bu odamlarning qismati ham qaysidir jihat bilan onamga bog'langan. Dunyodagi hamma onalar farzandiga bo'lgan munosabat bobida bir-biriga juda o'xshaydi"²deydi yozuvchi 'Dunyoning ishlari' asarida.

Bu asar faqat voqealarning izchilligini talab etadi.Iste'dodli yozuvchi O'tkir Hoshimov ushbu holatni teran ilg'agan holda badiiy qimmati yuksak pafosdagi asarini yaratdi. Asar janr talabi imkoniyatlariiga to'la javob beradi.

"Dunyoning ishlari" asarida shunday jumlalar bor:

"Toshlar orasiga kirib g'oyib bo'lgan baxtsiz qizcha yig'lab- yig'lab qo'shiq aytardi:

Ochil ochil oq toshlara

Men enamni ko'rayina

Diydoriga to'yayina

- Men osmondan yulduzimni tanladim. Qarang , oyi, Yetti og'ayni orasidagi eng yorug' yulduzmeniki...

-Mayli o'g'lim .O'sha yulduz seniki. Anavi to'rtinchisi – men.

-Nega oyi to'rtinchisi eng kichkina yulduz-ku.

-Shuning uchun ham meniki...

To'rtinchchi yulduz yetimcha yulduz.Ko'rdingmi yaxshi o'smay qolgan. Yetimlarga rahm qilish kerak.

Yulduz to'la osmonga tikilaman. Ehtimol, osmondagi eng yorqin yulduzlar onalarning jonidir. Ehtimol onalarning so'ngan yulduzlari birlashib quyoshga aylangandir. Oftobni ona

¹ Said Ahmad. "Toshkentdan maktublar" T.: 2011 "O'qituvchi" nashriyoti, 33 -bet

² O'tkir Hoshimov. "Dunyoning ishlari" asariga epigraf,T.: 2010 "Davlat ilmiy nashriyoti", 6-bet

deyishlari ehtimol shundandir”¹

Albatta, bu asardan ta'sirlanmay bo'lmaydi. Bu asarni hissiyotsiz o'qish mumkin emas. “Dunyoning ishlari” asrini ONAg a qo'yilgan abadiy yuksak ehtiromramzideyishmumkin. Bu asarniyozuvchishunday shu qadar mahorat bilan yozganki, asardagi barcha voqealarga o'zingiz ishtirok etasiz. Asardagi, tam, hid, boringki barcha tuyg'ularni his eta olasiz. Onalarining mehri atalmish eng buyuk tuyg'u mahorat bilan tasvirlangan.

O'zbekiston xalq yozuvchisi O'tkir Hoshimovning qirqdan ortiq asarlari ming-minglab kitobxonlarning ma'naviy mulkiga aylanishga ulgurgan. Biz qachon kitobni sevib o'qiymiz? Unda tanish qismatlar aks etgan bo'lsa, qahramonlar bilan darddosh, baxtdosh bo'la olsakkina. Shu nuqtainazarda O'tkir Hoshimovning “Dunyoning ishlari” qissasi o'quvchilar qalbidan chuqur o'rin egallagan asar sifatida qadrli. O'tkir Hoshimovning “Dunyoning ishlari” asari hayotimiz uchun eng kerakli, ibrat namunasiga aylangan asar hisoblanadi.

“Dunyoning ishlari” asarini mehr ummonlari talqini deb atascha ham bo'ladi.

“Ba'zan ish bilan ba'zan majlislar bilan gohida ulfatchilik bilan uyga kech qaytardim. Bir kuni Namangandan mehmonlar kelib qolishdi. Uyga borishga ko'nmay, o'zimni restoranga sudrashdi. Yarim kechagacha qolib ketdim. Uyga qaytganimda darvozani onam ochdi. Sovuqda mushtdekkina bo'lib dildirab turibdi.

-Shu vaqtgacha uxlamadingizmi? Eshik ochishga sizdan boshqa odam yo'qmi?

Onam mayus jilmaydi.

-Uyqu qatta bolam? O'-o'tiribman.

Ertasiga redaksiyaga navbatchilik cho'zilib ketdi. Qarasam yana onamning chirog'i yoniq.

-Nega uxamadingiz?

-Bilasanku jon bolam, kam uyqu bo'lib qolganman.

Men nodon, onamning kam uyqu bo'lib qolganiga yarim kechagacha yuramanmi, tongotar qaytamanmi onamning chirog'i muttasil lipillab turishiga ko'nikkan ekanman.

Qaysi kuni ishdan keyin mehmonlarni aeroportga kuzatib qo'yadigan bo'ldim. Samolyot kechikib uchdi. Yarim kechada uyga qaytsam hammayoq jim-jit. Hamma yoq o'z oromi bilan”.²

Qaniydi, ona, tabiat qo'lidan kelsa

Abadiy etolsa sening umringni

Rozi edim onajon iloji bo'lsa

Senga qo'shib bersa mening umrimni

Asar ona haqida, o'zbek ayoli, o'zbek onasi haqida. Yozuvchi ijodiga xos liro-romantik tarona uning “Dunyoning ishlari” qissasida eng baland pardalarda jarangladi. Bu asar ona haqidagi, ona qalbining cheksiz sahovati to'g'risidagi o'ziga xos qasidadir. Asardagi ONA-farzandi, uning oromi, baxti uchun jonini, jahonini berishga tayyor. U ming minglab o'zbek onalarining timsoliga aylandi. Har bir kitobxon unda o'z onasing qandaydir fazilatini topgandek bo'ladi. Qissadagi “Alla”, “Oq marmar, qora marmar” kabi novellalarda onaning farzandi qalbida qoldirgan armonlari haqida o'tkir yozilgan. Kishi bularni o'qir ekan, tasvirdan ko'ngli allanechuk bo'lib ketadi.

1 O'tkir Hoshimov. “Dunyoning ishlari”/ “Oq, oydin kechalar”, T.: 2010, Davlat ilmiy nashriyoti, 7-bet

2 O'tkir Hoshimov. “Dunyoning ishlari”/ “Tush”, T.: 2010, Davlat ilmiy nashriyoti, 9 -bet

KICHIK YOSHDAGI O'QUVCHILARNING BADIY ASARNI IDROK ETISHDAGI PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

*Fayziyeva Gulnoza Inomovna
Jizzax viloyati Sharof Rashidov tumani
4-sон umumiyo o'rta ta'lim maktabining
bosholang'ich sinf o'qituvchisi
Tel: 99.550-35-34*

Annotatsiya: Ushbu maqolada kichik yoshdagi o'quvchilarning badiiy asarni idrok etishdagi psixologik xususiyatlari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: elementar tahlil, emotsiyonal munosabat, botirlik, to'g'rilik, mehnatsevarlik, yaxshilik.

Boshlang'ich sinflarda badiiy asarni tahlil qilish metodikasida kichik yoshdagi o'quvchilarning badiiy asarni idrok qilishdagi psixologik xususiyatlar hisobga olinadi. Ruhshunos olimlarning tekshirishlaridan ma'lum bo'lishicha, asarni idrok qilishga, bilim olishga xizmat qiladigan komponentlar bilan birga, uni emotsiyonal-estetik his etish ham kiradi. Badiiy asarni yaxshi idrok etish uchun uni tushunishning o'ziga yetarli emas. Asarni idrok etish murakkab jarayon bo'lib, asarga unda tasvirlangan voqealikka qandaydir munosabatning yuzaga kelishini o'z ichiga oladi. Psixologik tekshirishlar natijasida kichik yoshdagi o'quvchilarning adabiy qahramonlarni idrok etishi va baholashidagi psixologik xususiyatlari o'rganilgan va ular adabiy qahramonga ikki xil munosabatda bo'lishlari aniqlangan:

1. Adabiy qahramonga emotsiyonal munosabat.
2. Elementar tahlil qilish.

Asarda qatnashuvchi shaxslarga baho berishda o'quvchilar o'z shaxsiy va axloqiy tushunchalaridan foydalanadilar. Bunday axloqiy tushunchalar kichik yoshdagi o'quvchilarda chegaralangan bo'ladi, albatta. Ular axloqiy sifatlardan botirlik, to'g'rilik, mehnatsevarlik, yaxshilik tushunchalarini ko'p ishlatalardilar. Qahramonlarning boshqa sifatlarini tasvirlash uchun ularning so'z boyliklari yetishmaydi. O'qituvchining vazifasi o'quvchilar bilan asarni tahlil qilib, ular nutqiga personajlarning axloqiy, intellektual, emotsiyonal sifatlarini tasvirlovchi so'zlarni kirita borishdan iborat. Bu adabiy qahramonlarning xarakterini yaxshi yoritish shartlaridan biri hisoblanadi.

Asardagi qahramonlarning xarakteri ularning axloqiy sifatlarini anglash asosida tushuniladi. Bunda qahramonning nima qilishi emas, nima uchun shunday qilishi kerakligini bilish muhimdir. Ushbu jarayonda asar qahramonlarining axloqiy sifatlari ustida ko'proq ishlash muhim.

4-sinfda "Qodir bilan Sobir" hikoyasidagi Qodir va uning xislatlarini ochishda tanlab o'qish asosida tarmoqlash usulidan foydalanilishi mumkin. O'qituvchi o'quvchilariga bergan savollariga javobni xattaxtada yoritib boradi. Masalan Qodir qanday bola?, Qodirning maqtanchoqligi tasvirlangan o'rinni topib o'qing, Qodirning qo'rroqligi ifodalangan o'rinni topib o'qing, Qodirning yolg'on gapini Sobir qanday to'g'rildi? Shu o'rinni topib o'qing, Qodirning zo'ravonligi ifodalangan o'rinni topib o'qing. O'qigan qismrlaringiz asosida Qodirning xususiyatlarini isbotlab bering kabi savollar asosida o'quvchilarning asarni idrok etish xususiyatlari kengaytiriladi. (qo'rroq, zo'ravon, maqtanchoq, yolg'onchi, tozalikka rioya qilmaydi, yonidagi bolalarni turtadi, papkasining changi bilan sinfga kiradi, darsga kechikib kelganda turli xil yolg'on baxonalarini topib ustozlarini aldaydi).

O'qish darslarida o'qilayotgan asarning ongli o'zlashtirilishini ta'minlashda o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini albatta hisobga olish zarur.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. K. Qosimova va boshq. Ona tili o'qitish metodikasi.
2. Q. Abdullayeva va boshq. Savod o'rgatish metodikasi.

BO'LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASASI TARBIYACHISINING KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHDA TA'LIMNI MODERNIZATSIYALASH MASALASI

*Бухоро давлат университети таянч
докторанти (PhD) Ганжиев Феруз Фурқатович
Телефон: +998(93)7040405
f.ganjiyev@mail.ru*

Rezume. Ushbu maqolada bo'lajak maktabgacha ta'lismuassasasi tarbiyachisining kasbiy kompetentligini shakllantirishda ta'limgaz modernizatsiyalashning mazmuni va ahamiyati haqida so'z yuritilgan.

Tayanch so'zlar: Kasbiy kompetentlik, oliy ta'lism, modernizatsiyalash, intellektual salohiyat, bilim, aql-idrok, innovatsiya, axborot texnologiyalari, bo'lajak tarbiyachi, ta'limgaz tizimining turli bosqichlari, zamonaviy o'qitish texnologiyalari.

Резюме. В данной статье рассматривается содержание и значение модернизации образования в формировании профессиональной компетентности воспитателя будущего дошкольного учреждения.

Ключевые слова: Профессиональная компетентность, высшее образование, модернизация, интеллектуальный потенциал, знания, интеллект, инновации, информационные технологии, будущий педагог, различные ступени системы образования, современные технологии обучения.

Abstract. This article discusses the content and importance of modernization of education in the formation of professional skills of the educator of the future preschool institution.

Key words: Professional competence, higher education, modernization, intellectual potential, knowledge, intelligence, innovation, information technology, future educator, various stages of the education system, modern teaching technologies.

Mamlakatimizda ta'limgaz sohasida amalga oshirilayotgan qator ijobjiy o'zgarishlarga hamohang tarzda ta'limgaz sifat va samaradorligini yanada oshirish zarur. Bunda yaratilgan shart-sharoitlar va imkoniyatlardan unumli foydalanish muhim hisoblanadi. Ta'limgaz-tarbiya sohasini isloh qilishning asosiy omillaridan biri ta'limgaz-tarbiya jarayonini ilm-fanning zamonaviy yutuqlariga tayangan holda tashkil etish, zamonaviy o'qitish texnologiyalaridan samarali foydalanishdir.

Maktabgacha ta'limgaz muassasasi tarbiyachisi faqat ma'lum bir sohada chegaralangan bilimlar egasi bo'lgan tor ixtisosli mutaxassis emas, balki chuqur intellektual qobiliyatga ega bo'lgan, keng dunyoqarashli, yuksak madaniyatli va ma'nnaviyatli shaxs ham bo'lishi talab qilinadi. Ular o'z bilimi va shaxsiy namuna asosida kasbiy xizmat burchini o'tayotganlarga tarbiya va ta'limgaz bera oladigan darajada tayyorgarlikka ega bo'lishi lozim. Shu bois bo'lajak tarbiyachilarining kasbiy kompetentligini shakllantirishga qo'yiladigan talablar kuchaymoqda.

Kasbiy kompetentlikni rivojlantirish o'qitish jarayonida samarali hisoblanib, buning mohiyati kasbiy faoliyatni yaxlit tizim sifatida ko'rish, unda tizimli faoliyat ko'rsata bilish, yangi muammo va masalalarni hal eta bilish tajribalarini shakllantirish uchun zamin yaratishga xizmat qiladigan kasbiy faoliyat elementlarini ta'limgaz jarayoniga kiritishdan iborat.

Modernizatsiyalashgan mazmun asosidagi professional ta'limgaz tizimida ta'limgazning yangi zamonaviy hamda an'anaviy shakllari uyg'unlashtirilgan holda mavjud bo'lib, ta'limgaz tarbiya faoliyatida kasbiy faoliyatning real vaziyatlarini modelllashtirish imkonini beradi, bunda ta'limgaz va tarbiya jarayonlari orasidagi uzilish barham topadi, ta'limgaz oluvchi ham o'quv faoliyatida, ham bo'lajak kasbiy faoliyatida o'zini namoyon qilish imkoniyatiga ega bo'ladi, zamonaviy mutaxassis modeliga mos keladigan kasbiy kompetentligi shakllanib boradi.

Demak, modernizatsiyalashgan ta'limgaz tizimining turli bosqichlarida shaxsni to'laqonli rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni ta'minlaydigan, bo'lajak kadrlarning kasbiy kompetentligini shakllantirish imkoniyatlarni yaratadigan oliy ta'limgaz mexanizmlarini ishlab chiqishga oliy ta'limgaz muassasalari ta'limgaz mazmunini tubdan yangilash orqaligina erishish mumkin.

Oliy ta'limgaz muassasasi bitiruvchisining o'z hayotida shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarga kirishi, jamiyatda o'z o'rnini egallashi, duch keladigan muammolarni hal etishi, eng muhimi, o'z sohasi, kasbi bo'yicha raqobatbardosh bo'lishini ta'minlashda, asosan, pedagog kadrlarning salohiyati hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shunday ekan, oliy ta'limgaz muassasasi o'qituvchisi o'zining bilim, ko'nikma va malakalarini amaliyotda, ya'ni ta'limgaz-tarbiya jarayonini

sifatli tashkil etishda samarali qo'llay olishi kasbiy kompetentlikning eng asosiy komponentidir.

Jumladan:

O'z ustida mustaqil ishslash, faoliyatini doimo tahlil qilib, unga nisbatan tanqidiy munosabatda bo'lish, shaxsiy malakasini muntazam oshirib borish: Kompyuter, axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish va ta'lim-tarbiya jarayonida qo'llay olish ko'nikmalariga ega bo'lish:

O'quv-tarbiya jarayonini sifatli tashkil etishda zamonaviy innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalari hamda metodlarni to'g'ri tanlash va qo'llay olish ko'nikmasiga ega bo'lish: Chuqur kasbiy bilimdonlikka ega bo'lish: O'zlashtirilgan ijtimoiy tajribalarni qayta ishslash, izlanuvchanlik va ijodkorlik faoliyatlarida namoyon bo'ladigan aniq ifodalangan kasbiy yo'naltirilganlik, bilimlarni egallash faolligi: Bo'lajak tarbiyachilarining o'z xizmat faoliyatlarida uchraydigan har qanday nostonart vaziyatlarda mustaqil ravishda qaror qabul qila olishga, shuningdek, barcha voqeja va hodisalarni, dalillarni tahlil qila olishga asos yaratadigan ilmiy tafakkurni rivojlantirish: Tanqidiy fikr yurita olish va ta'lim jarayonida yuzaga kelgan muammoli vaziyatlarni ijobiy hal eta olish: Millat va jahon madaniyatini egallash, ta'lim olish jarayonini anglash, o'zining pedagogik qobiliyatini takomillashtirish, o'z-o'zini rivojlantirish, tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirish kabi keng doirani o'z ichiga olgan mustaqil ta'limni tashkil etish: Ta'lim oluvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashni individuallashtirish orqali aqliy va amaliy faoliyatda o'zining individual uslublariga ega bo'lish imkonini beradigan, modernizatsiyalashgan mazmun asosidagi professional ta'limni tashkil etish. Oliy ta'lim muassasasida olgan bilimlari orqali bo'lajak tarbiyachining shaxsiy intellektual boyligi, ichki madaniyati, kasbiy tajribasi, kasbiy kompetentligi shakllantiriladi.

Demak, bo'lajak tarbiyachilarining kasbiy kompetentligini modernizatsiyalashgan mazmun asosidagi professional ta'lim jarayonida shakllantirish quyidagi ko'nikma va malakalarni rivojlantirish imkonini beradi:

Mustaqil ravishda, buyruqni kutmasdan birinchi kundanoq muvaffaqiyatli ish olib borishga tayyor bo'lish. Ижтимоий муносабатларда фаоллик кўрсатиш кўнинма, малакаларига эгалик, касбий фаолиятда субъектлар билан мулоқотга кириша олиш. O'z kasbiy faoliyati o'ta mas'uliyat va ahamiyat kasb etishini anglash. Kasbiy faoliyatida jamiyat manfaatlarini o'z shaxsiy manfaatlaridan ustuvor deb bilish, burch hissining rivojlanganligi. Kasbiy vazifalarini muvaffaqiyatli bajarish uchun kasbiy kompetentlikning yetarli darajada shakllanganligi. Kutilmagan vaziyatlarda o'zining dunyoqarashi, bilimi va tajribasiga tayangan holda to'g'ri qarorlar qabul qila olish. Yuksak kasbiy malaka va ma'naviy-axloqiy fazilatlarga, mantiqiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lib borish. Shaxsiy sifatlar, kasbiy prinsip va normalar rivojlanishi. Yangi muammolarni hal etishda faoliyatning oldindan ma'lum bo'lgan usullari va yo'llarini qayta ishslash va hokazo.

Shu nuqtayi nazardan, bo'lajak tarbiyachi murakkab topshiriqlarni bajarishda, davlat ta'lim standartlarini bajarish uchun zarur bo'lgan kўninkma, malaka foydalana bilishi, o'z kamchilik va xatolarini vaqtida sezishi, ta'lim muassasasida olingan bilimlarni ijodiy qo'llashga erishishi, har bir hodisa yoki voqeaga erkin tarzda e'tibor qaratishi, unga ham mantiqiy, ham ehtiros bilan yondasha bilishi, har bir hodisani o'rganish uchun bir-birini to'ldiruvchi bir necha modellarni qo'llay olish xususiyatlarini shakllantirib borishi lozim.

Bo'lajak tarbiyachilarining muhim ma'naviy fazilatlari tarkibiga odatiy va nostonart vaziyatlarda ham muvaffaqiyatli va xatosiz faoliyatni amalga oshirish qobiliyatni hamda kasbiy faoliyatning mustahkamligini ta'riflaydigan kasbiy kompetentlikni ham kiritish lozim. Bu fazilatning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, u vaziyatning kutilmagan sharoitida umuminsoniy, ma'naviy va kasbiy madaniyatni o'zlashtirishning yuqori darajasi bilan o'zaro bog'liq bo'lgan holda xizmat-mansab vazifalarini muvaffaqiyatli bajarishga asos bo'ladi.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1) Робертс Р.Д., Мэттьюс Дж., Зайднер М., Люсин Д.В. Эмоциональный интеллект: проблемы теории, измерения и применения на практике// Журнал высшей Школы экономики. – М.: 2004. № 4. (1). – С. 3-24.

2) Баратов Ш.Р. Социально-психологические основы создания психологической службы в Узбекистане: Автореф. дис. ... докт. психол. наук. – Ташкент. 1998. – 37 с.

3) Куницина В.Н., Казаринова Н.В., Погольша В.М. Межличностное общение/ Учебник для ВУЗов. – СПб.: «Питер», 2002 – 322 с

4) Савенков А.И. Эмоциональный и социальный интеллект как предик-торы жизненного успеха// Вестник практической психологии образования. – М.: 2006. – №1(6). – С. 30-39

CHIZMACHILIK DARSLARIDA LOYIHALASH VA MODELLASHTIRISH

*Akbarova Husnida Abdug'ani qizi
Andijon viloyati Qo'rg'ontep tumani
43-umumiy o'rta ta'lif maktabi
Tasviriy san'at va chizmachilik fani o'qituvchisi
Tel: 914892710*

Annotatsiya: Ushbu maqlada chizmachilik darslarida loyihalash va modellashtirish usullarini o'quvchilarga o'rnatish haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Zamonaviy texnologiyalar, loyihalash, modellashtirish, individual (yakka tartibda) va tipaviy (ommaviy tartibda) loyihalash, Fizik model, matematik model, elektr model, kibernetik model.

Jamiyatricojlanishi bilan ta'lif bazasi va shu bilan birgalikda o'quvchilar ham "murakkablashib" boradi. O'quvchi ko'proq axborotlarga egaligi sababli unga ta'sir o'tkazish "qiyin" bo'lib, uni biror narsa bilan hayron qoldirish ham tobora og'ir bo'la boradi. Masalan, hozirgi kunda uyida televizor bo'limgan oila qolmagan hisobi, hamma bolalar videotamoshalarning ko'plab turlarini ko'rishgan. O'qituvchilar esa ularni an'anaviy sinf doskasi va bo'r yordamida nima uchun diqqatini jalb qila olmayotganlariga hayron bo'ladilar.

Fan-texnikaning rivojlanishi, zamonaviy axborot manbalari va turlarining tezlik bilan ortib borishi endilikda maktab darslarini ham shu kunning talablariga mos tashkil qilish vazifasini qo'ymoqda. Bunda o'qituvchi oldida darslarni loyihalashning yangi usullarini topishni, yangi axborot manbalari va ko'rgazmali vositalardan foydalanishni, umuman ta'lif jarayonini faollashtirishni talab qiladi.

Ta'lifni faollashtirish deganda qo'llanilmagan pedagogik zaxiralarni qidirish va amaliyotga kiritish nazarda tutiladi. Zamonaviy sharoitlarda o'quvchilarni o'qitish va tarbiyalashga qo'yilayotgan talablarning ortib borishi, maktab ta'lif tizimidagi islohotlar ta'lif jarayonini faollashtirishni talab qilmoqda.

Chizmachilik o'qitishda dars jarayonini faollashtirish va uning samaradorligini oshirish yo'llari sifatida quyidagilarni ko'rsatishimiz mumkin:

- Darsning oqilona tashkil qilinishi;
- Turli ko'rgazmali vositalaming qo'llanilishi;
- Muammoli, dasturlashtirilgan, turli xil topshiriqlar, qiziqarli va tarixiy elementlar, sinfdan tashqari ishlarni qo'llash;
- Grafik faoliyat vositalari yordamida o'quvchilarning bilim olishga qiziqishlarini rivojlantirish va b.

O'quvchilarda grafik madaniyatni tarbiyalash doimiy ravishda amalga oshirilib borishi kerak. Birinchi darsdanoq o'quvchilarni chizma va undagi yozuvlarni toza bajarishning ahamiyati kattaligi haqida ogohlantirish zarur. O'qituvchi sinf doskasida chizma bajarish jarayonini o'quvchilarga ko'rsatib berishi kerak. O'qituvchining chizmani nimadan boshlashi, chiziqlarni qaysi tartibda va qanday ketma-ketlikda o'tkazishini, chizmachilik asboblaridan qachon va qanday foydalanishini kuzatib o'quvchilar chizma san'ati haqida muhim ma'lumotlarni oladilar. Chizmachilik darslarida loyihalash va modellashtirishning usul va uslublarini orgatish muhim sanaladi. Sababi, loyihalash va modellashtirish hayotning har bir jahansi uchun muhim bo'lib, umumiy o'rta ta'lif maktablarida o'qitish maqsadga muvofiq bo'lar edi

Loyihalash — mo'ljalangan ob'yektlar (apparat va asboblar, bino va inshootlar, yo'l va ko'priklar, mashina va jihozlar, samolyot va kosmik kemalar, radiopriyomnik va televizorlar, telefon va kompyuterlar, kiyim-bosh va poyabzallar, mebellar hamda boshqa turli-tuman mahsulotlarning yangi xillari va namunalari)ni qurish va yaratish uchun ularning loyihalarini tuzish va chizish jarayoni. Fan va texnikaning barcha sohalarida qo'llaniladi. Iqtisodiy va texnikaviy hisob-kitob, smeta tuzish, chizmachilik va chizmalarni ko'paytirish amallarini o'z ichiga oladi, chizmalar asosida ko'pincha ob'yekt (bino, mashina va boshqalar)ning maketi tayyorlanadi. Biror bir ob'yektni individual (yakka tartibda) va tipaviy (ommaviy tartibda) loyihalash mumkin. Loyihani maxsus tashkilotlar, firmalar yoki guruhi amalga oshiradi. Bular sohalar bo'yicha yoki ixtisoslashtirilgan tarzda ish yuritadi. Biror ob'yektni loyihada standartlashtirilgan detallar, agregatlar, uzellar va

me'yoriy hujjatlardan keng foydalaniadi.

Modellash — fizik hodisa va jarayonlarni model yordamida tadqiq qilish; ob'yeqtalar (jonli va jonsiz tizimlar, muhandislik konstruksiyalari, fizik, kimyoiy, biologik, ijtimoiy jarayonlar hamda loyihalanadigan ob'yeqtalar)ning modellarini yasash. Fizik, matematik, elektr, kibernetik va boshqa xillarga bo'linadi. Fizik modelda tadqiqot tekshirilayotgan jarayonning fizik tabiati va geometrik tuzilishi asl nusxadagidek, ammo undan miqdor (o'lchami, tezligi) jihatidan farq qiladigan modelda olib boriladi. Fizik model gidrotexnika inshootlari, samolyot, kema va boshqalarini tekshirishda qo'llaniladi. Matematik modelda berilgan fizik jarayonlarning matematik ifodalari modellanadi. Elektr model ham keng tarqalgan. Bunda aktiv, induktiv va sig'im qarshiliklardan foydalaniladi. Tirik organ izmlardagi boshqarish jarayonlarini o'rghanish uchun kibernetik modellar yaratilgan. Modelning yana bir turi analog modeldir. U fizik tabiati har xil bo'lgan, lekin bir xil matematik (algebrik, differensial va boshqalar) tenglamalar bilan ifodalanadigan hodisalarning analogiyasi (o'xshashligi)ga asoslanadi. Model har doim boshqa ilmiy va maxsus usullar bilan birga qo'llanadi. Avvalo, Model eksperiment bilan chambarchas bog'liq. Biror hodisani uning modelida o'rghanishni eksperimentning alohida xili deb qarash mumkin.

Xulosa o'rnida aytish joizki loyihalash hamda modellashtirishdan hayotning har bir rivojlangan zamонавиy sohalarida ishlatalishimiz lozim. Modellashtirish va loyihalash esa umumta'lim maktablarining aynan, chizmachilik darslarida ishlatalishi esa, ushbu fanlarning mакtab ta'lim tizimi hamda inson hayoti davomida turgan muhim o'mini belgilab beradi desak xato bo'lmaydi. Abatta bu katta hayotga qo'yiladigan lk qadamlardan biridir.

Foydalaniyan adabiyotlar:

1. E.I.Ro'ziyev, A.O.Ashrboyev. Muhandislik grafikasini o'qitish metodikasi. — T.: «Fan va texnologiya», 2010, 248 bet.
2. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Loyihalash>
3. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Modellash>

O'QITUVCHINING INNOVATSION FAOLIYATI

*Ikramova Saodat Djurakabilovna
Qashqadaryo viloyati Nishon tumani
18-son maktab kimyo fani o'qituvchisi
Ikramova Hilola Alisher qizi
Qashqadaryo viloyati Nishon tumani
2-son maktab informatika fani o'qituvchisi
Tel: +998973174554*

Annotatsiya: Mazkur maqolada innovatsiya jarayonlariga ta'rif berilgan, shuningdek o'qituvchining innovatsion faoliyati o'rganilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik texnologiya, innovatsion faoliyat, innovatsiya, kreativlik, refleksiya, o'qituvchi.

Innovatsiya (inglizcha innovation) - yangilik kiritish, yangilikdir. A.I. Prigojin **innovatsiya** deganda *muayyan ijtimoiy birlikka - tashkilot, aholi, jamiyat, guruhga yangi, nisbatan turg'un unsurlarni kiritib boruvchi, maqsadga muvofiq o'zgarishlarni tushunadi. Bu innovator faoliyatidir.*

Tadqiqotchilar innovatsion jarayonlar tarkibiy qismlarini o'rganishning ikki yondashuvini ajratadilar: *yangilikning individual mikrosathi va alohida-alohida kiritilgan yangiliklarni o'zaro ta'siri mikrosathi. Birinchi yondashuvda* hayotga joriy etilgan qandaydir yangi g'oya yoritiladi. **Ikkinci yondashuvda** alohida-alohida kiritilgan yangiliklarning o'zaro ta'siri, ularning birligi, raqobati va oqibat natijada birining o'mnini ikkinchisi egallashdir. Olimlar innovatsion jarayon mikrotuzilmasini tahlil qilishda hayotning davriyligi kontseptsiyasini farqlaydilar.

Bu kontseptsiya yangilik kiritishga nisbatan o'lchanadigan jarayon ekanligidan kelib chiqadi.

Pedagogikaga oid adabiyotlarda innovatsiya jarayoni sxemasi beriladi. U quyidagi bosqichlarni qamrab oladi:

1. *Yangi g'oya tug'ilishi yoki yangilik kontseptsiyasini paydo qilish bosqichi, u kashfiyat bosqichi deb ham yuritiladi.*
2. *Ixtiro qilish, ya'ni yangilik yaratish bosqichi.*
3. *Yaratilgan yangilikni amalda qo'llay bilish bosqichi.*
4. *Yangilikni yoyish, uni keng tadbiq etish bosqichi.*
5. *Muayyan sohada yangilikning hukmronlik qilish bosqichi. Bu bosqichda yangilik o'zining yangiligini yo'qotadi, uning samara beradigan muqobili paydo bo'ladi.*

O'qituvchining innovatsion faoliyatiga yaratuvchilik jarayoni va ijodiy faoliyat natijasi sifatida qaraladi. Innovatsion faoliyat tuzilmasi tahlilida akmeologik yondashuv o'qituvchining kasbiy mahorati cho'qqilariga erishuvinda uning shaxsi rivojlanish qonuniyatlarini ochish imkonini beraadi. O'qituvchi innovatsion faoliyatining eng muhim tavsifi kreativlikdir. **Kreativlik** termini Angliya-Amerika psixologiyasida 60-yillarda paydo bo'ldi. U individning yangi tushuncha yaratishi va yangi ko'nikmalar hosil qilish qobiliyati, xislatini bildiradi.

J.Gilford kreativlikni tavsiflaydigan qator individual qobiliyatlarni ko'rsatadi: *fikrining ravonligi; fikrni maqsadga muvofiq yo'llay olishi; o'ziga xoslik (originallik); qiziquvchanlik; farazlar yaratish qobiliyati; xayol qila olish, fantastlik (fantaziya).*

O'qituvchining innovatsiya faoliyati tuzilmasidagi eng muhim komponent bu refleksiyadir. **Refleksiya** o'qituvchining o'z ongi va faoliyatini belgilash va tahlil qila olish deb qaraladi. Pedagogikaga oid adabiyotlarda reflektiv jarayonlarni izohlashning ikki an'anasi mavjudligi aytildi: *ob'ektlar mohiyatini izohlashga va ularni konstruktivlashga olib keladigan ongning reflektiv tahlili; shaxslararo muloqot ma'nosini tushunish refleksiysi.*

Bu bilan bog'liq ravishda pedagog olimlar quyidagi reflektiv jarayonlarni farqlaydilar: *o'z-o'zini va boshqalarni tushunish; o'z-o'ziga va boshqalarga baho berish; o'z-o'zini va boshqalarni izohli tahlil qilish.*

Innovatsionlik pedagogik jarayonni ifodalab, nafaqat uning didaktik qurilmasiga, balki o'qituvchining ijtimoiy mohiyatli natijalari va ruhiy qiyofasiga ham taalluqlidir. **Innovatsionlik** ochiqlikni, boshqalar fikrining tan olinishini bildiradi. O'qituvchining innovatsion faoliyati turli xildagi qarashlarning to'qnashuvi va o'zaro boyitilishi dinamikasida amalga oshishini ko'zda tutadi.

O'qituvchining innovatsion faoliyatini samarali amalga oshirish bir qator shart-sharoitlarga

bog'liq. Unga o'qituvchining tayinli muloqoti aks fikrlarga nisbatan beg'araz munosabat, turli holatlarda ratsional vaziyatning tan olinishini uqtirishga tayyorligi kiradi. Buning natijasida o'qituvchi o'z bilim va ilmiy faoliyatini ta'minlaydigan keng qamrovli mavzu (motiv)ga ega bo'ladi. O'qituvchi faoliyatida o'z-o'zini faollashtirish, o'z ijodkorligi, o'z-o'zini bilishi va yaratuvchiligi mavzu (motiv)lar muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa o'qituvchi shaxsining kreativligini shakllantirish imkoniyatini beradi.

Yangilik kiritishning muhim sharti *muloqotning yangi vaziyatini tug'dirishdir*. O'qituvchining innovatsion faoliyati tahlili yangilik kiritishning samaradorligini belgilovchi muayyan me'yordan foydalanishni talab qiladi. Bunday me'yorlarga - yangilik, maqbullik, yuqori natijalilik, ommaviy tajribalarda innovatsiyani ijodiy qo'llash imkoniyatlari kiradi.

Pedagog olimlar yangilikning qo'llanish mashhurligi darajasi va sohasiga ko'ra farqlanadigan mutlaq, chegaralangan mutlaq, shartli, sub'ektiv darajalarini farqlaydilar. **Maqbullik me'ori** o'qituvchi va o'quvchining natijaga erishish uchun sarflangan kuch va vositalarini bildiradi. **Natijalilik** o'qituvchi faoliyatidagi muayyan muhim ijobiy natijalarni bildiradi. **Pedagogik yangilik** o'z mohiyatiga ko'ra ommaviy tajribalar mulki bo'lib qolishi lozim. Pedagogika yangilikni das-tlab ayrim o'qituvchilarning faoliyatiga olib kiriladi. Keyingi bosqichda - sinalgandan va ob'ektiv baho olgandan so'ng pedagogik yangilik ommaviy tatbiq etishga tavsiya etiladi. Innovatsion faoliyatda eng muhim masalalardan biri-o'qituvchi shaxsidir. O'qituvchi-novator sermahsul ijodiy shaxs bo'lishi, kreativlikni, keng qamrovli qiziqish va mashg'ullikni, ichki dunyosi boy, pedagogik yangiliklarga o'ch bo'lishi lozim.

Foydalaniman adabiyotlar

1. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. O'quv uslubiy majmua.
2. Yo'ldoshev J. Yangi pedagogik texnologiya.
3. www.ziyonet.uz

BOSHLANG`ICH SINF O`QISH FANIDAN TAYANCH KOMPETENSIYALARНИ SHAKLLANTIRISHDA INTERFAOL METODLAR VA AKT FOYDALANISH.

*Ismoilova Ulbusin Abduraimovna
Sirdaryo viloyati Boyovut tumani
15-umumta'lim maktabi boshlang`ich sinf o`qituvchisi
+99897 245 1768*

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang`ich sinf o`qish fanidan tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda interfaol metodlar va AKT: multimedia, taqdimot, videofilm, internetdan foydalanish imkoniyatlari ko`rsatib o`tilgan.

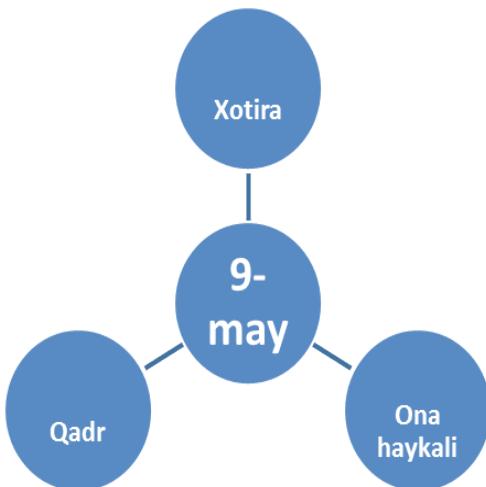
Kalit so`zlar: o`qish, tayanch kompetensiya, interfaol, AKT.

O`zbekiston Respublikasida ta`limning uzuksizligi, uzviyliги, o`quvchi shaxsi va qiziqishlari ustuvorligidan kelib chiqib, ularning yosh xususiyatlariga mos ravishda tayanch kompetensiylar shakllantiriladi. Boshlang`ich sinf o`qish fanidan 5 ta tayanch kompetensiya shakllantirish nazarda tutilgan.

Axborotlar bilan ishslash kompetentsiyasini rivojlantirishda dars jarayonida dars taqdimotlari, slaydlar, multimedialardan unumli foydalangan holda amalga oshiramiz..

Masalan: 3-sinf “O`qish” fanidan “So`nggi axborot” mavzusi asosida quyidagicha kompetensiyanı belgilashimiz mumkin:

“So`nggi axborot” mavzusi asosida multimedieda ko`rgan va eshitgan axborotlar haqida fikr bildira oladi. O`zini o`zi rivojlantirish kompetentsiyasini shakllantirishda o`z ustida ishslash jarayonida interfaol metodlardan unumli foydalanish maqsadga muofiq. 1-sinf o`qish fanidan “Xotira va qadr” mavzusi asosida “9-may” yoki “xotira” so`zlarini klaster usulida tarmoqlash vazifasi berish asosida mustaqil ishslashga yo`naltiramiz:

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetentsiyasini rivojlantirishda burch va huquqlar yo`nalishidagi o`xhash va farqlarni bilishi asosida shakllantiriladi, buni amalga oshirishda 3-sinf o`qish fanidan “Bosh kitob” mavzusi asosida “T” chizma” metodi asosida tashkil etishimiz mumkin.

O'zbekiston fuqarolarining huquq va erkinliklari	O'zbekiston fuqarolarining burchlari
Mehnat qilish, erkin kasb tanlash	Konstitutsiya va qonunlarga rioya qilish
Dam olish	Boshqa kishilarni hurmat qilish
Fikrlash, so'z va e'tiqod erkinligi	Tarixiy, ma'naviy va madaniy meroslarni asrash
Bepul ta'lif olish	Atrof-muhitga ehtiyojkorona munosabatda bo'lish
Malakali tibbiy xizmatdan foydanish	Ona-Vatanni himoya qilish, harbiy xizmatni o'tash

Milliy va umummadaniy kompetentsiyani rivojlantirishda videofilmlar, audiomatnlar orqali multimedia namoyishlarini taqdim etish orqali amalga oshirish imkonи mavjud. Yanada to'laroq tushuncha hosil qilish uchun interfaol metodlardan keng foydalanishimiz darkor. Bunga misol qilib "Tushunchalar tahlili" metodini qo'llash yo`nalishini ko`rsatib o'tamiz.

"Istiqlol kemasi" mavzusi asosida lug`at ishi asosida o'tkazamiz:

Tushunchalar	Mazmuni
Ko'not	Osmoн
Istiqlol	Mustaqillik
Radioaktiv nur	kata tezlikdagi va issiqlikdagi nur
Radiatsiya	Nurlanish

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo`lish hamda foydalanish kompetentsiyasini shakllantirishda ham dars taqdimotlari, multimedia, kino va videofilmlardan unumli foydalanish mumkin. Shu bilan bir qatorda interfaol metodlardan ham samarali foydalanib kelaman. Masaaln 4-sinf o`qish fanida "Qodir bobo orzusi" mavzusi asosida aqliy hujum metodi asosida vatanimizda ishlab chiqiladigan mashinalar nomini aytning topshirig'i asosida shakllantirishimiz mumkin: Neksiya, Malibu, Lasetti, Damas, Kaptiva.....

Xulosa shuki:

- boshlang`ich sinf o`qish darslarida tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda avvalo bolada mavzudan kelib chiqqan holda qaysi tayanch kompetensiya elementlarini to`g`ri shakllantira olishini belgilay bilishi;
- tayanch kompetensiyani shakllantirishda zamonaviy axborot vositalarini qo'llay olishi;
- tayanch kompetensiyalarni qo'llashda interfaol metodlardan o`rinli foydalanish mahoratiga ega bo`lishi lozim.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi 187-son "Umumiy o`rta ta'lif va o`rta maxsus, kasb-hunar ta'liming davlat ta'lif standartlarini tasdiqlash to`g'risida" gi 187-qarori.

2. G'afforova T va b. 1-sinf o`qish darsligi T-2019.

3.Umarova M va b. 3-sinf o`qish darsligi 2019.

4.Matchon S va b . 4-sinf o`qish darsligi T-2017.

МУЛЬТИМЕДИАЛИ ЭЛЕКТРОН ЎҚУВ МАЖМУАЛАРНИ ЯРАТИШГА ҚЎЙИЛГАН ТАЛАБЛАР

Ж.А.Элмуродов,
ЎзПФИТИ таянч докторанти

Аннотация. Мақолада Мультимедиали электрон ўқув мажмуаларга қўйилган лойиҳалашда қўйидаги асосий психологик-педагогик талаблар, МЭЎМни ташкил этувчи-лари, Интернет тармоғига мўлжалланган МЭЎМлар яратиш алгоритмлари ёритилган.

Калит сўзлар: Мультимедиа, мультимедиа иловалари, видео, тақдимотлар, алгоритм, Интернет, блок-схемас.

Мамлакатимизда умумтаълим мактабларининг ўқув-тарбия жараёнини самарали ташкил этиш мақсадида замонавий электрон ўқув мажмуаларни яратиш ҳамда ўқитишнинг муқобил ёндашувларни ўрганишга ва илмий асослашга йўналтирилган амалий характердаги илмий изланишларни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Мультимедиали электрон ўқув мажмуя (МЭЎМ)ларни яратишида, унга қўйиладиган педагогик-психологик талаблар, зарурий дастурлар, уларнинг вазифалари, таълим тизимидағи ўрни ва аҳамияти, қолаверса методик таълиминоти асосларини ишлаб чиқиши лозим бўлиб, уларни бир нечта гурухга ажратиш мумкин: техник, технологик, дидактика, психологик, мазмунни ва тузилиши, иқтисодий ва бошқалар.

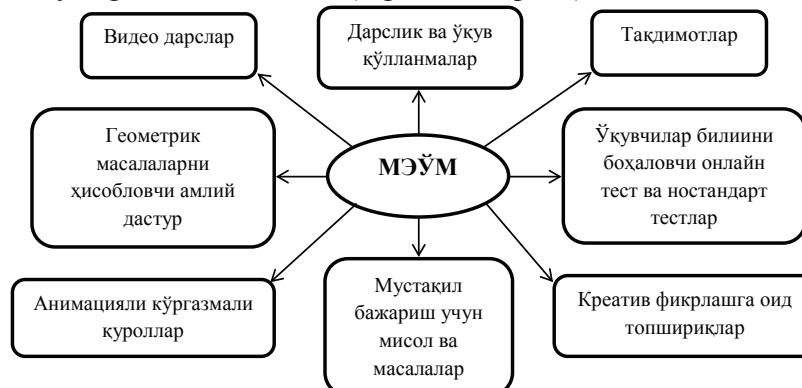
МЭЎМни лойиҳалашда қўйидаги асосий психологик-педагогик талаблар инобатга олинишини тавсия этган:

- педагогика, психологик, кибернетика, тизимли дизайн назариясининг асосий тамоилларига амал қилган ҳолда ўқув фаолиятининг мазмунини шакллантиришни таъминлаш;
- таълим олувчига таълим-тарбия беришнинг мақсадлари ҳамда мақсадга эришиш учун ахборотлар билан таъминлаш;
- мотивлаштириш компььютернинг ўзигагина бўлган қизиқиш ҳисобига бўлмаслиги керак;
- фанга оид ўқув топшириқларининг қийинлик даражасига ҳамда ўқувчиларнинг психофизиологик имкониятларига мос келиши лозим.

Бизнинг фикримизча МЭЎМларнинг яратишида қўйидаги талабларга амал қилиш лозим:

- экрандаги маълумотлар аниқ тузилган бўлиши;
- визуал маълумотлар вақти-вақти билан аудио маълумотларга ўзгариши;
- вақти-вақти билан рангларнинг ёрқинлиги ўзгариши;
- визуал тарзда тайёрланган ўқув-маълумотларнинг мазмуни жуда оддий ёки ўта мураккаб бўлмаслиги.

МЭЎМнинг таркибида онлайн теслар билан бирга ҳар бир мавзуга оид видео дарслар, дарслик ва ўқув кўлланмалар, тақдимотлар, мустақил бажариш учун мисол ва масалалар тўплами (дарслик мазмунидаги ва креатив фикрлашга оид), анимацияли кўргазмали қуроллар ва баъзи бир геометрик масалаларни ҳисобловчи амалий дастурлар бўлиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади (1-расмга қаранг).

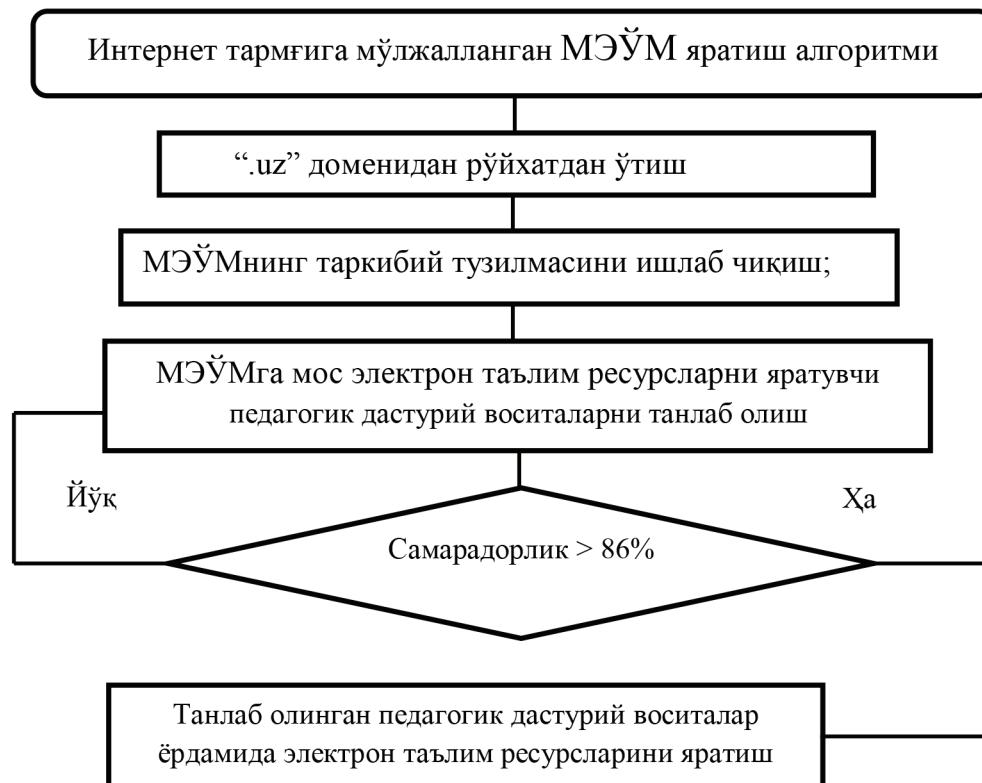

1-расм. МЭЎМни ташкил этувчилари.

Бизнинг тадқиқотимиз умумтаълим мактабларининг 7-синф геометрия курсидан Интернет тармоғига мўлжалланган МЭЎМларни яратиши ва уларни мамлакатимиз таълим тизимида кенг кўламда тадбиқ этишдан иборат. Шу боис, 7-синф геометрия курсидан Интернет тармоғига мўлжалланган МЭЎМларни яратишда юқорида келтирилган талабларга амал қилган ҳолда унинг яратиш алгоритмини қуидагича амалга оширилишини тавсия этамиз:

- доменидан рўйхатдан ўтиш (имкон қадар “.uz” доменида ўтиш мақсадга мувофик ҳисобланади);
 - МЭЎМ таркибий тузилмасини ишлаб чиқиш;
 - МЭЎМларни яратувчи педагогик дастурий воситаларни танлаб олиш;
 - танлаб олинган педагогик дастурий воситалар ёрдамида МЭЎМ яратиш.
- Ушбу алгоритмнинг блок-схемаси қуидагича (2-расмга қаранг):

2-расм. Интернет тармоғига мўлжалланган МЭЎМлар яратиш алгоритми.

Хуроса қилиб айтганда, умумтаълим мактабларининг таълим ва тарбия жараёнига Интернет тармоғига мўлжалланган МЭЎМларни тадбиқ этиш бугунги таълим жараёни учун зарурий педагогик восита ҳисобланади. Шунинг учун ундан фойдаланишга оид ўқув мақсадлари, талаблари, вазифалари, мазмуни ва ташкилий шаклларига қатъий амал қилган ҳолда яратиш лозим.

YOSH TADQIQOTCHILARNI TAYYORLASH

*Jabborova Barno Mamadiyar qizi, bakalavr,
Jizzax viloyati, Do'stlik tumani 9- umumiy o'rta ta'lim maktab amaliyotchi psixolog,
Tagayeva Dilnoza Mamadiyarovna, Guliston davlat universiteti o'qituvchisi.
+998975697757.*

Annotatsiya: ushbu tezis dars jarayonini innovatsion yondoshuv asosida tashkil etib, o'quvchilarni "Olimlar, tadqiqotchilar" sifatida hodisa va jarayonlarni "kashf etishiga" o'rgatishimiz kerakligi to'g'risida.

Kalit so'zlar: tadqiqotchi, tadqiqotga boshlovchi, reproduktiv savol, innovatsiya.

Barchaga ma'lumki ta'limga kiritilgan sarmoya eng yaxshi sarmoya hisoblanadi. Bugun inson kapitali va unga kiritilayotgan, tikilgan pul miqdori kelgusida davlatning erishishi mumkin bo'lган natijalarini ko'rsatib beradi. Bu jarayonni ta'limga ulkan sarmoya kiritib, yuksak natijalarga erishayotgan davlatlardan biri-Singapur misolida ham ko'rshimiz mumkin.

PIRLS (Ifodali o'qish bo'yicha yutuqlarni o'rganuvchi xalqaro tadqiqot markazi) xodimlari o'tkazgan tadqiqotga ko'ra, Singapur aholisi savodxonlik borasida dunyoda 1-o'rinda turadi. Singapurlik maktab o'quvchilari 1995-yildan buyon, ayniqsa, matematika va tabiiy fanlar (TIMSS) bo'yicha o'tkaziladigan nufuzli xalqaro tanlovlarda eng yaxshi natijani ko'rsatmoqda.

Shu o'rinda savol tug'iladi: "O'zbekistonda ta'lim tizimida innovatsion islohatlar va uni muvaffaqiyatli tashkil etishda nimalarga e'tibor qaratish lozim?". Buning uchun biz pedagoglar dars jarayonini tashkil etishda, innovatsion yondashuv asosida, noan'anaviy usullarni qo'llashimiz lozim. Bugun biz o'quvchilarni nafaqat o'rta maktabdan keyingi ta'lim uchun, balki mustaqil hayot uchun ham tayyorlashimiz kerak. Bunda farzandlarimiz maktabda egallagan bilimlarini hayotiy muammoli vaziyatlarda qo'llay olishsin. Buning uchun eng avvalo fanlarni o'qitishda mavzularni shinchaki axborot sifatida o'quvchilar e'tiboriga taqdim etmasdan, ularni "olimlar, tadqiqotchilar" sifatida hodisa va jarayonlarni "kashf etishga o'rgatishimiz kerak". Agar Singapur o'quv dasturi bilan tanishadigan bo'lsak, bu o'quv dasturida o'quvchilar-tadqiqotchi, o'qituvchi esa-tadqiqotga boshlovchi vazifasini bajarishi belgilangan. Aynan shu sababli ham xalqaro tadqiqotlar reytingida Singapur yuqori pog'onalarini egallab kelmoqda.

Dars jarayonida ilmiy tadqiqot metodlarni to'g'ri qo'llay olish qo'llash sifatli natijalarini beradi. Masalan kuzatish metodi – o'quvchi egallagan nazariy ma'lumotlarni, deylik gulning tuzilishi mavzusini maktab hovlisida, tomorqasida o'sayotgan o'simliklar gullah jarayonini kuzatish orqali shakillantiriladi. Navbatdagi savollar qo'yish metodi esa o'quvchilar kundalik turmush tarzida bo'layotgan jarayonlarga nima uchun?, qanday qilib?, kabi savollarni bera olishi va shu savollar asosida javoblarini qidirishi mumkin bo'ladi. Shuningdek savollar berilayotganda reproduktiv (Reproduksiya lotincha "re"-qaytadan, "produco"-hosil qilish) tipdagи savollarni bermaslik lozim. Masalan: "hujayra yadrosini kim kashf qilgan?" yoki "hujayra nima?". Bu savollarni doimiy tarzda berish o'quvchidan darslikda berilgan tayyor ma'lumotni qaytarib olish hisoblanib, o'quvchi savollarga javob berishda hech qanday mulohaza yuritmadi. Bizning maqsadimiz esa mulohazali, teran fikrli, yosh taqdriqotchilarni tayyorlashdan iborat.

Tajriba o'tqazish metodi yordamida tabbiy fanlar bo'yicha savodxonlik kompetensiyasi bo'lган ilmiy tadqiqotlarni loyihalash ko'nikmasini shakillantirishimiz mumkin. Dastlab tajriba namuna tariqasida o'qituvchi tomonidan o'tqaziladi, so'ngra o'quvchilar o'zları mustaqil ilmiy tadqiqotlarni (laboratoriya mashg'ulotlarini) loyihalashlari va ishni tashkil etishlari mumkin bo'ladi. Agar biz ta'lim oluvechilarga yosh tadqiqotchilar, olimlar sifatida qaraydigan bo'lsak, to'g'ri yo'nalishi ta'limni tashkil eta olsak, farzandlarimiz hayotiy muammoli vaziyatlarda egal-lagan nazariy bilimlarini qo'llay oladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.A. Ismailov, G.Tog'ayeva, S.Akbarova, D.Asqarova "Xalqaro tadqiqotlarda o'quvchilarning tabiiy fanlar bo'yicha savodxonligini baholash" metodik qo'llanma. T.: "Sharq", 2019-yil.

2. А.Б.Раджиев, А.А.Исмаилов, Ж.Р.Нарзиев, Х.П.Аҳмедов, Г.О.Тоғаева. Ўқувчи-лар саводхонлигини баҳолаш бўйича халқaro тадқиқотлар дастури, қўлланма, Тошкент, 2019 йил.

TA'LIM JARAYONIDA MODULLI TA'LIM TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH USULLARI

*Jumaniyozova Yulduz Yo'ldoshevna
Bo'g'ot tumani 42-sون mактаб о'qитувчisi
Telefon: +998 (99) 507 21 76
yulduz.yulduz 11@inbox.uz*
*Yunusova Nazokat Yunusjonovna
Urganch tumani 27-sон mактаб о'qитувчisi
Telefon: +998 (99) 361 50 88
nazokat.yunusjonovna@inbox.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada modulli ta'lism texnologiyasining o'ziga xos xususiyatlari hamda ta'lism-tarbiya jarayonida modulli ta'lism texnologiyasidan foydalanish usullari bo'yicha ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Modul, blok, mantiqiy tugallangan qism, modul dasturi, o'quvchilarining o'quv faoliyati, o'quv faoliyati elementlari, modul dasturlarining turlari, modul dasturini yakunlash.

Modulli ta'lism texnologiyasi modullarga asoslanadi. Modul lotincha so'zdan olingan bo'lib, qism (blok) degan ma'noni bildiradi. Ta'lism-tarbiya jarayonida modulli ta'lism texnologiyalaridan foydalanishda mashg'ulotda foydalaniladigan mavzu mantiqiy tugallangan fikrli qismlar, ya'ni modullarga ajratiladi va har bir qismni o'quvchilar mustaqil o'zlashtirishlari uchun o'quv topshiriqlari tuziladi. Shu o'quv topshiriqlari asosida, har bir modul yakunida savol-javob o'tkaziladi va xulosa chiqariladi.

Mazkur mashg'ulotlarda o'quvchilarining bilish faoliyati modullarni ketma-ket o'zlashtirishlari nazarda tutgan holda tashkil etiladi. Har bir modulni o'zlashtirish jarayoni o'quvchilarining yaxlit bilish faoliyatining elementi sanaladi, ya'ni bir mashg'ulotda yaxlit tashkil etilishi ko'zda tutilgan o'quvchilarining o'quv faoliyati mavzu ajratilgan modullarga muvofiq holda o'quv faoliyati elementlaridan tashkil topadi. Agar mashg'ulotda o'rganiladigan mavzu mazmuni 4 ta moduldan iborat bo'lsa, o'quvchilarining o'quv-bilish faoliyati mos holda 4 ta o'quv faoliyati elementidan tashkil topadi. Shuni qayd etish kerakki, mashg'ulot yakunida o'quvchilarining o'z faoliyatlarini tahlil qilishi va o'z-o'zini baholashini amalga oshirish maqsadida modul dasturini yakunlash bosqichi bo'ladi. Shu sababli fikr yuritilayotgan ushbu mashg'ulotda foydalaniladigan modul dasturida 5 ta o'quv faoliyati elementi bo'ladi. O'qituvchi shu asosda modul dasturini tuzadi.

Ta'lism muassasalarining asosiy vazifalaridan biri, o'quvchilarga insoniyat tarixi davomida yaratilgan bilimlarni yetkazish, fanlar asoslari bo'yicha muntazam bilim olishlari uchun tegishli sharoit yaratish, zarur axborotlarni tanlash va mustaqil o'qishni o'rgatish orqali bilim olishga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish va qiziqishlarini orttirishdan iborat.

Ushbu vazifalarni an'anaviy ta'lism texnologiyasidan foydalanilgan holda hal etib bo'lmaydi, shu sababli ta'lism-tarbiya jarayoniga modulli ta'lism texnologiyasini qo'llash zarurati vujudga keldi.

Modulli ta'lismning asosiy mohiyati, o'quvchilar modul dasturlari yordamida mustaqil ishlashiga asoslangan o'quv-bilish faoliyati orqali belgilangan maqsadga erishadilar.

Modul dasturlari mavzuning ta'limiylar, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadidan kelib chiqadigan modul dasturining didaktik maqsadi, o'quvchilarining mashg'ulot davomida bajaradigan o'quv topshiriqlari, topshiriqlarni bajarish bo'yicha berilgan ko'rsatmalar, modul dasturini yakunlash qismini o'zida mujassamlashtiradi.

Modulli ta'lism texnologiyasiga asoslangan mashg'ulotlarda o'quvchilarining o'quv-bilish faoliyati modul dasturlari asosida tashkil etiladi. O'quvchilar o'quv materialini modul dasturidan o'rinn olgan o'quv topshiriqlarini sifatli bajarish orqali mustaqil o'zlashtiradilar va o'z o'quv faoliyatining sub'ektiga aylanadilar. Shu tariqa yagona ta'lism-tarbiya jarayonining ikkita sub'ekti o'qituvchi va o'quvchi o'quv jarayonidan ko'zlangan maqsadga erishadi.

O'qituvchi o'quv materiallarini modullarga ajratadi va modul dasturini yaratadi. Har bir modulning xususiy didaktik maqsadi va o'quv topshiriqlarini aniqlaydi. Mashg'ulot yuzasidan

nazorat test topshiriqlari va mustaqil ish topshiriqlarini tuzadi. O'quvchilarning mustaqil o'quv bilish faoliyatini tashkil etadi. Modul dasturining didaktik maqsadi va o'quv topshiriqlari bilan tanishtiradi. O'quvchilarning modul dasturi yordamida mustaqil ishlarini tashkil etadi. Muammoli vaziyatlarni vujudga keltiradi, tegishli hollarda yordam uyshtiradi.

Modul dasturidan o'rın olgan har bir modul yakunida o'quv bahsi, savol-javob, munozara, aqliy hujum o'tkazadi. Modul dasturini yakunlaydi.

Ma'ruzada modulli ta'lif texnologiyasini qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur texnologiyadan foydalanish uchun o'qituvchi quyidagi tayyorgarlik ishlarini olib borgan bo'lishi shart:

1. O'rganiladigan mavzuning ta'limi, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlari asosida o'quvchilarga qo'yiladigan o'quv maqsadlarini belgilash;
2. O'rganiladigan mavzuni mantiqiy tugallangan fikrli modullarga ajratish, har bir modulning xususiy maqsadlarini aniqlash va ularning iyerxargik darajasini tuzish;
3. O'quvchilarning har bir modulning xususiy maqsadlariga erishish yo'llarini nazarda tutgan holda o'quv topshiriqlarini tuzish va unga ajratilgan vaqt me'yorlarini belgilash;
4. Modullarning ketma-ketligi asosida modullarning xususiy maqsadlari, o'quv topshiriqlarni yaxlit tarzda o'zida mujassamlashtirgan modul dasturini loyihalash;
5. Ma'ruza matni va modul dasturini mashg'ulotdan bir hafta avval o'quvchilarga tarqatish;
6. Modul dasturining uch xil turi bo'lismeni nazarda tutgan holda o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish shaklini aniqlash;

Izoh:

- Agar o'rganiladigan mavzu mazmuni faktik materiallardan iborat bo'lib, o'quvchilar tomonidan o'zlashtirishida qiyinchilik yuzaga kelmasa, u holda modul dasturining individual ishlash modul dasturidan foydalilanadi;

- Agar o'rganiladigan mavzu mazmuni faktik materiallar bilan bir qatorda ilmiy-nazariy masalalardan iborat bo'lib, o'quvchilar tomonidan o'zlashtirishida qiyinchilikni yuzaga keltirgan holda modul dasturining ikki o'quvchi hamkorlikda ishlashiga mo'ljallangan modul dasturidan foydalilanadi;

- Agar o'rganiladigan mavzu mazmuni ilmiy-nazariy masalalar, tushuncha va atamalarni o'zida mujassamlashtirgan bo'lsa, o'quvchilar tomonidan o'zlashtirishida qiyinchilikni yuzaga kelishi tabiiy bo'lgan holda modul dasturining o'quvchilarning kichik guruhlarda hamkorlikda ishlashiga mo'ljallangan modul dasturidan foydalilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiylarini asoslari – T.: 2006.
2. Adam, R. The Process of Educational Innovation I R. - Lnd, 1991.
3. Bassett G. Innovation in Primary Education. - Lnd: 1992.
4. Beverly D. Inquiry Based Teacher Education - Lnd: 1996.
5. D. Beverly, D. Shaklee, K. Cushner II. Pedagogicheskoye obrazovaniye dlya XXI veka. - M.: 1994.

BOSHLANG'ICH TA'LIM DARSLARINI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL ETISH.

*Kuandikova Shakaroy Asilovna
Kuandikova Jauxar Asilovna
Jizzax viloyati Mirzacho'l tuman Gagarin shaxri
18-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchilar.*

Annotatsiya: ushu maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilariga ta'lism berishda foydalilanidigan yangi pedagogik texnologiyalar haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: ta'lism, boshlang'ich ta'lism, innovatsion texnologiya, baliq skeleti, kompyuter darsi.

Ta'lism jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalarni faol qo'llash, ta'lism samaradorligini oshirish, tahlil qilish va amaliyatga joriy etish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

O'qituvchilarning fikr doirasi, ongi, dunyoqarashlarini o'stirish, ularni erkin tinglovchidan erkin ishtirokchiga aylanmoq nihoyatda muhimdir. O'qituvchi darsda boshqaruvchi o'qituvchilar esa, ishtirokchiga aylanmog'i lozim. Ana shu vazifani uddalashda innovatsion faoliyat ustunligi ko'p qirrali samara keltiradi.

Boshlang'ich sinfda ta'lism jarayonida o'qituvchilarning o'qish motivini rivojlantirish katta ahamiyatga ega. Chunki motiv o'qituvchilarni ta'lism jarayoniga qiziqtiradi, darsga faol qatnashishga, bilimlarni egallashga undaydi. Interfaol metodlar o'qish motivini rivojlantirishga katta yordam beradi.

Innovatsion texnologiyalardan dars jarayonida foydalanishning o'ziga xosligi shundaki, ular o'qituvchi va o'qituvchilarning birgalikdagi faoliyati orqali amalga oshiriladi. O'qitish jarayoni o'qituvchi hamda o'qituvchilar faoliyatini o'z ichiga oladi. O'qituvchining faoliyati o'qituvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini orttirish, fikrini teranlashtirish va e'tiqodini shakllantirish, o'qituvchilarning mustaqil mashg'ulotlariga rahbarlik qilish, ularning bilim, ko'nikma va malakalarini tekshirish hamda baholashdan iborat. O'z ishiga ixlos bilan qaragan o'qituvchida chinakkam ehtiros bo'ladi.

Dars jarayonida "Aqliy hujum", "Kichik guruhlarda ishlash", "Charxpalak", "Insert", "Venn diagrammasi" kabi interfaol metodlardan o'rini foydalinish, dars samaradorligini oshiradi.

"Venn diagrammasi" metodi.

ushbu texnologiya o'qish darslarida o'tilayotgan mavzu haqida o'z fikriga ega bo'lism, matn bilan ishslash, o'rganilgan materialni yodda saqlash, so'zlab berish, fikrini erkin bayon etish, hamda dars mobaynidan o'qituvchi tomonidan barcha o'qituvchilarni baholay olishga qaratilgan metodlardan biridir.

"Baliq skeleti" metodi:

Bu usul orqali o'qituvchilar mustaqil, keng, ijodiy, tanqidiy fikrlashga o'rganadilar. Bu texnologiya baliq model chizmasi orqali namoyish etilib, bunda o'qituvchilar o'rta ga tashlangan muammoniha tomonlama ochib berishga harakat qiladilar

Kompyuter darsi – tegishli o'quv fani bo'yicha dars mavzusiga doir kompyuter materiallari (multimedia, virtual o'quv kursi va shu kabilalar) asosida o'tiladigan dars.

Yoshlarni barkamol qilib yetishtirish jarayonida shaxsning tarbiyasi va har tomonlama rivojlanishini ta'minlashga e'tiborni kuchaytirish va ta'lism sohasida shaxsning tarbiyasi va har tomonlam a rivojlanishida ustunlikka erishishni ta'minlashdan iborat. Ta'lism-tarbiya jarayonining uch tarkibiy birligi - tarbiya, ta'lism, shaxsni rivojlantirish to'liq darajada amalga oshirilishiga erishish lozim. Ta'lism-tarbiya ishida rasmiyatçilik va beparvolik kabi illatlardan voz kechish kerak. Bu maqsadda mustaqil fikrlaydigan shaxsni tarbiyalashga yo'naltirilgan yangi uslub va vositalar ishlab chiqilishi va joriy etilishi zarur. Bugungi kunda pedagogikada o'qituvchilar yoshlarning ta'lism jarayonidagi faolligini oshirishga qaratilgan bir nechta o'qitish uslublari ishlab chiqilgan: muammoli o'qitish, ish faoliyatini ifodalovchi o'yinlar, rolli o'yinlar, mavzuli o'qitish va boshqalar. Buning uchun har bir mashg'ulotga tayyorgarlik pedagogik izlanishni ko'zda tutishi, yuksak kasbiy bilim va mahoratni, ishda ijodiy yondashuv va ko'p vaqtini sarflashni talab qiladi. Chunki har bir o'tiladigan mashg'ulot ishlanmasi o'ziga xos xususiyatga ega va takrorlanmasdir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, boshlang'ich sinf o'qituvchilariga tarbiya va ta'lism berishda

ilg'or pedagogik texnologiyalarning o'rni beqiyos. Darslarni shunday texnologiyalar asosida olib borish dars samaradorligini oshiradi va o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Barkamol avlod yili" Davlat Dasturi. – T.: O'zbekiston, 2010.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to‘g‘risida"gi Qonuni Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. - T.: "Sharq", 1998
3. Abduqodirov A.A., Begmatova N.X. Maktabgacha ta'lim muassasalarida multimedia texnologiyasidan foydalanish uslubiyoti (o'quv-uslubiy qo'llanma). – Qarshi: Nasaf, 2011.
4. Alimov N. Maktabgacha yoshdagi bolalarni matematik ta'limga tayyorlash Maktabgacha ta'lim. – T., 2005.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA PEDAGOGIK VA AXBOROT
TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI

*Kubayeva Odina Elboyevna
Sirdaryo viloyati Guliston tumani
10-maktab boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi
+998994762891*

*Mamasoliyeva Mahliyo Mamatkulovna
Sirdaryo viloyati Guliston tumani
10-maktab boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi*

Annotatsiya: Maqlada maktabdag'i ta'lim jarayonida pedagogik texnologiyalar va darslarda zamonaviy axborot kommunikatsion texnologiyalar yordamida dars o'tish to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan. Boshlang'ich ta'lim tizimida yangi pedagogik texnologiyalar, shu jumladan, axborot texnologiyalari bilim olish motivini rivojiantirishi haqida qisqacha yoritilgan.

Tayanch so'zlar: ta'lim jarayoni, axborot kommunikasion texnologiyalari, multimedia, elektron darslik, elektron taqdimot.

Bilim odamlarning ijodiy maqsadlariga xizmat etmog'i lozim. Bilim ortirishning o'zi kifoya emas, uni iloji boricha keng yoymoq va hayotga tatbiq etmoq zarur.

(Rubakin)

Ta'lim-tarbiya jarayonida innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarni qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda. Jamiyatdag'i ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, insoniyat hayotiga turli yangiliklarning kirib kelishi ta'lim va tarbiya sohasida ham bir qator o'zgarishlar qilinishini taqozo etdi. Hozirgi kunda ta'lim va tarbiya sohasida erishilgan yutuqlarni saqlagan holda, bir xillikdan, bir qolipga tushib qolishdan saqlanmoq zarur. Ta'limning kishi xotirasini rivojlantirishga assoslangan turidan inson tafakkurini har tomonlama rivojlantirish, o'quvchilar egallagan bilimlarni amaliyotda qo'llash, ularda amaliy ko'nikma va malakalar hosil etishga qaratilgan turiga o'tish, harakat qilish shu kunning talabidir. Shunga erishilsagina vatanimiz kelajagi bo'lgan yosh avlod tarbiyasi oldiga qo'yilgan vazifa oqilona hal etilishi mumkin.

Hozirgi kunda pedagogik texnologiyalar asosida ta'lim va tarbiyani tashkil etishga katta e'tibor qaratilmoqda. Pedagogik texnologiya bu – o'quvchilar qobiliyati, imkoniyati va extiyojlarini hisobga olgan holda, ta'lim shakllarini amalga oshirish uchun ko'zlangan natijaga erishishda eng qulay yo'l va ularni tanlash va ishlab chiqish mahoratidir.

Pedagogik texnologiyada ta'lim va tarbiya jarayonining maqsadini belgilash muhim bo'lib, u rejalashtirilgan natijalarni kafolatlashi lozim. Shuning uchun ham o'qituvchilar maqsadni aniq belgilashga alohida e'tibor qaratishlari zarur. Har bir o'qituvchi avvalo o'zi o'qitadigan o'quv predmeti, har bir o'tiladigan dars va darsdan tashqari olib boriladigan tarbiyaviy ishlarning maqsad-vazifalarini aniq belgilashi kerak. Kadrlar tayyorlash Milliy dasturida —Ta'lim berishning ilg'or pedagogik texnologiyalarining zamonaviy o'quv-uslubiy majmualarini yaratish va o'quv-tarbiya jarayonini didaktik jihatdan ta'minlash umumiy o'rta ta'limning asosiy shartlaridan biri sifatida belgilangan. Ilg'or pedagogik texnologiyalar ta'lim-tarbiya jarayonining ta'sirchanligini oshiradi, o'quvchilarning mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, o'quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o'zlashtirish ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko'nikma va malakalarini rivojlantiradi. Pedagogik texnologiyalarni boshlang'ich sinfdan boshlaboq qo'llash ancha yaxshi samara beradi. Boshlang'ich sinf bola hayotida muhim o'r'in tutadi. Bu davrda ta'lim-tarbiyaning pedagogik texnologiyalar asosida qiziqarli tashkil etilishi bolani ta'lim jarayonida faollashtiradi va ta'lim samaradorligini oshiradi.

Shuni aytish mumkinki, bugungi kunda o'quv-tarbiya jarayoni va uning natijalari yangi pedagogik va axborot texnologiyalarini qo'llashdan iboratdir. Mamlakatning ertangi kuni dunyoqarashi o'zgargan maktab o'quvchilari va o'qituvchilariga ko'p jixatdan bog'liqdir. Shu bois yuqorida yangicha fikrlash tushunchasiga ega yoshlarni tarbiyalash davr talabidir. Ayni paytda ta'lim muassasalarini kompyuterlashtirish, yangi zamonaviy darsliklarni yaratish, ta'lim-tarbiya jarayoniga mos ravishda axborot texnologiyalarini qo'llash dolzarb vazifadir.

Hozirgi kunda yangi pedagogik texnologiya asosida o'qitishni yo'lga qo'yish, ta'lim-tarbiya jarayonini o'quvchilar uchun tushunarli va qiziqarli sohalarini yaratish uchun tinimsiz izlanish o'qituvchining muhim vazifasi bo'lib qolmoqda. Binobarin, o'quvchilar pedagogik jarayonning faol sub'ektlariga aylanmoqlari lozim.

O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligiga erishib, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning o'ziga xos yo'lini tanlashi mutaxassislar tayyorlash tizimi va uning mazmunini qayta tashkil etishni zarur qilib qo'ydi va bir qator chora-tadbirlar ko'rishni, shu jumladan, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunni joriy etish, zamonaviy didaktik ta'minotni ishlab chiqish, o'quv-tarbiyaviy jarayonni, ilg'or o'quv yurtlarini attestatsiyadan o'tkazishni va akkreditatsiyalashni, yangi tipdag'i ta'lim muassalalarini tashkil etish hamda eng asosiysi "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" ni ishlab chiqish va hayotga tadbiq etishni taqozo etdi.

Hozirgi kun yosh avlodga ta'lim-tarbiya berish, kasbga o'rgatish, ularni aqliy va ma'naviy kamol toptirishdan iboratdir. "Ta'lim to'g'risida" gi qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" talablaridan kelib chiqqan holda ta'limning mazmuni va vositalarini yangidan ishlab chiqishni hayotning o'zi talab qilmoqda. Bu omil ta'lim jarayonini tarkibiy qismlarini yangicha tartibda namoyon bo'lismeni talab etadi. Ana shu tashkiliy-pedagogik jarayonda ta'lim qonuniyatlarini va tamoyillariga mos holda yangi tamoyillarga amal qilish, ta'lim metodlarining paydo bo'lishi, ta'lim vositalarining takomillashuvi, ayniqsa ta'lim va tarbiyani tashkil etishda o'qituvchi mahoratining noan'anaviy shakllari keng ko'lamma joriy etilishi kuzatilmoxda. Innovatsion pedagogik texnologiyalarning mamlakatimiz ta'lim sohasiga kirib kelishi alohida e'tibor qaratadigan yo'naliшlardan biri ekanligini qayd etish zarur.

O'quv – tarbiya jarayonida innovatsion texnologiyalarning to'g'ri joriy etilishi o'qituvchining bu jarayonda asosiy tashkilotchi yoki maslahatchi sifatida faoliyat yuritishiga olib keladi. Bu esa o'quvchidan ko'proq mustaqillikni, ijodni va irodaviy sifatlarni talab etadi. Har qanday pedagogik texnologiyaning ta'lim va tarbiya jarayonida qo'llanilishi shaxsiy xarakterdan kelib chiqqan holda, o'quvchini kim o'qitayotganligi va o'qituvchi kimni o'qitayotganiga bog'liq. Pedagogik texnologiya asosida o'tkazilgan mashg'ulotlar yoshlarning muhim hayotiy yutuq va muammolariga o'z munosabatlarini bildirishlariga intilishlarini qondirib, ularni fikrplashga, o'z nutqai nazarlarini asoslashga imkoniyat yaratadi. Pedagogik texnologiya va ularning ta'lim-tarbiyada qo'llanishiga oid bilimlar, tajriba o'quvchilarni bilimli va etuk malakaga ega bo'lishlarini ta'minlaydi.

Innovatsion pedagogik texnologiyalarga asoslangan darsning an'anaviy darsdan farqi shuki, bu darsda o'quvchiga erkinlik muhitini yaratib berishida ko'rindi. Bu imkoniyat o'quvchiga hech qanday tazyiq o'tkazmasdan uning shaxsiyatiga tegmasdan savollar berish orqali do'stona munosabatdagi o'quv muhitini yaratishidadir.

O'qitishning turli texnologiyalari pedagogik o'yinlar, qiziqarli boshqotirmalar, rasmiy ko'rinishdagi rebuslar o'quvchilarda o'qishga nisbatan qiziqishlarini orttirish, mavzuni o'zlashtirish darajasini oshiradi va fikrini mustaqil bayon qilish ko'nikmasini shakllantiradi. An'anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda, dars jarayonini oqilona tashkil etilishi, o'qituvchi tomonidan o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishlarini orttirib ularning ta'lim jarayonida faolligini muttasil rivojlantirib turilishi o'quv mavzusini kichik-kichik bo'laklarga bo'lib, ularning mazmunini ochishda —Babs-munozaral, —Aqliy hujuml, —Muzyorarl, —Tarmoqlashl, —Baliq skletil, —Nima uchunl, —Venn diagrammal usullaridan oqilona foydalanish zamон talabiga aylanib bormoqda.

O'qituvchi faoliyatini yangilanmasa ta'lim-tarbiyada samaradorlikka erishib bo'lmaydi. Pedagogik faoliyat tug'ma talant emas, nasldan-naslga o'tuvchi xususiyat emas, balki uning asosida izlanish, ijodiy mehnat yotadi. Ta'lim-tarbiya jarayonidagi innovatsiyalar, ilg'or pedagogik texnologiyalar, yangiliklar, dars o'tishning interfaol usullari o'z-o'zidan ta'limga kirib kelmaydi.

Xullas, boshlang'ich sinflarda dars samaradorligini sifatini oshirishda pedagogik texnologiyada kutilgan natijaga erishish uchun faqat o'qituvchi emas, o'quvchilarning shaxsiy ehtiyojlari, talablari va xislatlariga asoslangan holda, ko'zda tutilgan maqsad amalga oshirilishi va natijali bo'lismeni rejlashni tarbiyachi-o'qituvchi o'z oldiga vazifa qilib qo'yadi. Tarbiyachi-o'qituvchining obro'e'tibori nafaqat o'zini, balki barkamol avlod tarbiyasi va mamlakat kelajagini ham belgilab beradi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Tolipov O., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. - Toshkent.: —Fanl, 2006.
2. Babayeva D. Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi. TDPU. 2018.
3. Internet ma'lumotlar.

WHAT IS CLIL?

*Kurbaniyazova Alima Shakharbaevna
Qoraqolpog'iston Respublikasi Qonlikul tumani
1-son IDUM ingliz tili fan o'qituvchisi
Telefon: 998941455566
alima.kurbaniyazova@gmail.com.*

Annotation: This article is about the importance of CLIL methods. Such methods and technologies brighten and quicken the reaction of the students to act. The variety of delivering of lessons encourages the students to reveal their abilities, which were hidden before.

Key words: CLIL, language teaching methods, communicative language teaching, direct method, interactive, natural approach

Content and Language Integrated Learning (CLIL) is an approach where students learn a subject and a second language at the same time. A science course, for example, can be taught to students in English and they will not only learn about science, but they will also gain relevant vocabulary and language skills. It's important to note that CLIL is not a means of simplifying content or reteaching something students already know in a new language. CLIL courses should truly integrate the language and content in order to be successful – and success is determined when both the subject matter and language is learned.

Who is CLIL for?

CLIL can work for students of any age, all the way from primary level to university and beyond. So long as the course content and language aims are designed with the students' needs in mind, there is no limit as to who can benefit from this teaching approach. However, it is most commonly found in primary and secondary school contexts.

What are the main benefits of CLIL?

Many teachers see CLIL as a more natural way to learn a language; when a subject is taught in that language there is a concrete reason to learn both at the same time. And as students have a real context to learn the language in, they are often more motivated to do so, as they can only get the most of the content if they understand the language around it. Moreover, being content focused, CLIL classes add an extra dimension to the class and engage students, which is especially advantageous in situations where students are unenthusiastic about learning a language. CLIL also promotes a deeper level of assimilation – as students are repeatedly exposed to similar language and language functions and they need to produce and recall information in their second language.

Furthermore, it has the advantage that multiple subjects can be taught in English, so that students' exposure to the language is increased, meaning their language acquisition is faster. CLIL also encourages students to develop 21st Century skills, including the ability to think critically, be creative, to communicate and collaborate.

1. **Critical Thinking.** One of the most important 21st century skills to teach our learners is how to think critically. With so much information available online, it's crucial that young people analyze, question and challenge what they are being told. They should remain open-minded, evaluate situations and think outside the box when approaching tasks. Encourage critical thinking in class by having students predict what is going to happen in a reading or listening activity, giving them challenging problems to solve, using a variety of games and puzzles and asking questions with multiple answers. You could also try class debates where learners have to examine the advantages and disadvantages of the different scenarios before starting.

2. **Communication.** Communication is the skill many students find challenging to acquire, especially in a second language, so it's essential you give them plenty of practice. Good communicators will not only speak English more clearly and confidently, they'll also excel outside of the class when it comes to studying, working or traveling. Learners need to be able to express their opinions on a range of subjects, make themselves understood to others and work well in groups. At the start of a course, try making a set of 'communication rules', which all the students should agree to follow. Include things like, only speaking in English or listening to others when they are talking.

3. **Collaboration**. This skill links nicely with communication, as good collaborators work ef-

fectively with others to achieve a common goal. Learning how to take turns, respecting other people's opinions and being a good team player is vital for the success of your class. Teamwork skills will also help students when they leave school and find jobs, as many of them will have to work with people from different backgrounds or cultures. Include pair work, group work and collaborative projects frequently in your lessons, making sure to vary who students work with so that they can collaborate with different types of people.

References

1. British Council BBC Teaching English
2. Thompson & McKinley (February 2018). "Integration of content and language learning" (PDF). TESOL Encyclopedia of English Language Teaching. 1. Retrieved 10 January 2018.
3. "What is CLIL?". Onestopenglish. Retrieved 14 September 2016.
4. Commission Of The European Communities Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004 – 2006

ZAMONAVIY DARS - TA'LIMNING RIVOJLANISH ASOSI

*Maqsuda Do'stmurodova Hamroqulovna
Buxoro viloyati Shofirkon tumanidagi
35-maktabning ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Telefon:+998946023810
Bekkdilshod5@gmail.com*

Annotatsiya: Zamonaviy ta'lismavzusida yozilgan maqola ta'limgning qiziqarli usullari asosida darsni tashkil qilishga, shuningdek, o'quvchilarining bilim olishga qiziqishi, o'z ustida mustaqil ishlashiga, mustaqil fikrlash va topqirlik xususiyatlarini yuksaltirishga to'liq imkoniyat beradi.

Kalit so'zlar: Zamonaviy, ta'lism, tarbiya, bilim, pedagogika, iqtisodiy o'sish, DTS talablari, "To'xtang" usuli, xarakter, axborot-kommunikatsiya .

Zamonaviy ta'lism oldida turdan eng muhim vazifa o'quvchi shaxsining ilm olishga bo'lgan ehtiyojini qondirishga qaratilgan. Biz kimni tarbiyalashimiz kerak?-degan savol zamonaviy pedagoglarning bosh masalasiga aylandi. So'nggi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida ulkan iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlariga erishilayotganligi barcha sohalarda malakali kadrlar va yetuk mutaxassislarga bo'lgan talabni yanada oshirmoqda. Bu o'z-o'zidan o'quvchilarimizning darslarga qiziqish xususiyatini oshirish va o'qituvchilarining har tomonlama ta'lism - tarbiyaga e'tiborini kuchaytirishni talab etadi.

Ta'lism va tarbiya, bu ikki tushuncha uyg'unlashgan, ular qushning qanotlari kabidir. Bir qanoti bo'lmasa qush parvoz qila olmaganidek, o'quvchi ham yuksala olmaydi. Sinfdag'i barcha o'quvchilarining tarbiyasi, xarakteri turlicha. Mahoratlari, mohir pedagoggina kuchli psixolog darajasiga yetadi. Dastavval, ustoz o'quvchilarga mustaqil fikr yuritishni, eng yaxshi axloqiy sifatlarini, olgan bilimini hayot bilan bog'lay olishni, vatanni, uning tarixi, madaniyati, urfatlarini, eng asosiysi insonni hurmat qilishni, ilmiy dunyoqarashni kasb-hunarga qiziqishni, iqtisodiy, huquqiy ekologik madaniyatni tarkib topdirishni tarbiyalash kerak. Darslar DTS talablari asosida bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirib, noan'anaviy tarzda o'tilsagina, o'quvchilarining dars-mavzusini o'zlashtirib olish imkoniyatini kengaytiradi. Oqituvchi o'z sohasining mohir bilimdoni, muammolarning oqilona yechimlarini topa oladigan, o'z ustida doimiy ijodiy ishlab, yangiliklar yarata oladigan, o'quvchilar qalbidan munosib o'rin egallagan bo'lishi kerak. O'quvchilarining ta'limgagi yutuqlari asosan o'qituvchilar tomonidan ularga o'quv jarayonida berayotgan topshiriqlarning sifati, hamda kasbiy tayyorgarligi sifati bilan baholanadi.

Davrimiz jadal rivojlanib borayotgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining fan- texnika iqtisodiyotning turli sohalariga keng tadbiq etilayotganligi bilan xarakterlanadi. Ta'lism tizimida turli fanlar qatori ona tili va adabiyot darslarida ham taqdimot texnologiyalaridan keng foydalanish samaralidir. Men o'z tajribamdan kelib chiqib shuni aytyapman. 5-6-sinf bolalari hali o'yin qaroq bo'ladi. Ular bilan birga bola bo'lib mavzuga mos o'yinlarni o'ylab, ijodkorligimni oshirib, dars samaradorligiga erishdim. O'quvchilar keyingi darsni intiqlik bilan kutadigan bo'lishdi. Ba'zan o'rni kelganda ona tili darsining 10 daqiqasini maktab hovlisida matn tuzish, so'z topish kabi shartlarni zavq bilan bajartirib, ulardag'i yashirin iste'dodni kashf qilaman, "men"ligini shakllantirishga harakat qilaman. Sen uddalaysan, sen zo'rsan, hamma senga havas qiladi, kabi jumlalarni tez-tez qo'llash kerak. Ba'zan darsimni 3 etap asosida olib boraman.

1-etapda 5ta savolli o'tilgan mavzu asosida test sinovi. O'quvchilar A,B,S kartochkalari yordamida belgilaydilar va o'zlarini o'zlarini javoblariga qarab baholaydilar. 2-etapda uy ishi iqtidorli o'quvchilar yordamida tahvil qilinadi va baholanadi. 3-etapda esa yangi mavzu tushuntirilgach, darlikdagi mashqlar bajartiriladi, har bir ishning kamchiliklari alohida-alohida tushuntirilib baholanadi, dars yakunida 3etap asosida umumiy ball jamlanadi va barcha o'quvchilar baholanadi, o'rgan-o'rgat shioriga sinfdoshlari amal qilgan holda.

Adabiyot darsida esa mavzu "To'xtang" usulida so'ralsa samaraliroq bo'ladi, ya'ni o'quvchi mavzuni gapirib ma'lum bir fikrni aytgandan so'ng, kimdir "To'xtang" deb davom ettirishi kerak. Bu ham o'zin tarzida bo'lib, tezkorlik, hozirjavoblikni talab etadi. Buyuk hakim Suqrot aytganidek: "*Tarbiya qiyin ish va tarbiya shart-sharoitlarini yaxshilash - har qanday kishining muqaddas burchlaridan biri, zero, o'zini va tevarak-atrofidagilarni ma'lumotli qilishdan ham*

ko'ra muhimroq ish yoq".

Farzandlarimizni milliy mafkuramiz va milliy g'oyamizga sodiq holda tarbiyalash bugunning dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda.

Biz buyuk millatmiz, o'zimizning beqiyos urf-odatlarimiz bor. Ammo hozirgi kunda fanzandlarimizni salbiy axborot xurujlaridan saqlash ota-onalar uchun ham oson kechmayapti. Internetdagi buzg'unchi saytlar va ijtimoiy tarmoqlar vositasida o'z targ'ibotiga ega bo'lgan zararli g'oyalardan saqlanish va ularga qarshi kurashda hushyor bo'lism kerak. Chunki bir zumgina g'aflatda qolsak, ular farzandlarimizni o'z domiga tortib ketishi mumkin. O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A.Karimov ta'kidlab o'tganlaridek : " *Farzandlarimiz bizdan ko'ra kuchli, bilimli, dono va albatta, baxtli bo'lishi shart!*"

Foydalilanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1.A.Karimov "Ona yurtimiz baxt-u iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish—eng olyi saodatdir" nomli asari.

2.A.Safarov,Q.Bahromov." Noan'anaviy darslar va ta'limning interfaol usullari". Buxoro - 2005-yil.

3.Ta'limning interfaol usullari. Buxoro- 2006-yil.

РУССКИЙ ЯЗЫК КАК УЧЕБНЫЙ ПРЕДМЕТ В ШКОЛЕ

Madaraxitova Zarafshon Sultonovna
Учительница русского языка школы
№ 20 Янгиарикского района Хорезмской области
+998 996261570

Аннотация: в данной статье анализируется происхождение русского языка и его роль как науки.

ключевые слова: русского язык, родной язык, учитель, эстетика языка

Мировой практикой признано, что родной язык в начальных классах – главный предмет: на изучение языка, как правило, отводится половина учебного времени (т.е. уроков). «Язык народа – лучший, никогда не увядаший и вечно вновь распускающийся цвет всей его духовной жизни... В языке одухотворяется весь народ и вся его родина; в нем претворяется творческой силой народного духа в мысль, картину и звук небо отчизны, ее воздух... В сокровищнице родного слова складывает одно поколение за д-ру- гимн плоды глубоких сердечных движений, плоды исторических событий, верования, возврения...» Так писал К.Д. Ушинский в статье «Родное слово».

Родной язык – величайший учитель, который учил детей и тогда, когда не было еще ни книг, ни школ. И эта его функция не утрачена и поныне. Через овладение языком: его лексикой, содержащей десятки, сотни тысяч общеупотребительных слов, его фразеологией – меткой, образной, поэтичной, его богатейшей словообразовательной системой, морфемикой, моделями, его грамматикой, воссоздающей механизмы функционирования языка, образования форм и сочетания их в предложении – формируется собственная языковая способность человека, происходит становление личности. Безграничное разнообразие синтаксических структур, окрашенных интонациями, позволяет передавать тончайшие оттенки мысли.

Постоянные занятия языком (и языками) обогащают интеллект. Это и выбор наиболее точных лексических средств, и быстрое, безошибочное построение больших и малых предложений, связывание их в ткани текста; соблюдение логических связей и обоснованности речи; это полноценное аудирование и чтение, это мир книг – чтение и перечитывание; это осмысление структуры и механизмов языка; и эстетика языка – выразительность речи, красивое, каллиграфическое письмо, первые опыты литературного творчества... К.Д. Ушинский и его последователи так определяли цели школьного предмета «Родной язык»: воспитание и развитие личности ученика, привитие уважения и любви к родному языку, формирование языкового вкуса, «чуя языка», высокой культуры речи; развитие «дара слова» – практическое развитие речи – выражения своей мысли и понимание чужой; формирование и отработка (автоматизация через тренинг) языковых умений: аудирования – восприятия речи с полным пониманием, говорения – выражения своей мысли, письма – графической фиксации мысли и, наконец, чтения; изучение, анализ образцов – всего лучшего, что создано мастерами слова, самим народом (литература, фольклор); на основе работы по первым четырем целям – изучение, исследование, осознание языковой системы в ее функционировании; применение языковой системы для овладения нормами литературной речи и ее выразительностью. Место и размеры теоретического курса языка (фонетики, грамматики, морфемики, словообразования, орфографии, семантики и т.п.) зависят от типа школы и возраста учащихся. Углубленное изучение языка определяется не столько добавлением новых тем, количественным расширением теоретического материала, сколько углублением аналитического, функционального подхода, пониманием выразительных возможностей изучаемых единиц языка, их форм. Изучение родного языка, которым дети, пришедшие в школу, уже свободно пользуются практически, есть по своему существу исследование образцового материала, а также и собственной речевой деятельности, целью его является теоретическое осмысление языка, а практической задачей – высокая культура речи во всех ее проявлениях. Учебный предмет «Русский язык» складывался постепенно, в основном в XVII–XVIII вв., на основе трудов М.В. Ломоносова, Ф.И. Буслаева, И.И. Срезневского, В.И. Даля. Начальное обучение в эти столетия имело три формы: народные

начальные школы, подготовительный и первые три класса гимназий и домашнее начальное образование, во многих семьях достигавшее необыкновенной высоты. Самая древняя составляющая начального образования – обучение грамоте, т.е. элементарному чтению и письму. Так, знаменитая «Азбука» Ивана Федорова 1574 г., первый печатный учебник в России, содержит алфавит, слоговые таблицы, перечни слов, сведения по грамматике, по правописанию, а также значительный объем нравоучительных текстов для упражнения в чтении. Примерно такова же структура и других букварей XVII – начала XVIII в. Обучение элементарному чтению и письму опиралось на традиции европейской культуры от Древнего Рима. Начиная с XVIII в., обучение опирается на дидактические теории: с одной стороны, на исходную единицу чтения – букву, звук, слог, целое слово, с другой – на ведущий вид деятельности ученика – заучивание – синтез – анализ, анализ – синтез – моделирование – творческий поиск.

Компонентом предмета «Русский язык» в начальной школе было и остается чтение, которое в последние годы все более приближается и по содержанию, и по целям к предмету «Литература». По традиции, в русской школе обучение чтению всегда осуществлялось на высокохудожественном материале: дети читали произведения фольклора, доступные, «хрестоматийные» стихи и рассказы писателей-классиков – С.Т. Аксакова, А.П. Чехова, А.С. Пушкина, Л.Н. Толстого, Н.А. Некрасова, И.С. Тургенева и других, причем адаптация в основном ограничивалась сокращениями, да и то в отдельных случаях. К тексту писателя относились всегда бережно.

Использованные литературы:

- 1.Основы методики начального обучения русскому языку / Под ред. Н.С. Рождественского.
– М., 1965. – Раздел I. (Общие вопросы методики.) –
- 2.Львов М.Р. Общие вопросы методики русского языка. – М., 1983.

МАТЕМАТИКА ЎҚИТИШДА МЕТОДИК МАСАЛАЛАР

*Mahkamova Manzura Mamajonovna
Marhamat tumani 39 maktab oqituvchisi*

Аннотация: Ушбу мақолада мактабларда математика фанини ўқитишининг методик жиҳатлари ҳақида сўз боради

Калит сўзлар: хусусий методика, эксперимент, тадқиқот, анкета

Математика бошқа фанлар, энг аввало математика фанлари ўзининг базавий фани билан узвий boglik. Мактаб математика курсининг мазмунининг танлашга математика фанининг ривожланиш даражаси хар доим таъсир этиб келган. Математика уқитиши методикаси умумий математика методикасига boglik. Умумий математика методикаси томонидан белгиланган конуниятлар кичик ёшдаги укувчиларнинг ёш хусусиятларининг хисобга олган холда математика уқитиши методикаси томонидан ишлатилади. Бошлангич математика уқитиши методикаси педагогика фани билан узвий boglik булиб, унинг конуниятларига таянади. Математика ўқитиши методикаси билан педагогика орасида икки томонлама boglaniш мавжуд. Бир томондан математика методикаси педагогиканинг умумий назариясига таянади ва шу асосида шакилланади, бу хол математика уқитиши масалаларини хал килишда методик ва назарий якинлашишининг бир бутунлигини таъминлайди. Иккинчи томондан, педагогика умумий конуниятларини шакллантиришда хусусий методикалар томонидан эришилган маълумотларга таянади, бу унинг хаётйлиги ва конкретлигини таъминлайди. Математика методикаси педагогик психология ва ёш психологияси билан boglik. Тарбия ва таълимнинг купгина массалаларининг хал килишда уқитувчи педагогик психология ва ёш психологиясига оид купгина билимлардан фойдаланиши керак. Бошлангич математика методикаси таълимнинг бошқа методикалар (она тили, табиатшунослик, расм ва бошқа фанлар методикаси) билан boglik. Предметлараро boglaniшни тўғри амалга ошириш учун ўқитувчи буни хисобга олиши муҳимдир. Илмий тадқиқот методлари бу қонуний boglaniшларни, муносабатларни, алоказларни ўрнатиш ва илмий назарияларини тузуш максадида илмий информцияларни олиш усууларидир. Кузатиш, эксперимент, мактаб хужжатларини ўрганиш, ўқувчилар ишларини ўрганиш, сухбат ва анкеталар ўтказиш илмий-педагогик тадқиқот методлари жумласига киради. Кузатиш методи одатдаги шароитда кузатиш натижаларини тегишли килиш билан педагогик процессини бевосита максадга йуналтирилган холда идрок килишдан иборат. Кузатиш методидан укув-тарбия ишининг у ёки бу соҳасида ишнинг кандай бораётганини урганиш учун фойдаланилади, бу метод уқитувчи ва укувчиларнинг фаолиятлари хакида мажбур килинмаган табий шароитда фактик материал туплаш имконини беради. Бу методнинг асосий афзаллиги шундан иборатки, у педагогик хаётнинг, хакикатнинг бевосита манзарасини тасаввур килиш имконини беради. Кузатиш туташ ва танланма булиши мумкин. Туташ кузатишда кенгрок олинган ходиса (масалан, математика дарсларида кичик ёшдаги укувчиларнинг билим фаолиятлари), танлама кузатишда кичиккичик хажмдаги ходисалар (масалан, математика дарсларида укувчиларнинг мустакил ишлари) кузатилади.

ЭКСПЕРИМЕНТ--бу хам кузатиш булиб, маҳсус ташкил килинган, тадқикодчи томонидан назорат килиб туриладиган ва систематик равишда узгартирилиб туриладиган шароитда утказилади. Педагогик эксперимент уқитишининг ва тарбиялашнинг у ёки бу метод ёки усулининг, курсатма кулланмаларнинг эффективлигини тадқид килишда кулланилади. Педагогик татқиқотларда сухбат методидан хам фойдаланилади. Бу методдан фойдаланиш кузатишдан олинган маълумотларни тулдирувчи ва аникловчи материал олиш, экспериментал топширикларни бажариш имконини беради. Бу метод муваффакиятининг асоси болалар билан алока урнатилиши, улар билан бемалор, эркин мулокатда булиш имкониятидан иборат. Акс холда хардоим укувчиларнинг формал жавоблари хавфи, ишончсиз ва юзаки натижка олиш хавфий мавжуд. Бирор масалага нисбатан фикирларни аниклаш, баъзи фактларни туплаш талаб килинган холларда анкеталаштириш методидан фойдаланилади. Агар жавоблар оғзаки олинадиган булса, у холда бу жавоблар протоколга тула ёзилади. Купчилик бир совонни узига жовоб берганда, бунинг устига хар ким мустакил жовоб берса, ёзма анкеталаш кимматли булади. Анкетадан фойдаланилганда куйидаги икки

талабга амал килиш зарур: 1. анкетада саволлар кам булиши керак. 2. саволлар шундай ифодаланган булиши керакки, уларни хамма бир хил тушунсин, улар аник жавобларни талаб килсин.

Математика методикасига доир тадқикотларда бошка методларда хам фойдаланилади. Одатда бу методларнинг хаммасидан биргаликда фойдаланилади, бу хол натижаларнинг ишончли болишини таъминлайди. Бу вазифани етарлича баҳоламаслик амалда болалар билимлари сифатининг пасайишига олиб келади. Шунга карамай, хозирги вакта бошлангич математика курсини урганишни факатгина куникмалар хосил килиш ва бир хилдаги фактларни узлаштириш билан алмаштириш хам мумукин эмас. Укувчилар имкони борича мустакил равишада конуният ва муносабатларни очишни, кучлари етадиган даражада умумлаштиришлар килишни урганишлари, шунинг дек, оғзаки ва ёзма хулосалар килишни органишлари керак. Мактаб математика программыси худди шунга йуналтиради, унда укитишида назарийлик савиясини ошириш очик-ойдин фойдаланган, назарияни амалиёт билан узвий boglik роли сезилади. Математика укитиши болаларнинг маълум билим ва малакаларинигина узлаштириб олишларини уз вазифаси деб билмай, балки уларда идрок, хотира, тафаккур, тасаввур каби билиш кобилиятларининг умумий ривожланишини хам назарда тутади. Бу йуналишдаги максадга мувофик иш уларга аклий фаолиятнинг мухим усулларини ургатиш (анализ, синтез, таккослаш, умумлаштириш, абстрактлаштириш, конкретлаштириш каби акли опера.ияларни бажариш)га имкон беради.

Адабиётлар

1. Бабанский А.Б. «Хозирги замон укитиши методикаси». Т., 1994.
2. Бикбаева Н.У. ва бошкалар 4-синф «математика» дарслиги Т., Укитувчи-1998.

СПОРТНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ВА ОММАЛАШТИРИШ

*Махмудова Сарвиноза Ҳалим қизи
Навоий вилояти Қизилтепа туман
Мактабгача таълим бўлими
Таълим-тарбия сифатини таъминлаш ва методик
хизматни ташкил этиши шўъба методисти
+998975589100*

Аннотация: Ушбу мақолада спортни ривожланириш ва оммалаштиришда олдинда кўйилган визивалар ва ечимлар тўғрисида маълумотлар берилган

Калит сўзлар: Ҳаракатлар стратегияси, жисмоний тарбия, 5 та муҳим ташабbus, оммалаштириш.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигига 19 март куни ёшларга эътиборни кучайтириш, ёш авлодни маданият, санъат, жисмоний тарбия ва спортга кенг жалб этиш, уларда ахборот технологияларидан тўғри фойдаланиш кўнинмасини шакллантириш, ёшлар ўртасида китобхонликни тарғиб қилиш, хотин-қизлар бандлигини таъминлаш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилиши бўлиб ўтди.

Мамлакатимиз аҳолисининг 30 фоизи 14 дан 30 ёшгacha бўлган ёшлардир. Уларнинг таълим олиши, касб-хунар эгаллаши учун замонавий шароит ва имкониятлар яратилган. Шу билан бирга, ёшларнинг бўш вақтини мазмунли ўтказишни ташкил этиш долзарб масала ҳисобланади. Ёшлар қанчалик маънавий баркамол бўлса, турли ёт иллатларга қарши иммунитети ҳам шунча кучли бўлади.

Маълумки, давлатимиз раҳбари ижтимоий, маънавий-маърифий соҳалардаги ишларни янги тизим асосида йўлга кўйиш бўйича 5 та муҳим ташабbusни илгари сурган эди.

Биринчи ташабbus ёшларнинг мусиқа, рассомлик, адабиёт, театр ва санъатнинг бошқа турларига қизиқишиларини оширишга, истеъодидини юзага чиқаришга хизмат қилади.

Иккинчи ташабbus ёшларни жисмоний чиниқтириш, уларнинг спорт соҳасида қобилиятини намоён қилишлари учун зарур шароитлар яратишга йўналтирилган.

Учинчи ташабbus аҳоли ва ёшлар ўртасида компютер технологиялари ва интернетдан самарали фойдаланишни ташкил этишга қаратилган.

Тўртинчи ташабbus ёшлар маънавиятини юксалтириш, улар ўртасида китобхонликни кенг тарғиб қилиш бўйича тизимли ишларни ташкил этишга йўналтирилган.

Бешинчи ташабbus хотин-қизларни иш билан таъминлаш масалаларини назарда тутади.

Юртимизда жисмоний тарбия ва спортни оммалаштириш, аҳоли, айниқса, ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш учун зарур шарт-шароитлар ва инфратузилмани яратиш, мамлакатнинг халқаро спорт майдонларида муносиб иштирок этишини таъминлаш борасида изчил чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Шу билан бирга, жисмоний тарбия ва спортни ташкил этишда қатор тизимли муаммолар ва камчиликларнинг мавжудлиги ушбу соҳада давлат сиёсатини самарали олиб боришига ва мамлакатнинг мавжуд спорт салоҳиятидан тўлиқ фойдаланишга тўскинлик қилмоқда.

Жисмоний тарбия ва спорт соҳасида давлат бошқаруви тизимини тубдан такомиллаштириш, аҳоли, айниқса, ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини кенг тарғиб қилиш мақсадида, шунингдек, 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси ва Ўзбекистон Республикасида Маъмурий ислоҳотлар концепциясида белгиланган вазифаларга мувофиқ ишлар жадаллик билан амалга оширилмоқда .

Ўзбекистон Республикаси Жисмоний тарбия ва спорт давлат қўмитаси ва унинг худудий бўлинмалари негизида Ўзбекистон Республикаси Жисмоний тарбия ва спорт вазирлигини ташкил этиш, Вазирликнинг марказий аппарати тузилмасида спорт фаoliyatiini ташкил қилишда асослилик, объективлик ва шаффофликни таъминлашга, шу жумладан жисмоний тарбия ва спортни ривожлантиришга ажратилган давлат молиявий маблағларидан оқилона фойдаланилишини таҳлил қилиш, аҳолининг спорт хизматларидан қониқиши даражаси ва спорт хизматларидан фойдалана олиш шарт-шароитларини баҳолаш, шунингдек, коррупция ва бошқа сунистеъмолчилик ҳолатларини аниqlаш учун масъул бўлган Жисмоний

тарбия ва спорт соҳасида мониторинг бошқармасини ташкил этиш каби вазифалар юзасидан олиб бориладиагн ишлар ўз натижасини бермоқда.

Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия институти қошидаги Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни илмий-методик таъминлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш марказини ва Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия институти негизида Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университетини ташкил этиш ҳамда жисмоний тарбия ва спортни ривожлантириш ҳамда оммалаштиришда, мамлакатимизнинг халқаро спорт майдонидаги нуфузини оширишда алоҳида хизмат кўрсатган жисмоний тарбия ва спорт соҳаси ходимлари ҳамда бошқа шахсларни тақдирлаш мақсадида “Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган жисмоний тарбия ва спорт ходими” фахрий унвонини таъсис этиш тўғрисида амалий ишлар олиб борилмоқда.

Жисмоний тарбия ва спорт соҳасида аҳолининг кенг қатламларини спорт билан шуғуланишга ва соғлом турмуш тарзини юритишга жалб этиш.

- жисмонан соғлом ўсиб келаётган авлодни тарбиялаш, спорт индустряси ва инфраструктуриларни ривожлантириш, олий спорт маҳорати соҳасида мамлакатимизнинг халқаро спорт майдонида муносиб иштирокини таъминлашга қаратилган ягона давлат сиёсатини амалга ошириш;

- вазирликлар ва идоралар жисмоний тарбия ва спорт жамиятлари ҳамда клубларининг фаолиятини мувофиқлаштириш, шунингдек, республика мактабгача таълим муассасалари, умумтаълим мактаблари, ўрта маҳсус, касб-хунар таълими ва олий таълим муассасалари жисмоний тарбия ўқитувчилари ва инструкторлари фаолиятига ташкилий-услубий раҳбарликни амалга ошириш;

- маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошкариш органлари, жисмоний тарбия ва спорт жамиятлари, таълим муассасалари, жамоат ташкилотлари билан биргаликда аҳоли, айниқса, ёшлар ўртасида жисмоний тарбия ва спорт билан шуғуланишни оммалаштириш борасида кенг кўламли ишларниташкиллаштириш,

- болаларни спорт билан мунтазамравиша шуғуланиш гажалбетиши, болалар спорт таълими сифатини ошириш, барча ҳудудларда, айниқса, қишлоқ ва чекка ҳудудларда болалар спорти обьектлари тармоғини янада кенгайтириш орқали болалар спортини янада ривожлантириш; жисмоний тарбия-соғломлаштириш ва спорт ташкилотлари, обьектлари ва иншоотларининг оммавий спорт, болалар спорти ва профессионал спорт йўналишлари бўйича моддий-техника базасини ривожлантириш ҳамда мустаҳкамлаш, улардан максимал даражада ва самарали фойдаланилишини таъминлаш, спорт асбоб-ускуналари ҳамда инвентарларининг мамлакатимизда ишлаб чиқарилишини ташкил этиш ва кенгайтириш вазирлик олдидаги муҳим масалалар бўлиб қолмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1, Ўзбекимтон республикаси президентининг 2020 йил 24 январдаги ПФ 5924-сонли фармони, 2019 — 2023 йиллар даврида Ўзбекистон Республикасида жисмоний тарбия ва оммавий спортни ривожлантириш концепцияси (1-илова)

O'QISH DARSLARINING MAQSAD VA VAZIFALARI, TA'LIMIY-TARBIYAVIY AHAMIYATI

*Majidova Zamira Abdurahmatovna
Bekmirzayeva Shahloxon Komilovna
Namangan viloyati Norin tumani
42-sون mактабнинг бoshlang'ich sinf o'qituvchilarи*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qish darslarining maqsad va vazifalari, ta'limiylar tarbiyaviy ahamiyati haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: o'qish kitobi, yuksak axloqiy qadriyatlar, xalqlar do'stligi, milliy istiqlol va ma'naviyat, ma'naviyat va tabiat, atrofimizdagi olam.

Boshlang'ich sinflarning o'qish darslari o'z mohiyati, maqsad va vazifalariga ko'ra ta'lismizida alohida o'rinni tutadi. Negaki uning zaminida savodxonlik va axloqiy-ta'limiylar tarbiya asoslari turadi. Shuning uchun ham boshqa predmetlar ta'lmini o'qish ta'limesiz tasavvur qilib bo'lmaydi. O'quvchi matnni to'g'ri, tez, tushunib o'qish, mazmunini o'zlashtirish bilan ilk bor o'qish darslarida yuzlashadi. O'qish darslari orqali o'quvchilarning Davlat ta'lismi standarti (DTS) talablari bo'yicha o'zlashtirishlari ko'zda tutilgan o'quv-biluv, ko'nikma-malakalari hamda bilimlarni egallashlariga yo'l ochiladi. Aynan o'qish ta'limali insonning, avvalo, o'zligini, qolaversa olamni anglashga bo'lgan intilishlari turtki beradi. Shu maqsadda "O'qish kitobi" darsliklariga ona tabiat, atrofimizni o'rab turgan olam, Vatanimiz tarixi va bugungi qiyofasi, kattalar va bolalar hayoti, mehnatsevarlik, istiqlol va milliy-ma'naviy qadriyatlar, xalqlar do'stligi va tinchlik kabi turli mavzular bo'yicha atroficha tushunchalar berishga mo'ljallangan badiiy, axloqiy-ta'limiylar, ilmiy-ommabop asarlar kiritilgan.

O'qish darslari savod o'rgatish davrida o'quvchilarni bo'g'in, so'z va gaplar bilan tanishtirish va ularni o'qish, rasmlar asosida hikoya qilish, tarzida uyuşdırilsa, o'qish texnikasi egallangandan so'ng o'qish muayyan mavzular bo'yicha tanlangan badiiy, ilmiy-ommabop matnlar yuzasidan olib boriladi. Boshlang'ich sinf "O'qish kitobi" darsliklariga kiritilgan muayyan mavzular o'quvchilarning badiiy adabiyotning sehrli olamiga olib kirishi, dunyoqarashlarini milliy istiqlol mafkurasi asosida to'g'ri shakllantirishga qaratilishi bilan belgilanadi. Shunga ko'ra, o'qish darslarining yetakchi xususiyati o'qish darslarining yetakchi xususiyati o'quvchilarning savodxonligini ta'minlash bilan birga, o'quvchilarni milliy mafkura asosida yuksak axloqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalashga qaratiladi.

Boshlang'ich sinflarning o'qish darslarida o'rganiladigan asarlarning mavzu doirasi ancha keng bo'lib, ular ona tabiat, yil fasllari, xalq og'zaki ijodi, mehnatga muhabbat, asosiy bayram sanalari, milliy istiqlol va ma'naviyat kabi umumiy mavzular doirasida birlashtirilgan. O'qish darslari uchun tanlangan mavzular o'quvchilarga kundalik hayot, mustaqillikni mustahkamlash va insoniy munosabatlar bo'yicha ham bilim va tarbiya berishni ko'zda tutadi. Bular ichida istiqlol, vatan, ma'naviyat va tabiat haqidagi mavzular alohida o'rinni tutadi. Ulardan ko'zlangan maqsad o'zlikni anglash, istiqlol, vatan va tabiat bilan bog'liq tuyg'ularni uyg'otishdir.

Vatanparvarlik, atrofimizdagi olam, mehnatsevarlik kabi mavzular o'qish darsliklaridagi keng qamrovli mavzulardan bo'lib, 2-sinf "O'qish kitobi" dagi "Ona yurtim-oltin beshigim" bo'limiga kiritilgan "O'zbekistonim" (H.Imonberdiyev), "Istiqlol" (J.Jabbarob), "O'lka" (E.Vohidov), "Yur tog'larga" (U.Nosir), 3-sinfda "Ona bitta, vatan yagona" bo'limiga "Vatan haqidagi she'r" (A.Avloniy), "O'zbegim" (E.Vohidov), "Vatan mo'tabardir" (X.Davron), "Bilib qo'yki, seni Vatan kutadi" (T.Malik), 4-sinfda "O'zbekiston-Vatanim manim" bo'limidagi "Serquyosh o'lka" (Z.Diyor), "Iqboli buyuksan" (A.Oripov), "Toshkentnomal" (M.Shayxzoda), "Xarita" (N.Norqobil) kabi asarlar misolida atroficha tahlilga tortiladi.

Ijtimoiy-tarixiy mazmundagi mavzular Vatanimiz o'tmishi, xalqimiz hayoti, mardonavor kurashi, ulug' siymolar tomonidan amalga oshirilgan ishlar, tarixiy sanalar to'g'risida muayyan tasavvur beradi. Beruniy, Amir Temur, Alisher Navoiy, Bobur va boshqa ajoddolarimiz haqidagi matnlar shular jumlasidandir. Bu xildagi asarlar o'quvchilarni faqat o'tmishimiz bilan tanishtirib qolmasdan, Vatan oldidagi farzandlik burchi va mas'uliyatini teran anglashga ham yordam beradi. Ularda Vatanga muhabbat tuyg'usi shu tariqa shakllanadi. Vatanimiz o'tmishi haqida hikoya qilingan asarlar bilan tanishish va ularni tahlil qilish jarayonida o'quvchilar o'tmish bilan bugungi

kunni taqqoslash imkoniga ega bo'ladilar, jamiyat taraqqiyoti haqida qisqacha bo'lsada, tushuncha hosil qiladilar. Bu borada ayniqsa milliy istiqlol bilan bog'liq bo'lgan asarlar yaqindan yordam beradi.

Tabiatga oid mavzular yordamida o'quvchilar tabiatdagi o'zgarishlar, yil fasllarining almashinuvi, hayvonot olamiga oid bilimlarni egallaydilar. Bunday mavzudagi asarlar o'quvchilarni kuzatuvchanlikka o'rgatilsa, vatanparvarlikka oid asarlar tahlili vatanning dongdor kishilari bilan uchrashuvlar yoki mavzuga doir kinofilmlar namoyishi vositasida amalga oshirilsa, dars samaradorligi yanada ortadi. Umuman, "O'qish kitobi" darsliklaridagi barcha mavzular o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berish bilan birga, ularning lug'atini boyitishga, og'zaki va yozma nutqini to'g'ri shakllantirish va nutq madaniyatini o'stirishga ham qaratiladi.

Uzluksiz ta'limning boshqa bosqichlaridan farqli o'laroq, boshlang'ich sinflarning o'qish darslarida o'quvchilarning o'qish malakalarini shakllantirish, asar matni ustida ishslash ta'limning didaktik maqsadi hisoblanadi. U turli mavzudagi matnlar ustida ishslash orqali ma'naviy-axloqiy, adabiy-estetik tarbiya bilan chambarchas bog'lab olib boriladi. Darsliklardagi har bir mavzu uchun tanlangan matnlarning janriy rang-barangligiga, poetik mukammalligiga, o'quvchilarning bilim darajasi va yosh xususiyatlariga mos kelishi alohida e'tibor qaratiladi. O'quvchilar darsliklar yordamida o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarni kelajak hayotda zarur bo'lishini tushunib yetishlariga erishish o'qituvchilar oldidagi muhim vazifalardandir.

Foydalilanilgan adabiyotlar:

1. K. Qosimova va boshqalar Ona tili o'qitish metodikasi Toshkent 2009.
2. Gaffarova T. va boshqalar. 1-sinfda o'qish darslari.

БОШЛАНГИЧ СИНФЛАРДА БОЛАЛАР ХОТИРАСИНИ ЎРГАНИШ ВА УЛАРНИ ХОТИРАСИНИ МУСТАХКАМЛАШГА ДОИР МЕТОДЛАР

*Сурхондарё вилояти Денов туманинаги
1-умумий ўрта таълим мактабининг
бошлангич таълим ўқитувчиси
Маттиева Мавлуда Мусаевна*

Анататсия: Ушбу маколада бошлангич синфларда болалар хотирасини мустахкамлашга доир методлар хакида маълумот берилган.

Калит сузлар: Пиктограмма методи, бола хотираси, билим, куникма, малака

Р. Мэйли тести 1961 йилда ишлаб чиқилган бўлиб 7 ёш ва ундан катта синаловчиларнинг хотирасини ўрганишга мўлжалланган. Тадқиқот икки босқичдан, яъни кўриш ва эшитиш хотирасини ўрганиш босқичларидан иборат.

Босқичда расмда тасвирланган предметларни хотирада експериментатор ўқиб берган сўзларни (предмет номларини) эшитиб эсда олиб қолиши қобилияти ўрганилади. Бу тадқиқот бир пайтда ўтказилмайди, бу эса хотиранинг ўрганилаётган жиҳатларини чуқурроқ таҳлил қилиш имкониятини беради.

Тажриба ўтказиш учун турли предметлар тасвирланган 60 та сўзлар тўплами 2 қатори берилади. Кўриш хотираси ўрганилаётгандага қуйидаги кўрсатма берилади. “Сизга турли предметлар тасвирланган расмлар кўрсатилади. Сиз уларнинг номини исталган тартибда айтишингиз керак”. Расмларнинг ҳар бири 2 сония кўрсатилади. 10 сония танаффусдан сўнг синаловчи предметлар номини айтади. Экспериментатор тўғри айтилган предметларни ҳам, хато айтилган жавобларни белгилаб боради. Расмларнинг 2 сериясини бошқа куни, сўзлар қатори бўйича тажрибалар ҳам бошқа кунлари ўтказилади.

1-босқич		2-босқич	
Расмларнинг 1-серияси	Расмларнинг 2-серияси	Расмларнинг 1-серияси	Расмларнинг 2-серияси
нўхат	чиғаноқ	картон	жадвал
эшак	кроват	вагон	ҳафта
калит	труба	дехқон	сўм
арава	нок	пианено	қарға
қўнғироқча	супурги	туфли	автобус
стол	эчки	харита	ари
олча	букеет	тепалик	кўзойнак
этик	транвай	ушоқ	сув
вилка	арра	пиёла	овчи
балиқ	стул	кўумир	куй
бочка	бола	олмоҳон	булут
бош	болға	кирол	терак
буфэт	шиша	йигитча	қалам
атиргул	машина	апелсин	велосапед
парвоз	тароқ	дастурхон	ботаника
крэсло	замбарак	шўрва	айик
байроқ	дараҳт	палто	салон
хўроз	олма	мушук	соғил
кайчи	китобча	пичоқ	бурун
зонтик	шилияпа	таклифнома	қопқоқ
кўза	уй	сирка	меҳмонхона
сигир	ит	гул	совун
диван	скамейка	мехнат	илон
каптар	эшик	осмон	това
соат	риёла	гугурт	куш
кария	дарё	сиёҳ	салат
кўзойнак	телефон	қулф	ракета
чироқ	скрепка	кул	нонушта

ойок	тамаки қутиси	сойабон	кор
гитара	от	ёнғин	фаввора

Эшитиш бўйича экспремент ҳам шундай ўтказилади. Синалувчига қўйидагида кўрсатма берилади. "Сизга турли предметлар номи ўқиб эшиттирилади. Сиз уларни номини исталган тартибда айтишингиз керак". Экспериментатор тўғри айтилган предметларни ҳам, хато айтилган жавобларни ҳам белгилаб боради. Олинган натижалар фоизлар миқдорий ўлчаш орқали таҳлил қилиниши мумкин.

Экспериментатор болаларнинг ёшига қараб жадвалдаги сўзларни белгилаш мумкин. Бунда сўзлар сони 1- синфлар учун 15-20 тадан ошмаслиги керак. Жадвалдаги сўзлар ўрнига арифметик рақамлар ҳам қўйиш мумкин.

ПИКТОГРАММА МЕТОДИКАСИ

Методикани ўтказишдан мақсад: Пиктограмма методи ёрдамида ассотциятив жароёнлар, ёрдамида тушунтириш ва фикрлаш хусусиятлари аниқланади.

Методикани ўтказиш тартиби : Синалувчига стимул сўзлар ёзилган қоғоз берилиб, ҳар бир сўзни рамзий расмлар орқали ифодалаш таклиф этилади. Расмнинг сифати аҳамиятга эга эмаслиги таъкидланади.

Стимул сўзлар:

1. Касаллик	9. Билим
2. Ғам-қайғу	10. Байрам
3. Хурсандчилик	11. Бойлик
4. Севги-муҳаббат	12. Кекса киши
5. Ғалаба	13. Шифокор
6. Дўстлик	14. Баҳт
7. Уруш	15. Ўқитувчи
8. Хайларашув	16. Билим

Тажриба байёномасида шахснинг расм ва унинг изоҳи ҳақидаги фикрлари ёзиб борилади. Синалувчи чизган расмлар иложи борича кенгроқ изоҳлаб бериш керак. Экспериментатор қуидагиларга эътибор бериши лозим:

1. Стимул сўзи билан чизилган расмнинг ўзаро боғлиқлиги;
2. Синалувчининг сўзлари қанчалик рамзлар ёрдамида ифода эта олиш;
3. Пиктограмманинг хиссий бойлигига эътибор бериши.

Бола хотирасини кучайтириш ва яхшилаш учун бир қатор тавсиялар мавжуд .Кўпинча болаларда хотиранинг пасайиши чарчашиб билан боғлиқ бўлади. Бошланғич мактаб ёшида чарчоққа мактаб ўқув дастурини ўзлаштириш қийинчилиги сабаб бўлиши мумкин. Бугунги кунда асаб тизимини ҳаддан ташқари юклаб юбориш кўпинча теледастурларни томоша қилиш ва компютер ўйинлари ўйнаш билан ҳам боғлиқ. Бола чарчамаслиги ва телевизор олдида эмас, балки тоза ҳавода тенгдошлари билан ўйнаб, дам олишига эътибор беринг. Хотирасида нуқсони бўлган ва хатто ривожланишдан кечикаётган болаларга , сироп ва таблеткалар шаклида мавжуд интеллан препарати кўрсатилади. Мия фаолиятини рағбатланиши учун ушбу восита З ёшдан бошлаб белгиланиши мумкин. Педиятрия амалиётида Аминалон (таблетка) ва Пантогам (сироп шклида) ҳам кенг қўлланилади. Чарчоқни йўқотиш ва эътиборни кучайтириш учун Биотредин воситаси буюрилиши мумкин, унинг фаол компетентлари пиридоксин ва Л-терионим хисобланади.Организмда бу таркибий қисмлар глиценга айланади, у эса мия тўқималарида модда алмашинувини яхшилайди.

Бола хотирасини мустаҳкамлаш учун унинг фикрлаш доирасини кенгайтириш керак. Масалан бола шеър ёд олаётганда "олма" сўзи учраб қолса, унинг фикрида бу жумла нафақат юмолоқ шаклидаги мева билан бозор расталаридаги мевалар, филимдаги қип- қизил олма, шарбат қутисидаги расм , умуман олганда бошқа нарсалар билан боғланиши керак, ана шундай боғламлар қанчалик кўп бўлса эста тутиш қобилияти шунчалик кучли бўлади. Масалан телефон рақамдаги сонларни маълум ҳаётий ҳодисалар билан боғлаш, ҳар бир соннинг бош ҳарфини кетма-кет қўйиб, ҳосил бўлган сўзни эслаб қолиш мумкин. (Баъзан кулгули сўзлар ҳосил бўлиб қолиши мумкин) Бундай боғлигликларни чекиз амалга оширса бўлади, бу хотиранин кучайтиришнинг энг муҳим сири.Масалан 4 сонинг бош ҳарфи

Т, 3 сонинг бош ҳарфи Y, 9 сонинг бош ҳарфи T, демака “Тут” сўзи хосил бўлди. Яна бир мисол 8 сонинг бош ҳарфи C, 3 сонинг бош ҳарфи Y, 4 сонинг бош ҳарфи T, демак “Сут” сўзи ҳосил бўлади.

4	3	9
T	у	T

8	3	9
C	у	T

Биз бу хотира машқларини ўз ўрнида қўллаб борсак мустақил Ўзбекистонимизнинг келажаги бўлган ҳар томонлама етук фарзандларни, интеллектуал салоҳияти баланд авлодни тарбиялашга ўз ҳиссамизни қўшган бўламиз.

WEB SAHIFA VA UNI TAYYORLASH

*Maxmudova Gulnoza Husanboyevna
Andijon viloyati Qo'rg'ontep tumani XTB ga qarashli
33-son umumta'lim maktabi informatika fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlarning kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari, Web sahifalar va ularni tayyorlash usullari haqida malumot berilgan.

Kalit so'zlar: Web sayt, www(world wide web), internet, HTML, teg, web-brouzerlar, deskriptor, head.

Mamlakatimizning hozirgi kundagi dolzarb masalalaridan biri yoshlarga har tomonlama chuqur bilim berishdir. Ayniqsa axborot texnologiyalarining rivojlanib borayotgan bir paytda kompyuter soxasiga bo'lgan qiziqishni uyg'otishga e'tibor berish har doimgidek muhimdir. Xususan, internet tizimida ishlaydiganlar soni kundan-kunga oshib bormoqda. Bu esa yoshlарimizning veb saytlar yaratish bo'yicha qiziqishlari tobora ortib borganidan dalolat beradi.

Web-sahifalar nimaligini va ularning ishlatilishini, qanday yaratilishi va boshqarilishini bilish hamda tushunib olish uchun avvalo zamonaviy internet tizimi nima va u nima uchun kerakligini puxta bilib olish lozim. Dunyo miqyosidagi Internet deb atalgan elektron ma'lumotlar uzatish tizimi qaysidir bir insonning ikki kompyuterni bir-biri bilan ulab, ma'lumot uzatish mumkinligini isbotlagandan so'ng, paydo bo'ldi. Dunyo miqyosidagi hisoblash tarmog'ining ilk modeli xuddi shu tarzda vujudga keldi va shiddat bilan rivojlanib ketdi. Deyarli barcha davlatlar hududlarida mavjud bo'lgan o'rgimchaksimon hisoblash tarmog'i (**World Wide Web**) planetamizning istalgan joyidagi insonlar bilan faol muloqot qilishga imkon beradi va bu turli mamlakatlardagi turfa xil insonlarga ular orasidagi siyosiy, madaniy, irqiy, diniy va jug'rofiy farqlarga qaramay, erkin aloqa qilish imkonini beradi. Bu esa o'z navbatida jamiyat va shaxsning informatsion erkinligiga olib keladi va hur fikrlashga keng imkoniyat yaratadi. Web-dizayn haqida internet saytlaridan biz ko'pgina ma'lumotlar olishimiz mumkin. lekin u ma'lumotlarning deyarli hammasi rus va inglez tillarida. O'zbek tilidagi ma'lumotlar kamligi aksariyat yoshlарimizning veb-dizayn bilan erkin shug'ullanishlariga imkon bermaydi. Mana shularni hisobga olgan holda bu sahifa o'zbek tilida yaratildi va asrimiz yoshlарiga albatta asqotadi deb umid qilamiz. Siz ushba saytimizdan o'zingizga kerakli ma'lumotlarni topa olsangiz va albatta bu ma'lumotlar asosida bir - biridan go'zal saytlar yaratsangiz bu mustaqil O'zbekiston yoshlарining katta yutuqlari bo'ladi deb o'yaymiz.

Sahifa bilan tanishish davomida qisqacha bo'lsada veb-saytlar yaratish uchun HTML tilida qanday ishslash bo'yicha tavsiyalar olishingiz mumkin. Buning uchun veb-saytlar yaratish uchun eng qulay bo'lgan dasturlardan biri Macromedia dreamweaver mx 2004, rasmlar ustida erkin ishslash imkonini beruvchi Photoshop 7.0 dasturlaridan xabardor bo'lishingiz lozim. Internetning WWW hizmati asosan web-sahifalarga bog'liq ekan, ular qanday yaratiladi? – degan savol tug'ulishi tabiiy. Web-sahifalar HTML (Hypertext Markup Language – Gipermatnli markerlash tili) tilida yoziladi. HTML – dasturlash tili hisoblanmaydi. Bu tilda hujjat (web-sahifa) tayyorlash uchun Windowsning Bloknot kabi oddiy matn muharriri yetarli. HTML tilining buyruqlari "<" va ">" belgilari orasiga yoziladi va deskriptor yoki teg deb ataladi. HTML – oddiy matn muharririda deskriptorlardan foydalanib yoziladigan til. HTML-hujjat – deskriptorlar qo'llanilgan HTML matnli fayl bo'lib, u web-sahifani tashkil etadi. HTML-hujjat fayli nomining kengaytmasi "html" bo'ladi. HTML-hujjatni web-brouzerlar yordamida hotiraga yuklansa, u ekranga web-sahifa ko'rinishida chiqadi. HTML tili (muntazam) muttasil rivojlanib bormoqda. O'z navbatida web-brouzerlar ham yangilanib turilibdi. Hozirgi kunda web-sahifa tayyorlash uchun asosan HTML.4 tilidan foydalaniladi. Uning ba'zi buyruqlarini "eski" web-brouzerlar (Internet Explorer-3, Internet Explorer-4) bajara olmaydi. Bundan tashqari turli web-brouzerlar, masalan, Internet Explorer va Netscape ham bir biridan bir oz farq qiladi. Shu sababli bitta HTML-hujjat turli web-brouzerlarda bir oz farq bilan aks etishi mumkin. HTML da sayt yaratishda asosiy qoidalarga albatta e'tibor berish lozim. Sahifalar 2 qismga bo'linadi. Bosh qismi (HEAD) va tana qismi (BODY). HEAD qismida siz ishlayotgan sahifaning SARLAHVAsi, uning METAsi, STIL lariga oid teglar saqlanadi. BODY qismida esa asosiy ma'lumotlar, ya'ni siz sayt orqali ko'rsatib bermoqchi bo'lgan ma'lumotlar, rasmlar, musiqiy fayllar va shu kabi fayllarni Internet Explorer sahifasida namoyish etish uchun beriladigan buyruq teglari joylashadi. HTML teglarining yozilishini asosiy qoidasi bor ular albatta

<va> belgilari orasiga olib yoziladi. Misol tariqasida <head> Ma'lumotlar </head> ko'rinishida yozish mumkin. E'tibor bersangiz TEG larni yozishda biz tegni ochdik <head>va ma'lumotlarni kiritib </head> tegi bilan yopdik. Demak teglar ochiladi va odatda / belgisi bilan yopiladi. Aynan ana shu buyruqlar berilmay qolsa ham siz kutgan natija chiqmasligi mumkin. Umuman < D > ko'rinishdagi deskriptor uchun </D> deskriptori mavjud bo'lib, birinchisi biror amal boshlanishi ni bildirsa, ikkinchisi shu amal yakunlanganini bildiradi.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati:

1. T.X.Xolmatov, N.I.Taylakov, U.A.Nazarov Informatika va xisoblash texnikasi.T.2001y.
2. T.N.Nishonboev Windows, Word va Internet tizimlarida ishlash.T.2003y.
3. B.Yu.Xodiev, T.I.Sarsatskaya Texnologii Internet T.2003 y.
4. 10-11-sinf Informatika darsliklari.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA O'QITISH METODLARIDAN TO'G'RI FOYDALANISH

*Mahmudova Ma'mura Islomovna
Farg`ona viloyati Buvayda tumani
47- muktabning boshlang`ich sinf o'qituvchisi
Ismoilova Mahbuba G`ulomovna
Bog`dod tumani 21- muktabning
boshlang`ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya. Maqolada boshlang`ich sinflarga matematika o'qitishda metodlardan to`g`ri foydalanish va metodlar haqida ma'lumot berilgan.

Matematikani o`rganmay turib boshqa fanni o`zlashtirish qiyin. Shunday ekan biz boshlang`ich sinf o`quvchilariga mukammal o`rgatib borishimiz kerak. Bunda biz o'qituvchilar har bir mavzuni bolalarga aniq va tushunarli qilib tushuntirishimiz kerak. Maktab matematika kursining maqsadi o`quvchilarga ularning psixologik xususiyatini hisobga olgan holda matematik bilimlar tizimini berib borishdan iborat.Bu matematik bilimlar tizimi ma'lum metodlar yoki usullar orqali o`quvchilarga yetkaziladi.Metod grekcha so`z bo`lib "yo'l" ma`nosini anglatadi.O'qitish metodlari o`qituvchi va o`quvchilarning birgalikdagi faoliyati usullari bo`lib, bu faoliyat yordamida yangi bilimlar, malaka va ko`nikmalarga erishiladi. O`quvchilarning qobiliyati, tafakkuri rivojlanadi. Shuning uchun o`zlashtirish, tarbiyalash va rivojlantirish kabi uchta asosiy funksiyani bajaradi.O'qitish metodlari o`qituvchi va o`quvchilarning birgalikdagi faoliyatini tashkil qilish, rag`batlantirish va nazorat qilishi nazarda tutadi. Sunday ekan biz metodlardan to`g`ri foydalana olishimiz kerak.

Og`zaki metodlar- qisqa muddat ichida hajm bo`yicha eng ko`p ma'lumotlar berish, o`quvchilar oldiga muommolar qo`yish, ularni hal qilish yo`llarini ko`rsatish imkonini beradi. Bu metod orqali o`quvchilarni tafakkuri rivojlanishi, mustaqil fikr lashiga sharoit yaratadi. Masalan: To`rtburchakni tushuntirishda o`qituvchi har xil ko`rinishdagi, har xil rangdagi, har xil kattalikdagi to`rtburchakdan foydalanadi. Bular to`rtburchaklar bu figuralar bir- biridan farq qilsada ularning hammasi bir xilda to`rtburchaklar deyiladi.

Suhbat metodi- bu eng ko`p tarqalgan va yetakchi o`qitish metodlaridan biri bo`lib darsning har xil bosqichlarida har xil o`quv maqsadlarda qo`llash mumkin.Uyga berilgan vazifalarini, mustaqil ishni tershirishda, materiallarni tushuntirishda qo`llash mumkin.Bu metoddan biz savol- javob tariqasida foydalanamiz.Aynan shu metod orqali o`quvchilarni tezkorlikka, o`ylashga, izlashga, taqoslashga, o`z fikrini erkin bayon qilishga yordam beradi.

Ko`rsatmali metod- o`qitishning bu usuli o`quvchilarning kuzatishlar asosida bilimlar olish imkonini beradi. Kuzatish xissiy tafakkurning faol formasi bo`lib, boshlang`ich sinflarda keng foydalaniladi. Atrof –muhitdagi predmetni, hodisani va ularning turli- tuman modellar, har xil turdagи ko`rsatma qo`llanmalar kuzatish obyektlari hisoblanadi. Matematika darslarida ko`rsatmali metodni amalga oshirishda bir tomonidan o`quvchilarning idrok etishlari ,ikkinchi tomonidan ularning tasavvurlariga tayaniladi.Matematika darslarida ko`rsatmalilikdanto`g`ri foydalanish va miqdoriy tasavvurlarining mazmuni tushunchalarning shakllanishiga imkon beradi. Mantiqiy fikr yuritishni, nutqni rivojlantiradi, aniq hodisanilarni qamrab chiqish va tahlil qilish yordam beradi.

Amaliy metodlar: Malaka va ko`nikmalarni shakllantirish va umumlashtirish jarayoni bilan bog`liq bo`lgan metodlar o`qitishning amaliy metodlari hisoblanadi. Bunday metodlar yozma, og`zaki mashqlar, amaliy ishlar, mustaqil ishlarning ba`zi turlariga kiradi. Mashqlar asosan mustahkamlash va bilimlarning tadbiq qilish, malaka va ko`nikmalarning shakllantirish metodi sifatida qo`llaniladi. Mashq deb biror amalni o`zlashtirish yoki mustahkamlash maqsadida rejali ravishda tashkil qilingan takroriy bajarishga aytildi. Mashqlar sanoq malakalarini, hisoblash ko`nikma va malakalari, arifmetik masalalarni yechish ko`nikmalarni vujudga keltirish uchun ishlatiladi. Matematiko`qitishda hikoya metodi, induksiya , analogiya, deduksiya metodilar to`g`ri foydalanish kutilgan samarani beradi. Boshlang`ish sinflarda matematikadan bolalarning miqdoriy, fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishda ko`p hollarda o`yinlar ham yaratiladi. O`yinlardan to`g`ri foydalanish ham matematika kursini o`zlashtirishda katta ahamiyatga ega.

Talim –tarbiya o`quvchining tez o`zgarayotgan zamonda yashashi uchun hayotiy ko`nikma va malakalarni shakllantirishda to`g`ri yo`ldam bormog`imiz kerak. Shunday ekan biz marematika

fanini o'qitishda metod va o'yinlardan to'g'ri foydalanib hozirgi kun talabiga mos shaxs qilib tarbiyalash oliy maqsadimiz bo'lishi shart.

Foydalaniman adabiyotlar:

- 1.Bekboyeva N va boshqalar "Boshlang'ish sinfda matematika o'qitish metodikasi". Toshkent. "o'qituvchi" 1996-yil
- 2.Inomjonova H. "Matematika o'qitish metodikasi fanidan muommoli ma'ruza matnlar" Qo'qon 2009-yil

O'QUVCHILARNI FIKRLASH QOBILYATLARINI O'STIRISHDA QIZIQARLI MASALALARINI YECHISH USULLARINI QO'LLASH

*Muhammadiyeva Hilola Abdirasulovna
Samarqand viloyati Paxtachi tuman
7-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annatatsiya: Ushbu maqolamda boshlang'ich sinf o'quvchilarining matematika darslarida qiziqarli masalalar yechish orqali fikrlash qobiliyatlarinin o'stirish usullari haqida yozganman.

Kalit so'zlar: Matematika, masala, rasm chizish, qobiliyat

Masalalarni tasvirlash usuli.

Masaladagi berilgan sonlarning nechtaligini ta'kidlashga va ular o'rtasidagi munosabatlarni aniqlay bilish ko'nikmasini rivojlantirishga imkon beruvchi eng muhim matn usuli masalani tasvirlashdir. Bolalarning narsalarning chizmada tasvirlash usullari bilan tanishishi ham foydalidir. Dastlabki bir ikki masalani o'qituvchining o'zi tasvirlab chizadi. O'qituvchi doskaning ichiga 5 ta qo'ziqorin va uning oldiga bitta qo'ziqorin solingen savatchaning rasmini chizadi. Bolalar o'qituvchini qanday masalani chizganini topganlaridan keyin o'zları xohlagan narsalardan masalalar tuzadi. Bolalarni masalaning javobi emas, balki masala shartini chizish kerakligi haqida bosh qotirishi kerak, o'qituvchi tez chiziladigan narsalarni tanlash haqida maslahat beradi. U bir nechta yaxshi chiqqan va 1-2 yaxshi chiqmagan rasmlarni tanlab oladi. Bolalar kim qanday masala tuzganini topadilar. Ular qaysi rasm bo'yicha masala tuzish mumkin, qaysi rasmlar bo'yicha masala tuzish mumkin emasligini bilib olishadi. Rasmida masalada berilgan sonlar ko'rsatilishi kerakli haqida ishonch hosil qiladi o'zaro tekshirib olib borilsa yaxshi bo'ladi. Ayirishga oid masala tuzishda ko'pincha ikkita rasm chizishga to'g'ri keladi, birida kamayuvchi, ikkinchisida qoldiq va ayiruvchi chiziladi. Masalan birinchisida oltita archa, ikkinchisida beshta archa chiziladi.

Bolalarga hisoblash usulini o'rgatish.

Bolalar arifmetik amallarni ifoda etishga va uni asoslab berishga o'rganib olganlaridan keyin ularni hiosoblash usullari bilan tanishtirish mumkin. Ular qo'shish va ayirishni birni qo'shib va ayirib o'rganib olishlari kerak. Bolalar ushbu usullarni egallab borishda qo'shni sonlar o'rtasidagi bog'lanish va munosabatlarni tushunishga hamda sonlarning birliklaridan iborat tartibini bilishga tayanishlari lozim. Arifmetik amalarni o'rgatish jarayonidagi mashg'ulotlarning bir qismi sonlarni solishtirish va sonlarni birliklardan iborat tarkibi haqidagi bilimlarni mustahkamlashga o'rgatadi. Bolalarga hisoblash usullarini qanday o'rgatish mumkin? Bolalarni arifmetik amalarni ifoda etishni hisoblash usullaridan farq qila bilishga o'rgatish uchun qo'shishda "ga", ayirishda esa "dan" qo'shimchalaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bolalar hisoblash vaqtida olingan javob bilan birga arifmetik amallarni takrorlaydilar. Shundan keyin ular masala savoliga javob beradilar. Dastlab bolalar ko'rsatma mavzusi asosida keyinroq miyada sonlarning to'g'ri va teskari ketma-ketligi haqidagi bilimlar hamda ular masala orasidagi bog'lanish va munosabatlarni tushunishiga asoslanib hisoblaydilar.

Masala yechishda "qo'shish", "ayirish", "barobar" matematik amallaridan foydalanish zarurligi uqtiriladi.

Yil oxirida bolalar masala tuzishga undagi shart va savolni farq qila bilishi, berilgan sonlarni ajratib olishni, ular o'rtasidagi miqdoriy munosabatlar aniqlashini arifmetik amallarni to'g'ri toplashni va ifoda etishni hisoblash usullaridan foydalanib harakat natijasini topishni va masala savoliga to'liq javob berishni bilishlari kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1, Bikbayeva va Qosimova "Matematika o'qitish metodikasi"
- 2, Internet saytlaridan

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI FANINI O'QITISH METODIKASI

*Musulmonova Nilufar Baxtiyorovna
Navoiy viloyati Langar qo'rg'oni
58-umumiy o'rta ta'lif maktabi
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon: +998 93 704 77 24*

Anotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda ona tili fanini o'qitish metodikasi va vazifalari haqida ma'lumotlar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: metod, savod o'rgatish metodikasi, o'qitish metodikasi, grammatika, fonetika, so'z yasalishini o'rganish metodikasi, tekshirish metodlari.

Boshlang'ich sinflarda ona tili fanini o'qitish metodikasi fanining predmeti o'quvchilarga o'zbek tilini o'rgatish yo'llari va vositalari, ona tilini egallash, ya'ni nutqni, o'qish va yozishni, grammatika va imloni o'zlashtirib olish to'g'risidagi ilmdir.

Metodika fani quyidagi masalalarni o'rganadi:

1.O'qitishning vazifalari va mazmunini aniqlaydi. Nimani o'qitish kerak savoliga javob beradi, ya'ni boshlang'ich sinflarda ona tili kursining dasturlarini, ta'lif mazmunini belgilab beradi. O'quvchilar uchun darsliklar va qo'llanmalar yaratib, ularni takomillashtirib, samaradorligi va muvofiqligini doimiy nazorat qilib boradi.

2.O'qitish metodlari, tamoyillari, usullari, dars va uning turlarini, o'quvchilar amaliy ishlari – mashqlar va yozma ishlarning izchil tizimini ishlab chiiqadi, ya'ni qanday o'qitish kerak savoliga javob tayyorlab beradi.

3.O'quvchilarga ona tilidan bilim berish va ko'nikma hosil qilishda umumiyligi nuqtayi nazardan eng foydali shart-sharoitlar haqidagi masalalarni hal qiladi, ya'ni nega xuddi mana shunday o'qitish kerak? Savoliga javob tayyorlaydi. Eng foydali materiallarni, metodlarni o'rganadi, tanlagan metodlarni asoslaydi, tavsiyalarni eksperimental tekshiradi.

Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi fani quyidagi bo'limlarni o'z ichiga oladi:

1.Savod o'qitish metodikasi, ya'ni elementar o'qish va yozishga o'rgatish. Bolalarga savod o'rgatish pedagogika fanidagina emas, balki ijtimoiy hayotda ham juda jiddiy masalalardan biri hisoblanadi. Chunki xalqning savodxonligi mustaqillik uchun, siyosiy onglilik uchun, madaniyat uchun kurash qurolidir.

2.O'qish metodikasi. Boshlang'ich sinflarda o'qish predmetining vazifasi bolalarni to'g'ri, tez, ongli va ifodali o'qish malakalari bilan quronishni hisoblanadi.

3.Grammatika, fonetika, so'z yasalishini o'rganish metodikasi. Bu bo'lim elementar to'g'ri yozuvga va husnixatga o'rgatishni, grammatik tushunchalar, boshlang'ich imlo malakalarini shakllantirishni nazarda tutadi.

4.Nutq o'stirish metodikasi. Bu bo'lim boshlang'ich sinflarda alohida o'rinni tutadi. Bolalar birinchi navbatda tilni, nutqni o'quv predmeti sifatida anglaydilar. Ular xohlagan va qiziqarli narsalarnigina emas, balki zaruriy narsa va hodisalar haqida o'ylab, nutq tuzish zarurligini ham tushuna boshlaydilar. Ular o'zining grafik shakli bilangina emas, balki leksikasi, sintaktik va morfologik shakli bilan ham og'zaki nutqdan farq qiladigan yozma nutqni ham egallaydilar. Metodika bolalar nutqini boyitishi, sintaktik va bog'lanishli nutqni o'stirishni ham ta'minlashi kerak.

Amaliy fanlar uchun amaliyot muhim rol o'ynaydi. Ona tili o'qitish metodikasi ham amaliy fanlar sirasiga kiradi. Har qanday amaliy xulosalar ishonarli bo'lishi, yuqori ilmiy darajada, ya'ni puxta va asosli bo'lishi lozim. Metodika tavsiyalarining ilmiy darajasi nazariy tasdiqlanishi yuqori saviyada bo'lishi tekshirish metodlarining puxtaligiga ham bog'liq.

Tekshirish metodlari 2 xil bo'ladi:

1.Nazariy tekshirish metodlari. U quyidagi hollarda tatbiq etiladi: biror hodisaning metodik asosini, unga bog'liq boshqa fanlarni o'rganish, qo'yilgan gipotezani asoslash, izlanishning yo'nalishini belgilash.

2.Empirik metod/tajribaga asoslangan metod. Bu metod o'qituvchilarning ish tajribasini

o'rganish, yangiliklarni tanlash, umumlashtirish, baholash va ommalashtirish, o'qituvchi va o'quvchilar faoliyatining darajasini aniqlash.

Xulosa qilib aytganda, hozirda o'quvchilarga bilim berish, bilimlarini oshirishda mustaqil ishlarni uyshtirish, bilimlarni hisobga olish kabi metodik tavsiyalar tizimi ishlab chiqilmoqda, texnik vositalardan unumli foydalanish, grammatik ta'limiylar o'yinlarni joriy etish keng tus olmoqda. Ta'lim jarayonida test topshiriqlaridan, turli boshqotirma va jadvallardan foydalangan holda mashg'ulotlar uyshtirilmoqda. Yuqoridagilardan ko'rinish turibdiki, ona tili o'quv fani sifatida shakllanib, rivojlanishning murakkab yo'lini bosib o'tmoqda.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1.S.Matchonov., X.G'ulomova., Sh.Yo'ldosheva., Sh.Sharipov. Ona tili o'qitish metodikasi (Boshlang'ich ta'lim fakulteti talabalari uchun darslik). – Toshkent. 2009.

2.www.ziyouz.com kutubxonasi.

BOLALARНИ HUSNIXATGA O'RGATISH

Nabiyeva Ma'rifat Abdullajonovna
Namangan viloyati Kosonsoy tumani
6-sonli maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Tel 942724096

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlan'ich sinf o'quvchilarida husnixat san'atining o'rgatilishning ahamiyati, husnixat o'rgatishning metodikasi hamda husnixat gigeyenasi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Chiroli yozuv, qo'l harakati, bo'g'in, so'z

Chiroli yozuvga o'rgatish umumiy didaktik qoidalar bilan birga yozuv malakasini shakllantiruvchi qoidalarni ham o'z ichiga oladi. Umumiy didaktik qoidalar, takroriylik ko'rgazmalilik yosh va o'ziga xos xususiyatlarni hisobga olish, tushunarlik, onglilik xusnixat qoidalarni amalga oshirishda juda muhimdir. Ayniqsa, ko'rgazmalilik prinsipi chiroli yozuv malakasini singdirishda muhim rol o'yaydi. Har bir o'quvchi u yoki bu harfni tushunib, yozilishini, harflarning bir-biriga bog'lanishini, kichik va bosh xarflarning bir-biriga nisbatini, balandligini, qiyaligini, avtoruchkani ushslash va to'g'ri o'tirish qoidalarini yaxshi bilishlari lozim. Yozuvga o'rganish davrida olingan bilim va malakalar o'quvchilar uchun doimiy qoida bo'lib qolishi zarur.

Chiroli yozuv malakalarini o'stirishda eng birinchi qoida bu gigiyenik talablar va yozuvning qiyaligini to'g'ri saqlashga o'rgatilib, so'ogra harf va harf elementlari orasidagi masofani chandalab yozish qoidalari singdirib boriladi. Bu qoidalarni keyinchalik ikkinchi sinfda o'tkaziladigan xusnixat darslarida takomillashtirilib boriladi. Bu qoidalarni o'quvchilar esda saqlab qolishi mumkin. Har bir yozuv mashqi aniq maqsad asosida oson tushunarli olib borilishi kerak. Buning uchun chiroli yozuvga o'rgatishning turli usullaridan foydalanish lozim. Chiroli yozuv mashinkalarini esdan chiqarmaslik uchun sistemali ravishda takrorlab borish juda muhimdir. Bolalarning yozuv malakalarini hosil qilishda ularning yosh va o'ziga xos xususiyatlari: barmoq va qo'l muskullarining harakat tezligi, markaziy nerv sistemasi tomonidan nerv muskullarining bajarilishi hisobiga olinishi lozim. Ayniqs'a, olti yoshli bolalar uchun yozuv jarayoni juda qiyindir. Bu davrda ularning jismoniy o'sishlarini, albatta, hisobga olish kerak.

Olti yoshli bolalar, qo'l harakatini uzmay, ayrim harf elementlarini xarflarni, keyinchalik sodda elementli so'zlarni yoza oladilar. Bu davrda ulardan ayrim qiyin elementli, cho'zinchoq doira shaklidagi harflarni qo'l harakatini uzmay yozishni talab etish mumkin emas. Yozilishi qiyin harf va so'zlarni asta-sekin mashq qildirish orqali yil davomida o'rgatib boriladi.

Ikkinchi sinfdan boshlab bolalar qo'l harakatini uzmay, cho'zinchoq doira shaklidagi xarflardan tashkil topgan harf, bo'g'in va so'zlarni yozishga o'rgatiladi. Chiroli yozuv darslarida harflarning shakli ustida mashq o'tkazilganda oddiydan murakkabga tomon olib boriladi, chunki alfavitdagi barcha sharflar yozilish shakliga qarab gruppalarga ajratiladi. Bolalarni chiroli yozuvga o'rgatishda o'qituvchi ularning o'ziga xosxususiyatlarini ham xisobga olishi shart. O'qituvchi har bir o'qituvchining qanday o'tishirini, ruchkani qanday ushslashini, daftar tutish holatini, xarflarni qanday yozayotganligini sekin yoki tez yozishini kuzatib borishi zarur. O'quvchilardagi bu imkoniyatlarni kuzatib borgan o'qituvchi chiroli yozuv darslarini to'g'ri tashkil etadi, ayrim o'quvchilarga yakka-yakka yordam ko'rsatishda qrynalmaydi va ota-onalarga ham to'g'ri ko'rsatma bera oladi. Chiroli yozuv malkasini shakllantirish faqat boshlang'ichch sinflardaemas. Balki yuqori sinflarda ham davom ettiriladi.

Chiroli yozuvga o'rgatish uchun bolalarning maktabga qadam qo'ygan kunlaridan boshlab quyidagi vazifalarni bajarishlari talab etiladi:

1. Yozuv vaqtida partada to'g'ri o'tirish
2. Avtoruchkadan to'g'ri foydalanish
3. Daftardan to'g'ri foydalanish
4. Yozma va bosma harflarning shakli bilan tanishtirish.
5. Yozma shakldagi harflar yordamida bo'g'in, so'z va gap tuzishga o'rgatish.

Yuqorida ko'rsatib o'tilgan malakalar shakllangandan so'ng husnixat darslariga ular mustahkamlanadi. Husnixat malakasini shakllantirish uchun birinchi navbatda harflarning

shaklini to'g'ri tasawur etishga, bir xil qiyalikda (65%) yozishga, so'zlarda harflarni to'g'ri bog'lashga so'zlarni qatorlarga to'g'ri joylashtirishga o'rgatiladi. Daftар chiziqlarini birin-ketin almashuvi davomida harflarning qiyaligini va ular orasidagi masofani to'g'ri saqlash kichik va bosh harflarning nisbatini to'g'ri chamalab yozishga o'rgatish juda muhimdir. Shuningdek husnixat darslarida malum gruppaga oid hraflarni yozishga o'rgatishda o'quvchilarda uchraydigan ayrim tipik xatolarning oldini olish va tuzatish ustida ham ish olib borish lozim. Yozuvning tezligi oshishi bilan ayrim bir-biriga o'xshash harflarning shaklini buzib yozish xollari uchraganda esa ularni qayta mashq qildirish lozim.

Foydalilanilgan adabiyotlar:

1. G'ulomov M. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarini husnixatga o'rgatish" T.1970
2. G'ulomov M. "Chiroyli yozuvni shakllantirish" T. 1992

ИННОВАЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ В ОБРАЗОВАНИИ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ.

*Учитель школы 60 г. Самарканда,
Насимова Хилола Муинжоновна
Магистр филологических наук,
учитель школы 69 г. Самарканда,
Насимова Рухсора Муинжоновна*

Аннотация: Современные технологии обучения – это набор средств, методов, принципов и характеристик выстраивания учителем отношения с учениками. Долгое время система образования, построенная на опыте выдающихся педагогов психологов и методистов, признавалось сильной.

Но пришло время менять вектор направления и сегодня школы нашей страны серьёзно модернизируются. Изменяется общее представление об образовании.

Ключевые слова : инновационные технологии, педагогика, развивающее обучение, командная работа, информационно-коммуникационные технологии, реформы, концепция.

Инновационные технологии в образовании позволяют регулировать обучение, направлять его в нужное русло. Людей всегда пугало неизведанное и новое, они негативно относились к любым изменениям. Стереотипы, существующие в массовом сознании, затрагивающие привычный образ жизни приводят к болезненным явлениям, мешают обновлению всех видов обучения.

Инновационные преобразования условий жизни и деятельности Узбекистана отражаются естественным образом и на системе образования. Основной целью принципов ГОС в свете социально-экономических реформ, проводимых в стране - воспитать в системе общего среднего образования духовно совершенную и интеллектуально развитую личность, учитывая передовой опыт развитых стран и достижения науки и современных информационно-коммуникационных технологий. Сегодня особенно требуется личность, умеющая творчески применять те знания и навыки, которыми обладает, преобразовывать знания. В результате чего на современном этапе возникла необходимость обновления методов, средств и форм обучения, внедрение в учебный процесс новых педагогических технологий, которые будут способствовать оптимальному развитию познавательной деятельности и творческой самостоятельности учащихся.

К сожалению, в школе не уделяется особого внимания реализации педагогических условий для эффективного использования инновационных технологий.

Таким образом, существует противоречие между потребностью использования инновационных технологий и реальными условиями обучения в основной школе. Инновационные технологии в образовании «тормозятся» по различным причинам:

1. Барьер творчества. Учителя, привыкшие работать по старым программам не хотят что-либо менять, учиться, развиваться.

2. Конформизм. Из-за нежелания развиваться, боязнь выглядеть в глазах других белой вороной, показаться смешными педагоги отказываются принимать необычные педагогические решения.

3. Личностная тревожность. Из-за неуверенности в себе, способностях, силах, заниженной самооценки, боязни высказывать свои суждения открыто, многие учителя до последней возможности сопротивляются изменениям в образовании.

4. Ригидность мышления. Педагоги старой закалки считают своё мнение единственным, окончательным, не подлежащим пересмотру, не стремятся к приобретению новых знаний.

Мы видим одно из возможных решений данного противоречия в выявлении и реализации педагогических условий наиболее оптимального использования новых технологий в основной школе.

Процесс обучения в основной школе станет более эффективным, если при использовании инновационных технологий реализовать следующие условия:

- ✓ Психологическая установка на успех

- ✓ Блочно-модульное структурирование учебного материала
- ✓ Использования опыта учащихся

Методологической основой являются основы теории педагогических технологий В.М. Монахова, Г.К. Селевко, психологическая концепция деятельности подхода в развитии личности (Л.С. Выготский [5], А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн[3]) современные концепции построения содержания образования(В.В. Краевский, В.С. Леднёв)[4]

Любая используемая в социальной сфере технология имеет свои особенности. Для технологии обучения характерны такие особенности:

- ✓ Неопределённость результата, отсутствие методов и средств, дающих сразу после одного цикла взаимодействия необходимый 100% результат
- ✓ Периодическое проведение контроля по совершенствуемому параметру
- ✓ Выявление и отбор неуспевающих
- ✓ Дополнительная работа с отобранными, то есть проведения повторного цикла взаимодействия

Создание высокоэффективных технологий обучения позволяет, с одной стороны обучающимся повысить эффективность усвоения учебного материала, с другой стороны педагогам уделять больше внимания вопросам индивидуального и личностного роста учащихся.

Таким образом, инновационная образовательная технология:

- ✓ Повышает производительность труда учителя;
- ✓ Контроль результативности обучения каждого учащегося;
- ✓ Перекладования основной функции обучения на средства обучения освобождает время учителя и он больше внимания может уделить вопросам индивидуального и личностного развития учащихся;
- ✓ Создаёт предпосылки для решения проблемы преемственности образовательных программ школьного образования.

В настоящий момент в школьном образовании применяют самые различные педагогические инновации. К числу современных образовательных технологий можно отнести:

- ✓ Развивающее обучение
- ✓ Проблемное обучение
- ✓ Разно уровневое обучение
- ✓ Коллективную систему обучения
- ✓ Технологию изученичения изобретательных задач (ТРИЗ)
- ✓ Исследовательские методы в обучении
- ✓ Проектные методы обучения
- ✓ Технология использования в обучении игровых методов: ролевых, деловых и других видов обучающих игр
- ✓ Обучение в сотрудничестве (командная, групповая работа)
- ✓ Информационно-коммуникационные технологии
- ✓ Здоровьесберегающие технологии

К 2030 году Узбекистан намерен войти в 30ку ведущих стран мира по рейтингу Международной программы по оценке образовательных достижений учащихся PISA. (Указ Президента Республики Узбекистан «Об утверждении концепции развития системы народного образования Республики Узбекистан до 2030 года от 29.09.2019г. № УП 5712). Для этого в Республике намечается провести кардинальную реформу в образовательной сфере. Важное место в системе образования займут информационные технологии. Учебники переведут в электронный формат, а в библиотеках появятся QR коды для загрузки книг на мобильное устройство. Все школы будут в единой сети и иметь доступ только к разрешённым сайтам, а для контроля посещаемости использовать внедрения биометрических систем (ID карта, NFC метка и др.). В концепции предлагается качественное изменение программы подготовки и переподготовки кадров. Будущие преподаватели освоят новейшие теории обучения, психологию и личностно-ориентированные подходы.

Потребность в креативных, образованных людях, умеющих грамотно выстраивать карьерный путь, достигать целей, применять новейшие разработки – это веяние нового времени.

И какой бы эффективной не была система образования, пришло время внедрения новых технологий.

Школа - это первый социальный институт в жизни каждого человека и именно от того, насколько правильно будет выстроена образовательная траектория, зависит каким будет новое поколение.

Сегодня роль учителя заключена не просто в том, чтобы объяснить материал. Преподаватель становится компаньоном, наставником для учеников. Учитель должен вовлечь ребенка в образовательный процесс, мотивировать к изучению предмета, раскрыть его потенцию, помочь справиться со сложностями.

Для таких задач требуется активная форма взаимодействия и проведения уроков.

Список использованной литературы:

1. Концепция развития системы Народного образования Республики Узбекистан до 2030 года (УП- 5712 от 29.04.2019г.)

2. Закон Республики Узбекистан « Об образовании» (№ 464 – I от 29.08.1999г.)

AMALIYOTCHI PSIXOLOG FAOLIYATIDA MAHALLA,MAKTAB VA OILA HAMKORLIGINING TUTGAN O'RNI

*Nazarova Xurshida Bekchnanovna
Xorazm viloyati Shovot tumani 1-maktabning amaliyotchi psixolog
Telefon:+998(90)4385987 Pochta: Nazarovaxurshida@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada amaliyotchi psixolog faoliyatida mahalla, maktab va oila hamkorligining tutgan o'rni yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Maktab, oila, mahalla, hamkorlik, bola tarbiyasi jarayoni, shaxs, vaziyat, ichki dunyo.

Xalq ta'lifi oldida turgan asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarni ahloqiy jixatdan barkamol shaxs qilib shakllantirishdir. Bugungi kunning dolzarb muammolaridan biri xisoblangan amaliyotchi psixolog faoliyatidagi eng muhimmi bu mahalla-maktab va oila hamkorligidir. Bu uch hamkorlik asosida tashkil etilgan psixolog faoliyatining natijasida ta'lif-tarbiya birligiga, oila va maktab yaqinligiga ichki dunyo va qiziqishlarini to'g'ri aniqlashga, bolaning ma'naviy- axloqiy rivojlanishiga, milliy urf-odat va an'analarimiz, qadriyatlarimizga o'rgatib borishga erishiladi. Bu munosabatlardan amaliyotchi psixolog faoliyatidan chetga chiqib qolsa, oila yoki maktabdagi muommolarning bir-biriga qarama-qarshiligi natijasida bola uchun muhim bo'lgan bu ikki mezon uning uchun iqtisodiy va oila muammolarini birgalikda bolaning nafsoniyatiga ta'sir qilmaydigan yo'l bilan hal qilishi osondir.

Bolalar kattalar tomonidan ijobiy emotsiyal munosabatga kuchli ehtiyoj sezadi. Bolalarning ijobiy emotsiyonal semantik maydon doirasiga bo'lishi ularning ruhiy barqarorligi uchun juda katta oziqa rolini o'ynaydi. Bu maydonni esa kattalar; ota-onalar, tarbiyachilar timsolida ta'minlashlari lozim. Bu maydonning mazmunini bolalarga nisbatan sabr-toqat, ularning xulq shakillariga moslasha olish tashkil qiladi. Ingliz bolalari tadqiqotchisi Djenni Lishli shunday yozadi: "Kattalar o'zlarida o'z xulqlari va munosabatlari go'dak uchun katta axamiyatga ega bo'lган odamlarni ko'rishlari lozim. Bu shuni anglatadiki, ba'zan kattalar bolalar emas, ularning o'zlar o'zgarishlari kerakligi haqida xulosaga kelishlari kerak. Ba'zan og'ir bo'lsa ham bolaning xato qilishini sabr-toqat bilan kutishga to'g'ri keladi. Ba'zan unga yordamga shoshilish kerak. Bu yana shuni anglatadiki, bolalarda shaxsiy taraqqiy etayotgan, tushunchalar va qarashlarga ega bo'lган shaxsni ko'rish kerak. Kattalar o'zlarining egiluvchan o'z - o'zini baholashlari bilan bolalardan ko'proq quvonch ola biladilar".

Yoshligidan rolli o'yinlar vositasida xulq shakllarini o'zlashtirishga o'rgangan bolalarda, katta yoshda vaziyatli rolli o'yinlar vositasida ijtimoiy psixologik bilimlarni o'zlashtirish, ijtimoiy ustav-novkalarning shakllanishi yengil kechadi.

Bolaning ruhiy dunyosi hamma narsani to'g'ri qabul qilishga moyil. Shu bois unga biror narsani tushintirish jarayonida imkon qadar to'g'rilik bilan o'qitish kerak. Bolaning sezgilari kuchli, ko'nikish qobiliyati yuksak bo'ladi.

Shuning uchun bir ishni buyurganda "Bilaman sen bu ishni darhol bajarib tashlaysan, qo'ling dan hamma ish keladi" deb uning ko'nglini ko'tarish lozim. Bunday rag'bat bolaning kuch g'ayratini oshiradi, o'ziga bo'lgan ishochini kuchaytiradi. Aslida har qanday psixologik omil ishonchga asoslanadi. Bola bir narsaga ishonsa, uning ruhida, ongi va tafakkurida o'zgarish yuz beradi. Psixologik omilning kuchli yoki zaifligi ham uning bola ongi, ruhi va tafakkurida nechog'lik ishonch uyg'ota olishiga bog'liq. Bola qaysi ishdan ko'proq qanoat hosil qilsa, shu ishlar ularda qiziqish paydo qiladi.

Oilada ma'naviy barkamol tarbiyalash vositalardan biri-bu oilaviy an'analarni kundalik tarbiya tizimiga joriy etishdir. Bu jarayonda ota - onalarning roli katta bo'lib, faqat sog'lom muomala va samimiyat muhitgina ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi omil hisoblanadi. Bola yaxshilikka duch kelganda o'zini erkin va ruhiyatini tetik his qiladi. Ayni shu holatda amalga oshirilgan tarbiya bola tomonidan ichki his bilan qabul qilinadi. His qilish bu - munosabat, munosabat esa faoliyat demakdir. Demak, bola tarbiya jarayonida faoliyatga yo'naliш olib ma'naviy kuch va qudratga ega bo'ladi.

Oiladagi ma'naviy muhit bola dunyoqarashi bilimining kengayishi, tafakkurining yuksalishida alohida o'r'in tutadigan kitob mutoalasi bilan ham bog'liqidir. Shuning uchun har bir ota-ona bolaning ko'nglida kitobga mehr o'yg'otishi, uning bu boradagi qiziqishini rag'batlantirishi lozim.

Bugungi kunda ota-onalarning bola tarbiyasidagi ma'suliyatini instinct darajasiga ko'tarish, oila a'zolariga tarbiya ta'sir ko'rsatuvchi an'analarni yaratish muhim hisoblanadi.

Tarbiya shakllarini amalga oshirishning negizida avvalo amliyorotchi psixologning ota-onalar ma'naviy psixologik bilim saviyasini oshirish

ularda sog'lom tafakkur zamonaviy dunyoqarashini shakllantirish uchun qilgan harakati yotadi.Bu esa ota-onaning farzand oldidagi, el-yurt oldidagi burchini to'g'ri anglashini, insonning dunyoga kelishi va kamol topib rivojlanishiga oid psixologik qonuniyatlarni puxta bilishni, oilaviy munosabatlar doirasida miliy

urf-odat, an'analarimizning eng nodirlarini turmushga singdirish orqali bolalarda miliy qadriyatlarga mehr -muhabbat uyg'otishni, ularni mustaqil fikrlaydigan kishilar qilib tarbiyalashni taqoza etadi.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati.

1. A.V.Petrovskiy. "Umumiy psixologiya", 1992 yil.
2. P.V.Ivanov."Umumiy psixologiya", 1972 yil.
3. E.Goziev. Psixologiya. 1994 yil
4. Narzulla Boymurodov "Rahbar psixologiyasi". T. "Yangi asr avlod", 2007 yil
5. Yuzlikayeva E., Axmedova M., Qurbonova G., Sh.Tashmetova. Umumiy pedagogika. – T.TDPU, 2012.
6. B.Xodiyev, O.Abdullayev, I.Inomov. Yangi pedagogik texnologiyalar. Toshkent, 2007 y.

SINFDAN TASHQARI ISHLAR ORQALI O'QUVCHILARNI IJODKORLIKKA O'RGAТИSH

*Nishonov Iqboljon Abdumutalovich
Asaka tumani 16–sonli umum ta'lif maktabi Texnologiya o'qituvchisi
Telefon: +998(94)4332002
nishonov.iqbol@mail.ru*

Annotatsiya: Maqolada texnologiya fanidan sinflarda sinfdan tashqari ishlar orqali o'quvchilarni ijodkorlikka o'rqaтиsh xususida fikr yuritilgan, o'quvchilarning ijodkorligini oshirish haqida mulohazalar ifodalangan.

Kalit so'zlar: sinfdan tashqari ishlar, ijodkorlik, to'garaklar, Sinfdan tashqari ommaviy ishlar turlari ichida to'garak mashg'uloti muhim rol o'ynaydi.

To'garak mashg'ulotlari turli mavzularda o'tkazilib, o'quvchilarda badiiy ijodga qiziqish uyg'otishda, ularning fikrlash qobiliyatini kamol toptirish va dastur materiallarini puxta o'zlashtirishlarini ta'minlashda katta ahamiyatga ega. O'quvchilarda badiiy adabiyotga, yozuvchining ijodiga qiziqish uyg'otish va o'stirish, ijodkorlik qobiliyatini o'stirish, tarbiyalash va rivojlantirish to'garaklar oldiga qo'yilgan asosiy vazifadir. To'garak mashg'ulotlarida ifodali o'qish, adabiy ijodkorlik, adabiy o'lkashunoslik faoliyatlarini o'stirishga e'tibor beriladi. Maktabda tashkil etiladigan to'garaklar ifodali o'qish, adabiy-ijodiy va drama to'garaklaridan iborat bo'ladi. Shu jihatdan bu to'garakda ertaklar bilan bir qatorda, she'rlar bilan ishslashga ham katta e'tibor beriladi. She'riyat ham ertaklar kabi o'quvchini o'ziga bir zumda jalg qiladigan alohida ahamiyatga ega. Bu xususiyat uning tantanavorligi, musiqiyligi, jo'shqinligi hamda she'rda ifodalangan g'oyaviy mazmunga bog'liqdir. To'garak mashg'ulotlarida ham she'rning hajmi hamda uning bola ruhiyatiga mosligi hisobga olinadi. Bolaning qalbida adabiyotga bo'lgan mehrning shakllanishida boshlang'ich sinf o'qituvchisining, boshlang'ich ta'limda sinfdan tashqari ishlarning roli va o'rni nihoyatda kattadir. Zero, adabiyotga oshno qalb ezgulikka yo'g'rilgan bo'ladi, yovuzlik ko'chasidan o'tmaydi, insoniy fazilatlarga boy bo'ladi.

Ommaviy ishlarni tashkil qilish, tayyorlash, senariylar tuzish, o'quvchilarni ommaviy ishlarda qtnashishga tayyorlashda boshlang'ich sinf o'qituvchisi markaziyo o'rinda turuvchi asosiy figuradir. Chunki boshlang'ich sinf o'quvchilarida hali ommaviy ishlarni tashkil qilish va o'tkazish uchun yetarli ko'nikma shakllanmagan bo'ladi. Sinfdan tashqari ishning hamma turida o'qituvchi muhim rol o'ynaydi va asosiy figura sanaladi. O'qituvchi o'quvchilarning o'zaro hamkorligiga boshchilik qiladi, taassurotlarni yakunlaydi, o'quvchilarning ijodiy ish bilan shug'ullanishlariga rahbarlik qiladi, endigina ijodiy ishga kirishgan o'quvchilarga ijod sirlarini o'rgatadi, shu yo'l bilan ularda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini o'stirib, taraqqiy ettiradi.

To'garak ishtirokchilari hayotda ko'rganlarini, hayotiy voqeа va bilgan kishilari to'g'risida ertak, hikoya, she'r, insho, ocherk kabi yozma ishlar yozishlari mumkin. Albatta, bu yozma ishlar kichik hajmli bo'ladi. Shunday vaqtarda o'qituvchi ularda ijodga qiziqish hissini o'stirib borish bilan birga, ularni asta-sekin badiiy so'z olamiga olib kiradi. Ba'zi hollarda o'qituvchilar bolalar bilan adabiy-ijodiy to'garaklar tashkil qilishni yuqori sinflar uchun zarur deb o'ylashadi. Bu fikrga qo'shilib bo'lmaydi. Chunki boladagi ijodiy qirralar, uning tabiat va jamiyatda bo'layotgan voqeа hodisalarga nisbatan sinchkovligi, boladagi bu voqeani ravon so'zlab berish qobiliyati va imkoniyati, ularning so'zamolligi, ba'zan katta yoshdagи kishilarning ham esiga kelmaydigan fikrlarni topib ayta olish xususiyati juda erta uyg'ongan bo'ladi. O'qituvchi esa boladagi bu qirrani kashf eta bilishi, yoshligidan unga to'g'ri yo'l ko'rsata bilishi, ruhlantira olishi kerak.

To'garak ishtirokchilarining o'zları yashab turgan qishloq, tuman, shaharlarda xalq maqollari va topishmoqlar, qo'shiqlar, ertaklarni o'rganib, keyin to'plam holiga keltirishlari (albatta, sinf o'qituvchilari yoki to'garak rahbarlari yordamida) ham muhim ishlardan biridir.

Shuni aytib o'tish kerakki, jurnal yoki to'plam uchun o'quvchilar tayyorlagan materiallar saviyasi uchun sinf o'qituvchisi mas'ul bo'ladi va bu narsa o'qituvchidan katta mehnatni talab qiladi. Chunki bu ish o'quvchilar tayyorlagan ishlarga qo'shimcha ijodiy yondashuvni talab qiladi. Sinfdan tashqari ishlarda o'qituvchining asosiy vazifasi o'quvchilarni uzuksiz izlanishga rag'batlantirish, ular bilan jonli va mustahkam aloqa o'rnatgan holda do'stlik va o'zaro

samimiy munosabatni shakllantirish va mustahkamlashdan iboratdir. Sinfdan tashqari ishlarni yuqori saviyada tashkil etish bilan o'qituvchi o'quvchilarning badiiy didini, adabiy faoliyatini, intellektual qobiliyatlarini o'stiradi, sinfda bergan bilimlarining puxta o'zlashtirilishiga erishadi, o'quvchilarda adabiyotga havas, qiziqishni o'stiradi.

Bu ishlarni samarali amalgalashda asosiy omil o'quvchilarning o'z mehnatlari samarasini, go'zalligini ko'rishlari, his qilishlaridir. Bu – o'quvchilarni o'zbek xalqining madaniy boyligini oshirish, madaniyatini yuksaltirishga o'z hissasini qo'shish ruhida tarbiyalashda eng muhim masaladir.

Har bir to'garakning yashashi va rivoji o'quvchilarning o'z xohishi bilan qilgan tashabbuskorligiga bog'liq bo'lib, ularda tashabbuskorlikni kamol toptirishda o'qituvchi muhim rol o'yaydi. Chunki bolalarning qiziqishlari beqaror bo'ladi, ularning diqqatini asosiy maqsadga qaratuvchi shaxs – o'qituvchidir.

Foydalanimagan adabiyotlar:

1, Uzviylashtirilgan Davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi. Toshkent. "Yangiyo'l polygraph service", 2010.

2, Hasanboyev J, Sariboyev H, Niyozov G, Hasanbayeva O, Usmonbayeva M. "Pedagogika" o'quv qo'llanma "Fan" nashriyoti Toshkent-2006y

TA'LIMNING BARCHA BOSQICHLARIDA SAMARALI PSIXOLOGIK XIZMAT

*Niyozova Surayyo Ochilovna
Qarshi shahar 30 -maktab psixolog
Huvaytova Dilbar Toyirovna
Qarshi shahar 30- maktab boshlanğich sinf oqituvchisi
+998 912127711*

Barcha sohalalarda bo'lgani kabi Xalq ta'limi sohasida ham tub burilish bo'ldi. Endilikda "Barkamol insonni tarbiyalashda bevosita ta'sir qiladigan, muhim omillardan biri bo'lgan ta'lim tarbiya tizimida ham tez suratlarda taraqqiy etmoqda. Buni Zamonaeviy ta'lim muassasalarining barpo etilishi va yangi zamonaeviy jihozlar bilan ta'minlanishi misolida ko'rishimiz mumkin.

Bugungi kunda darslarning deyarli keep qismi darsning samaradorligini oshirish uchun qo'llaniladigan texnik uskuna va qurilma ya'ni kompyuter orqali videoproyektorla orqali elektron darslar keng qo'llanilmoqda.

Ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalarni kirib kelishi shunisi bilan ahamiyatli o'qituvchi o'quvchining fikrini hwch qachon keskin rad etmaydi, faqatgina to'g'ri xulosani aytib ketadi, natijada o'quvchilar o'z xatosini tushunib yetadi. Bu esa o'quvchilarni tushkunlikka tuahish, fikrlashdan to'xtab qolish kabi xolatlarni oldini oladi va doimiy faollikni ta'minlaydi.

Havola o'qituvchining o'zi psixologik tomondan ya'ni eshitish, tinglay bilish va dunyoqarashi teran ekanligi bilan o'qituvchi o'quvchiga namuna bo'lishi lozim. O'qituvchi har qanday holatda ham o'quvchining fikrini diqqat bilan eshitishi ko'tarinki kayfiyatda mamnun ekanligini bildirib o'quvchilarni bir -birlarini tinglashga o'rgatadi.

Agar o'qituvchi o'quvchini tinglab turib to'g'ri -noto'g'ri degan javobni aytib ikkinchi o'rtog'ini seniki to'g'ri desa boladagi faollikni so'ndirib fikrlashni.to'xtatib qo'yadi. Shu bilan birga ikkinchi o'rtog'iga nisbatan adovatni ham uyg'otishi ustoz uni mendan ustun qo'yadi degan fikrni uyg'otishi mumkin.

Har qanday vaziyatda ham ta'limda psixologik sog'lom muhit uyda ota-onallar tomonidan maktabda o'qituvchilar tomonidan yaratiladi.

Agar maktablarda innovatsion texnologiyalardan foydalanish faoliyatini o'zlashtirishga ijobiy ta'sir etadi ya'ni o'quvchilarnu maxsus fanlar uchun juda muhim bo'lgan holatlar mumkin muammoni mustaqil ko'rish va uni

Yechishga imkoniyat beradi.

Shuning uchun ham ta'limning barcha bosqichlarida maktabgacha ta'lim, o'rta ta'lim, olyi ta'limda ham

Mening fikrim. maktab o'quvchilari o'rtasida ham haftaning 2 kunida uydan kechki soatlarda bo'sh vaqtida moodleda ishlash tizimi yaratilsa bunda o'quvchilar o'z ustiga mustaqil ishslashga va internet sahifalaridan bilimlarini oshirish uchun foydali manbalarini izlashadi va internetdan o'yinlar uchun emas o'qish, bilimlarini oshirish uchun madaniyatli foydalanishni o'rgamishadi. Moodle tizimiga o'quvchilar vazifani xohlagan bo'sh vaqlarida kirib bajarishadi.

Bu bilim olib ta'lim muassasalriga o'qiymen degan har bor o'quvchi o'z ustida tinimsiz individual tarzda izlanishga o'rganadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. W.W.W.Ziyonet
2. W.W.W.Pedagog.uz
3. W.W.W.Metodist.uz

BOSHLANG'ICH SINFLARDA NUTQ FAOLIYATINI OSHIRISH

*Qodirova Dilafruz Iminjonovna
Andijon shahar 13-umumta'lim
maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
+998(97) 580 35 07*

Annotatsiya: O'quvchilarni boshlang'ich sinflardan boshlab to'liq javob qaytarishga odatlantirib borish kerak.Hikoya qahramonlari, ularning ism-familiyalari va faoliyatlarini dastlabki paytdan boshlab aniq aytishga odatlantirilsa, buning tarbiyaviy ahamiyati kata

Kalit so'zlar: interfaol, ongli, faoliyat, qat'iy, badiiy.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq faoliyatini oshirish, adabiy estetik tafakkurni kamol toptirish, mustaqil fikrlashga o'rgatishning muhim omilidir. O'quvchilarni o'qishga o'rgatishning asosiy vazifalari quydagilardir:

-boshlang'ich malakalari(to'g'ri, tez, ongli va ifodali o'qish)ni takomillashtirish;

-bolalarni o'qigan asarlarini idrok eta bilishlari, ularda aks etgan voqeа-hodisalar mazmunini tushina olishlari va xulosalar chiqarishga tayyorlash;

-o'quvchilarni matn ustida ishashga o'rgatish;

-o'quvchilarning eslab qolish qobiliyatlarini kengaytirish;

-o'quvchilar o'qigan ertak, hikoya qahramonlariga o'z xulosalarini bildirish;

-o'quvchilarni matn ustida ishlashga o'rgatish;

-o'quvchilarning atrof-muhit haqidagi bilimlarini boyitish.

Bu vazifalarni hammasi, albatta dasturda berilgan badiiy ilmiy- ommabop asarlar, xalq og'zaki ijodi namunalari asosida amalga oshiriladi.

O'qish mashg'ulotlarini o'tkazish arayonida matn va kitob ustida ishslash o'quvchilarning bog'lasnishli nutqini o'stirish, nutq madaniyatini rivojlantirishni nazarda tutadi. 1-sinfda o'quvchilar matnni bo'g'inlab, so'ng sidirg'a o'qishni o'rganadilar. 2-sinfda o'quvchilada so'zlarni butunicha sidirg'asiga o'qish malakasi shakillanadi.O'qishning to'g'ri va ifodali bo'lishiga erishiladi, o'qish sur'ati tezlashadi. 3-sinfda so'zlarni butunicha sidirg'a o'qish ko'nikmasi to'la shakillanadi.Bu esa o'quvchilarning ongli va ifodali o'qishga qo'yilgan talablarini o'stirish imkonini beradi.O'quvchilar maqollardan, hikmatli so'z va iboralardan foydalanishga, so'zlarni to'g'ri tanlashga, gap qurilishidagi so'zlardan to'g'ri foydalanishga e'tibor berish kerak.4-sinfda o'quvchilar so'zlarni bo'g'inlamay, sidirg'a o'qishlari matnni tez, to'g'ri, ongli o'qiy olishlari kerak.Bu sinfda bo'g'inlab o'qishga yo'l qo'ymaslik darkor. O'quvchilarning to'g'ri o'qish bilan ongli o'qish orasida farqlar mavjud.Birinchidan , o'qishda juda ko'p xato qiladigan va qiynalib o'qiydigan bolalar o'qiganlarini tushunmaydilar.Ayniqsa 1-2-sinflarda ko'pincha ana shunday holatni kuzatish mumkun.3-4-sinflarda esa o'quvchilarning o'qiganlarini tushunishlari ancha oson bo'ladi. 1-2-sinflarda o'quvchilar taxminiy o'qish natijasida xatoga yo'l qo'yadilar.Lekin o'qiganlari mazmunini umumiyl holatda tushunadilar.Bu, albatta, o'qishning ongliligiga ta'sir qiladi.O'qilgan asar mazmunini tushunish ovoz chiqarib to'g'ri o'qishga ham bog'liq.2-dan, ayrim so'zlar ma'nosini tushunmaslik ham xato o'qishga sabab bo'ladi.Ko'proq o'quvchilar murakkab so'zlarni, ko'proq undoshlardan iborat bo'lgan so'zlarni, so'z birikmalarini, turli qo'shimchalar bilan kelgan bir xil so'zlarni o'qishda xato qiladilar masalan (2-sinf o'qish kitobidan)"Ajoyib bahs" hikoyasidagi sayrashayotganini, chayqalayotgan, "Mehmon keldi" hikoyasidan kelganmishtiz, quchoqlashib)so'zlarini o'qishda xato qiladilar. To'g'ri o'qish uchun gapdag'i so'zlearning tushunarli bo'lishi muhim ahamiyatga ega o'quvchi ma'nosiga tushungan so'zlarni to'g'ri o'qiydi. Tushunadigan so'zi boshqa so'z bilan bog'lanib kelganida esa u so'z birikmasini xato o'qiydi.Ayrim hollarda oson va sodda so'zlarni ham xato o'qishlari mumkim. Kuzatishlardan ma'lum bo'lishicha, 1-2-sinf o'quvchilari o'qiganlaridan keyin"Kim haqida o'qidingiz?"degan savolga javob qaytarishda qiyonaladilar.O'qiganlari tahlil qilingandan keyin bu savolga to'g'ri javob qaytara oladilar.3-4-sinf o'quvchilari esa kim haqida o'qiganlarini qiyinchiliksiz ayta oladilar. Ayrim o'quvchilar o'qiganlaridagi shaxslar ismini unitib, "bolalar" yoki "qizlar"deb ataydilar.Ularga yo'llovchi qo'shimcha savollar berilsa, o'qiganlarini eslab gapirib bera oladilar. O'quvchilarni boshlang'ich sinflardan boshlab to'liq javob qaytarishga odatlantirib borish kerak.Hikoya qahramonlari, ularning ism-familiyalari va

faoliyatlarini dastlabki paytdan boshlab aniq aytishga odatlantirilsa, buning tarbiyaviy ahamiyati katta. Ko'pincha o'quvchilar hikoyadagi voqeа tafsilotini buzib o'rnni almashtirib aytadilar qo'shimcha savollar ham ularga yordam bermaydi.Ba'zan esa "eslab ko'ring-chi,yana nimalar bo'ldi?"savoliga o'ylab qisman javob qaytaradilar. Hikoyadagi tez o'zgarib turadigan voqealar bayonini ham o'quvchilar aralashtirib yuboradilar shunday bo'lishiga qaramay boshlang'ich sinf "o'qish kitobi" darsliklarida tez o'zgarib turadigan voqealarни o'z ichiga olgan hikoya va maqolalar ham berilgan.Buning ham o'z navbatida ahamiyati bo'lib, o'quvchilarni ana shunday asarlarni tushunishiga odatlantirib borishga yordam beradi.Bu xildagi asarlarni o'qishda ko'proq ko'rgazmalilik bilan bir qatorda ayrim voqealarни dramalashtirish ham muhimdir.Ya'ni, bayon qilingan voqeа-hodisalarни amalda bajarib ko'rish uni puxta o'zlashtirish va yaxshi eslab qolishga yordam beradi.Kinofilimlardan foydalanish ham ana shunday maqsadlar uchun hizmat qiladi. Boshlang'ich sinflarda og'zaki nutq malakalarini oshirishda ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanish ham yaxshi samara beradi.Boshlang'ich sinf o'quvchilarida dars davomida "Aqliy hujum"metodi , o'quvchilarni og'zaki nutq malakalarini yana ham oshiradi.

-Bu metod quydagi 4 bosqichda olib boriladi:

-Muammoli savol beriladi;

-Fikr va g'oyalar bildiriladi va jamlab boriladi;

-Aniq va to'g'ri javoblar tanlab olinadi; Bu "Aqliy hujum"metodi o'quvchilarni o'zaro harakatga keltirish, diqqatlarni jamlash va aniq javobga yo'naltirishga o'rgatadi. Har qanday maqola, badiiy asar mazmunini tushunish uchun voqeа qachon va qayerda sodir bo'lganini, voqealarning bir- biriga bog'lilagini va ularning bir-biriga ta'sirini bilish kerak.O'qiganlari yuzasidan berilgan savolga xato javob qaytargan o'quvchiga qo'shimcha savollar berilsa, ular o'z xatolarini tuhsunib , to'g'rashlari mumkin.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. 2-sinf O'qish kitobi: T.G'afforova, SH.NUrullayeva, Z.Mirzahakimova.Boshlang'ich ta'lim jurnali.(2011-2018)

ПСИХОЛОГИК ХИЗМАТ ТАДБИҚ ЭТИШНИНГ САМАРАЛИ УСУЛАРИ ВА КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШ ТИЗИМИДАГИ МУАММОЛАР

*Корабоева Махлиё Қодиржоновна
Қўқон шаҳар 38-мактаб
бошлангич синф ўқитувчиси
тел: 91-146-76-32
e-mail: qodirjonovna@mail.ru*

Аннотация: Ушбу мақолада ўқувчиларни мактаб таълими жараёнда касбга йўналтиришнинг психологик асослари ва механизmlарини илмий асослаш вазифаси ёритиб берилган.

Калит сўзлар: касбга йўналтириш, ўқув фаолияти, ўйин фаолияти, ижтимоий муносабат, персепсион етуклик, аналитик тафаккур

Бугун Ўзбекистон ўз тараққиёт йўлининг янги босқичга кўтарди. Эндиликда жамиятдаги барча жабхалар тараққий этмоқда. Бу жараёнда етук кадрлар шаклланиши аҳамиятидир. Етук кадрлар шаклланиши таълимнинг самарадорлиги билан белгиланади. Таълимнинг мудаввафакияти эса ташкил этилган ўқув фаолиятининг ҳар бир ўқувчи шахсига, унинг ижтимоий тараққиётiga кўшган ҳиссаси билан белгиланади. Бу масъулиятли вазифани, айникса, бугунги кунда психологик хизматсиз тасаввур қилиб бўлмайди. Қолаверса, болаларни мактаб таълимига тайёрлашда, ўқув топшириқларини такомилласhtiришда, ўқувчиларни у ёки бу касбга йўналтиришдаги ўзига хос индивидуал психологик хусусиятларини ва қизиқишиларини аниқлашда, уларни ўз-ўзини англашларида, ўқув жараёни, ўқувчилар жамоаси, ўқувчи-ўқитувчи фаолияти билан боғлиқ барча муаммоларни бартараф этиш йўлларини излашдаги психолог-олимларнинг бугунги ютуклари ҳақида этарли далиллар мавжуд. Масалан, И.В.Дубровина тадқиқотларида мактабда психологик хизматни ташкил этишдаги назарий ва амалий жиҳатларнинг асосланиши , Л.И.Божовичнинг ўқувчи шахси ва унинг мактаб ёшидаги шаклланиш босқичларини психологик таснифловчи эмперик маълумотлари ; А.Г.Асмоловнинг ўқувчи фаолияти ва уйғунлғини изоҳлаб берувчи тадқиқотлари, Б.Р.Қодировнинг Ўзбекистондаги иқтидорли ва истеъдодли болаларни танла ва тарбиялашга қаратилган қатор назарий-илмий ва амалий-услubий асарлари шулар жумласидандир.

Биз психологик хизмат ташкил этишишининг қуйидаги жиҳатлари ҳақида фикр-мулоҳаза юритмоқчимиз. Умумтаълим мактабларида ташкил этилган психологик хизмат тизими учун мўлжалланган «Психологик хизмат Низомига « киритилган барча вазифаларни маълум маънода психологик ҳимояланиши шакллантириш вазифалари ҳам, деб тушуниш мумкин.Чунки, психологик хизмат жараёнда ҳар бир ўқувчини ўз-ўзини англашга, ўз-ўзидан унумли фойдаланишга, ўз индивидуал имкониятларини намоён қилишга ва ривожлантиришга, фаолият жараёнда содир этилиши мумкин бўлган зиддиятларга ва айrim танглик ҳолатларига йўл қўймасликка қаратилган тадбирлар кўлами мунтазам равишда амалга осҳирилиб борилади. Буларнинг барчаси эса айни пайтда, психологик муҳофаза имкониятларини кенгайтиришга қаратилган услubий воситалар билан ҳам ҳарактерланади. Шунга мувофиқ,мактабларида мактаб амалиётчи психологлари ўқувчи фаолиятидаги ижтимоий-психологик муҳофазани такомиллаштириш билан боғлиқ бир қанча вазифаларни амалга оширади. Касб танлашга тизимли йўллаш ишларининг тарихи IX аср бошларига бориб тақалади. 1908 йили Бустон шаҳрида биринчи касб ҳақида маслаҳат берувчи кўмита очилган. Бироқ касбга йўллаш элементларини қадим жамиятларда қўлланилиши ҳақидаги маълумотлар ҳам бор. Миллоддан аввалги уч минг йилликда қадимги Вавилон, Миср, Греция, Хитой, Рим, Ҳиндистонда ҳар-хил касбдаги кишиларни тайёрлайдиган мактаблар ва системалар мавжуд бўлган. Россияда 1918 йилда ягона меҳнат мактаби тўғрисидаги хужжатларни тайёрлаш муносабати билан рўй берган мунозаралар яхши маълум. Ёшларни меҳнатга тайёрлаш янги масала эмас, ҳозир бу масалан таълим-тарбия назарияси билан узвий бирлиқда кўриб чиқиш лозим, касбга йўналтириш муаммосига кўра таркиб топган, илмий йўналишларни ривожлантириш - энг муҳим вазифалардан биридир.

Маълумки, қатор мамлакатларда касбга йўналтириш, касб танлашнинг амалий жиҳатлари

яхши ривожланган. Ана шунинг ўзи мазкур мамлакатлар тажрибасидан ҳам фойдаланиш зарурлигини кўрсатади. Мустақил давлатимизда касбга йўналтиришнинг жаҳон тажрибасида ҳисобга олинадиган ва янги демократик жамиятнинг асосий принциплари га мос тизимини ташкил этиш ва такомиллаштириш керак. Ўтган йиллар мобайнида касбга йўналтириш ва касбий маслаҳатлар илмий тадқиқотларнинг давлат режасида кўзда тутилган эди. Илмий изланишлар ва ишланмаларни давлат йўли билан режалаштириш, олимларнинг энг муҳим муаммолар устида жамоа бўлиб, иш олиб боришлари, назария билан амалиётнинг бирлиги муҳим аҳамиятга эгадир. Касб танлашда оиласнинг роли ва вазифалари ёритилган китоб ҳамда рисолалар деярли йўқ эди ва ҳозир ҳам жуда кам. Оммавий тарбия воситалари муаммоларига, қобилиятларни аниқлаш, касбларнинг психофизиологик масалалари ҳамда хунар-техника таълим тизимида касбга йўналтириш ва касбий маслаҳатларга доир йирик илмий ишлар ҳамон етарли эмас. Касбга йўналтириш соҳасида ишлайдиган маҳсус кадрлар тайёрлаш масаласига оид тадқиқотларга жуда ҳам кам эътибор берилмоқда. Касбга йўналтиришнинг турли масалалари билан шуғулланаётган ходимлар сонининг тез ўсганлиги ишларни назарий ва ташкилий жиҳатдан мувофиқлаштиришни тақозо этмоқда. Шу сабабли муаммонинг ҳар бир жиҳати бўйича мувофиқлаштириш марказларини ташкил қилиш зарур.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Yo‘ldoshev. G‘. “Ta’limimiz istiqlol yo‘lida”. –T.: Sharq 1996.
2. Yo‘ldoshev G‘, Usmonov S. “Pedagogik texnologiya asoslari”. –T.: O‘qituvchi, 2004.
3. Mavlonova R, To‘raeva O, Xoliqberganov K. Pedagogika. –T.: O‘qituvchi, 2001.

O'QUVCHILARNI TANQIDIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHNING USLUBIY JIHATLARI

*Qurbanova Muhabbat Madiyorovna
Bog'ot tumani 42-sون mактаб o'qituvchisi*

*Telefon: +998 (99) 569 03 26
qurbanova.muhabbat_99@mail.ru*

*Matnazarova Ro'za Galdiyevna
Bog'ot tumani 42-sон mактаб o'qituvchisi*

*Telefon: +998 (99) 504 98 70
m_ro'za.galdiyevna@inbox.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'larning zamonaviy o'qitish shakllari va ularni amalga oshirish usullari, yakka, guruh va ommaviy tarzda tashkil etiladigan o'qitish shakllari va avzalliklari.

Kalit so'zlar: Ta'larning ommaviy shakli, differensiyalashgan-guruholi ta'limgan shakli, Individual ta'limgan, zamonaviy ta'limgan, jamoaviy ishlash, individual-psixologik, tanqidiy fikrlashni, aqliy operatsiyalar

Turli dars tuzilmalaridan yanada samaraliroq foydalanish yo'llarini izlashda darsda o'quvchilar o'quv faoliyatlarini tashkil etish shakllari alohida ahamiyatga ega bo'lmoqda. Pedagogik adabiyotlar va mактаб amaliyotida asosan uchta shunday shakllari qabul qilingan – ommaviy, guruholi va individual.

Ta'larning ommaviy shakli sinfdagi jami o'quvchilarning o'qituvchi rahbarligi ostida birgalikda harakatlarini ko'zda tutadi. Guruholi shaklida esa o'quvchilar 3-6 kishidan iborat guruholar yoki juftliklarda ish olib boradilar. Guruholar uchun topshiriqlar bir xil yoki turlicha bo'lishi mumkin. Individual shakli har bir o'quvchining alohida mustaqil ishlashini ko'zda tutadi.

Birlashtirish-guruholi shaklida sinfni odatda katta umumiy topshiriqniga har biri faqatgina bir qismini bajaradigan guruhlarga ajratishni ko'zda tutadi.

Differensiyalashgan-guruholi ta'limgan shakli doimiy guruholar ham, bir xildagi o'quv imkoniyatlariga ega va o'quv ko'nikmalari bir xil darajada shakllangan o'quvchilarni birlashtirishini ko'zda tutadi. Guruholi shakllariga o'quvchilarning juft bo'lib ishlashlari ham kiritiladi. O'quv guruholari faoliyatlarini o'qituvchi o'zi bevosita hamda o'z yordamchilari – o'quvchilar fikriga qarab tayinlangan zvenolar va brigadalar orqali boshqaradi.

Individual ta'limgan o'quvchilarning boshqa o'quvchilar bilan bevosita aloqalarini ko'zda tutmaydi. O'z mohiyatiga ko'ra sinf jamoasi yoki muayyan guruholar bilan ishlashdan tubdan farq qilmasa-da, biroq o'quvchi o'zining shaxsiy imkoniyatlariga muvofiq o'qituvchi tomonidan berilgan topshiriqniga mustaqil bajaradi. Bu maqsad yo'lida maxsus tayyorlangan kartochkalardan foydalanish mumkin.

Darsda o'qituvchiining e'tibori bir necha o'quvchiga qaratilsa, bu vaqtida qolgan o'quvchilar mustaqil ishlasalar ta'larning bunday shakli individual-guruholi shakl deb ataladi.

Zamonaviy ta'limgan amaliyotida ko'proq ikki tashkiliy shakl: ommaviy va individual shakllardan foydalaniladi. Ayni vaqtida guruholi va juftli o'qish shaklidan amaliyotda ancha keng foydalaniladi.

Ta'larning ommaviy shakli ham, guruholi shakli ham jamoaviy hisoblanmasa-da, lekin ayrim pedagoglar ularni ommaviy ta'limgan deb ko'rsatishga harakat qiladilar.

Jamoaviy ishlash faqatgina differensiyalashgan guruholi ishlar asosidagina tashkil etiladi. O'quv ishlarini tashkil etishning jamoaviy shakli o'qituvchi va o'quvchilarning dinamik yoki o'zgaruvchan tartibli juftliklarida kechayotgan munosabatlaridir.

O'zbekiston Respublikasida uzluksiz ta'limgan tizimini isloq qilish kelajakda yosh avlodni yuqori kasbiy madaniyat, ijodiy va ijtimoiy faollilik, ijtimoiy-siyosiy hayotda mustaqil qatnasha olish, erkin fikr bildirish qobiliyatlarini shakllantirishga yo'naltirilgan. Bu esa o'z navbatida o'quvchilarning ilmiy bilim darajasini va faolligini kengaytirishni, ularda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishni talab qiladi.

Masalan, erishilgan natijani o'lchash me'yori (baholash usuli) – guruholarga bo'lingan holda «Go'zal fazilat - inson husni», «Bobur va kabutar», «Kamtarinlik hakida», «Navro'z - bahor bayrami» mavzulariga oid og'zaki esse tuzish; berilgan vaqt doirasida testlar to'plamini bajarish:

mashg'ulot davomida berilgan savollarga javob berish.

Kichik maktab yoshidagi o'kuvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish «O'qish», «Matematika», «Ona tili», «Tevarakdag'i olam», «Odobnama», «Tabiatshunoslik», «Konstitutsiya saboqlari» va boshka darslarda amalga oshiriladi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda ta'lanning ilk boskichidan boshlab, tarbiyaning yangi omili - o'z-o'zini tarbiyalash vujudga keladi. Bolalar o'zlarida ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan shaxs xislatlarini tarkib toptirish, xulq-atvordinagi kamchiliklarga, salbiy illat va sifatlarga barham berish sohasida ongli ravishda yondashish xislatlarini tarkib toptirishlari lozim. Bunda o'z ustida muntazam ravishda ishslash «... odamning yuksak darajada o'z-o'zini idora qiluvchi, o'z-o'zini kamol toptiruvchi birdan-bir tizimdir», - degan edi L.I.Bojovich.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishda quyidagi pedagogik-psixologik omillarni inobatga olish zarur:

- individual-psixologik xususiyatlarini chuqur tahlil qilish va shu asosda didaktik topshiriklardan optimal ravishda foydalanish;

- tanqidiy fikrlashni shakllantirishga yo'naltirilgan didaktik ta'minotlarni tuzish va amalga tatbiq qilish;

- o'quvchilarda o'qish ko'nikmasini, aqliy operatsiyalar: analiz, sintez kabilarni tarkib toptirish;

- tanqidiy fikrlashni shakllantirish orqali ijtimoiy hayot sohalarida faol ishtirokchi sifatida kobiliyatini namoyon qilishga zamin yaratish lozim;

- zamonaviyta'limberishda asosiy urg'u o'quvchilarining tanqidiy fikrlashlarini shakllantiradigan o'quv materiallarni tanlashga ham qaratilishi lozim bo'lsa, o'qitish jarayonida innovatsion metodlarni to'g'ri tanlay olishni talab qiladi. Amaldagi dasturlar bo'yicha tuzilgan darsliklar va o'quv qo'llanmalarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishga qaratilgan topshiriklar keltirilgan, ammo ularning barchasi ham ularning mohiyatini aniq aks ettirmaydi.

O'quvchilarining eng muhim psixologik xislatlarining alohida ahamiyatga ega ekanligini inobatga olish, chunki tanqidiy fikrlash akliy faoliyatda, qiziqishda, munosabatda, xulq-atvorning tashqi shakllarida ijtimoiy-axloqiy sohada o'z ifodasini topishi muqarrardir. O'quvchilar orasida qulay tashkil kilingan faoliyatgina ularning sinf, maktab jamoasi va oila a'zolari o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarini barqarorlashtiradi. O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish jarayonida ularda o'z shaxsiy hayotiga maqsadli yondashuv hissini uyg'otish.

Shunday qilib, o'quvchilarda mustaqil qaror chiqara olish, shaxsiy pozitsiya va bunyodkor g'oyaga ega bo'lishlik kabi xislatlarni o'stirishda tanqidiy fikrlashni shakllantirish jarayonining pedagogik-psixologik uzviyligini inobatga olish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Blum B. Taksonomiya.-Chikago, 1989. 43-s.
2. Sayidaxmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. -T.: Universitet, 2000.65-bet.
3. Mutualipova M., Imomov M. Ta'limda ilg'or xorijiy tajribalar moduli bo'yicha o'quv uslubiy majmua. T.:TDPU, 2017

BOSHLANG'ICH SINFLARNI O'QITISHDA TA'LIM MAZMUNINI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARI

*Rahmonova Busoraxon Nosirjonovna
Farg'ona viloyati Buvayda tumani
19-umumi o'rta ta'lif maktabining
1-toifali Boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon: +998944903630*

Annotatsiya: Ushbu maqola barcha pedagogika va pisixologiya sohasidan foydalanuvchilar uchun mo'ljallangan bo'lib, asosan ta'lif sohasida ish olib boruvchi o'qituvchilarga mos keladi. Maqolada ta'lifning turli xil tamoyillarini ta'lifda tutgan o'rni va ular orqali erishiladigan yutuqlar va yuqori natijalarga erishish uchun qo'l keladigan tassiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: pedagogika, tamoyil, ko'rgazmalilik, uzviylik, uziliksizlik, ta'lif, tarbiya, amaliyat, umumiylukka, induktsiya, xususiylikka, deduktsiya.

Ta'lif mazmuni- insonni o'qitish jarayonida egallashi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar hajmi hamda harakteri bilan belgilanadi. SHu sababli ham ta'lif mazmuni rejalashtirilgan maqsadga muvofiq holdagi yo'naliш va hajm bo'yicha shakllantiriladi. U tegishli me'yoriy hujjatlar: ta'lif standartlari, o'quv reja, o'quv dasturlari shaklida rasmiylashtirilib, o'matilgan tartibda tasdiqlanadi.

Ta'lif mazmuni tamoyillari: ta'lif berishning ma'lum ob'ektiv qonuniyatlarini o'zida aks ettiradi. SHuningdek, u ta'lif beruvchi va ta'lif oluvchi faoliyatining muhim ichki tomonlarini aks ettiradi hamda turli shaklda, turli mazmunda va har xil yo'sinda tashkil etiladigan ta'lifning samaradorligini belgilaydi. Quyida ta'lif mazmuni tamoyillari:

1. Ta'lif mazmunining uzviyligi tamoyili – bu ta'lif jarayonida ta'lif oluvchiga yetkaziladigan ma'lumotlarning qat'iy mantiqiy izchillikka rioya qilinishidir. Bunda o'rgatilgan bilimlar va shakllangan tasavvurlar oldingi o'rganilganlaridan kelib chiqadi, ularni mustahkamlaydi, chuqurlashtiradi va ta'lifning keyingi bosqichi uchun propedevtik material sifatida shakllantiriladi. Mazkur tamoyil o'qish jarayonida didaktikaning umumiylikdan xususiylikka (deduktsiya) va aksincha xususiylikdan umumiylukka (induktsiya) qoidasini va o'quv fanlarining bir – biri bilan uzviy bog'liq bo'lishini ta'minlaydi.

2. Ta'lifning amaliyat bilan bog'liqligi tamoyili – bu ta'lif mazmunining amalda o'z ifodasini topish jarayoni bilan uzviy bog'liq bo'lib, u ta'lifni "Fan → ta'lif → amaliyat" kabi uzviylikda olib borish jarayonidir. Ushbu tamoyil didaktikaning asosiy qoidalardan biri bo'lib, ruhiy hodisalar bilan yaxlit ta'lif jarayonini tashkil etadi.

3. Ta'lif va tarbiya mazmunining uyg'unligi tamoyili – bu kishilarga bilim va tarbiya berish jarayonidan iborat bo'lib, bunda egallangan bilim va ko'nikmalarni hayotga qo'llay olishga o'rgatiladi, hayotda ta'lif oluvchilarning ham intellektual, ham ma'naviy jihatdan uyg'unlikda rivojlanishi ta'minlanadi.

Yaxlit ta'lif - tarbiya jarayonida ikkala o'zaro bog'liq juftlik, ya'ni bilim berish va tarbiyaviy ko'nikmalarni shakllantirish hamda shakllangan ta'lifi – tarbiyaviy bilimlar va ko'nikmalar bo'yicha faoliyat ko'rsatishga o'rgatish, ob'ektiv borliqdagi qonuniyatlarini o'rganish va uning amaliy munosabatlarini tarkib toptirishda namoyon bo'ladi. SHu sababli ta'lif oluvchilarga bilim berishda egallangan bilimni amalda ishlatishga o'rgatish bilan birga ta'lif tarbiyalovchi ham bo'lishi kerak.

4. O'quv materialini to'g'ri tanlash.

Bunda ta'lif mazmuniga oid quyidagi jihatlarga e'tibor beriladi: o'quv materialini tanlashda mashg'ulotning maqsadi, ta'lif oluvchilarning oldingi mashg'ulotlarda olgan bilim va malakalariga; fan asoslariga oid bilimlarga; ta'lif oluvchilarning jismoniy rivojlanganligiga va shu kabilarga.

5. Ta'lif mazmunining ko'rgazmalilik tamoyili – bu ta'lif vositalaridan foydalanishning didaktik tamoyilidir. SHu sababli o'rganilayotgan tushunchalarning mazmunini ochib berishga oid manbalar (pedagogik hodisa va jarayonlar) ajratib olinib o'rganiladi va o'rgatiladi.

Ta'lifning ko'rgazmalilik tamoyili – bu ta'lif jarayonidagi sifatni oshirishga, ta'lif oluvchilarning bilim olishlarini osonlashtirishga (oydinlashtirishga) qaratilgan faoliyat bo'lib,

unda ta'lim oluvchilardagi o'rganilayotgan jarayonlarni (narsa va hodisalarini) bevosita hissiy – amaliy jihatdan idrok qilish asosida bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirish jarayoniga asosdir.

6. Ta'limda uzviylik va uzluksizlik tamoyili – bu ta'limda zarur fiziologik – psixologik qonuniyat hisoblanib, bilimni mantiqiy bog'liqlikda o'rganishni ta'minlab beradi. Bu qonuniyat ta'limni tashkil etishning asosi hisoblanadi. Bunga amal qilmaslik ta'lim mazmuniga salbiy ta'sirni keltirib chiqaradi, ya'ni ta'lim oluvchilar tafakkurida o'zaro bog'liq bo'limgan uzuq – yuluq bilimlarning paydo bo'lishiga olib keladi.

7. Ta'limda onglilik va faollik tamoyili. Bunda ta'lim oluvchilar bilimini hayotda qo'llay bilishlari uchun ta'lim mazmuni va unga mos ta'lim berish jarayonini faol fikrlash faoliyatiga aylantirishga to'g'ri keladi, ya'ni o'qitishni shunday tashkil etish kerakki, bunda ta'lim oluvchilar bilimlarini dars mashg'ulotlarida ongli va faol qatnashib egallab olsinlar. SHunda ta'lim oluvchilarda ong o'sib, ijtimoiy tashabbuskorlik va o'quv faoliyatida mustaqillik tarkib topadi. Ta'limning onglilik tamoyili ta'lim oluvchilarda ta'rif, tushuncha va qoidalarni yodlash va esda saqlash bilan ularni egallash emas, balki bu bilimlarni hayotiy hodisalar va jarayonlar bilan bog'liq bo'lgan mazmunini tushunishlaridadir.

8. Ta'lim mazmunini ilmiy asosda tashkil etish tamoyili. Bu ta'lim oluvchilarni o'qitish ishlarini faollashtiradigan, ongini o'stiradigan, ilmiy dunyoqarashini kengaytiradigan, ularni mustaqil ta'lim olishga yo'naltiradigan usullarga o'rgatadi hamda pedagogik, texnik atamalardan to'g'ri foydalanishga odatlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. ZiyoNet axborot ta'lim tarmog'i.
2. O. Musurmonova "Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi". T., "O'qituvchi" 1990-yil.
3. R. Mavlonova "Pedagogika". T., "O'qituvchi", 2004-yil.

**O'QUVCHILARINING MATNNI O'QISH VA TUSHUNISH DARAJALARI
SIFATINI BAHOLAB BERUVCHI PIRLS XALQARO TADQIQOTIDA MATN
MEZONLARI**

*Raxmatova Aziza Abdurashidovna
Navoiy viloyat Karmana tuman 3-umumta'lim maktab
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining matnni o'qish va tushunish darajalari sifatini baholab beruvchi PIRLS xalqaro tadqiqotida qanday matnlar tanlab olinishi, matnlar uchun belgilangan mezonlar va matn xaritasi haqida fikr bildirilgan.

Kalit so'zlar: PIRLS, o'quvchi, xalqaro, matn, xarita, baholash, ta'lism.

O'zbekiston Respublikasi umumta'lim mакtablarining ta'lism oluvchi yoshlari 2021-yildan boshlab xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etishadi. O'quvchilarning PISA, TIMSS, PIRLS, rahbar va pedagog kadrlarning umumiy o'rta ta'lism maktablarida o'qitish va ta'lism olish muhitini hamda o'qituvchilarning ish sharoitlarini o'rganuvchi TALIS kabi xalqaro tadqiqotlarda muvaffaqiyatli ishtirok etishini ta'minlash, o'qitishning innovatsion usullaridan foydalangan holda ona tili, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlar bo'yicha pedagogkadrlarning malakasini oshirish bo'yicha ta'lism sohasida tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study – Xalqaro o'qish savodxonligini o'rganishdagi yuksalish) – bu turli mamlakatlarda boshlang'ich sinfda tahsil oluvchi o'quvchi yoshlarning matnni o'qish va tushunish darajalari sifatini baholab beruvchi xalqaro baholash tizimidir.

Men ushbu maqolamda PIRLS da qanday matnlar tanlab olinishi masalasiga kengroq to'xtalmoqchiman.

PIRLS tadqiqotida ishlatiladigan matnlar uchun quyidagi mezonlar belgilangan:

1. Matn. Hajmi 1000 ta so'zgacha, o'qish savodxonligi darjasini past bo'lgan mamlakatlar uchun 400-500 ta so'z bo'lishi lozim.
2. Mavzu. Adabiy matnlar asosiy mavzuga ega bo'lib, u berilgan matndan tashqari o'quvchi tomonidan umumlashtiriladi. Axborotdan iborat bo'lgan matnlar o'quv materiallaridan olinmagan mavzuni yoritib berish kerak.

3. Til. Qismlar 40 dan ortiq tillarga tarjima qilinadi, shuning uchun tarjima qulay bo'lishi muhimdir. Metafora (taqqoslash) yoki epitet (sifatlash) kabi aniq ifodali tasvirlash so'zлari tanlanadi. Hech qanday so'zlashuvga oid leksika yoki sleng (jargon) ishlatilmaydi. Haddan ziyod ortiqcha texnik ifodalar olib tashlanadi.

4. Mazmuni. Matnning mazmuni 9-10 yoshdagi o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos kelishi kerak. Ayrim madaniyatlarga juda xos bo'lgan mavzulardan chetlanmoq kerak.

Matn shu yoshdagi mакtab o'quvchilari uchun qiziqarli va zavqli bo'lishi kerak. Yaxshi yozilgan va unchalik tanish bo'lmagan bo'lishi lozim.

5. Bog'liqlik va ketma-ketlik. Sujetning mantiqiy tuzilishiga rioya qilish muhimdir.

Agar dialog ustunlik qilsa, ma'lumotni birlashtirib, murakkab gaplarni qo'shish kerak. Axborotli matnda matnning strukturasi va ma'lumotning mantiqiy ketma-ketligini sarlavhalar, jadvallar, grafiklar kabi vizual elementlar bilan bog'liqligini kuzatish shartdir. Matn turlari (janrlari) quyidagilardan iborat:

- Adabiy tajribani oshirish maqsadida qisqa hikoyalari va badiiy asarlardan parchalar o'qish (she'rlar bo'lmasligi kerak);
- Ma'lumot olish va foydalanish maqsadida ma'lumot beruvchi qo'llanmalar, broshyuralar, tarjimayi hollar, jurnallar o'qish.

Matn xaritasi nima? PIRLS tadqiqotida matn xaritasi mavjud bo'lib, u matnning dolzarbligini aniqlashga yordam beradi, masalan, u matnning yetarlicha mazmunli va tushunarligini aniqlaydi. Matndagi muhim g'oyalarni va ularning o'zaro munosabatlarini ko'rsatadi. Asosiy g'oyalari, ularning munosabatlarini va matnni yaratish bo'yicha vazifalarning ishlab chiqishga alohida e'tibor qaratadi. PIRLS tadqiqotida matn xaritasi quyidagi turlardan iborat:

Adabiy xarita – badiiy asarlarning strukturasini belgilaydi. Janr – masalan, ertak, realistik adabiyot, fantastika va h.; Mavzular, sujet, vaziyat, qahramonlar, mualliflik mahorati.

Axborot xaritasi – sujetsiz matnlardagi ma'lumotlarni qayd qiladi. Turlar – masalan,

ekspozitsiya, dalil, jarayon va h. Asosiy g‘oyalar, asosiy g‘oyalarning isboti, tashkiliy shakllar, mualliflik mahorati.

Adabiy xarita. O‘qish savodxonligini tekshirish bo‘yicha vazifalar adabiy xarita yordamida beriladi. Bunday vazifalar quyidagi qadamlarda belgilanadi:

1-qadam. Matn haqidagi asosiy ma’lumotni sanab berish (sarlavha, so‘zlar soni, o‘qish darajasi va janri).

2-qadam. Matnning mavzusini aniqlash va tasvirlab berish.

3-qadam. Vaziyatni aniqlash va ta’riflab berish, asosiy qahramonlarni sanash, ularning ismini, fazilatlarini va vazifalarini yoritish.

4-qadam. Asosiy syujet elementlarini aniqlash, bundan tashqari muammo va ziddiyatlarni yechimini topish.

5-qadam. Asosiy voqealarni va epizodlarni sanab berish.

6-qadam. Yozuvchi tomonidan qo‘llanilgan tayanch iboralar va lug‘atni, adabiy yoki ritorik uslublarni aniqlash va sanab berish.

O‘qish savodxonligining asosi matnlar bilan to‘liq ishlash uchun zarur bo‘lgan o‘qish qobiliyatlarini shakllantirishdir. Bu o‘quvchi tomonidan kerakli ma’lumotlarni topish va tarqatish, matnning ma’lum qismi bo‘yicha xulosalar chiqarish, asosiy belgilarning harakatlarini sharhlash, matn namunalari va matn tuzilishini dastlabki tahlil qilish bilan tasdiqlash kabilardir.

Xalqaro PIRLS tadqiqoti eng yaxshi o‘quv dasturlari va yosh o‘quvchilarining o‘qish qobiliyatlarini rivojlantirish tajribasi noyob axborot materiallarini taqdim etadi.

PIRLSga qatnashish O‘zbekistonga boshlang‘ich sinf o‘quvchilari orasida o‘qish qobiliyatları darajasini mustaqil ravishda obyektiv baholash imkonini beradi. Bundan tashqari, O‘zbekiston ta’limining ochiqligi va integratsiyalashuvi dunyoning yetakchi ta’lim tizimlarining xalqaro hamjamiyatiga integratsiyalashuvini ta’minlaydi.

Foydalilanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimi ni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi Farmoni. 2019- yilning 29-aprel.
2. Ubayxo‘jayeva R. A. O‘quvchilarning ifodali o‘qish ko‘nikmalarini takomillashtirish. T., 2008.
3. Rabbonayeva D. PIRLS tadqiqoti uchun topshiriqlar tayyorlash va ular ustida ishlash texnologiyasi. O‘quv-uslubiy qo‘llanma - Samarqand XTXQTMOHM, 2020.

TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM YONDASHUVLARINI QO'LLASH

*Ro'ziboyeva Gulandom Odilbek qizi
Bo'g'ot tumani 42-sون maktab o'qituvchisi
Telefon: +998 (93) 280 92 17
gulandom55@mail.ru*
*Allayarova Zebo Baxrambayevna
Qo'shko'pir tumani 1-sون IMI o'qituvchisi
Telefon: +998 (99) 562 53 80
zebo.baxrambayevna@inbox.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchining shaxs sifatida shakllanishishiga yordam beruvchi shaxsga yo'naltirilgan ta'lism yondashuvlari qo'llashga oid ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Noan'anaviy ta'lism yandashuvlari, shaxsga yo'naltirilgan ta'lism, shaxsga yo'naltirilgan ta'lism yandashuvlari, tizimli yandoshuv, faoliyatga yo'naltirilgan yandoshuv.

Pedagogik-psixologik hamda fanlarni o'qitish metodikalariga bag'ishlangan ko'plab adabiyotlarda o'quvchining individual xususiyatlarini ochib berishga uning qobiliyatlarini rivojlantirish qiziqishlarini e'tiborga olgan holda shaxs sifatida shakllanish ishiga yordam beruvchi yakka tartibda olib boriladigan ta'lism shaklini shaxsga yo'naltirilgan ta'lism deb qaraladi.

Bu ta'lism o'z mohiyatiga ko'ra ta'lism jarayonining barcha ishtirokchilarini to'laqonli rivojlanishlarini ko'zda tutadi. Bu esa ta'lismni loyihalashtirilayotganda, albatta, ma'lum bir ta'lism oluvchining shaxsini emas, avvalo, mutaxassislik faoliyati bilan bog'liq o'qish ma qsadlaridan kelib chiqqan holda yondoshilishni nazarda tutadi.

Ta'lism tarbiya jarayonida qo'llaniladigan barcha usullar shaxsga qaratilganini e'tirof etgan holda alohida olingen o'quvchiga ta'limi - tarbiyaviy ta'sir etish usulini ham shaxsga yo'naltirilgan ta'lism usuli deb ataymiz. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lism asosini anglash va bir-birini tushunish tashkil etadi. An'anaviy ta'lism asosini tushuntirish tashkil etib, bu tushunchalar farqi quyidagicha sharxlanadi: tushuntirish - bitta sub'ekt, monolog; anglash - ikkita sub'ekt bir-birini tushunishi, hamkorlik, dialogdir.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lism asosini tushuntirishdan anglashga, monologdan dialogga, ijtimoiy nazoratdan rivojlanishga, boshqarishdan o'z-o'zini boshqarishga o'tish tashkil etadi. Pedagog fanni o'quvchilar bilishiga emas, ularning hamkorlik qilishiga, ijodkorlik xususiyatlarini namoyon qilishiga erishishi kerak. O'quvchini pedagogik qo'llab-quvvatlash o'qituvchining asosiy vazifasi bo'lishi kerak. O'quvchining qo'yilgan masala ustida ijodiy izlanish, masalani tadqiq etishga tajribasi, imkoniyatlari, salohiyati yetarli emas. O'qituvchining maslahati va yordamiga muhtoj.

O'qituvchining qo'llab-quvvatlashi Sh.Amanashvili ta'kidlashicha quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- bolani sevish;
- bola yashayotgan muhitni odamiylashtirish;
- o'z bolaligini bolada ko'rish.

Xorijiy psixologik tadtqiqotlar pedagogning vazifasi bola shaxsini shakllantirishda, rivojlantirishda deb ta'kidlaydi. K.Rodgers fikriga ko'ra o'qituvchi sinfda o'quvchining individual rivojlanishiga ta'sir etuvchi muhitni yaratish uchun quyidagilarga amal qilishi kerak:

- o'quv jarayoni davomida o'quvchilarga to'la ishonchni namoyon qilishi;
- har bir o'quvchi va sinf oldida turgan maqsad va vazifalarni aniqlashtirish va ifoda qilishda ko'maklashishi;
- o'quvchilarda ichki rag'bat (motiv) mavjudligiga asoslanishi;
- har bir o'quvchi uchun o'qituvchi turli tuman tajribalarga ega, zarur bo'lganda doimo murojaat etish mumkin bo'lgan manba bo'lishi;
- o'qituvchi doimo o'quvchilar guruhi ruhiyatini sezishi va uni qabul qilishi;
- guruhdagi o'zaro muloqotning faol ishtirokchisi bo'lishi;
- o'z xis - tuyg'ularini ochiq ifoda etishi;
- har bir o'quvchi his-tuyg'ulari va kechinmalarini tushunishga erishishi;
- o'z-o'zini va o'z imkoniyatlarini yaxshi bilishi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limni tashkil etuvchi o'qituvchi quyidagi talablarga javob berishi kerak:

- bolaga, madaniyat va ijodga qadr qiymatli munosabatda bo'lishi;
- insoniy pedagogik munosabatni namoyon qilishi;
- bolaning ruhiy va jismonan sog'lig'ini saqlashi;
- o'quv-rivojlantiruvchi va madaniy-axborot ta'lim muhitini yaratishi va muntazam boyitishi;
- ta'lim mazmunini o'quvchi shaxsini shakllantirishga qarata takommillashtirishi;
- o'quvchi shaxsini shakllantirish va rivojlantirishga xizmat qiluvchi turli tuman pedagogik texnologiyalarni egallashi;
- har bir o'quvchining o'ziga xos tomonlarini qo'lab-quvvatlashi va rivojlantirishi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ishmuxamedov R.J., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.– T.: «Nihol» nashrièti, 2013, 2016.–279b.
2. Sergeev I.S. Osnovy pedagogicheskoy deyatelnosti: Uchebnoye posobiye. – SPb.: Piter. Seriya «Uchebnoye posobiye», 2004–316 s.
3. Sayidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. – T.: Moliya, 2003. – 172 b.
4. Tolipov O., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari – T.: 2006. – 163 b.
5. Urazova M.B., Eshpulatov Sh.N. Bo'lajak o'qituvchining loyihalash faoliyati. Metodik qo'llanma. – T.: TDPU Rizografi, 2014 yil. 6,5 b.t.
6. R.P. Pathak. Methodology of Educational Research. Atlantic. USA-2008.

THE IMPORTANCE OF NEW TEACHING METHODS IN SECONDARY SCHOOLS

*Safarova Lola Ravshanovna,
an English teacher of the secondary school №20
Navai region, Kyzyltepa district*

Annotation: It is obvious that the twenty first century is an era of technics and technologies. Now it is a requirement for every modern teacher to teach their students using various teaching tools and modern methods. Applying modern teaching methods is a key to delivery efficient classes and a way to make learning easier.

Key words: active participation, ability to hold discussions, role playing, solving problems within a group, develop creativity and reasoning skills.

The importance of modern teaching methods to bring up knowledgeable, highly intellectual young generation: to effectively apply to modern teaching methods plays a key role in meeting objectives like increasing pupils' ability to discuss the theme being taught, think independently, be able to work in pairs and groups be actively engaged in group discussions, role playing , to think about ways to find solutions to problems in groups, develop creativity and reasoning skills as well as a way to introduce innovations.

The main objective of today's education system is to approach towards methods that help to grab the attention of the whole class , increase their interest in the subject, encourage students to come up with new ideas as well as how to avoid boredom. Therefore implementing teaching techniques that does not cause learning difficulties but instead inspire the class towards further studies requires the teachers qualification, a set of skill and investigation. Pointing out the role of these methods to increase the efficiency of your lessons, below I am going to suggest a few of them that I found really helpful during my teaching experience. "Who is that? What is this?" method. This is an illustrative method and it enables pupils to think independently, generalize the learning outcomes and express them successfully and provides active class participation. A teacher can usually utilize this method in order to identify the levels of students. In this process pupils will be given a chance to quickly respond the questions, demonstrate their range of vocabulary as well as turn to their political and scientific background knowledge.

To be able to apply this method during class a teacher should prepare illustrations and posters relevant to the topic and predict and evaluate the students' current levels. It can be used both in primary and secondary classes with the suitable content and create a good environment and memorable learning experiences.

In math classes, the teacher can make use of this method to introduce class with the authors of the schoolbook(Who is that?) or to explain the relation between Al - Khrazmi and numbers or number zero.

In classes about natural world the teacher can connect the names of people with different items in nature like making students familiar with the farmers as a person who grow plants crops, fruit or vegetables. While teaching chemistry in high schools a famous scholar, Russian scientist Mendeleev can be linked to discoveries in chemistry like the invention of the periodic table of chemical elements. In physics we heard about a famous story about Newton (Who is that?) and the story about an apple falling on his head (what is this) which was resulted in the finding of the theory of terrestrial gravity. And all of these new concepts would be easily comprehended by students as long as the instructions and explanations are sent through the right method.

To conclude, explaining new and complex notions with the help of illustrations using the right method willing help students to create mental images of these concepts and retain information longer. So modern teaching staff should be fully equipped with the latest teaching tools and be aware of highly effective teaching methods and strategies to accomplish a great mission on their shoulders and churn out well-educated, intelligent youngsters.

REFERENCE

1. PRESIDENTIAL DECREE OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN of February 7, 2017 No. UP-4947 "About the strategy of actions for further development of the Republic of Uzbekistan".
2. "Critical analysis, strict discipline and personal responsibility should be an every day rule of the activities of every leader " by Sh.M.Mirziyoyev — Tashkent — Uzbekistan,2017, 104p .
3. Khalikov A.A. Developing the pedagogical skills of future teachers in higher educational institutions //Monographs - Economics. Finance — Tashkent, 2015. p.435

BOSHLANG'ICH TA'LIM DARSLARINI AXBOROT TEKNOLOGIYALARI ASOSIDA O'QITISHNING SAMARADORLIGI

*Shermatova Manzura Eshonqulovna
Boyovut tumanidagi 7-maktabning
boslang'ich sinf o'qituvchisi
+99899 902 97 76*

Annotatsiya: ushu maqola boslang'ich ta'lism darslarini axborot texnologiyalari asosida o'qitishning samaradorligi, darslarda elektron taqdimotlardan foydalanish haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: axborot texnologiyalari, elektron taqdimot, ko'rgazmali material, multimedia, elektron darslik

Boshlang'ich ta'lism umumiy o'rta ta'limning poydevori hisoblanadi. Shu bois mammalakatimizda boslang'ich ta'lism sifatini oshirishga alohida e'tibor berilmoqda. O'qituvchi darsda ilg'or pedagogik texnologiyalar va o'qitishning interfaol usullaridan keng foydalanmoqda.

O'quvchilarning fanlarga bo'lgan qiziqishlarini oshirish, ularning aqliy ijodiy tafakkurlarini, intellektual qobiliyatini rivojlantirish bugungi pedagogikaning muhim vazifalaridan biridir. Darslarni ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish, o'quvchilarni mustaqil ravishda faoliyat ko'rsata olishga, axborot texnologiyalar imkoniyatlardan oqilona foydalanishga o'rgatish sifatini oshirish ustuvor vazifa hisoblanadi. Bu borada boslang'ich ta'lismni o'qitishda ham turlicha usullar qo'lanilmoqda.

Axborot texnologiyalarini ta'lism tizimiga ta'tbiq etish o'quv jarayonining samaradorligini oshirish imkonini beradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun yaratilgan elektron darslik, qo'lanma va taqdimotlardan o'quv jarayonida foydalanish maqsadga muvofiq. Elektron taqdimotlardan darsda namoyish va ko'rgazmali material sifatida foydalanish o'qituvchiga katta yordan beradi.

Buguni kunda axborot texnologiyalarining multimedia vositalarida o'quv materiallarini obrazli ko'rinishda ifodalash imkoniyati mavjud. Ma'lumotlarni matn ko'rinishida emas, balki obrazlar ko'rinishida taqdim etilishi bilim olish va fikrashga ijobji ta'sir qiladi.

Pedagogik va psixologik tadqiqotlarda shu narsa ta'kidlanmoqdaki, axborot texnologiyalari o'quvchilarning nazariy, ijodiy va refleksiv tafakkuri rivojlanishiga katta ta'sir etadi. Shuningdek, bu metodika o'quvchilarning bilish jarayoniga, jumladan, o'quv materiallarini qabul qilish, ma'nosini anglash, esda saqlash, bilim olishga bo'lgan qiziqishlarini orttirishi bilan birga o'quv materiallarini ko'p kuch sarf qilmasdan o'zlashtirishlariga erishiladi. Buni an'anaviy o'qitish metodikasi bilan taqqoslaganda yaqqol ko'rish mumkin.

Dars jarayonida tayyor multimediali mahsulotlari, multimediali ta'lim dasturlari va taqdimotlari loyihalari yaratiladi. Boshlang'ich ta'lism darslarida savodxonlikni oshirishda, misol va masalalarni yechishda kompyuterli animatsion slaydlardan foydalanish darsning qiziqarliligini oshiradi. Boshlang'ich ta'lismning o'qish darslarida ham bunday usullardan foydalanish samarali natija beradi. Masalan, birorta ertak yoki hikoya haqida bilim, ko'nikma va tasavvurlarini rivojlanishiga uchun shu mavzuga oid qisqacha video qismlarini qo'yish, ertakning mazmunini ular orqali ochib berish yaxshi natija beradi. O'quvchilarni fanga bo'lgan qiziqishlarini orttirish uchun ularni zeriktirishga yo'l qo'maslik kerak.

Elektron doskalardan foydalanib topishmoqlar berish, ertak qahramonlarini tasvirlash va shunga o'xshash rasmi va animatsion topshiriqlar, testlar, tasvirlar bilan ishlash o'quvchilarni fanga bo'lgan qiziqishlarini orttirishga yordam beradi. Bundan tashqari o'quv materiallari elektron taqdimotida animatsiyalar shaklida berilishi o'tilayotgan mavzuni tushunishini yengillashtiradi va ko'rgazmalilikni oshiradi.

Umumta'lism maktablarida bunday usul asosida o'tiladigan yuqorida keltirilgan darslarda har bir o'qituvchi o'zining ichki imkoniyati, qibiliyatini namoyon qiladi. Bugungi kun o'qituvchisiga qo'yilayotgan talab, dars jarayonida axborot texnologiyalarni qo'llay olishi, o'quvchilarni kompyuterdan erkin foydalanishga, zamonaviy bilimlarni puxta egallashga, ma'nan yetuk shaxs bo'lib yetishishga o'rgatishdan iborat.

Bunday usuldagi darslar XXI asrga xos va mos bo'lgan komil insonlarni tarbiyalashga xizmat qilishi shunhasiz.

Eng muhimi, bunday darslarda ishtirok etish o'quvchilar uchun juda maroqli kechadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Boshlang'ich sinflarda axborot texnologoyalari. Toshkent-2018
2. Abdullayeva Q. Yangi pedagogik texnologiyalar// Boshlang'ich ta'lism.1999

O`SMIR SHAXSINING SHAKILLANISHIDA MULOQOT MUXIM IJTIMOIY PSIXOLOGIK OMILI SIFATIDA

*Sobirova Shodmonjon Sodikovna
UrDu "Pedagogika" va "Psixologiya" kafedrasiga o'qituvchilarini
Raximova E'tibor Rustamovna*

Annotatsiya: Maqolada o`smir shaxsining shakllanishida muloqotning ahamiyati, ota – onalarning ma`suliysi, osmir muloqotining to`gri yo`naltira olishda nimalarga diqqat qaratish muhumligi, o`smir shaxsining o`ziga hos hususiyatlari ko`rsatilgan.

Kalit so`zlar: muloqot, o`smir, ota-onasi, ijtimoiylashuv, diqqat, tarbiya, do`stlar, ehtiyoj, hamkorlik, vazifa, shaxs.

Istiqlol tufayli o`z mustaqil taraqqiyot yo`lidan borayotgan Respublikamiz o`smir yoshlarini yangicha ijtimoiy muhitga tayyorlash, davr ruhida tarbiyalash - shu kunning dolzarb va ustuvor vazifalaridan biridir. Hozirgi kunda Respublikamizda amalga oshirilayotgan isloxoatlarning taqdiri o`smir yoshlarning ma`naviy qiyofasiga, shaxsiy barkamolligiga bog`liq. Bu vazifalarni amalga oshirish insoniy o`zaro munosabatlarda demokratik tamoyillarni ongga to`la singdirishni taqozo etadi. Insonlar o`rtasidagi ijtimoiy munosabatlardan Sharqda o`ziga xos va har bir millat psixologiyasiga mos holda shakllantirishdir. Hozirgi kunda ijtimoiy amaliyotda o`smirlarmuloqoti va shaxslararo munosabatlari muammosi muhim ahamiyat kasb etmoqda. O`smirlarmuloqoti va uning asosiy xususiyatlari, samarali muloqotning psixologik aspektlari, muloqotga o`rgatishga oid psixologik mashqlar, samarali muloqotning psixologik vositalarini o`rganish ishbilarmonlik faoliyatida asosiy o`rinni egallamoqda.

Muloqot faqat insonlarga xos bo`lgan jarayondir. Kishilarda faoliyat jarayonida bir - birlariga nimanidir aytish istagi tug`iladi. Muloqot - odamlar o`rtasida bирgalikdagi faoliyat ehtiyojlaridan kelib chiqadigan bog`lanishlar rivojlanishining ko`p qirrali jarayonidir Muloqot (munosabat) bирgalikda faoliyat ko`rsatuvchilar o`rtasida axborot ayirboshlashni o`z ichiga oladi. Bunda munosabatning kommunikativ jihatni hisobga olinadi. Kishilar munosabatga kirishishda avvalo tilga murojaat qiladilar. Muloqotning yana bir jihatni munosabatga kirishuvchilarning o`zaro bирgalikdagi harakati - nutq jarayonida faqat so`zlar bilan emas, balki harakatlar bilan ham ayirboshlashdan iborat. Masalan, munosabatga kirishar ekanmiz, u bizni qoniqtirsa imo-ishora bilan muloqotda bo`lamiz. Munosabatning keyingi jihatni muloqotga kirishuvchilarning birbirlarini idrok eta olishlaridir. Masalan, biz bir kishi bilan muloqotga kirishishdan avval uni hurmat qilib yoki mensimasdan munosabatda bo`lamiz. Demak, muloqot jarayonida kommunikativ (axborot uzatish), interaktiv (o`zaro bирgalikda harakat qilish) va pertseptiv (o`zaro bирgalikda) idrok etish amalga oshiriladi. Muloqot qonuniyatlarini bilish hamda uni o`rnatish malakalari va qobiliyatlarini rivojlantirish har bir kishi uchun muhimdir. Har bir kishining o`z “Meni” atrofdagilar bilan bo`ladigan muloqot jarayonida shakllanadi,

O`smirlilik davri o`zining inqirozli davrligi bilan boshqa yosh davrlariga nisbatan farq qiladi. Bu davrda o`smirlar muloqotida qo`pollik, serzardalik, noshukurlik, jizzakilik kabi hususiyatlarni ko`rish mumkin. Bu davr o`zining beqarorligi bilan birga o`smir ongida tub o`zgarishlar sabab bo`lishiga, bazida o`smir bola tevarak atrofdagilarga nisbatan umuman befarq holatda ham o`z his – tuyg`ularini namoyon qilishi mumkin. Aynan bu davrda ota –ona zimmasiga ulkan ma`suliyatli ish yuklatiladi ya`ni o`smir bola bilan muloqotni tog`ri yo`lga qo`ya olish ma`suliyat.

O`smirning hayot yo`llari avval oilada, bog`cha, maktab, institut, ishxona, keksalar orasida, ya`ni guruh va jamoalarda rivojlanadi. Shunday ekan dastlabki muloqotni tog`ri yo`lga qo`yish o`chog`i bu – oila hisoblanadi. O`smir shaxsiga tevarak atrofdagi do`stlari ham o`z ta`sirini ko`rsata olishi yuqori hisoblanadi. Bunday vaziyatda o`smir oilasidan uzoqashib do`stlar davrasida bo`lishni maqul ko`radi, do`stlarining fikriga tayanadi. Agar o`smir bola atrofidagi do`stlari yaxshi fikr yurutuvchi odobli tengqurlar bo`lsa albatta yaxshi ammo do`stlarni notog`ri tanlash ham o`smirlarning ijtimoiy hayotdagisi o`rnini topishiga, shaxslararo muloqot mexanizmlarini to`g`ri o`rnata olmasliklariga sababchi bo`lishi mimkin.

O`smir muloqotida bunday vaziyatda keskin o`zgarishlar kuzatilishi tabiiy shunday ekan bu holatda ota – onalar o`z kuzatuvchanliklarini oshirishi shartdir. Negaki baribir o`smir xarakteridagi nuqsonlarning paydo bo`lishi baribir ota – ona e`tiboriga borib taqaladi. O`smirning

yuksak ma`naviy ehtiyojlaridan biri - bu muloqotga bo`lgan ehtiyojdir. Muloqotga bo`lgan ehtiyoj qondirilmasa, o`smir ongi ham rivojlanmaydi. SHuning uchun doimo muloqotga bo`lgan ehtiyojlarni qondirilishi lozim. O`smirlilik davrida o`smir bola o`zining nutqi, fikrlash jarayonlari bilan hammaning diqqat markazida bo`lishga intiladi. Bu diqqat markazda bo`lish o`smirning yaxshi yoki yomon xulq belgilari orqali ham namoyon bo`lishi mumkin. Demak bunday davr o`zining inqirozga boyligi sababli ham o`smir doimiy nazorat ostida kuzatilishi lozim. Ko`p tanbeh berilishi ham o`smirning ijtimoiy muhitdagi o`rnini yoqatishiga sababchi bo`lishi mumkin. Asosiysi do`stona fikrlashish, hayrihohlik orqali o`smirlar muloqot doirasini pozitiv tomoniga yo`naltirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G'oziev E. Muomala psixologiyasi. T. 2001 .
2. Maxsudova M. Oilaviy munosabatlar psixologiyasi. (uslubiy qo'llanma) N.2003.
3. Maxsudova M. Kurbonova Z. Umumiy psixologiya. N. (muammoli ma'ruzalar matni). 2004.
4. Maxsudova M. Muloqot psixologiyasi. (muammoli ma'ruzalar matni). N. 2004.

O'QISH DARSLARIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH

*Sultonova Feruza Jumanovna,
Navoiy viloyat Karmana tuman 3-umumta'lim məktəb
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Maqolada o'qish fanlarini tashkil etish, o'qish fanidan zamonaviy texnologiyalarni qo'llashning ta'limgan sifatiga ta'siri. Dars jarayonida zamonaviy yondoshuvlar orqali o'qish darslariga ta'limgan texnologiyalarini tadbiq etish masalalari o'r ganilgan.

Kalit so'zlar: texnologiya, ta'limgan, dars, faoliyot, amaliy faoliyat, innovatsiya, zamonaviy texnologiya.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'limgan jarayonining ta'sirchanligini oshiradi, o'quvchilarning mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, o'quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o'zlashtirish, ulardan amaliyotda ekin foydalanish ko'nikma va malakalarini shakllantiradi.

Shuni unutmasligimiz kerakki, kelajagimiz poydevori bilim dargohlarida yaratiladi, boshqacha aytganda xalqimizning ertangi kuni qanday bo'lishi farzandlarimizning bugun qanday ta'limgan va tarbiya olishga bog'liq. Buning uchun har qaysi ota – ona, ustoz va murabbiy har bir bola timsolida avvalo shaxsni ko'rishi zarur. Ana shu oddiy talabdan chiqqan holda farzandlarimizni mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan ongли yashaydigan komil insonlareti voyaga yetkazishta'limgan tarbiya sohasining asosiy maqsadi va vazifasi bo'lishi lozim, deb qabulqilishimizkerak. Hozirgikundata'limgan jarayonidainterafao lo'yinlar, innovatsion texnologiyalarni o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish kuchaymoqda. Bu zamonaviy texnologiyala o'quvchilarni egallamoqchi bo'lgan bilimlarini o'zlariga qidirib topishga, mustaqil fikrlashga o'rgatadi, ta'limgan jarayonida o'quvchi asosiy figuraga aylanadi. Har bir dars, mavzu, o'quv predmetining o'ziga xos texnologiyasi bo'lib, dars jarayonida o'qituvchi tomonidan bo'lajak dars uchun tayyorlanadigan texnologik xarita muhim ahamiyatga ega, chunki bu xaritada dars jarayoni yaxlit aks ettirilgan bo'lib, darsning maqsadi, vazifasi, usullari ko'rsatilgan bo'ladi va o'qituvchini kengaytirilgan dars ishlanmasidan xalos etadi. O'qish darslari zamirida bolalarning aqliy, axloqiy tarbiyalariga, muomala odoblariga, nutqlarning ravon, nafis, ifodali bo'lishiga, o'quvchilar ruhiy faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. O'quvchilarning ruhan tetik, qalban jasur, jismonan sog'lom bo'lib o'sishlariga erishiladi. Darhaqiqat, ilg'or pedagogik texnologiyalar ta'limgan jarayoni unumdorligini oshiradi, o'quvchilarning mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, o'quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o'zlashtirish, ulardan amaliyotga erkin foydalanish ko'nikma va malakalarini shakllantiradi. Ta'limsamaradorligini oshirish, davlatta'limgan standartlarining bajarilishini ta'minlash, ta'limgan sifat ko'rsatkichini kafolatlashda zamonaviy metodlardan unumli foydalanilmoqda. Zamonaviy texnologiyalardan o'quv jarayonida qo'llash jahon amaliyotiga keng tarqalmoqda. O'qituvchi va o'quvchilarni faollashtiradigan, o'zi va o'rganuvchi uchun qulay bo'lgan yo'llarni, usul va uslublarni, o'qitishni izlaydi, zamonaviy pedagogik texnologiyaga suyanib, o'quv jarayonini samaradorligini oshiradi. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatibm o'quv jarayonining yuqori sifat va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Zamonaviy texnologiyalardan foydalanib, darslar olib borilgada an'anaviy darslardan farqi shuki, bu darsda o'quvchiga erkinlikmuhitini yaratib berib, unga o'z fikrini erkin bayon etishga imkon yaratib berishdir. O'quvchiga hech qanday tayziq o'tkazmasdan, uni shaxsiyatiga tegmasdan savollar berish orqali do'stona munosabatda o'quv muhiti yaratiladi.

O'qish inson hayotida muhim ahamiyatga ega. O'qishni bilmagan odamning ko'zi ojiz kishidan farqi yo'q. O'qish faoliyati boshlang'ich sinflarda barcha fanlarda amalga oshiriladi, lekin o'qishga o'rgatish o'qish darslarining asosiy vazifasidir. Kichik yoshdagagi o'quvchini

o‘qishga o‘rgatishda ularning umumiy rivojlanishi, psixologiyasini hisobga olish zarur. O‘quv materiallarining hajmini oshirib yuborish, tinmay bir maromdagi o‘qishni tashkil etish bolani o‘qish mashg‘ulotlaridan bezdiradi. O‘quvchilarni qiziqarli topshiriqlar didaktik o‘yinlar asosida o‘qishga o‘yin tusini beradi. Bola o‘ynab charchamaganidek, o‘ylab charchaganini sezmaydi. 1-4-sinfda o‘qish darslari biz qancha vazifalarni bajaradi. Boshlang‘ich sinflarda o‘qish darslarini o‘tishda ilg‘or pedagogik texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilardagi qobiliyatni yanada yorqinroq ko‘rinishga, o‘sirishga va rivojlantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Qosimova K., Matjonov S., G‘ulomova X. Ona tili o‘qitish metodikasi. (Darslik) Toshkent, Noshir, 2009
2. Abdurazzoqov A. 2-sinf o‘qish darslarida muammoli vaziyat yaratish. Til va o‘qish ta’limi. 2003 №34. B.
3. Aliyev A. O‘quvchilarning ijodkorlik qobiliyati. –T.: O‘qituvchi, 2016. 68 b.

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA MILLIY TARBIYA USULLARINING AHAMIYATI

*Suyunova Go'zal Asaqulovna
Navoiy viloyati, Xatirchi tumani
17- sonli maktabgacha ta'lism
tashkiloti tarbiyachisi
telefon: +99894 222 52 59*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lism tizimida milliy tarbiya mazmunida oldinga qo'yilgan maqsad va vazifalar ya'ni o'zligimizni anglash, milliy g'oya va mafkurani shakllantirishga xizmat qiluvchi ezgu amallarni keng targ'ib qilish va tarbiyalanuvchilar tomonidan o'zlashtirilishi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar, shaxs xulq-atvori va sifatlar mohiyatini olib berishdan iboratdir.

Kalit so'zlar: milliy tarbiya, milliy odob, milliy g'urur, vatanparvarlik, vijdoniylik, islomiy tarbiya.

Mustaqil O'zbekistonning maktabgacha ta'lism tizimining milliy tarbiya tizimi bu o'zbek xalqining o'ziga xos milliy madaniy fe'l-atvori, axloq qoidalariga va milliy mutaqillikning mustahkamlashning tarbiyaviy talablariga asoslanuvchi, xalq hayotining barcha jabhalari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan yangi, hech kimdan kam bo'lman barkamol avlodni shakllantirishning pedagogik jarayonidir.

Milliy tarbiya O'zbekistonda ilmiy-pedagogik atama sifatida milliy mustaqillik bergen imkoniyat orqali yangidan ko'tarilib qo'llanilayotgan bo'lsa-da, u azal-azaldan goh oshkora, goh pinhona tarzda bo'lsin, xalqimiz turmushida bardavom edi. Chunki, o'zbek xalqining tarixi o'zbekchilikka asoslangan milliy tarbiyaning tarixi hamdir.

Dunyodagi eng qadimiy xalqlardan biri hisoblangan o'zbek xalqi yer kurrasi svilizatsiyasiga o'z munosib hissasini qo'shgan. Ushbu masala uning o'ziga xos va o'ziga mos milliy tarbiya mazmunida o'z ifodasini topgan.

Lekin, sal kam 150 yillik mustabidlik davriga mahkum bo'lgan o'zbek xalqi mustaqillikdan keyin azaliy orzularini ro'yobga chiqardi. Ammo, mustabid tuzum davrida shakllanmagan mustaqil xalqning haqiqiy ma'naviyatini qayta tiklash hamda zamon talablari asosida uni yo'lga qo'yish katta kuch va aqlni talab qiladi.

Mustaqillik yillarida respublikada milliy ta'lism va tarbiya tizimi davlat siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishi darajasiga ko'tarildi. Maktabgacha ta'lism sohasi mazkur tizimning ilk bo'g'ini hisoblanadi va butun ta'lism-tarbiya tizimining asosiy maqsadi bo'lgan barkamol avlodni tarbiyalashga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu vazifalarni to'liq amalga oshirish uchun o'zbek xalqi qadriyati hisoblangan milliy tarbiyani zamon ruhiyati bilan boyitgan holda yo'lga qo'yish lozim. Bu borada davlatimiz rahbarining 2018 yil 14- fevralda maktabgacha ta'lism tizimini isloh qilish va rivojlantirish chora tadbirlari natijalarining tahlili bo'yicha o'tkazilgan yig'ilishda "Bolalarimizning go'dakligidan ongi va tafakkurini to'g'ri shakllantirib bormasak, kelajakda yuksak saviyali, bilim va ma'naviyatga ega bo'lgan barkamol avlodni tarbiyalash qiyin kechadi", - deya ta'kidlagani ham bejiz emas. Zero, inson umri davomida oladigan axborotlarning asosiy qismi maktabgacha ta'lism davriga to'g'ri keladi.

MILLIY TARBIYA ming yillar mobaynida islomiy tarbiya qoidalari asosida tarkib topib, takomillashib borganligi tarixdan ma'lum. Chunonchi, islomiy tarbiya musulmonlar hayotining barcha qirralarini, hatto mayda jihatlarigacha qamrab olgan. U go'daklarni emizishdan tortib, qanday kiyintirishgacha, ovqatlanish odobidan tortib, ko'cha-kuyda, kattalar qoshida o'zini qanday tutish lozimligigacha barcha jihatlarni o'z ichiga olgan. Asosiysi, islomiy odob farzandlarning halol, pok, mehnatkash, ilmga intiluvchi, kattalarni, ayniqsa, ota-onani hurmatlash ruhida tarbiyalashni shart qilib qo'ygan.

Rasululloh (s.a.v) hadislarida: «*Farzandlaringizni izzat-ikrom qilish bilan birga axlok-odobini ham yaxshilanglar!*», «*Hech bir ota o'z farzandiga xulqi odobidan buyukroq meros bera olmaydi*», deyilgani bejiz emas.

O'tmish allomalar avlod ajdodlardan faxrlanish, ular merosini mukammal o'rganish milliy tarbiyadan boshlanadi. Demak, tarbiya hikmatiga istiqbol qudrati sifatida qaralmog'i lozim.

Darhaqiqat, tarbiya milliy istiqlol va uning nurli istiqboli uchun misli yo‘q kuch-qudratdir. Inson ongi va shuuriga, ruhi-joniga e’tiqod, insoniy burch, adolatparvarlik, insonparvarlik, mehr oqibat, do’stlik, sadoqat, o‘zbekona hayot, iffat singari odob tuyg‘ulari milliy tarbiya orqali singdiriladi.

MILLIY TARBIYAning bosh maqsadi – yosh avlodni ma’naviy, axloqiy tarbiyalashda xalqning boy, milliy, ma’naviy, tarixiy an’alariga urf odatlari hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali, tashkiliy, pedagogik shakl va vositalarni ishlab chiqib amalga joriy etishdir.

“Milliy tarbiya” tushunchasi ko‘p qirrali tushunchadir. Uning:

- milliy qadriyatlar asosida olib boriluvchi, maqsadga yo‘naltirilgan tarbiyaviy faoliyat;
- umuminsoniy tarbiyaning har bir xalqqa xos va mos betakror shakli;
- xalq va uni madaniyatini saqlab qolish, tiklash va rivojlantirish (YUNESKO tamoyili) vositasi;
- O‘zbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash milliy dasturi maqsad, vazifa va tamoyillarining tarkibiy qismi;
- turli millatlar bolalarini har tomonlama rivojlantirish jarayoniningt xususiy, ma’naviy manbaidir.

Insoniyat har qanday azob mashaqqatlarni, eng murakkab muammolarni aql orqali hal etadi. Shuning uchun ham tarbiya mezonlarini belgilashda bolaning yosh, aqliy imkoniyatlari e’tiborga olinadi. Quyida maktabgacha yoshdagi bolalarda tarbiya mezonlari to‘g‘risida taxminiy namuna keltiramiz.

- **Milliy odob** – Avval salomlashib, keyin so‘z boshlash, o‘zbek xalqida «yaxshi», «yomon» deb baholanuvchi xulq namunalarini bilish, barchani «Siz»lash, o‘zidan katta va kichiklarni izzatlash, do’stlik burchlarni bilish, ustozlarni e’zozlash munosabati, uyat so‘zga, odobsizlikka salbiy munosabat bildirish.

- **Milliy g‘urur asoslari** – O‘zbek millatiga mansubligini anglash, «O‘zbek xalqi» tushunchasining madaniy mohiyatini tushunish, o‘zini o‘zi millatning farzandi deb bilib, milliy burchlarni anglash, ona tilini cheksiz sevish, shu tilda to‘g‘ri so‘zlash va fikrlash.

- **Vatanparvarlik hissini anglash** – O‘zbekistonning tabiiy, ma’naviy, jug‘rofiy va milliy xususiyatini anglash, o‘lkaning o‘tmishini, hozirgi hayot va kelajagi haqida boshlang‘ich tushunchalarga ega bo‘lish, O‘zbekistonning, o‘zbek xalqining qahramon farzandlari xizmatlarini bilish, O‘zbekiston Davlat ramzlarini bilish.

- **Vijdoniylik** – Biror ishga qo‘l urishdan avval «Bu ishimga odamlar nima deyisharkan?» degan mulohaza va andishaga borish, rostgo‘ylik, yaxshi xulq va yomon xulqning farqlarini tushunish, yaxshi xulqqa ijobiy, yomon xulqqa salbiy munosabatini bildirish, kunglidagi gapni ochiq aytishga o‘rganish.

Milliy ma’naviy qadriyatlarimiz ruhida tarbiya berishda barcha imkoniyatlardan foydalanish zarur. Ta’lim jarayonida dastlab, oiladagi ota-oana va bobo-buvilar tarbiyasini inkor etmagan holda buyuk ajdodlarimiz merosi, ularning hayoti va ijodi, qilgan qahramonliklari to‘g‘risida ko‘proq o‘rganilsa tarbiyalanuvchilarda buyuk ajdodlariga nisbatan faxr tuyg‘usi shakllanadi va ularga munosib voris bo‘lish hissi tarbiyalanadi. Chunki, dono allomalarimiz qoldirgan ma’naviy merosda barcha davrlar uchun kerak bo‘ladigan ajoyib qarashlar, ibratlari o‘gitlar borki, ular bugungi taraqqiyotimiz uchun ham o‘z ahamiyatini yo‘qtgan emas.

Milliy tarbiyani singdirishni shakl va vositalari sifatida dastlab Onalar allasi, otalar namunasi hamda ma’lum bir izchillikda oilada, bolalar bog‘chasida, maktabda ta’lim va tarbiya jarayonida, ommaviy axborot vositalari orqali bolalar ongiga singdirish yuqori samara beradi.

Demak, milliy tarbiya har bir kishini insonparvarlikka, mehr muruvvatga, bag‘ri kenglikka, sahovatga, go‘zallikka, vatanpravarlikka, iymon e’tiqodga, ezgulikka da’vat etadi. Yuqoridagilardan ko‘rinib turibdiki, yuksak ma’naviyat, odob axloq, iymon e’tiqod, yaxshi xulq atvor insonda o‘z-o‘zidan paydo bo‘lmas ekan.

Yosh avlodda milliy g‘urur, faxr va iftixon tuyg‘ularini singdirish bugungi kunning eng dolzarb muammolaridan biri ekan, bu boradagi tadbirlarni muvaffaqiyatli amalga oshirsakgina milliy tarbiyashunosligimizning mustahkam yaratgan bo‘lamiz. Ota-bobolarmizdan qoldirilgan boy ma’naviy merosni asrab avaylash, uni zamonaviy ilm fan yutkqlari bilan ijodiy boyitib, keljak

avlodning tafakkuri, dunyoqarashini milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida shakllantirib, milliy tarbiyalab, ularning bunyodkorlik faoliyatini oshirish va mustaqillik poydevorini mutahkamlashga xizmat qilish har bir pedagogning vatan oldidagi burchi sanaladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.“Ilk qadam” maktabgacha ta’lim muassasasining Davlat o‘quv dasturi T.-2018
- 2.Umumiy pedagogika o‘quv-uslubiy majmua. T. – 2018
3. Barkamol avlod orzusi. “O‘zbekiston milliy enseklopediyasi”. Davlat ilmiy nashriyoti.T. – 2000
- 4.Internet manbalari.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI FANING O'RNI VA VAZIFASI

*Toshpo'latova Nilufar Avliyaqulovna
Navoiy viloyati Karmana tumani
8-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annatatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy axborot texnologiyalari, kompyuterlashtirish va komoyuter tarmoqlari negizida ta'lif jarayonini axborot bilan ta'minlash haqida. Bunda zamon yoshlaringin har tomonlama yetuk, barkamol shaxs bo'lib kamol topishlarida davlat va jamiyat kelajagi uchun xizmat qiladigan avlod bo'lib tarbiyalanishlariga davlatimiz tomonidan alohida e'tibor qaratilganligi haqida fikr yuritilgan

Kalit so'zlar: Zamonaviy axborot texnologiyalari, kompyuter, ona tili, so'z.

Bugungi zamon yoshlaringin har tomonlama yetuk, barkamol shaxs bo'lib kamol topishlarida, davlat va jamiyat kelajagi uchun xizmat qiladigan avlod bo'lib tarbiyalanishlariga davlatimiz tomonidan alohida e'tibor qaratilganligi haqida fikr yuritilgan. Bu o'rinda, ta'kidlash kerakki, boshlang'ich ta'lifda bir qancha ishlar olib borilmoqda. Shu jumladan ona tili darslarida yashlarni erkin va mustaqil fikr egasi, ijodiy izlanuvchan, vatanparvar insonlar qilib tarbiyalashda ilk ona tili o'qituvchisini mashaqqatli mehnati yotadi. Ayniqsa, bugungi sinovli kunlarda masofaviy ta'lif jarayonida o'quvchilarni jalb qilish, ta'lif-tarbiyani masofadan turib isloh qilish o'qituvchidan katta pedagogik mahorat va ma'suliyatni talab etadi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari, kompyuterlashtirish va kompyuter tarmoqlari negizida ta'lif jarayonini axborot bilan ta'minlash rivojlanib boradi. Ta'lif jarayonida ommaviy axborot vositalarining mavqeい oshib boradi, telavideniya va radioning ta'lif dasturlari intellektuallashuviga ta'minlanadi.

Bu olib borilayotgan barcha ishlarni zamirida bitta maqsad, yoshlarni yo'rquin taqdiri yotadi. Yoshlar taqdiri esa, shubxasiz jamiyat taqdiridir.

Bolaning erkin va mustaqil fikr egasi, ijodiy izlanuvchan, vatanga muhabbat ruhida tarbiyalashda ona tili fanining o'rni beqiyos. Ona tili o'qitishning asosiy maqsadlaridan biri ham o'quvchilarga ona tilidan so'zning ma'no va mohiyatini o'rgatishdan, so'zni his etishga yollashdan iborat. Bunda so'z ma'nolarini o'zlashtirish va undan nutqda to'g'ri va o'rinni qo'llash malakasini hosil qila olish dolzarb massalalardan biri hisoblanadi. Buning uchun ona tili darslarida lug'at ustida ishslashga alohida e'tibor qaratish kerak. Lug'at ustida ishslash oddiy dars mashg'uloti emas. Mazkur jarayon uzlusiz tizim tarzida, ya'ni har bir mashg'ulot davomida amalga oshirilishi kerak. Masalan, o'quvchilarning yozma nutqini o'stirish, fikrini turli usullarda bayon qila olishga o'rgatish, lug'atning imlo, izohli va boshqa turlaridan foydalana olish ko'nikmalarini rivojlantirish maqsadida tinimsiz maqsadli topshiriqlar berib borish kerak. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilar bog'lanishli nutqdan foydalanadilar. Bunga:hikoya, maqola, hisobot kabilarni, maktab sharoitida esa o'qituvchi bergen savolga o'quvchilarning keng, mukammal og'zaki javobini, yozma bayon va inshoni hisoblash mumkin. Boshlang'ich sinflar metodikasida bog'lanishli nutq turlariga quyidagilarni kiritish mumkin:

- a) berilgan savollarga keng, mukammal javob;
- b) muntazam o'tkazilgan kuzatishlarni yozish;
- d) o'qilgan matnni turli variantda og'zaki hikoyalash;
- e) ertakni tayyorlanmasdan aytish, kichik she'r, hikoya tuzish;
- f) o'qituvchi bergen matnni og'zaki va yozma qayta tuzish;
- g) har xil turdag'i yozma insho, boshqa ijodiy ishlar;

Bu mashqlarni hammasi nazariyasiz, amaliy tarzda beriladi, o'rgatiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari mustaqil mashq sifatida bog'lanishli nutqni o'stirishda yuqorida ko'nikmalarni bilib oladilar.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1.K.Qosimova "Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi", "O'qituvchi", 1985-y

CHILDREN'S DEVELOPMENT INTERNAL MEANS OF SELF- CONTROL OF EDUCATIONAL ACTIVITY

Turdaliev Obidjon Sodiqjon o'g'li

A student of TSUOS

Mirahmedova Muhsimaxon Abdughalimovna

A teacher of primary children at School

27 in Fergana region, Bagdad district

Annotation: From the first days of schooling, high demands are placed on the child's attention, especially in terms of its arbitrariness and controllability. Children who come to school do not yet know how to purposefully hold attention. In this article children is about to learn how to develop self-control in primary children and the importance of primary schoolchildren's teacher during this process.

Key words: involuntary attention, development of attention, rational techniques

From the first days of schooling, high demands are placed on the child's attention, especially in terms of its arbitrariness and controllability. Children who come to school do not yet know how to purposefully hold attention. First graders are unable to concentrate on work for a long period of time, they are easily distracted, and they need to change activities frequently. Children pay their attention mainly to what is bright and attractive, what is directly interesting to them, that is, involuntary attention remains predominant at the first stages of learning. In order to keep the student's voluntary attention during the lesson, the teacher must constantly attract elements of involuntary attention: use visual elements, highlight important details with bright colors, change forms of work and methodological techniques, use elements of play and competition. Under the influence of the teacher, children develop internal means of self-regulation of educational activity. Voluntary attention becomes an element of self-control. This is facilitated by a clear order of control actions, the requirement to follow this order at home and at school. Gradually, the child learns to direct and purposefully maintain his attention on important and necessary phenomena and objects, and not just on those objects that are outwardly attractive. In the second and third grades, many students already have voluntary attention, concentrating it on any material that the teacher explains or is in a book. The arbitrariness of attention, the ability to purposefully direct it to one or another task is an important acquisition of students of primary school age.

The development of attention is also associated with the expansion of the scope of attention and the ability to distribute it between different types of actions. Therefore, it is useful to set educational tasks so that the student, while carrying out his work, can observe the work of his classmates. Some children are scattered in the classroom precisely because they do not know how to distribute their attention: while doing one thing, they lose sight of others. The teacher needs to organize work in the classroom in such a way that children are accustomed to the simultaneous control of several actions. The memory of primary school students develops in two directions - arbitrariness and meaningfulness. Children of primary school age involuntarily memorize educational material that is interesting to them, presented in a playful way or associated with vivid visual images. But, unlike preschoolers, they are also able to purposefully memorize material that they are not interested in. Every year more and more teaching is based on arbitrary memory. It is important that younger schoolchildren (just like preschoolers) have good mechanical memory. Many of them are able to mechanically memorize educational texts, and then verbatim reproduce what they have memorized. A younger student can successfully memorize and reproduce a text he does not understand, so adults must control not only the result (the accuracy of the answer, the correctness of the retelling), but also the process itself - how, in what ways the student remembered it. Overuse of mechanical memorization can lead to significant difficulties in the middle grades: as the material becomes more complex and larger in volume, it becomes more difficult to memorize mechanically. Improving semantic memory at primary school age makes it possible to master a fairly wide range of mnemonic techniques, that is, rational methods of memorization. When a child understands educational material, comprehends it, he also remembers it at the same time. Thus, intellectual work is at the same time a mnemonic activity, thinking and semantic memory are inextricably linked. Therefore, it is important that the teacher in primary school teaches children to

use certain mnemonic techniques. Systematic educational activities help develop such an important mental process in children as imagination. It supplements the perception with elements of past experience, the child's own experiences, transforms the past and the present through generalization, connection with emotions, feelings, sensations, ideas. Thanks to imagination, the child learns to plan and set goals: first, the future result of the child's activity is created in the imagination, exists in his mind, after which he directs his activity to obtain the desired result.

The main trend in the development of imagination in primary school age is the improvement of the recreational imagination. It is associated with the presentation of previously perceived or the creation of images in accordance with a given description, diagram, drawing. Recreational imagination is improved due to more and more correct and complete reflection of reality. Creative imagination as the creation of new images associated with the transformation, processing of the impressions of the past experience, combining them into new combinations, combinations, also develops.

Younger school age is the age of a fairly noticeable personality formation. The child enters into new relationships with adults and peers, is included in a whole system of collectives, in a new type of activity - teaching, which makes a number of serious requirements for the student. All this decisively affects the formation and consolidation of a new system of attitudes towards people, the team, towards learning and related duties, forms character, will, expands the range of interests, develops abilities. At the primary school age, the foundation of moral behavior is laid, moral norms and rules of behavior are assimilated, and the social orientation of the individual begins to form.

Resources

1.Ляховиский Л.В Основные вопросы фонометерлов для обучения иностранному языку в специальном вузе. ИЯВШ в выпуск Н12 "высшая школа" 1977

2."Age Characteristics of Children," Teaching: A Resource Guide for Gospel Teaching (1999), 110–16

THE MODERN MODEL OF TEACHING AND LEARNING ENGLISH IN UZBEKISTAN

*Umarova Bakhtigul Serikovna,
an English teacher of the secondary school №1
Navai region, Kanimekh district,*

Annotation: This article is devoted to the modern model of teaching and learning English in Uzbekistan. Thus, the stages and levels of foreign language teaching, the domestic model of education have been discussed.

Key words: language, modern, model, stage, level, education, localization

In Uzbekistan English language teaching is seen as a career in a field of educational specialization: it requires a specialized knowledge base obtained through both academic study and practical experience. Nowadays the demonstration of a certain level of proficiency in English as component of certification is required.

In the Uzbek educational system study at lyceum and college is considered as a profile education:

1) study at academic lyceum provides intensive development of intellectual abilities, deep, differentiated and vocational-oriented education, after academic lyceums they can continue further education at institutes and universities, or undertake some job;

2) study at vocational college provides deep development of professional abilities, obtaining one of the professions, graduates of professional colleges get certificate of a junior specialist.

Teaching and learning English at this stage of education demands study of general English and English for specific purposes, i.e. to develop both the language competency, study skills which will help them to succeed in further education and occupation/job.

The domestic model of education has the following advantages:

1) Introducing the primary and post-graduate education, that contributes to work out the successive structure and content of FLT. Succession provides systematic and continuous content in FLT, an absence in doubling transitive components of FLT content from one stage to another one. Multistage and gradual character of the process of cognition is reflected in the FL progress.

2) Taking into consideration the international standards for the evaluation the language level (communicative competence) at all stages gives the opportunity to enter into the world education space. The CEFR levels and descriptors are adapted to the social context of Uzbekistan, especially to each stage, aim and objectives, etc.

3) Localization of EL teaching and learning materials. English teaching materials come from different places, where English is a native or an official language, or a foreign language. Material from these countries does not reflect the learning style, cultural values and local conditions of Uzbekistan, as a result, students' motivation suffers and they become reluctant to interact in class and share opinions or ideas.

Localization of the EL teaching and learning methodology and teaching materials is based on the idea that relevant contexts and balance between local and foreign cultural concepts and images naturally can improve ELT. The new model of education has required creation of new curriculums, syllabuses and textbooks accordingly local and foreign contexts to provide rich opportunity for teachers to explain non-native cultural items, in addition of using localized content. It is very important for teachers to identify ways to best represent local culture and explain non-native elements. Besides it is necessary to use humanizing material as "activities which help to make the language learning process a more affective experience" and finding ways of helping the learners to connect what is in the book to what is in their minds".[2] Thus, it is necessary to humanize the teaching and materials.

Within this scope, the efforts of teachers and learners at all levels of education are encouraged and supported by developing appropriate methods and teaching materials, appropriate forms and instruments for the evaluating of learning programs. "Research and development programs leading to the introduction, at all educational levels, of methods and materials best suited to enabling different classes and types of student are promoted to acquire a communicative proficiency appropriate to their specific needs".[3] So in obtaining a communicative proficiency the importance of methods

and teaching materials play an important role.

Bibliography

1. State standard of the system of continuing education of the Republic of Uzbekistan // Public education. 4/2013. -A. 5-6
2. Tomplison B. Humanizing the Coursebook. / In: Methodology and Material Design in Language Teaching: Current Perceptions and Practice and their Implications Ed. W.A. Renandya. -Singapore: SEAMEO Regional Language Centre, 2003. -P.13
3. Common European Framework of Reference for Languages: Learning. Teaching. The Council of Europe. - Strasbourg, 1996. The final draft was published in 2001. -P.3

BIOLOGIYA DARSLARIGA QO'YILADIGAN ZAMONAVIY TALABLAR

*Umarova Muhabbat Adxamovna
Farg'onan shahar 41-AFCHODIM
biologiya fani o'qituvchisi
Tel: 998913256954
e-mail: umarovamuhabbat1984@gmail.com*

Annotatsiya: ushbu maqolada xalqaro baholash dasturlari(PISA,TIMSS,PIRLS) ga o'quvchilarni tayyorlash borasida e'tibor berilishi zarur bo'lgan jihatlar, tabiiy fanlarga qo'yilgan muhim talablar haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: xalqaro baholash, PISA, PIRLS, TIMSS, kompetensiya

Maktabda olingen bilim insonni kelgusi hayot yo'lini belgilaydi. Ko'pchilik bilimni baho bilan o'lchaydi. Ammo shuni aytish kerakki, baho bilimni belgilovchi aniq mezon emas. U o'quvchilarni faollikka undovchi, rag'batlantiruvchi vosita xolos. Har bir o'qituvchining o'z ish usuli, baholash metodi bor. Qaysidir o'qituvchi uchun baho bu-rag'bat, yoki o'quvchini 45 daqiqa ushlab turish vositasi. Shundanmi bir sinfdan ikkinchi sinfga o'tgan bolaning bahosida keskin o'zgarish yaqqol nomoyon bo'ladi. Yana pedogoglar orasida bahoni nisbatan yuqoriqoq qo'yuvchi,yoki o'quvchining bilim darajasi talabga javob bersada,"5" ni tejaydiganlari bor. Bu usullarning qaysi biri to'g'riliqi esa doimo bahstalab mavzu bo'lib kelgan. O'quvchilarning bilim va malakasini umumiy ravishda tahlil qilish mamlakatdagi ta'lim sifati darajasini belgilaydi. Shu maqsadda o'quv yili davomida har bir ta'lim muassasasida ichki va tashqi monitoring o'tkazilib, o'qituvchilarni salohiyati va o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi belgilanadi. Xalq Ta'lim vazirligi tashabbusi bilan umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarini bilimini baholash bo'yicha xalqaro dasturlarni amaliyotga joriy etish maqsadida ilk qadamlar tashlandi. O'quvchilar bilimini xalqaro talablarga yetkazish,unga mosligini o'rganib borish maqsadida PISA, TIMSS, PIRLS kabi baholash dasturlarini keng qo'llash rejalashtirildi. Ushbu baholash tizimlari 15 yoshli o'quvchi yoshlarni o'qish savodxonligi,matematik savodxonlik va tabiiy fanlar bo'yicha savodxonlik darajalarini turli test ko'rinishida baholash bilan birga, o'quvchilarini ijodiy va tanqidiy fikrlashga undaydi, olgan bilimlarini xayotda qo'llay bila olish qobiliyatini rivojlantiradi, bu ko'nikmalarini xosil qilishga undaydi. 2000-2015 yillar oralig'ida o'tkazilgan tadqiqot natijalaridan shuni bilish mumkinki, bugungi kunda Sharqiy - Osiyoda Xitoy, Koreya, Singapur, Yaponiya, Yevropada Finlandiya, Estoniya, Shvetsariya, Polsha va Niderlandiya kabi mamlakatlarning o'rta ta'lim tizimi yaxshi rivojlangan bo'lib, bizdan ushbu davlatlarning ta'lim tizimidagi ijobiy tomonlarni taxlil qilishni va qiyoslashni, o'rganishni davrni o'zi taqazo etmoqda. 2021-yildan boshlab ushbu xalqaro baholash dasturlarida ishtirok etuvchi O'zbekistonda maktablar o'quvchi yoshlarni katta hayotga o'qishga munosib tayyorlay olyaptimi? Darxaqiqat savol tug'iladi: ushbu davlatlarni xalqaro baholash dasturi orqali yuqori natijalarga erishishiga asosiy sabab nimada? O'qitilish tizimiga e'tibor beradigan bo'lsak, maktablardagi hozirgi o'qitilayotgan tizimni hisobga olgan holda ayrim kamchiliklarga e'tibor berish, ularni bartaraf etish va matematika, ona tili va tabiiy fanlar kesimida zarur choralarini ko'rish talab etiladi.Jumladan:

-jahondagi nufuzli ta'lim va ilmiy markazlar, xalqaro hamda xorijiy tashkilotlarning xalqaro baholash tizimida erishgan yutuqlarini o'rganib, ilg'or tajribasini maktablarda joriy etish;

-ona tili,matematika va tabiiy fanlar yo'nalishida PISA testlari ba'zasini yaratish.Xozirda mavjud ommaviy tarqalayotgan,ko'r-ko'rona tuzilgan" PISA "testlari bilan emas, haqiqiy o'quvchilarni kreativ fikrlashga chorlovchi testlar majmuasini tashkillash;

-fanlarni integratsiya qilish;

-xalqaro baholash dasturlari doirasida o'qituvchilar uchun qo'shimcha qo'llanma, adabiyotlar yaratish va bu asosida maktablarda darslarni tashkillash va qo'shimcha to'garaklar o'tkazish;

-ona tili,matematika,tabiiy fanlar o'qituvchilariga xalqaro baholash dasturlariga tayyorlashga ko'mak beradigan darslar uchun yangi metodlarni o'ylab topish va amaliyotga tavsiya etish;

-maktablarda ona tili ,matematika va tabiiy fanlar o'qituvchilariga xalqaro baholash dasturiga tayyorgarlik ko'rish va o'z ustida ishslash uchun qo'shimcha shart sharoitlar yaratish;

-yuqori sinflar 10-11 sinflarda yangi 2020-2021 o'quv yilidan boshlab kimyo va biologiya fanlarini xaftalik soatlarini oshirilganligi, xalqaro dasturlarga o'quvchilarni tayyorlash uchun

yaxshi imkoniyat tug‘diradi, shu bilan birga quyi sinflarda ham dars soatlari bunday taqsimlanishi rejalshtirilsa o‘quvchilarda ijodkorlik shakllanishi ortadi, fan, texnika, tibbiyotga bo‘lgan qiziqishi ortib boradi. Bu esa jamiyat rivojlanishi va taraqqiyoti uchun muhim omil hisoblanadi. 2019-2020 o‘quv yilida 8-sinf o‘quvchilari uchun yangi chop etilgan Biologiya(Odam va uning salomatligi) darsligi boshqa darsliklardan farq qilgan holda xalqaro baholash tizimi o‘quvchilar uchun qo‘ygan talablarga mos keluvchi, aynan o‘smirlardagi ijodkorlik,mantiqiy fikrlash doirasini kengaytiruvchi masalalar va topshiriqlarni o‘z ichiga olgan. Har bir mavzu so‘ngida berilgan bu topshiriqlar o‘quvchi mavzuni mohiyatini tushunib yetishiga yordam beradi, mustaqil fikrlashga o‘rgatadi, keyinchalik amaliyotda qo‘llay olishi uchun turtki bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 8- dekabrdagi 997-sonli Qarori
2. Internet manbaalari

O'QUVCHILARDA O'SMIRLIK DAVRI RIVOJLANISH PSIXOLOGIYASI, XUSUSIYATLARI VA YOSH DAVRLAR INQIROZLARI

*Xabibullayeva Barno
Asaka tumani 39- mактабнинг ingliz tili fani o'qituvchisi*

Annotasiya: maqolada maktab yoshidagi o'quvchilarni ro'y beradigan ruhiy o'zgarishlar yoshning krizis davri muammolar va yechimlar mavzusida so'z boradi.

Kalit so'zlar: o'smirlik davri, muaamo, krizis yoshi, taqlid, muammo, yechim, tavsiya.

O'smirlik-bolalikdan kattalikka o'tish davri bolib, unda ham fiziologik ham psihologik jihatdan oziga xos hususiyatlari bilan harakterlanadi. Bu davrda bolalikning jismoniy va psixik rivojlanishi jadallik bilan kechadi. Aksariyat oquvchilarda o'smirlik yoshi 5-sinfidan boshlanadi. Biz o'smirlikning fiziologik bosqichlariga tohtalib otmaymiz, aksincha psixologik taraflarini korig chiqamiz.

O'smirlik davri psixologiyasida o'tish davri "krizis" davri kabi nomlar bilan ham nomlanadi. O'smirlar o'zlarini huddi kattalardek tutishga harakat qiladilar. Ammo ularni katta deb ham atash nojoiz boladi. O'smirlarda biologil rivojlanish bilan bir qatorda psixik dunyosida ham tub burilishlar sodir bo'ladi. Krizis davri deb nomlanadigan bu davrda kichik maktab davridan so'ng bola alohida olingen shaxs sifatida o'z-o'ziga nisbatan munosabatlarni shakllantirish jarayonida asosiy 2bosqichni boshidan kechiradi. Bular asosan kichik o'smirlik davri hamda katta o'smirlik davriga to'g'ri keladi. O'smirlarni o'z shaxsi haqidagi fikrlari ko'proq qiziqtiradi. Ularni rivojlanadirish va tarbiyalashga harakat qiladi. Bu davrda kattalarga taqlid qilish hamda o'zligini topish kurashi kechadi. O'smirlarda ko'pincha ehtiyoj hamda imkoniyatlarning mos kelmasligi ota-onasi va o'qituvchilari orasida tushunmovchiliklarga sabab bo'ladi. O'smirlar avval bajonidil bajargan talablarga endi qarshilik ko'rsata boshlaydilar. Kattalardan esa o'z shaxsiga hurmat bilan qarashlarini hamda mustaqil bo'lishni talab qila boshlaydilar.

Yuqorida aytib o'tkanimizdek, kattalarga taqlid ya'ni "imitatsiya" jarayoni boshlanadi. Bu paytda yangiliklarga o'ch bo'lgan yoshlar spirtli ichimlikla va chekish kabi salbiy odatlarga qiziqish bildirishlari ham achinarli albatta. Vaholanki bu odatlar ularni tez zeriktiradi hamda ko'p o'smirlar bu odatlardan o'zlarini noqulay sezadilar. Katta o'zgarishlar iskanjasida qolgan o'smirlar ichki dunyosida portlashlar sodir bo'ladi. Ba'zi o'smirlar esa nima uchun ota-onasi va kattalarga qarshi chiqayotganligiga tushinishmaydi. Bu esa ularni battar asabiylashtiradi. O'smir yoshidagi bola haddan tashqari besaramjon hamda ga'yratli bo'lishadi. Ijtimoiy hayot va jamoaga bo'lgan qiziqishning rivojlanishi bilan o'smirlarda o'z imkoniyatlari baho berish, jamoada o'z o'rmini aniqlash ehtiyoji paydo bo'ladi. O'smir yoshining boshlanishi o'qish faoliyatining yuksak darajada tarkib topishi bilan bog'lanadi. O'smirlar o'qish faoliyatida muhim o'rnlarga ijtimoiy jihatdan bilimning muhim ekanli hamda mustaqil hayot uchun zaruriy resurs ekanligini anglab yetadi. Qolaversa, o'smirlar o'qishidagi muvaffaqiyatsizliklarni juda jiddiy qabul qilishadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatar ekanki, o'smirlik yoshida diqqatning ko'lami, diqqatni bir narsadan boshqa narsaga yo'naltirish qobilyatlari sezilarli darajada ortadi. Qiziqarli ish, qiziqarli dars o'smirni shunchalik darajada qamrab olishga qodirki, u juda uzoq vaqt davomida zo'r ishtiyoy bilan ishlashi mumkin. Ishning bir turidan boshqa turiga o'tib turiladigan mazmunli mashg'ulotlar, aktiv biish faoliyatana shular o'smirni darslarga qiziqishini orttiradi.

Bolada sodir bo'ladigan psixik o'sish, o'garish real hayotda o'z o'rning ega bo'lishi biroz murakkabroq kechishi tabiiy hol. Buning sabablari qilib hali yetarli tajribaning kamligi hamda kattalar boladagi rivojlanish hususiyatlarini to'laligicha anglab yeta olmasligini misol qilib keltirishimiz mumkin. Natijada esa yuqorida tilga olganimizdek, o'smirlar va kattalarga psixik kechinmalar, psixologik tilda "inqiroz" vujudga keladi. Inqiroz psixik o'sishdagi ziddiyat, qarama-qarshilik sifatida o'rganiladi. Yosh davrlar psixologiyasining asosiy inqiroz davrlari sifatida bolalikning 3-7 hamda o'smirlik davri inqirozlar alohida o'rinn egallaydi. O'jarlikning asosiy sababi o'smirlarning mustaqilligini cheklash, tashabbus hamda erkinligini so'ndirish hamda ongini kamsitishdan iborat bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, o'smirlik murakkab fiziologik ham psixologik rivojlanish o'tish davridir. Bu davrda o'quvchi yoshlarni qiziqish va iqtidorlariga etiborli bo'lish, ularni ruhan qo'llab-quvvatlash kerakli zarur shart va sharoitlarni yaratib berish bu davrda turli hil psixik talofatlarsiz sog'lom fikrlay oladigan mustaqil shaxsni yetishib chiqishida muhim vositalar bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1. W.W.W.Pedagog.uz
2. W.W.W.Metodist.uz

EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN: CHANGING THE LEARNING MODEL

Khamidova Sayyora Nabijanovna
Teacher of English language at school No.
3 in Chirchik, Tashkent region
Phone: +998 (99) 487 40 56
sayyoraxamidova1993@gmail.com

Annotation. The article examines the role of youth education in achieving sustainable development goals. The legal framework for the development of environmental education has been noted, and recommendations have been developed for the formation of environmental awareness in the framework of the educational process for each educational institution.

Key words: environmental education, environmental education, sustainable development, environmental awareness, UN, environmental culture.

The upbringing of student youth, their environmental education are the priorities of the state educational policy of the Republic of Uzbekistan. The foundations for the formation of a harmoniously developed generation are laid down in the Laws "On Nature Protection", "On Education", the National Program for Personnel Training and other documents.

The National Program for Personnel Training, adopted by the Oliy Majlis in 1997, for 1997-2010, identified the development of environmental education among the main goals of the state education reform. The main document aimed at the formation of environmental education and upbringing of citizens was the "Program of Action for Environmental Protection of the Republic of Uzbekistan for 1999-2005", approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan No. 469 of October 20, 1999... In accordance with it, the Ministries of Public Education and Higher and Secondary Special Education have developed the "Concept of Continuous Environmental Education" and "State Standard of Continuous Environmental Education".

At present, often insufficient attention is paid to family environmental education. The parents of the child should be engaged in environmental education, first of all. It's no secret that one of the main reasons for the deterioration of the ecological situation in Uzbekistan and the depletion of its natural resources is the low level of ecological culture of the population, the formation of which is recognized as a priority direction of the state's activities in the environmental sphere, the most important factor in ensuring environmental safety and sustainable development of the country.

The formation of an ecological culture, ecological awareness among the population, mainly among children, is a long and difficult process. The main condition in the formation of practical skills of environmentally conscious behavior is the behavior of adults, primarily teachers and parents. For this reason, environmental education and upbringing should be conducted unobtrusively, without a touch of obligation, but always with pleasure and sincere interest, both for children and adults.

The ecological consciousness of primary schoolchildren is an integrated general cultural indicator of subject teaching, the result of high-quality teaching and educational work of the school, in the following areas:

- general cultural - ecological culture as a component of general culture;
 - educational and cognitive - obtaining environmental knowledge from the surrounding reality and the implementation of environmental projects, knowledge of the methods of environmental research;
 - informational - the selection of information for decision-making in environmental situations
- In addition to environmental education at school, children can get interesting information from out-of-school education - in circles, out-of-school activities, nature excursions, excursions to production facilities, excursions to scientific laboratories.

The solution of environmental problems cannot be ensured by the efforts of only specialists - ecologists. To improve the ecological culture of the population, it is necessary:

- learn to save any natural resources, regardless of whether they are scarce or not;

- to calculate in advance all possible consequences of their activities, taking into account not only the obvious, but also the most incredible;
- get used to paying for something that you personally do not need at all. For example, for waste disposal;
- fully feel personal responsibility for any violations of the rules of rational nature.

Environmental education is designed to explain to people their rights and opportunities, teach people to act correctly to protect the long-term interests of society and the stability of nature, to act as a legitimate opponent of those forces for which environmental safety is not a priority for economic reasons.

Within the framework of the UNDP, the Global Environment Facility and the Government of the Republic of Uzbekistan project "National biodiversity planning to support the implementation of the Strategic Plan of the Convention on Biological Diversity in Uzbekistan for 2011 - 2020." developed three infographic posters on biological diversity, the UN Convention on Biological Diversity and Threats to Biological Diversity.

In connection with the declaration by the UN of the World Decade on Education for Sustainable Development (2005-2014), a joint Resolution of the Ministry of Higher and Secondary Specialized Education, the Ministry of Public Education and the State Committee for Nature Protection of the Republic of Uzbekistan No. 242/33/79 dated November 7, 2005 was adopted, approved the Concept, Strategy and Program "On the development of environmental education, training and retraining of environmental personnel, as well as the prospects for improving the system of advanced training in the Republic of Uzbekistan".

The subject "Ecology" and related disciplines are included in all curricula of higher educational institutions of the republic. But this is not enough. Nowadays, real life shows that teaching a subject in the traditional way does not give the desired result. As part of the educational process for each educational institution, you can offer a number of recommendations for the formation of environmental awareness:

- the process of environmental education should be personally significant;
- it is necessary to form environmentally sound stereotypes of behavior, the ability to assess the environment from the standpoint of not only one's own well-being, but also the harmony of the relationship "nature - society";
- introduce a system of scientific knowledge, views and beliefs that ensure the formation of a responsible attitude to the environment in all types of educational activities;
- along with national values, to educate students and love for nature.

Today is the time for actionable educational solutions. The country urgently needs to adopt a unified state program for environmental education, which would cover all age groups. It is necessary to integrate environmental knowledge into other academic subjects of the secondary education system, and it is also necessary to introduce the subject "Ecology" as a compulsory subject in all stages of preschool and school education.

LITERATURE

ARTICLES FROM THE JOURNAL

1. Makhkamov BA Ecological education of students in the process of labor training // Young scientist. - 2012. - No. 1. T.2. - P.97-99.

ELECTRONIC RESOURCE

1. Belyaeva O.A. On the formation of ecological culture among the younger generation in the education system. [Electronic resource]. - Access mode: <http://izron.ru/articles/pedagogik-i-psikhologiya>
2. Education for sustainable development. [Electronic resource]. - Access mode: <https://www.mkurca.org/blog/2014/01/06/obrazovanie-v-tselyah-ustojchivogorazv>.
3. Smaleva P.G. The role of environmental education in the implementation of the concept of sustainable development at the global and regional levels. [Electronic resource]. - Access mode: <http://cyberleninka.ru/article/n/rol-ekologicheskogoobrazovaniya>.
4. Environmental education and upbringing. Education for sustainable development. [Electronic resource]. - Access mode: <http://uznature.uz/?Q=ru/node/680>.

BOSHLANG`ICH TA`LIMNING AKSIOLOGIK TARKIBI YOHUD MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA ZAMONAVIY DARSNI TASHKIL QILISH

*Andijon viloyati Xo`jaobod tumani
30-umumiy o`rta ta`lim maktabi
Boshlang`ich sinf o`qituvchisi
Xoliqova Maxfuza Mahammataliyevna
Tel: 90 528 23 52*

Annotatsiya: Boshlang`ich ta`limda o`quvchilarga milliy iftixor tuyg`usini shakllantirish ertangi porloq kunning garovidir. Zero, milliy iftixor tuyg`usiga ega bo`lgan inson yurt mustaqilligi, xalq ozodligining mohiyati, qadr-qimmatini anglab yetadi. Shu boisdan kichik maktab yoshidan ta`limga pedagogik aksiologiya nuqtai nazaridan yondashish maqsadga muvofiqdir. Ushbu maqolada ertangi kunimiz bo`lmish farzandlarimizni milliy qadriyatlarimiz ruhida tarbiyalashning mohiyati va zamonaviy ta`limni milliy qadriyatlarimiz asosida tashkil qilishga oid tavsiyalar keltirib o`tilgan.

Kalit so`zlar: Pedagogik aksiologiya, aksiologik ong, aksiologik qarash, ta`lim va qadriyat.

O`zbek xalqi qadimdan o`zining mehnatsevarlik, vatanparvarlik, mehmondo`stlik, xalqiga sadoqat kabi insoniy fazilatlari bilan bilan dunyo xalqlari orasida salmoqli o`rin egallaydi. Bu bejiz emas, albatta. Chunki ajdodlarimizdan bizlarga me`ros bo`lib qolgan shunday urf-odatlar, qadriyatlarimiz borki, bular yuqoridaq fazilatlarni shakllantirishga asos bo`la oladi.

Hozirgi kunga kelib yurtboshimiz tashabbusi bilan o`qituvchilarning mavqe`i kundan-kunga ortib bormoqda. Bu esa biz pedagoglardan yanada katta mas`uliyat talab qiladi. Bizning asosiy maqsadimiz har tomonlama barkamol, yetuk, ajdodlariga munosib shaxsni kamol toptirishdan iborat. Bu maqsadlarga erishish farzandlarimizga o`zligini anglatib borishdan boshlanadi. Chunki o`zligini anglamagan inson hech qachon kamolotga erisha olmaydi. Farzandlarimiz qalbida o`zbekona faxr, iftixor tuyg`ularini shakllantirish-oliy maqsadimizdir. Buning uchun esa boshlang`ich ta`limga katta e`tibor qaratish joiz. Chunki poydevor mustaxkamligi har narsadan muhimdir.

Shiddat bilan rivojlanib borayotgan bu davrda yoshlarni ham zamonaviy, ham milliy bilimlarni egallab borishi zamon talabi bo`lib kelmoqda. Bu maqsadga erishish uchun darslarni pedagogic aksiologiya asosida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik aksiologiya-inson va ta`limni qadriyat deb e`tirof etgan holda, ta`limiy qadriyatlarini muhokama etuvchi hamda ta`limga aksiologik yondashuvni amalga oshiruvchi pedagogik bilimlar sohasidir.

Ya`ni buning zamirida o`quvchida qadriyatlarimizga bo`lgan hurmat va qarashlarni shakllantirish yotadi.

Pedagogik aksiologiyaning predmetini shaxsning aksiologik ongi, aksiologik munosabati, aksiologik xulq-atvorini shakllantirish tashkil etadi. Pedagogik aksiologiyaning dastlabki predmetini biz bola maktabga kelgan ilk kunidan boshlab, “o`zbekona salomlashishning mohiyati”ni o`rgatish orqali amalga oshiramiz. Bolaga “o`zbekona salomlashish”ning asl mohiyatini tushuntira olsak, bu tasavvurlar uning ongida bir umr saqlanib qoladi va hayoti davomida unga hamroxlik qiladi. Bunda o`qituvchining ko`rgazmalilikdan foydalanishi g`oyat muhim. Bolaga turli ko`rgazmalar, ayniqsa, milliy filmlarimizdagi salomlashish sahnalaridan parchalar ko`rsatish orqali ularning tasavvurlarini boyitish mumkin. Bundan tashqari dars davomida, dam olish daqiqalarida turli ta`limiy o`yinlarni aksiologik tashkil etish ham katta natija beradi. Pedagogik aksiologiyadan har bir darsda foydalanish mumkin. Masalan: matematika darslarida o`quvchilar bilimini mustahkamlab borish uchun ham qadriyatlarimizni aks ettirgan holda masalalar tuzishimiz mumkin.

Deylik, Navro`z bayrami arafasida 2-“A” sinf o`quvchilari o`zları yashayotgan mahalladagi keksa va yordamga muhtoj insonlarga uy ishlarida ko`maklashishga qaror qildilar. Bu maqsadda ular ikki guruhga bo`lindilar. Birinchi guruhda 16 ta, ikkinchi guruhda esa ulardan 3 ta kam o`quvchi ko`mak ishlarida faol qatnashdilar. 2- “A” sinfida jami nechta o`quvchi bor?

O`qituvchi o`quvchilarga masala shartini o`qib eshittirgach, o`quvchilar bilan Navro`z bayramidagi urf-odatlar, avloddan-avlodga o`tib kelayotgan qadriyatlar haqida qisqacha suhbat

o`tkazadi. Shuning natijasida har kuni takrorlanib borayotgan qadriyat tushunchasi asta-sekinlik bilan o`quvchi ongiga singdirilib boriladi.

Bizga ma`lumki, o`quvchi diqqati kundalik darslardan ko`ra nazorat darslarida ancha barqaror bo`ladi. Nazorat darslarida o`rganilgan bilim va ko`nikmalar ularning xotiralarida ko`proq saqlanib qoladi. Shuning uchun ona tili darslarida diktant uchun tanlangan mavzularimizda milliy qadriyatlarimizning ufurib turishi maqsadga muvofiqdir. Darslarda mana shunday aksiolistik ta`limiy o`yinlardan foydalanish natijasida bolada aksiolistik (qadriyatl) ong, aksiolistik dunyoqarashni shakllantirib boramiz. Natijada o`quvchilarimiz atrofida bo`layotgan voqe-a-hodisalarga aksiolistik munosabat bildira oladi. Bu esa uning aksiolistik xulq-atvorini rivojlantirishga hizmat qiladi.

Farzandlarimizni o`zligini anglagan, milliy qadriyatlarimizning davomchisi, eng asosiysi, ajdodlariga munosib asl o`zbek farzandi qilib tarbiyalash barchamizga nasib etsin!

Foydalaniman adabiyotlar:

1. "Pedagogik aksiologiya va undan boshlang`ich ta`lim tizimida foydalanish texnologiyasi"
Tojiboyeva Gulbahor Shuhratovna
2. Pedagogik aksiologiya tanlov fan dasturi . M. T. Ahmedova

HOZIRGI INNOVATION TA'LIMDA INTERNETNING TUTGAN O'RNI

Islomjon Xolmatov
Guliston davlat universiteti
Rus tili va adabiyoti yo'nalishi 3-kurs talabasi
Telefon: +998933247773
Islomxolmatov9@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim sohasida internetdan foydalanishning foydali va zararli taraflari. O'quvchi yoshlar o'rtasida internetdan unumli foydalishni o'rgatish. internet qaramligidan qutqarish va internetdan foydalanuvchilarning qaramligining turlari haqida.

Kalit so'zlar: Internet, AKT, qaramlik, offline, online, informatika, maktab, server, servis, qaramlik.

O'rta umumiyyatda maktablarida Informatika faniga bo'lgan e'tibor, kompyuter texnika va texnologiyalari bilan ta'minlanishi, shuningdek, o'quvchilarimizning internet tarmoqlari, masofaviy ta'limga va axborot resurslaridan foydalana olayotganliklarining guvohi bo'lmoqdamiz. Bu holat bizni juda quvontiradi. Bizning farzandlarimiz hech kimdan kam bo'lmay, dunyoning istalgan burchaklaridan o'zlariga zarur bilim va axborotlarni olish imkoniyatlari ega bo'ldilar. Biroq o'quvchilarimizni mazkur imkoniyatlardan to'g'ri foydalanishga yo'naltirish biz pedagoglar va ota-onalarning burchimizdir.

AKTning maktab amaliyotiga kirib kelishi sababli Internet xonalarini doimo o'qituvchi va o'quvchilarga to'xtovsiz xizmat qilishi kutiladi. Bolalar darsdan tashqari bo'sh vaqtlarini kutubxonada, Axborot resurs markazlari yoki kompyuter xonalarida o'tkazishlari mumkin. AKTdan dars jadvali va maktabdan tashqari vaqtarda samarali foydalanilayotganligi, turli fan to'garaklarida yangi texnologiyaning joriy etilishi zarur.

Ma'lumki, internetda axborotlar oqimi juda tezlik bilan o'zgarib bormoqda. Ular orasidan faqat o'quvchi dunyoqarashini, bilim doirasini kengaytiruvchi muhim ma'lumotlarnigina olishga o'rgatish sharafla kasb egalari — o'qituvchilarning muhim vazifalaridandir.

Bundan tashqari, kompyuter texnikasidan foydalanishda muhim o'rin tutuvchi gigiyena, me'yoriy qoidalarni o'rgatishda ham aynan o'qituvchi mas'ul hisoblanadi. Aks holda, davrimiz illati bo'lgan Internet-qaramlik holati yuzaga kelishi mumkin. Bu holatni chet el psixologiyasida 1994-yildan o'rgana boshlaganlar. Internet-qaramlik « off-line'da bo'lib, Internetga kirish (kom-pulsiv) istagi miyada o'rashib olishi va on-line'da Internetdan chiqa olmaslik» tushunchasini anglatadi.

Internet-qaramlikda quyidagi holatlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

1. turli imkoniyatlarga erishish uchun Internetda vaqt keskin ortadi, agar Internetda o'tkaziladigan vaqt sezilarli darajada oshmasa, unda qoniqish ancha pasayadi.

2. Internetda o'tkaziladigan vaqtining to'xtatilishi yoki qisqartirilishi

Yuqorida imkoniyatlarni ta'sirida quyidagi psixologik holatlar yuzaga keladi:

- psixomotorli hayajonlanish
- xavotirlanish
- hozir Internetda nimalar bo'layapti degan xayollar
- Internet to'g'risida xayollar yoki orzular
- xayolan yoki ixtiyoriy holatda klaviaturani bosayotgandek barmoq harakatlarining odatlanshi kabi belgilar ijtimoiy, kasbiy yoki boshqa faoliyatlar pasayishi yoki buzilishini keltirb chiqaradi

Ayniqsa, o'quvchilar kompyuter o'yinlari davomida o'zlarini ko'tarinki kayfiyatda his etadilar. Ular guruhlar bo'lib o'yashni yoqtiradilar, g'olib bo'lganlarida guruh tomonidan pozitiv qo'llab-quvvatlanadilar va bu ular uchun eng muhim hisoblanadi. Kompyuter ular uchun — ijtimoiy mukofot olish vositasi bo'lib qoladi.

Kompyuterdan o'z hayotiy tashvishlarini unutish uchun foydalanadilar va ularning mashinaga qaramliklari — yanada kuchliroq muammolar (misol uchun, o'zligini unutish, jismoniy nuqsonlar kelib chiqishi, vaqtida gigiyena qoidalariga amal qilmaslik va shu kabilalar) belgisidir.

Internet-qaramlik sabablari o'rgangan tadqiqotlarda Internet — qaramlarning ko'p qismini Internet servislaridan muloqot uchun foydalanadiganlar tashkil qilishi sababli uning xulosalari

aynan mana shu guruhga taalluqli bo‘ladi. Xorijiy olim Yangning ma’lumotlari bo‘yicha, Internet-qaramlar Internetdan ijtimoiy dalda olish uchun (biror-bir ijtimoiy guruhga taalluqliliklari: chat yoki telekonferentsiyalarda ishtirok etishlari hisobiga); atrofdagilarda taasurot uyg‘otib, ular tomonidan tan olinib «shaxsini yaratish» imkonni sababli foydalanadilar. Ushbu holatda ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash insonni Internetda biror-bir ijtimoiy guruhga (chat, MUD, yoki telekonferentsiyada) ishtirok etishi orqali amalga oshiriladi. «Har qanday hamjamiyat kabi kibermuhit ham har bir foydalanuvchi moslashadigan qadriyatlar, standartlar, til, ramzlar shaxsiy to‘plamiga ega». Shunday guruhga kirar ekan inson pozitiv ijtimoiy alohidaligi hisobiga pozitiv «Men» obrazini qo‘llab-quvvatlash imkoniga ega bo‘ladi.

Yangning fikricha, virtual guruhga kiritilgan Internet — qaramlar boshqalarning fikrlariga qarama-qarshi fikr ayta olishlari bilan katta emotsiyal xavfga qodir bo‘lib qoladilar. Haqiqiy hayotda Internet-qaramlar hatto o‘z yaqinlariga va tanishlariga ham bunday fikr bildira olmaydilar. Kibermuhitda boshqa insonlar uzoqda bo‘lganliklari va shuning uchun aloqa qiluvchining kimligi yashirilishi mumkinligi sababli ular rad etilishlari, qarama-qarshilik yoki qoralanishlari mumkinligidan qo‘rmasdan mana shu fikrlarni aytishlari mumkin. Bundan tashqari, Internet biror-bir sabablarga ko‘ra haqiqiy hayotlarida shaxslararo munosabatlarda muhimdir. Aftidan, ular shunday holatlarda o‘zlarining bevosita (haqiqiy) atroflariga muqobil sifatida Internetdan foydalanadilar.

Hayotda shaxslararo munosabatlarning yomonlashishi Internet-qaramlikka olib keladi.

Internetda muloqot turli shakllarini tahlil qilish Internet o‘zining xususiyatlari hisobiga identikligini o‘rganish uchun qulay vosita hisoblanadi degan xulosaga kelishga imkon beradi. Ushbu xususiyatlari sifatida turli mualliflar anonimligi, qulayligi, ko‘rinmasligi, ko‘pligi, xavfsizligi, foydalanishda oddiyligini ko‘rsatadilar.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. <https://www.texnoman.uz/post/internetdan-xavfsiz-foydalanish-yollari.html>
2. <http://uz.infocom.uz/2009/08/27/oquvchilarda-internetdan-togri-foydalanish/>
3. <http://uza.uz/uz/society/internetdan-foydalanish-madaniyati-17.11.2009-10298>

TA'LIM BERISHDA INTERFAOLMETODLARDANSAMARALI FOYDALANISH

*G.T.Xudayberganova, TTA Urganch filiali akademik litseyi kafedra mudiri
Sh.Y.Kurbanova, TTA Urganch filiali akademik litseyi o'qituvchisi
Telefon: +99897 362 10 60*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lismuassasalarida o'quvchilarga ta'limga berishda interfaol metodlarning ahamiyati va ulardan samarali foydalanish haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Ta'limga, texnologiya, pedagogik texnologiyalar, interfaol usul, samaradorlik, o'qitish, interfaol o'qitish

Ta'limga sohasi mamlakat ijtimoiy sohasining muhim tarkibiy bo'g'ini bo'lib, ushbu sohani qo'llab-quvvatlashga davlat tomonidan katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevralda PF-4947-sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmon qabul qilindi. Farmonga asosan, 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'naliishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi ishlab chiqilib, uning IV bandi ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'naliishlari deb nomlanadi. Uning 4-bandi "Ta'limga fan sohasini rivojlantirish" o'z ichiga uzlucksiz ta'limga tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'limga xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirishni oladi.

Darhaqiqat, mamlakatimizda ta'limga tarbiya tizimini yangi bosqichga ko'tarish, pedagog kadrlar tayyorlash sifatini ilg'or xalqaro standartlar asosida takomillashtirish va oliy pedagogik ta'limga bilan qamrov darajasini oshirish borasida izchil chora-tadbirlar amalga oshirib kelinmoqda. Xalqni boy intellektual merosi va umumbashariy qadriyatlarini asosida zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan-texnika va texnologiyalarning yutuqlari asosida mukammal tizimini shakllantirish O'zbekiston taraqqiyotining muhim shartidir. Ushbu vazifani uddalash har bir pedagog, muhandis-pedagog va tarbiyachidan zo'r g'ayrat bilan ishslashni talab etadi.

Mamlakatimizda islohqilish davom etayotgan uzlucksiz ta'limga malakali mutaxassis kadrlar tayyorlash tizimini hozirgi zamon talablari asosida tubdan yangilash, buning uchun ilm-fan, texnika, ilg'or pedagogik texnologiyalar erishgan yutuqlardan samarali foydalanish, xususan, ta'limga interfaol metodlaridan foydalanishni taqozo etadi.

Interfaol usul (metod)larni o'quv jarayonida qo'llash ta'limga tizimida kundan - kunga rivojlanibbormoqda. Bu, o'z navbatida, o'quv jarayonini liberallashtirish, demokratlashtirish, hamkorlik, hamjodkorlikda ushbu jarayonni yanada takomillashtirib borishni taqozo etmoqda. Bu o'quv jarayoni markazida o'quvchi bo'lishini inobatga o'qinib, o'quvjarayoni unga mos va xos ravishda tashkil qilishga qaratilgan bo'lib, o'quvchilarni nima uchun o'qitish, nimaga o'qitish, nimalarni o'qitish, qanday o'qitish kerak, degan savollarga aniq va atroflicha javob topishga to'g'ri keladi.

Shaxsga qaratilgan ta'limga o'quvchining o'quv harakatini maqsadga muvofiq tashkil etishni etishni yangi pedagogik texnologiyalarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Natijada, mazkur ta'limga o'qituvchi va o'quvchiga doir ijod izlanish, uzlucksiz o'z ustida ishslash imkoniyatini beradi. Bu holatning ijobjiy kechishi ta'limga sifat va samaradorlikni kafolatidir. Bu ta'limga interfaol metodlarga asoslanib, ayniqsa undan pedagogikta'limga fanidagi dars jarayonida foydalanish o'quvchilarda qiziqish va taassurotlarni kengaytirishga xizmat qiladi. Shuningdek, yangi pedagogik ta'limga texnologiyalari ta'limga tizimida keng qo'llanilmoqda. Unga texnologiya kattayordamberadi. Aslida "texnologiya" so'ziyunoncha "techne" so'zidan olingan bo'lib, mahorat, san'at va "logos" so'z, ta'limgotdeganma'nolarni anglatadi.

Ma'lumki, ta'limga metod yoki usullar – samaradorlik garovi hisoblanadi. Chunki, insoniyat paydo bo'lgandan buyon o'z avlodlarini munosib hayot kechirishga tayyorlashga urinib kelmoqda. Ammo, hech qaysi bir zamonda insonning ma'naviyati hozirgidek muhim ahamiyat kasb etgan emas. O'qitish metodlari o'quv jarayonini amalga oshirish, ya'ni o'qitish va o'qish usullari bo'lganligidan, har bir metodni ikki tomonidan – o'qituvchi faoliyati va o'quvchilar faoliyati nuqtai nazaridan qarash kerak. Shu bois, o'qitish metodlarini bilim manbalari bo'yicha noan'anaviy vaan'anaviy metodlar guruqlariga ajratiladi. Noan'anaviy metodlar interaktiv metodlarga asoslanadi. Biroq, noan'anaviy metodda ta'limga jarayoni markazida o'quvchi bo'lib,

ushbu ta'limning afzalliklari va kamchiliklari o'zi xos ahamiyatlidir.

Noan'anaviy ta'lim tizimining afzalliklari bo'lib, o'qitish mazmunini yaxshi o'zlashtirishga olib kelishi, o'z vaqtida qaytar aloqalarning ta'minlanishi, tushunchalarini amaliyatda qo'llash uchun sharoitlar yaratilishi, o'qitish usullarining turli xil ko'rinishlari taklif etilishi, motivatsiyaning yuqori darajada bo'lishi, o'tilgan materialning yaxshi eslab qolinishi, muloqotga kirishish ko'nikmasining takomillashishi, o'z-o'zini baholashning o'sishi, o'quvchilarning fanga oid mavzu mazmuniga, o'qitish jarayoniga bo'lgan ijobiy munosabati, mustaqil fikrlay oladigan o'quvchining shakllanishiga yordam berishi, mazmunini o'zlashtirishga yordam bermay, balki tanqidiy va mantiqiy fikrlashni ham rivojlantirishi hamda muammolarni yechish ko'nikmalarining shakllanishi sanaladi.

Noa'anaviy ta'lim tizimining kamchiliklari bo'lib, ko'p vaqt talab etilishi, o'quvchilarni har doim ham keraklicha nazorat qilish imkoniyatining pastligi, juda murakkab mazmundagi material o'rganilayotganda ham o'qituvchi rolining past bo'lishi hamda o'qituvchining o'zi ham yaxshi rivojlangan fikrlash qobiliyati va muammolar yechish ko'nikmalariga ega bo'lish kabilar hisoblanadi. Shulargaasosan, ta'limni tashkil etish va yo'lga qo'yish borasida mazkur o'zgarishlar keyingi yillarda dunyo miqyosida tobora keng yoyilib borayotgan interaktiv usullarni yuzaga keltiradi. Bu usullar erkin fikrlaydigan, mustaqil izlanadigan o'quvchilarni shakllantirishga yo'naltirilganligi bilan e'tiborga loyiqa interfaolmetodlarsifatida qaraladi.

Avvalo, ingliz tilida "inter" – o'zaro, "act" – faoliyat, "interaction" – o'zaro ta'sir degan ma'nolarni anglatadi. Interaktiv yoki interfaol o'qitish – bu o'rganish va o'zaro muloqot qilish faoliyatini tashkil qilish shakli bo'lib, unda o'rganish jarayoni o'qituvchi, o'quvchi va o'quvchilar jamoasining o'zaro birgalikdagi muloqoti asosida olib boriladi. Interaktiv metodlar asosida o'qituvchi bilan o'quvchilarning birgalikdagi faoliyati emas, balki ta'lim olayotgan har bir o'quvchi bilan boshqa o'quvchilarning o'zaro hamkorlikda didaktik faoliyat ko'rsatishi turadi.

O'qitish jarayonida interaktiv metodlarni qo'llash o'qituvchining mavqeい va vazifasini birmuncha o'zgartiradi. O'qitish jarayonida interaktiv metodlar qo'llanganda o'qituvchi o'quvchilar oldida hayotiy muammolarni qo'yishda o'quv topshirig'i sifatida hayotda ko'p uchraydigan va manbalardan topish mumkin bo'lgan masalalarni berishi muhim. O'quvchilar hal etishlari lozim bo'lgan pedagogik muammo sun'iy o'ylab topilmasligi hamda izlanishga arzimaydigan darajada kichik bo'lmasligi kerak.

Interaktiv o'qitishning eng asosiy afzalliklaridan biri bu o'qituvchining o'quvchilar bilan doimiy o'zaro muloqotidir. O'qitishning interaktiv metodlari o'quvchilarning intellektual qobiliyatlarini, analitik fikrlashlarini rivojalntirish hamda o'z bilim olish jarayoniga mas'ul bo'lishlariga yordam beradi. Ya'ni, dars jarayonida interaktiv o'qitishni mazvuni o'rganishnig ixtiyoriy bosqichida tashkil qilish mumkin. Darsda o'quv materialining mazmuni, guruhning tayyorgarlik darajasi va boshqa omillardan kelib chiqib, turli xil interaktiv yoki interfaol metodlarni qo'llash mumkin.

Umumanolganda, o'qitish jarayoniga interaktiv usullarni joriy etishda eng muhim jihat ta'lim jarayoni qatnashchilari o'rtasida hamkorlik bo'lishiga erishishdan iboratbo'ladi. Hamkorlikda amalga oshirilgan ta'lim nafaqat oson va qiziqarli, balki samarali bo'ladi. Chunki, ko'pdan yaxshi, to'g'ri va yangi fikrlar chiqishi mumkinligi isbot talab etmaydigan haqiqatdir.

Foydalanimanabiyotlar ro'yxati:

1. Golish L.V., Fayzullayeva D.M. Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalashtirish: O'quv-uslubiy qo'llanma. Innovatsion ta'lim texnologiya seriyasi. – T.: Iqtisodiyot, 2011. - 206 b.
2. www.ziyonet.uz
3. <https://lex.uz/docs/3153714>

SINFDAN TASHQARI O'QISH BURCHAGI – MUVAFFAQIYATLAR GAROVI

*Yahyoyeva Gulasal Ravshanovna
Rishton tumani 26-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
tel: 90-562-63-97
e-mail:gulasal@mail.ru*

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari o'qishni tashkil etish, sinfdan tashqari o'qishning ahamiyati xususida fikrlar bayon etilgan

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lif, sinfdan tashqari o'qish, savodxonlik, qiziqish, ta'lif mazmuni

Yoshlarning ma'naviyatini yuksaltirish va bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish maqsadida Prezidentimiz tomonidan "Beshta muhim tashabbus" ilgari surilgan bo'lib, uning 4-tashabbusi yoshlari o'rtasida kitobxonlikni keng targ'ib qilish bo'yicha tizimli ishlarni tashkil etishga yo'snaltirilgan. Yoshlarda bolalik chog'idan kitobga mehr uyg'sotish, mustaqil fikr va keng dunyoqarashni shakllantirish ularning hayot yo'llarida mustahkam zamin bo'ladi. Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari o'qishga kichik yoshdagi o'quvchilarning ona tilini puxta o'rganishga tayyorlashning ajralmas qismi, ta'lif jarayonida ularni axloqiy estetik tarbiyalashning muhim vositasi sifatida qaraladi. Sinfdan tashqari o'qishning maqsadi kichik yoshdagi o'quvchilarni bolalar adabiyoti va xalq og'zaki ijodining xilma-xil namunalari bilan tanishtirish, ularda kitobxonlik madaniyatini tarkib toptirishdir. Afsuski, sinfdan tashqari o'qish darslarini hamma o'qituvchilar ham to'g'ri va samarali tashkil etishga muvaffaq bo'lmaydi. O'qish darslarida sinfdan tashqari o'qish burchagini tashkil etish muvaffaqiyatlar garovidir.

Sinfdan tashqari o'qish burchagini tashkil etishning asosiy maqsad va vazifalari yosh avlodni kitob va kitobxonlikka nisbatan havas uyg'otishdir. Bu maqsadni amalga oshirish uchun o'qituvchi kitobxon o'quvchilarga o'qish uchun sharoitlar yaratib berishi lozim. Sinfdan tashqari o'qish burchagi kitobxonlar uchun maxsus ajratib qo'yilishi lozim. Bu burchakni turli ko'rinishda jihozlash mumkin. Bu o'qituvchining ijodkorligi va mahoratiga bog'liq. Lekin burchak qanday ko'rinishda bo'lishidan qat'iy nazar unda zarur kitoblar uchun tokchalar, rasm, rasm-topishmoqlar va boshqalar uchun doskalar bo'lishi kerak. Sinfdan tashqari o'qish burchagi taxminan quyidagicha bo'lishi mumkin:

Doskaning yonida yoki sinf xonaning orqa tomonida devorga "Sinfdan tashqari o'qish burchagi" yozilgan panno yoki zamonaviy dizayndagi shkafdan foydalanish mumkin. Unda o'quvchilar tomonidan hafta davomida o'qishlari kerak bo'lgan kitoblar ro'yxati beriladi. Ro'yxatlar chiroyli yozuvda, turli rasm-u applikatsiyalar bilan mavzular bo'yicha bezatilgan bo'lsa yanada yaxshi natija beradi. Ro'yxat oxirida bolalarga "Siz bu ro'yxatni yana qaysi yangi kitoblar bilan to'ldira olasiz?", deb murojaat qilish mumkin. Bolalar ushbu mavzularga mos bo'lgan kitoblarni qidirib topib, ularni panno yonidagi stolga yoki shkaf tokchalariga qo'yishadi. O'qituvchi yordamida ro'yxatni to'ldirishadi, ya'ni kitoblarni yig'ish tartibi, ularni almashtirish muddatlari o'qituvchining nazorati ostida amalga oshiriladi. Ushbu ishni bajarishda ota-onalar ham faol ishtirok etsalar, nur ustiga a'lo nur bo'ladi. O'quvchilar o'z qo'llari bilan bu ishlarni bajargandan so'ng qaysi kitoblar qaysi tokchalarda joylashganini bilishadi. O'qituvchi har kuni kitobxonlik, kitob tutish, kitob olish qonuni va gigiyenasini o'quvchilarga ta'kidlab tushuntirib boradi. Pannoga ikkita shaffof cho'ntakchalar yasash mumkin. Ularning biriga keyingi mavzuga doir kitobchalarini, ikkinchisiga o'qigan kitoblarining kartotekasini qo'yishadi. Bu kartotekalarda o'qigan kitoblari haqida ma'lumotlar, ya'ni kitob nomi, muallifi, nashriyot nomi, manzili, yili ko'rsatib boriladi. Panning bo'sh joylarini o'quvchilar tomonidan chizgan suratlar bilan bezatish mumkin. Panno oldidagi stol yoki shkafdagagi kitoblarni esa keyingi mashg'ulot mavzusiga taalluqli kitoblar bilan almashtirib turish zarurdir. Qolgan kitoblar esa taxlab qo'yiladi.

O'quvchilar xohlagan paytlarida ushbu kitoblarni mutolaa qilib, o'qiganlari mazmuni yuzasidan hikoya qilishlari, suhbat va muhokama qilishlari mumkin.

O'quvchilar tomonidan ishlangan rasmlar, yaratgan kitobchalaridan "Kitob ijodkorlari" burchagi tashkil etish mumkin. Guruh faollarini sovg'alar bilan rag'batlantirish ularni sinfdan tashqari o'qishga bo'lgan qiziqishlarini orttiradi.

Muhimi o‘quvchilar sinfdan tashqari o‘qish burchagida o‘zlarini erkin his qila olishlari, bu joy ularning sevimli, sirli go‘sasiga aylanishiga o‘qituvchi erishishi lozim. O‘quvchi o‘qigan asarining g’oyaviy mazmunini ijtimoiy hayot bilan bog’lab, undan hayotiy xulosalar chiqaradi. Buning natijasida unda ijobjiy fazilatlar kamol topadi.

Xulosa, o‘z vaqtida rejali, tizimli o‘tkazilgan mashg’ulotlar o‘quvchilarning har bir tadbiriga bo‘lgan qiziqish va havaslarini oshiradi, ma’naviy, mafkuraviy tasavvurlarini boyitadi. Farzand hayat va maktab bog’idagi niholdir, o‘qituvchi esa uning bog’boni. Ushbu nihollarimizning ko‘karib, yashnashi biz o‘qituvchilarga bog’liq. Rus yozuvchisi D. Dobrolyubov aytgandek : “Bola ko‘ngli murakkab va nozik asbobdir, ular bilan muomala qilishda juda ehtiyyot va mohir bo‘lish lozim, toki vayron bo‘lmasin, sinmasin.”

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. Qarshi: Nasaf, 2000.
2. Tolipov O‘, Usmonbekova M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. –T., Fan, 2006-yil.
3. “Ta’limda yangi pedagogik texnologiyalar, muammolar, yechimlar” Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. T.O‘z.PFITI. 1999-yil.
4. G’afforova T. Boshlang’ich ta’limda zamонавиу texnologiyalar. Qarshi: Nasaf, 2009.

ЎҚУВЧИЛАРДА ЗАМОНАВИЙ АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ (АКТ) САВОДХОНЛИГИНИ ОШИРИШ ЗАМОН ТАЛАБИ

Абдураимова Назирахон
Андижон вилояти Андижон шаҳар
13-умумтаълим мактаби
Информатика фани ўқитувчиси
abduraimovanazziraxon@gmail.com

Аннотация: Ушбу мақолада замонавий янги ахборот технологияларини қўллаш орқали ўқитувчилар ўқувчи шахсини ривожлантириш, ижодий изланиш ва биргаликда ишлаш, ўқув дастурларини энг мақбулларини танлаш ёки янгиларини яратиш учун қўшимча имкониятларга эга бўлиши ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлар: Информатика, Ахборот, замонавий таълим, ахборотлаштириш, коммуникацион, ахборот технологияси.

Ўзбекистон Республикаси хукумати томонидан мамлакатимизни ҳар томонлама юксалтириш максадида 2017-2021-йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг беш устквор йуналиши бўйича харакатлар стратегияси тасдикланди. Тўртинчи йуналиши ижтимоий соҳани ривожлантиришга қаратилган бўлиб, жумладан, барча ижтимоий соҳалар каторида таълим, илм-фан соҳасини ривожлантириш учун алоҳида банди Таълим ва фан сифатини ривожлантиришdir.

Хозирги кунда ривожланиб бораётган хар бир давлат ахборот технологиялари соҳасига катта эътибор берилмоқда ва бу соҳа давлат ривожланишини юксалтиришга катта ҳисса кўшмоқда. Ушбу соҳанинг негизи эса таълимни қуий боскичи, яни умумтаълим мактабларида информатика ва ахборот технологиялари фанидир.

Замонавий ўқитиш назариясида ўқувчилар ўқув-билиш фаолиятининг бошқа турлари орасида, асосийси ҳисобланиб, билимларни шахсий фаолият обьекти сифатида тасаввур килиш имконини беради. Жаҳонда замонавий таълимнинг характерли томони шундаки таълимни ахборотлаштириш ва ахборий жамиятнинг эҳтиёжини ҳисобга олган ҳолда ўқувчиларни тайёрлаш ҳисобланади. Бу Ўзбекистон Республикаси таълимида ҳам рўй бермоқда, ахборотлаштириш соҳасидаги давлат сиёсати «ахборот ресурслари, ахборот технологиялари ва ахборот тизимларини ривожлантириш ҳамда такомиллаштиришнинг замонавий жаҳон тамойилларини ҳисобга олган ҳолда миллий ахборот тизимини яратишга қаратилган»

Педагогик жараённинг анъанавий шаклини сақлаган ҳолда ўкув машғулотларининг таркибли тузилишини модификациялашни кўзда тутади. Бундай ўқитиш жараёнига замонавий АКТ мухитини киритиш электрон ўкув нашрлари кўринишидаги педагогик дастурий воситалар - электрон дарсликлар, электрон ўкув қўлланмалари, электрон энциклопедиялар, электрон маълумотномалар (справочниклар) ва ҳоказолар билан ишлашни кўзда тутади. Хар бир фанни ўқитиш жараёнда ахборот технологияларидан унумли фойдаланиш унинг самарали натижаси гаровидир.

Ахборот технологияси –ахборотни тўплаш, сақлаш, излаш, унга ишлов бериш ва уни тарқатиш учун фойдаланиладиган жамии услублар, қурилмалар, усуслар ва жараёнлар. Айни пайтда ахборот технологияси ҳақида фикр юритганда «янги», «коммуникацион» ёки «замонавий» сўзларини кўшиб ишлатилади.

Замонавий ахборот-коммуникация технологияси (АКТ)-бу замонавий компьютерлар ва телекомуникацион воситаларидан фойдаланадиган, фойдаланувчи ишлаши учун «дўйстона» интерфейсга эга бўлган ахборот технология демакдир.

Маълумотни қулай ва ишончли сақлаш мақсадида қофоз ихтиро қилинган, тезкорликда ва тэъсирчан узатиш учун телеграф, телефон, радио, телеведение ихтиро қилинган. Тўғри ва тезкор тарзда катта ҳажмдаги маълумотни қайта ишлаш мақсадида эса, компьютер ихтиро қилинган.

Компьютер, аникроғи у ва унга уланадиган ташқи қурилмалар мажмуаси, тузимга кўра маълумотни қайта ишлайди: ахборот –компьютер –ахборот. Кўп ҳолларда компьютерга киритиладиган ахборот билимлар ёки маълумотлар омбори сифатида намоён бўлади, унда

ҳосил қилинган ахборот эса, ўз истеъмолчисига эга бўлган юқори баҳоларга эга товар сифатида кадрланади.

Компьютер имкониятларининг такомиллашуви ҳамда ишлаб чиқариш ва ҳаётни турли соҳаларига жадал тарзда кириб бориши мос фан соҳасини информатика фани предметини бир неча бор тубдан янгиланишига олиб келган. Ҳозирги кунда компьютер ва унга дастурий таъминотларига муайян билим ва кўникмалар мажмуасини белгилаш имконини беради ва тақозо қиласди.

Ахборот икки тури яъни узлуксиз ва узилишли бўлиши мумкин. Ҳар қандай соҳада фаолият қилаётган кишилар кундалик ҳаётида ахборотни йиғиши, саклаши, узатиши, ўзгартириши, қайта ишлаши керак.

Информатика – инсоният фаолиятининг бир соҳаси бўлиб, у ахборотни ҳосил қилиш, саклаш ва компьютер ёрдамида уларни қайта ишлаш, шу билан бир қаторда тадбиқ муҳити билан ўзаро боғлик бўлган жараёнларнинг алоқадорликларини ўз ичига оладиган кўникма ва воситалар тизимиdir.

Информатика атамаси 50 - йиллар охирида Францияда вужудга келди. У ахборот (information) ва автоматика (automatique) сўзларини бирлаштиришдан ҳосил бўлиб, «маълумотларни автоматик қайта ишлаш» деган маънони билдиради.

Мустақил фан сифатида информатика 40 – йиллар охирида техника, биология, ижтимоий ва бошқа соҳаларда бошқаришнинг умумий тамойиллари ҳақидаги – кибернетика фани базасида вужудга келди.

Информатика кенг маънода инсоният фаолиятининг барча соҳаларида ахборотни компютер ва телекоммуникациялар ёрдамида қайта ишлаш, саклаш, узатиш билан боғлик бўлган соҳадир. Тор маънода информатика уч қисмдан иборат: техник воситалар, дастурлар ва алгоритмларни ташкил этади.

Ўқитувчилар ўз иш фаолиятларини тартибга солиш, бир тизимга келтириш, илгаридан лойиҳалаштирилган таълим жараёнини босқичма-босқич амалиётга жорий этиш каби технологик жараёнга йўналтирилгандир. «Таълим технологияси» тушунчаси «Таълим методикаси» тушунчасига нисбатан кенгdir. «Таълим услуби» - ўқув жараёни вазифаларини ҳал қилишга йўналтирилган ўқитувчи ва ўқувчиларнинг биргаликда фаолият кўрсатиш усулидир. «Таълим услубиёти» эса муайян ўқув предметини ўқитишнинг илмий асосланган услуб, қоида ва усуллар тизимини ифодалайди.

Ўқитувчининг фаол тарзда фаолият кўрсатишига йўналтирилган, дарснинг услубий ишланмасидан фарқли ўлароқ, таълимнинг педагогик технологияси таълим олувчи (ўқувчи) ларга йўналтирилган бўлиб, уларнинг шахсий ҳамда ўқитувчи билан биргаликдаги фаолиятини ҳисобга олган ҳолда ўқув материалларини ўзлаштиришига қаратилади.

Ўқитишнинг янги ахборот технологияси деганда – факат ўқув тарбия жараёнга кўлланиши мумкин бўлган энг янги ахборот технологияларни тушунилади.

Ахборот технологиялари – ижтимоий ҳаётининг барча соҳалари учун ахборот яратиш, тўплаш, узатиш, саклаш, ва қайта ишлаш ҳисоблаш техникиси ва алоқа тизимларидан фойдаланишдир (Г. Поппель, Б. Голдстайн. Информационная технология: миллионые прибыли. М., 1990.).

Ҳозирги кунда ўқитувчилар янги ахборот технологияларини қўллаб дарс ўтиш муҳим ўрин эгаллайди. Ўқитувчи ишлаб чиқариш тараққиётининг келажаги, йўл йўриклири ва хусусиятларини билиши, шу билан биргаликда ўзи яшаб турган халқнинг анъаналари ва урф-одатларидан ҳабардор бўлиши лозим. Аҳолининг руҳиятини, ижтимоий, ахлоқий, мафкуравий, хуқуқий, майший, оиласвий одатлари ҳақида янги ахборот олиб туриши ва буни ўз таълим тарбиявий ишларида фойдаланиши ахборот технологиясини вазифаларидан биридир.

Асосий эътибор ҳозирги замон талаблари асосида ишлай оладиган мактаблар, болалар боғчаларида ижодкорлик, изланувчанлик билан меҳнат қилиш, тажриба ва синовлар ўтказишидан чўчимайдиган, таълим соҳасидаги ислоҳотлар йўналиши ва моҳиятини чукӯр англайдиган, ўз касбига садоқатли ўқитувчи ва тарбиячиларни тарбиялаб беришга қаратилмоқда.

Замонавий ахборот технологиялари, компютерлаштириш ва компютер тармоқлари негизида таълим жараёнини янги ахборотлар билан таминлаш ривожланади. Ҳозир ҳар бир ўқувчининг ва талабанинг бошқа зарур сифатлардан ташқари мустақил, эркин, хур

фикрли бўлиб вояга етишга бутун дикқат эътибор қаратилган. Ҳозирги янги педагогик технология, таълим стандартлари, улар асосида тайёрланаётган дарсликлар ва қўлланмалар ўзининг мазмун-моҳияти билан ёшларнинг ана шундай мустақил фикрли қилиб тарбиялашга қаратилган.

Замонавий ахборот технологиялари ўқувчиларга ахборотни ноанъанавий манбаларига мурожаат қилиш имкониятини очиб беради. Бундан ташқари телекоммуникация тармоқларидан фойдаланишга асосланган янги ахборот технологияларини қўллаш натижасида ўқувчилар ўзини ахборот билан таъминланганлик даражаларини оширибгина қолмай, балки деярли бутун дунёдаги ҳамкаслар билан мулоқот қилишдек ажойиб имкониятга эга бўлади. Ахбротларни қабул қилиб қайта ишлаш ва янги ахборотни яратиш билан шуғулланувчи технологияларни компьютер асосида жорий этиш янги ахборот технологияларини вужудга келтиради.

Ҳозир замонавий мутахассисни унинг компьютер саводхонлигисиз тасаввур этиб бўлмайди, чунки замонавий ишлаб чиқариш ва уни бошқа жараёнларни янги ахборот технологияларидан у ёки бу даражада фойдаланишни такозо этади. Замонавий янги ахборот технологиялари ўқувчиларга ахборотни ноанъанавий манбаларига мурожаат қилиш имкониятини очиб беради. Мустақил ишлари самарадорлигини оишарди ва ижодий фаолият билан шуғулланишлари учун кенг имконият беради. Ахборот технологияларига қўйилган дидактик мақсадларни амалга ошириш учун ўқитувчиларга ўқитишининг турли шаклларидан фойдаланиш имкониятини беради.

Бугунги хаётимизнинг ҳар бир жабҳаси, ҳар бир соҳа ва барча фаолият турлари бевосита ахборот технологиялари билан бевосита боғлиқdir. Шундай экан, ахборот технологияларни яратиш ва уларни бошқаришга оид билим, кўникма ва лаёқатнинг ҳар бир инсонда шаклланиши фундаментал аҳамият касб этади. Таълим тизимини ахборотлаштириш – технологик ва ижтимоий билимларни узатиш жараёнини тезлаштириш, замонавий ахборот технологиялари ёрдамида ўқитишиш ва ўқиши сифатини ошириш билан бирга инсонни турли ижтимоий мухитга мослашувини осонлаштириш имкониятларини яратади.

Замонавий янги ахборот технологияларидан фойдаланар экан, ўқитувчи компьютерлаштирилган ўқитишиш ва назорат қилиш дастурларини ўз талабига кўра ўзгартириш имкониятига эга бўлади. Замонавий янги ахборот технологияларини қўллаш орқали ўқитувчилар ўқувчи шахсини ривожлантириш, ижодий изланиш ва биргаликда ишлаш, ўқув дастурларини энг мақбулларини танлаш ёки янгиларини яратиш учун кўшимча имкониятларга эга бўлади. Ҳозирги кунда Замонавий янги ахборот технологиялари ўқитувчи ва ўқувчиларни билим олиш йўлидаги асосий омиллардан бўлиб қолади

Хуроса қилиб айтганда, дарс жараёнида ахборот-коммуникатсион технологиялардан фойдаланиш болалар дунёқарашини ошишида, ахлоқий ва маънавий фазилатларини шаклланишида, руҳан ва ақлан соғлом бўлиб вояга етишишларида муҳим восита бўлиб хизмат қиласди.

Адабиётлар:

1. А.Сатторов «Информатика ва ахборот технологиялари». Тошкент. «Ўқитувчи» нашриёти. 2015 йил.
2. Д.Сайфуров, Файзиева М. Таълимда илғор ахборот-коммуникация технологиялари модули бўйича ўқув-услубий мажмуа. Тошкент давлат педагогика университети ҳузуридаги педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази. 2017 й
3. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”
4. Электрон таълим ресурслар: www.ziyouonet.uz.

МАТЕМАТИКА ФАНИНИ ЎҚИТИШДА НОАНЬНАВИЙ ДАРСЛАР

Акбарова Севара Сулаймоновна
13-умумтаълим мактаби
Математика фани ўқитувчиси
Андижон вилояти Андижон шаҳар
+998934157503

Аннотация: Ушбу мақолада математика дарсларида ўқитувчиларини болаларга таълимтарбия беришда янгича ёндашувларга таяниб иш кўриш, ноанъанавий дарслардан ўринли фойдаланиш, дарс турлари ва босқичлари ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлар: Педагогик технология, ностандарт, интерфаол, мантиқий фикрлаш, тафаккур, самарадорлик, ноанъанавий, рағбат.

Таълим-тарбия жараёнини тўғри ташкил этиш учун барча мавжуд имкониятларини сафарбар этиш ўқитувчиларнинг биринчи навбатдаги вазифаларидан биридир.

Математика фани ўсиб келаётган ёш авлодни камол топтиришда ўқув фани сифатида кенг имкониятларга эга. У ўқувчи тафаккурини ривожлантириб, уларнинг ақлини пешлайди, уни тартибиға солади, ўқувчиларда мақсадга йўналтирганлик, мантиқий фикрлаш, топқирлик хислатларини шакллантириб боради. Шу билан бир қаторда мулоҳазаларнинг тўғри, гўзал тузилганлиги, ўқувчиларни дидли, гўзалликка эҳтиёжли қилиб тарбиялаб боради.

Инсоният камолоти ҳаётнинг ривожи техника ва технологияларнинг такомиллашиб бориши асосида фанлар ўқитилишига бўлган талабларини ҳисобга олган ҳолда мактаб математика курсини уларнинг замонавий ривожи билан уйғунлаштириш мактабда ўқувчиларга математикани ўқитишдан кўзда тутилган асосий мақсадлардан биридир.

Математика фани ўқувчиларни ирода, диққатни тўплаб олишни; қобилият ва фаолликни, тасаввурининг ривожланган бўлишини талаб эта бориб, мустақил, мансулиятли, меҳнатсевар, интизомли ва мантиқий фикрлаш ҳамда ўзининг қараш ва эътиқодларини далиллар асосида ҳимоя қила олиш кўнинмаларини ривожлантиришни талаб қиласи.

Ҳозирги замон дарсига қўйиладиган энг муҳим талаблардан бири ҳар бир дарсда танланадиган мавзунинг илмий асосланган бўлишидир, яъни дарсдан кўзланган мақсад ҳамда ўқувчилар имкониятини ҳисобга олган ҳолда мавзу хажмини белгилаш унинг мураккаблигини аниқлаш, аввалги ўрганилган мавзу билан боғлаш, ўқувчиларга бериладиган топшириқ ва мустақил ишларнинг кетма-кетлигини аниқлаш, дарсда керак бўладиган жиҳозларни белгилаш ва қўшимча кўргазмали қуроллар билан бойитиш, қўшимча ахборот технологиялардан фойдаланган ҳолда муаммоли вазиятни яратишdir. Дарс давомида ўқитувчи ўқувчиларнинг жисмоний ҳолатини, ижодкорлигини, тез фикрлашларини ҳисобга олиши керак.

Мактабда математика фанини ўқитиш жараёнида илғор педагогик технологиялардан фойдаланиш-ўқитиш самарадорлигини оширишнинг омилларидан бири сифатида яққол кўзга кўринмоқда. Чунки ўқитишнинг илғор, ностандарт (интерфаол) шакллари таълимтарбия масалаларини унумли ечишга, ўқувчиларнинг билиш фаолиятини кучайтиришга қаратилган ўқув машғулотларини такомиллаштириш йўлларидан бири.

Математика фанини ўқитишда ўқувчиларнинг ҳаётий тасаввурлари билан амалий фаолиятларини умумлаштира бориб, математик тушунча ва муносабатларни улар томонидан онгли ўзлаштирилишига ҳамда ҳаётга татбиқ эта олишга интилиш мақсадида қуйидаги тўртликни шиор қилиб олганман.

Ҳисобли дўст айрилмас,
Ҳамёндан пул соврилмас.
Бунинг учун дўстлар сиз,
Математикани билингиз.

Дарс ўтишнинг ноанъанавий, фаолаштирувчи усусларидан фойдаланган ҳолда ўқувчиларни жалб қиласман. Дарс қизиқарли ва мазмунли ўтиши учун синф ўқувчиларини Згурухга (масалан, “Билимдонлар”, “Зукколар”, “Зехнлилар”) ажратиб оламан. Дарс давомида доска кўрсаткичидаги гурухлар томонидан олинган баллар изоҳланиб, кўрсатиб борилади.

Мусобақа дарсларини қўллаш орқали ўқувчиларни тез, тўғри фикрлашга, эпчил, чаққон бўлишга гуруҳи учун кўпроқ балл йифиб беришга чорлади.

Мусобақа бошланди. Ҳар бир гуруҳдан ўқувчи чиқади. Бир хил вазифа топширилади. Ким биринчи тўғри бажарса, рағбатлантирувчи балл олади. Ўйин шу тарзда давом этади. Ўз вазифаси текширилади.

Керакли формулаларни тақрорлаш, савол-жавоб, математик диктант ўтказилади. Сўнг хуласа чиқарилади.

Турнир дарси ҳам яхши натижага беради. Бу дарснинг мақсади ўтилганларни тақрорлашдан иборат бўлиб, бундай дарсни мен кўпроқ 7-синфларда 2 параллел синфи бирлаштириб, улар ўртасида турнир ўтказаман. Бундай дарс 2 соатга мўлжалланган. Ўқувчилар стулларни айлана шаклида жойлайдилар, ва ўз жойларини эгаллайдилар. Дарс қуйидаги босқичда ўтказилади.

1-босқич. “ДТС ни биламиз, унга амал қиласиз”.

Бу босқичда ўқувчилар 30дан ортиқ тузилган, тарқатмали саволлар ичидан навбатманавбат 5 тасига жавоб берадилар. Тўғри жавоб учун “5” балл, (Агар гуруҳдан тўлдирувчи бўлса, “4” балл олади).

Савол-жавоблар қизиқарли тус олади. Ўқувчилар бу билан Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида” ги Қонуни, “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури” ва “Давлат таълим стандартлари” талабларидан келиб чиққан ҳолда билимга эга бўладилар.

2-босқич. “Икки карра икки, билмаган эшитади дакки!”.

Бу босқичда ўқувчилар “Чархпалак” усулидан фойдаланадилар. Айлана ҳолда ўтирган гуруҳ ўқувчилари кетма-кет бир-биридан карра жадвали бўйича сўрайдилар, масалан, 5 карра 9 жавоб: 45 дейишлари керак. Ўланиб қолган, хато жавоб айтилган гуруҳ ўқувчилари баллга эга бўлмайдилар. Ўйин шу тарзда давом этади. Ўйин якунида умумий балл айтиб ўтилади. “5” балл қизил доирача, “4” балл зангори доирача, “3” балл сариқ доирача олади.

3-босқич. “Савол-жавоб мусобақа, ким ютқазса тошбақа”.

Бу босқичда гуруҳлар ўзаро бир-бирларига ўтилган мавзулар бўйича савол берадилар. Саволлар аниқ берилиши, жавоблар аниқ, тўла қайтарилиши керак. Ҳар бир гуруҳ 3 тадан савол берадилар. Бу босқич бўйича шакллар орқали рағбатлантириб борилади. Савол берганга- учбурчак (1балл), чала жавоб берганга- квадрат(2балл), тўла жавоб берганга – доира (3балл) кўйиб борилади. Ўйин якунида баллар йигиндиси олинади ва ғолиб гуруҳ рағбатлантирилади.

4-босқич. “Айтинг қизиқ масала, топинг қилиб хафсалади!”.

Бу босқичда гуруҳлар математикага оид ўқувчиларнинг мантиқий тафаккурини ривожлантириш бўйича қизиқарли масалалар айтадилар.

Масалан, Алишернинг опалари нечта бўлса, акалари ҳам шунча. Катта опасининг сингиллари сони укалари сонидан 2 марта кам. Бу оиласда нечта ўғил ва нечта қиз бор?

Шунга ўхшаш ҳар бир гуруҳ 2 тадан масала айтадилар. Рағбатлантириш 3-босқич каби олиб борилади. Бу билан ўқувчиларда изчил мантиқий фикрлашни шакллантириб бориш натижасида уларнинг ақл-заковат ривожига, табиат ва жамиатдаги муаммоларнинг ҳал этишнинг мақбул йўлларини топа олишларга кўмаклашиш.

5-босқич. “Тест саволга, тез жавоб”.

Бу босқичда гуруҳлар тест саволлар орқали ўз билимларини намоён қиласадилар. Тест саволлари тарқатмалар орқали гуруҳларга 5тадан танлаш орқали берилади. Тест саволига тез ва тўғри жавоб берган гуруҳ гуруҳи учун балл тўплаб беради, акс ҳолда йўқ. Тестдан фойдаланиш ўқувчилар ақлини пешлайди, уни тартибга солади, уларда мақсадга йўналганлик, мантиқий фикрлаш, топқирлик хислатларини шакллантира боради.

6-босқич. “Ўз вазифаси қандай, жавоб беринг ўйланмай”.

Гуруҳлар бўйича уйга берилиган топшириклар, ҳакамлар томонидан текширилади ва боҳоланади. Бу босқичнинг мақсади, математика фанини ўрганишда ўқувчилар ўзларининг фикр, мулоҳазаларини аниқ ва тугал, лўнда ва мазмунли тарзда баён этишга одатланишлари, математик ёзувларни тушунарли, батартиб ва саводли бажариш малакаларини эгаллашлари кўзда тутилган.

7-босқич. “Математик ҳикматлар, ҳақиқатга етаклар”.

Бу босқичда гуруҳлар томонидан математик ҳикматлар айтадилар.

Мақсад: ватанпарварлик, миллий ғурурни таркиб топтириш, ривожлантириш. Математика

фанига Қомусий олимларимиз қўшган улкан ҳиссаларидан ўқувчиларни хабардор қилиш.

Гурухлар математик ҳикматлар айтиш билан биргаликда, улуғ алломаларимиз Абу Абдуллоҳ Мухаммад ибн Мусо ал-Ҳоразмий, Аҳмад Фарғоний, Абу Али ибн Сино, Абу Райхон Беруний, Фиёсиддин Жамшид ал-Коший, Мирзо Улугбекларнинг математика фанига қўшган ҳиссаларини айтиб ўтадилар.

Аниқ ва тўғри жавоблар ҳакамлар томонидан баҳоланиб борилади.

Бир соат илм ўрганиш, бир кунлик ибодатдир, 3 соат илм ўрганиш, 3 ой тутилган рўздан афзалдир.

Дарс охирида ҳулоса чиқарилади. Голиб гурух аниқланади. Уларга совринлар берилади.

Бу турдаги дарсларда болалар хар қандай танловлар ўқувчилар иштирокида амалга оширилади. Ўйиннинг бу қоидаси барча қатнашчиларни имкон борича эътиборли бўлишга ва дарсга фаол қатнашишга ундейди.

Демак, ўқувчида мустақил шаҳс руҳиятини ва ижтимоий фаоллигини ошириш, мустақил фикрлаш ҳамда шахсий ғурур, ишонч каби хислатларини ҳосил қилишга алоҳида эътибор берилиши керак экан.

Илғор педагогик технологияларни математика дарсида қўллаш асосида берилган дарслар ўқувчиларни муҳим ҳаётий ютуқ ва муаммоларга ўз муносабатларини билдира оладиган мустақил фикрлайдиган, ўз фикрига эга бўлишга ва ўз нуқтаи–назарини асослаб беришга ўргатади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисидаги қонуни”. Тошкент. 1992 йил.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”
3. Математикадан масалалар тўплами. Б.Сканави.
4. Ж.Ғ.Йўлдошев, С.А.Усмонов “Педагогик технология асослари” Тошкент. Ўқитувчи 2004 йил.
5. Электрон таълим ресурслар: www.ziyonet.uz.

БОЛАЛАРДА МИЛЛИЙ ВА МАДАНИЙ ҚАДРИЯТЛАРГА ҲУРМАТ БИЛАН МУНОСАБАТДА БЎЛИШНИ ТАРБИЯЛАШДА ТАЪЛИМ МУҲИТИНИ ЯРАТИШ.

*Алмарданов Жўрабек Бобоназарович
Термиз давлатуниверситети магистранти
Телефон: +998(99)410-78-18*

Аннотация: Мазкур тезисда мактабгача таълим ёшидаги болаларни тарихий ёдгорликлар билан танишириш, уларни ҳурмат қилиш ва асрашга оид билимлардан хабардор қилиш, уларга тарбия ва таълим бериш муҳитини самарали ташкил этиш ҳақида маълумотлар берилган.

Калит сўзлар: Урф-одатлар, қадриятлар, миллий ва маданий қадриятлар, педагогик шакл, восита.

Ўзбекистон мустақиллигининг дастлабки йилларида мамлакатимизда ёшларни миллий тарих, ҳалқ анъаналари ва урф-одатлари билан узвий боғлиқ ҳолда комил инсон қилиб тарбиялашга катта эътибор қаратиб келинмоқда. Ўзбекистон Республикаси Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида узлуксиз таълимнинг фаолият кўрсатиш тамойиллари қаторида “-таълимнинг миллий йўналтирилганлиги таълимнинг миллий тарих, ҳалқ анъаналари ва урф-одатлари билан узвий уйғуналиги, Ўзбекистон ҳалқларининг маданиятини саклаб қолиш ва бойитиш, таълимни миллий тараққиётнинг ўта муҳим омили сифатида эътироф этиш, бошқа ҳалқларнинг тарихи ва маданиятини ҳурматлаш;- таълим ва тарбиянинг узвий боғлиқлиги, бу жараённинг ҳар томонлама камол топган инсонни шакллантиришга йўналтирилганлиги; - иқтидорли ёшларни аниқлаш, уларга таълимнинг энг юкори даражасида, изчил равишда фундаментал ва маҳсус билим олишлари учун шарт-шароитлар яратиш.” вазифалари белгилаб қўйилган. Жаҳоннинг барча мамлакатлари каби Ўзбекистонда ҳам шахс ва жамиятнинг моддий ва маънавий маданияти унда истиқомат этувчи фуқаролар томонидан юксак қадрланиши ўсиб келаётган ёш авлодларга энг намунавий тарбия усули бўлиб, болалар атрофдаги катталар томонидан кўрсатилаётган ҳулқ-атвортга тақлид қилиб улгайишади. Мактабгача ёшдаги бола ўз атрофидаги табиий-ижтимоий муҳит таъсирида ва маҳаллада ўрнатилган урф-одатлар ва қадриятлар асосида яшайди. Зоро, юртимизнинг миллий ва маданий қадриятлари, унинг келгуси холати айнан уларнинг бўлган муносабати орқали белгиланади. Заминимиздаги табиий манбаларни асрар авайлашнинг энг муҳим воситаларидан бири ўсиб келаётган ёш авлодни тарихий ёдгорликлар билан танишириш, уларни ҳурмат қилиш ва асрашга оид билимлардан хабардор қилиш, уларга тарбия ва таълим бериш муҳитини самарали ташкил этиш ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида маънавий-ахлоқий тарбия ва маърифий ишлар бўлимида “-ёш авлодни маънавий-ахлоқий тарбиялашда ҳалқнинг бой миллий маданий-тарихий анъаналарига, урф-одатлари хамда умумбашарий қадриятларга асосланган самарали ташкилий, педагогик шакл ва воситалари ишлаб чиқилиб, амалиётга жорий этилади. Шахсни тарбиялаш ва уни ҳар томонлама камол топтиришнинг устуворлиги таъминланади. Умумий ҳамда педагогик маданиятни ошириш мақсадида, мамлакат аҳолиси орасидаги маърифий ишлар такомиллаштириб борилади.” деб белгиланиб олинган. Магистрлик тадқиқот ишимиз давомида вилоятимиздаги тарихий обидаларни болалар учун қизиқарли, ёрқин кўргазмали шаклда электрон кўринишида тайёрлаб, таълим ва тарбия бериш мақсад қилиб олинган. Электрон дарсликда тарихий обидалар билан танишиш, уларга муносаб ва эҳтиёткорона муносабатда бўлиш, унинг бузилиши, ифлосланишига йўл қўймаслик, қадриятларга нисбатан ахлоқий қимматдаги ҳатти-ҳаракатларни амалга ошириш малака ва кўнникмалари эга бўлиш болаликдан ривожлантирилсангида мақсадга эришиш мумкинлиги кўзда тутилади. Комил инсонни тарбиялаш, таълим бериш каби айни мақсадлар инсоннинг бутун ҳаёти давомида мағкура, сиёsat, санъат, адабиёт, илмий билимлар, ишлаб чиқариш амалиёти, таълим-тарбия, ташвиқот орқали амалга оширилиши мумкин. Бу ишларнинг дастлабки шакллари мактабгача таълим ёшидан бошланиши зарур. Ватанимизнинг бой тарихи, меросига нисбатан ҳурмат, эҳтиёткорона муносабат ва унга масъулият билан қараш ҳиссини мактабгача ёшдаги ҳар бир бола шахсида тарбиялашимиз лозим.

Фойдаланган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури. 3.3.1-банди. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 й., 11-12-сон, 295-модда.
2. Каримов И.А., Тарихий хотирасиз келажак йўқ. “Ўзбекистон”, 1998. 10 б.
3. Ортиқов Ш., Ёшларни миллий ғоя руҳида тарбиялашда тарихий хотиранинг аҳамияти. Илмий конференция. 2013 йил

ТАЛАБАЛАР КАСБИЙ ШАКЛЛАНИШИДА КОППИНГ СТРАТЕГИЯНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ ТАДҚИҚИ.

Алмарданова Саломат Бобоназаровна
Термиз давлат университети Психология кафедраси ўқитувчиси
Телефон: +998(99)-703-37-82
almardanovas@tersu.uz

Аннотация: Мазкур мақола талабалар касбий шаклланиши ва маънавий юксалишида коппинг стратегиянинг аҳамиятига бағишенган. Унда талабалар касбий шаклланишини юксалтиришда коппинг стратегияни танлашда ўқитувчиларнинг роли ҳақида маълумотлар берилган.

Калит сўзлар. Касбий шаклланиш, маънавий юксалиш, коппинг стратегия ,хулқ-атвор, хатти-ҳаракат, стресс.

Ўспиринлик - бу хулқ-атвортининг барқарор шакллари, феъл-атвортининг хусусиятлари ва ҳиссий реакциялар усуллари шаклланадиган вакт, бу келажақда катталар ҳаётини, унинг жисмоний ва руҳий саломатлигини, ижтимоий ва шахсий камолотини аниқлайди. Шу муносабат билан ўспиринлик даврининг хусусиятларини ўрганиш алоҳида эътиборга лойиқлигини психологлар П. П. Блонский, В. П. Кащенко, И. А. Сикорский, С. А. Беличева, Л. С. Выготский, Д. Элконин каби олимларнинг асарларидан ҳам ўқиб англаб олишимиз мумкин. Ушбу мавзунинг долзарблиги шундаки, замонавий одамнинг ҳаётида содир бўладиган шароитлар кўпинча экстремал деб аталади ва стресс ривожланишига хизмат қиласди, буларга, сиёсий, ахборот, ижтимоий-иқтисодий, экологик, табиий омилларни мисол келтиришимиз мумкин. Стресссли вазиятларни энгиш учун инсон бутун умри давомида енгиш стратегиясини, яъни стресснинг заарли таъсирини камайтириш учун онгли равишда ўзлаштириш учун мақсадли ҳаракатлар тизимини ишлаб чиқади.

Бугунги кунда замон ва давр шиддат билан ривожланаётган бир пайтда инсоннинг хавфсизлиги ва хавфсизлик туйғусининг умумий пасайиши кузатиш мумкин. Замонавий дунёда инсонлар ҳаётига бу, биринчи навбатда, жисмоний ва бошқа зўравонлик, террорчилик ҳаракатлари, техноген ва экологик ҳалокатларнинг қучайиши билан боғлиқ бўлиб, таҳдид нафақат экзистенционал вазиятга, балки кундалик ҳаётдаги вазиятга ҳам мос бўлмаган ўзига хос хусусиятга айланиб, ушбу муаммога мослашув бу ёшда бироз камайган ўспиринлар учун долзарбdir.

Кўпгина психологик тадқиқотлардан кўриш мумкини, муаммоларни ечиш стратегияларини ўсмирилик ва ўспиринлик ёш даврларида ўрганиш пайтида бу ёшда муаммолардан қочиш стратегияни афзал кўришлари аниқланган. Шуни таъкидлаш керакки, муаммодан қочиш билан курашиб стратегияси заарли ва салбий соматик оқибатларга олиб келиши мумкин. Вазиятни тўлиқ ва ҳар томонлама кўриб чиқиш қобилияти ўспиринларга ўзларининг хатти-ҳаракатлари стратегиясини тузишга, қийин вазиятни ҳал қилиш йўлларини излашга, шунингдек ўз ҳаракатларининг натижаси учун жавобгарликни ўз зиммасига олишга имкон беради. Бундай стратегия мослашув реакциясининг ривожланишини таъминлайди ва салбий оқибатларнинг олдини олади.

Инсон ўзи учун ҳаётида муҳим роль ўйнайдиган воқеаларда иштирок этар экан, ўзи ҳам шаклланади ва ривожланади. Мақсадга эришиш йўлида кўплаб қийинчиликларни енгидишиш керак. Бироқ, ҳар сафар муаммоларни енгишга ҳаракат қилганда, одам психикасини шикастлайдиган бир нечта ҳолатларга дуч келади. Шу сабабли, сўнгги йилларда психологлар томонидан қийин вазиятларда инсон хатти-ҳаракатларини таҳлил қилишга кўпроқ эътибор берилмоқда. Ҳозирги кунда психологида енгиш стратегияларини ўрганиш муаммоси энг долзарб ва муҳокама қилинадиган масалалардан бири ҳисобланади. Ўзини тутиш хатти-ҳаракати инсоннинг ҳаёт муаммоларини ҳал қилишга тайёрлигини, психо-эмоционал стрессли енгиш учун муайян воситалардан фойдаланиш қобилиятини акс эттирадиган хатти-ҳаракатлар шакли ҳисобланади. Шундай қилиб, биргалиқда эгалик - бу шахсий мантиққа, шахснинг ҳаётидаги аҳамиятига ва унинг психологик имкониятларига мувофиқ вазият билан ўзаро муносабатларнинг индивидуал усулидир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Башатова И.П; Копинг-стратегии подростков с разным типом психического развития. Молодой ученый. № 27 (131).-С.768-770.2016 г.
2. Ширалиева Г.И; Особенности копинг-стратегий у студентов педагогического колледжа.Молодой ученый. № 12 (116).-С.806-809. 2016 г
3. Грановская Р.М,Никольская И.М.; Защита личности: психологические механизмы.-СПб: «Эксклюзив»,1994 г.
4. Нартова-Бочавер С.К.; Copingbehavior всистеме понятий психологии личности. Психологический журнал. № 5. 1997 г.

ЎҚУВЧИЛАРНИ ВАТАНПАРVARЛИК РУҲИДА ТАРБИЯЛАШДА БАДИЙ ОБРАЗЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

Дилрабо Шодмоновна Худойқулова
Ўзбекистон халқаро ислом академияси (мустақил изланувчи)
Телефон +998909954608
hudajkulovadilrabo920@gmail.com

Аннотация: Ушбу мақолада бадиий образлар воситасида ўспирин-ўқувчиларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашнинг мазмуни ёритилади; самарали методлар, ривожлантирувчи технологиялар асосланади; бадиий образлар воситасида ўспирин-ўқувчиларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашда мустақил таълимни ташкил этиш методикаси такомиллаштирилади; амалий-методик тавсияларни ишлаб чиқилади

Калит сўзлар: бадиий образ, ижобий қаҳрамон, китобхонлик, бадиий асарлар

Ривожланган хорижий давлатларда бадиий адабиётларни мутолаа қилиш, уларнинг тарбиявий таъсири ҳамда имкониятларидан ёш авлодни ҳар томонлама шакллантиришдаги аҳамияти юқори дея баҳоланади. Бадиий асарлар, хусусан, бадиий образлар воситасида шахсни тарбиялашга алоҳида эътибор қаратилади. Шу билан бирга бадиий адабиётларни мутолаа қилиш ижтимоий-маданий жараённинг индикатори сифатида белгиланади. Шу сабабли китоб ўқиб бадиий асарларни мутолаа қилиш хусусиятининг ретроспектив кўрсаткичларини ўрганишга йўналтирилган илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда. Бу жарайёnda мустақил компаниялар, давлат ва ижтимоий ташкилотлар, тадқиқот марказлари (Иқтисодий ҳамкорлик ва ривожланиш ташкилоти, Осиё ахборот-таҳлил жамғармаси, Allensbach Institute, (Publishing Technology, The Pew Internet и American Life Project) ва б.) фаол иштирок этмоқда. Хусусан, АҚШнинг Санъат миллий жамғармаси (National Endowment for the Arts – NEA) томонидан 2004 йилда олиб борилган тадқиқотда ёшларнинг “бадиий асарларни ўқиши” даражаси кескин пасайиб кетишининг олдини олиш умуммиллий муаммо эканлигига алоҳида ургу берилган. Фарбий Австралияда ўсмиirlарнинг китоб ўқиши ҳолатини ўрганиш (West Australian Study in Adolescent Book Reading – WASABR) мақсадида ташкил этилган тадқиқот доирасида 2011-2016 йиллар давомида тегишли ёш тоифасидаги шахсларнинг китоб ўқишига муносабати, бу йўлда амалга оширадиган индивидуал ҳаракатлари, ўқитувчилар, таълим муассасаси ва ота-оналар томонидан бериладиган ёрдам масалалари ўрганилган.

Ўзбекистонда 2017 йилнинг 13 сентябрида республика Президентининг “Китоб маҳсулотларини нашр этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғиб қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар дастури тўғрисида”ги Қарори (lex.uz/docs/3338600) қабул қилинди. Унда “жамият ҳаётида эзгу қадрият ва анъаналарни чуқур қарор топтиришга, хусусан, ҳалқимиз, айниқса, ёш авлоднинг маънавий-интеллектуал салоҳияти, онгу тафаккури ва дунёқарашини юксалтиришда, она Ватани ва ҳалқига муҳаббат ва садоқат туйғуси билан яшайдиган баркамол шахсни тарбиялашда бекиёс аҳамиятга эга бўлган китобхонлик маданиятини ошириш” мақсадга мувофиқлиги кўрсатилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Китоб маҳсулотларини нашр этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғиб қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар дастури тўғрисида”ги (2017 йил 13 сентябрь) Қарори, “Китоб маҳсулотларини чоп этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғибот қилиш бўйича комиссия тузиш тўғрисида”ги Фармойиши ҳамда “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги (2017 йил 7 февраль) Фармони белгиланган

Бадиий адабиётлар ҳамда бадиий образларнинг шахс руҳиятини ривожлантириш, бадиий образлар орқали ўқувчиларда ватанга садоқатни шакллантириш мураккаб педагогик жараён саналади, Ушб жараённинг бош мақсади эса ўзида умуминсоний қадриятларни, ахлоқий фазилатларни намоён этган бадиий қаҳрамонларнинг ҳаёти, фаолияти, ўй хаёллари, руҳий кечинмалари асосида ўқувчиларни сатанпарварлик руҳида тарбиялашдан

ибратдир.

Бадий образлар орқали ўқусчиларда ватанга садоқатни шакллантиришда қуидаги вазифаларни амалга оширилиши мақсадга мувофиқдир

1. Ўқувчиларда бадий адабиётга нисбатан қизиқиши ўйғотиш
2. Улардан ўзларига муайян хулосаларни чиқара олиш кўникмаларини ҳосил қилиш.
3. Бадий адабиётларда тасвирланган қаҳрамонларнинг ҳаёти, фаолити, турмуш тарзи, ўй хаёллари, руҳий кечинмаларини тушуна олиш
4. Ижобий қаҳрамонлардан намуна олиш, салбий қаҳрамонлардан нафратланишга нисбатан эҳтиёжни юзага келтириш
5. Ижобий қаҳрамонларнинг ҳаётини ўқувчилага моҳирона, таъсирчан етказиб бериш
6. Ижобий қаҳрамонларнинг ҳаёти ва фаолиятида ҳаёлан ула билан бирга бўлиш, ҳаракат қилиш муайян қийинчилик ҳамда муаммоларнинг ечимини бирга топишга интилиш кўникмасини ҳосил қилиш
7. Бадий образлар воситасида ўқувчиларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашнинг методик таъминоти тузилмасини ишлаб чиқиши ва механизмини такомиллаштириш.
8. Бадий образлар воситасида ўспирин-ўқувчиларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашга йўналтирилган ривожлантирувчи технологиялар ва уларининг тарбиявий имкониятларини баҳолаш.
9. Бадий образлар воситасида ўспирин-ўқувчиларни ватанпарварлик руҳида тарбияланланганлик даражасини баҳоловчи мезонларни асослаш.

Ижобий қаҳрамонлар тимсолида намон бўлган Ватанга садоқатни шакллантиришда:

- ўқувчи ёшлар тафакурида ўзликни англаш, тарихий хотирага садоқатни шакллантириш
- миллий қадриятларимизни асраб-авайлаш, ватанга садоқатни камол топтириш
- миллатимизга хос бўлган иймон-эътиқод, инсоф-диёнат, ҳалоллик, меҳр-окибат шарму-хаё каби фазилатларни янада юксалтириш
- ўқувчилар онгидаги қалбида Ягона ватан тушунчасини шакллантириш ва ривожлантириш

Мазкур вазифаларни ижобий ҳал этиш муваффақияти қуидаги омилларни инобатга олиш асосида таъминланиши зарур

1. Фан ўқитувчиларининг бадий образ (ижобий қаҳрамонлар), тўғрисида бой маълумотга эгалиги
2. Ўқув муассасаларининг катта микдордаги бадий асарлар захирасига эгалиги
3. Бадий образлар воситасида ўқувчиларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаша хизмат қилувчи метод ва ривожлантирувчи технологиялар асосланганлиги.
4. Бадий образлар воситасида ўқувчиларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашда ривожлантирувчи технологияларидан фойдаланиш
5. Ўқувчиларда бидий асарларни ўрганиш, уларнинг қаҳрамонлари ҳаёти ва фаолиятини билишга нисбатан қизиқиши ва эҳтиёжинг мавжудлиги
6. Ўқувчилар ўртасида бадий адабиётлар ва уларда илгари сурилган мазмунни тарғиб этишга йўналтирилган фаолият йўлга қўйилганлиги
7. Оммавий ахборот воситаларининг имкониятларидан келиб чиқсан ҳолда улар фаолиятини мазкур жараёнга йўналтирилганлиги
8. Оилада китобхонлик фаолиятини ташкил этишга нисбатан рағбатнинг мавжудлиги ва ҳакозо

Бадий образлар воситасида ўқувчиларда ватанга садоқатни шакллантиришда ватанпарварлик руҳида тарбиялашга оид хориж тажрибалари ўрганиш, бадий адабиётларга нисбатан қизиқиши ўйғотиш, улардаги ғояларни ўзлаштириш, ўзлари севган қаҳрамонлар образидан ўрнак олишда, улардаги яхши фазилатлар ватанпарварлик, ботирлик, жасурлик, меҳнатсеварлик, ҳалоллик, оққўнггилик, фидойилик, мустаҳкам иродат, тиришқоқлик, дунёвий билимларга интилиш, маърифатпарварлик, адолат ва ҳақиқат учун курашишга нисбатан рағбат, аждодлар меросига хурмат, мен ватаним учун нима бердим, нима қиляпман деган масъулият туйғуси билан яшаш каби эзгу сифатларни шакллантиришнинг ижтимоий педагогик зарурат касб этмоқда.

Ватани ҳалқи унинг озодлиги, осойишталиги фаровонлиги учун фидо бўлган Тўмарис, Спитамен, Нажмиддин Кубро каби ҳалқ қаҳрамонлари ҳалқ оғзаки ижоди намуналари

алломиш, Гўрўғлидек санъат дурдоналари Хоразмий, Берунийларнинг дунёвий кашфиётлари, Навоийнинг комил инсон ҳақидаги фалсафий мушоҳадалари, зулм истибоддан кутулиш учун халқни маърифатли, билимли бўлишга чорлаган, уарни миллий уйғонишга даъват этган Абдулла Авлоний, Мунаввар Қори, Маҳмудхўжа Беҳбудий, Абдурауф Фитратларнинг ибратли ҳаётлари, комиллий, поклик мардлик ғояларини бадиий образлар орқали ўқувчиларга сингдириш мумкин.

Хуоса қилиб айтганда баддий образлар орқали ватанга садоқатни шакллантириш юқорида баён қилинган мулоҳазалар асосида ташкиллаштирилиши ёшларни фаол давр талабига жавоб берга оладиган, зукко, интеллектуал салоҳияти кенг, дунёқараси теран жамиятимизнинг фаол иштирокчиларига айлантиришга хизмат қиласи

AGRESSIYA JAG'DAYI HA'M ONI SHESHIWDIN' PSIXOLOGIYALIQ TA'REPLERI

*Ilyasov Tursinbay Maxsetbaevich
Orinbaeva Erkinay Quwanishbay qizi
Ájiniyaz atindaǵı Nókis mámlekетlik
pedagogika instituti pedagogika fakulteti
3-kurs talabalari*

Annotatsiya: Agressiya jag'dayinin' kelip shig'iwi, ma'nis ha'm mazmuni ha'm oni sheshiwdin' psixologiyaliq ta'repleri.

Gilt so'zler: fenomen, zorawanliq, kelispewshilik, minez-quliq,

Shaxslar ara mu'näsebetlerde körinetug'in minez-quliq tiplerinen biri bul – agressiya bolip esaplanadi. Insan agressiyasin u'yreniw bul u'lken tema bolip, ol bul fenomenniň tiykarg'i mänisin aship beriwege urinip atirg'an alimlardiň diqqatin özine tartip keledi.

Ku'ndelikli ömirde agressiya – zorawanliq yamasa qarsilasti jeńiw ushin qural sipatinda qollaniladi. Agressiya – adamlar ortasindag'i tu'rli kelispewshilik áqibetinde kelip shig'atug'in hár qanday minez-quliq modellerinen biri bolip, ol sonday atama, og'an tiyisli pikirler tek g'ana psixologlardi emes, bälki sociolog, huquqtaniwshi, pedagog, filosof, qisqasi, social taraw qāniygeleriniň bärin birdey qiziqtiradi. Agressiya tu'siniginen özine tu'sinik beriwege qatar qiyinshiliq tuwadiradi, sebebi bul termin köplep is-häreket formalarin özinde qamrap alg'an. Adamlar qaysidir bir adamdi agressiv dep tāriyiplegenlerinde, oni birewlerdi jamanlawshi, jaman minez-quliqli, hämme närseni özi qälegendey boliwin qäleytug'in, öz ideyalarin qorg'aytug'in, sheshimi joq mashqalalar ishine özin giriptar qilatug'in insan dep tāriyiplewleri mu'mkin. Agressiyag'a berilgen bul tāriyip tuwri yamasa qäte ekenliginbiliw ushin bul tu'sinikke aydinliq kirituw kerek.

Agressiyag'a baylanisli eñ birinshi häm bälki eñ belgili teoriyalar tu'sinigine tiykarinan bunday minez-quliq öz tābiyatina köre kõp tārepten instruktiv bolip esaplanadi. Bul jandasıw ju'dä keň tarqalg'an bolip, og'an köre insanda genetic häm konstitutsional tārepten sonday häreketler "programmalastirilg'an "lig'i ushin oniň minez-quliqında agressiya sadir boladi.

Insanniň agressiv is-häreketlerge meyilligin tu'rлиshe tu'sindiriwge qaratilg'an kõz-qaraslar ishinde eñ belgilisi U.Makdugal, Z.Freyd, G.Marrey häm basqa alimlardiň "insan häm haywanlarda agressiyaniň tuwma instinkti boladi" degen qaraslar bolip esaplanadi. Agressiv minez-quliq haqqindag'i oy-pikirler XX āsır baslarında ju'zege keldi. Bul teoriya agressiya haqqindag'i däslerek teoriya bolip, onda agressiyaniň sebebi frustraciya teoriyası menen baylanisli räwishte u'yrenilgen. Og'an köre agressivlik frustraciyanıň áqibeti bolip esaplanadi. Bunday qaras birinshi märte D.Dollard tārepinen ilgeri su'rılgen. Biraq bul kõz-qaras āmeliyatta öz tasdiyig'in tappadi. Agressiv minez-quliq tuwrisindag'i ekinshi kõz-qaras L.Berkovichtiň social biliw teoriyasında keltiriledi. Og'an köre, mäqsetke jöneltirilgen xizmet dawamında payda bolatug'in tosiq shaxsda agressiv is-häreketlerdi payda qiladi. Keyinirek agressiv minez-quliqtin kelip shig'iw sebepleri haqqindag'i eñ zamanagöy kõz-qaras biliwdiň kognitiv teoriyası menen baylanisli halda tu'sindiriledi.

R.Kratchild häm N.Livson agressiyaniň bir-biriň inkar etpeytug'in eki tu'rli mäniſiň islep shiqti. Birinshisi, minez-quliqtiň sirtqi belgilerine tiykarlanadi häm og'an köre "Agressiya kimgedir ziyan tiygiziwshi minez-quliqtiň hár qanday körinisi". Ekinshisi, adamniň ishki niyetleri menen baylanisli bolip, insandi häreketke u'ndewshi ku'shlerdi u'yreniw menen aňlaw mu'mkin bolg'an jag'daylar menen baylanisli ,

Agressiya tu'sinigin talqin qiliwdag'i kelispewshiliklerge qaramastan, social pänler tarawindag'i köplegen qāniygeler oniň ekinshi kõz-qarasta bayan etilgen mäniſin maqullawg'a kõbirek meyillilik bildirgen.

Paydalangan ádebiyatlar:

1. N.Islomova, D.Andullaeva Ijtimoiy psixologiya T.:2013
2. B.N.Sirliev, N.Ismaylova, I.M.Xakimova "Stress va agressiya" oqiw metodik qollanba T.: 2014

BOLALARDA ILK BOLALIK DAVRIDA NUTQNING O'SISHI

Ilyasov Tursinbay Maxsetbaevich

Joldasbaeva Dilnoza Baxtiyarovna

Ajiniyoz nomidagi NDPI Pedagogika fakulteti

pedagogika va psixologiya ta'lif yo'na'lishi 3- bosqish ta'laba'la'ri.

Annotatsiya: Bolalarda ilk bolalik davrida nutqning o'sishi, so'z boyligi va bu davrda bolalarning analizatorlari yahshi takomillashgani va ular erkin harakat qila olish imkoniyatiga ega bolganligi tufayli psixik jihatdan tez rivojlanadilar.

Kalit so'zlar: Nutq, muloqot, yetuklik, predmet, diqqat.

Go'daklik davridagi bolalarga nisbatan, ilk bolalik davridagi bolalar atrof muhitidagi narsa va hodisalarga nisbatan ko'proq qiziqish bilan qaraydilar. Agar go'dak bola qo'liga ushlagan narsani oddiy harakatlar bilan kuzatsa, 2-3 yoshdagi bola shu predmet qismlarini diqqat bilan o'rganganidan so'nggina, o'z amaliy faoliyatida ishlata boshlaydi. Nutq – bu yoshlarda nafaqat muloqat, balki bola tafakkurining rivojlanishi va o'zini-o'zi, shuningdek, bilish jarayonlarini boshqarish vositasi bo'lib ham xizmat qiladi. 1-3 yoshdagi bola shakillanishida psixik rivojlanishning o'ta ahamiyatliligini inobatga olgan holda, ayrim psixologlar (R.Zazzo) inson tug'ilganidan to yetuklik davrigacha bo'lgan psixik rivojlanish asosining taxminan o'rtalari, 3 yoshga tog'ri keladi, degan mulohazani bildiradilar.

Shindan ham bolaning nutqining shakillanishi va tafakkurining ham o'sishida shu yosh davri muhim o'rinn tutadi. Bolaning nutqi u 1,5 yoshga yetgungacha birmuncha sekinlik bilan rivojlanadi. Bu davr ichida u 30-40 ta so'zdan, to 100 tagacha so'zni o'zlashtiradi, lekin ularni amaliyotda juda kam qo'llaydi. 1,5 yoshdan boshlab esa, uning nutqi jadal rivojlna boshlaydi. Endi bola predmetlarning nomlarini aytishlarini so'rabgina qolmay, balki bu so'zlarni o'zi talaffuz etishga ham harakat qiladi. Nutqining rivojlanish darajasi jadallahshadi. 2 yoshlarning oxirlariga borib bola 300 tagacha, 3 yoshlarning oxirlariga borib esa, 500 dan to 1500 tagacha so'zni o'z nutqida ishlata oladi, shuningdek, so'zlarni ham aniq talaffuz etib, jumlalarni tog'ri tuza oladilar. 1,5-3 yoshlar nutqining rivojlanishi uchun senzitiv davr hisoblanadi. Bola bilan so'zlashayotganda kattalar so'zlarni aniq talaffuz etishlari va boladan ham aniq talaffuzni talab etishlari lozim.

2-3 yoshti bola kop narsani ko'rishni, kop narsani bilishni va tushunishni istaydi, bu uning qiziquvchanligida ba shu yosh davrining o'ziga xos xususiyatlaridan hisoblanadi. Shuning uchun shu yosh davrida bolalar juda' ko'p savollar bilan kattalarga murojat qildilar. Kattalar mana shu savollarding hammasidan bolalarda nutqi va tafakkurining o'sishi va tevarak-atrofdagi olamni to'g'ri tushunishni tarbiyalash maqsatida foydalanishi juda zarur. Bola o'z savollariga aniq tushunarli javob olganidan keyin, bul malumotlarni o'z oyinlarida nutqida ishlata boshlaydi va xotirasida mustahkam saqlanib qoladi. Bola tevarak-atrofdagi olamni kattalarning tushintirishi bilan bir vaqtda kuzatsa, atrofdagi olamni yaxshiroq tushuna boshlaydi, narsa va hodisalarni solishtiradi, ularning ayrimlari o'rtasidagi o'zaro bog'lanishlarni va buning sabablarini aniqlaydi. Mana shuning o'zi bolada ancha umumlashgan tafakkur paydo bo'layotganidan darak beradi, shu bilan birga nutqi ham ancha rivojlanadi.

Xulosa o'mida takidlash joizki, ilk bolalik davrida bolalarning nutqi har tamonlama rivojlanishi ko'p jihatdan ota-onalarga bog'liq, shunki farzandining har bir savoliga erinmasdan aniq javob bersalar, tez-tezdan sayirga olib chiqib tursalar va qiziqishlari boicha biron mashq bilan bant qilsalar nutqi tez va mustahkam rivojlanadi.

Foydalilanigan adabiyotlar

1.Z.T.Nishanova, N.G'. Kamilova, D.U.Abdullayeva, M.X.Xolnazarova "Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya" T.: 2018y.

2.Z.Nishanova, G.Alimova "Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi" T.: 2006y.

УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА «ТЕХНОЛОГИЯ» ФАНИ ДАРС
МАШҒУЛОТЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА «ТРИЗ» МЕТОДИНИ ҚЎЛЛАШ
САМАРАДОРЛИГИ

*Иминова Махфузахон Комилжоновна
Андижон тумани 27-мактаб ўқитувчиси*

Аннотация: Мақолада интерфаол методлардан бири бўлган ТРИЗ-методи орқали ўқувчиларни замонавий фикрлаш ва ижодкорлик қобилиятларини ривожлантириш, бу қобилиятларни амалда кўрсатиш, технологик хужжатлар билан иш олиб бориш ҳамда ўқув ишлаб чиқариш топширикларини бажаришлари мумкинлиги масаласи ёритилган.

Калит сўзлар: ТРИЗ-методи, технология, полимерлар, машғулот жараёни, технологик хужжат, ўқитишнинг замонавий усуслари.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 6 апрелдаги «Умумий ўрта ва ўрта маҳсус, касб-хунар таълим мининг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида»ги 187-сон қарори билан тасдиқланган «Технология» фанидан ўқувчиларда компетенцияларни шакллантиришга йўналтирилган Давлат таълим стандарти ва Халқ таълими вазирлигининг 2017 йил 3 июндаги «Умумий ўрта таълим мининг давлат таълим стандартлари талаблари асосида такомиллаштирилган ўқув дастурларини тасдиқлаш ва амалиётга жорий этиш тўғрисида»ги 190-сон бўйруғи билан тасдиқланган «Технология» фани ўқув дастури асосида «Технология» фанига янгидан 5-7-синфлар учун «Полимер материалларига иш лов бериш технологияси», «Рўзгоршунослик асослари» бўлимлари ва бўлимларга оид мавзулар киритилган. Ўқувчи-ёшларни келгусида унумли меҳнат фаолиятига тайёрлаш, ўзларини қизиқтирган касб-хунарларни эгаллашга йўналтириш ишларини йўлга қўйиш асосан умумтаълим мактабларидаги меҳнат таълими ўқув фани зиммасига тушади. Ўқувчиларда билим ва меҳнатга муҳаббат, меҳнаткашларга ҳурмат ҳиссини сингдириш, уларни жамоатчилик, ватанга садоқат, дўстлик, ўзаро ҳурмат руҳида тарбиялаш технология фани ва касб таълим мининг тарбиявий хусусиятидир. Технология ва касб таълим мининг тарбиявий вазифаларини амалга ошириш учун ўқитишнинг мазмуни, шунингдек, ўқув ишларининг ташкилий шакл ва методларини қўллаш самарали бўлади. Ҳар бир тараққиёт босқичига ўтишнинг шарти фақат меҳнат унумдорлигини мунтазам ошириш ва моддий неъматлар мўл-кўллигини яратишдан иборат бўлиб қолмасдан, ёш авлодда юксак ахлоқий сифатларни тарбиялашдан ҳам иборат. Бу энг аввало жамият манфаатлари йўлида қилинадиган жараёнда шаклланади. Технология ўқув машғулотлари жараёнида ўқувчиларда устахонадаги асбоб-ускуналарни асрар, хом ашё материалларидан тежамкорлик билан фойдаланиш ҳисси тарбияланади. Ўқув устахоналаридаги меҳнат маданияти иш ўрнини ташкил этиш ва ўқув-меҳнат машғулотларини тўғри режалаштириш; технология фани ва касб таълими дарсларида қўл асбоблари билан бир қаторда турли мосламалардан фойдаланиш ҳам катта аҳамиятга эга, негаки улар факат ўқувчиларнинг иш сифатини яхшилаб қолмасдан, айни вақтда меҳнат унумдорлигини ҳам оширади. Ўқитувчининг меҳнат ва хунар усусларини кўрсатиш вақтидаги шахсий намунаси ўқувчилар учун кучли тарбиявий восита бўлиб ҳисобланади. Технология фани ва касб таълимида амалий машғулот жараёнида мавзунинг мазмунини очиб беришда, меҳнат ва касб таълими тарбиясининг мақсадлари, вазифалари амалга оширилади. Демак, амалий машғулот дегандা ўқувчиларнинг ўқув материалини фаол, онгли ва мустаҳкам ўзлаштириши мақсадида технология ўқитувчиси раҳбарлигига амалга оширилиши, ҳам жамоа, ҳам якка тартибдаги иш турларини ўз ичига оладиган ўқув-меҳнат фаолиятини ташкил этишини тушуниш керак.

Ҳозирги кунда ўқувчиларни ҳар томонлама ривожланган шахс сифатида шакллантириш учун ўқув жараёнини турли усусларда ташкил этиш зарурияти туғилди. Чунки, ўқувчи ўзини қизиқтирган саволларига интернет тармоқлари орқали жавоблар ечими вариантларини излаб топиш имконини бермоқда. Шундай бўлсада, ўқувчи шахси ўқув фанлари орқали билим, малака ва кўнималарга эга бўлсагина, шу фаолиятнинг мазмун-моҳиятини тушуниб етади. Таълимда инновацион технологиялар, интерфаол услубларнинг сони жуда кўпайиб кетган. Биз тавсия этадиган ТРИЗ методи ўзига хос хусусиятларга эга. ТРИЗ (ўзбек тилидаги ИМРН) - сунъий тизимларнинг умумий қонуниятларини ривожлантирув-

чи фан, яъни, Ижодий масалаларни ривожлантириш назарияси (ИМРН)ни билдиради. Бу назариянинг муаллифи Г.С.Альтшуллер бўлиб, ТРИЗнинг асосий таҳлил обьекти сунъий тизимлар ҳисобланади. ТРИЗ методига ижодий ёндашув ва ижодий фикрлаш каби тушунчалар киритилади. ТРИЗ – ижодий масалаларни ривож лантириш методидир. ТРИЗ - ижодкорлик масалаларини ҳал этиш назарияси ва техник тараққиёт механизмлари соҳасидаги билимлардир. Ушбу методни қўллашдан мақсад, бугунги кунда ўқувчининг креативлик, яъни ижодий тафаккурини ривожлантириш технологиясини қўллашдан иборат. Намуна тариқасида 6-синф дастуридаги мавзу бўйича дарс технологиясини таклиф этамиз.

Мавзу: Полимер материалларга ишлов бериш технологияси.

Дарснинг мақсади: ўқувчиларнинг полимер материаллар тарихи, турлари ҳамда технологияси ҳақидаги билим ва қўнималарини ривожлантириши.

Керакли жиҳозлар ва дидатик материаллар: полимер материали, пластмасса, тош, бронза, темир материалларидан кўргазма, полимер тайёрлаш учун хом ашё, полимер ҳақидаги видеоролик намойиши.

Қўлланиладиган методлар: кичик гурухларда ишлаш, ТРИЗ методи, блиц-сўров методи.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳқа масининг 2017 йил 6 апрелдаги «Умумий ўрта ва ўрта маҳсус, касб-хунар таълимининг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғриси да»ги 187-сон қарори.

2. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг 2017 йил 3 июндаги «Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандартлари талаблари асосида такомиллаштирилган ўқув дастурларини тасдиқлаш ва амалиётга жорий этиш тўғрисида»ги 190-сон буйруғи.

КОМБИНАТОРНЫЕ ЗАДАЧИ И ИХ РЕШЕНИЯ

Назирахон Камилджанова
Учитель математики средней общеобразовательной
школы № 13 города Андижана
+998902567510

Аннотация: Эта статья предназначена для учителей общеобразовательных школ.

Ключевые слова: комбинаторика, задача, перебор, графы, перестановки, размещения, сочетания.

Комбинаторика – раздел математики, изучающий дискретные объекты, множества (сочетания, перестановки, размещения т перечисления элементов) и отношения на них. Комбинаторика связана с другими областями математики – алгеброй, геометрией, теории вероятностей и применяется в различных областях знаний (например, в генетике, информатике, статистической физике).¹

До 2017-2018 учебного года комбинаторика не входила в школьную программу по математике. В 2017-2018 учебном году комбинаторика была включена в программу 6-х, 7-х и 10-х классов. С 2018-2019 учебного года и в 11-е классы. С 2019-2020 учебного года в 8-е, 9-е и даже в начальные классы.

Возникает вопрос: Почему? Не только у нас, а во всем мире в последнее время интерес к комбинаторике усилился из-за бурного развития кибернетики и вычислительной технике.

В этой статье я хотела поделиться с решениями комбинаторных задач с учебника алгебры для 7-х классов.

Задача 551 (на странице 159). В школьной столовой имеется белый и черный хлеб и три вида колбасы. Сколько различных видов бутербродов можно сделать из них?

Решение: Значит два вида хлеба и три вида колбасы, используем закон умножения комбинаторики

$$2 \times 3 = 6$$

Ответ: 6 видов бутербродов.

Задача 554 (на странице 159). Чемодан Нодира открывается при помощи кода. Код состоит из 3 цифр не больших 3. Число 13 не входит в код. Сколько различных вариантов надо перебрать Нодиру, если он забыл код?

Решение: цифры не большие 3 – это 0, 1, 2, и 3. Всего вариантов $4^3 = 64$, теперь надо вычесть варианты с числом 13. А их 8, если на первое и второе места поставим число 13, то на третье место можем поставить все 4 цифры. Так же если число тринадцать поставим на второе и третьи места, то на первое место тоже 4 цифры можно поставить.

$$64 - 8 = 56$$

Ответ: 56 вариантов надо перебрать Нодиру.

Задача 589 (на странице 169). Сколько шестизначных чисел, в которых: 1) четвертая цифра 5; 2) последняя цифра четная; 3) вместо нечетных номеров нечетные цифры; 4) вместо нечетных цифр стоят четные цифры.

Решение: 1) Обозначим шестизначное число шестью *****, на первое место из цифр 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 можем поставить все кроме 0. На второе, третье, пятое и шестое берем все цифры, на четвертое только 5.

$$9 \times 10 \times 10 \times 10 \times 10 = 90000.$$

2) Так же берем *****, на первое место 9 цифр, на второе, третье, четвертое, пятое места по 10 цифр, и на шестое 0, 2, 4, 6, 8

$$9 \times 10 \times 10 \times 10 \times 5 = 45000.$$

3) Нечетные номера первое, третье и пятые места. На первое место из пяти четных цифр берем 4, на третье и пятые места все пять четных цифры, на второе, четвертое, шестые места все цифры

$$4 \times 10 \times 5 \times 10 \times 5 \times 10 = 100000.$$

4) Четные номера второе, четвертое, шестые. Нечетные цифры 1, 3, 5, 7, 9. Получается

$$9 \times 5 \times 10 \times 5 \times 10 \times 5 = 112500.$$

Ответ: 1) 90000, 2) 45000, 3) 100000, 4) 112500 чисел.

Мы рассмотрели три задачи, две из них жизненные и одна на вычисление, развивающую математическое мышление. Комбинаторные задачи разные, задачи на шахматы, геометрические, задачи встречающиеся в быту (Задача 551), задачи на шифр или коды (Задача 554), на составления чисел и т.п. При решении комбинаторных задач надо учесть возраст учеников. В начальных классах использовать способ перебора, построение графов. В старших классах использовать основные законы комбинаторики сложение и умножение, формулы перестановки, размещения и сочетания. Так как сами задачи разные, то и решения тоже разные. Нет единственного способа или единой формулы для решения комбинаторных задач. Главная подсказка, надо понять суть задачи и искать правильное решение. В следующий раз хочу поставить ударение задачам на шахматы.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

- 1) Википедия
- 2) Ш. Алимов, А. Р. Холмухamedов, М. А. Мирзаахмедов. Алгебра. Учебник для 7 классов школ общего среднего образования. Издательско-полиграфический творческий дом «Ӯqituvchi» Ташкент – 2017
- 3) Министерство Народного Образования Республиканский Центр Образования. Учебная программа по математике средней школы (5-11 классы). Ташкент 2018.

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТИ РАҲБАРЛАРИ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ МОДЕЛИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

*Қосимова Шахноза Нуриддиновна
Мактабгача таълим ташкилотлари
раҳбар ва мутахассисларни қайта
тайёрлаши ва уларнинг малакасини
ошириши институти катта ўқитувчиси
Телефон: +998(97) 741 89 99
iskandar0881@inbox.uz*

Анотация: Ушбу тезисда “малака”, “малака ошириш”, “мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг малакасини ошириш” тушунчаларининг мазмунини аниқлашасосида мактабгача таълим ташкилоти раҳбарлари малакасини ошириш моделини такомиллаштиришнинг ўзига хос хусусиятлари баён этилган.

Калит сўзлар: малака, малака ошириш, мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг малакасини ошириш, малака ошириш модели, малака ошириш тизими.

Малака ошириш жараёни катталар таълим тизимининг бир қисмидир. Унинг асосий муҳим хусусиятларини “малака”, “малака ошириш”, “мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг малакасини ошириш” тушунчаларининг моҳиятини англаш асосида аниқлаштириш аҳамиятли деб ҳисоблаймиз.

Малака маълум бир мураккаблик даражасидаги вазифаларни бажаришга унинг ташувчишининг тайёрлик даражаси билан тавсифланадиган касб ёки мутахассисликни ўзлаштириш даражаси билан белгиланади [5]. Д.Е. Яковлевнинг таъкидлашича, малака - бу инсон эга бўлган назарий билимлар ва амалий кўникмалар тўпламидир [2, 5-б.]. Ўз фаолияти жараёнида профессионал ўз тажрибаси, маъмурий кўрсатмалар ва назарий хуносаларга асосланади. Унинг фаолиятида назария ва амалиёт бирлиги қанчалик кучли бўлса, унинг малакаси шунчалик юқори бўлади [3]. В.Г. Воронцова малакани нафақат амалиётчи мутахассисга хос бўлган хусусият сифатида кўриб чиқишини таклиф қиласи, балки ўқиганлик даражаси ва олинган йўналиши ёки мутахассислиги бўйича маълум бир касбий фаолият турини бажаришга тайёрлиги даражасини акс эттиради [1, 67-б.]. Малака шунингдек, меҳнат фаолиятининг турли даражаларига қўйиладиган касбнинг талабларини ҳам белгилайди: мутахассис қандай профессионал вазифаларни ҳал қилиши керак, нимани билиши ва нимага қодир бўлиши керак, ходим қандай шахсий фазилатларга эга бўлиши керак [4, 22-б.]. Кенг маънода, атама субъектнинг муайян фаолият тури билан боғлиқ муаммоларни муваффақиятли ҳал қилишга ва вазифаларни бажаришга тайёрлигини англатади.

Ходимнинг юқори даражадаги мураккабликдаги вазифаларни бажаришга тайёрлигини ошириш билан, малака ошириш каби олий таълимдан кейинги таълимнинг бундай тури шуғулланади. Малака ошириш илмий адабиётларда «илгари олинган касбий билимларни янгилаш ва чуқурлаштиришга, ходимларнинг ишбилармонлик фазилатларини яхшилашга, касбий фаолият билан боғлиқ бўлган ўқув эҳтиёжларини қондиришга» қаратилган ўқув фаолияти сифатида қаралади [6]. С.Л. Батишевнинг таъкидлашича, бу жараён мунтазам бўлиб, «тегишли илмий ва касбий фаолият соҳасидаги тизимли равишда билимларни янгилаш, чуқурлаштириш ва тўлдириш» дан иборат. Малака ошириш икки вазифани бажаради: 1) хизмат вазифаларини профессионал даражада бажариш учун зарур бўлган билим ва кўникмалар берабер, асосий тайёргарликнинг етарли даражада эмаслигини қоплайди; 2) мутахассис томонидан эгалланган муайян лавозимга мувофиқ билим беради ва ишбилармонлик кўникмаларини ривожлантиради [7, 266-б.]. Касб таълимида таълим ташкилоти раҳбари учун асосий тайёргарлик йўқлиги сабабли, ушбу лавозим учун мутахассисларни тайёрлаш малака ошириш орқали амалга оширилади.

“Мактабгача таълим ташкилотлари раҳбарларининг малакасини ошириш” тушунчасини қуидаги сабабларга кўра қўллаш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз: биринчидан, “Мактабгача таълим тизими раҳбар ва мутахассисларини қайта тайёрлаш ва малакасини оширишга қўйиладиган давлат талаблари” да мактабгача таълим ташкилоти раҳбарига та-

лаблар қўйилган; иккинчидан, мактабгача таълим ташкилоти раҳбарига нисбатан ўзгарган талаблар нафақат ташкилотни сақлаб қолиш, балки уни раҳбарнинг ваколатлариға кирадиган ижтимоий эҳтиёжларга мувофиқ ривожлантириш бўйича мустақил қарорлар қабул қилиш зарурлигига олиб келди. Мактабгача таълим ташкилоти раҳбари фақат ташкилотнинг ҳаётини таъминлаш билан боғлиқ функцияни бажаришни тўхтатди. Ҳозирги вақтда у прогнозли, стратегик функцияни хам бажариши керак. Бизнинг фикримизча, мактабгача таълим ташкилотлари раҳбарлари учун малака оширишни умумий маданий билимларни ва бошқарув назарияси билимларини янгилаш, чуқурлаштиришга йўналтирилган таълим фаолияти, шунингдек мактабгача таълим ташкилотини бошқаришнинг ўзига хос хусусиятлари; мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг фаолияти билан боғлиқ таълим эҳтиёжларини қондириш деб белгилаш мумкин.

Малака ошириш тизими - бу ижтимоий талаблар, илмий ютуқлар ва амалиёт эҳтиёжларини бирлаштирган энг баркарор тузилмадир.

Малака ошириш тизимининг замонавий даврининг ўзига хос хусусияти бошқарув соҳасидаги энг сўнгги илмий ва педагогик ютуқларни мактабгача тарбия ташкилотлари амалиётига жорий этиш зарурати билан бир қаторда раҳбарларнинг профессионаллиги ва маҳоратини ошириш мақсадида малака оширишни ташкил этиш ва қўллаб қувватлаш моделини ишлаб чиқиш зарурлигидир.

Мактабгача таълим ташкилотлари раҳбарлари учун малака ошириш масалалари бўйича мавжуд тадқиқотларни ўрганиш ушбу мавзу малака ошириш назариясида етарлича ишлаб чиқилмаган, деган хulosага олиб келади. Малака ошириш тизими мактабгача таълим мутахассислари мутахассисларининг назарий билимлари ва амалий қўнималарини такомиллаштириш моделларини жорий этишнинг амалий тажрибасини тавсифлайди.

Мактабгача таълим ташкилотлари раҳбарларининг малакасини ошириш моделини такомиллаштириш бўйича олиб борган тадқиқотларимиз қўйидаги хусусиятларни аниқлашга имкон беради:

- бошқарув назарияси, таълимнинг мазмуни ва фалсафаси, бошқарув назарияси, менеджмент психологиясига шўнғиши назарда тутадиган курсларимизнинг узоқ муддатли табиати;

- бундай чуқурлашиш мактабгача тарбия ташкилоти раҳбарига мавжуд билимларни тизимлаштириш ёки назарий масаладаги бўшлиқларни тўлдиришга имкон беради, бу эса мустақил таълим олишга кучли турткни беради;

- курсларда бошқа мактабгача таълим ташкилотлари раҳбарларининг биргаликдаги иштироки уларни мактабгача таълим тизимида тенг хуқуқли раҳбар сифатида ҳис қилишларига имкон беради;

- мактабгача таълим ташкилотидаги педагогик жараённинг ўзига хос хусусиятларини, мактабгача таълим ташкилотини бошқариш назариясини билиш зарурлигини ҳисобга олган ҳолда, таълим ташкилотлари раҳбарлари учун умумий малака ошириш дастури билан бир қаторда, мактабгача таълим ташкилотларини бошқаришнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга оладиган маҳсус курс ишлаб чиқилди.

Мактабгача тарбия педагогикаси, мактабгача таълим ташкилотини бошқариш, малака ошириш моделини ривожлантириш бўйича тадқиқотлар асосида биз қўйидаги хulosаларга келдик:

мактабгача таълим ташкилотлари учун малака ошириш тизимини ривожлантиришнинг ҳар бир босқичида раҳбарларнинг тайёрлик даражаси ва жамият унга кўядиган янги талаблар ўртасида зиддият кузатилади. Ушбу қарама-қаршиликни енгид ўтиш зарурати унинг ривожланиши, такомиллашиши, унинг "ўз-ўзини ҳаракатлантирувчи" манбаи ҳисобланади;

мактабгача таълим ташкилотлари раҳбарлари учун малака ошириш тизимини яратиш ва унинг фаолият юритишининг бутун тарихи шуни кўрсатадики, ушбу замонавий ҳолатга у анча амалий тажриба билан, аммо тегишли илмий асосга эга бўлмаган ҳолда келди. Тизимнинг ривожланиши юқориловчи чизиқ бўйлаб кетди ва илгариланма хусусиятга эга бўлди;

унинг яратилиши ва фаолиятининг ҳозирги вақтда асосий камчилиги бу мактабгача таълимда яхлит бошқарув назариясининг йўқлиги;

болалар боғчалари мудирларининг малакасини оширишнинг замонавий назарий ва амалий моделлари кўпроқ таълим мазмунини ўзgartиришга мойил.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Воронцова В.Г. Гуманитарно-аксиологические основы постдипломного образования педагога: монография / В.Г.Воронцова. -Псков, 1997.- 421 с.
2. Дополнительное образование: словарь-справочник / сост. Д.Е. Яковлев - М.: АРКТИ, 2002. - 112 с.
3. Кричевский В.Ю. Самообразование директора как условие повышения его профессиональной компетентности / В.Ю. Кричевский // Самообразование директора школы : сб. науч. тр. / Под ред. Е.П. Тонконогой. - Л., 1985. - 80 с.
4. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. — М.: Изд-во МГФ «Знание», 1996. - 308 с.
5. Ожегов, СИ. Толковый словарь русского языка / СИ. Ожегов, Н.Ю. Шведова. - М.: Азбуковник, 2002. - 944 с.
6. Тонконогая Е.П. Дидактические основы обучения руководителей школ в системе повышения квалификации: науч. доклад на соискание уч. степ, доктора пед. наук / Е.П. Тонконогая. - СПб., 1992. — 142 с.
7. Энциклопедия профессионального образования [Текст]. В 3-х т. Т.2. / Под ред. Батышева СЯ. - М.: АНО, 1999. - 440 с.

МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИНГ ДИАЛОГИК НУТҚИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА КОМПЬЮТЕР ЎЙИНЛАРИНИНГ ЎРНИ

*Махмудова Камола Рахимовна
Мактабгача таълим ташкилотлари
раҳбар ва мутахассисларни қайта
тайёрлаши ва уларнинг малакасини
ошириши институти таянч докторанти
Телефон: +998(97) 741 89 99
kamola_maxmudova@inbox.uz*

Анотация: Ушбу тезисда мактабгача ёшдаги болаларнинг ривожланишида ўйиннинг аҳамияти ҳамда компьютер ўйинларидан мактабгача ёшдаги болаларнинг диалогик нутқини ривожлантириш воситаси сифатида фойдаланиш имконияти баён этилган.

Калит сўзлар: ўйин, диалогик нутқ, мулоқот, компьютер ўйинлари, мактабгача таълим, тадқиқот, ривожланиш.

Мактабгача ёшдаги болаларнинг ривожланишида ўйиннинг аҳамияти катта. Психологлар ўйинни мактабгача тарбиячининг етакчи фаолияти сифатида, унинг тузилиши ва ривожланиш динамикаси, боланинг руҳий ривожланишидаги роли нуқтаи назаридан ўрганадилар. Педагогика болалар ўйинларини болаларни ўқитиш, тарбиялаш ва ривожлантиришда қўллашнинг турли имкониятларини кўриб чиқади. Ўйиннинг педагогик имкониятлари қадимги даврлардан бери педагоглар ва жамоат арбобларини жалб қилган.

Боланинг нутқини ривожлантириш учун ўйин - эркин хатти-ҳаракатлар мактаби эканлиги мухимdir (Л.С. Выготский, Д.Б. Элконин), чунки унда ҳар дақиқада бола ўйин қоидасини бажариш фойдасига тезкор истаклардан бош тортади [6, б. 58-59].

Ўтказилган тадқиқотлар шуни кўрсатди, оғзаки коммуникация шаклларига асосланган ўйинлар: оғзаки жумлалар билан ўзгарувчи, мусиқий, театрлаштирилган (тақлид, драматизация, режиссёрик), сюжет-ролли ўйин, стол усти-босма ва бошқа ўйинлар бола нутқ фаолиятининг турли томонлари шаклланишига ёрдам беради. Уларнинг ёрдами билан кичконтойларда нутқ ва мулоқот маданияти шаклланади.

Компьютер ўйинлари шароитида ўз ҳаракатларини режалаштириш, натижасини олдиндан билиш қобилияти алоҳида аҳамиятга эга бўлади. Кўпинча, у ёки бу тугмачани босиш натижаси дарҳол таъсир қилмайди ва ўзини жуда билвосита, мураккаб шаклда намоён қиласи ва бу экрандаги воқеалар занжирили реакциясини келтириб чиқаради.

Боланинг қўл ҳаракатлари ва уларнинг натижалари ўртасида тубдан янги алоқа яратилади. Айнан шу лаҳза ўз фаолиятининг тобора мураккаб тузилмаларини қуриш қобилиятининг ривожланишига кучли таъсир кўрсатади. Ушбу қобилият, Ю.М. Горвицанинг фикрига кўра, ўзини ўзи бошқариш қобилиятининг шаклларидан бири сифатида қаралиши мумкин [1, б. 28].

Компьютер ўйинларидан фойдаланиш, шунингдек, фаолият мақсади ва унга эришиш шартлари ўртасидаги мавжуд зиддиятли муносабатларни енгib ўтишни рафбатлантиради. Болалар асосий мақсадни ёрдамчи мақсадларга ажратишни, улар ўртасида алоқа ўрнатишни ўрганадилар. Мавжуд бир қатор ўйинлар болаларнинг мақсадларни мустақил белгилаш ва уларга мустақил равишда эришиш қобилиятини шакллантиришга қаратилган. Ушбу жараёнда ижодий экспериментнинг жуда мухим фаолияти шаклланади [3].

Компьютерни ўзлаштириш бола шахсини шакллантиришга ижодий таъсир кўрсатади ва унга юқори ижтимоий мақом беради. Уйда, ҳовлида, у ўз ўртоқларига компьютер ўйинларининг барча "нозикликлари" ҳакида ғурур билан сўзлаб беради. Шу билан бирга, боланинг ўзини ўзи қадрлаши, ҳаётни янада қониқарли ҳис қилиш ва эмоционал қулайлик ҳисси кучаяди [1].

Тадқиқотчилар компьютердан болаларга ўқитиш ва ўйнаш воситаси сифатида фойдаланишининг камчиликлари, номукаммал компьютер дастурларидан фойдаланган холда, "одам-машина" сұхбати жараённида шахсий мулоқот каби ўзаро муносабатларнинг йўклиги ва болаларнинг компьютерларга ҳаддан ташқари иштиёқи билан боғлиқ деб ҳисоблашади. "Тижорий" деб номланган ўйинларнинг аксарияти ҳам салоҳиятли хавфга эга: улар бола

учун интеллектуал вазифаларни қўймайди ва асосан ташки таъсирга мўлжалланган бўлиб, кўпинча тажовузкорликни тарғиб қиласди [4].

Таъкидлаш жоизки, психологлар ва ўқитувчилар томонидан ишлаб чиқилган замонавий компьютер ўйинлари юқорида айтиб ўтилган камчиликлардан холи. Мактабгача таълим муассасаларининг ўкув жараёнида уларни қўллашнинг афзалликлари олиб борилаётган изланишлар ва психологик-педагогик тажрибанинг мавжудлигидан далолат беради. Ўйин компьютер дастурларининг замонавий ишлаб чиқарувчилари болаларнинг ёш хусусиятларини, ўкув жараёнига бўлган эҳтиёжларни ва компьютернинг мавжуд имкониятларини ҳисобга олишади. Мавжуд талаблар ва тавсияларга мувофиқ фойдаланиладиган сертификатланган компьютер ўйинлари болаларни ўқитиш ва тарбиялаш усуллари ва ташкилий шаклларини ривожлантириш, болалар фаолияти ва педагогик жараёни бойитиш учун идеал имкониятларни очиб беради.

Ўйин амалий фикрлаш шаклларидан биридир. Ўйинда бола ўз билими, тажрибаси, таассуротлари билан ҳаракат қиласди, ўйиннинг мазмун соҳасида маъно касб этадиган, ҳаракатнинг ижтимоий қўринишида намойиш этиладиган ўйин усулларини, ўйин белгиларини акс эттиради. Ўйин, онгли фаолиятнинг ўзига хос хусусиятларига эга бўла туриб ва боланинг атрофидаги табиий ва ижтимоий воқеликни англашни акс эттиришнинг амалий шаклини ифодалай туриб, унга, мажозий айтганда, “ўз қобилиятининг қанотларини” ёйишга имкон беради. Дунё ҳақидаги фикрлаш бўйича ўйин жараёнида бола ўйинда воқеликни акс эттириш учун белгили (рамзий) тизимидан фойдаланади. Ўйинда бола томонидан воқеликни акс эттириш аломатлари иерархик тузилишга эга бўлиб, у ташки белгига - предмет, тасвир, рамз, шу жумладан сўз билан воқелик тасвирини акс эттиради.

Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, бола ўйиннинг онгли майдонида нейтрал (ҳозирги вақтда) обьектга эга бўлиш қобилиятини очиб беради. Айнан шу қобилият, компьютерни мактабгача ёшдаги болага ўйин воситаси сифатида киритиш учун асосий психологик асосдир. Экранда пайдо бўлган тасвирни бола ўзи ўйиннинг сюжетини тузища, компьютер дастурининг бадиий ва функционал имкониятларидан фойдаланган ҳолда ўйнашда маънога бойитиши мумкин.

Болаларнинг ўйинидаги ҳақиқий предметни унга реал маънени бериш орқали ўйин предметига алмаштириш, реал ҳаракатни эса ўйин ҳаракатига алмаштириш қобилияти компьютер экранидаги рамзлар билан мазмунли ишлаш қобилиятига асосланади. Шунинг учун компьютер ўйинлари оддий ўйинлар билан узвий боғлиқ бўлиши керак.

Агар оддий ўйинда бола ҳақиқатни “белгиловчи”, аммо жуда аниқ предметлар ёрдамида акс эттираса, у компьютер билан ўйнашда маҳсус ишлаб чиқилган ривожлантирувчи ўйин дастуридан фойдаланиб, ўзининг тасаввуридаги тасвирга асосланган функционал “видео кетма-кетликни” яратиши мумкин.

Бизнинг тадқиқотимиз учун компьютер ўйинларидан мактабгача ёшдаги болаларнинг диалогик нутқини ривожлантириш воситаси сифатида фойдаланиш имконияти масаласи муҳим эди. Компьютер технологияларининг нутқни ривожлантиришга таъсири, шу жумладан, болаларнинг диалогик нутқини ривожлантириш бўйича маҳсус тадқиқотлар ўтказилмаган, гарчи кўплаб муаллифлар компьютер ўйинларининг мактабгача ёшдаги болаларнинг нутқий (диалогик) мулоқотига рағбатлантирувчи таъсирини қайд этишган бўлса ҳам [1, 2, 5].

Болаларнинг диалогик нутқини ривожлантиришда компьютер ўйинларидан фойдаланиш истиқболлари тадқиқотчиларининг кузатувлари ва улардан фойдаланиш тажрибасини умумлаштириш орқали тасдиқланади.

Компьютер ўйин дастурларининг таҳлили уларнинг турли хил диалогик мурожаатларининг намуналарини намойиш этиши имкониятларини очиб берди. Виртуал сухбатдошларнинг луқмалари функционал мақсади ва нутқий тузилиши жиҳатидан турлича, улар ҳиссий таркиби жиҳатидан хушмуомала ва мазмун жиҳатидан бағрикенгдир.

Шундай қилиб, психологик-педагогик адабиётлар таҳлили шуни кўрсатдики, компьютер ўйинларини болалар боғчасининг дидактик воситалари тизимида киритиш боланинг шахсини бойитишда ва унинг диалогик нутқини ривожлантиришда қўшимча омил бўлиши мумкин. Уларнинг таркибига диалогик нутқнинг мажбурий киритилиши билан кечадиган анъанавий ва компьютер ўйинларининг комбинацияси, шубҳасиз, болаларнинг диалогик кўникмаларни эгаллаш жараёнини фаоллаштиришга имкон беради. Анъанавий ва компьютер

ўйинлари мажмуасидан фойдаланиш, юқори даражадаги мотивация, машғулот мазмунини ўзлаштириш учун онгли эҳтиёж, самарадорлик билан тавсифланади

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Горвиц Ю.М. Зачем нужны компьютеры в детском учреждении // Информатика и образование. - 1994. - М.: - С. 99-103.
2. Зворыгина Е.В. Педагогические подходы к компьютерным играм для дошкольников / Е.В. Зворыгина // Информатика и образование. - 1989. -№6. - С. 94-102.
3. Ивакина И.О. Компьютерные игры - индивидуализированное средство развития творческой активности детей седьмого года жизни [Текст]: дис.... канд. пед.наук/И.О. Э. Ивакина. - М.: [б.и.], 1996. - 158 с.
4. Новые информационные технологии в дошкольном образовании / под ред. Ю.М. Горвица, [и др.]. - М.: Линка-Пресс, 1998. - 328 с.
5. Протасова Е.Ю. Компьютерные игры и обучение дошкольников второму языку / Е.Ю. Протасова // Информатика и образование. - 1994. -№5. – С. 43-46.
6. Сергеева О.Е. Основы игровой методики обучения иноязычному общению / О.Е. Сергеева. - М. : МГАПИ, 2001.-189 с.

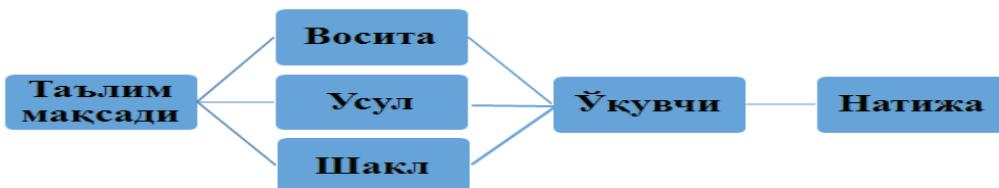
ТАДБИРКОРЛИККА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ТАЪЛИМНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ

*Мирзакаримова Махлиёхон Мадаминжоновна
Андижон давлат университети эркин тадқиқотчи
Телефон: +998905433255
e-mail: maxliyo82uz@gmail.com*

Аннотация. Мақолада тадбиркорликка йўналтирилган таълим-тарбия сифати ва самарадорлигини таъминлаш ўқувчи-ёшларнинг ўқув мазмунини тадбиркорликка йўналтирилган мустақил дастур асосида мутолаа билан, мустақил фикрлай олиши, ўз позициясини ҳимоя қилиши ҳақидаги фикрлар зикр этилган.

Калит сўзлар: таълим мақсади, тадбиркорлик, шакл, усул, восита, натижа, технология.

Умумтаълим фанларини тадбиркорликка йўналтириб ўқитишдан кўзланадиган мақсад бу давлат таълим стандартларида белгиланган билим ва қўникмаларни ўқувчига етказишидан иборат қачонки ўқувчи томонидан билим қабул қилинса ва тушуниб етилса ёки ўқувчи малака ошириш учун мўлжалланган топшириқларни амалда намойиш этиб бера олсагина ўқитиш муваффақиятли кечади, деб ҳисобласа бўлади.

1-расм. Тадбиркорликка йўналтирилган таълимни ташкил этиш технологияси[1]

Қуйида биз тадбиркорликка йўналтирилган педагогик технологияни ўқув жараёнига амалда қўллашнинг асосий хусусиятларини кўрсатиб ўтамиз[4]:

-ўқувчи ёшлар нафакат ўқитилади, уларни мустақил ўқишга ўргатилади;

-ўқувчи ёшларга билимлар тайёр ҳолда берилмайди, билимларни асосий манбалардан, интернетлардан мустақил равишда ола билиш, тўплаш, қайта ишлаш ва кундалик фаолиятларида фойдалана олишга ўргатилади;

-ўқув режа, дастурларда, дарслик, қўлланмалар, маъруза матнлари билан ишлаш қўникмаларни ҳосил қилиш;

-таълим мазмунини, матнларни мустақил мутолаа қилиш, қўнимка ва малакаларини шакллантириш;

-ўқувчи ёшларни ўз фикрини билдира олиш, ҳикоя қила олиш, исботлашга одатлантириш;

-барча ўқувчи ёшларнинг ўз қобилият ва имкониятлари даражаларида албатта ўзлаштиришлари кафолатланади.

Бунинг учун ҳар бир профессор-ўқитувчи ўз шахсий дастури асосида илғор технологияларни ўқиб-ўрганиб ўзлаштира олиши зарур. Кутубхоналарда, электрон дарслик, қўлланмалар, интернет орқали ўз малакаларини ўzlари узлуксиз ошириб бориши талаб этилади.

Университет ёки кафедралар қошида доимий ҳаракатдаги “Илғор технологияларни ўқишиб-ўрганиш инновацион маҳорат мактабини” ташкил этиш мақсадга мувофиқ. Машғулотларда ўзаро тажриба алмаштириш, тренинглар, иммитацион дарслар, хорижий илғор тажрибалар, медиа машғулотларни ўtkазишини тақозо этади[3].

Тадбиркорликка йўналтирилган педагогик технологиялар асосида ўтказилган машғулотлар натижаларини баҳолаш учун назорат қилиш мақсадида уни мониторингги олиб борилади.

1-жадвал. Мониторинг жадвали[2]

I-босқич	Ўрганиш	Эсда сақлаш
II-босқич	Тушуниб олиш	Ўзлаштирганини айта билиш (исбот)
III-босқич	Амалиётда қўллай олиш	Қоидалар, конунларни ўрганб, ундан фойдалана олиш
IV-босқич	Тахлил эта олиш	Киёсий таққослаш, бир-бирига боғлаш
V-босқич	Синтез	Ахборотни ижодий қайта ишлаш
VI-босқич	Баҳолаш	Кейинги билимга қадам

Хулоса шуки, тадбиркорликка йўналтирилган ўқув жараёнини сифат ва самарадорлигига эришиш учун уни кафолатини таъминлашнинг ягона йўли таълим олувчини шахсан фаоллигига, масъулиятига боғлиқдир.

Тадбиркорликка йўналтирилган таълим-тарбияда янги кафолатли натижаларни олиш учун мавжуд педагогик тизимни модернизациялаштиш билан таълимнинг субъект ҳолатини амалга оширишга эришамиз.

Шу сабабли барча педагоглар тадбиркорликка йўналтирилган педагогик технологияларни ўзлаштириб, ўз фаолиятларида амалиётда қўллай олсалар таълимни, сифат ва самарадорлигига эришиш, рақобатбардош кадрлар тайёрлашни кафолатлаш имкониятига эга бўламиз.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Толипов Ў.Қ., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг татбиқий асослари.- Т.: “Фан”, - 2006.
2. Йўлдошев Ж.Ғ., Усманов С.А. Педагогик технология асослари. – Т.: “Ўқитувчи”. – 2004.
3. Ишмуҳамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар. – Т.: “Истебдод”, - 2008.
4. Абдукаримова Э.И. Таълим жараёнига педагогик технологияларни жорий этишининг ўзига хос хусусиятлари. “Таълим технологиялари”, №3, 2016, 25-28 б.

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТИ РАҲБАРИНИНГ ИҚТИСОДИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИ ТУШУНЧАСИ МАЗМУНИ ВА МОҲИЯТИ

*Нигматова Гулнора Нурханбетовна
Мактабгача таълим ташкилотлари
раҳбар ва мутахассисларни қайта
тайёрлаши ва уларнинг малакасини
ошириш институти катта ўқитувчisi
Телефон: +998(93) 574 64 21
akt2013@inbox.uz*

Анотация: Ушбу тезисда мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг иқтисодий компетентлиги тушунчаси мазмуни ва моҳияти ёритилган бўлиб, илмий тадқиотлар ва адабиётлар таҳлили асосида “компетентлик”, “иқтисодий компетентлик”, “мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг иқтисодий компетентлиги” тушунчалари аниқлаштирилган.

Калит сўзлар: компетентлик, иқтисодий компетентлик, мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг иқтисодий компетентлиги, раҳбар фаолияти.

Ўзбекистонда мактабгача таълим тизимини модернизациялаш шароитида муҳим омил таълим ташкилотсаси раҳбарларининг касбий компетенцияси давр талаблари га мувофиқлиги саналади. Айнан мамлакатда ўтказилаётган ислоҳотларнинг ижобий ўзгаришлари ва мактабгача таълим ташкилотининг самарали фаолияти мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг касбий тайёргарлик даражаси хамда касбий сифатларига кўп жиҳатдан боғлиқдир. Раҳбарнинг касбий фаолиятида мақсадни белгилаш тажрибаси, ижодий ва мақбул қарорларни топа олиш, исталган ижтимоий ўзгаришларга мослаша олиш маҳорати катта аҳамиятга эга бўлади. Таълим ташкилоти раҳбарининг компетентлилигини шакллантирувчи энг муҳим таркибий қисмлардан бири бўлиб бошқарув аппарати ходимларига янгича, ўзига хос талабларнинг тушунилиши саналиб, улар ислоҳотлар давридаги таълим хизматлари бозорида юзага келадиган вазиятлар орқали пайдо бўлади.

Мактабгача таълим ташкилоти раҳбари ташкилоти ва ички муҳит таҳлили натижалари асосида ўзининг бошқарув фаолиятини ташкил этиши керак. Бошқача айтганда замонавий раҳбар иқтисодий жиҳатдан мақсадга мувофиқ фикрлаши ва харакат қилиши шарт.

Айтиб ўтилган муаммо сабабли таълим ташкилотининг раҳбари эгаллаши керак бўлган хамда унинг касбий маҳорати асосини ташкил қиласидан компетентлар, балки у эгаллаши зарур бўлган мутлақо янги компетенциялар тўғрисида ҳам гапиришга асос бор. Уларнинг мазмуни тўлиқ белгиланмаган, аммо айнан улар замонавий раҳбар фаолиятини характерлайди. Ўз-ўзидан савол туғилади, иқтисодий компетентлик нимани акс эттиради ва самарали касбий фаолиятни амалга ошириш учун таълим муассасаси раҳбари қандай компетенцияларга эга бўлиши керак.

«Компетентликнинг» таърифи (лот. competens — мос келувчи, қобилиятли) ягона таърифга эга эмас. Ҳозирги вақтда мазкур тушунчани изоҳлашга турли ёндашувлар шаклланган [6].

Тадқиқотчилар компетентликни касбий фаолият натижавийлигини белгиловчи билим ва кўнилмалар йиғиндиси (Е.П. Тонконогая) [6]; касбий билимлар ва касбий муҳим шахсий сифатлар мажмуси (С.Г. Вершловский) [2]; интеграл амалий кўнилма кўнилма (А. Андреев) [1]; субъектнинг турли хил салоҳиятли муҳим когнитив, ҳиссий ва ихтиёрий компонентларини бирлаштириш қобилияти (Дж. Равен) [5]; шахснинг интеграл сифатлари (Е.П. Тонконогая) [6] сифатида кўриб чиқадилар.

Мактабгача таълим ташкилотларининг замонавий раҳбари қандай касбий сифатларга эга бўлиши лозимлигини яхшироқ тушуниш учун унинг бошқарув фаолиятидаги йўналишни тавсифловчи асосий соҳаларни, хусусан, раҳбар фаолиятининг иқтисодий жиҳатини кўриб чиқамиз.

Таълим ташкилоти раҳбарининг иқтисодий фаолияти (грекчадан oikonomike (экономика) – уй хўжалигини юритиш санъати) ташкилотни зарурий ресурслар (унинг фаолият юритиши ва ривожланиши учун) билан; таълим хизматларига талабнинг мавжудлигини таъминлашдан иборат бўлади. У меҳнат, моддий ресурслар ва пул маблағлари билан иш

олиб боради.

Таълим ташкилотининг раҳбари бошқарув фаолиятини ҳам олиб боради – режалаштириш, ташкил этиш, мотивациялаш, назорат қилиш функцияларини амалга оширади.

Хозирги замон шароитларида мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг мақоми ва унинг бошқарув функциялари тубдан ўзгариб бормоқда: раҳбарнинг менежер сифатидаги фаолиятининг ўзига хосликлари бошқарув обьектининг ўзига хослиги билан шартланади.

Таълим ташкилоти – бу таълим хизматларини кўрсатувчи нотижорат ташкилотдир. Таълим хизматлари қўзга кўринмаслик, ишлаб чиқарувчидан ва истеъмолчидан ажралмаганлик (“истеъмолчилик ишлаб чиқариши”), сифатнинг доимий эмаслиги, натижанинг сақланмаганлиги ва кечикирилганлиги, шахсий ва ижтимоий аҳамиятлиликнинг ўйғунлашуви билан тавсифланади. Ва таълим хизматларининг истеъмолчиси бўлиб таълим олувчи, бу хизматларнинг харидори бўлиб эса ота-оналар ёки таълим олувчиларнинг ўзлари саналадилар (ота-оналар таълим хизматларининг ҳам солик тўлаш сифатида бевосита, ҳам қўшимча хизматлар ва ихтиёрий бадалларни тўлаш шаклида билвосита харидорлари бўлиб саналишлари мумкин).

Бундан келиб чиқиб, мактабгача таълим ташкилоти раҳбари фаолиятининг обьекти сифатида таълим ташкилотининг хўжалик фаолияти ўртага чиқади. Фаолият жараёнда раҳбар қўплаб масалаларни, жумладан, ўз навбатида ташкилот фаолияти мақсадларини шакллантирадиган таълим хизматлари бозорида ўз сегментини қандай қилиб эгаллаш ва уни ҳимоя қилиш каби масалаларни ҳал қиласди. Мана шунга боғлиқ ҳолда мақсадни белгилаш масалаларини ҳал қилишда раҳбар юқори касбий компетентлилик асосида иш қўриши лозим бўлади.

Хозирги замон босқичларида мактабгача таълим ташкилотларини молиялаштириш тузилмаси мураккаблашиб бормоқда ва бунда у ўз ичига молиялаштиришнинг кўп даражалилиги, кўп каналлилиги, меъёрий-жон бошига молиялаштириш тамойилларига ўтиш кабиларни олади. Мактабгача таълим ташкилотининг мустақил, муҳтор хўжалик юритувчи субъект (нотижорат ташкилот сифатида) мақомига ўтишда унинг раҳбарига кўйиладиган меъёрий талабларнинг кенгайишини – мустақил юридик шахси сифатида таълим ташкилоти фаолиятининг ҳуқуқий ва иқтисодий асосларини билиш, солик, бюджет, меҳнат ва бошқа қонунчилик тармоқларини билишини кутиш лозим бўлиб, мана шу билан раҳбарларнинг маъсулияти ҳам ошиб боради.

Шу билан бирга бошқарув фаолиятининг мавжуд ва янги функцияларнинг (ижтимоий-психологик, инновацион, стратегик, хўжалик-ҳуқуқий, молиявий-иқтисодий ва ҳ.к.) пайдо бўлиши билан мураккаблашуви ҳам рўй бериб, бу раҳбарнинг янгича ёндашувлар ва ностандарт ечимларнинг топилишини талаб қилувчи қўплаб жараёнларга жалб этилишига олиб келади.

Таълим ташкилотининг раҳбари бугунги кунларда обьектив равишда бундан бир неча йиллар олдин деярли умуман пайдо бўлмаган иқтисодий масалаларни ҳал қилиши лозимдир.

Шундай қилиб, ижтимоий талаблар ва кутишларга мос ҳолда таълим ташкилоти раҳбарининг касбий фаолиятини амалга ошириш учун маълум бир сифатлар лозим бўлади.

Айнан касбий муҳим сифатлар маҳсус билимларни юзага чиқариша имкон беради, шунинг учун улар касбий тайёргарликнинг, бундан келиб чиқиб эса – профессионализмнинг ядросини ҳосил қиласди. Мана шунга боғлиқ ҳолда биз таъкидлаймизки, мактабгача таълим ташкилотининг раҳбарида унга зарурий касбий сифатлар билан бир қаторда янги касбий сифатлар ҳам шакллантирилган бўлиши зарур бўлиб, бу унга турли хил мураккабликлардаги иқтисодий масалаларни муваффақиятли ҳал қилишга имкон беради. Бу сифатни биз иқтисодий компетентлилик деб белгилаймиз.

Мазкур сифатни аниқлаш айниқса, ислохотларнинг олға силижиши даврида бу жараён иштирокчиларининг роли ва функциялари ўзгарамадиган шароитларда тўла оқлангандир. Мактабгача таълим ташкилотлари муҳторлигининг кучайиши, уларга катта ҳуқуқларнинг тақдим этилиши бу субъектлар раҳбарларининг маъсулияти ортишига ва бошқарув фаолиятининг турли хил кўринишларида уларнинг компетентлилик даражасини ошириш заруратига олиб келади.

Мутахассисларнинг касбий муҳим сифатларини шакллантириш уларнинг касбий ижтимоийлашувидан иборат бўлади. Академик И.А.Зимняя таъкидлаб ўтадики, “барча компе-

тентликлар сўзнинг кенг маъносида ижтимоийдир, чунки улар социум (жамият)да ҳосил бўлади ва шаклланади” [3]. Худди мана шундай нуқтаи-назарга бошқа тадқиқотчилар (Т.И. Исаева, А.Т. Каюмов, В.А. Метаева, А.В. Мазуренко) [4] ҳам эга бўлиб, улар кишининг ижтимоий муносабатлари хилма-хиллиги ва мураккаблиги ундан атроф-муҳит, жамият, борлик, тор доиралар билан муносабатларига боғлиқ бўладиган ижтимоий билимлар ҳамда қобилиятларнинг кенг доирасини эгаллашни талаб қиласди. Иқтисодий компетентлилик ижтимоий-иктисодий мослих билан уйғун деб тасаввур қилинади, лекин кўпроқ ижтимоий-иктисодий хусусиятлардаги билимлар ҳажми билан боғланган бўлади. “Иқтисодий компетентлилик” тушунчаси шуни англатади, у энг аввало, индивиднинг жамиятдаги иқтисодий муҳитда ижтимоийлашганлиги даражасини ифодалаб, бу унга кундалик иқтисодий, қисман эса маҳсус билимларни эркин тушуниш, улардан фойдаланиш ва вариатив равишда талқин қила олишга имкон беради.

Ўз табиати бўйича ижтимоий бўлиш билан бирга “иктисодий компетентлилик” ноёб сифатга эга бўлади – у шахсда мавжуд бўлган иқтисодий тажрибаларга, иқтисодий соҳадаги турмуш мақсадларига ва мазмунига таянувчи ҳамда иқтисодий фаолиятнинг барча иштирокчилари учун максимал қулай, моддий шарт-шароитларни яратишда, рационал хулқатворни танлаб олишда намоён бўлувчи маълум бир ижтимоий-иктисодий тайёрланганликка боғлиқ ҳолда тез ўзгарувчан иқтисодий вазиятларни ҳал қилишда шахснинг иқтисодий билимлари ва қобилиятларининг нисбийлигини енгиб ўтишни таъминлайди. Ноёблик хусусияти раҳбарнинг касбий фаолиятида шахсийликнинг индивидуал бетакрор ҳолда намоён бўлишини таъкидлайди.

Мактабгача таълим ташкилоти раҳбарнинг иқтисодий компетентлилиги унинг касбий фаолияти хусусиятлари билан белгиланади ва ўзида назарий (иктисодий билимлар), амалий (хўжалик фаолияти тажрибалари), мотивацион тайёрликни ва мазкур фаолиятни амалга ошира олиш қобилиятини намоён этиб, бу моддий, ижтимоий-иктисодий ва шахсий аҳамиятли бўлган маҳсулотда – таълим ташкилотининг барқарор фаолият юритишида ўз аксини топади ҳамда биз уни раҳбарнинг касбий компетентлилиги элементларидан бири сифатида олиб қараймиз, бу элемент турли хил мураккабликлардаги иқтисодий масалаларни самарали ҳал қилишга имкон беради.

Иқтисодий компетентлилик раҳбарнинг мураккаб иқтисодий шарт-шароитларда йўналиш топа олишини, иқтисодий қарорларни мустақил ва маъсулият билан қабул қилишини ҳамда бунинг натижасида самарали бошқарувга қобиллик намоён бўлишини таъминлаб, бу билан таълим ташкилотининг рақобатбардош бўлиб қолишига имкон беради. Бу вазиятда иқтисодий компетентлилигининг ташкилий томони ажralиб чиқади, чунки у шахснинг билимлари, рефлексив маҳорати ва қобилиятлари жамланмасини, турли хилдаги вазиятларни ҳал қилиш учун мақсаддага йўналтирилган ҳолда танлаб олинадиган ечимларни топиш тажрибасини намоён қилиб, улар жараённининг барча иштирокчилари учун энг қулай бўладиган йўлларни излаб топиш асосида кишилар орасидаги муносабатларнинг ўзгаришига олиб келади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Андреев А. Знания или компетенции // Высшее образование сегодня. - 2005. - № 2. - С. 3-11.
2. Вершловский С.Г. Образование взрослых: опыт и проблемы / С.Г. Вершловский. - СПб. : ИВЭСЭП, 2002. - 167 с.
3. Зимняя, И. А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов- к проблеме образования (теоретико-методологический аспект) / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. — 2006. — № 8. — С. 20-2
4. Каюмов А.Т. Коммуникационная компетентность личности как цель социализирующего воздействия образовательного процесса / А.Т. Каюмов // Инновации в образовании. — 2007. - № 5. - С. 93-98.
5. Равен, Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация /Дж. Равен. - М.: Когито-Центр, 2002. — 396 с.
6. Тонконогая Е.П. Дидактические основы обучения руководителей школ в системе повышения квалификации: науч. доклад на соискание уч. степ. доктора пед. наук / Е.П. Тонконогая. - СПб., 1992. — 142 с.

МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИНГ ИЖОДИЙ РИВОЖЛАНИШИДА ЎЙИН ВА ТАСВИРИЙ ФАОЛИЯТ ИНТЕГРАЦИЯСИНинг ЎЗИГА ХОСЛИГИ

*Пулатов Фозилжон Усебжанович
Мактабгача таълим ташкилотлари
раҳбар ва мутахассисларни қайта
тайёрлаш ва уларнинг малакасини
ошириш институти катта ўқитувчиси
Телефон: +998(90) 588 47 01
iskandar0881@gmail.com*

Анотация: Ушбу тезисда мактабгача ёшдаги болаларнинг ижодий ривожланишида ўйин ва тасвирий фаолият интеграциясини таъминлашнинг ўзига хослиги баён этилган. Тасвирий ва ўйин фаолиятини интеграциялаш жараёнининг мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига ижобий таъсири изоҳланган.

Калит сўзлар: ижодий ривожланиш, тасвирий фаолият, ўйин фаолияти, интеграция, тасвир, хотира, тасаввур.

Табиий тарбиялаш шароитда боланинг намоён бўлишини кузатиб, бола турли хил фаолият турларини синтетик равишда ўзлаштирганлигини пайқаш мумкин. Бирор бир обьектни тасвирилаб, уни осонгина ўйин ҳолатига киритади. Бундай ҳолда, ҳозиргина чизилган обьект ҳақиқатан ҳам мавжуд бўлгани каби унинг учун ўйин вазиятида пайдо бўлади. Худди шундай, ўйнаш жараёнида болада бирор нарса чизиш керак бўлиши мумкин, чизиш жараёни худди расмнинг ўзи сингари ўйиннинг сюжетли давомига айланади. Вақти-вақти билан болалар фаолиятида юзага келадиган ўйин ва тасвирининг ўзаро бир-бирига сингиши ушбу иккита фаолият турининг бирлаштиришнинг потенциал мумкин бўлган имкониятлари ҳақида фикр юритишга ундайди.

Интеграция инсон фаолиятининг барча соҳаларини унинг тескари фарқланиши фонида, уларга нисбатан ўсиб бораётган билимлар ва уларга бўлган талаблар туфайли юзага келди. Илм-фан, санъат, фаолиятнинг ҳар хил турларини фарқлаш жараёнини чукурлаштириш қарама-қарши эфектга олиб келадиган сабаблардан бири - яхлитликка интилиш, турли соҳалардаги билимларни бирлаштиришdir. Интеграция ҳозирги вақтда барча билим соҳаларида глобал тенденция ҳисобланади. Ўқув жараёни мазмунини интеграциялаш тенденцияси назарияда ҳам, мактабгача таълим амалиётида ҳам кузатилмоқда [1].

“Фалсафий энциклопедик луғатда” қуйидагича таъриф берилган: «Интеграция (лат. integration - тиклаш, тўлдириш, integer - бутун), илгари турли хил бўлган қисмлар ва элементларни бир бутунга бирлаштириш билан боғлиқ бўлган ривожланиш жараёнининг томонидир. Интеграция жараёнлари аллақачон ўрнатилган тизим доирасида ҳам (бу ҳолда, улар унинг яхлитлиги ва уюшқоқлиги даражасининг ўсишига олиб келади) ва илгари алоқадор бўлмаган элементлардан янги тизим пайдо бўлганида ҳам амалга оширилиши мумкин [3].

Тасвирий фаолиятнинг ўйин билан ўзаро боғлиқлиги болаларда ҳар бир бола учун шахсан муҳим бўлган ҳаракат мотивини яратади ва бу унинг юқори маҳсулдорлигини таъминлайди. Ушбу турларнинг интеграцияси болаларнинг иккала фаолиятга ҳам бўлган қизиқишини оширишга ёрдам беради. Ўзининг табиий ёш хусусиятлари (дикқатнинг чалфиши, узоқ вақт ишлай олмаслик, бир фаолият туридан иккинчисига тез ўтиш) туфайли, кичкина бола жуда қийналмасдан ўзгаради, фаол мулоқот қиласида ва тезда ўйинга киришади, ўйлаб топилган образ, ҳаракат билан қизиқади. Ёшнинг бу ўзига хос хусусияти болаларнинг амалий тасвирий ишларини ташкил этиш жараёнида ҳам, табиат обьектлари ва атрофдаги олам обьектларини идрок этиш жараёнида ҳам ҳисобга олиш керак. Интеграцион ёндашув болалар билан ҳар қандай ўйин вазиятида фаол иштирок этиш истагига асосланган тасвирий фаолиятни ривожлантиришга имкон беради. Ўйин кўпинча болалардан бир вақтнинг ўзида турли хил фаолиятларда намоён бўлишларини талаб қиласи: расм чизиш, рақсга тушиш, тенгдошлар билан мулоқот [2].

Иккита фаолиятнинг бирлашиши (ўйин ва тасвирий) бу ўзаро таъсирнинг яхлит жараёни бўлиб, унда умумий натижга намоён бўлади. Ўйин ва тасвирий фаолиятнинг интегра-

цияси муайян фаолият турининг таркибий компонентларининг устунлигига қараб турли хил натижаларни беради. Масалан, мавзу таркибидаги ўзгариш, у ёки бу натижани олиш истаги (тез, фаол ҳаракат қилиш ёки асл расмга эга башлиш қобилиятини ривожлантириш) ёки ўйин ёки тасвирий ҳаракатларда устунликни ўз ичига олади. Шундай қилиб, ўйин тасвирий фаолияти интеграциясининг икки тури мавжуд: «тасвирий ўйин» ва «ўйин тасвири» [4].

Шундай қилиб, тасвирий фаолиятда болада барча жараёнлари иштирок этади, уларнинг асосида ижодий маҳсулотлар (расмлар) яратилади ва ўйинда унинг ижодий маҳсулотининг ижтимоийлашуви содир бўлади. Фақатгина расм чизиш эмас, балки уни тегишлича қўллаш ҳам муҳимдир. Тасвирий ўйин мактабгача тарбияланувчига ўз расмларини қувиб ўтиб уни янги расмни яратишга ундайди, шунда у бошқа расм ёрдамида кейинги сафар янги ўйинда ўйнаши мумкин. Тасвирий ўйин ва ўйин тасвирида универсал қобилиятларнинг фаол ривожланиши майдони пайдо бўлади. Ушбу майдон барча билиш жараёнлари, мотивацион-эҳтиёжлар соҳаларини муваффақиятли қўллашга ёрдам беради.

Хулоса қилиб айтганда, интеграция жараёни иккита фаолият турларини бирлаштиришга ва янги сифат - тасвирий ўйин ва ўйин тасвирини олишга имкон беради. Тасвирий ўйин ва ўйин тасвири ўртасидаги фарқ мақсаддага эришишда ётади.

Тасвирий ва ўйин фаолиятини интеграциялаш жараёнида бола муайян вақт бирлигидаги мақсадли равишда фақат битта фаолият билан шугулланиши мумкин, иккинчиси эса бу вақтда фон бўлиб хизмат қиласи ва битта фаолият бошқаси устидан ҳукмонлик қиласи. Агар тасвир жараёни устун бўлса, унда ўйин тасвири ҳақида гапиришимиз мумкин. Болалар фаолияти жараёнида - бу ўйин элементлари бўлган тасвирдир. Натижада расм, мими-тасвир. Агар ўйин ҳаракатлари устун бўлса ва бъязи тасвирлар - тайёр ёки тўғридан-тўғри бажариладиган тасвирлар - бунинг учун материал бўлиб хизмат қилса - бу тасвирий ўйиндир. Бу ерда ўйин натижаси - тезроқ, фаолроқ, аниқроқ.

Ушбу ўзига хос тадбирлар жараёни ташкил қилишда бир-биридан фарқ қиласи. Ўйиннинг шинам вазияти туфайли болалар тасвирнинг асосий қонуниятларини осонгина ўзлаштирадилар. Ўйин болага ҳиссий фаровонлик беради, унинг интилишлари ва истакларини амалга оширишга имкон беради. Тасвирий ўйинда таълим жараёни яширган, бу ерда фикрлаш, идрок этиш, хотира ва тасаввурнинг англаш жараёнлари фаол шаклланади. Тасвирий ўйин ва ўйин тасвири жараёнида сенсор тажрибаси тўпланади, болаларнинг турли предметлар бўйича тасаввурлари ва билимлари яхшиланади. Ушбу ўйинларда болалар предметларнинг хусусиятларини ажратиш, ўхшашлик ва фарқларни таққослаш ва ўрнатиш қобилиятини ўзлаштирадилар. Ўйин тасвири болалардаги зўриқишини енгиллаштиради, «мен қила олмайман» ёки «мен уддалай олмайман» деган қўрқувдан фориғ қиласи.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Лазарева М.В. Подготовка студентов высших учебных заведений к проведению интегрированных занятий с детьми дошкольного возраста / М.В. Лазарева. -М.: МПГУ, 2001.- 184 с.
2. Степanova B.B. Психологические условия развития творчества у детей дошкольного возраста: Дис. ... канд. псих. наук: 19.00.13./ B.B.Степanova. - M., 2001. 164 с.
3. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев. - М.: Сов. Энциклопедия, 1989. - 815 с.
4. Шаехова Р.К. Педагогические условия развития творческих способностей дошкольников в игровой деятельности: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. /Р.К. Шаехова. - Казань, 1999. - 153 с.

ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ

*Раджабова Гавхар Одилжоновна –
учитель начальных классов
средней школы № 13 г.Навоий.
Джаубердиева Зебинисо Одилжоновна –
учитель начальных классов
средней школы № 13 г.Навоий.*

Аннотация: в статье рассматриваются игровые технологии, применяемые на уроках в общеобразовательных школах.

Ключевые слова: продуктивность, психологическая подготовка, дидактическая цель, дифференцированный подход, троичный характер, мультимедиа, образовательные ресурсы.

Продуктивность опыта заключается в возможности использования на уроках различных форм игровой технологии, способствующей повышению мотивации учащихся по изучению предмета. Проблемы стимулирования речевой деятельности с использованием занимательных материалов и игровых приемов обучения представлены в научных исследованиях многих ученых.

Использование игр на уроке и во внеурочное время продиктовано несколькими причинами:

- игровые формы оживляют и делают урок разнообразным;
- вся учебная деятельность построена на основе произвольных усилий ребенка (он должен произвольно контролировать свое поведение, быть внимательным на уроке и не отвлекаться);
- игровые виды работы помогают учителю развивать творческую активность учащихся: они способствуют работе воображения и развитию художественных способностей каждого ребенка.

Игра способствует выполнению важнейших методических задач: обеспечивает психологическую подготовку к речевому общению на уроке, многократное повторение языкового материала, она влияет на развитие познавательной активности. У нас сложилось два основных правила использования игры на уроках, которых придерживаемся в своей практической деятельности.

Прежде чем предложить игру, спросите сами себя: зачем нужна эта игра, что она дает. Преподаватель всегда должен четко ставить перед собой дидактическую цель.

В качестве здоровье сберегающих технологий на уроках, мы используем различные формы релаксации. Видами релаксации могут быть различного рода движения, игры, пение, заинтересованность чем-нибудь новым, необычным. На своих уроках используем методы позитивной психологической поддержки ученика на уроке, учет индивидуальных особенностей учащегося и дифференцированный подход к детям с разными возможностями, поддержание познавательного интереса к изучению предмета, и также принцип двигательной активности на уроке.

Одним из важных средств создания благоприятного микроклимата является, на наш взгляд, похвала ученика. Она может быть вербальной: «Молодец!», «У тебя хорошо получается!», «Отлично!» и т. д. Невербальные методы поощрения: улыбка, жесты, мимика, аплодисменты и т.д.

Таким образом, игра - это сильнейшее средство социализации ребенка, включающее в себя как социально – контролируемые процессы, так и стихийные, спонтанные, влияющие на формирование ребенка. Игра выступает самостоятельным видом развивающей деятельности детей разного возраста. Игра – это свобода самораскрытия, саморазвития, с опорой на подсознание, разум и творчество.

Результативность использования ИПТ на наших уроках носит троичный характер (учитель-ребенок-родитель).

Со стороны педагогов, мы, как учителя, постоянно мотивированы на поиск новых форм, ресурсов и технологий в образовании, творческий подход в организации урока, для

достижения конкретных целей и задач. Использование ИПТ, помогает нам в самореализации, раскрытии собственных возможностей, мотивирует на изучение передового педагогического опыта, что в конечном итоге предохраняет от профессиональной деформации и способствует повышению самооценки.

Со стороны учеников, наблюдается рост интереса к изучаемому предмету.

Дополнительно необходимо в начале года проводить анкетирование старших школьников с целью выявления проблемных вопросов (чтобы хотелось улучшить в знаниях) и постановки целей и задач (что готовы для этого сделать, ваши ожидания от уроков), а затем в конце каждой четверти (что удалось достигнуть и благодаря чему). В процессе анализа анкет, очевидными становятся результаты применения той или иной ИПТ.

Со стороны родителей также выражена заинтересованность в образовательной деятельности, так как некоторые проекты проходит при их непосредственном участии. Родители вовлечены в процесс, а значит, мотивированы на помочь детям в поиске информации, оформлении работ и т.д. Наш каждый урок открыт для любого родителя в любой день.

Интерактивные и мультимедиа технологии интегрируют в себе мощные распределенные образовательные ресурсы, они могут обеспечить среду формирования и проявления ключевых компетенций, к которым относятся в первую очередь информационная и коммуникативная. Образовательные информационные технологии открывают принципиально новые методические подходы в системе общего образования.

МАКТАБЛАРДА МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМНИНГ ЎРНИ

*Ражабов Равшан Шаймуродович
Кашқадарё вилояти, Қамаши тумани,
Оқрабод қишлоғи, 36-мактаб директори.
Телефон: +998 97 3168353
razhabov_r@inbox.ru*

*Санаева Зарина Собировна
Сурхондарё вилояти, Денов тумани, 32 мактаб ўқитувчи.
Телефон: +998915133790
sanayevazarina@mail.ru*

*Санаев Шоҳзодбек Собирович
Тошкент давлат техникауниверситети докторанти.
+9989999992224
Shahzodbekeric@inbox.ru*

Аннотация. Мақола замонавий таълим – масофавий таълимнинг долзарб муаммосига бағишлиланган. Мақоланинг асосий вазифаси таълимнинг янги шакли сифатида масофавий таълим олиш учун баҳслашишдир. Мақолада таълим шакллари таҳлил қилиниб, масофавий таълимни ривожлантиришнинг асосий йўналишлари келтирилган, масофавий таълим ва анъанавий таълим ўртасидаги фарқлар кўрсатилган. Масофавий таълимда ўқувчилар ва ўқитувчилар томонидан ҳал этиладиган муаммолар ёритиб берилган.

Калит сўзлар: масофавий таълим, шакл, технология, воситалар.

Яқин-яқингача масофавий таълим, очиқ таълим каби тушунчалар ва бошқалар деярли ажратилган эмас эди. Лекин ҳозирги кунда масофавий таълим (МТ) ўзининг аҳамияти ва долзарблигини исботлади. Таълим жамоаси масофавий таълим умрбод таълимни амалга ошириш билан боғлиқ яхши истиқболга эга эканлигини билади. Бироқ, савол ҳали ҳам долзарб: МТ-бу таълим шакли ёки технологиями? Бу жиддий муаммо, чунки бу масалани тушуниш МТ ни амалга ошириш стратегияси ва тактикасига, бинобарин, ўқитувчиларни МТ да ишлашга тайёрлашга боғлиқ. Масофавий таълимни таълим шакли сифатида кўриб чиқамиз. Масофавий таълим юзма-юз ўрганиш билан бир хил мақсадларга (агар у тегишли таълим дастурларига асосланган бўлса) ва бир хил мазмунга асосланади. Лекин материални тақдим этиш шакли, ўқитувчи ва ўқувчилар ўртасидаги ўзаро муносабат шакли турлича бўлади. Асосий дидактик тамойиллар, асосан, ҳар бир машғулот билан бир хил, лекин бошқаларга ташкил этиш тамойиллари, улар Internet ахборот мухитининг ўзига хос шакл хусусиятлари, унинг хизматлари (сұхбатлар, форумлар, электрон почта, видеоанжуман алоқаси) туфайли ўзига хосдир.

МТ қуйидаги асосий иловаларни ўз ичига олади:

- * айрим мутахассисликлар бўйича ўқитувчи кадрлар малакасини ошириш;
- * талабаларни алоҳида ўқув фанларига ташки талаба сифатида имтиҳонларга тайёрлаш;
- * ўқувчиларни муайян таълим муассасаларига ўқишига киришга тайёрлаш;
- * мактаб ўқувчилари учун ихтисослаштирилган машғулотларни ташкил этиш;
- * манфаатлари йўлида қўшимча таълим;
- * кадрларни касбий қайта тайёрлаш;
- * касбий тайёргарлик.

Ўқитишининг ички ва сиртқи шаклларига нисбатан масофавий таълимни шахсий компьютерлар, video ва audio ускуналар, аэрокосмик ва оптик толали технологиялардан фойдаланишга асосланган ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда узоқ ва шахс таълимини ривожлантиришда янги босқич сифатида кўриш мумкин. Шунингдек, дарс давомида ва исталған вақтда баҳс-мунозара, лойиҳалар устида биргалиқда ишлаш ва бошқа турдаги гурух ишларини ташкил этиш қобилияти (гурух шу соҳада ихчам яшовчи ўқувчилардан иборат бўлиши ёки тарқатилиши мумкин). Бундай ҳолатда ўқувчилар ўқитувчи (тарбиячи) билан телекоммуникация орқали ҳам мулоқотда бўладилар;

Масофавий тизимларни амалга ошириш муаммолари.

Замонавий ўқитувчи МТ ни амалга оширишга албатта тайёр. У Internet технологияларига

эга ва янги шароитларга осон мослашади. Лекин амалда, факат бир неча мактаблар бугун технологиясини амалга ошириш мумкин. Бу бир қатор муаммолар билан боғлиқ.

Биринчиси молиялаштириш. Бұгунғи күнга келиб масофавий технологияларни жорий этиш бўйича давлат дастури мавжуд эмас. Маҳаллий даражада бундай дастурлар фаолият кўрсатиши мумкин бўлсада.

Иккинчиси методик. Уни қандай амалга ошириш ва кимни жалб қилиш ҳакида тушунча йўқ. Агар барча болалар мактабга, жумладан, иқтидорли ва ногирон болаларга қабул қилинса, мактабгача таълим дастурлари мослаштирилиши керак. Бу шуни англатадики, мақсадли тоифаларни аниқлаш ва уларнинг таълим ва салоҳиятини аниқлаш учун кўплаб ишлар амалга оширилиши керак. Шундан сўнг сиз электрон таълим ресурсларини танлашингиз ва таҳлил қилишингиз ёки ўзингизнинг ривожланишингиз, уларни амалга оширишингиз, кузатишишингиз ва тузатишишингиз мумкин. Бу, албатта, қийин, узоқ ва баъзи билимларни талаб қиласди.

Учинчиси – техник, Тизим юқори тезликда интернетга кириш, техник қўллаб-қувватлаш ва тегишли аппарат ва дастурий таъминотни талаб қиласди.

Масофавий таълим ҳар куни оммалашиб бормоқда, лекин у яхши ёки ёмон? Бу турдаги машғулотларнинг асосий ижобий ва салбий томонларини кўриб чиқайлик.

Масофавий таълимнинг афзалликлари қўйидагилардан иборат:

* Individual суръатда ўрганиш тезлигини ўқувчининг ўзлари шахсий шароит ва эҳтиёжларига қараб белгилайдилар.

* Эркинлик ва мослашувчанлик ўқувчи дарсларнинг вақти, жойи ва давомийлигини мустақил режалаштириши мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, масофавий таълим жуда қулай ва фойдали нарса. Бироқ, баъзи сабабларга кўра анъанавий таълим вариантини ўқувчилар учун мавжуд бўлмаса, асосий таълимни шу тарзда олиш маъқулроқ.

Адабиётлар рўйхати

1. Н. В., А. А. Реан Педагогика Бордовская: университетлар-Санкт-Петербург учун Дарслик: Бутрус, 2000
2. Волокхова И. В. Дидастисс Е. А., Юкина. Маъруза матни.-Rostov/Д:», 2004
3. Қҳарламов Ф. И. Педагогика. М., Олий мактаб, 2006.

ПРОБЛЕМА ИССЛЕДОВАНИЯ В ПСИХОЛОГИИ ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНЫХ СОСТОЯНИЙ СТУДЕНТОВ

*Садиева Садокат
Педагог-психолог Наманганского
государственного университета*

Аннотация: Как известно, первый этап обучения играет важную роль в подготовке квалифицированных кадров. Студент, который изначально ступил на первый уровень, сталкивается с несколькими проблемами в управлении своим эмоционально-психологическим состоянием в одно и то же время.

Ключевые слова: Процесс адаптации, эмоционально-психологическое состояние, интеллектуальный потенциал, квалифицированный персонал.

Основные вид деятельности студенческой молодежи – учебно-профессиональная, успешностью которой, и будет обусловлен процесс формирования ее психоэмоциональной сферы, так как «порождаемые деятельностью эмоции и чувства становятся ее неотделимой частью, выполняющей функцию регуляции». В тоже время надо отметить, что в этих и иных работах внимание уделялось преимущественно наиболее общим проявлениям и особенностям психических состояний в учебном процессе. Учебно-профессиональная деятельность студентов существенно отличается от учебной деятельности школьника. Учеба в студенческом возрасте приобретает отчетливо выраженную профессиональную направленность. Проявляется большая избирательность к учебным предметам. Учебно-профессиональная деятельность начинает активно побуждать социальные мотивы, связанные с будущим. В рамках учебно-профессиональной деятельности формируется жизненные планы студента. Как показывают психологические исследования, одними из существенных оснований поведения, деятельности и различных форм взаимодействия субъекта с окружающим миром являются эмоциональное состояние. Говоря о эмоциональном состоянии студента необходимо учитывать то, что эмоции являются важным компонентом в структуре психического здоровья в целом. От него в значительной степени зависят личное счастье человека, его профессиональные успехи, взаимоотношения с другими людьми и все аспекты физических компонентов здоровья [3]. Так, особенности эмоциональных состояний студентов, влияющих на познавательную активность в процессе учебной деятельности, были рассмотрены в работе А.Я. Чебыкина. А.В. Плехановой был описан ряд методических приемов, с помощью которых могут быть вызваны и актуализированы положительные психические состояния [1]. А в работах Э. Фромма, Р.С. Немова, Л.С. Выготского, А.Н Леонтьева, С.Г. Якобсона, И.С Коня, И. Г. Малкина-Пых рассматривались характеристики юношеского возраста, влияющие на эмоциональное состояние. Из этих источников можно делать вывод, что юношеский возраст – критический период в онтогенезе, он чрезвычайно важен для развития эмоциональной сферы человека, так как, в свою очередь, может быть самостоятельным фактором психологического стресса. Таким образом, у студентов возникают и развиваются состояния, которые классифицируются как состояния нервно-психического напряжения. В учебной деятельности у студентов возникает при жесткости лимитов времени, дающегося на выполнение заданий, сложности адаптации к учебным условиям, при эмоциональных и интеллектуальных напряжениях в ситуациях зачетов и экзаменов, ожидании неблагоприятных исходов на экзаменах, сверхсильной мотивации, доминирующих отрицательных психических состояний, определяемых свойствами личности[2]. Целью нашего исследования являлась характеристика психоэмоционального состояния у студентов, обучающихся на первом курсе Наманганского государственного университета. Для этого нами была использована методика «Самооценка психических состояний» Г. Айзенка, а также его с помощью диагностировались показатели нейротизма и депрессии. Путем суммирования показателей нейротизма и депрессии определяли общую психическую неуравновешенность. В исследовании приняли участие 1253 первокурсника, 682 юношей и 571 девушек из факультетов физики-математики, филологии, социально-экономической, спортивной культуры, педагогики и факультета естественных наук. В результате исследований было выявлено, что высокая общая пси-

хическая неуравновешенность по данным опросника Г. Айзенка определялось у 58 % обследованных, умеренная – у 42 % и низкая – у 28 %. Общая высокая неуравновешенность наблюдается у студентов педагогики, филологии (английский язык) и естественных наук. А также был обнаружен повышенный уровень нейротизма, у девушек 42 % и юношей 29 % (у студентов педагогики и физики-математики). Тест «Самооценка психических состояний» позволил получить представление о выраженности агрессивности, фрустрации, ригидности и тревожности. При этом уровень ригидности у девушек 40 %, у юношей 27 %, а уровень тревожности у девушек 42 %, у юношей 38 %. Уровень ригидности наблюдается у студентов педагогики и физики-математика, а уровень тревожности наблюдается у студентов естественных наук и филологии. Уровень фрустрации у девушек 32 %, у юношей 48 %. Таким образом, полученные результаты показали, что во-первых, этап профессиональной подготовки определяет типичные эмоциональные состояния студентов наманганского вуза в учебно-профессиональной деятельности. Студенты первого курса чаще переживают отрицательные эмоциональные состояния, т.е имеет место повышенной уровня тревожности, ригидности, фрустрации, а также психоэмоциональная неустойчивость. Вероятно, это связано с трудностями адаптации первокурсников к обучению вузу. Во-вторых, у студентов педагогики, физики математики и английской филологии уровень психоэмоциональной неустойчивости показали высокие результаты.

Литература

1. Чебыкин А.Я. Об эмоциях, детерминирующих познавательную активность // ПЖ. – 1989. -Т.10. - №10.
- 2.Дикая Л.Г Психическое состояния и эффективность деятельности// ПЖ. – 1984. –Т.3. - №6.

ДАВЛАТ ТАЛАБЛАРИ АСОСИДА БОЛАЛАРНИ МАКТАБГА ТАЙЁРЛАШ

Саматова Нилуфар Октябрьовна
Бухоро вилояти Ромитан туман
2- Мактабгача таълим ташкилоти услугубчиси
+998934576204

Анотация: Ушбу мақолада мактабгача таълим ташкилотларида давлат талаблари асосида болаларни мактабга тайёрлашда олиб бориладиган талаблар кенг ёритилган.

Калит сўзлар: Мактабгача ёшдаги болалар, таълим-тарбия, туғма лаёқат.

Ватан туйгуси, ватанпарварлик ҳислари, миллий ғурур, мустақиллик ғояси ҳамда ўз худуди, ўлкаси, ҳалқига меҳр ва садоқатни болани ёшига мос равишда шакллантириш мактабгача таълимда маънавий-маданий ишларнинг асосини ташкил килади.

Мактабгача ёшдаги болаларнинг одоб-ахлоқли бўлиши ва меҳнатга муҳаббат қўйишга катта эътибор берилади. Болалар илк ёшдан бошлаб уйда, кўчада, боғчада, меҳмонда ўзини тутиш қоидалари, муомала маданияти, овқатланиш, ечиниш, саронжом-саришта юриш, одобли, меҳнатсевар бўлиш, бошқалар меҳнатини қадрлаш каби одатларга ўргатилади. Ана шу одатлар болани одоб-ахлоқли, меҳнатга лаёқатли қилиб тарбиялаш мазмунининг асосини ташкил этади.

Болаларнинг маънавий жиҳатдан баркамол бўлишида нафосат тарбияси асосий ўрин тутади.

Тасвирий санъат асарларидан завқлана олиш, мусиқани тинглаш ва ундан шодлана олиш қобилияtlари болаларда илк ёшдан ривожлантириб борилади.

Нафосат тарбияси мазмунининг асосини чиройли расмларни ҳис этиш, улардан завқлана олиш, асосий рангларни билиш ва фарқлай олиш, рангли қаламлардан фойдалана олиш, улар ёрдамида содда нарсаларни қофзда тасвирлай олиш, пластилин ёки лойдан содда шаклдаги нарсаларни ясай олиш, мусиқани тинглаб завқлана олиш, айрим миллий чолғу асбобларини билиш, мусиқа оҳангига мос равишда рақсга тушиш ва қўшиқ айта олиш кабиларга ўргатишни ташкил этади.

Мактаб ёшига етган болаларнинг маънавий-маданий жиҳатдан етуклигига қўйиладиган минимал талаблар:

Она Ватан – Ўзбекистон ҳакида қискача сўзлаб бериш;

8-декабр – Ўзбекистон Конституцияси куни умумхалқ байрами сифатида нишонланишини билиш;

Ўзбекистон байроғи, герби ҳакида фикр билдира олиш;

Ўзбекистон мадҳиясини ёддан айта олиш;

Ватан туйгуси, ватанпарварлик ҳислари ва миллий ғурурни ёшига мос равишда шаклланганлиги;

Ҳалкига, Ватанига меҳр ва садоқат ҳисларини шаклланганлиги;

Буюк сиймолар ҳакида илк тасаввурларга эга бўлиш;

Миллий байрамлар ҳакида қискача сўзлаб бериш;

Ўзидан катталарга сизлаб мурожаат килиш;

Яхшилик ва ёмонликни фарқлаш;

Меҳнат қилаётган катталарга кўмаклашиш;

Тасвирий санъат асарларидан завқлана олиш;

«Лаббай», «Хўп бўлади», «Хуш келибсиз», «Рахмат», «Саломат бўлинг», «Ош бўлсин», «Мумкинми», «Кечирасиз», «Ширин тушлар кўринг», «Яхши бориб келинг», «Марҳамат» каби сўз ва ибораларни ўз ўрнида кўллай олиш;

Ширин сўзли бўлиш ва меҳрибонлик қила билиш;

Овқатланиш қоидаларини билиш ва унга риоя килиш;

Мусиқа тинглаш ва ундан завқлана олиш;

Мактабгача ёшдаги болаларга таълим-тарбия беришнинг асосий вазифалари болаларни жисмоний, ақлий ва маънавий жиҳатдан ривожлантиришдан, уларнинг туғма лаёқати, қизиқиши, эҳтиёжи ва имкониятларини ҳисобга олган холда миллий ва умум инсоний қадриятлар асосида мунтазам таълим олишга тайёрлашдан иборат.

Болада катталар билан мулоқот жараёнида ахлоқий хулк -авторнинг дастлабки тажрибалари шаклланади. Мулоқотга бўлган эҳтиёж – муҳим ижтимоий эҳтиёж бўлиб, катта ёшли киши бу ижтимоий эҳтиёжни қондирувчи манба ҳисобланади. Ахлоқий хистайғулар ва одатларни тарбиялаш шундай зарурй асос ҳисобланади, у сиз бола шахсининг мураккаброқ хусусиятларини, маънавий камолотни таъминлаш, мамлакатнинг ижтимоий хаёт ходисалари ҳакидаги тасаввурларни ва уларга ижобий муносабатни шакллантириб бўлмайди. Мактабгача болаликнинг дастлабки босқичларида таркиб топтирилган инсонпарварлик асослари унинг ижтимоий йуналганлиги болаларда аста-секин шахснинг жамоатчилик белгилари: хулк-автор одатлари, муносабатлари ва тасаввурларини шакллантириш учун асос бўлиб хизмат килади.

Аввало болалар муассасасида жамоанинг катта ёшли аъзолари ўртасида тўғри ўзаро муносабат услубини вужудга келтириш керак. Ўзаро ҳурмат ва ғамхўрлик, ишга муҳаббат, мамлакатнинг сиёсий ва меҳнат ҳаётида иштирок этиш – буларнинг барчаси зарур услубни таъминлаши лозим. Педагогик жамоа ва ота-оналар жамоаларининг тўғри муносабатлари услуги хам муҳим аҳамиятга эга. Бу услугуб эса МТТнингота-оналар билан мунтазам иш олиб бориши, оила тарбияси тажрибаларини ўрганиш натижасида таркиб топади.

Катталар билан болалар ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг юксак даражаси – мувоффақиятли ахлоқий тарбиянинг мажбурий шартидир.

Мактабгача ёшдаги болаларни ахлоқий тарбиялашнинг мазмунни ва методлари бу ёшдаги болаларнинг хусусиятларига мос келиши ва у энг якин вақтдаги ахлоқий ривожланиш зонасини кўзда тутиши керак. Масалан, агар 4 ёшли болалар ўз тенгдошларига асосан тарбиячининг маслаҳати, кўрсатмаси таъсирида баҳоли-қудрат ёрдам кўрсатсалар, 5 ёшга тўлаётганда бундай ўз хоҳишларига кўра кўрсатишлари лозим.

Оиласа хос бўлган муҳаббат, ўзаро эътибор, ғамхўрлик муҳити бола хис-туйғусини шакллантиришга таъсир кўрсатади. Оиласа қарор топтириладиган ижтимоий хис-туйғулар боланинг кичик ёшдан бошлаб тўғри ахлоқий ривожланишининг муҳим асоси ҳисобланади.

«Саломатлик ва хайриҳоҳликни тарбиялашнинг чинаккам мактаби – бу оиласидир; Отага, онага, бувага, бувига, aka-укаларига, опа-сингилларига муносабат инсонийликнинг синови ҳисобланади», -деган алломаларимиз.

Мактабгача таълим ташкилоти тарбиячисининг муҳим вазифаси – ота-оналарга бола шахсини шакллантиришда уларнинг алоҳида роль ўйнашларини тушунтириши, зарур педагогик билим ва кўнимкамларини эгаллашларида уларга яқиндан ёрдам беришдан иборат. Болаларнинг маънавий камолотини таъминлашда маҳалланинг ўрни ҳам каттадир. Маҳалла, аввало, соғлом ижтимоий муҳитдир. Бу ерда кучли таъсиргага эга бўлган жамоатчилик фикри маҳалла ахлининг хулк-автори ўзаро муносабатларини адолат ва маънавий мезонлар асосида тартибга солиб туради. Маҳалла ижтимоий келиб чиқиши, миллати, мижози турли хил бўлган ва оиласарни ташкил қилган одамлардан иборат. Мана шу оиласарнинг бошларини бириктириш, уларни маънавий ва моддий-жисмоний жиҳатдан мустаҳкамлаш, ёшларни тарбиялаш каби муҳим вазифалар ҳам маҳаллада амалга ошади. Оиласарни бир жамоага, ижтимоий гурухга, муассасага, айнан маҳалла бирлаштиради. Уларда ахиллик, ҳамжиҳатлик, ҳамкорлик, ҳамдардлик, хис-туйғуларини шакллантиради, камол топтиради.

Инсоннинг оиласа шаклланган иймон-эътиқоди, одоби, орияти, виждони, тафаккури маҳалла муҳитида янада юксалиб ҳалқ манфаатлари, ўз аро иноқлик ва ҳамкорлик хис-туйғулари билан уйғунлашиб, жамиятда соғлом муносабатларнинг шаклланishiiga олиб келади.

Ўз ҳалқига, унинг анъаналарига, тили ва маданиятига муҳаббат ва ҳурматни тарбияламасдан туриб ўз ҳалқини миллатларининг бутун жаҳон ҳамжамиятида тенглардан бири сифатида идрок қилувчи хақиқий инсонни ўз Ватанининг жонкуярини тарбиялаш мумкин эмас. Шундай экан, келинглар болаларимизга ёшликларидан бошлаб Ватан туйгуси, ватанпарварлик, инсонпарварлик, ғамхўрлик, меҳнатсеварлик тушунчаларини тушунтириб борайлик.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. П. Юсупова. «Мактабгача тарбия педагогикаси» «Ўқитувчи» Т- 1993й.
2. О.У.Хасанбоева. Оила педагогикаси. Т., 2007 й.

СОТУВЧИННИГ ХАРИДОР БИЛАН САМАРАЛИ МУНОСАБАТ ЎРНАТИШИГА ҲИССА ҚЎШАДИГАН КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИ

*Сафаров Дилмурод Халимович
Навоий вилоят XTXҚТМОҲМ педагогика ва психология, таълим
технологиялари кафедраси мудири.*

Ушбу мақолада Сотувчи билан харидор муносабатларини ўрганиш бўйича олиб борилган тадқиқот натижалари, маркетинг психологиясига оид илмий манбалари, бугунги кун харидорининг хулқ-атвортини англаш, Истеъмолчилар хулқ-атворини тушунишда тегишли билим соҳаларини очиб берилган.

Калит сўзлар: Сотувчи, харидор, хулқ-атворт, Савдо-сотик, бозор, Маркетинг.

Психологик тадқиқотлардан маълумки, шахснинг теварак-атрофга ёки инсонларга бўлган ишонч ҳисси эрта болалик давридан шаклланади. Ўзаро муносабатлар жараёнида эса инсонларнинг бир бирларига бўлган ишончлари барча ҳаётий босқичларда шахс фаровонлиги ҳамда мувваффақиятининг асоси сифатида намоён бўлади. Савдо-сотик жараёнининг хоҳ у “сотувчи”, хоҳ у “харидор” позициядаги субъекти билан сұхбатлашар экансиз, гапларининг мазмунида “эски мижоз”, “доимий мижоз”, “10 йиллик мижоз”, “ишончли жой”, “тақводор сотувчи”, “ўзимизни одам” ва ҳоказо кўринишда “сотувчи-харидор” диадаси муносабатларидаги ишончни ифодалайдиган фикрларни учратиш мумкин.

Шу жиҳатдан олиб қараганда, яъни нима учун одамлар уйи (яшаш жойи) олдидан эмас, балки узоқ масофани босиб бўлса-да, ўзи учун қадрли деб санайдиган дўкон(бозор)дан харидни амалга оширишларини текшириш мақсадида, биз харидорларга М. Розенбергнинг “Инсонларга ишонч экспресс-диагностика методикаси” билан мурожаат қилдик. Экспресс-диагностикада 395 нафар харидор иштирок этди (1-жадвалга қаранг).

Аниқланилишича, биринчи (78–97 ёш) ва иккинчи (58–77 ёш) тоифа авлод вакиллари иқтисодий муносабатлар доирасида “харидор” сифатида шахслараро муносабатларга киришишар эканлар, “сотувчи” шахсига нисбатан ишончнинг юқори даражасини намоён қилишди. Бу ҳолат ҳар иккала тоифа авлод вакилларининг аксариятида теварак-атрофдаги инсонларга нисбатан ишонч ҳали йўқолмаганини ёки уларнинг психологиясида бозор иқтисодиётига хос силсилали ўзгаришларга бой ҳар қандай воқеликларни реал қабул қилишликка хос қараш ва қадриятларнинг устуворлигидан дарак беради.

1-жадвал.

Харидорларда теварак-атрофдаги инсонларга бўлган
ишончнинг шкалалар даражаси бўйича кўрсаткичлари

T/p	Авлодлар тоифаси	Қўйи даража ишонч	Ўрта даража ишонч	Юқори даража ишонч
1.	“Шовқинсиз авлод” (n=15)	0,74±0,40	0,72±0,38	3,98±1,41***
		t=-0,52	t=0,50	t=2,65
2.	“Бэйби-Бумерлар авлоди” (n=49)	0,61±0,41	1,77±0,73	3,18±1,27***
		t=0,62	t=2,57	t=3,37
3.	“X авлод” (n=64)	1,61±0,53	3,99±1,42**	3,09±1,07
		t=1,55	t=2,66	t=1,54
4.	“Y авлод” (n=244)	3,95±1,39***	3,55±1,01*	2,52±1,02
		t=2,63	t=2,07	t=2,18*
5.	“Z авлод” (n=23)	0,70±0,33	2,67±1,07*	3,88±1,35***
		t=0,47	t=0,45	t=2,60

Изоҳ: *p≤0,05; **p≤0,01; ***p≤0,001.

Синалувчи(харидор)ларни учинчи тоифасига (38–57 ёш) мансуб авлод вакилларида бозор иқтисодиёти жараёнига хос диада муносабатларидаги иккинчи субъект саналмиш “сотувчи” шахсига нисбатан ишончнинг ўрта даражасини гувоҳи бўлиш мумкин. Ушбу ҳолат шу тоифа респондентларнинг иқтисодий ҳодисаларга нисбатан мушоҳадалик ва онглилик даражасини кўрсатиб, бажараётган иқтисодий роллари орқали ижтимоий муносабатлардан қониқмаслик кўламини маълум қиласди.

"Сотувчи-харидор" диадаси муносабатлари контекстида тўртинчи тоифа (18–37 ёш) авлод вакилларининг натижаларидан қуидагилар маълум бўлди. Мазкур тоифа синаалувчиларнинг аксариятида иқтисодий ҳодиса(воқелик)ларга нисбатан сезгирилик борасида, яъни харидлар юзасидан қабул қилинган қарорларида кўпроқ хавсизлик эҳтиёжларининг қондирилишига эътиборни қаратишлари аниқланди. Таҳлилларни кўрсатишича, ушбу тоифа "харидор" синаалувчилар бозор муносабатлари доирасида "сотувчи"га нисбатан ишончнинг кўйи ва ўрта даражаларини яққол намоён қилишди. Ҳолатни эса ушбу авлод вакиллари мамлакатимиздаги бозор муносабатларига ўтиш даврида барча иқтисодий вазифаларни ўз кучлари билан уddaлашга ҳаракат қилишгангандилари ҳамда ўз вақтида иқтисодий саводхонликка эга бўлмагандилари сифатида баҳолаш мумкин.

Ниҳоят, бешинчи тоифа (17 ёшгача бўлган) авлод вакиллари натижалари биринчи ва иккинчи тоифа авлод вакилларининг натижаларини тақорорлаганлигини гувоҳи бўлиш мумкин. Иқтисодий ижтимоийлашув жараёнининг ҳамда диада муносабатлари субъектларидан бири саналган "харидор" ўспиринлар бу ёшга келиб, теварак-атрофида рўй бераётган ижтимоий-иқтисодий ҳодисаларни мушоҳада этиб, уларга нисбатан ўз шахсий муносабатларини билдириш қобилиятига эга экандилари ҳамда манфаатлар курашуви ва тўқнашуви эвазига нималар содир бўлиши мумкинлигини тушуниб етгандилари орқали ҳодисаларга нисбатан ўз сезгирикларини яққол намоён қилдилар.

Мазкур тоифа синаалувчиларнинг 43,5 фойизида иқтисодий ҳодиса(воқелик)ларга нисбатан сезгирилик борасидаги, яъни харидлари юзасидан қабул қилинган қарорлари ўзлариники саналмайди. Улар бозор муносабатлари жараёнида харидларни кўпроқ катталар хоҳиш-иродасига бўйсунган ҳолда амалга оширишиб, ўз мустақилларини чегаралаган ҳолда намоён қилишади. Натижада уларнинг "сотувчи"га нисбатан ҳар доим ҳадик билан муносабатда бўлишлари, охир-оқибат ўрта даражадаги ишонч шаклланишига сабаб бўлган дея оламиз.

ФИЗИКА ФАНИНИ ЎҚИТИШДА АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

Суропов Баходир Майдонович

Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Қарши мухандислик иқтисодиёт институти.

Телефон: +998(97) 382 48 88

bahodir.suropov@mail.ru

Файзиева Шохиста Юсуп қизи

Амалий математика ва информатика фани ўқитувчиси

Қарши санъат мактаби

Аннотация. Ушбу мақолада олий таълим профессор-ўқитувчилари томонидан ахборот-коммуникация технологияларидан самарали фойдаланган ҳолда физика фанини ўқитиш ва шу аснода таълим жараёнини самарали ташкил этиш мумкинлиги хусусида тўхталиб ўтилган.

Калит сўзлар: веб-сайт, дастурий маҳсулотлар ва иммитацион моделлар.

Олий таълим ўкув жараёнинида фанларни ўқитишда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш, ўқитувчиларга ўзларининг педагогик ғояларини амалга оширишда, уларни ҳамкаслари эътиборига етказиш ва тезкор жавоб олишга имкониятларини берса, талабаларга мустакил равишда замонавий билимларни ўзлаштириш, ўзини ўзи баҳолаб бориш, хуносалар чиқариб шахсий қарорлар қабул қилиш имкониятини яратиб беради. Ушбу жараён замонавий таълимнинг энг муҳим талабини - фаолиятнинг индивидуал услубини, ўкув жараёни субъектлари орасида ўз тақдирини ўзи белгилаш маданиятини ривожлантириш ва уларнинг шахсиятини ривожлантиришни амалга оширади.

Бугунги кунда олий таълимда фан ўқитувчиси ўкув жараёнини янги босқичга олиб чиқадиган замонавий ахборот технологиялари ва тегишли дастурий-техник платформага эга бўлган таълим салоҳиятини эътибордан четда қолдира олмайди. Фан ўқитувчиси тўплланган методик билимлар ва дидактик материаллардан фойдаланиш орқали, ўкувчилар ва талабаларнинг янги материални ўрганишга бўлган қизиқишини оширишга ҳамда таълим жараёнини замонавий билимлар билан бойитиш даражасини сезиларли даражада юксалтиради. Олий таълимда профессор-ўқитувчилар томонидан физика ва математика фанларини ўқитишда компьютер дастурларидан самарали фойдаланиш, ўкув жараёнини индивидуаллаштириш ва табакалаштириш муаммосини ҳал қилишга имкон бериб, талабаларнинг фанга бўлган қизиқишини ривожлантиришга ҳамда таълим жараёни самарадорлигини оширишга яқиндан ёрдам беради [1].

Хорижлик олимлардан Э.В.Бурсиан, Т.Ю.Вюнова, В.А.Извозчиков, Г.А.Ларионова, И.Р.Перепеча, В.Г.Петросян, ЖИ.Б.Петросян, А.М.Слутский, Л.Х.Умарова, О.Н.Шарова ва бошқалар ўрта мактаб ўкувчиларини физика фанидан муаммоларни ечишда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш бўйича илмий тадқиқот ишларини олиб боришган. Россиялик олимлардан Н.А.Оспенников илмий тадқиқотларида компьютер технологияларидан фойдаланган ҳолда физика соҳасига оид тажрибаларни олиб борган [3]. Н.В.Вознесенскаянинг "Замонавий компьютер технологияларидан фойдаланиб, техника олий ўкув юртлари талабаларига физика фанини ўқитиш" номли тадқиқотида физика фанидан амалий, лаборатория машғулотлари, курс ишлари ва илмий-тадқиқот ишларини олиб бориш учун замонавий компьютер технологияларидан фойдаланиш методологияси таклиф қилинганлиги ҳамда амалиётга жорий этилиб, самарадорликка эришилганлиги қайд қилинган [2].

Таълим жараёнинида физикани ўқитиш мисолида В.Г.Разумовский, Р.И.Малафеев, А.И.Фетисов, Ш.Шахмаев, Д.Ш.Шодиев, М.Джораев, Б.М.Мирзаҳмедов, У.Бегимқулов, К.Турсунметов, А.Бахромов, С.Қаххоровлар илмий изланиш олиб борганлар.

Қўйида биз, олий таълимда профессор-ўқитувчилар томонидан физика фанини ўқитишда ахборот-коммуникация технологияларига оид бўлган веб-сайт ва дастурий маҳсулотлар билан қисқача таништириб ўтамаз.

Sixty Symbols. Ушбу веб-сайт ресурси оддий белгиларга эмас, балки физика ва астро-

номия соҳасида ишлатиладиган белгиларга бағишиланган. Буларнинг барчаси 60 та қисқа видео роликлардан бошланиб, олимлар интерфаол ва жуда қулай шаклда турли хил физик тушунчалар ҳақида сўз юритишади. Бугунги кунда ўргатувчи видео роликлар сони 60 тадан ошиб кетган, агар фойдаланувчи инглиз тилини тушунса, улар билан танишиш жуда қизиқарли бўлади. Веб-сайт youtube канали, Twiter ва Facebook ижтимоий тармоқлари билан боғланган.

Snapshots of the Universe - бу замонамизнинг энг ажойиб назарий физиклари ва космологларидан бири Стивен Хокинг иши асосида нашр этилган илова. Ушбу илова оддий ўйин сингари интерфаол маъруза ва олам тузилишини аниқ намойиш этадиган iPad планшетлари учун ишлаб чиқилган. Илова ёрдамида биз, ўз юлдуз тизимларимизни тўплашимиз, коинотга ракеталар юборишимиз ва қора туйнукларни ўрганишимиз мумкин. Бундан ташқари илова, турли хил экспериментларнинг физик параметрларини мослаштириш ва уларни кўп марта ишлатиш имконини яратади.

Algodo - бу илова ишлаб чиқувчиларнинг фикрига кўра, санъат ва фан синтезидир. Фойдаланувчи ундаги ҳаракатланувчи расмлар ва интерфаол воситалардан фойдаланган ҳолда физика соҳасига оид лаборатория машғулотлари учун экспериментлар яратиши мумкин. Илова ишқаланиш, синиш, тортишиш, каби ҳодисаларни ўрганишга имкон беради.

Power Toy - бу илова Algodo-га жуда ўхшаш, аммо фойдаланувчи Power Toy иловасидан фойдаланиб, меҳаникадан босим, ҳарорат ва турли моддалар орасидаги кўп сонли ўзаро таъсиrlарини ўрганиши мумкин. Дастурий иловада ядрорий реакциялар, вулқонларнинг отилиши ва бошқалар акс этади.

Autodesk ForceEffect - моделлаштириш ва дизайн учун ажойиб дастур бўлиб, муҳандислар уни турли хил обьектларни лойихалашда ишлатадилар. Ушбу дастур ёрдамида лойиҳани яратиш босқичида структуранинг чидамлилигини ва ҳаётйлигини текшириш қулай ва осондир. Дастурда интуитив интерфейс мавжуд, фойдаланувчи шунчаки обьектни танлайди, у билан исталган тадқиқот қилиб, натижани ҳақиқий вақт режимида кузатади.

Video Physics - фойдаланувчига дастурий илова ҳаракатланувчи жисмларни видео орқали таҳлил қилиш, хусусан, жисмларнинг тезлиги графигини тузиш ва уларнинг ҳаракати траекторияларини кўрсатиш имконини беради.

Юқоридагиларни инобатга олиб шундай хulosага келашиб мумкин, физика фанини ўқитишида ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш қўйидаги мақсадларга эришишга яқиндан ёрдам беради: таълим жараёнини самарали ташкил этиш; ўқитувчининг ўзи устида доимий ишлаши ва янгиликка интилиши; талабаларни индивидуал баҳолаш; талабанинг фанга ва ўқув жараёнига қизиқишини ошириш; мустақил ишлаш учун керакли маълумотларни топиш кўнинмаларини ривожлантириш; катта ҳажмдаги физик ва математик маълумотларни қайта ишлашда вақтни тежаш; амалий ва лаборатория машғулотларда иммитацион моделларни яратиш ҳамда улар устида тажрибалар ўтказиш; талабаларга ўз хulosаларига эга бўлиш ва шахсий қарорлар қабул қилиш каби имкониятларни ва бошқаларни яратиб беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

- Суропов Б.М. Олий таълимда математика фанларини ўқитишида ахборот технологиялари интеграциясидан фойдаланиш. Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти. Ёш олимлар кенгаши «Илм-фан тараққиётига ёшларнинг инновацион ёндошувлари» мавзусидаги онлайн худудий илмий-амалий анжумани мақолалари тўплами. 2020 йил 14 май. 250-252 б.
- Оспенников А.А. Обучение студентов педагогического вуза применению компьютерных технологий в организации деятельности учащихся по решению физических задач. Авторефер. кан. педагогических наук. –Пермь, 2008. –24 с.
- Вознесенская Н.В. Обучение физике студентов технических вузов с использованием современных компьютерных технологий. Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02, Москва 2006 218 с.

ЎҚУВ МАШҒУЛОТЛАРИ ЖАРАЁНИДА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ АҲАМИЯТИ.

*Умарова Дишиода Абдуазизовна
Курбонова Мавжуда Соатовна*
Гулистан ихтисослаштирилган олимпия
захиралари мактаб интернати ўқитувчилари
Телефон: +998942565555

Аннотация: Бугунги кунда давлат ва жамият тараққиётини таъминлашда шакланаётган ёш авлоднинг билимдонлиги ва тадбиркорлиги муҳим ўрин тутади.

Калит сўзлари: Педагогик технология, фаолият, ноанъанавий усул, машғулот.

Ёш авлодни билимли, маърифатли шахс сифатида камол топтиришда янги педагогик ва ахборот технологияларнинг аҳамияти бекиёсдир. Ҳар қандай педагогик технология таълимнинг янги лойиҳасини ривожлантирувчи таълим тамойилларига асосланган бўлиб, ўқувчи шахсига йўналтирилмоғи лозим.

Юқорида билдирилган фикр-мулоҳазаларга асосланиб, машғулотни қандай қилиб қизиқарли, ноанъанавий усулда ўтишга эришиш ҳақида тўхталиб ўтмоқчимиз. Бугунги кун ўқувчисини анъанавий машғулот услублари ва ёндашув орқали муайян машғулотга қизиқтириш мушкул масала. Ҳозирги замон фан ва техниканинг ютуқ ва имкониятлари, ноанъанавий, илғор ва янги педагогик технологиялар анъанавий машғулот услублари ва ёндошувни маълум маънода четлатиб қўйди. Бунинг учун ноанъанавий, илғор, янги педагогик технологиялардан самарали фойдаланиш зарур. Жумладан: Ватан ва ватанпарварлик сўзларини мазмунини очиб беришга қаратилган шиор, хавола ва илғор фикрлар бўлиши, «Кластер» технологияси, баҳс тасвирга олинган видеотасма, видеопроектор, телевизор, экран, видеомагнитофон ва бошқалардан унумли фойдаланиши керак.

Педагогик технологиялар - бу жамоа бўлиб фикрлашдан иборат деб юритилади, яъни педагогик таъсир этиш усуллари бўлиб, таълим мазмунининг таркибий қисми ҳисобланади. Бу усулларнинг ўзига хослиги шундаки, улар фақат педагог ва ўқувчиларнинг биргаликда фаолият кўрсатиши орқали амалга оширилади.

Ўқитувчи ва ўқувчининг мақсади бўйича натижага эришишида қандай технологияни танлашлари улар ихтиёрида, чунки ҳар иккала томоннинг асосий мақсади аниқ: натижага эришишга қаратилган, бунда ўқувчиларнинг билим савијаси, гурух характеристи, шароитга қараб ишлатилган технология танланади, масалан, натижага эришиш учун балким, компьютер билан ишлаш лозимдир, балким фильм, тарқатма материал, чизма ва плакатлар, турли адабиётлар, ахборот технологияси керак бўлар, булар ўқитувчи ва ўқувчига боғлиқ.

Педагогик технологиянинг энг асосий негизи - бу ўқитувчи ва ўқувчининг белгиланган мақсаддан кафолатланган натижада ҳамкорликда эришишлари учун танланган технологияларига боғлиқ деб ҳисоблаймиз, яъни ўқитиш жараённида, мақсад бўйича кафолатланган натижага эришишда қўлланиладиган ҳар бир таълим технологияси ўқитувчи ва ўқувчи ўртасида ҳамкорлик фаолиятини ташкил эта олса, ҳар иккаласи ижобий натижага эриша олса, ўқув жараённида ўқувчилар мустақил фикрлай олсалар, ижодий ишлай олсалар, излансалар, таҳлил эта олсалар, ўзлари хулюса қила олсалар, ўзларига, гурухга, баҳо бера олса, ўқитувчи эса уларнинг бундай фаолиятлари учун имконият ва шароит яратса олса, ана шу, ўқитиш жараёнининг асоси ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Абдуллаева Ш. Ибрагимова Қ. “Педагогика назарияси” Т.” Талқин” 2008 й
2. Жуманиёзова М. “Илғор педагогик технологиялар ва уларни амалда қўллаш” маъруза матнлари. Тошкент 2010

БЎЛАЖАК ПЕДАГОГЛАРДА СИЁСИЙ ТАРБИЯ КЎНИКМасини ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ИННОВАЦИОН КЛАСТЕРИ

Ўтаев Акрам Йўлдошевич,
ТВЧДПИ "Педагогика ва менежмент"
кафедраси ўқитувчиси
Тел.90 5159202

Аннотация: мақолада олий педагогик таълим жараёнида бўлажак педагогик кадрлар сиёсий тарбия кўникмасини шакллантиришнинг инновацион кластер технологияси тўғрисида фикр юритилади.

Калит сўзлар: таълим, педагог, кадр, сиёсий, инновация, кластер, технология, кўникма, малака, ҳамкорлик, тажриба, шакллантириш.

Ўзбекистоннинг инновацион ривожланиши жараёнида билимли, маънавий дунёкараши кенг ва сиёсий кўникмага эга педагогик кадрларга бўлган эҳтиёж ортиб бормоқда. Шу сабабли, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 27 февралдаги "педагогик таълим соҳасини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Қарорида бу борада алоҳида эътибор қаратилган. Бу масалалар бўлажак педагог кадрларнинг олий педагогик таълим жараёнида сиёсий тарбия кўникмасини шакллантириш вазифаси ҳам муҳим ўрин тутади. Сиёсий тарбия кўникмаси "Педагогика" фанининг ақлий, ахлоқий, эстетик, хуқуқий тарбия компонентларининг таркибий қисми бўлиб [2], унинг негизини сиёсий қараш, сиёсий ахлоқ ва сиёсий фаоллик ташкил қиласди. Мустақиллик йилларида "Педагогика" фанининг тарбия компоненти сусайиши натижасида бўлажак педагог кадрларнинг сиёсий тарбия кўникмасини шакллантириш вазифаси эътибордан четда қолди.

Бўлажак педагог кадрлар -бизни айнан мана шу тоифа касб эгаларининг олий педагогик таълим жараёнида сиёсий тарбия кўникмасини шакллантириш муаммоси қизиқтиради. Инновацион кластер – олий педагогик таълим жараёнининг янги ёндошувларидан бири бўлиб, унга кўра, бўлажак педагог кадрларнинг касбий кўникма ва малакасини илмий, амалий ҳамда методик ҳамкорлик асосида шакллантиришдан иборат [3]. Бунда ўқув фани, таълим жараёни ва илмий-амалий ташкилотларнинг биргаликдаги ҳаракати бирламчи ҳисобланади. Инновацион кластер технологиясида ишлаб чиқарувчи (педагогик кадрлар тайёрлаш)+ўқитишининг инновацион технологиялари+истеъмолчилар (педагог кадрлар фаолият юртадиган таълим муассасалари) ҳамкорлиги тизимли устувор бўлади. Бизнинг ёндошувимизга кўра, олий педагогик таълим жараёнида бўлажак педагог кадрлар сиёсий тарбия кўникмасини шакллантиришнинг инновацион кластер мазмуни қуидагилардан иборат:

1. Асос ўқув фанини танлаш. Олий педагогик таълим жараёнида бўлажак педагог кадрлар сиёсий тарбия кўникмасини шаллантиришда асос фан сифатида "Педагогика" ўқув предмети танланади ва кўмакчи фанлар "Политология", "Социология" ҳамда 2020-2021 ўқув йилидан умумтаълим мактабларида жорий этиладиган "Тарбия" предметлариридир. Бунда асос ўқув фанининг инновацион кластери қуидагича бўлади:

- "Педагогика" фанининг сиёсий тарбия таркибий қисми таърифи, таснифи, назарий асослари ва методологик омилларини қайта тиклаш ҳамда аниқлаштириш;

- мазкур фанда бўлажак педагогик кадрлар сиёсий тарбия кўникмасини шакллантиришнинг технологик асосларини ишлаб чиқиш;

- бўлажак педагогик кадрлар сиёсий тарбия кўникмасини шакллантиришда "Педагогика" асос фани ва кўмакчи фанлар билан инновацион кластер ҳамкорлигини белгилаб олиш;

- ушбу фан асосида бўлажак педагогик кадрлар сиёсий тарбия кўникмасини шакллантиришнинг инновацион кластери мезонларини ишлаб чиқиш.

2. Ўқитиши жараёнини ташкил этиш. Олий педагогик таълим жараёнида бўлажак педагогик кадрлар сиёсий тарбия кўникмасини шакллантиришнинг инновацион кластарида ўқитиши жараёни асослари қуидагилардан иборат:

- "Педагогика" асос фани ва кўмакчи фанлар ҳамда "Тарбия" фанларининг бўлажак педагогик кадрлар сиёсий тарбия кўникмасини шакллантириш ишида мавзулар изчиллиги, кетма-кетлиги, мантиқий давомийлиги ва методологик уйғунлиги бўйича ҳамкорлик

концепциясини ишлаб чиқиш;

- ўқитиши жараёнида мазкур фанларни ўқитишида бўлажак педагогик кадрлар сиёсий тарбия кўнинмасини шакллантиришда самарали натижа бериш механизмини ишлаб чиқиш;

- бўлажак педагогик кадрлар сиёсий тарбия кўнинмасини шакллантиришнинг маҳсус инновацион кластер шакллари "Маҳсус курс", "Клуб" ва "Тўгарак" каби ўқув жараёнларини ташкил қилиш;

- бўлажак педагогик кадрлар сиёсий тарбия кўнинмасини шакллантиришда фанлараро, факультетлараро ва қўшимча таълим шакллариаро ҳамкорликни йўлга қўйиш.

3.Хамкорлик механизми. Олий педагогик таълим жараёнида бўлажак педагогик кадрлар сиёсий тарбия кўнинмасини шакллантиришда ҳамкорлик инновацион кластери қуидагича:

- хориж таълим муассасалари билан ҳамкорликни кучайтириш;

- олий педагогик таълим муассасасининг ЎзПФТИ, турдош олий ўқув юртлари ва ёндош олий таълим муассасалари бўйича масофавий таълимни йўлга қўйиш;

- индивидуал илфор тажрибаларни муаммоларни ҳал қилиш бўйича тажрибасини жорий қилиш;

- амалий самара мониторингини амалга ошириш.

Шндай қилиб бўлажак педагогик кадрларда сиёсий тарбия кўнинмасини шакллантиришнинг инновацион кластери технологияси алоҳида тадқиқотни тақоза этади.

Адабиётлар:

1.Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг "Педагогик таълим соҳасини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Қарори//2020 йил 27 февраль

2.Педагогика фанидан изоҳли луғат.-Т.,2009

3.Мухамедов F., Хўжамқулов У. Инновацион педагогик кластер:таъриф, тасниф, таҳлил.-Т.,2020

ӨСПИРИМЛЕР ПСИХОЛОГИЯСЫ.

Юсупова Зияда Бахытбаевна
Қарақалпақстан Республикасы
Қоңырат районы ХББ не қараслы
14-санлы мектеп психологы.
Телефон: +99899 596-29-87

Аннотация. Макалада өспиримлик даүирде болатуғын психологиялық өзгерислер хаққында пикирлер билдирилген.

Гилт сөздер. Өспиримлик дәүириниң аўыр қыйын дәүир екенлиги көплеген психологиялық, физиологиялық, социаллық факторлар менен байланысы.

Өспиримлик дәүири инсанды балалықтан - жаслықта өтишши ҳәм өз нәүбетинде басқа дәүирлерден өзиниң кескин, қыйыншылығы менен паркланып тұрышты дәүир. Бул дәүир балалардың 5-8 классларында оқыў ўақытларына түйре келеди ҳәм 11-12 жастан 14-15 жасқа шекем болған дәүир аралығында кешеди. Айрым балаларда бул дәүир 1-2 жыл ертерек яки кеширек келийи мүмкін.

Өспиримлик дәүири айрым психологиялық әдебияттарда «өтиў дәүири», «аўыр дәүир», «кризис дәүири» сыйқылар менен де аталады. Бул дәүирдин «аўырлығы», «кескинлигі», «қыйыншылығы» нелер менен тийкарланады?

Өспиримлик дәүириниң аўыр қыйын дәүир екенлиги көплеген психологиялық, физиологиялық, социаллық факторлар менен байланыслы. Бул дәүирде раýажланыудың барлық тәреплери: физикалық, ақылый, әдебий, социаллық ҳәм усы сыйқылардың мазмун мәниси менен өзгереди.

Бул дәүирде өспирим өмириnde, оның руўхыяты, организимниң физиологик жағдайларыда, оның социаллық жағдайыда бир қанша өзгерислер пайда болады. Айрым жағдайларда оларда бир- бирине қарама- қарсы болған түрли жағдайлар бақланады. Бул дәүирге келип бала енди «бала» емес ҳәм усы менен бирге еле «үлкен» ҳәм емес. Оның өз- өзине ҳәм әтирапдағыларға қараганда болған мүнәсебети улыўма басқаша харakter пайда етеди. Оның қызығыўлары системасы, социаллық бағдарланғанлығы қайтадан формалланады, өз- өзин аңлауы, баҳалауы, қәдириятлары өзгереди. Оның ушын өз «мен»и ҳәм усы «мен»ниң әхмийети артады.

Өспиримлик дәүириниң характерли өзгешеликтериниң және бири- бул дәүирде өспиримлерде бақланатуғын өспиримлик автономиясы жағдайы. Өспиримлик автономиясының ҳуқықый автономия, эмоционал автономия, мәкән автономия сыйқылар түрлері паркланады.

Мәлим болғанындай, бала дүньяға келген күннен баслап кимниңдур қарамағына мүтәж болады. Ата-анаңы ҳәм басқа жақынлары оны аўқатлантырады, кийиндиреди, тәрбиялайды ҳәм баланы барлық ўакыт бақлау астында услайды. Олар баланы ҳәр тәреплеме қоллап-қујатлап турады ҳәм бала бундай қоллап-қујатлауға мүтәж болып қалады.

Егер бул дәүирде өспирим ата- анасы ажралып кеткендей болса, бул жағдайда өспиримниң қай жерде ким менен қалыуы бала қәлеүине қарап шешиледи. Усы сыйқылар ҳуқықый имканиятларға иие болыў ҳәм буннан өспиримниң хабардарлығы оның ҳуқықый автономиясының жүзеге келийин тәмийнләйди. Бундай автономияға иие болыў өспиримде өз ис-хәрекети ушын жуўапкершилиқ сезими жүзеге келтиреди.

Өспиримлик автономияларынан және бири- эмоционал автономия. Мәлим болғанындай бала дүньяға келген ўақыттан баслап ол анасы ҳәм әтирапындағылардың эмоционал, сезим қоллап – қујатлауына, меҳир- мухаббатын көрсетиўге, еркелеўге мүтәжлик сезеди. Соның ушын ҳәм ерте балалық жасындағы, мектепке шекемги ҳәм киши мектеп жасындағы балаларды сүйип, еркелеп оларды қушақладап, басын сыйпап, жағымлыштар гәплер ҳәм қарым-қатнас пенен оларға сезим жақынлық көрсетсе, олар бундан қуўанады ҳәм еркелетип атырған шахсқа талпынады.

Өспиримлерде бақланатуғын автономия жағдайының және бири мәкәнлы автономия. Бунда өспирим имканиянша өз ханасында жалғыз қалыуға, қандайда исти ислеп атырған яки бир жерде болған ўақытларында жалғыз қалыуға, эсиресе, өз ата- анасы, шаңарап

ағзалары нәзеринен шетиректе болыўға, өз ой-қыяллары менен болып ўақыт өткизиүгө умытылып қалады. Сәйбетлессе де тийкарынан өз теңлеслери, жақын дослары менен ғана байланыстып болып өз ата- анасы менен кемрек байланыс жасайды ҳәм өзи менен өзи әүереп болып қалады. Тап усы ўақытта өспиримде бақланатуғын бул хәдийселердиң тийкарғы себебин түсінбеген айрым ата- аналар олардың бундай жағдайынан қәүєтерленип, олар менен алдыңғыға қарағанда көбірек қызығып қалады. Буны болса өспиримлер жақтырмайды. Бундай жағдайлар өспиримлер ҳәм олардың ата- аналары ортасындағы өз- ара мұнәсебетлеринде келиспеўшиликлер, урыслар жүзеге келийине тийкар болыўы мүмкін.

Өспиримлик дәўиринде өспиримниң «МЕН» и қайтадан қәлиплесе баслайды. Оның этирапдағыларға, әсиресе, өз-өзине болған мұнәсебети, қызығыўлары, қәдириятлары жөнелиси кескин өзгереди. Оның шахсқа болған итибар күшейеди. Өспиримлик дәўиринде шахс эгоцентризм басқа дәўирлерге қарағанда ең жоқары дәрежеге жетеди. Бул дәўирде өспирим өз шахсийатын басқалардан үстин қоятуғын, өзине көбірек итибар беретуғын болып қалады. Сол дәўирде ул балаларда да, қыздарда да ұлkenлерге уқсауға емес, бәлкім өзиниң минез- қулқын бақлау, өзиниң жүрис- турысы, кийиниўи, сыртқы көринисинлерине итибар береди.

Жоқарыда санап өтилген жағдайлар менен жас дәўирлердеги характерли тәреплерин айтып өттім, бул өз гезегинде минез-қулқындағы өзгерислерди дұрыс баҳалауға имканият береди

Пайдаланылған адебиятлар.

1. Э.Гозиев «Психология» Т., 1994 й.
2. Э.Гозиев «Олий мактаб психологияси» Т.. 1997 й.
3. М.Г.Давлетшин таҳрири «Ёш ва педагогик психология» Т., 1975 й.

БОШЛАНГИЧ СИНФДА ДЎСТЛИК АЛОҚАЛАРИНИ ЎРНАТИННИНГ АХАМИЯТИ.

*Мунира Шоматова Шодибаевна
Сирдарё вилояти Ховос
тумани №1 – мактабнинг
бошлангич синф ўқитувчиси*

Аннотация: Маколада педагоглардаги олийжаноблик ҳиссини тарбиялашхакида гап боради. Олийжаноблик қалбнинг ўзига ҳосҳолати эжканлиги, ҳолатинсондасокинлик, ҳурмат, меҳр, ғурур ҳисларининг қўшилишидан ҳосил бўлиши хакида суз юритилган. Педагогнинг ўқувчиларга нисбатан бўлган муносабати меҳрли бўлиши кераклиги хакида суз боради. Синф раҳбаридан маданият даражасининг кенглиги, педагогик одоб талабларига риоя қилиш, ҳар бир ўқувчи шахсини инсон сифатида ҳурмат қилиш билан унга нисбатан талабчанликни унутмаслиги, ташкилотчилик малакаларига эга бўлиши, ўз малакасини тинимсиз ошириб бориши билан ишга ижодий ёндошиши талаб қилиниши хакида гапирилган.

Калит сузи: Олийжаноблик, Мағлубият, Ички қарама – қаршиликлар, психик ҳолатлари, психологик рағбат, объектлар, субъектлар

Тажрибали ўқитувчилар ҳамма вақт бирор синфнинг раҳбарлигини олишдан аввал олдин синфи батафсил ўрганадилар, бу эса қийинчилик синф раҳбарига вақтни тежашда, аниқ иш режаларини тузишда ва ўз фаолиятини ўқув йили давомида белгиланган тарзда амалга оширишга ёрдам беради. Олийжаноблик ҳисси ҳар бир инсонда ёшлигидан тарбияланиб ўзига тўғри баҳо беришга ёрдам беради. Бу ҳислат ҳар бир инсон учун лозим, аммо педагог учун бу заруратdir. Чунки фақат олийжаноб одамгина талабларда бу ҳислатни уйғотиши ва ривожлантириши мумкин. Қандай қилиб ўзини ҳурмат қилмаган инсон бошқаларга ўзини ҳурмат қилишни ўргатиш мумкин. Фақат ички уйғокликка эга бўлган инсонгина бошқалар ҳаётга ҳам уйғунлик киритиши мумкин. Олийжаноб инсон бошқаларнинг мувафақиятидан ҳурсанд бўлади ва мағлубиятидан азият чекади. Педагог эса ўқувчиларнинг ҳам кичкина улуши бор. Мағлубият бу педагогнинг ҳам мағлубиятидир. Педагогга қўйиладиган биринчи аҳлоқий талаб, бу ўқувчига ҳурмат билан, меҳр билан қараш. Маънавий шаклланиш ўқувчидан кўп куч ва кўп вақт талаб этади. Ички қарама – қаршиликлар ўқувчини ҳулқида салбий қўринишлар вужудга келиши мумкин. Бундай ҳолларда мураббий эстетик чегараси доирасида иш олиб бориши меҳр ва тоқат билан иш юритиши шарт.

Педагогнинг ўқувчиларга нисбатан бўлган муносабати меҳр, ҳайриҳоҳликдан иборат бўлиши керак. Маълумки ривожланиш учун ёрдам бериш мураккаб жараён бўлиб, ўқувчилар олидага қўйиб ўзи четда қараб туриши ва фақат шу талаблар қандай бажарилаётганлигини кузатиб бориши етарли деган хulosага келган педагоглар катта ҳатога йўл қўядилар. Талабни қўйиш қийин эмас, лекин уни бажарагилишига эришиш қийин шунинг учун талабларига тўлиқ жавоб олган педагогнига ўз касбининг устасидир деб тан олиш керак. Яхши педагог ҳар бир Ўқувчига индивидуал ёндошиб, унинг талабларига жавоб беришида қандай қийинчиликлар вужудга келаётганини, уни нима қийнаётганини синчиклаб ўрганиши лозим. Ўқувчига бу жараёнда ҳайриҳоҳлик билан ёрдам қўлини чўзиши керак.

Касбий педагогик муносабат жараёнида ижодий кайфияти бошқариш муаммолари ниҳоятда мухимдир. Дарсга бўлган психологик рағбат, синф билан бўладиган муносабатга рағбат, ўзаро фикр алмашиш илҳоми деган илҳомнинг вужудга келиши ва амалга оширилиши мураккаб жараёндир.

Педагогнинг ўқувчилар билан муносабати ижодий кайфияти педагогнинг ижодий индивидуаллигининг ўзига ҳослиги, ўқувчилар жамоасининг ҳусусиятлари, фаолият шароитлари ва шу кабилар билан боғлиқ бўлган кўп киррали жараёndir. Педагогнинг муносабатидаги кайфияти педагогик таъсир қўрастишнинг объектлари – субъектлари бўлган ўқувчиларнинг ижодий кайфияти билан кўп жихатдан боғлиқдир.

Бунинг устига педагогчининг мустақил психологик йўл тутиши асосида вужудга келадиган ижодий кайфият унинг синф билан ўзвий ҳамкорлиги пайтида айнан ўқувчилар

билин бўладиган муносабатга боғлиқдир.

Педагог ўқувчилар билан ҳамкорликда яшар экан ўқитувчининг этикетига қатъий риоя қилиши керак. Унга ишониб айтилган ўқувчининг сирини ҳеч кимга айтмаслиги, унинг устидан кулмаслиги ва албатта у билан самимий бўлиши шарт.

Хулоса.

Синф раҳбари учун жуда муҳим хислат – инсонпарварлик, яъни ўсаётган инсонга олий қадрият каби муносабат қилиш лозим. Инсоний муносабатлар ўқувчига нисбатан хайриҳохлик, унга ёрдам бериш, уларнинг фикрига қулоқ солмоқ, унинг ўқувчилик фаолиятига юксак талабчанликдан иборат. Синф раҳбари ўзининг гоявий-сиёсий онгини оширади. Бу синф раҳбарига болаларни онглилик руҳида тарбиялашга, улар орасига ёт идеология ва ёмон хулқнинг кириб боришига қарши кураша олиш имкониятини бера олади.

Адабиётлар:

1.И.А.Каримов. “Юксак маънавият - енгилмас қуч” .Т.Маънавият- 2008.

2. О.Хасанбоева: Тарбиявий ишлар методикаси.Т.2001.

SHAXS ONGINI RIVOJLANTIRISH.

*Termiz Davlat universiteti pedagogika fakulteti
1-bosqich talabasi Mirzayev Dilmirza
Mirzayevdilmirza@gmail.com
+99899 679-54-09*

Anotatsiya: Yutuqlarga erishgan barcha insonlar tirishqoqlik bilan qulay muhitni qidirgan, topa olmagach, uni o'zлari vujudga keltirgan kishilardir. (Bernard Shou)

Kalit so'zlar: Bernard shou, oliygoh, kasb, qadriyat, olim, hayot, donishmand.

Agar siz bugun o'zingizni o'zgartirmoqchi yoki qaysidir maqsadingizga erishmoqchi bo'lsangiz, ishni ushbu maqoladan boshlang.

O'qishni Oliygochlarni bitirgach deyarli hammamizning oldimizda turli savollar ko'ndalang bo'la boshlaydi: «Nima qilishni bilmay qoldim», «Qaysi kasbni tanlasam ekan?», «O'qishni davom ettiraymi?», «Qaysi soha bo'yicha ketganim ma'qul?». Agar bu borada qiynalayotgan bo'lsangiz, bilingki, o'zingizni yetarli darajada tanimagansiz.

Hayot va vaqt ikkita muallimdir:

Shunchaki yashashimiz mumkin, yoki o'z hayotimizni o'zimiz istagandek yaratishimiz mumkin.

Sizda hayotingiz bilan bog'liq qiyindek tuyulgan qarorlarni osonlashtiruvchi uchta asosiy yo'naliш bor. Siz, avvalo, ularni yaxshilab bilib oling.

- Orzularingiz.
- Yashashdan maqsadingiz.
- Qadriyatlariningiz

Agarda kelajakdag orzularingizni yashashdan maqsadingizni va qadriyatlariningizni aniq bilmasangiz umr yo'lingiz ham oddiy, zerikarli, mazmunsiz bo'lib qolaveradi.

Dunyo bugungacha ko'rgan katta yutuqlar avval bir orzu-xayol edi. Eng bahaybat chinorlar ham avval bir kichik qalamcha, eng katta qushlar esa oddiy tuxumlar bo'lган.

Mashxur odamga savol berishibdi:

- insonning qaysi harakati sizni hayratga solgan?

Olim birma bir sanay boshlabdi;

- Bolalikdan zerikadilar va tezroq ulg'ayishga shoshiladilar. Vaqt kelib bolalikni sog'inadilar.
- Pul topaman deb sog'liqni yo'qotadilar, ammo sog'liqni qaytarish uchun yana pul sarflaydilar.

- Ertangi kunni o'y lab havotr oladilar-u bugunni qadrini unutadilar. Shuning uchun ham na bugunni na ertanni deb yashaydilar. Dunyodan yashamagandek o'tib ketadilar.

Orzularingizni chegaralamang. Aksincha, ularni turli hayollar bilan boyiting. Har bir insonning orzulari uning saviyasini belgilaydi. Orzularingizni baland-kattaligi kelajakka nisbatan munosabatingiz va dunyoqarashingiz kengligiga bog'liqidir.

Barchamizda ikki yo'l bor: shunchaki yashashimiz mumkin, yoki o'z hayotimizni o'zimiz istagandek yaratishimiz mumkin.

Bir donishmanddan shogirtlari kelib so'rabdilar. Hayot nimadan iborat deb,

Ustozi ularga qarab; «Qavs ochiladi chiziqcha keyn qavs yopiladi» shundan iborat debdi.

-Qavs ochilishi bizga bog'liq emas, qachon ochiladi?, qaysi oilada dunyoga kelamiz?, ismimiz, jinsimiz bizni belgilamaydi.

-Qavs yopilishi ya'ni hayotimiz qachon tugashi bizga bog'liq emas.

-Lekn har ikkala qavs orasidagi chiziqlar bizga bog'liq, uni qanchalik chiroyli utkazamiz uni o'zimiz belgilaymiz.

O'rzu qilishda birgina qoida bor: u ham bo'lsa faqatgina sizning ishonchingizdir.

Siz orzularingizni kengaytiring va unga doim ishining. Chunki haqiqiy ishonch bukorinmaganiga, mavhum narsaga ishonishdir. Agarda siz ko'rinnaganiga ishonsangiz, hayotda boshqalarga ma'lum bo'lмаган ko'п narsalarni ko'rasiz.

Maqsadni belgilar ekansiz muhim bir jihatga ahamiyat bering. Hozirgi kunda omad va muvaffaqiyatlarga erishish sirlari haqida juda ko'п kitoblar bor. Ammo ular sizning yashash maqsadingizni belgilab bermaydi. Chunki ular yutuqlarga erishgan birgina odamni misol qilib

ko'rsatadi. Ularning hiylasi shu yerda. Vaholanki, muvaffaqiyatga erishish uchun harakat qilgan minglab insonlar bor, ulardan birgynasi marrada. Siz esa namuna qilib ko'rsatilgan birligina insonga taqlid qilib, ortidan yugurasiz, o'zligingizni yo'qotasiz qiyinalasiz... Aslida, yashash maqsadingizni qalbingizda shakllantirishingiz, rivojlantirishingiz kerak. U faqatgina sizga bo'lzin. Eng asosiysi, bu maqsadingizga o'zingiz chin dildan ishonishingiz lozim.

Hayot bizga qorong'u bo'lib ko'rinishi - qiyinchiliklarning ko'pligidan emas, kuchimiz ozlidigandir. (Pyer Kornel).

Qo'rquv shubha va havotirlar atrofingizni o'ragan devorlardir. Bu hayotda katta yutuqlar va muvaffaqiyatlarga erishishni istasangiz, bu devordan tashqariga, ichida o'zingizni qulay his qilgan hayotingizdan umrning gavjum ko'chasiga qarang, shundagina, tajribangiz ortadi. Lekn sizni muvaffaqiyatlarni to'sadigan quyidagi fikrlar chalg'itmasn.

- bu ishim o'xshamaydi.
- buni oldin hech kim amalga oshirmagan.
- buni qilishga pulim yo'q.
- bunga tayyor emasman.
- Qanaqa bo'larkin...

Muvaffaqiyat sizning oldingizga kelmaydi. Siz uning oldiga intilib, kurashib borasiz. Bu yo'l davomida har xil qiyinchilikarga uchraysiz. Dush keligan har qanday qiyinchilik sizni hayotga yanada yaqinlashtiradi.

Hayotda eng zavqli ish - boshqalar «epolmaysan» degan ishlarni amalga oshirishdir. (Uolter Beyight). Men uchun ota-onam hech narsa qilmadi, qarindoshlarim meni qo'llab-quvvatlamadi, degan gaplarni ko'p eshitgandirsiz. Ota-ona va yaqinlar sizga yordam berishga majbur emas. Siz o'z hayotingizni o'zingiz shakllantirib o'zingiz erishishingiz kerak.

Turli muammolar sabab umidsizlikka tushsam, xarsangtosh ustasini kuzatar edim. Usta qo'lidagi asbob bilan toshni yuz marta ursa ham tosh o'sha holatda turar. Hatto biror yeri dars ketmas edi. Bir yuzi birinchi marta zarba bergenida tosh tosh ikkiga bo'linib ketardi. Shunda tushunardimki, toshni parchalagan oxirgi zarba emas, undan avvalgi yuz zarbadir. (Jeykob Riss).

Kundalik hayotda hamma insonlar muammoga duch keladi. Inqirozga uchraydi, yaqinlaridan ajraladi yoki boshqa salbiy voqealarni boshidan o'tkazadi. Aslida eng muhimi bunday holatlarda charchamay, maqsaddan voz kechmay tik turib, to'xtamasdan davom etishdir. Omadsizlik bu-muvaffaqiyat uchun tashlangan birinchi balki, eng muhim qadamdir. Shu sababli salbiy natijalar sizni qo'rqtmasligi kerak.

Foydalilanlgan adabiyotlar:

1. S. Ikromov «Qadam» Toshkent 2020-yil.
2. M. Maxsudova «Muloqot psixologiyasi» 2006-yil.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 19-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(10-қисм)

**Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев**

Эълон қилиш муддати: 30.08.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Tel: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000